

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ASKAR SÜLEYMENOV'UN BESATAR ADLI ESERİ
ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ**

KARLYGASH KHAVAY

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans Yeterlik tezi olarak savunduğum “*Askar Süleymenov’un Besatar Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi*” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.... /.... / 2021

Karlygash Khavay

19530100016

ÖN SÖZ

Sovyet dönemi Kazak edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan modernist Kazak yazarı Askar Süleymenov'un "Besatar" (Beşli Tüfek) ismini verdiği bu eser, üslûp olarak yenici, dil olarak ise o dönemki Güney Kazakistan ağız özelliklerini yansıtan bir eserdir. Eserin ana ideası, zaman ve mekan içerisinde kendi özünü bulmaya çalışan bir ulusun, bir milletin özgürlük için verdiği savaşını içermektedir. 1916 olayları ve halkın hükümete karşı yaptığı eylemlerini içeren "Besatar" hikâyesi, hem tarihî, hem edebi, hem felsefî, hem de psikolojik bir eser olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, daha önce Türkiye Türkçesine aktarılmamış olmasından dolayı Türkiye'de bilinmeyen bir yazar olan Askar Süleymenov'un önemli bir eserinin Türkiye Türkçesine kazandırılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında metnin Türkiye Türkçesi aktarması, transkripsiyonlu çevirisi yapılmış ve metnin dizini de hazırlanmıştır. Dil incelemesi kısmında ise, ölçünlü Kazak Türkçesi ile birlikte Güney Kazakistan ağzına ait olan unsurlar tespit edilmiş, ayrı ayrı gösterilmiştir. Genel olarak, bu çalışma, giriş, çeviri metin, aktarma metni, dil incelemesi, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır.

Tezin belirlenmesinde, çalışmanın her aşamasında büyük desteğini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK'e, Türkiye Türkçesine aktarma sırasında bizzat yardımcı olan hocam Prof. Dr. İsmail DOĞAN'a, derslerim esnasında engin bilgilerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ hocama, yüksek lisans sürecinde her zaman yanımda bulunup destek veren aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ediyorum.

ORDU 2021

Karlygash KHAVAY

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	İ
ÖZET.....	Vİİ
ABSTRACT	Vİİİ
KISALTMALAR	İX
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	X
GİRİŞ	1
1. Askar Süleymenov'un Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri.....	1
2. Besatar (Beşli Tüfek) Eseri.....	2
1. İNCELEME	4
1.1. Ses Bilgisi	4
1.1.1. Ünlüler.....	4
1.1.1.1. /a/ sesi	4
1.1.1.2. /ä/ sesi	4
1.1.1.3. /o/ sesi	4
1.1.1.4. /ö/ sesi	5
1.1.1.5. /e/ sesi.....	5
1.1.1.6. /u/ sesi	5
1.1.1.7. /ü/ sesi	5
1.1.1.8. /ı/ sesi	5
1.1.1.9. /i/ sesi	5
1.1.2 Ünsüzler	6
1.1.2.1. /b/ sesi	6
1.1.2.2. /d/ sesi	6

1.1.2.3. /g/ sesi	6
1.1.2.4. /ğ/ sesi	6
1.1.2.5. /y/ sesi	6
1.1.2.6. /j/ sesi	7
1.1.2.7. /k/ sesi	7
1.1.2.8. /l/ sesi	7
1.1.2.9. /m/ sesi	7
1.1.2.10. /n/ sesi	7
1.1.2.11. /ŋ/ sesi	7
1.1.2.12. /p/ sesi	8
1.1.2.13. /q/ sesi	8
1.1.2.14. /r/ sesi.....	8
1.1.2.15. /s/ sesi.....	8
1.1.2.16. /ş/ sesi.....	8
1.1.2.17. /t/ sesi	8
1.1.2.18. /w/ sesi.....	9
1.1.2.19. /z/ sesi.....	9
1.2. Şekil Bilgisi.....	10
1.2.1. İSİMLER	10
1.2.1.1. Çokluk Ekleri	10
1.2.1.2. İyelik Ekleri	10
1.2.1.3. Hâl Ekleri.....	11
1.2.1.3.1. Yalın Hâl	11
1.2.1.3.2. İlgi Hâli.....	11
1.2.1.3.3. Yükleme Hâli	11
1.2.1.3.4. Yönelme Hâli	12
1.2.1.3.5. Bulunma Hâli.....	12
1.2.1.3.6. Ayrılma Hâli	13
1.2.1.3.7. Vasıta Hali	13
1.2.1.3.8. Eşitlik Hâli	13
1.2.1.4. Aitlik Eki.....	14
1.2.1.5. Soru Eki	14
1.2.2. ZAMİRLER.....	15

1.2.2.1. Kişi Zamirleri	15
1.2.2.2. Dönüşlülük Zamiri.....	16
1.2.2.3. İşaret Zamirleri	16
1.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri.....	16
1.2.2.5. Soru Zamirleri.....	17
1.2.3. SIFATLAR	17
1.2.3.1. Niteleme sıfatları	17
1.2.3.2. Belirtme sıfatları.....	17
1.2.3.2.1. İşaret sıfatları	17
1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları	17
1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	17
1.2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları	18
1.2.3.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları	18
1.2.3.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	18
1.2.3.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları.....	18
1.2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları	19
1.2.3.2.4. Soru Sıfatları	19
1.2.4. ZARFLAR	19
1.2.4.1. Zaman Zarfları.....	19
1.2.4.2. Yer - Yön Zarfları	20
1.2.4.3. Nitelik (Durum) Zarfları	20
1.2.4.4. Miktar Zarfları.....	20
1.2.4.5. Soru Zarfları.....	21
1.2.5. FİİLLER	21
1.2.5.1. Şahıs Ekleri.....	21
1.2.5.2. Bildirme Kipleri	21
1.2.5.2.1. Geçmiş Zaman.....	21
1.2.5.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	21
1.2.5.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman.....	22
1.2.5.2.1.2.1. Birinci Tür Görülen Geçmiş Zaman	22
1.2.5.2.1.2.2. İkinci Tür Görülen Geçmiş Zaman	22
1.2.5.2.1.2.3. Üçüncü Tür Görülen Geçmiş Zaman	23
1.2.5.2.2. Şimdiki Zaman	23
1.2.5.2.2.1. Birinci Tür Şimdiki Zaman Çekimi	23

1.2.5.2.2.2. İkinci Tür Şimdiki Zaman Çekimi	23
1.2.5.2.3. Gelecek Zaman	24
1.2.5.2.3.1. Yakın Gelecek Zaman	24
1.2.5.2.3.2. İkinci Tür Gelecek Zaman	24
1.2.5.2.3.2. Niyet İfadeli Gelecek Zaman	24
1.2.5.2.4. Geniş Zaman	25
1.2.5.2. Tasarlama Kipleri	25
1.2.5.2.1. Şart Kipi	25
1.2.5.2.2. Gereklik Kipi	26
1.2.5.2.2.1. Birinci Tip Gereklik Kipi	26
1.2.5.2.2.2. İkinci Tip Gereklik Kipi	26
1.2.5.2.3. Emir Kipi	27
1.2.5.2.4. İstek Kipi	27
1.2.5.2.4.1. Dilek Şeklindeki İstek Kipi	27
1.2.5.2.4.2. Asıl İstek Kipi	28
1.2.5.3. Fiillerin Birleşik Çekimi	28
1.2.5.3.1. Görülen Geçmiş Zaman Rivayeti	28
1.2.5.3.1.1. Birinci Tür Görülen Geçmiş Zaman Rivayeti	28
1.2.5.3.1.2. İkinci Tür Görülen Geçmiş Zaman Rivayeti	28
1.2.5.3.1.3. Üçüncü Tür Görülen Geçmiş Zaman Rivayeti	28
1.2.5.3.2. Şimdiki Zaman Rivayeti	29
1.2.5.3.3. Gelecek Zaman Rivayeti	29
1.2.5.3.3.1. Birinci Tür Gelecek Zaman Rivayeti	29
1.2.5.3.3.2. İkinci Tür Gelecek Zaman Rivayeti	29
1.2.5.4. İmek ve İken Fiiliyle Yapılan İsim Çekimleri	29
1.2.5.4.1. Şimdiki Zaman Çekimi	29
1.2.5.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	30
1.2.5.4.3. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	30
1.2.5.4.4. Şart Çekimi	30
1.2.6. EDATLAR	31
1.2.6.1. Son Çekim Edatları	31
1.2.6.1.1. Yalın ve İlgî halinden sonra kullanılanlar	31
1.2.6.1.2. Yönelme halinden sonra kullanılanlar	31
1.2.6.1.3. Ayrılma hâlinde sonra kullanılanlar	31

1.2.7. ÜNLEMLER.....	31
1.2.7.1. Duygu Ünlemleri	32
1.2.7.2. Seslenme Ünlemleri.....	32
1.2.7.3. Gösterme Ünlemleri.....	32
1.2.7.4. Cevap Ünlemleri.....	33
1.2.8. BAĞLAÇLAR	33
1.2.8.1. Sıralama Bağlaçları.....	33
1.2.8.2. Denkleştirme Bağlaçları	33
1.2.8.3. Karşılaştırma Bağlaçları	33
1.2.8.4. Cümle Başı Bağlaçları.....	34
1.2.8.5. Cümle Sonu Bağlaçları	34
METİN	35
AKTARMA.....	104
DİZİN	175
SONUÇ.....	535
KAYNAKÇA	538
ÖZGEÇMİŞ.....	539

ÖZET

ASKAR SÜLEYMENOV'UN BESATAR ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ

XX. yüzyılda yaşayan Askar Süleymenov, Kazak edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kıpçakların bir kolu olan Kazaklar, birinci dünya savaşı sırasında bir çok tarihî olayları atlatmıştır. Bu olaylardan biri de 1916 olaylarıdır. Bu çalışmanın konu edindiği metinde, o olaylar sırasında Kazak bozkırlarında yaşanan gerçekleri, edebi sanatsal unsurlarla, modern bir üslûpla eserlerde işlenmiştir.

Süleymenov, kurgulamış olduğu olaylar dizgesi ve kişilerle gelecek nesilleri etkilemeyi başarmak onlara tarih ve kültür birliği aşılabilirlik adına Kazak Türklerinin milli gelenekleri hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bünyesinde barındırdığı folklorik unsurlar da bizlere halk bilimi açısından kaynaklık edebilecek değer ve mahiyette olduğu da aşikardır.

Bu tez çalışmasında Kazak Türklerinin dili, tarihi, kültürü, edebi gelişimi üzerinde durularak Askar Süleymenov tarafından kaleme alınan “Besatar” (Beşli Tüfek) eserinin dil incelemesi yapılarak, Güney Kazakistan ağzı özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askar Süleymenov, Besatar, Güney Kazakistan Ağzı, Kazak Türkleri

ABSTRACT

LANGUAGE REVIEW OF THE WORK "BESATAR" BY ASKAR SULEYMENOV

Askar Suleymenov, who lived in the twentieth century, occupies an important place in the history of Kazakh literature. The Kazakh Nation, who were included in the Kipchak group, survived many historical events during the first World War. One of these events is the events of 1916. In the text of this work, the facts of the Kazakh steppes during these events are discussed in a modern way with literary artistic elements.

The author contains important information about the national traditions of the Kazakh Turks in order to influence future generations with the string of events and people he has created, to instill a unity of history and culture in them. In this context, it is clear that the folkloric elements it contains are of value and nature that can be a source for us from the point of view of folklore.

In this dissertation, the language review of the work "Besatar" (five rifles) written by Askar Suleymenov, with an emphasis on the language, history, culture, and literary development of Kazakh Turks, the characteristics of the dialect of South Kazakhstan were studied.

Key Words: Askar Suleymenov, Besatar, Dialect of South Kazakhstan, Kazakh Turks

KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
ed.	: edat
gka.	: Güney Kazakistan Ağzı
İng.	: İngilizce
Moğ.	: Moğolca
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
ün.	: ünlem
Rus.	: Rusça

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

Kiril Harfleri		Latin Alfabesindeki Karşılığı		
1.	А	а	A	a
2.	Ә	ә	Ä	ä
3.	Б	б	B	b
4.	В	в	V	v
5.	Г	г	G	g
6.	Ғ	ғ	Ġ	ğ
7.	Д	д	D	d
8.	Е	е	E	e
9.	Ё	ё	YO	yo
10.	Ж	ж	J	j
11.	З	з	Z	z
12.	И	и	İY, IY, İ	iy, iy, i
13.	Й	й	Y	y
14.	К	к	K	k
15.	Қ	қ	Қ	қ
16.	Л	л	L	l
17.	М	м	M	m
18.	Н	н	N	n
19.	Ң	ң	Ŋ	ŋ
20.	О	о	O	o
21.	Ө	ө	Ö	ö
22.	П	п	P	p
23.	Р	р	R	r
24.	С	с	S	s

25.	Т	т	T	t
26.	У	у	UW, ÜW, W	uw, üw, w
27.	У	ұ	U	u
28.	У	ү	Ü	ü
29.	Ф	ф	F	f
30.	X	x	X	x
31.	Һ	һ	H	h
32.	Ц	ц	TS	ts
33.	Ч	ч	Ç	ç
34.	Ш	ш	Ş	ş
35.	Щ	щ	ŞÇ	şç
36.	Ь	ь	‘	‘
37.	Ы	ы	I	ı
38.	І	і	İ	i
39.	Ъ	ъ	-	-
40.	Э	э	E	Ruşça’dan alıntı kelimelerde kullanılır
41.	Ю	ю	YUW, YÜW	yuw, yüw
42.	Я	я	YA	ya

GİRİŞ

1. Askar Süleymenov'un Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Askar Süleymenov, 29 Aralık 1938 yılında Türkistan'ın Türkistan ilçesi Şornak köyünde doğmuştur. Babası ikinci dünya savaşına gidip geri dönmediği için çocukluğu, yaşam koşullarına göre Suzak ilçesinin Şolakkorgan köyünde geçmiştir. Küçüklüğünden klasik Kazak ve Rus edebiyatındaki eserlerin meraklısı olan Askar, kitapları ve edebiyatı seven birisi olarak büyümüştür. Liseyi tamamladıktan sonra 1959 yılında Almatı şehrinde bulunan Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesinin Tarih ve Filoloji Bölümünden lisans mezunu olmuştur. 1959-1961 yılları aralığında yüksek lisans eğitimini de aynı üniversitede tamamlamıştır.

1961 yılında edebiyat hakkındaki "Jol Bası" (Yolun Başlangıcı) başlığı altındaki ilk makalesi "Leninşil Jas" (şimdiki ismi "Jas Alaş") gazetesinde yayımlanmıştır (Jumabek, 1992, s. 3).

A. Süleymenov "Juldız", "Parasat" dergilerinde, "Kazakfilm" film stüdyolarında, Kazakistan Yazarlar Birliğinde ve M. Auwezov ismindeki Kazak Akademik Drama Tiyatrosu'nda görev almıştır.

Süleymenov, yeni fikirler üretmeye, topluma, millete hizmet etmeye, ideolojiden arınmış yeni edebiyat yaratmaya, kendi ideali için savaşmaya tüm hayatını adanmıştır. Onun edebi hayatı üç dönem içerisinde verilebilir.

Eleştiri Dönemi: İlk aşamada, sanatsal eleştiri türünü bireysel bir karakter haline getirmeye çalışmış, sanat eserini o dönemki sanatsal metin ilkesi dışında analiz etmiştir. Süleymenov'un sanatsal ve estetik pozisyonlarını içeren, "Edebiyattaki Tür Hakkında Birkaç Söz" isimli makalesi 1963 yılında "Juldız" (Yıldız) Dergisinde yayımlanmıştır. Bu makale büyük bir tartışmaya neden olmuştur. Bu edebiyat akımları hakkında bir çok farklı görüşleri içeren bir makaleydi. "Sanatın hayattan farklılığı, sanat hayattan öğrenmez" görüşüyle Kazak Edebiyatında yaşanan yanardağ patlamasına neden olmuştur. Askar Süleymenov'a göre, sanatın kendi geçmişi, bugünü, mantığı ve dinamikleri vardır. Bir edebiyat eleştirmeni olarak yazar, kendi görüşlerini düzyazı ve dramaturji alanlarında yazdığı sanat eserleriyle birlikte hayata geçirmiştir. Askar Süleymenov'un verimli düşünceleri ile yenilikçi sanat yapısı, yeni eserlerin ortaya konulmasında özel bir alt yapı oluşturmuştur (Tuleuova; Sultangalieva, 2016, s. 274).

Düzyazı Dönemi: Süleymenov'un eserlerinde, 20. yüzyılın düzyazı ilkeleri neredeyse tamamen yansıtılmıştır. Bu sebeple Askar, kendi dönemi için modernist bir yazar olarak kabul edilir. Kazak edebiyatında bir fenomen olarak değerlendirilen "Besatar" hikâyesi, Ulusal Kurtuluş hareketini ve 1916 Sozak ayaklanmasını yansıtır. Yazarın nesir şeklindeki eserlerinden iki kitabı kendisi hayattayken basılmış, okurlarıyla buluşmuştur.

"Besin" (Öğlen) 1970.

"Adaskak" (Kayboluş) 1988.

"Besatar" (Beşli Tüfek) 1996.

"Bolmıspen Betpe-Bet" (Ruh ile Yüz Yüze) 2001.

“Tört Tomdıq Şıǵarmalar Jınaǵı” (Dört Kitaptan Oluşan Eserler Koleksiyonu) 2007-2009.

Dramaturji ve Tercümenlik Dönemi: Yazarın dramatik döneminin eseri, yeni sanat felsefesinin bir parçası olarak analiz edilir. A. Süleymenov dramaturjide Bertolt Brecht gibi kendi tiyatrosunu kalıplaştırmıştır. Onun Tiyatrosu da epik bir tiyatro olarak adlandırılabilir. Sonuçta, bir yandan antik Yunan tiyatrosunu, diğer yandan da Kazakların gerçekten destansı geleneğini içermektedir. Ayrıntılı bir analiz yapılacak olursa, Askar Süleymenov’un “Situwatsiyalar” (Durum) triptiği, “Jetinşi Palata” (Yedinci Oda), “Kızday Jesir Ştat Kışkartuw” (Gençken Dul Kalma ve Devletin Azaltılması), “Tört Tahta – Jaynamaz” (Dört Tahta Seccade) üç ayrı diyalogundan oluşur. İlkinin kahramanları, alkol hastaları, ikincisi yeniden yapılanma zamanlarının, yanlışlıkla getirdiği hayal kırıklığının trajedisine adanmıştır, üçüncüsü sosyal sınırların içerisinde kalan ve canlı canlı hayatını yitiren ihtiyarlar hakkındadır. Genel olarak, bu triptik kahramanları, kendi ülkelerinde mülteciye dönüşmüş olan bir milletin hayatından bahseder. Yazara göre, bunun hem öznel hem de nesnel nedenleri vardır. En önemlisi ise: bürokratların gücü aracılığıyla ulusal öz farkındalığın ezber şeklinde öğretilmesidir. Bu, sadece rüşvet ve kitlesel yalanlardan oluşan bir dünyada kendi kültürünü kaybetmekte olan bir ulusun manevi küçülmesine yaptığı bir teşhis olarak değerlendirilebilir. Yazarın dramaturji döneminde yazdığı eserleri, ancak Kazakistan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını elde ettiğinden sonra sahnelenmiştir.

“Tört Tahta Jaynamaz” (Dört Tahta Seccade) 1989.

“Kek” (İntikam) 2001.

“JetinşiPalata” (Yedinci Oda) 1993.

“Kızday Jesir Ştat Kışkartuw” (Gençken Dul Kalma ve Devletin Azaltılması) 1994.

A. Süleymenov’un edebi mirası, eserlerine ek olarak birçok edebi çevirileri de içermektedir. B. Brecht, “The Good Person of Szechwan” (Sıçuan’ın İyiliği), J. Molière’nin “George Dandin ou le Mari confondu” (Aptal Olan Başım, Ah!), E. Hemingway’in “The Fifth Column” (Beşinci Sütun), M. Bulgakov’un “Jendetter” (Cellatlar), T. Williams’ın “The Glass Menagerie” (Cam Hayvanat Bahçesi), E. Shvarts “Krasnaya Şapoçka” (Kırmızı Şapkalı Kız) ve “Snejnaya Koroleva” (Kar Prensesi) eserlerini, S. Ahmed’in “Kelinder Köterilisi” (Gelinlerin İsyanı), N. Miroshnichenko’nın “Aitis” (Tartışma) ve diğer bir çok tiyatro eserlerini Kazak Türkçesine kazandırmıştır. Yazar hakkında “Parasat Padişası” (Akıl Padişahı) adlı bir kitap yayımlanmıştır. Güney Kazakistan bölgesinde yer alan Suzak ve Sariağaç ilçelerindeki bazı okullara yazarın ismi verilmiştir. 1996 yılında, yazarın vefatından dört sene sonra, “Situwatsiyalar” (Durum) triptiği (üçlüsü) için Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Ödülü verilmiştir. Askar Süleymenov’un eğitim aldığı Sozak ilçesinde yer alan ortaokula yazarın ismi verilmiş ve anıtı dikilmiştir (Mutaliyeva, 2012, s. 54).

2. Besatar (Beşli Tüfek) Eseri

Yazar “Besatar” (Beşli Tüfek) hikâyesinde, Kazak bozkırındaki 1916 isyanını ele alır. Eser içerisinde bu olay ulusal bir felâket olarak kabul edilir ve

bireyin kişisel trajedisi olarak aktarılır. Bu eser, hacim olarak çok geniş değil, ancak Kazak kültürünü, medeniyetini ve tarihini yansıtan üstün bir sanat eseridir.

İdeolojik edebiyata, politik bir kültüre karşı yapılan geniş bir jestti. Hatta, manevi özgürlüğün canlı bir örneği olarak da kabul edilebilir. Besatar, ulusal onurun doğasını ortaya çıkaran bir eserdir. Esere göre, her insanın sivil görevi: bu doğüstü temel unsurları korumak, kurnazlık, akıl ve yaşam becerisine dayanarak insan rütbesini kaybetmemektir. 1916 ayaklanmasının yıllar sonra edebi bir esere yansması, çatlamış bir volkanı beşiğe dönüştürmekle aynı olacaktır.

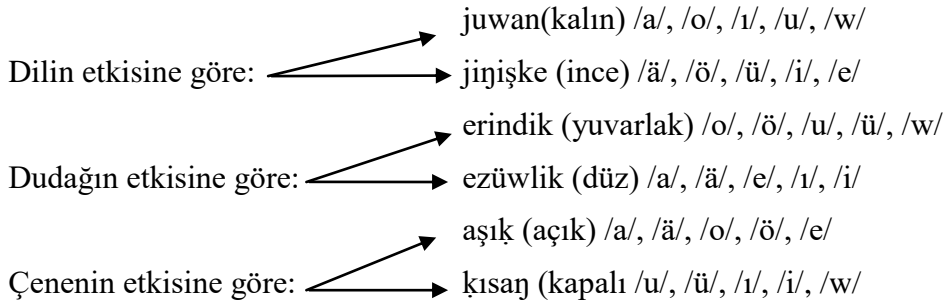
“Besatar” psikolojik bir hikâye” der Tolegen Tokbergen (Dadebaev, 2003, s. 284). Askar Süleymenov’un “Besatar” eseri hem psikolojik, hem de felsefi bir tarzda inşa edilmiş eserdir. Eserde olaylara derin duygusal hislerle yanıt verme metodu kullanılmıştır. Eser, herkes tarafından bilindik bir hale gelen genel nesir diliyle değil, kahramanların monologu aracılığıyla ilerlemekte. Aynı yerde bulunmasına rağmen her karakterin ruhsal olarak ayrı ayrı zaman ve mekan içerisindeki hali simgelenmiştir. Eserde yer alan felsefi anlam, baş karakter Saruwar’ın ölümle yüz yüze gelme anında, iç monolog şeklinde sunulmuştur. “Besatar” hikâyesi, yazarın sanatsal yönünü, edebi zirvesini belirleyen bir eserdir. Nesir açısından A. Süleymenov’un ustalığının aşamaları aşağıdaki gibi sistematize edilebilir: 1. “Kara Şal” (İhtiyar), 2. “Besatar” (Beşli Tüfek), 3. “Adaskak” (Kayboluş). Bunun içinde “Besatar” eseri parlak bir yere sahiptir. Besatar aracılığıyla yazar, kendi yazım şeklini, imza özelliğini içtenlikle vurguladı denilebilir. XX. yüzyıl Kazak edebiyatının büyük yazarı G. Müsirepov, bu eserin özel bir analizini yapmış, kendi fikrini şöyle belirtmiştir: “Kazak edebiyatına kendi yazım şekline sahip ünlü bir yazar kazanıldı. Hem düşünce açısından çok zengin bir üslûba sahip, hem de dinamik bir üstünlüğü olan bir yazar geldi.” (Ayan, 1997, s. 8). Besatar’da, yazarın kendi kişisel imzası ile karakteristik özellikleri tam anlamıyla verilmiştir. Hemen göze çarpan noktası, tekillik ve psikolojik arka planının derin bir türev olarak verilmesidir (Zeynulina, 2014, s. 113). Genel olarak A. Süleymenov’un eserlerini incelerken iki benzer yönü bağdaştırarak ilerlediği görülür. Bunlar: 1. psikolojik (içsel ruh: sezgi, duygular); 2. felsefi (düşünce, fikir).

1. İNCELEME

1.1. Ses Bilgisi

1.1.1. Ünlüler

Kazak Türkçesinde 9 tane ünlü ses bulunmaktadır: /a/, /ä/, /o/, /ö/, /e/, /u/, /ü/, /ı/, /i/. Bunların dışında /w/ sesi, ünlülerden sonra geldiği zaman ünsüz bir ses olarak, ünsüzler sonrası geldiğinde ise ünlü olarak kabul edilmektedir. Yapısal özelliklerinin daha net bir şekilde açıklanması için ünlüler, üç grup içerisinde incelenir.

1.1.1.1. /a/ sesi

Kazak Türkçesinde en çok kullanılmakta olan seslerden biridir. Hem kelime başında, hem ortasında, hem de sonunda bulunabilmekte.

Adam “İnsan”

Türkistan “Türkistan”

1.1.1.2. /ä/ sesi

Kelime sonunda neredeyse hiç bulunmaz. Yabancı dillerden gelen kelimelerde bulunan {e} ve bazı {a} sesleri, uyum kuralına uygun bir şekilde söylenmesi için genelde {ä} sesini alır. Örneğin:

Säruwar “kişi ismi”

näpsi “nefis”

1.1.1.3. /o/ sesi

Dilin arkaya doğru, dudağın öne doğru sivrilmesiyle çıkar. Çoğunlukla kelime başında ve kelime ortasında görülmüştür.

bolat “polat, çelik”

oq “ok, kurşun”

1.1.1.4. /ö/ sesi

Kazak Türkçesine has seslerden biridir. Daha çok kelime başında kullanılır. Kelime sonunda kullanılmamaktadır. Örnek:

ömir “ömür, hayat”

ölke “ülke”

1.1.1.5. /e/ sesi

Kazak Türkçesindeki /e/ sesi sık rastlanan seslerden biridir. Kelime başında kelime ortasında ve kelime sonunda da geçmektedir.

beşpent “kolsuz giysisi”

äke “baba”

1.1.1.6. /u/ sesi

Kazak Türkçesine has seslerdendir. Kelime başında ve kelime ortasında geçer. Örneğin:

buğana “köprücük kemiği”

uya “yuva”

1.1.1.7. /ü/ sesi

Kazak diline has seslerden biridir. Bu sesi çıkartırken dudak sivrileşerek öne doğru hareket ediyor, dil arkaya doğru hareket edip çene yukarı kalkıyor:

ülken “büyük, geniş”

jürek “kalp, yürek”

1.1.1.8. /ı/ sesi

Kazak Türkçesinde bulunan /ı/ sesinin söylenme şekli “a” sesine benzer. Ancak üst ve alt dişlerin arası biraz açılarak çene yukarı doğru kaldırılır. Örneğin:

burış “köşe”

ırzık “rızik”

1.1.1.9. /i/ sesi

En çok karşılaşılan seslerden biridir. Bu ses kelime başında, ortasında ve sonunda geçmektedir. Örnek:

igi “iyi”

mindet “zorunluluk, yükümlülük”

1.1.2 Ünsüzler

Kazak Türkçesinde ünsüz seslerin sayısı 19'dur: /b/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /k/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /y/, /z/, /w/. Ünsüzler, yapısal özelliklerine göre, üç grup içerisinde incelenmektedir.

Ündi (Sedalılar) : /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /y/, /w/.

Uyaŋ (Yumuşak) : /b/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /z/.

Қатаŋ (Sert) : /k/, /қ/, /p/, /s/, /ş/, /t/.

Kazak Türkçesinde bu 19 ünsüzün yanı sıra /ts/, /şç/, /yo/, /ya/, /yuw/ şeklinde çift sesler ve kalınlık ve incelik belirten işaretler de bulunmaktadır. Bu bölümde bahsi geçen bu çift ses ve işaretler ayrıntılı incelenmemiştir.

1.1.2.1. /b/ sesi

Kazak dilindeki /b/sesi, özel isimler haricinde kelime sonunda geçmemektedir.

bos “boş”

Arıstanbab “Arslan Baba türbesi”

1.1.2.2. /d/ sesi

Bu ses, dilin ucu hızlı bir şekilde yukarı doğru uzanıp ön dişlerin dibine dokunup geri dönmesiyle söylenir. Örnek:

düniye “dünya”

ekindi “ikinci vakti”

1.1.2.3. /g/ sesi

Bu ses, dil ortasının damağa dokunarak geri gelmesiyle çıkartılır. Örneğin:

general “general, subay”

jeŋge “yenge”

1.1.2.4. /ğ/ sesi

Kazak dilindeki /ğ/ sesi ciğerden çıkan havanın küçük dili titremesiyle çıkartılır. Örnek:

oğaş “tuhaf”

ğulama “bilim insanı”

1.1.2.5. /y/ sesi

Kazak diline has sözcükler /y/ sesiyle başlamamaktadır, bu nedenle de bu ses kelime başında karşılaşmaz. Genellikle kelime ortasında geçmektedir. Örnek :

қoy “koyun”

üy “ev”

1.1.2.6. /j/ sesi

Dilin ön kısmının damağa yaklaşmasıyla çıkan yumuşak sessizlerdendir. Örneğin:

jüz “yüz”

jumsaķ “yumuşak”

1.1.2.7. /k/ sesi

Dilin ortası damağın ortasına dokunup sert bir şekilde hızlıca uzaklaşmasıyla çıkan sessiz harftir. Örnek:

käpir “kâfir”

kekil “kahkül”

1.1.2.8. /l/ sesi

Kazak Türkçesindeki /l/ sesi daha çok Kazak diline has sözcüklerde kelime ortasında ve sonunda geçer, yabancı dillerden geçen kelimeler ve nadiren de Kazakça sözcüklerin başında bu ses geçse de okunurken önündeki dar ünlü harflerle yuvarlaklaşarak çıkar. Örnek:

läzzat “lezzet”

laşın “doğan kuşu”

1.1.2.9. /m/ sesi

Üst dudak ve alt dudağın birbirine yapışmasıyla çıkan burun deliklerinden verilen sestir. Hem kelime başında, hem kelime sonunda, hem de kelime ortasında kullanılabilen seslerdendir. Örnek:

mäjbür “mecbür”

ökimet “hükümet”

ölim “ölüm”

1.1.2.10. /n/ sesi

Kazak dilindeki /n/ sesi dilin ucunun üst dişlere ve biraz da diş etlerine değdirilmesiyle burun deliklerinden verilen ses olarak görülür. Örnek:

namaz “namaz”

nemene “ne, niye”

1.1.2.11. /ŋ/ sesi

Kazak diline has seslerden olan /ŋ/ sesi, dilin arka kısmının damağın yumuşak kısmına değdirilmesiyle burun deliklerinden verilen bir sestir. Kelime başında kullanılmaz. Örnek:

oŋay “kolay”

öleŋ “şiiir”

1.1.2.12. /p/ sesi

Kelime başında da, ortasında da, sonunda da gelebilir. Ancak kelime sonunda geldiği an bu kelimeye eklenecek olan ek sesli harfle başlarsa ve harf yumuşak ise, kelime sonundaki /p/ sesi /b/ ya da ünlü olan /w/ sesine dönüşmektedir.

kalıp – kalıby “kalıp, biçim”

payız “faiz”

1.1.2.13. /ŋ/ sesi

Dilin arkasının damağın arkasına değerek geri tepmesiyle çıkan ve Kazak Türkçesine özgü bir sestir:

kala “şehir”

katınas “ilişki”

tok “tok”

1.1.2.14. /r/ sesi

Kazak dilindeki /r/ sesi kelime ortasında ve sonunda geçer. Bu ses kelime başında gelirse bile önüne dar bir ünlü konulması şartır:

raŋat “rahat, konfor”

ruw “boy”

1.1.2.15. /s/ sesi

Kelimenin ve yapım eki ile çekim eklerinin herhangi bir yerinde geçebilir:

sän “süs”

salıstıruw “karşılaştırmak”

1.1.2.16. /ş/ sesi

Kazak Türkçesinde bulunan /ş/ sesi sert sessizdir. Kelime başında, ortasında ve sonunda geçebilmektedir:

şabuwl “saldırı”

şanşıma “sancı”

1.1.2.17. /t/ sesi

Kelimenin herhangi bir yerinde geçebilecek kadar sık kullanılan seslerden biridir. Sesli harfin etkisiyle yumuşaklaşabiliyor. Bu özellik Kazak Türkçesine has ses özelliklerinden biridir. Örneğin:

tätti “tatlı, şeker”

tabaŋ “tabak”

1.1.2.18. /w/ sesi

Yuvarlak ünlü sestir. Ayrıca ünlülerden sonra geldiği zaman ünsüz bir harf olarak algılanmaktadır:

uluw (salyangoz)

beluwar (belin yukarı bölgesi, gövde)

1.1.2.19. /z/ sesi

Dilin ucunun alt kesme dişlere değmesiyle çıkarılan sestir:

zaman “zaman”

üzeŋgi “üzengi”

1.2. Şekil Bilgisi

1.2.1. İSİMLER

1.2.1.1. Çokluk Ekleri

Kazak Türkçesinde çokluk ekleri +lAr, +dAr, +tAr şeklindedir. Bu ekler kelime kökü ve gövdesinin hangi sesle bittiğine göre değişir.

+lAr şekli kök ve gövde sonunda ünlü ya da w, y ünsüzleri bulunursa kullanılır:

Kögem tawdıñ tuwsırağan kök jotalarına... (1/6) “Kögem dağının insan ayağı deǵmemiş tepelerine...”

Türkistanda ne äkeleriniñ qunı bar eken... (35/17) “Türkistan’da hangi babalarının hakkı gitmişti...”

+dAr şekli tonlu ünsüzle biten kök veya gövdelerden sonra kullanılır:

bir jıldarı äkesin... (40/4) “belli yıllarda babasını...”

Özderi jäne de... (41/29) “kendileri ve...”

+tAr şekli tonsuz ünsüzlerle biten kök ve gövdelerden sonra kullanılır:

soldattarı üki tulım... (43/15) “askerleri genç...”

Onday oñaşa qalğan sätterde... (47/12) “onun gibi tek başına kaldığı zamanlarda...”

İstisna: Bu ekler dışında çokluk anlamını belirten bazı kelimelerle birlikte kullanılan kimi isimler çokluk eki almadan da çokluk ifade eder:

biraz narseni... (34/39) “bir kaç şey(ler)i...”

talay judırıq... (50/7) “çok yumruk(lar)...”

mol kekti... (60/32) “sayısız kini...”

top qoldı... (2/23) “bir grup asker...”

1.2.1.2. İyelik Ekleri

	Tekil	Çoğul
1. Şahıs	+Im, +m	+ImIz, +mIz
2. Şahıs	+Iñ, +ñ	+ IñIz, +ñIz
3. Şahıs	+I, +sI	+I, +sI

Ölgen jerim... (2/39) “Öldüğüm yer(im)...”

Bir jaǵıñ... (6/11) “Bir tarafın...”

Biraq şarası keñ... (11/5) “Ama etrafı geniş...”

1.2.1.3. Hâl Ekleri

1.2.1.3.1. Yalın Hâl

Diğer Türk Lehçelerinde olduğu gibi Kazak Türkçesinde de yalın hâl eksiz olarak kullanılır: jılan (yılan), çozi (kuzu), öleñ (şair).

1.2.1.3.2. İlgi Hâli

Kazak Türkçesinde İlgi Hâli eki +nİñ, +dİñ, +tİñ şeklindedir.

+nİñ biçimi ünlülerle ya da m, n, ŋ ünsüzleriyle biten kök ve kelime gövdelerinden sonra kullanılır:

munıñ ile şabuı kerek... (11/32) “bunun peşin koşturması gerek...”

Ne bir taskeşti zamanıñ... (8/4) “Çok karışık dönemerin...”

... iştegi bol‘şevizmniñ bar qater-qawpin... (9/3) “...içerideki bolşevizmin tüm tehlikelerini...”

...bilimge kuştarlıq seniñ äkeñ, äkeñniñ bapkerligi; (22/40) “...bilgiye olan sevgi senin babandır ve babanın seyisliği...”

+dİñ biçimi ise, tonlu ünsüzlerle biten kelime kökü veya gövdelerinde sonra kullanılır:

Säruwardıñ mına tusta... (13/20) “Säruwar’ın şu an...”

+tİñ şekli tonsuzlarla biten kelime kökü veya gövdelerinden sonra kullanılır:

Qazaqtıñ öz arasında... (12/36) “Kazakların kendi içerisinde...”

1.2.1.3.3. Yükleme Hâli

Kazak Türkçesinde yükleme hâli eki +nI, +dI, +tI şeklinde yer almaktadır. 3.şahıs iyelik ekli gövdelerden sonra ise, +n biçiminde kullanılır:

+nI şekli ünlülerle biten kök ve kelime gövdelerinden sonra kullanılmaktadır:

...älgı tomağanı... (24/27) “şu ağızlığı”

+n şekli 3.şahıs iyelik ekli gövdelerden sonra gelir:

Ersi kılıgın estilikke... (14/30) “Tuhaf hareketini akıllılığa...”

+dI biçimi tonlu ünsüzlerle biten kelime gövdelerinden sonra kullanılır:

Aybardı qatar japsırıp... (15/22) “Kızgınlığı beraberinde yapıştırıp...”

+tI biçimi tonsuzlardan sonra kullanılır:

Qırıqtı jazgıratın... (21/30) “Maşayı suşlayan...”

1.2.1.3.4. Yönelme Hâli

Yönelme hali eki Kazak Türkçesinde +ğa, +ge, +қа, +ke, +a, +e şeklinde yer almaktadır.

+ğa, +ge şekli ünlülerle ve tonlu ünsüzlerle biten ya da iyelik ekinin çoğul biçimiyle birlikte gelen kelime kökü ile gövdelerinden sonra kullanılır:

Awıl**ğa** soқpasam... (21/4) “Köye uğramadıysam...”

Onıң kim ekenin siz**ge** meniң... (21/26) “Onun kim olduğunu size benim...”

Bir-eki awız jılı sözi**izge**... (21/19) “Bir iki tane sıcak cümlelerinize...”

+қа, +ke şekli tonsuzlarla biten kelime kökleriyle gövdelerinden sonra gelir:

... onday tuzaq**қа**... (22/30) “...onun gibi tuzağa...”

... jatқан jigit**ke** min (23/22) “...yatmak yiğide ayıptır”

+a, +e şekli iyelik eklerinin tekil biçimiyle gelen gövdelerden sonra kullanılır. Üçüncü şahıs iyelik eki sonrası ise, yönelme hali ekinden önce zamir n’si eklenir:

Қadamı**ға** gül bitsin (43/25) “Adımlarına çiçek dökülsün”.

Közine қosa төreniң... (25/10) “Gözüne ek olarak törenin...”

İstisna: Askar Süleymenov’un eserlerinin dilinde görünen Güney Kazakistan ağız özelliklerinden biri olarak algılanabilir bir husus, yönelme hali ekinin şehir isimleriyle kullanılmamasıdır. Bu özellik, zaman etkisi altında kalarak bu ekin kısmen kaybolmaya başladığına işaret ettiğini düşünebiliriz. Örneğin:

Peterbuwrg barganda... (6/26) (Peterbuwrg**қа** barganda...) “Petersburg’a gittiğinde”

Mäskew қайтқанда... (7/8) (Mäskew**ge** қайтқанда) “Moskova’ya gittiğinde”

1.2.1.3.5. Bulunma Hâli

Kazak Türkçesinde bulunma hali eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra +dA, tonsuzlardan sonra ise +tA şeklinde kullanılmaktadır:

...dalada dırday, қала**da** jäwtik... (25/13) “...bozkırda kahraman, şehirde güçsüz...”

... sırt**ta** қалған әлgi... (28/11) “...dışarıda kalkan şu...”

İstisna: Bulunma hali ekinin Askar Süleymenov’un eserlerindeki kullanımına bakılarak Güney Kazakistan ağızında kalıplaşmış farklı bir fonksiyonu da görülebilir. Ölçünlü Kazak Türkçesindeki “Ketken **kezinde**” (Giden anında) şeklindeki sıfat fiil sonrası gelen isim gövdesine eklenen bulunma hali ekinin, “Ketken**de**” (Gidende) biçimine dönüşerek kısalmasına rağmen aynı anlamı kolayca sergilediğini görebiliriz:

...aқ төре dosınan ayrıлғанда... (30/18) (aқ төре dostundan ayrılan **anda**)

1.2.1.3.6. Ayrılma Hâli

Kazak Türkçesinde ayrılma hâli ekleri tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, ünlüler ve tonlu ünsüzlerle tamamlanan kök veya gövdelerden sonra +dAnşeklinden, tonsuzlar sonrası ise +tAn şeklinden ibarettir. Ancak iyelik ekli gövdeler sonrası (çoğul 1. ve 2. Şahıs hariç) ve kelime kökü ya da gövdesinin sonunda m, n, ŋ ünsüzleri bulunursa +nAn biçimi kullanılmaktadır:

Talay buratanadan... (52/33) “Sayısız mülteciden...”

...jatağan orındıktan uşıra tüsirgeni... (53/23) “...yüksek sandaliyeden yere indirdiği...”

Änşeyinde urtınan ketpeytin... (58/15) “Normalde ağzından düşmeyen...”

...semseri қapas қыннан jalt etip... (62/9) “...kılıcı hapisolduğu kınından pat diye...”

1.2.1.3.7. Vasıta Hali

Vasıta hâli eki Kazak Türkçesinde ekleşmiş şekilde kullanılır. Ünlülerle ve z ile j haricindeki tonlu ünsüzlerle biten kelime kökleriyle gövdelerinden sonra +menen ve +men şeklinde gelir. Z ve j ünsüzlerinden sonra +benen, +ben şeklinde, tonsuzlar sonrası ise +penen, +pen şeklinde görülür:

... suwığan şaymen bir tönkerip... (74/26) “... soğumuş şayla bir devirip ...”

... bizben birge azamat atısıp... (85/40) “...bizimle birlikte yiğit vurup...”

... der şağında şiki қayıспен таңılıp... (92/17) “... tam anında kayışla bağlanıp...”

İstisna: Askar Süleymenov’un eserinin dilinde vasıta halinin +menen, +benen, +penen şekli ek değil bağlaç halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Asıl vasıta halingendisi ise, +men, +ben, +pen şeklinde karşımıza çıkar.

1.2.1.3.8. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli eki isminde belirtildiği gibi eşitlik işişkisi kurur ve buna ek olarak gibilikle benzerlik ifade eder. Eski Türkçedeki “teg” benzetme edatı, Kazak Türkçesinde ekleşerek eşitlik hal eki durumuna gelmiş ve anlamını korumuştur. Kazak Türkçesindeki eşitlik hali eki +dAy, +tAy biçiminde kullanılmaktadır. Ünlülerle ve tonlu ünsüzlerle biten kelime kökü ve gövdelerinden sonra +dAy şekli, tonsuz ünsüzlerden sonra ise +tAy eki gelmektedir. Bununla birlikte eşitlik halinin +şA şekli de bulunur.

... tabanı jarma biydayday kıyırşık... (3/37) “...tabanı buğday parçacıkları gibi küçük küçük...”

Däriniñ iyisi қуықanıñ iyisindey eken. (5/5) “İlacın kokusu yanan derinin kokusu gibiymiş”.

... jel қayıқтай лıpıdamasañ болмайды. (24/3) “...küçük kayık gibi sallanmazsan iyidir”.

... elestey tez көринip, јім-јілас жоғала берди. (92/27) “...hayalet görünür görünmez kaybolurdu”.

... **қазақша қарихатı**... (14/34) “...kazakça bilgi birikimi...”

... orı**şsa** töpeseñ, murnın jañadan tesken tayla**şsa**... (19/5) “...Rusça konuşursan, burun deliği yeni delinmiş deve yavrusu gibi...”

... jalğız söz ben eki xarıp jañağı zere**şe** zırıldap... (22/11) “...tek kelime ile iki harf, az önceki kâse gibi yuvarlanarak...”

1.2.1.4. Aitlik Eki

Kazak Türkçesinde aitlik eki ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra +ğı, +gıtonsuz ünsüzlerden sonra +kı, +ki şeklinde gelir.

Onıñ üstine munıñ ulı**ğ** aldında**ğı** jorta**ğ**ına... (24/7) “Üstelik bunun kaymakamın önündeki kıvrımına...”

Қарала beyne japa başқандаy art**қ**ı aya**ğ**ın...(28/22) “Karala adeta boka basmışçasına arkadaki ayağını...”

Ke**ş**kilik işip pe eñiz? (66/14) “Akşamlık yemeğinizi yemiş miydiniz?”

1.2.1.5. Soru Eki

Kazak Türkçesinde soru eki +ma, +me, +ba, +be, +pa, +pe şeklindedir.

+ma, +me şekli, ünlülerle ya da l, r, w, y ünsüzleriyle biten kök ve gövdelerden sonra gelir:

Ötep pen Mu**ğ**alı**ğ**a qarabet bola **ma**? (66/8) “Ötep ile Mukagali’ya yüzünüz mü gözükecek?”

... ar**ğ**ı küni **me**... (69/3) “... bir sonraki gün mü?”

... Türkista**ğ**a, qayın jurtı**ñ**ız**ğ**a kö**ş**ken a**q**ıl **ma**... (66/26) “... Türkistan’a, eşinizin akrabalarının yanına göç etmek akıllıca mı olur...”

Tut**q**ın bol**ğ**an so**ñ**, söz bar **ma**... (81/35) “Mahkum olduktan sonra, başka söz mü olur...”

Ädeyi istey **me**, maldasın da qayta qırıptı. (31/7-8) “Bilerek mi yapıyor, bağdaşlarını da tekrar kurmuş...”

... sırlas bop körmegen birew **me** dep te qaladı. (27/17) “... sırdaşlık bilmeyen biri mi diye düşündü”.

+ba, +be şekli, m, n, ŋ, z ünsüzleriyle sonlanan kök ve gövdelerden sonra kullanılır:

... küyretip alam **ba** dep... (70/33) “...bozar mıyım diye...”

Adamnıñ eti küygende qozı**q**uy**q**a söz **be** eken. (85/14) “İnsanın eti yandığı zaman, derisinin yanmasının sözü mü olur”.

+pa, +pe şekli, kelime kökü veya gövdesinin sonunda k, q, p, t, s, ş ünsüzleri geldiği zaman kullanılır:

...kärıde jan jo**q** **pa** eken? (94/23) “...yaşlının canı olmaz mıdır?”

Jaña äde özi tejewi kerek **pe** edi. (51/1) “Az önce kendisinin durdurması mı gerekiyordu”.

1.2.2. ZAMİRLER

1.2.2.1. Kişi Zamirleri

Kazak Türkçesinde kişi zamirleri aşağıdaki şekildedir:

Tekil	Çoğul
1. Şahıs men	biz
2. Şahıs sen siz	sender sizder
3. Şahıs ol	olar

Kişi zamirlerinin hâl ekleri ile kullanılışı aşağıdaki şekilde oluşmaktadır:

Yalın	men	sen	siz	ol	biz	sender	siz	olar
İlgi	meniñ	seniñ	sizdiñ	onıñ	bizdiñ	senderdiñ	sizdiñ	olardıñ
Yükleme	meni	seni	sizdi	onı	bizdi	senderdi	sizdi	olardı
Yönelme	mağan	sağan	sizge	oğan	bizge	senderge	sizge	olarğa
Bulunma	mende	sende	sizde	oda	bizde	senderde	sizde	olarda
Ayrılma	menen	senen	sizden	odan	bizden	senderden	sizden	olardan
Vasıta	menimen	senimen	sizben	onimen	bizben	sendermen	sizben	olarmen

İtjıgıskā **sen** kelisseñ, **men** karşı bolmay-aq koyayın. (52/1) “İtdalaşına sen razıysan ben de karşı olmayayım”.

Seni men **meniñ** däl bugün şarşawğa kükımız joq. (52/20) “Senle benim tam bugün yorulma hakkımız yoktur”.

... olar **mağan** jelek göy. (66/12) “...o bana bayrak sayılır”

...**sağan** sert, sertten taysam – **mağan** sert. (85/21) “...sana olsun, eminimi bozarsam olacak olan bana olsun”.

... **meni** köp aңdıp edi, **men oğan** kol uşın bere alğam joq. (95/17) “...beni uzun süredir takip etmişti, ben ona yardım edemedim”.

Meniñ osı öñirde tuwıp öskenim ras bolsa, **seniñ** jurtıñ... (20/11) “Benim burada doğduğum ve büyüdüğüm bir gerçekse, senin halkın...”

Jigitter **seni** keşe qalada dep kelip edi. (20/36) “Çocuklar dün seni şehirde demişlerdi”.

Oğan kosa, o kisiniñ aqtarğan kitabın **sizdiñ** körmewiñiz... (22/7) “Buna ek olarak, o kişinin okuduğu kitabı sizin görmemiş olma ihtimaliniz...”
Sizdi ayıp otırmın, - dedi. (49/22) “Sizi diyorum dedi”.

1.2.2.2. Dönüşlülük Zamiri

Kazak Türkçesinde dönüşlülük zamiri “öz” (kendi) kelimesinden ibarettir. Özüm, öziñ, özi, özimiz, öziñiz, özderi şeklinde kullanılır.

...şüregeyler **öz** sözün köbinde... (19/2) “...ördek yavruları kendi dediklerini çoğunlukla...”

...kula da tuwmaq dep **özderiñ** aytasıñ. (20/19) “...kula da doğabilir diye kendiniz diyorsunuz”.

Jawap söziñiñ oqıs örkeştenip ketkenine Särwardiñ **özi**... (21/24) “Cevabının sert çıktığına Saruar’ın kendisi...”

... jaña birde ğana **öziñiz** atağan... (21/29) “...az önce kendiniz saydığımız...”

1.2.2.3. İşaret Zamirleri

Kazak Türkçesinde işaret zamirlerinin asıl sayısı 6: bul (bu), mına (bu), osı (bu), ana (şu), sol (o), ol (o). Bunların yanı sıra, işaret kavramını karşılayan bazı kelimeler bulunmaktadır: anaw (o), mınaw (bu), sonaw (ta, te, oradaki), osınaw (buradaki), mınalar (bunlar), bular (bunlar), manağı (biraz önceki).

Bul da öz awılıñ. (21/8) “Bu da kendi köyün”.

Bu jolı jāne de... (21/14) “Bu sefer üstelik...”

Bular üşin eñ ülken qawıp karatel’ otryad... (41/31) “Bunlar için en büyük tehlike infaz ekibi...”

Törexanda, **mına** altın bala Amankülde... (44/5) “Törehan’da, günahsız parlak çocuk Amankül’de...”

...kökeyiñdi tesetin **osı** ğoy. (45/17) “...seni rahatsız eden budur”.

1.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri

Kazak Türkçesinde belirsizlik zamirleri şunlardır: Barşa (tümü), bütün (tümü), külli (tümü), birneşe (birkaçı), qaysıbiri (hangibiri), birew (birisi), eşkim (hiç kimse), keybir (bazı), keybiri (kimisi), ärkim (herkes), eşqaysısı (hiçbiri), äldekim (herhangi biri), köbi (çoğu), barlıq (tümü).

... **barşağa** ortağ. (38/35) “...tümüne ortak”.

Eki jüzdiñ kertilip biri ketse, bütün bolıp **birewi** qayda barmaq...(67/3) “İki tarafın biri yamulursa, sağlam kalan birisi ne işe yarar...”

Men **eşkimdi** atqam joğ, mırza...(83/9) “Ben kimseyi vurmadım, beyim...”

...**keybiri** ata-babasıñ dattağanday alarıp qaraydı. (41/10) “...bazıları dedelerine küfür edilmişçesine kötü kötü bakar”.

Mıltıktı **ärkim** atadı...(86/16) “Silahı herkes kullanabilir...”

1.2.2.5. Soru Zamirleri

Kazak Türkçesindeki soru zamirleri soru yoluyla kelimelerin yerini tutarlar. Soru zamirleri şunlardır: kim “kim”, ne “ne”, қандай “hangi”, қай “hangi”, қалай “nasıl”, nemene “ne”, қайда “nerede”, неше “kaç”, нешінші “kaçıncı”, қайдан “nereden”, қанша “kaç”, қaysı “hangi”, қaysısı “hangisi”.

Kim ol zaman, **ne** ol zaman? (82/24) “Zaman dediğin kimdir, zaman dediğin nedir?”

... **қай** kısında uğınarın surawım kerek edi... (75/14) “...hangi anlamda anlamam lazım onu sormalıydım...”

... mawzerdi **қалай** julıp alğanın bilmeymin...(97/17) “...Mavzeri nasıl çekip aldığını bilmiyorum...”

1.2.3. SIFATLAR

Kazak Türkçesinde sıfatlar niteleme sıfatları, belirtme sıfatları olarak iki grupta ele alınmaktadır.

1.2.3.1. Niteleme sıfatları nesnelere niteliklerini belirtmek için kullanılan asıl sıfat kökleri olarak belirtilir.

jelegintütkeni esinde, jalañaşқaramawzerdiñkulağın... (70/11)

1.2.3.2. Belirtme sıfatları kendi içerisinde dört gruba ayrılır ve nesnelere çeşitli yönlerini belirtmek için kullanılır.

1.2.3.2.1. İşaret sıfatları

Kazak Türkçesinde işaret sıfatları, nesneye işaret ederek belirtme hizmetinde bulunur. İşaret sıfatları şunlardan ibarettir: bu, bul, sol, ana, anaw, o, ol, mına, mınaw, osı, ano, sol.

...**bu** kisiniñ қаşаннан дағдısı болатın. (5/38) “...bu kişinin ne zamandan gelen alışkanlığıydı”.

... қаша tartar үшінсisi, **ana** ekewiniñ... (15/20) “...kaçıverir üçüncüsü, şu ikisinn...”

Ol sebep – İnozemtsev. (31/37) “O neden, İnozemtsevtir”.

1.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

1.2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Kazak Türkçesinde sayılar, isim soylu kelimelerin önünde geldiğinde onların çeşitli özelliklerini belirterek birtakım açıklamaların yapılmasına neden olur ve esasen sıfat fonksiyonuna girer. Bunlara asıl sayı sıfatları denilmektedir.

... alıp kelgen **jeti** kirpiş qorğasın tağı jatır... (42/25) “...getirdikleri yedi kirpiç biçimindeki kurşun yine var...”

Tört jıl oқыp, **eki** jıl kızmet... (65/7) “Dört yıl okuyup, iki yıl hizmet...”

1.2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Kazak Türkçesinde sıra sayı sıfatları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi asıl sayı sıfatlarına +InşI, +nşI eklerinin eklenmesiyle yapılmaktadır.

+InşI şekli, ünsüzlerle biten sayı gövdeleriyle kullanılır:

Jetinşi küni men Peterbuwrg... (35/22) “Yedinci gün ben Petersburg...”

Eldiñ jarlık jaylı kulaqtanganına bugün **onınşı**-ağ... (12/29) “Milletin kanun hakkında duyduğuna bugünle birlikte onuncu gün...”

1.2.3.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları

Kazak Türkçesindeki kesir sayı sıfatları iki türlü yolla yapılır. Birincisi, ilk sayı kelimesinin gövdesine ilgi hâli eki +nIn, +dIn, +tIn, ikinci gövdeye 3.şahıs iyelik eki +I, +sI eklenir:

Üştin biri osı – kök bolattıñ kir... (72/19) “Üçün biri bu, kılıcın kirli...”

İkincisi, ilk sayı kelimesinin gövdesine ayrılma hali eki +dAn, +tAn, ikinci sayı gövdesi ise eksiz olarak kullanılır. Bu yapım şekli Besatar eserinin metninde kullanılmamıştır.

1.2.3.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları

Kazak Türkçesinde üleştirme sayı sıfatlarında sayılar tekrar edilir ve ikinci sayıya ayrılma hâli ekleri +dAn, +tAn, +nAn eklenecektir. Üleştirme sayı sıfatları asıl sayı sıfatları dışında topluluk sayı sıfatlarıyla da yapılmaktadır:

Ärine, bes soldattı **eki-ekiden** teñdep kelgeni... (32/1) “Tabi, müsai olan askerleri iki ikiden yanına alması...”

Şekeli ofitser, biraq **ekewden-ekew** qalğalı beri... (16/37) “Alnı geniş komutan ikiden iki (baş başa) kaldığından beri...”

1.2.3.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Türkiye Türkçesinden ayrıntılı olarak Kazak Türkçesinde topluluk sayı sıfatları da bulunmaktadır. Topluluk sayı sıfatları, sadece birden yediye kadarki sayılarla yapılır ve esas olarak yedi kelimedenden ibarettir: **birew, ekew, üşew, törtew, besew, altaw, jetew**.

Üşew ekeni üşew ärine... (33/10) “Üç tane olmasına üç tanedir evet...”

Besewiniñ de tübine jetken ... (6/9) “Beşinin de sonunu getiren...”

...bütün bolıp **birewi** kayda barmaq... (67/3) “...tam olan bir tanesi nereye gidecek...”

1.2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak belirten sıfatlardır. Kazak Türkçesindeki başlıca belirsizlik sıfatları şunlardır: barşa (tüm), keybir (bazı), az (az, sayılı), köp (çok), birtalay (epey), bütün (bütün), бүкіл (tüm), birneşe (birkaç), eşbir (hiç).

...**barşağa** ortak. (38/35) “...herkese ortak”.

... **keybiri** ata-babasının dattaganday alarıp қарaydı. (41/10) “...bazılarını dedelerine küfür etmişçesine ters ters bakarlar”.

1.2.3.2.4. Soru Sıfatları

Soru sıfatları, nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır. Öte yandan bakarsak, soru sıfatları soru kelimelerinden ibarettir.

... köp şapan **қалайша** dir etpes eken degen... (3/10) “...çok sayıdaki yağmurluklar nasıl olup da titremez diye düşünmüştü...”

Solkıldatıp arbağa mingen **қандай**. (72/33) “Sallandıra sallandıra faytona binmek nasıldır”.

Artı taw, aldı қзақ; besatardıң **қай** қoytastıң түbinde... (2/31) “Arkasında dağ, önünde Kazaklar; beşli tüfeğin gangi taşın dibinde...”

1.2.4. ZARFLAR

1.2.4.1. Zaman Zarfları

İşin, hareketin anlamını zaman bakımından etkileyen zarflardır. Kazak Türkçesindeki başlıca zaman zarfları şunlardır: Bıltır (geçen sene), bugün (bugün), erteң (yarın), erte (erken), таңертең (sabah), burın (eskiden), erteli-keş (erken-geç), түн (gece), түс (öğlen), түnewgüni (geçenlerde), күнибойы (tüm gün), күндіз (gündüz), күндіз-түни (gece gündüz), күн sayın (her gün), күн-түн (gece gündüz), күнілгері (evvelki gün), keyin (sonra), тоқтаусыз (durmadan), үздиксіз (aralıksız), дәйім (daima), қыста (kışın), jazda (yazın), keş (akşam), ақşam (akşam), әзірше (şimdilik), әзірге (şimdilik), әлі (henüz).

Öziniң aldına osı **білтүр** гана kep... (28/34) “Kendisine şu geçen yıl gelen...”

Бүгін дүйсенби. **Кешке** қарай сәти түссе... (32/37) “Bugün Pazartesi. Akşama doğru nasip olursa...”

Таңертең Қазығұрттың асуwına дүрби салып отырғанда... (34/17) “Sabah Kazıғұрт’un zirvesini дүрбүнle incelediğinde...”

...erteң **түске**, erteң **кешке** қалдырар-ақ edi. (35/7) “...yarın öğlene, yarınki akşama bırakırdı”.

Bul öñirde **erte** tuwatın... (38/34) “Buralarda erken doğar...”

1.2.4.2. Yer - Yön Zarfları

İşin, hareketin yeriyle yönünü belirten zarflardır. Kazak Türkçesindeki başlıca yer-yön zarfları şunlardır: tömen (aşağı), joğarı (yukarı), keri (geri), ilgeri (ileri), alğa (öne), alda (önde), aldı (ön), beri (bu tarafa), ar jağ (öte), sırtқа (dışa), karşı (karşı), astı (aşağı).

Joğarıdağı jalğız tesikten tört kırlanıp kıuyılğan ay... (64/22) “Yukarıdaki tek delikten ışığı gözüken ay...”

... munıñ basın **tömen** igen boladı. (27/20) “...bunun başını aşağıya eğmiş gibi oluyor”.

Köp künnen **beri**... (87/32) “Sayısız çok günlerden itibaren...”

1.2.4.3. Nitelik (Durum) Zarfları

Nitelik zarfları, fiilin önünde hâl ve tavır ifade eden zarflardır. Kazak Türkçesinde yer alan başlıca nitelik zarfları şunlardır: lezde (anında), aңdawsız (ansızın), abaysız (ansızın), kenetten (birdenbire), birden (birden), bulay (böyle), bunday (bunun gibi), olay (öyle), sonday (öyle), jıldam (çabucak), kısqā (kısa), uzın (uzun), osılay (böyle), osınday (bunun gibi), mınanday (şöyle), birte-birte (yavaş yavaş), jay (yavaşça).

...topşılawlardıñ **kenetten** kız-қатар... (45/14) “...tahminlerin aniden peş peşe...”

Törexan **birden** tamdı. (36/17) “Törehan birden bire hatırladı”.

1.2.4.4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, iş ve hareketin miktarını belirtir. Kazak Türkçesindeki başlıca miktar zarfları şunlardır: biraz (biraz), az-maz (biraz), kem (az), tım (aşırı), jetkilikti (yeterli), artıq (fazla), asa (aşırı), az, köp (çok), sirek (seyrek), birtalay (hayli), onşa (o kadar), jüzdey (yüzlerce, çok), mınıdağan (binlerce, çok).

... namazdıgerge äli **biraz** bar eken. (57/26) “...namaz vaktine daha biraz varmış”.

Akılm senen **kem** be eken... (88/17) “Aklım seninkinden eksik miymiş...”

İstisna: Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan Ağzına ait bir tane miktar zarfı tespit edilmiştir: atım (tek içimlik anlamını verir, maraş otu için kullanılır) .

... **atım** nasıbaydı bölip atar... (60/28) “...tek içimlik maraş otunu paylaşarak...”

1.2.4.5. Soru Zarfları

Fiilin anlamını soru bakımından etkileyen zarflara soru zarfları denir. Örneğin: nege (niçin), ne için (ne için), kalay (nasıl), kaday (hangi), kaşan (ne zaman), kaşannan (ne zamandan).

Sonda **nege** urlaydı? (54/23) “Peki niye çalar?”

...mawzerdi **kalay** julıp alğanın bilmeymin... (97/17) “...mavzeri nasıl çekip aldığını bilmiyorum...”

1.2.5. FİLLER

1.2.5.1. Şahıs Ekleri

Fiil çekimleri sırasında kullanılan ve eylemi gerçekleştirmekte olan şahsı gösteren ekler, şahıs ekleridir.

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri / Tekil Çoğul

1. Şahıs : +mIn; +pIn +bIz; +pIz
2. Şahıs: +sIn; +sInđAr +sIzdAr; +sIz
3. Şahıs: -0 -0

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri / Tekil Çoğul

1. Şahıs: +m +k
2. Şahıs: +n; +ndAr; +nIzdAr; +nIz
3. Şahıs: -0 -0

Emir Kökenli Şahıs Ekleri / Tekil Çoğul

1. Şahıs: +AyIn; +yIn; +ayık; +eyik; +yık; +yık
2. Şahıs: -0; +ndAr; +InđAr; +nIzdAr; +InIzdAr; +nIz; +InIz
3. Şahıs: +sIn; +sIn

1.2.5.2. Bildirme Kipleri

1.2.5.2.1. Geçmiş Zaman

1.2.5.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen Geçmiş Zaman, ünsüzlerle biten fiil gövdesine +Ip; ünlülerle biten gövdelere +p ekinin getirilmesiyle yapılır.

Artında it jasırarday or bop, bultağı joğ kaşkarğan iz **kağtı**. (5/34-35) “Arkasında köpek saklanacak kadar çukura benzeyen bir iz kalmış”.

Ädeyi istey me, maldasın da kayta **kurığtı**. (31/7-8) “İnadına mı yapıyor, bağdaşlarını tekrar kurmuş”.

Olumsuz şekli ise, bu eklerden önce fiil gövdesine +mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılır.

Egizdiñ sıyrı alı esine **tüspepti**. (30/10) “İkizin parçanın ikincisi daha aklına gelmemiş”.

Kreygel‘ jalkı ıalsı öziniñ jetim ıaların **eskermepti**. (30/19-20) “Kreygel yalnız kalırsa, kendisinin yetim kalacağını düşünmemiş”.

1.2.5.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman üç şekilde yapılır.

1.2.5.2.1.2.1. Birinci Tür Görülen Geçmiş Zaman: +dI ; +tI eki gelir.

Örneğin: basta+dı (başladı), kel+di (geldi).

...şıjıǵan ıoyıaratastıñ betine **japtı**. (42/19) “...sımsıcak taşın üzerine serdi”.
Muıaǵalı işinen “aw” dep **ıaldı**. (42/3) “Mukagali içinden ya dedi”.

Olumsuz Şekli: Bu kipin olumsuz çekiminde fiil tabanının sonuna +ǵan, +gen; +ıan, +ken ekleri ve onun üzerine “jok” (yok), “emes” (değil) kelimeleri gelir. Zamir kökenli şahıs ekleri ise, fiil köküne değil, bu kelimeye eklenir. Örneğin: ber+genjokpın (vermedim), kelgenemessiñ (gelmedin).

Muıaǵalı tazmoyın ıaranı köp **şenegen jok**. (43/37-38) “Mukagali kuşu çok da sövmüş değil”.

... ıorǵan boluwdı mindetine **alǵan emes**. (46/3) “...koruma olmayı sorumluluǵına almış değil”.

İstisna: İncelediğimiz eserde bu kipin olumsuz şeklinde ölçünlü Kazak Türkçesinde bulunmayan bir şekli yer almıştır. Bu kurala göre, 1.şahıs çekimi +mIn, olumsuzluk kelimesi “jok” (değil) kelimesine değil, fiil gövdesine eklenen +ǵan, +gen; +ıan, +ken ekinden sonra düpedüz kısaltılmış +m şeklinde eklenir, ekteki +n düşer. Örneğin: ber+ge+mjok (vermedim).

...bolsa da alaburtıan **örekipigem jok**. (72/25) “...olursa da değişmiş, heyecanlanmış değilim”.

1.2.5.2.1.2.2. İkinci Tür Görülen Geçmiş Zaman: +ǵan, +gen; +ıan, +ken

ekiyle yapılır. 1.tip görülen geçmiş zaman eklerinden ayrıntılı olarak, bu ekler eylemin daha eski bir zaman diliminde gerçekleştiğini belirtir. Örneğin: ayt+ıanmın (dedim), jay+ǵanmın (serdim).

... keşe awıldaǵılar **aytıan**. (25/33-34) “...dün köydekiler bahsetmişlerdi”.

İstisna: Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan ağzında 2.tip görülen geçmiş zaman eki ile 1.şahıs belirtme eki kısaltılmış ve bitişik bir durumda kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir. Örneğin: ayt+ıa(n)m(ın), jay+ǵa(n)m(ın).

... ıazaktıñ betbaǵı minezinen ıur emestigimdi sonda **bayıaǵam**. (92/12-13) “...Kazakların inatçılıǵından bende de var olduğunu o zaman farketmişim”.

Olumsuz şekli:

...bas sawǵalap **buıpaǵanı**. (40/6) “...başını eğip korkmadığı”.

1.2.5.2.1.2.3. Üçüncü Tür Görülen Geçmiş Zaman: Ünsüzle biten fiil gövdelerine +atın, +etin; ünlüyle biten fiil gövdelerine +ytın, +ytin ekleri gelir.

... bötenge қараған күн қараң **deytin.** (23/39) “...yabancı birine kalan gün, karanlık derdi”.

... otız tisi şetinen soқtaldanıp **ketetin.** (59/13-14) “...otuz dişi tek tek şişerdi”.

Olumsuz şekli: 3. Tip görülen geçmiş zaman kipinin olumsuz şekli diğer zamanlarda olduğu gibi +mA, +bA, +pA olumsuzluk eklerinin fiil gövdesine zaman ekinden önce eklenmesiyle gerçekleşir. Örneğin:

... jawratar dep **oylamaytın.** (67/33-34) “...üşütür diye düşünmezdi”.

Särwar äste öleñ **jattamaytın.** (12/7) “Saruar asla şiir ezberlemezdi”.

1.2.5.2.2. Şimdiki Zaman

Kazak Türkçesinde şimdiki zaman fiil çekimleri üç şekilde ifade edilir. Ancak incelediğimiz metinde bu üçünün ilk ikisi kullanılmıştır.

1.2.5.2.2.1. Birinci Tür Şimdiki Zaman Çekimi

Ünsüzlerden sonra +a, +e; ünlülerden sonra +y ekiyle yapılır. Bu şekil aynı anda gelecek zaman anlamını da verir: қой+амын (koyuyorum), тағ+амын (takıyorum).

İstisna: Askar Süleymenov’un kullandığı Güney Kazakistan ağzında 1.şahıs eki tekil hâli +mIn kısaltılarak +m şeklinde kullanılmıştır:

Özimнен жасırмағанды сенен жасırıп **қайтем.** (25/25) “Kendimden saklamadığımı senden saklayıp da ne yapacağım”.

Men bul eldiñ bay-jarlısınıñ бәрін **білем.** (53/7-8) “Ben bu ülkenin zenginini, fakirini hepsini tanırım”.

Olumsuz şekli: қой+ма+ымın (koymuyorum), тағ+па+ымın (takmıyorum).

...сақалымды секеңдетіп уша **алмаймын** жүдә. (11/28) “...sakalımı sallandıra uçamam be”.

... key қзаққа **уқсамымın...** (60/20) “...bazı Kazaklara benzemiyorum...”

1.2.5.2.2.2. İkinci Tür Şimdiki Zaman Çekimi

“отр-”, “jat-”, “jür-”, “tur” yardımcı fiilleriyle (fiil+Ip (+p) yardımcı fiil+şahıs eki) yapılır. Jat- yardımcı fiilinden sonra +ır geniş zaman eki gelir. Konuşma anında başlamış ve halen devam etmekte olan eylemden bahseder: үйрен+ip jatır+mın (öğreniyorum), оқи+po tır+mın (okuyorum).

... ақ кrep көйлек кісең **jetip jatır.** (24/12) “... beyaz gömlek giyersen yetiyor”.

Бирақ bir нәрсені есіңнен **şıғарıp отırsıң.** (52/7-8) “Ama bir şeyi unutuyorsun”.

Olumsuz şekli: bu kipin olumsuz halinin yapılması için yardımcı fiile +ğan, +gen, +қан, +ken eklerinden biri gelir, şahıs eki ise olumsuzluk anlamını katan “joқ” (değil) kelimesine eklenir. Ancak olumsuz halinde jat- yardımcı fiiline +ır geniş zaman eki eklenmez: fiil+Ip yardımcı fiil+ğan (+gen, +қан, +ken) joқ+şahıs eki. Örneğin: üyren+ip jat+қан joқ+pın (öğrenmiyorum), oқı+p otır+ğan joқ+pın (okumuyorum).

... jöndep bağa **bere alğan joқpın**. (90/31) “...doğru düzgün puan vermedim”.

1.2.5.2.3. Gelecek Zaman

Gelecek Zaman Çekimi üç şekilde ifade edilir. Ancak ele aldığımız metinde, aşağıda gösterdiğimiz 3 şeklin 2. ve 3. kullanılmıştır.

1.2.5.2.3.1. Yakın Gelecek Zaman

“jat-”, “jür-”, “otur-”, “tur” yardımcı fiilleriyle yapılır. Yalnızca jat- yardımcı fiili +ır geniş zaman ekiyle birlikte kullanılır. Örneğin: bargalı otırmın (gitmek üzereyim).

Olumsuz şekli: Olumsuz çekiminde “joқ” (değil) kelimesi kullanılır: bargalı otırğan joқpın (gitmeyeceğim).

1.2.5.2.3.2. İkinci Tür Gelecek Zaman

Ünsüzlerden sonra +a, +e; ünlülerden sonra +y ekleriyle yapılır. Bu tür gelecek zaman tipi, geniş zaman anlamını da kapsar. Türkiye Türkçesine “giderim” şeklinde aktarılabilir.

İstisna: Askar Süleymenov’un kullandığı Güney Kazakistan Ağzında 1. şahıs teklik eki +mIn, kısaltılarak +m şeklinde kullanılmıştır.

Däl bul tusta jāne de қам jemey-ақ қой – moynıma özim **alam**. (84/38-39) “Tam bu an için merak etme ben üstlenirim”.

Siz dep kesip **aytam**. (21/28) “Siz diye emin bir şekilde söylüyorum”.

Olumsuz şekli: Bu kipin olumsuz şekli de diğer fiil zamanları gibi +mA, +bA , +pA olumsuzluk eklerinin fiil gövdesine eklenmesiyle yapılır yapılır. Ancak bu eklerin eklenmesiyle fiil gövdesi ünlüyle bitmiş olduğu için olumsuz şeklinin +y ekiyle yapıldığını söyleyebiliriz.

... men de bere **almaymın**, Kreygel‘ mırza. (22/6) “...ben de veremem bay Kreigel”.

Taban astnan üшке bölünip otırған kiside ашuw da **қалмайды** eken. (94/1-2) “Ansızın üçe bölünen kişide kızgınlık kalmamış”.

1.2.5.2.3.2. Niyet İfadeli Gelecek Zaman

+Maқ, +Mek, +Maқşı, +Mekşi ekleriyle yapılır. Fiil gövdesinin son harfine göre “m” ünsüzü, yerini halen “b”, “p” harflerine bırakır. Ünlüyle ve l, r, v, y

ünsüzleriyle biten fiil gövdelerinden sonra +mağ, +mek, +mağşı, +mekşi ekleri gelir. M, n, ŋ, z sesleriyle biten fiil gövdelerinden sonra +bağ, +bek, +bağşı, +bekşi ekleri yerleşir. Fiil gövdesi k, p, t, s, ş ünsüzleriyle tamamlandıysa, gelecek zaman eki +pağ, +pek, +pağşı, +pekşi şeklinde olur.

... mümkündik **almağ**. (40/16) “...fırsat kazanmış olur”.

...Ötep pen Muğalığa ayta da **barmağ**... (40/19) “Öteple Mukagali’ya gidip söylemiş olur...”

Olumsuz şekli: 3.tür gelecek zaman çekiminin olumsuz şekli, olumsuzluk anlamını katan “emes” (değil) kelimesiyle yapılmaktadır. Şahıs belirme eki de bu kelimeye eklenir. Örneğin: bar+mağ / mağşıemespin.

... bir kazağ bolsa da tötep **bermek emes**. (33/1) “...bir kazak olsa bile karşı gelemez”.

1.2.5.2.4. Geniş Zaman

Geniş Zaman çekimi, ünlülerden sonra +r, ünsüzlerden sonra +ar, +er eklerinin gelmesiyle yapılır.

... kıyındatıp **alar**. (34/36) “...zorlaştırır”.

Äri karay jürgeñiz kawipti **bolar**. (9/11-12) “Bundan sonra gitmeniz tehlikeli olur”.

Olumsuz şekli: Geniş zaman kipinin olumsuz şekli +mas,+mes, +pas, +pes, +bas, +bes ekleriyle yapılır. Bu ekin Türkiye Türkçesindeki karşılığı +maz, +mez’dır.

...denemmen arbañdap-ğorbañdap jatқанım sondaylıқ kelisim **bolmas**. (78/39-40)

Vit’ka Sofronov ta қалғи **қойmas**. (5/2) “Vitka Sofronov da uyumaz”.

Bolam dese tutқındıқ **қашpas**. (16/9-10) “İstiyorsa mahkumluk kaçmaz”.

Jüregim jarılıp **ketpes**. (38/4) “Kalbim patlamaz”.

1.2.5.2. Tasarlama Kipleri

1.2.5.2.1. Şart Kipi

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi +sA ekiyle yapılır. Al+sam (alsam), ber+sem (versem). Şart çekiminin sonuna +şI ekleri gelebilir. Bu ekler fiile 1. ve 3. şahıs eklerinde pişmanlık 2.şahıs ekinde rica ve emir anlamlarını katar. Örneğin: al+samşı (alsaydım), al+saşı (alsaydı), al+sañşı (alsaydın, alsan). Şart çekiminin sonunda “ğoy”, “ğoy” kelimeleri de gelebilir. Bu da rica ve arzu ifade eder. Örneğin: al+sam ğoy (keşke alsam), kel+sek ğoy (keşke gelsek).

... tatesiniñ közine **tüşpesem** deydi. (60/14) “...babasının gözüne gözükmezsem diyor”.

...küziktirip **jibersen** bolğanı – erkin **jetse** alıp, şala **jetse** şalıp қайтады. (61/21-22) “...gösterirsen, sertbest ulaşırda da, zar zor ulaşırda da elde eder”.

Olumsuz şekli: şart kipinin olumsuz şekli +sA ekinden önce +mA, +bA, +pA olumsuzluk eklerinin gelmesiyle gerçekleşir.

...Säruwar қазір äkesin **kelmese** eken dep jatır. (60/12-13) “Saruar şimdi babası gelmezse diyor”.

1.2.5.2.2. Gereklik Kipi

Gereklik kipi iki şekilde ifade edilir.

1.2.5.2.2.1. Birinci Tip Gereklik Kipi

Fiil +w (+üw. +uw) ekleriyle “kerek” (gerek) kelimesinin gelmesi durumunda. İyelik eki, +w isimfiil ekinden sonra gelir. Örneğin: Kel+üw+i kerek (gelmesi gerekiyor). Bu kipin başında zamir kullanıldığı zaman, zamir ilgi hâlinde olur. Örneğin: seniñ aytuwıñ kerek (senin söylemen gerekiyor).

1.2.5.2.2.2. İkinci Tip Gereklik Kipi

Fiil +w (+uw, üw)+iyelik ekleri “tiyis”. Buradaki “tiyis” kelimesi, “gerekliklikten” daha ziyade yapılması mutlak olan bir eylemden bahseder.

İstisna: Ölçünlü Kazak Türkçesinde fiillere eklenen +w, +uw, +üwisimfiil eklerinden sonra gereklik kipinin oluşması, iyelik ekiyle gerçekleşir. Ancak AskarSüleymenov’un eserlerinde kullanılan Güney Kazakistan ağzına baktığımızda bu kuralın, ettirgenlik eki geldiğinde (eylemin başka birisi tarafından yapılması durumunda) değişikliğe uğradığını görebiliriz. Söz konusu olan böyle bir durumlarda isimfiil sonrası iyelik eki yerine +ğa, +ge, +қа, +ke yaklaşma hâli eki kullanılmıştır. Örneğin: je+w+gekerek (anlamsal olarak Türkiye Türkçesine “yemesi gerekiyor” şeklinde aktarılması gerekirken, yapısal olarak “yemeye gerekiyor” biçimindedir).

... äkep **suwartuwğa kerek.** (42/24) “...getirip su içirmek gerekiyor”.

... üñgirdi tükpirlep barıp қубır **testirüw kerek...** (42/28) “...mağaranın dibinden boru sığacak kadar delik açmak gerekiyor”.

İnozemtsevti **қайтарuw kerek.** (45/33) “İnozemtsev’i geri almak gerekiyor”.

Mınanday tustarda äsirese jolatpaytın **boluwı kerek.** (47/1-2) “Böyle bir zamanlarda özellikle yaklaştırmaz olsa gerekiyor”.

... **қидıruw kerek** eken. (48/4) “...gezmek gerekiyormuş”.

...orındıқтñ analığı **boluw kerek...** (48/17) “...sandaliyenin çifti olması gerekiyor”.

... äli talay judırık **jewge kerek.** (50/7-8) “...daha çok yumruk yemesi gerekiyor”.

...barançuwktñ selt **etüwi kerek-aқ** edi... (50/28) “...çömez tepki vermesi gerekiyordu”.

Jaņa älda özi **tejewi kerek** pe edi. (51/1) “Az önce belki kendisinin durdurması gerekiyor muydu”.

Bularğa oylanarday uwaqıt **qaldırmaw kerek**. (51/10-11) “Bunlara düşünecek vakit vermemek gerekiyor”.

...bitewlengen **boluw kerek**. (51/19) “...tıkanmış olması gerekiyor”.

Olumsuz şekli: Bu kipin olumsuz şekli “emes” (değil) kelimesiyle yapılmaktadır. Örneğin: kel+üw+ge kerek emes (gelmesi gerekmiyor).

... ot bop janıp **ketüwge kerek emes...** (80/23-24) “...ateş gibi alevlenmesine gerek yok”.

1.2.5.2.3. Emir Kipi

İncelediğimiz metinde emir kipi için her şahısta ayrı bir ek kullanılmıştır.

Tekil

1. Şahıs: +ayın, +eyin, +yın, +yin
2. Şahıs: Ø, +İñIz, +ñIz
3. Şahıs: +sIn

Çoğul

- +ayık, +eyik, +yık, +yık
- Ø, +İñIzdAr, +ñIzdAr
- +sIn

Jaraydı, **bultıñdamayın**, - dedi. (82/36) “Tamam, zıplamıyorum”.

Qarsı bolmasañ, kartanı qayta **üleyik**. (52/3-4) “Karşı deilsen, kartları baştan dağıtalım”.

...ayta goy, **ayt**. (85/15) “...söyleyebilirsin, söyle”.

Olumsuz şekli: Bu kipin olumsuz şekli +ma, +me, +ba, +be, +pa, +pe olumsuzluk eklerinin kelime gövdesine eklenmesiyle gerçekleşir. Örneğin: bol+ma+yın (olmayayım).

...men tilimdi kırşıp **almayın** dep tistene berdim... (70/29) “...ben dilimi ısırımıyım diye dişlerimi sıktım”.

1.2.5.2.4. İstek Kipi

İncelediğimiz metinde istek kipi iki şekilde ifade edilmiştir.

1.2.5.2.4.1. Dilek Şeklindeki İstek Kipi

+ğay, +gey, +qay, +key ekiyle yapılır. Bu tür istek kipi, istediği şeyin gerçekleşmesi için yapılan bir dilek anlamında kullanılır. Örneğin: bol+ğaydı (olaydı).

Olumsuz şekli: Bu kipin olumsuz şekli, diğer fiillerde olduğu gibi +ma, +me, +ba, +be, +pa, +pe olumsuzluk eklerinin kip eki öncesi eklenmesiyle gerçekleşir.

Biraq **sökpegeysiz**, jaqsı äke. (12/32-33) “Fakat sövmemenizi isterim baba”.

1.2.5.2.4.2. Asıl İstek Kipi

Fiil +ğı (+gi, +kı, +ki) + iyelik eki kel- (gelmek) kelimesiyle yapılır. Örneğin :ayt+kı+m kel+edi (diyesim gelir). Bu tür istek kipi, belli bir şahsa ait isteklerden ve gerçekleşmesini uygun gördüğü eylemlerden bahseder.

...apıl-ķupıl til **ķatıķısı keldi**. (25/6) “...ķat pat konuşmak istedi”.

Bet alawın **bařķısı kelip edi**. (55/21) “Yüz alevini durdurmak istedi”.

Olumsuz şekli: Bu kipin olumsuz şekli, yardımcı kelime olan kel- üzerinden yapılır. Olumsuzluk ekleri +ma, +me, +ba, +be, +pa, +pe, bu kelimeye eklenir. Örneğin: ayt+ķı+m kel+me+ydi (diyesim gelmez).

Kreygel’diņ ķaruw kūřine iyek **artķısı kelmep edi**. (68/16) “Kreygel’in gücüne sığınmak istememişti”.

1.2.5.3. Fiillerin Birleşik Çekimi

İncelediğimiz metinde birleşik zaman çekimi olarak rivayet görölmekte ve imek, iken fiilleriyle isim çekimleri de tespit edilmiştir.

1.2.5.3.1. Görölen Geçmiş Zaman Rivayeti

1.2.5.3.1.1. Birinci Tür Görölen Geçmiş Zaman Rivayeti

Kazak Türkçesinde rivayet çekimi, zaman ve kip eklerinden sonra “eken” (imiş) kelimesiyle yapılır.

... kılt etken ķaradan ada **eken**. (4/11) “...kımıldayan hiçbir şey yokmuş”.

... jöni bölek **eken**. (12/24) “...durumu farklıymış”.

İstisna: Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan Ağzında rivayet çekimi yapan “eken” kelimesi 1.şahıs ekiyle kullanımında kısaltılarak alınmıştır. Örneğin: “eken+min” yerine “ekem” şeklinedir.

Oğan sebepşi bolđan men **ekem**. (53/18) “Bunun nedeni benmişim”.

1.2.5.3.1.2. İkinci Tür Görölen Geçmiş Zaman Rivayeti

ķara+đan eken+min (bakmışım), söyle+gen eken+min (demişim).

...äkelip ünğirge **ķamađan eken**. (3/36) “... getirip mağaraya hapsetmiş”.

... mana tağı da uyıķtap **ketken eken**... (4/1) “...az önce yine uyumuş”.

1.2.5.3.1.3. Üçüncü Tür Görölen Geçmiş Zaman Rivayeti

ķara-ytin eken+min (bakarmışım), söyle+ytin eken+min (dermişim), kör+edi eken (görörmüş).

... бүктетилip **ķaladı eken**. (16/18) “...iki бүклüm olarak kalırmış”.

Sırt közge uzın sırağ ofitserden qorğanğan bir sıñay bop ta **uğladı eken.** (22/17-18) “Dıñarıdan bakınca boylu postlu komutandan korunuyormuş gibi gözükürmüş”.

1.2.5.3.2. Şimdiki Zaman Rivayeti

İncelediğimiz metinde şimdiki zaman rivayetinin bir türü tespit edilmiştir. Şimdiki zaman rivayeti, asıl fiile +Ip, +p, “otır-”, “jat-”, “jür-”, “tur” yardımcı fiillerine +ğan, +gen, +қан, +ken ekleri getirildikten sonra “emes” (değil) rivayet çekimi kelimesinin şahıs eki almasıyla yapılır. Örneğin: kör+ip otır+ğan eken+min (görüyormuşum), ayt+ıp jat+қан eken+min (söylüyormuşum).

... ter şılkığan jelkesin telpegimen **sürtip jatır eken.** (92/34-35) “...terleyen boynunu şapkasıyla siliyormuş”.

... Qaraladan ol da **tüsip jatır eken.** (96/12) “...Karala'nın üzerinden o da iniyormuş”.

... Golonojkin mağan qaradı, sonda ğana bayqadım – **jılap tur eken.** (97/12-13) “Golonojkin bana baktığı an farkettim ağlıyormuş”.

1.2.5.3.3. Gelecek Zaman Rivayeti

İncelediğimiz metinde Gelecek Zaman Rivayeti çekiminin iki türü kullanılmıştır.

1.2.5.3.3.1. Birinci Tür Gelecek Zaman Rivayeti Kipinin birleşik çekimi, fiil +a (+e) +dI eken+şahıs eki formülüyle kurulur. Örneğin:

Bir ıñğayda moynına qara jılan asıp alganday da **körinedi eken.** (11/10-11) “Bir an boynuna siyah yılan asınmış gibi gözükürmüş”.

... qos alağanı men iyegin ustap büktetilip **qaladı eken.** (16/18) “...iki avucuyla çenesini tutup iki büklüm kalırmış”.

1.2.5.3.3.2. İkinci Tür Gelecek Zaman Rivayeti, niyet ifadeli gelecek zaman üzerinden yapılmaktadır. Örneğin:

İnozemtsov oqqa uşsa atılar kezek äkesine **kelmek eken.** (30/20-21) “İnozemtsov vurulursa sıra babasına gelirmiş”.

1.2.5.4. İmek ve İken Fiiliyle Yapılan İsim Çekimleri

İsim çekimi, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman ve şart kipi şekillerinde yapılmakta olduğu tespit edilmiştir.

1.2.5.4.1. Şimdiki Zaman Çekimi

Şimdiki Zaman Çekimi +mIn, +mIz, +bIn, +bIz, +pIn, +pIz eklerinin kelime kökü veya gövdesine eklenmesiyle gerçekleşir. Ancak incelediğimiz metinde +mIn, +mIz, +pIn, +pIz şekilleri kullanılmıştır.

+mIn, +mIz şekli, ünlülerden ve l, r, w, y ünsüzlerinden sonra kullanılır:

Men ofitser**min** göy, - dedi sonsoj İnozemtsev. (78/33) “Ben komutanım dedi İnozemtsov”.

+pIn, +pIz biçimi, kelime kökü veya gövdesi k, k, p, t, s, ş ünsüzleriyle bittiyse kullanılır:

... men özi tilmaş ustamaytın ulı**kpın**. (21/37) “...ben kendim tercümana ihtiyaç duymayan kaymakamım”.

Balalık parızın atkarıp kuwğınşı bop kelgen jigit**pin**. (49/32-33) “Evlatlık borcunu ödemek için peşinden gelen yiğidim...”

1.2.5.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Öğrenilen Geçmiş Zaman çekimi, “imiş” anlamını taşıyan “eken” kelimesinin kullanılmasıyla gerçekleşir.

... kätin-ğalaşka da jan kerek **eken**... (86/24) “...kadınlar için de yaşamak önemliymiş”.

Sağı sınıp, bağı tayğan el **eken**... (87/2) “Gururu kırılıp, bahtını kaçıran bir milletmiş...”

Ğarğıstan őrıkkın söz be **eken**... (87/14) “Kargıştan korkmak söz müymüş...”

1.2.5.4.3. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Görülen geçmiş zaman çekimi, “edi” kelimesinin şahıs eki halleriyle ve onun kısaltılmış şekilde kelime gövdesine tireyle eklenen “-di” biçiminin cümle sonunda gelmesiyle yapılır.

... ayğağı mol adamnıñ kergigeni siyaqtı **edi**. (94/9-10) “...delilleri öok olan insanın kendisini bir bok sanması gibiydi”.

Kökiregindegi jattalıp ğalğan eki jol öleñ bar-**dı**. (12/1) “Hafızasında ezberlenmiş iki satır şiir vardı”.

1.2.5.4.4. Şart Çekimi

Şart çekiminde isimlerin üzerine “bolsa” (olursa, ise) kelimesi eklenir. Bu kelime kullanılış sırasında şahıs ekleri de alır.

Aşuw aldı söz **bolsa**... (55/26-27) “Kızgınlığın önünde söz olursa...”

... kindikten jalğız **bolsağ** da jılaydı. (63/34) “...tek çocuk olursan bile ağlar”.

Ötirik **bolsa** jañağısı jaqsı edi. (65/21) “Yalan da olsa, az öncekisi iyiydi”.

1.2.6. EDATLAR

Edatlar, anlamlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları destekleyen yardımcı kelimelerdir. Bu nedenle de edatlar, tek başına kullanılmaz, hiçbir nesne ve hareketi karşılamaz. Ünlemler, bağlaçlar ve son çekim edatları olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenir.

1.2.6.1. Son Çekim Edatları

İsim ve isim soylu kelimelerden sonra gelir. Kendisinden sonra gelen kelimeyle cümledeki diğer kelimeleri anlamsal olarak birbirine bağlayan gramer görevli müstakil kelimelerdir.

1.2.6.1.1. Yalın ve İlgi halinden sonra kullanılanlar: үшін (için), men (ile), arkılı (vasıtasıyla), boyı (boyunca), boyınşa (göre), dep (diye), sayın (her, boyu), siyaқты (gibi), sekildi (gibi), gurlı / құrlı (gibi, kadar).

...şirkewge sırt köz **üşin** baratın kâri kızdardıñ dindarlıgınday-aq ekenin oñay uqқан. (7/16-17) “...kiliseye dış görünüş için giden evde kalmış kızların dincilliği kadardı”.

...oñay-aq köterilgen **siyaқты** edi. (5/27) “...kolayca çıkmış gibiydi”.

Küni **boyı** körgen kұqayı qattı jetimsiretken eken – köñili kāmıqtı. (63/38-40) “Tüm gün çektikleri ağır gelmiş, hüzünlüdü”.

...nimşe **sayın** bir-bir Şekti bilekke orap... (42/1) “...kadın başı bir tane bağırsağı bileğine asıp...”

1.2.6.1.2. Yönelme halinden sonra kullanılanlar: Şeyin (kadar), qaray (doğru), qararı (karşı), taman (doğru), deyin (kadar), tarta (doğru), juwıq (yakın, kadar), qarağanda (göre, nazaran).

...kulağına **deyin** köterip... (3/14) “...kulağına kadar kaldırıp...”

İŞke, el arasına **qaray**... (46/41) “İçeriye, halkın yaşam bölgesine doğru...”

Kreygel‘diñ aytuwına **qarağanda**... (74/31) “Kreygel‘in dediğine göre...”

1.2.6.1.3. Ayrılma hâlimden sonra kullanılanlar: bastap (itibaren), beri, keyin (sonra), soñ (sonra), burın (önce), artıq (aşkın, fazla), başka (başka, diğer), aşkan (aşkın).

...özennen **keyin** de Şaması altı-jeti Şakırım ayañdaęan Şığar. (3/33) “...nehirden sonra da tahminen altı yedi kilometre yürümüşlerdir”.

Sonan **beri** ... (3/40) “O andan beri...”

...tesilip säl turęan **soñ**. (96/32) “...dikilip az durduktan sonra...”

1.2.7. ÜNLEMLER

His ve heyecanları ifade etmek için kullanılan kelimelere ünlem kelimeleri denir. Kazak Türkçesinde kullanılmakta olan başlıca ünlemler aşağıdaki gibidir.

1.2.7.1. Duygu Ünlemleri

Duygu ve heyecanları ifade etmekte kullanılan içten koparak gelen kelimelerdir: Ätteŋ (pişmanlık), ah (evet, yav), aw (yahu), oybay (eyvah), ura (hurra), e (ha), tüw (tüh), tuv (aman), ƙap (vay, heyhat), pay-pay (oho, vay vay), alaƙay (oley, yaşasın), oy (yav), uwh (of), ehe (he he), bärekelidi (aferin), oypırmay (vay canına), ox (mühteşem).

İstisna: bu ünlemler haricinde, incelediğimiz metinde Güney Kazakistan Ağzına ait olan üç tane duygu ünlemi tespit edilmiştir: jüdä (be), äytewir (olasılığa sevinç anlamını katar), pärüwärdiger (şaşkınlık).

Ätteŋ, Törekeŋ goy ƙoldı baylap otırƣan... (88/26)

Ox, özinTaşkentke jöneltüw kerek eken dep ƙaldı... (4/28)

Ƙay jılı – **ax**, da üş-aƙ jıl ötken eken-aw... (6/25)

Aw, sondağıları, ƙılmıs pa eken sonday-aƙ? (7/39-40)

... saƙalımdı sekeŋdetip uşa almaymın **jüdä**. (11/28)

Kreygel'di tağı da ƙamşı siltey me dep ƙorƙıp ƙalıp em – siltegen joƙ, äytewir. (93/11-12)

Pärüwärdiger, bulardıŋ töl ekeş, töl ğurlı bolmağanı ma sonda? (56/5-6)

1.2.7.2. Seslenme Ünlemleri

Hitap için kullanılan ünlemlerden ibarettir. Örneğin: e, ey, äy, uwa (hey, ya).

E, ey, beysara-ay, - dedi Törexaŋ Golonojkinniŋ ayağına ƙarap. (37/22-23)

... näpsi tıyp ƙaluwı, **äy**, neğaybıl-aw. (4/37)

Äy, ƙarsı bola ƙoymasıŋ. (45/16)

1.2.7.3. Gösterme Ünlemleri

Birini ya da belli bir şeyi göstermek için kullanılan, işaret sırasında başvuru ünlemlerdir: mä (işte), mine (işte), sonaw (ta), däl (işte, ta, şu), äni (işte, şu), äni-äni.

... ä deseŋ **mä** dep tap-tap bergenin oylaydı. (68/35)

Böri ƙuğanday **mine** ƙuyğıtadı eken – terlep ƙaptı. (28/12-13)

Sonaw bala kezinde... (36/22)

Däl bul tusta ayanıp ƙalar, ayarlıƙƙa basar jigit joƙ siyaƙtı. (41/3-4)

...jüristeri **äni** – niŋşe sayın bir-bir şekti bilekke orap... (42/1)

1.2.7.4. Cevap Ünlemleri

Tasdik ve onay ifade eden ünlemlerden ibarettir. Örneğin: iye (evet), jä (evet, tamam), joĸ (hayır), ĸup (tamam, olur).

...ol **jä** degendey ĸolın köterdi. (94/35)

Şaptırsa ĸuba-**ĸup** dedi Törexan. (40/23)

1.2.8. BAĞLAÇLAR

Kelimeleri ve cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan kelimelerdir. Kazak Türkçesinde bağlaçlar, sıralama bağlaçları, denkleştirme bağlaçları, karşılaştırma bağlaçları, cümle başı bağlaçları, cümle sonu bağlaçları olarak başlıca birkaç grup içerisinde incelenir.

1.2.8.1. Sıralama Bağlaçları

Art arda gelen unsurları, kelimeleri, kelime gruplarını birbirine bağlayan bağlaçlardır: jāne (ve), men / ben / pen (ile), da / de (ve, da).

... Orlov **pen** Rostovtan... (5/17-18)

İnozemtsev sosın ıyığın tūsirip bir ĸadam alĸa Őıĸtı **da**... (3/16-17)

Özderi **jāne de** ĸızoynaĸĸa, Őildexanaĸa bararday bar ĵaksısın kiyip Őıĸıptı. (41/29-31)

1.2.8.2. Denkleştirme Bağlaçları

Birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan bağlaçlardan ibarettir. Örneğin: yaki (veya), ya (veya, ya da), ālde (ya da), nemese (ya da, veyahut).

...Őıĸırgān **ālde** ĸarala ma – bilmeymin. (97/28-29)

1.2.8.3. Karşılaştırma Bağlaçları

Karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan bağlaçlardır: da ... da, birde ... birde (bazen ... bazen), āri ... āri (hem ... hem), ya ... ya, birese ... birese (birde ... birde), ne ... ne (ya ... ya).

ĸulĸın men nāpsi sındı ılĸi**da** mansap dep, ılĸi **da** jemtik dep... (8/8-9)

Birde ĸıŐsıp, **birde** buĸıp ĵüre berer āyel emes... (57/16)

Āri özegi talıp, **āri** uyĸı ötip māŋgirip ĸaptı... (4/4)

1.2.8.4. Cümle Başı Bağlaçları

Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan bağlaçlardır: biraq (ama), degenmen (fakat), al (zira), äytpese (yoksa), joq (yoksa), öytkeni (çünkü), sebebi (çünkü), negedeseñ (çünkü), eger (eğer), äsirese (bilhassa), onda (o zaman), olay bolsa (öyleyse), alayda (fakat).

İstisna: bu bağlaçlara ek olarak incelediğimiz metinde Güney Kazakistan ağzına ait olan bir tane bağlaç bulunmaktadır: äntek (ancak).

Közin sonsoñ şeşisken, **alayda** tük körgen joq. (3/34)

...Säruwar **biraq** tisiniñ körinew öskenin sezdi. (59/14-15)

Al qabasaqal men Kreygel' bugün buğan erkin jetip edi. (61/22-23)

...**äytpese** mına şibiş böksege qaynatıp ap qorğasındı quymas pa em. (88/27-28)

Bulardıñ **sebebi** sütpendarığan derliktey minezi osı. (15/9-10)

Burañ belin bos tastap, **äntek** şalkayıp ernin ğana alıp qashañın... (82/6-7)

1.2.8.5. Cümle Sonu Bağlaçları

Cümle sonu bağlaçları pekiştirme işlevi için kullanılırlar. Örneğin: da/de/ta/te (de, dahi, bile), -ay/-aқ/-aw (kuvvetlendirme), emes (değil), tügil (değil), bolsa (ise), ekeş (hatta, dahi, bile), ğana / қana ("sadece, bir tek" kısıtlama amaçlı), ğoy / қoy (doğrulamak, kesinleştirmek amaçlı).

Қorқınıştıñ közi ala degen ras-**aw**. (2/2)

...sälemge қulқы şappay-**aқ** қoydı. (3/8)

Uwaқıttıñ tarlığın-**ay**. (35/4)

...soldat **tügil** Vit'ka Sofronov ta қалғи қoymas. (5/1-2)

Älde egizdiñ sıñarın **bolsa da** tapқанına şükirşilik etetin zaman ba? (12/17-18)

Pärüwärdiger, bulardıñ töl **ekeş**, töl ğurlı bolmağanı ma sonda? (56/5-6)

İstisna: bu bağlaçlar dışında Askar Süleymenov'un eserinde onaylamak amaçlı bir tane bağlaç daha bulunmaktadır: dağı, degi, tağı, tegi (yani).

Қaytedi, azar bolsa Golonojkinniñ maxorkasına jalınadı-**dağı**. (4/19-20)

METİN

1 (1) Besatar

(2) Ƙatalap jıldı kelgende ŗolin basıp, salƘar wäläyttiñ (3) atoylağan aŗuw örligi bop aspan tepken Ƙazıgurttiñ uŗar (4) basındağı az ğana Ƙardı tilŗelep Ƙana tınŗıytın ulı ŗilde;

(5) Sol bir jılı,

(6) Ƙөгem tawdıñ tuwsırağan kök jotalarına, mol suwlı Kelestiñ (7) momın iyirimderine Ƙırıs Ƙabak tanıtıp, kisäpir minez körsetti;

(8) Sol bir jılı,

(9) Ulı ŗildenin kenezesi namı suwsın, namı ilğalğa emes, aldımın (10) Ƙańa, Ƙan men jaska kepkeney edi, Ƙan men jaska jerigip Ƙara (11) jerdi tepkeney edi;

(12) Sol bir jılğı ŗildedede:

(13) Sarı säskeden Ƙoñır besinge, Ƙara Ƙuptannan Ƙulan iyek särige (14) deyin ŗatƘal-ŗatƘal, Ƙoynaw- Ƙoynaw tımık awasın tañınan (15) ayırıp tars-tars berdenke tütedi; uwız kökke ŗıƘıp toyğan elik (16) pen jemge bökken kekilik örisi men uyasınan bezdi; Ƙundız tügi (17) jañada ğana toğıtıp, tüye jün jumsaq noƘtağa jañada ğana (18) köndige bastağan serek ƘulaƘ köp Ƙulın mol nöpirmen Ƙuwğınğa (19) tüsip, sögilmegen Ƙoltıgın zorlanıp sökti; aŗçısı az balawsalı (20) öñirdin aƘ may jüzgen aƘ Ƙımızi jañgak tegenede sapıruwsız (21) Ƙaldı; Ƙara arŗadan Ƙuw moyındap jonğan sarı ojawdı Ƙańğıbas (22) oƘ ƘaƘ jardı, oƘ jawğa Ƙańğıp tise, azamattıñ julının izdep (23) kelip üzip jattı; berdenkenin öñmeninen balƘıp ŗıƘƘan jalğız (24) oƘ Ƙärili-jas buğananı ƘırƘıp Ƙana suwıdı –

(25) Türkistanın bosagasin kelin bolmay kesir bop 16-jıldın (26) ŗildesi attadı.

2 (1) İnozemtsev, 1916 jıl, 7 ŗilde, säske

(2) ƘorƘınıŗtıñ közi ala degen ras-aw.

(3) Keŗe me, älde aldınğı küni me eken jerdin astınan (4) ŗıƘƘanday bop Ƙapıda kezikken ƘazaƘtar kezenip kele jatƘan (5) berdenkenin ŗürippinesin basuwğa murŗa bermey tım-tıraƘay (6) Ƙuwğanda ölgen jerim osı ŗığar dep edi. Soldattarğa buyrıƘ (7) berip te ülgergen joƘ; esinde bar Ƙalğanı: Sarapxananın (8) Taŗkent jaƘ Ƙaptalındağı jaydaƘ saydın işinen at oynatıp (9) ŗığa kelgen jasıl ŗapan, aƘ ƘalpaƘtı körgende astındağı (10) ayğirdin jalt bergeni. Tizgin sol Ƙolda, Ƙulıbı Ƙayıruwlı (11) miltıƘtı aŗ mıƘınınan oñ Ƙolına ustap kele jatır edi;

(12) Ökiniŗ pen ƘorƘınıŗ lüpidep jüregin Ƙabat kep ŗıƘƘan (13) endigi bir sätte aƘjal ayğirdin tanawı parıldap tawğa Ƙaray (14) salıp kele jatƘanın bayƘadı. tıƘır ŗım bürkengen (15) töскеyden ağaŗtıñ tübirindey döñbek-döñbek tas kördi. Arını (16) Ƙattı aƘjal ayğır birine olmasa birine soğıp murttay uŗa ma (17) dep tiksingen İnozemtsev atının basın oñğa, bekiniske Ƙaray (18) burğısı kep jalğız Ƙolmen tizgin tarttı. Sınar ezüw tıñ ayğır (19) alayda Ƙaltılğan jalğız Ƙoldın Ƙıymıl buyrığına ƘulaƘ (20) aŗkan joƘ. İnozemtsev sonsoñ Ƙızıl düm berdenkeni tastay (21) berip tizginge Ƙos Ƙoldap jabıstı da, oƘıs oñğa, eñiske Ƙaray (22) bura ŗaptı, Rabat pen eki ortadağı bäkene ƘırƘanın alƘımına (23) tırmısıp Ƙalğan ŗağın top Ƙoldı sonda kördi. Körgen sät eki (24) urtı ayƘay-boƘtıƘğa tolıp Ƙaldı – osı

jaña ğana qurday (25) jorğalağan soldattardıñ, mınanday pısaq üsti qater sätte, (26) tobın jazbay türile qaşqanına boqtıq tügil oq arnawğa (27) bolğanday edi. Soñdarında biraq kuwğın joq eken.

(28) Oydan örge lekip soqqañ samal endigi sätte aqjaldıñ (29) qulağın köterdi, jasıl şapandar biraq osı boyı qarısı aldında (30) jartı şerber bop jazılıp kadaw-kadaw qaşşıyıp qalıptı. (31) Artı taw, aldı qazak; besatardıñ kay qoytastıñ tübinde (32) qalğanın bilmeydi, İnozemtsev sonsoñ aqjal ayğırdı ezüwlep (33) barıp örge qayta saldı da, ayañğa tüsirdi. Karatel' otryadı (34) kılış tağınıp, miltıq asınıp bastap jürgen apta jarımnan (35) beri sağınğan jawımen qoyan-qoltıq betteskeni osı edi. Ol (36) jawmen biraq jırağa tığılıp tas jastanıp, eskadronğa (37) üyretkendey at şokeletip atısa da, añdısa da alğan joq. (38) Aqjaldıñ ezüwinen sabın köbikti bir-bir tamızıp jasıl (39) şapandardıñ qolına tüsti. Ölgen jerim osı bolardıñ ekinşi 3 (1) oyanğanı da sol, etekke qaray aqjaldı jetektegen edi. Taşkent-(2) -tegi mawzer baylanğan köp ofitserdiñ işinde qazaqşağa jüyriği (3) Kreygel' ekewi bolatın. Bul jaqındağan sayın jartı (4) şerberdi bütün şerber ğıp jazıp ap munı qorşalap kelgen (5) on şapanğa alayda dım tawıp ayta almadı. Bulardıñ (6) sälemqumar jurtt ekenin bilüwşi edi, biraq tutqın söz – tuzsız (7) däm: on attılı at tumsığın tirerdey bop tüyilip kelgenşe (8) sälemge qulqı şappay-aq qoydı. Qazak atawlını ilğıy da (9) tabanında tawıp üyrengeñ aq patşanıñ jas ofitseri jāne de (10) pogonın körgeñin, köp şapan qalayşa dir etpes eken degen (11) küşikey ümitke maldandı. Alayda şapandar tarapınan tilge (12) kelgen eşkim bolğan joq, sonsoñ älgi ümittiñ ornın mınalar (13) qamşı üyirip kete me degen qawıp bastı – İnozemtsev eki ıyığın (14) qulağına deyin köterip uyalıp aldı, qamşı biraq ısqırınğan (15) joq. Qarısı aldınan tüye jün aq şekpen kiyip, Qarala mingen (16) aqkuba şaldı kördi. İnozemtsev sosın ıyığın tüsirip bir qadam (17) alğa şıqtı da:

(18) -Assalawmağaleykuwum, - dedi.

(19) Tizgindi qoya berip qos qolın qabat usındı da, Qaralanıñ (20) üstindegi kundız börik şal munıñ alağanına eki büktelgen (21) qamşısın suqtı. Qazaqtardıñ sälem üstinde silkilespesin (22) biletin İnozemtsev qamşısını jeñil ğana qıstı da qoya bere (23) saldı. Aq sarı şal sosın iyegin köterip atıña min degendey im (24) jasadı, şoñge sawsaq birewi sap-salkın şübereken, jibek-aw (25) şaması, közin tañdı. Qattı tartıp edi, sobaka - qulağımnan (26) mıyım şığıp kete me dep tiksingeni de esinde. Köz baylanğan (27) sol sätten beri jarıq atawlını körgeñ joq. Aqjaldıñ üstinde (28) keñsirigi mayısıp kele jatıp tağalı attıñ tasqa tiygen taq-taq (29) tuyaq tasırın, “pısqırtpa”, “oñğa-oñğa qaray”, “kisinep (30) jürmesin” sıyaqtı şolaq buyırıqtar estip edi. Sonan beri mal- (31) -jannıñ dawısımın de birjola qos aytısqanday. Tas metim suwğa (32) tizesin kömdirip sarqırama özennen ötken bir tus esinde qaptı; (33) özennen keyin de şaması altı-jeti şaqırım ayañdağan şığar. (34) Közin sonsoñ şeşisken, alayda tük körgeñ joq. Alğaşında (35) uzaq tañılğan közge osılay qara boyaw qayılatın şığar dep (36) edi, keyin bildi – äkelip üñgirge qamağan eken. Bir zamandarı (37) suw ağıp şıqqan ba – tabanı jarma biydayday kıyırşık tas. Taw (38) suwı süyek-süyegine ötip ketti. Ağarañdap kelgen köleñke kiyiz (39) bergenşe tisi tisine tiymey qoydı. Janı kiyizben tınşadı. (40) Sonan beri üwildegen qarınğa uyqıdan başqa as tappay bir oyanıp, 4 (1) bir qalğıy berip edi; mana tağı da uyıqtap ketken eken – sodan (2) oyanıp otırğanı osı.

(3) Äldeqayda töbeden tas jaqparlağan qaylanıñ dawısın (4) estidi. Äri özeği talıp, äri uyqı ötip mäñgirip qaptı - qaylanıñ (5) dıbısına eltigen joq. Osı sät ağarañdağan köleñke qaytadan (6) körindi.

(7) Kreygel'

(8) Kılşatas töbeniñ basında şokıyğanına eki sağattan asıp (9) ketken Kreygel' frençiniñ etegimen şınısın sürtip ap, (10) Qazıgurttıñ asuwına dürbi saldı. Sağım quwa bastağan qara kök (11) jota kılt etken qaradan ada eken. Köñiline manalı beri in (12) awızındağı suwırday kılt-kıltpap otırğan küdik kep kirdi. (13) Qater bolmasa iygi edi dep otır. Qazir säske, otryad keşe (14) kuptannıñ qarasin jamılıp attanğan, sodan äli joq. Bes qaruwı (15) tügel otryadtıñ qur qol awılğa qona jatıp ayaldağanın tüsinüw (16) kıyıngä tüsti.

(17) Kreygel' temeki tutattı. Ayağıniñ astı papiros tuqı- (18) -lına onsız da tolıp qalğan eken. Portsigarda jumsaq jupar (19) "Duwkattıñ" ekewi-aq qalıptı. Qaytedi, azar bolsa Golo- (20) -nojkinniñ maxorkasına jalınadı-dağı.

(21) Aş qarınğa sorğılay bergesin be, jüregi loblıdı. Säri (22) asta şenber atıp üyrenen kinämşil qursaq maylı as qarpmay (23) kınkılın tıymastay körindi.

(24) Etekten keşirigini kıtıqtap semiz kuyqanıñ iyisi keldi, (25) ile jılkı oqırandı. Erkeliginen jañılıp, jalınuwğa äli (26) üyrene almağan jılkıniñ dawısında. Däw de bolsañ Qarala (27) şıgarsıñ dep otır.

(28) Ox, özin Taşkente jöneltüw kerek eken dep qaldı (29) Kreygel', marqa qozınıñ quwırdağı men kuyqasına köñili (30) äbden awğan endigi sätte.

(31) Kenet kelgen şeşimine de quwanıp ta qalğan edi. Quwırdağ pen (32) kuyqa bar, tañ aşkan sarı kımız bar, qolına qudaydıñ özi aydap (33) äkep ustatqan Qarala bar – otryad kütip alaқтаğan Kreygel'diñ (34) köñili endi qazir mäyektenip qaldı. Osı tus otryadtıñ keşigüwine (35) baskaday sebepter de tabıldı. Kazarmanıñ sasıq borşınan (36) jañadan kutılğan soldattardıñ en ettiñ ortasına tüskende (37) näpsi tıyıp qaluwı, äy, neğaybıl-aw. Toyıp jegen etten keyin, (38) qanıp işken kımızdan keyin, ürikken qustıñ üyirindey 5 (1) şılağan aq buğaq, qaraköz suksırlar tursa qaratayaq soldat tügil (2) Vit'ka Sofronov ta qalğı qoymas.

(3) Kreygel' jerde jatqan mawzerdi kekilik ıqılık atqan (4) tasqa közdemey kezep, qatarınan bes ret basıp-basıp jiberdi.

(5) Däriñiñ iyisi kuyqanıñ iyisindey eken.

(6) Jılkı etekten tağı oqırandı. Kıruk şaqtı tüp qarağaş, (7) sol qaraylas jide mülgigen kıstawdıñ aşık alañqay, kılt (8) burılıstarın süzip, tintip şıqtı - Qarala köringen joq.

(9) Sawıskanday saq Golonojkin at qorağa tıqqan şıgar dep (10) otır.

(11) İppodromğa barmağanına da köp bolıptı. Kreygel' qara (12) bolat mawzerdiñ qozı awızındaq qorapşasına oq itkıtıp (13) otırıp ippodromğa barmağan aptaların sanadı. Bügin şildenıñ (14) jetisi bolsa attay altı apta ötken eken.

(15) Degende at tanıydı özderi. Bulardıñ jılkısu jelişke joq (16) demeseñ, qan josa şabısqa kelgende des bermestiñ özi. Qos (17) tanawın anar sıyarday gıp aynaldırıp ap emingende Orlov pen (18) Rostovtan qolqalap äkelgen uzın sıraq arğımaktardıñ şağ (19) qawıp qalğanın jeksenbi jarıstarda talay körgen. Qulağına (20) guwbernator Fol'bawmniñ özi qazağı atqa ıqılastı degen (21) qaweset şalınıp edi.

(22) Ƙaralanıŋ ƙızıĝı men ƙılıĝın generalĝa jetkizetin (23) adamnıŋ retin oylap ƙalĝanda, Kreygel'diŋ esine İnozemtsev (24) tüsti. Bir-eki ret İnozemtsevtiŋ ƙasınan Fol'bawmnıŋ ad'yu- (25) -tantın körĝeni bar-dı.

(26) Kreygel' ornınan turdı.

(27) Mına ŝokıĝa mana oŋay-aƙ köterilgen siyaƙtı edi. Endi (28) bayƙadı - oƙ jetpes derliktey ƙuzar ƙuz eken. Sonaw etegindegi (29) jılan bel kümis bulaƙtan bastap uşar basına deyin ƙanƙızıl (30) itmuringa tunıp ƙaptı.

(31) Kreygel' kök ŝatƙaldıŋ ƙır jaĝına, tuw juwsan tunĝan (32) böken jon adırĝa burıldı. Kök jazıƙ eŋiske, bitik ösken (33) tarıday saĝaĝınan iyilgen ƙalıŋ juwsandı bort-bort sındırıp (34) maltıĝıp tüsti. Artında it jasırarday or bop, bultaĝı joƙ (35) ƙaşƙarĝan iz ƙaptı.

(36) Petr İvanoviç mırıs etti.

(37) Kekesinnıŋ eŋşisi sanalatın mırısıldı öziŋse müsindew (38) bu kisiniŋ ƙaşannan daĝdıısı bolatın. İstegen isine köŋili (39) toĝanda mırıs eter edi – adırdıŋ böken jonınan tuwra tüsken (40) iz kördi. Töteden bas tartıp uzaƙƙa salĝannıŋ öziŋde buralaŋ- (41) -bultaƙƙa alım bermegen eken.

6 (1) Kreygel' sonsoŋ Ƙazıĝurt jaƙƙa taĝı dürbi saldı. Eleŋ- (2) -alaŋ ƙara tüĝil asuwdıŋ özi joĝalıp ketkende; lapıladaŋ ƙoyu (3) sarı saĝımnan joĝın izdep taba alĝan joƙ.

(4) Mine, bulardıŋ jeri osı. Ƙuwsaŋ jetip, ƙaşsaŋ ƙutƙar- (5) -maydı, tıĝılsaŋ adıraytıp aspaŋa köteredi. İnozemtsev (6) urlaŋan üş künnen beri Rabat pen Çernyaevkanıŋ arasın (7) jılĝa-jılĝa say jaƙpar tasına deyin derlikpey adalap ŝıƙtı. (8) Büĝinderi jıyırma kisiniŋ besewin oŋ jaĝına köldeneŋ salıp (9) otırĝan jayı bar. Besewiniŋ de tübine jetken tapa tal tüste (10) jay tükende; tars ete ƙalatın ƙuldraw ƙaranıŋ jalĝız oĝı. (11) Bir jaĝıŋ at şaptırım – at şaptırım kök jazıƙ, bir jaĝıŋ (12) taban astı aspadaŋan aƙbas taw. Ƙuldraw ƙara tars etedi de (13) şekelep, ılıĝı da şekelep tiyedi, şekelep tiyip at jalın (14) ƙuŝtırıp ketedi.

(15) Taban jolın osı ölkede tanıp, napsi solıĝın alĝaŝ osı (16) ölkede bassa da ƙoyın-ƙoynawınan jıl on eki ay aƙ tumanı (17) seyilip, mamık bultı arılmaytın Ƙazıĝurttıŋ osınaw (18) aspaŋşıl biyikterine, mınaw taƙtay töskeylerine Kreygel'diŋ (19) işi ƙaşannan jılıp körĝen emes. Ƙayta ƙay küni bir oyĝa (20) ƙalĝanda bayƙap edi – Taŝkenttiŋ bultaĝı köp köŝeleriniŋ (21) burış-burıŝman baƙırıp-ŝaƙırıp ŝıĝıp attılı ƙazaƙtıŋ (22) atın ürkitiw parız sanalĝan bala kezinen bastap samayına sına (23) tunĝan büĝinine deyin, osı atırıpƙa sıbaĝaday saƙtap (24) ayta almay jürĝen bir sözi, ata almay jürĝen bir oĝı barday. (25) Ƙay jılı – ax, da üş-aƙ jıl ötken eken-aw – äkesine erip (26) dinastiyanıŋ saltanatına Peterbuwrg barganda ƙaytar jolda (27) Sıçevkaĝa, atameken topıraĝına soĝıp ƙaytƙan. Älgi (28) atılmaĝan oƙ pen ayılmaĝan sözge alĝaŝ sonda keptelip edi.

(29) Türkistaŋa 61 jıldıŋ reformasınan keyin jalĝız (30) ŝobırdıŋ ƙuyrıĝına baylanıp kep, büĝinderi şımkent ketip (31) ruwdnik iyelenip otırĝan äkesiniŋ araƙƙa toyıp alĝanda, “ƙayran (32) Sıçevkalap” maŋday soƙƙanın talay körĝen. Älgi jurtt köp (33) aytatın ƙan dabısı ma, älde бүkil Türkistan ölkesindegi (34) murnın jüz sommen sürtedi deytin ƙaltalılarıŋ sanatında (35) sanala bastalĝan darday kisiniŋ parlaĝan köz jasınan (36) ŝimirikkeni me, äkesi “ƙayran Sıçevkalap” maŋdayın (37) töpelegende munıŋ da jüregi töpelep keter edi. Barganda (38) kördi: aƙ teŋbil ƙayıŋ ormanı, saƙınasın joĝaltƙanday (39) özeniniŋ

jağasında şaşın jayıp jılap-jılap otıratın kuba (40) talınan başka örekip kelgen köñildiñ mejesinen tabılar 7 (1) bölekşe bir kılık, körinis-suwret, keskin-minez körsetken joq. (2) Kündizinde jalğız sıyrıǵa soqa jegip bılıkıldaq jerdiñ (3) arqasın qasıp, keşinde şojim köylek dambaldıñ ısqırı (4) men qoltıǵınan kök ala bit awlap otıratın qalıñ mujıq, (5) muǵlı mujıqtıñ aza boyıñdı qaza turǵızar zarın estigende (6) äkesi aytqan, sasıq qazaqtıñ maqalın kördiñ be dep keketip (7) aytqan bes söz esine tüsti: it toyǵan, er tuwǵan jerine.

(8) Par at jekken solkıldaқ faetonmen Mäskew qaytqanda (9) osı maqaldı äkesine qayıp aytıp ta berip edi. Etjeñ bet- (10) -awzı uyqı qaqtı bop bir, araq ötip eki dombıqqan bat'kası (11) Taşkentten şıǵarda bödene quyırıqtatıp küzep tastaǵan (12) saqalın iyegimen qosıp uwıstaǵannan başka qayrat kılǵan joq- (13) -tı. Mamandıǵı politsiya ofitseri bolǵan soñ da kisiniñ (14) kömeyindeǵı oyın qabaǵınan tanuwǵa känigi bop alǵan Kreygel' (15) äkesiniñ atamekenge, qayran Sıçevkaǵa degen ıqılasınıñ (16) şirkewge sırt köz üşin baratın käre kızdardıñ (17) dindarlıǵında- aq ekenin oñay uqqan. Säskede qadaǵan (18) ketpensap besinge jetpey büşik jaratın, qazınaǵa küpti (19) ölkeniñ altın buwınan mäyektenip alǵan käreköz bankirdiñ älgi (20) maqaldaǵı tuwǵan men toyǵannıñ ornın beyne şot qaqqanday, (21) sart-surt qayta awıstırǵanın qattı jirenip, titirep seziniñ (22) edi. Biraq sälden keyin, äkesine degen jirenişi suwınar- (23) -suwınbasta bayqadı: tuwǵan men toyǵan jaylı öz uǵımı da äke (24) uǵımınan qara üzip ketpegen eken. "Qayran Sıçevka!" dep (25) burılıp artqa qararday küre tamırı solkıldap, kindiǵi (26) bülkildegen joq. Sonsoñ Mäskew jetkenşe äkesiniñ qasınan (27) ketip köşirdiñ janına otırǵanı; betine sınsıǵan qayıñ (28) ormanımen sır aytısқан öñ japsırǵanı; sawıq qurıp, (29) qazaqtan mal tartıp ap jürip neşe dürkin aralaǵan (30) Qazıgurttıñ qoynawların, jaylawların jol boyımen oyşa (31) salıstırǵanı bar edi. Salıstırǵan, şaǵıstırǵan sayın (32) sawırı tönkerilgen tuw biye men ıñırşaǵı aynalǵan ala büyir (33) kök sıyr, kundız börkin şekeletken qazaq pen şojim dambal (34) mujıq köz aldına jaǵalasıp qabat kep, pısıldaқ sıyırdıñ (35) tanawın iyiskelerdey bop, al tuw biyege pısaқ pen buǵalıqtı (36) kezek usına bergeni de esinde. Sol sapardan beri Taşkentke (37) şaruwa jönimen anda-sanda kelip-ketip jüretin äkesin körse (38) boldı, kılıms üstinde tanısqan bastasımen tabısqanday (39) sınıp qaladı. Qan şengelden eşteñeleri joq sıyaqtı edi. Aw, (40) sondaǵıları, kılıms pa eken sonday-aq? Kreygel' osı bir 8 (1) sözdi - kılıms, äsirese jek köredi. Sebebi munıñ kewdesin sol (2) saparda qaqqan sasıq balşıqtıñ iyisindey qolqa suwırar (3) jireniş tüysikti baskaday uǵım-sözdiñ awqımına sıydıra (4) almıp edi. Nebir taskeşti zamannıñ qansokta tönkeris (5) kırǵındarına tirsegin kıǵızbay atadan balaǵa miras bop kele (6) jatqan senim men sezimge atalı-balalı ekewi känigi qaraq- (7) -şılarday qabaқ astınan uǵısıp ap, jarısıp, tas atqanday ma? (8) Qulqın men näpsi sındı ilǵı da mansap dep, ilǵı da jemtik (9) dep tersinetin doyr qamşınıñ ıñǵayımen qayqandaǵanda (10) jolay kezikken jalañ ayak, aқ şaştı ananı kewdesinen iterip (11) ketkendey me? Kreygel'diñ äytewir sol jolǵı kökiregin bilek (12) sıbanıp arşuwǵa jeter şıdamı da, şabar qulqı da joq. Beti (13) awlaқ dep iştey qaşqaқтаǵanmen solkıldaқ faetonniñ (14) tükpirinde qaşqır ışık jamılıp döñkigen äkesiniñ – bul qazaқ (15) maqalın kenet kijiniñ betine baskanda, daǵdıdaǵı sart ta surt (16) şapşandıǵınan ayırılıp qaп betin, beyne ızǵar qarıǵanday, (17) burıp äketkeni osında y oñaşa qalǵan sät tustarda töteden (18) kezigip, betine ot şıǵaradı. Es jıǵızbay tuqıñdatıp, tuqırıp (19) ketedi. Sondaǵı Kreygel'diñ bar jasaytın äreketi, bar (20) silteytin qaruwı: osı ölkege, osı ölkeniñ momındıқ pen aşuw (21) örligi bop ayrıqşa bir kelisimmen birigip-kirigip jatatın (22) jazıqtarı men taw-tasına, qaǵanaǵı qarқ, saǵanaǵı sarқ eline, (23) Sıçevkadan

emge tabılmaytın arkarı men bökenine degen (24) muzday bir kekke keptele beretini. Bulardıñ jazıǵı ne, (25) tentirep kelgen äkem men äkemdeylerdi sawırlap aydap (26) tastamaǵanına kinäli me dep daǵdarǵan da emes. Vernıydaǵı, (27) Taşkenttegi özi biletin tektilerdiñ işinen buratança işi (28) buratın äldekimdi kezdestirse mısıq körgen ittey ırıldap (29) qoya berer edi. Qunıǵıp bir oqıtın kitabı “İdiottıñ” (30) avtorınıñ köksaw bir qazaqqa jazǵan xatın oqıp bulan-talan (31) bolǵanı da bar-dı. Osılarıdıñ äytewir marqaska bolmısın, eki (32) ıyığına eki kisi mingendey engezerligin jaratpaydı; elinen özi (33) qol üzip, elimen özi at quyrıǵın oyǵa qalmaq op-oñay, oñay, (34) oñay, oñay kesisip ketkesin be, osılarıdıñ älgindey (35) maqalkeştigin jaratpaydı. Kreysel’ osı sebepti de Peterburwrg (36) barıp qaytqan üş jıldan beri, ölke jurıtına atı äydik, qolı (37) kobuwra izdeǵış terǵewşı bop alǵan. Al mına taǵı qazaqtı (38) soldattıqqa mindetteytin uwkaz şıqqalı beri uyǵırdıñ (39) qamırında qalay sozsa da kere qulaş bop kete beretin zañ- (40) -zakon atımen kereksiz bop qaldı. Oqqa jalınıp, oqqa baǵınar 9 (1) künderdiñ tuwar-tuwmasına närgümän bop jürgen Kreysel’ jer- (2) -jerdin buwnt degen xabar burq-burq ete qalǵanda qattı tolqıp (3) edi. Sırtaǵı soǵıstıñ, iştegi bol’şevizmniñ bar qater-qawpin (4) tarazıǵa sap otırǵan guwbernator Fol’bawmnıñ etek-jenı (5) jıyınqı eken. Bas ayaǵı apta jarımniñ işinde jazalawşı (6) otrıyadtar qurılıǵında Petr İvanoviç Kreysel’ jıyırma (7) soldattı özi ekşep ap, at oynatıp şıqtı...

(8) -Vaşe blagorodiye...

(9) Kreysel’ selk ete qaldı. Özi üki dep at qoyǵan, japalaq (10) sarı Golonojkin – atustarı eken.

(11) -Keşiriñiz, Vaşe blagorodiye. Äri qaray jürgeñiz qawipti (12) bolar.

(13) -Sen qaşan kelip qaldıñ?

(14) -Biraz boldı, Vaşe blagorodiye.

(15) Kreysel’ töñiregine qaradı: kıstawǵa burılmay, böken (16) adırđıñ tañın kuwalap uzap ketipti.

(17) - Qarala qayda?

(18) -At qorada, Vaşe blagorodiye.

(19) -Meniñ erimdi sal, -dedi Kreysel’.

(20) Säruwar, Törexan

(21) Qarala taǵı oqırandı. Sanap otır – mınaw üşinşi bergin (22) dabısı. Keşeli beri böten awıl, böten iyiske üyrenüw kerek edi, (23) bu jolı biraq ışkıñıp oqırandı. Qoltığına jat qol jügirip, (24) külte kekilin jat sawsaq uwıstaǵanday eken. Sonsoñ kökpar (25) tüskendey dñjk etip maqaw dıbıs şıqtı da, ile üzeñginiñ (26) şıñılı estildi. Säruwardıñ şekesi saqına buwǵanday sırkırap (27) jüre berdi. Qaralanıñ erin awıstırıp jatqandarın juqana (28) orıs üzeñginiñ şıñkildek dawısınan oñay tüsinip edi. (29) Balajandılıq pen atjandılıq arasından ayırım belgi izdep (30) körmegen jas jigiti esektin arqasına arnap soqqanday sayaz (31) alqım orıs er Qaralanıñ tört eli şoqtıǵın alıp qala ma dep (32) taǵı da qorqıp otır. Onıñ üstine üyirden jañadan ustalgan (33) kur ayǵırdıñ ötken tüni tañ aşan-aspaganınan xabarsız. (34) Keşe apaq-sapaqta qansorpasın şıǵarıp jetken. İrkildek (35) sarı betin şeşek şuqıǵan kekse soldat tüser-tüspeste jetelep (36) ketip edi,

barğan boyda otka qoysa kızılmay bop ta qalğan (37) şıgar. Jalğız jubanı, äytewir Qaralanıñ üni taza eken. (38) Oqıranğanda barlıqқан jılkı bop jötkiringen joq.

10 (1) Qos attıñ tuyaq dübiri estildi.

(2) Särüwar özimiz qoldı bolıp otırğanda mingen töreni awılğa (3) alıp qaşa ma dep tağı da tiksini edi.

(4) Tuyaq dübiri alıstap ketken endigi sätte Särüwar tamağın (5) qırnadı.

(6) Qırım mäsinıñ qonış äjimine beyne ata kegi ketkende (7) şüylikken Törexan basın tağı kötergen joq. Biraq uzap bara (8) jatқан tuyaq dübirge qulağın tösegen ıñgay bildirdi.

(9) Osı ötken tüni qoy kenesi jırtılıp ayrılatın atqora- (10) -abaktıda äñgimege tartıp köp küñkildegende, tañdı şart (11) jügingen boyı közimen atırğan Törekeñ kettim-bardım üş- (12) -tört awız sözden asıp jarıtқан joq-tı. Särüwar sonsoñ Qarala (13) ayğır sät-sät abdırıp oqıranğanda tätesi säl-päl tilge kele (14) me degen ümitke eligip edi. Ol ümiti de, mine, lez suwalıp qaldı.

(15) Qayta Qaralanı minip boy jaza kenken törenıñ aldına (16) sawalğa kelgen mına tusta Törexan- tündeğisin, tülki meziretin (17) de qoyıptı. Sözge biraq päleney qıtımırılığı da joq edi. (18) Aqtı-azalı jıyındar tügil oşaq qası, otbasınıñ özinde kelin- (19) -keşik, bala-şağa dep saralap jatpay-aq, jurtқа özi tiyisip, (20) qamşını aldımın özi basıp otıratınday tätesi, qazır (21) meylinşe tuyıq. Jay tüyilip emes, äldenege küpti bop (22) tüyilgende. Aşuw kısıp tutıqқanda şeke tamırları andızdap (23) şığa kelüwge kerek-ti, Särüwardıñ jubanıñ bir otırğanı – (24) äkesiniñ aq sarı şekesi äli büline qoymağan eken.

(25) -Munıñız beker, täte, - dedi Särüwar sonsoñ, - munıñız (26) beker. Quday baska salmasın goy, biraq jaman aytpay jaksı (27) joq. Oq aldında iman şaqırıp aldansañız bir säri. Köp (28) mäsinizdiñ biri şıgar. Jañada körgen joqsız goy.

(29) Ağjıyıp bir qarağan Törexan qolın biraq qonışınan (30) almadı.

(31) -Betiniñge keldim be, kelmedim be bilmedim, täte. Kelmegen (32) şığarmın-aw. Tüni boyı küybeñdep sawal attım, ras. Biraq (33) sökpegeysiz, jaksı äke. Budan bılay oñaşa qap sır aytar (34) jağdayğa zar boluwımız da bek mümkün.

(35) -Qay jağday, - dedi Törexan. Etinen et keskende şar (36) ete qap edi. – Jağday tanıp şığa qoyar uşpağıñ bolsa sen-aq (37) şıq. Bizdey şobırdan görı sendey jalğız işek oqımıştıñ, (38) oqığan argımaqtıñ janı tätti keledi goy.

(39) Qoldı bop emes, qonaqқа kelgen kisilerdey. Altı qanat 11 (1) salqın otawdıñ biri törine, bir kire beris qaptalına jayğaşқан (2) atalı-balalı ekew, sırt közge meylinşe mazalı otır edi.

(3) Tördegi – tırsığan domalaq aq şal. Keşeli beri biraz (4) uyqıkuwdu qağajuw körgezin be, pıskın kömeştey bultığan (5) betiniñ kızılı suyla bastagan eken. Biraq şarası keñ qoy (6) közdiñ ağı taza körindi. Üki közdenip sät-sät japaq ete qalğanda (7) ustaranıñ jüzindey almas sur ötkirlik bayqatadı.

(8) Jasıl mawıtı beşpentiniñ sırtınan jeleñ jamılğan (9) tüye jün aq şekpeniñ jiegine tıqır qara barqıttan eki eli (10) bastırma jügiripti. Bir ıñgayda moynına qara jılan asıp (11) alğanday da körinedi eken. Jatağan orındıqқа eki büktelip (12)

konaktağan kağılez aq jigitke şıntaktağan mına betinde, kattı (13) naluw aytqanday.

(14) Särüwardıñ kömeyiniñ qaytadan bülkildey bastağanın (15) baykap qaldı ma, Törexan qoltığındağı küptey jastıq sırla- (16) sırla irgege qaşqan endigi tusta:

(17) -Nemene sonşama şıbjıñdap,- dedi. Tüyeden (18) tuskendey dñjk etpe sözine muñ sıñdı qonır dawısı qığaş (19) kezikti. - Juqa şapka bögelek töngende kulın ekeş kulın da (20) qayrat kılmaq. Qıñkıl men qıñsıl üşin oqıp jürseñ öziñ (21) bil, biraq basımdı qatırma, aynalayın. Alla jazğan ırzıgım (22) bar şıgar. Birewde artıq, birewde kem - ırzıqsız jan joq. (23) Azdı-köpti ömir keştik, tatıp, talmap kele jatqanıñ sol (24) ırzıq, eşkimniñ sadaqası emes, seniñ aqılıñ emes jüda. Endi (25) bugün kep saba tübi sarqındı jasım qalğanda, aq patşanıñ (26) awızdıgıñ qarş-qarş şaynağan küderi jelke töresi dikekte (27) eken dep quraq uşar jayım joq. Uşpadım, uşa almadım, wa, (28) saqalımdı sekenдетip uşa almaymın jüda. Endi meniñ (29) awızımdı qızdırma, - dedi Törexan.

(30) Erindi me, baykamadı ma, jastıqtı da izdemedi.

(31) Särüwar ündegen joq. Keşeden beri pışaq kesti tıyılıp (32) qalğan äkesi kenet tasıp jüre bergende munıñ ile şabuı kerek (33) edi; säl-päl wäjdesüw üşin de jambastalğan aq şalmen birazğa (34) deyin qatar tekirektewi kerek-aq edi – ündey almadı. Qoya tastap (35) jay tapqan käri qabılanmen – äkesimen qabak astınan qarashañ (36) da joq.

(37) Ükim kütken künäqar bop, eki şıntaq tizede, eki büktelip (38) otırıp qaldı.

(39) “Jetim qozı tas bawır, jetim qozı tas bawır, jetim qozı (40) tas bawır..”

12 (1) Kökiregindegi jattalıp qalğan eki jol öleñ bar-dı. Sol (2) eki jol öleñniñ tañdayına jabıshañ birinci jolın üş (3) qaytardı, ekinşi joldı sıbırlap üş qaytara şaqırdı, ekinşi (4) jol biraq uluwdıñ awıl üstindegi zawzasınan, at osqırıp oq (5) ısqırğan qalıñ munardan bulqınıp şığa alğan joq, (6) Qaraladay oqıranıp kelgen joq.

(7) Särüwar äste öleñ jattamaytın. Solıқтаğan jol-tarmaq, (8) surıp qapqan küye bop, jadında özi qalar edi. Uzun-ırğa key (9) tolgawdıñ bası bir sır-muñdardı bawırına başqañ jumır (10) şuwmaq ne şuwmaqtıñ jartısı ekşelip özi kep, kıl şılbirdıñ (11) tüyiniñdey büyirine batar edi. Oñday kisinep tabıshañ tarmaq- (12) joldarın, kereginde şarq urıp izdegeni esinde joq.

(13) Bügin mine, alğaş ret abdırıp otr.

(14) Äkesi qaptatıp aydağan bir üyir kırawlı sözdiñ sızı (15) tabanıñan ötkende egiz joldıñ mañırağan sınarın gına kördi.

(16) “Jetim qozı tas bawır..”

(17) Älde egizdiñ sınarın bolsa da tapqanıña şükirşilik etetin (18) zaman ba?

(19) “Jetim qozı tas bawır, jetim qozı tas bawır..”

(20) Osı jaña gına “jetim qozını” äri qaray kidirmey kübirlep (21) ketkende, beyne qarta asağanday toğayıp qalmaqşı edi; endi (22) tätesiniñ ine izdegen qalıpta tekemet şuqıp qalğan mına (23) tusında zayır bayqadı: bügingi abdırawı men alaqtawınıñ (24) jöni bölek eken. Kün tutıldı, ay qaştınıñ ar jaq-ber (25)

jağınan oynap tabılatın, ƙazıp oylasañ, otırđızam dep (26) ƙazıƙƙa, omaƙastıram dep orđa süyreytin alapat bir jađdayđa (27) kelgendeı.

(28) Jağdayat suramaytın jağday ma dep tiksinedi.

(29) Eldiñ jarlıƙ jaylı ƙulaƙtañına bugün onınşı-aƙ (30) kün. Sorđa tuwđan baytaƙ dalanıñ baska tükpirlirinen äzirge (31) xabar joƙ, al bul öñir bolsa ot tigen ƙalıñ ƙawday janıp (32) baradı.

(33) Şañıraƙ ƙawsap, ot şalkığan bir şalgay öz awılı ekenin (34) estigende aldıñđı küni tündeletip Şımkentten şıƙtı. Jolay (35) at tuyağına tınıs berip eki-üş beketke ayaldağanı bar edi. (36) Şoƙtıđına ƙol juwıtar el ƙörgeñ joƙ. Ƙazaƙtıñ öz arasında (37) kün aralatpay şañ berip jatatın alıp ƙaşpa, bas asaw aşuwdan (38) göri ƙılburaw tüsken namıstıñ bulƙınısına kele me? Äytewir (39) bospalap tamır basayın degende şalkalap şıñđırğan minez (40) ƙördi.

13 (1) Ƙos ayaptaş aspan tepken asawdıñ mertigeri mol bolar edi – (2) Säruwardıñ bir zeren uwdı osı oydıñ awılınan töñkerip alğanı (3) ras.

(4) Elge ƙulıbınıñ mayı keppegen berdeñke asınıp jıyırma- (5) -jıyırma, otız-otızdan jazalawşı ketti degendi Şımkentten (6) şıƙpay jatıp-aƙ estip edi. Awılına kep ƙözi jetti. Ras eken. (7) Äkesin äketipti.

(8) Sol ƙoldı bolğan äkesiniñ jatısı mınaw. Tamırınıñ (9) törinde jantayğanday manawrap, beyƙam jatır. Sıtılıp irgege (10) ƙaşƙan ƙöpşikti bawırına ƙayta basıptı.

(11) Säruwardıñ esine manağı öziniñ aytƙan sözi oraldı - oƙ (12) aldı. Ƙıñır şaldı ƙorƙıtıp almaƙ maƙsatta ädeıi ƙadap aytıp (13) edi. Endi bayƙasa, oynap aytƙan ot sözden şın ƙater tütin (14) tüteterdeı bayƙaldı. jaylaskandarı jañğa jaylı, salƙın, (15) altı ƙanat aƙ üy bolğanmen, jañbir siñdi ƙıl arƙanday (16) şıratılğan töreniñ esik aşıp özi kirgizgen mına otawı, atalı- (17) -balalı ekewine taban astınan baskağay ƙabaƙ tanıtıwı ƙädik (18) eken.

(19) Sarşa tamızdıñ şiji bastağan sarı künine alaƙaylap (20) ıskırınğan ƙök şegirtkeniñ dawısı Säruwardıñ mına tusta (21) ƙamsızdıƙtıñ ƙoynınan oñay suwırıp ap ƙör salƙın bir (22) ƙıltađa jeteledi.

(23) Budan xabardar biraƙ äkesi joƙ. Söz älpetine ƙarasañ (24) tüsinem derlik ƙulƙı da joƙ sıyaƙtı.

(25) Tize bugün suw işetin tüz minezine bağıp ayılın jiyar emes.

(26) Zamanıñ tazı bolsa, tülki bop şal der edi. Osı şaldıñ (27) awzınan öz ƙulađımen talay estigen. Osıdan altı jıl burın (28) bir tanıstan bir tanış şığıp Taşƙentke oƙuwđa barar jağday (29) tuwđanda osı, osı taƙılettes mämilelerdi äsirese ƙöp aytƙan. (30) Zamanıñ jarağan buwralığın, zamanmen älin bilmey alışƙan (31) jigittiñ ƙöƙjal tirsektegen bökendey turalap ƙaların ƙöp (32) ƙüyttegen edi. Sol tätesi bugün kep, ƙurƙol basımen bes ƙaruwı (33) tügel ökimettiñ, ökimet adamınıñ şabın türtkileydi. Baska (34) tügil tañƙ etkizip ƙattı siñbirgeniñ özin basbuzarlıƙƙa (35) joritın ökimet pen ökimet adamına aşuw aytadı. Äzirge ayta (36) ƙoyğan joƙ, biraƙ äzirge äke ƙabağın, äke minezin şunañ-şunañ (37) ƙışƙentayınan bağıp ösken jigit mına şaldıñ törege saƙtap (38) otırğan ƙuƙayı men ƙoƙan-loƙƙısın, şoƙparşıl aşuwı men (39) zapırın aşƙısın oy ƙözimen-aƙ şamalap otır. Mınaday (40) ƙısılşañ şaƙta jalğız balasımen keñ otırıp keñesüwdi artıƙ **14** (1) sanaytın adamnıñ ƙamşıđa jügirgiş, tizege jügingiş töremen

(2) täjikelese qoyarına zäredey de senimi joq. Sız ötken törege (3) oyındı muz bop döñkiye me dep şırıldaydı.

(4) Kömeyine birazdan beri qayta-qayta lıqıldap, tutqın degen (5) söz urıp edi. Oğan biraq äkesi aytqanday jan tättiligine bağıp, (6) kulap kulak aşkan joq. Bul sözdiñ jäne de iskek bir ızını bar (7) eken. Osı ızın sät-sät üyilip kep kuladı şaşıadı. Onda (8) sätterde Säruwar keşçe şaşıuwğa kınbağan ınğay tanıtadı.

(9) Äkesimen ketisip mına şaşıuwmen tabısqan Säruwar sonsoñ (10) qaruw asınğan bala soldattıñ tätesi ekewin tüni boyı küzetip (11) şıqqanın esine aldı. At qora abaqtıñıñ işine kirip otırğan (12) bala soldattı; öziñ osıdan üş-aq kün burın Şımkenttegi (13) peresluwpravleniyeniñ ağaş üyinde – at tewip öltirgen (14) megejinniñ dawımen otırğanda äkesiniñ karatel' otryadtan kisi (15) äketip arağa kün salmay öziñ qoldı bolğanın; tez erttelgen (16) Qaralamen qan sasınğan osı kıstawğa süyinişi surağanday (17) şapqanın; eldiñ jilik mayı derliktey azamatına kırğın bop (18) tigen jarlıqtı...bär-bäriñ kitap paraqtağanday adalap şıqtı. (19) Bärin bir jüyege tüsirip, keyin töremen kezdeskende, töre (20) tuşqınar oy tizeyin dep edi. Tize almadı. Älgi şaşıuw şüyilip (21) tağı keldi de, üy sırtınan at pıskırdı.

(22) Mana sırttan demeseñ, köz toqtatıp qaray almap edi – (23) kirgen bette, juldız izdegende tündikke ulıp turıp alğan aq (24) töre jaraw attay şırağı kisi eken. Säruwar uşıp ornınan (25) turdı. Kreygel' belin jazğanı ma, qos qolın mıqımına (26) tayanıp oñdı-soldı teñselip ketti. Tärbiyesinde kişiden (27) aldımın iba, ülkenen aldımın salıqalıq kütip üyrengen jas (28) jigiti butınan buzaw ötkende uzun sıra ofitserdiñ mına (29) kılığınan qattı ınğaysızdanıp qalıp edi.

(30) Ersi kılığın estilikke jeñdirgen töre söytkenşe bolmay:

(31) -Assalawmağaleyküm, - dedi. Uzaq sözdi buwımın jutıp (32) kıskartıp, awzın toltırıp, sozıp ayttı.

(33) Beline salañdatıp besatar asınğan, dini böten, tili böten (34) ofitserdiñ suw taza qazaqşası, qazaqşa qarihatı sondaylıq (35) tosın eken. Säruwar bir sätke, sütpen terşigen tas körgende (36) aşıp qaldı. Usınğan qolıñ törege jetpey awada (37) qañtarılğanın da bayqağan joq. Töreniñ közi törde eken. (38) Säruwar onıñ marğaw janarın boylap barıp, äkesin taptı – (39) tätesiniñ ayılı jıyılıp, qabağı jılmaptı.

15 (1) Säruwar qos qolın silk janına aldı, sonsoñ otırar- (2) otırmasın bile almay dal bop qalğan endigi sätte qabaq astınan (3) urlanıp törege köz jügirtti.

(4) Qos qolın mıqımınan almaptı.

(5) Säruwar töreniñ beluwarınan joğarılay alğan joq.

(6) Qay üwäjiñe de kulqım dayın dep biri tur, qay kuqayıña da (7) qabağım osı dep biri jatır. Äli ultanı sögilmegen kavalier (8) etikti bosığa aldına sıqırlatqan Kreygel', mına eki qazaqtıñ (9) ekiyuday minezine, alayda zäredey de tañdangan joq. Bulardıñ (10) sebebi sütpen darığan derliktey minezi osı. Qazaq ekew bolsa (11) onıñ biri şoq, biri muz keskinde kelmek. Bular başqa tügil, (12) oynap tabısattın oraydıñ üstinde jem körgen qızgın közdenip (13) şatınasıp şığa keledi. Al bular eger üşew bolsa, anaw-mınaw (14) tsirkten tabıla bermeytin meyrampazdıqtıñ kılı-qırlı (15) iyirimine qarq boldım dey ber. Sebebi, ot keskin

men muz keskin (16) ırsıldasıp-ırsıldasıp jatqanda, üskirik soqqan üsik almaday (17) üşinşi qazaq qaşa tartar şaq izdep jıyınıp-tüyinip otırmaq. (18) Qeyde oyaz bastıqtarına, keyde pristavtarğa erip bolıs (19) saylawlarına, jer dawı, jesir dawlarına boy jaza barganda (20) talay körge: bulardıñ qaşa tartar üşinşisi, ana ekewiniñ (21) titıqtanına közi äbden jetkende, tıpıq mañdayına aydar (22) men aybardı qatar japsırıp, teketireste qalğan älgı ekewin (23) qarawılğa alıstan aladı, qabat közdeydi; qabat közdep jürip (24) julısqan älgı ekewdi, keyde jalğız oqpen-aq jayratıp saluwı (25) mümkün.

(26) Sonda bularğa ne jetpeydi eken, jeti atasınıñ julınıñ (27) suwırğanday bop abalashqanda qonam deytin tağı, kiyem deytin (28) täji qaysı eken?

(29) Kreygel'diñ külki-mazaq üşin bolsa da, osınday sawaldar- (30) -ğa anda-sanda bettesip qaları bolatın. Sonda toqpaqqa talashqan (31) eki quljani körgendey sanın şapattap külkige keter edi.

(32) Öriske aparar soqpaq bolsa bir säri, öriske emes qıltağa, (33) berdenkesin kezengen aqsınıñ iyek astı aldına aparatın (34) soqpaqqa talasuw üşin, älde bölekşe taqılet kerek pe?

(35) İşek üzdi külki köpirşip kep Kreygel'diñ kömeyine däl (36) qazir tağı urdı, biraq apıl-qupıl qızıqbaw şalgannan göri (37) qıstı dawısın äp-sätte qajıtıp aldı da qajığan dawıspen (38) qatal buyırıp ayttı:

16 (1) -Aksaqal, siz bara turıñız.

(2) Qatal bolğanmen zirkili joq eken.

(3) -Petruwxin,-dedi sonsoñ ile-şala.

(4) Kreygel' awzın jabar-jappasta keşe Qaralanı jetektep (5) ketken qaba saqal soldat kelip kirdi.

(6) -Aksaqaldı Golonojkinge tapsır. Jayın jasasın. Erki (7) bilsin: qalasa birge bolar, qalamasa bölek jay tapsın. Namazı (8) bar ma, tamağı bar ma - qolın qaqpa de. Bular äzirge tutqın (9) emes. At tabılsa qaşan da qamıt dayın. Bolam dese tutqındıq (10) qaşpas.

(11) Törexan sırtqa bettegende, Kreygel' esikti özi barıp aştı.

(12) Säruwar, Kreygel'

(13) Jaraw töre töрге, jerge jaylasar aldında Säruwarğa (14) orındıq usındı. Bul öñirde soñğı üş-tört jıl äletinde (15) buyım qatarına iline bastan arqalığı joq quyırqbasar. (16) Esektuyaq ayaklarına qaraganda törkinim Çernyaevkadağı (17) awğandardıñ bit pazarı dep turğanday. Otırğan kisi jürelegen (18) sıñayda qos alağanimen iyegin ustap büktetilip qaladı eken. (19) Köñili biraq jay – töreniñ älgı birdegi tätesi şıgar aytқан bir (20) üyir ulpa sözi Säruwarğa bekemdike bergisiz jubanış äkeldi. (21) Säruwar sonsoñ şalkalap kerilip aldı; üyge aynalıp kep qayta (22) kirgen qaba saqaldıñ aqjığanın da közine ilgen joq.

(23) Qaba saqal şamada buyırıp kütip kelgendey. Besatarına (24) süyenip, töрге köp telmirdi, sonsoñ bosağadağı tay sabağa köz (25) kıyıñın suqqılap tağı turdı, iyis tartqanday deliyip kızıl (26) murın tanaw ketti; Töre biraq qaba saqalğa iñgay bergen joq; (27) şelpək bet sarı esikke sonsoñ gana burıldı. Şañırağı men

(28) uwiğına jılan jondap kmis jađđan, snalap syk (29) kađtırđan altı kanat ağ uydğ işin endigi stte awır bir (30) nsizdik bastı.

(31) Tre namazđa uydğanday kođđalar emes, trde jağa đana (32) Trexan turıp ketken krağ krpeşeniğ stinde moldasın nığ (33) krp şaşılıp kağtı; eki keregeni bir-ağ kawsırđan buğarı (34) kilemniğ kağkoğır buyra tsinen ızbar atadı. şır aynala (35) jiyektetip altın rme zer jgirtken kartuwzın tizesine (36) kođdırđanda baykağı - mağkaşa derliktey şekeli eken. (37) şekeli ofitser, birağ ekewden-ekew kađđalı beri buğan da kz (38) tastağan joğ. Kk janarı ayaz kağtı bir oydan, knalıs- **17** (1) bulđınıstan şınılanıp ađđanday. y tabanındağı sariala (2) tekemetke kağalıp otır.

(3) -Solay, jağknım, - dedi bir kezde jaraw tre. Ağgi (4) nsizdikke boy aldırıp ap otırđan Sruwar selk ete kağdı. Tre (5) tgil kağağtığ awzınan sirek şığatın jağknım degen jađđız (6) sz Sruwarđa birağ mayday jağtı.

(7) ndemey uzak ilegen oyınan şaşaw şığarıp (8) ađđanına renişi bar ma, treniğ mağdayına kağlığ sızat tsti, (9) basın alayda ktergen joğ.

(10) -Baykağyım, ođđıđan bala siyağtışın. Krip otırđın, (11) tarağ kumar şaşığ bar eken, kağlada isteysiğ-aw. Tlki bulağ (12) neme kerek. Adamdı da, eldi de omağasarda osılay tlen trtedi (13) zi. Jađđan namıs pen jadağay elşildik beykn buğanağa (14) kağjar baylatıp, beykn şekege ođ kağkızbağ. Mundayda sz (15) uđar kulağka, salkın ağıldığ sabır dlelin uđar kkirekke ne (16) jetsin. Jağağı akeđ đoy. Bilem. Ađđan trbiyesi, krgeň mektebi (17) blek, kaşağ krdey kağtıp kađđan adam şığar. Ođan aşuwdığ (18) da, kpeniđ de jni jođ. Bkirdi mola tzer degen. Molanığ (19) birağ beti awlağ, - dep jım tastap kep birawık Sruwardı bağtı.

(20) Dawısı meylinşe mayda eken. Mayda ma, koğır ma - (21) kařa eminin tdağanmen, klta-kağtarısı mol bir yir (22) szdiğ astarı tgil jalpı ağısın ağday almağan Sruwar (23) treniğ dawısına birağ zayır tuşıdı. Bul kisi onığ stine (24) tz kağağına kzigir-kzikpeste zirkil tilep ağşiyatın kp (25) ulığtığ aykağ aybınınan emes, zi de sıy krip, zi de sıy sıylap (26) yrengeň adamnığ sabalı minezin tanıtıp otır. Osı minezimen (27) akesiniğ manağı krmey-bilmey jatıp, sırttan pişiğ (28) şaptırmalağan nobay-nobay balamaların tobiğtan kep (29) orındı sođđanday.

(30) Bgilgeň beli kağtı uydğan osı tusta Sruwar dağpirt pen (31) sektiđ aşirese kağağ arasında şağırawkulağtay tez, kağbınıp (32) serin oylap kağalıp edi. Alıpkaşpa pikir szdiğ kr aşkan (33) sayın isinip, isingen sayın sonaw bastağı keskin-kelbetinen (34) kara zip keterdey xalđe jeterine oy jgirtti. Baykađ kaşasa, (35) sonaw basta jılan bop řıđđan bir sek kele-kele aydahardan (36) bir kağtıp, sonaw basta kln bop tuğan bir lebiz, kařa (37) kağkumar degeňmen ulığ atawlını bir jipke kzinen tizw (38) abestik pe deydi. Abestik bolmağanığ zinde kaşaşanığ (39) aspanındağ kağlığ kağağ bul mirde kli-krlı pendelermen (40) keyde olarđa dilgir kp kezdesip, aymalasıp jrgende aşkimniğ **18** (1) zine lağık til men ıđđay, kr men kp tabuwđa kerek. Ađtpese (2) bir awız szge kelmey sereyip jatıp sostıyıp şığıp ketken (3) akeğey ođař bir minez krsetip alsan orđa jığıluw oğaydığ (4) oğayı đoy. Omađasa uşıp ketken sođ opındığ ne, opın- (5) -bağığ ne.

(6) Jaraw töre endi Säruwar körinew kısılıp qalğanda (7) uzıntura denesin jeñil köterip, qaba saqaldıñ tamağın isire (8) jazdağan sabaqqa bardı, sonsoñ sabadağı kıımızdı bes-altı ret (9) kürp-kürp pisip jiberdi.

(10) Ğumır boyı sabanıñ puşpağın ilep ösken adamnıñ (11) payımdılığın tağı körsetip edi - qos zerenge ernewletip (12) toltırğanda, lıqıldap quyılğan kıımızdan bir tamşı da (13) ısırap bolğan joq.

(14) Dombıranıñ alkımından zar sawğan jat jurttıñ adamın (15) körgendej Säruwardıñ jüregi qağıp-qağıp ketti.

(16) Tek bügingi emes, qaşannan bergi ädeti osı: eldiñ it talasqan (17) jas teridej onsız da päre-päresi şığıp bara jatqan töl minezin (18) başqadan tapqanda op-onaj tönkerilip qaladı. Dini böten, tili (19) böten demey-aq başqanıñ boyındağı ilip alar jaqsıqa öz koynı (20) aşıq bolğan soñ ba, Säruwar başqanıñ da bir enin işine tıqpalap (21) boy saqtağanın, tanaw şüyirip kergigenin uqa almawşı edi – suw (22) siñdi kıl şılıbirday şıratılğan mına töre Säruwardı birjola (23) arbap aluwğa, bawrap aluwğa säl-aq qalıp otır.

(24) Kreygel'diñ biraq aldap otırğan, arbap otırğan eşteñesi (25) joq. Älgi ayılğan üzil-üzik sözder, älgi saba kuşıp (26) kuyğanı körinew dem, kimil-kareketter emes, äzirge degen barı, (27) şını. Bularğa iştey qos kulağın jimırıp tewip jiberer, (28) perip jiberer ıñğayda qararı ras. Kreygel'diñ alayda (29) jüreginiñ basında top bop turıp alatın seziniñ-uğınıstarğa (30) aldımın kulak asatın ädeti bar-dı. Osı sebepti de Kreygel' (31) bulardıñ oşaq bası, üy sırtı tirliginen suluw jılkı men suluw (32) äyeldiñ müsiniñdey bölekşe bir kelisim tawıp jürgenin (33) eşqaşan mansukqa şıgarğan emes. Bulardıñ jalpı tarizinen (34) kisini taban astı eltitip, eliktirip jüre beretin tabiği bir (35) sıñay, minsiz sızılğan şenberdiñ şek tanımas üdesiz bir (36) bitimin köredi. Kreygel'diñ arbap otırğan eşteñesi joq, onıñ (37) kömeyin, qayta altın koñır balday sırbaz ağatın qazağı söz (38) kernep-kernep ketip otır. Maldas kurgan mına betinde kösip- (39) -kösip söylep ketse, äli küñge söz säwlesi tüsip körmegen işi (40) tereñ bir tunıqtarın şayqap-şayqap alatın da siyaqtı.

19 (1) Bulardıñ biraq, Kreygel'kabağın şıttı – mına keskindi, (2) jelke jawıp şaş koyğan şüreyler öz sözini köbinde, jete (3) bağalay da bermeydi. Mundaylar arıdan patşa ağızamnıñ, (4) beriden Fol'bawmnıñ atı-jönin äredik-äredik kıstırıp (5) koyıp orıssa töpesen, murnın jañadan tesken taylaqşa, (6) qoldı-ayakqa turmay elpildey bermek.

(7) Balıq basınan şiridi, dedi Kreygel' işinen,esine qazaq- (8) -tıñ tağı bir maqalı tüsip.

(9) Aldıñğı jılı Çernyaevtiñ kampaniyası tuwralı materiyal (10) izdestirip jürgende jolay kezdesken etnografiyalıq bir (11) jinaqtan oqıp edi.

(12) Balıq basınan, biraq, körer közge gana şiridi. Äytpese (13) bulardı balıqqa balağanda, bular bawırınan, bawır (14) kursağınan şirmek. Uwıldırıñınan, dedi Kreygel'. Esine (15) Frantsuzşa şıldirlegenin äli küñge qoya almay jürgen joldas- (16) -joraların alıp edi. Kreygel' sonsoñ Petruwxin ertip ketken (17) kırıs şaldı jäne mına şüreyemen ülken äñgimeni qalay (18) bastarın oylap qaldı.

(19) Kıımız kem aytkanda, eki tañ aşqan siyaqtı: betine may (20) jüzip, sarjalqandana bastağan eken. Säruwar qinalıp juttı. (21) Mına maldasşıl töreden

sekem alğanı da osı tus edi. Qımız (22) eki tañ aşqanda mına kıstawdan it qaşqanına da keminde eki (23) täwlik bolğanı ğoy.

(24) Keşe nusqağan betpen dalaktañ şaba beripti – kimniñ (25) kıstawı bul?

(26) Mına üydiñ iyesi qayda?

(27) Jaylawğa neğıp köşpegen?

(28) Bäse, sarşanıñ keşegi kısqı tüninde bular tünemelge (29) qalğan atqora-abaktını qazaq awılına beymälim qara tanıs (30) ünsizdik basıp edi. Marqaska töbetterdiñ dağıdağı böri- (31) -qıqay äwpil ürisi, üyirsek jas ayğırdıñ taw qoynawın (32) titiretip jiberer toq, nasat ayqayı... bär-bäriniñ qulaq kesti (33) tınşuw tapqanı esine qazır tüsti. Säruwar el uyqığa ketetin (34) tün tügil, tapa-tal tüs qazirdiñ öziñde üy sırtı ün estip (35) otırğan joq. Üy irgesindegi jeñdi bilekтей bulaktıñ qamsız (36) sıldırı, araday şöp şabınıñ beytanıs ordada uwıjj- (37) uwıjj-uwıjj josığanı, arqa tusı at qora jaqtan şıǵıp (38) jatqan temir qışır ğana. Birew älde sümbe egep otır ma?

20 (1) Babınan ketip bozağa aynala bastağan qımız mañdayına (2) ter bürkip arqasın jazıp edi. Säruwar endi tös etiniñ (3) qazterilenip börte bastağanın sezdi. Eki bosaqadağı üyilip (4) jatqan köp berdenkeniñ qoñır sırlı dümderin de endi kördi.

(5) Töre ornına, törge jayǵaşqan eken. Tağı da eregeskende (6) qazaq awlıniñ ädet-dağı, kimil-kılıǵın jattap ösken (7) sıñayda sırlı zerendi qos qoldap qawsırıp aptı. Qımızdı (8) da tönkere salmay dämin alıp, talmap otır.

(9) Mämileniñ anıq dawısı bos zerenmen şoñkıyıp qalğan (10) Säruwargı qaytadan jetti:

(11) -Meniñ osı öñirde tuwıp öskenim ras bolsa, seniñ jurtiñ (12) jeme-jem sätterde sözdi toq eterden bastaydı. Mana aytım (13) ğoy: tülki bulañ neme kerek.

(14) Kreygel‘ oy bawın qaşırıp alǵanday qımız jutıp säl (15) anırap qaldı da qiyaktañ qoyğan jiren murtınıñ jiyegin (16) sürtti.

(17) -Adam asılı, kim-kimmen söyleskende de terezeniñ (18) teñdigin tüp qazıq qıp ustawğa kerek. Biyeden ala (19) da tuwmaq, qula da tuwmaq dep özderiñ aytasıñ. El üstinen kün körgeyin, şalqak (20) ıyık key ulıq, kerı şaptırar dert tabadı. Suxbattası (21) kergigende qazaqtay şamşıl eldiñ iyile qoyuwı qıyın närse, (22) ärine. Uwkazdıñ üstinde onıñ män-jayın xalıqqa tüsindirüw (23) degen mäsele tuwıp edi. Älgindey tayqı zerde, tayız oy atarman- (24) -şabarmandardıñ kesirinen eldi ürkitip aldık. Sol sebepti de (25) ölkeniñ basına aǵayınıñ qan tögiskende qayǵılı xal tuwıp (26) otır bala... Atı-jöniñdi bilmedim, - dedi sonsoñ uzın sirak (27) ofitser.

(28) Dedi de sarı ala zerendi şıyırıp jiberdi. Sarı ala zeren (29) sarı ala tekemetti jabuw pişkende döngelep sızıp şıǵıp, (30) enesine, sabağa tarttı.

(31) Qudawanda, äkesiniñ de şay keseni osılay bezdireri bar (32) edi.

(33) -Säruwar.

(34) -Sen jañağı buzıq şaldıñ balasıñ ğoy.

(35) -İyä.

(36) -Jigitter seni keşe qalada dep kelip edi.

(37) -İyä.

(38) -Taşkendemisiň?

(39) -Şimkentte.

(40) -Kaşan keldiň?

21 (1) -Keşe.

(2) -Awılıña soқтыň göy?

(3) -Tülki bulaň neme kerek, Kreygel‘ mırza, - dedi Säruwar. – (4) Awılğa soқpasam apaқ-sapaқта at sabılıp atam öldi me.

(5) -Oқа emes, - dedi Kreygel‘. Säruwardıň säl-päl (6) tistengenin elemegen siyaқtı. -Oқа emes. Mawkıñdı sağıñıp (7) kelgen awılıña, bugün bolmasa erтег barıp basarsıñ.

(8) Bul da öz awılıñ.

(9) Säruwar mıskıl türte me dep töreniň barmaq batarday bop (10) şüñireygen urtın bağıp edi, Kreygel‘ sır bermedi.

(11) -Büginderi awıl қaldı deymisiz, - dedi Säruwar. Sonaw (12) tereñinen oynap kelgen қos uwıs sözdің aldın oraған жоқ, (13) berdeñkeniň bosaғadağı uylıққан üyirine közi tağı tüsti, дәл (14) osı sät, manağı sekem kewdesine қayta soқты. Bu jolı jäne de (15) şabınıñқırıp kelipti. Sekem emes, ürey bop soқты.

(16) -Köpşik tastap otırған eşteñem жоқ, Kreygel‘ mırza. (17) Şınımdı aytayın, қазақ balasımen дәл sizdey söylesken (18) ulıқты bul öñirde birinşi körüwim, al bar dep estigen emespin. (19) Ustatpay jatıp қолқа dep deydi. Bir-eki awız jılı söziñizge, (20) қазақı қираhatıñizge gürs etip қulay ketsem, jağımpaz adamға (21) jirenip қарaytın sizge, aldımen obal bolar edi. Қурақ uş- (22) -қış қазақtı az көrmegen şıғarsız. Semirse semirgen közi- (23) -ñiz bolar. Közdің eti iskiş keledi. Parasat közi көñilde göy.

(24) Jawap söziñiң oқıs örkeşteñip ketkenine Säruwardıñ özi (25) tañdandı, söz ayağıñ biraқ keşirim surap kültelegen жоқ.

(26) -Awıldan adam äketipsiz. Onıñ kim ekenin sizge meniң (27) täptištep jatқанım jönnen ketip, josıqtan aşkan dilmärsuw (28) bolar edi. Siz dep kesip aytam. Sebebi қurıқ kisiniң қолın (29) uzartsa, jaña birde ғana öziñiz атаған atarman-şabarman sizdey (30) töreniң қулаşına kulaş bop jalғанbaқ. Қurıқты jazğıратın (31) eşteñe жоқ. Köp bolғanda oған reniş қana aytasıñ. Қurışқа (32) reniş - қолға kek.

(33) -Da, - dedi Kreygel. – Da.

(34) Қuptaғanı ma, tosın sözge kezigip tosırқaw bildirgeni me, (35) қулақ түbinen ter şıққан Säruwar onı ajratқан жоқ.

(36) -Da, - dedi Kreygel‘ sonsoñ tağı da. - Bayқаp otırsıñ, (37) men özi tilmaş ustamaytın ulıқpın. Tilmaş jarıqtıқ (38) bidaydıñ unıman жүgeri şelpek pisiredi göy. Aytқанıñdı (39) uқpadı dep қalma. Sol, uққанım ras bolsa äkeñ öziñiñ o jaқ, (40) bu jağıнда boluwға kerek.

22 (1) Mümkın. Men biraқ kerisinşe me dep oylap қаp em. Bizde (2) atadan bala mıskal kem tuwmaq deydi.

(3) Seniñ äkeñniñ biraq Taşkent barıp kitap aqtarğanına (4) küwälik ayta almas em.

(5) -Mıqtılıq pen mıgımdıqtıñ belgisi kitap aqtaruw (6) ekenine kepildikti men de bere almaymın, Kreygel' mırza. (7) Oğan qosa, o kisiniñ aqtarğan kitabın sizdiñ körmewiñiz de (8) gajap emes.

(9) -Solay ma, - dedi Kreygel'. Surawdıñ orağı bop iyilüwge, (10) ilinüwge kele jatқан dawıs kenet enjar-marğaw tarttı. Sonıñ (11) özinde jalğız söz ben eki xarıp jañağı zerenşe zırıldap, (12) şiyirilip ketken eken. Şaşılıp qalay otırsa, şaşılıp (13) solay qadalğan Kreygel' buwsana bastağan Säruwardıñ qinalğan (14) tustarında, sol qoldap şeke sıgar ädeti bar-dı; älgı dirildi (15) zayıw sezgeni sonşa, kötere bergen qolı bir sätke mana töre (16) kirip kelgendegidey köz aldında qañtarılıp qaldı.

(17) Sırt közge uzın sıraq ofitserden qorğanğan bir sıñay bop (18) ta uğıladı eken.

(19) -Solay ma?

(20) Jalğız söz ben eki xarıp töreniñ awzınan örgende, (21) orıs oraq bop iyilgenine qosa şalkalap tuwğan jaña ayğa da uqsadı.

(22) Qariyalar şalkalap tuwğan aydan qorıq dewşi edi.

(23) Kreygel' endi munı op-oñay jaskaq alğan bette üsti-üstine (24) burşaktatıp ketti. Söytse ana sütimen darımağan zeyin- (25) -zerdeniñ qağazdı qaşa şuqığanmen adamğa qona qoymasın bul (26) da, Kreygel' de bileği eken. Biraq, dedi Kreygel' maldasın (27) awıstırıp qurıp ap, jendet minez ömir öziniñ ülkendi-kişili (28) pendesiniñ aldına keyde sınaw, keyde mazaq üşin bolsa da (29) köldeneñ kök şatqal tosıp, kölbetip tuzaq tastaydı. Onday (30) şatqal men onday tuzaqqa erdiñ eri gana qarısı şappaq. Qarısı (31) şapqanıñ özinde jürek juttı batırlıq pen batıldık az. (32) Batır men batıldıñ bağıñ aşar, aşuwdıñ jeteginde ketpey, (33) arıdan oylaytın aqıl men ayla, sabır kerek. Zerde, zeyin (34) degeniñiz tabıgattıñ özi märttik jasap sıylay salğan bulağı (35) bolsa, bilim, bilimge quştarlıq, kitap aqtaruw sıyaqtı qamşı (36) örimindey qoyındas uğımdar sol bulaktıñ dembe-dem bitele (37) bergiş közin aşatın qaruwı. "Jaraydı, -dedi Kreygel' (38) sonsoñ, sağan etene jaqın misalğa, balama-teñewge jüginsek (39) zerde-zeyiniñiz, keşe sen minip kelgen Qarala, al bilim men (40) bilimge quştarlıq seniñ äkeñ, äkeñniñ bapkerligi; bap- 23 (1) -kerlikten mümkin, öziñ de qur alağan emes şığarsıñ" dedi (2) Kreygel'; sonsoñ jötkirinip bir aldı da, şakar jadılığın (3) tanıtıp, ökpereñdi bir oy tarattı. Söytse Säruwarday jas (4) jigittiñ tarañdıq jasap aşuwğa tıgılğanına Kreygel' qattı (5) renjidi eken. Onıñ ber jağında, ülken ayttı, xalıq ayttı (6) degen sözdiñ bärin balqaymaq süresine balamaw kerek. Äytpese (7) atadan balanıñ batpan bolsın, mısqal bolsın kem tuwarı ras (8) bolsa – el men jer ösüwden, önüwden qalar edi; at ornına qaşır, (9) qaşır ornına ala taqıyalı sawdakeştey, esek miner qortıqay (10) ergejeyli qawımdı körer ek; täñ azadı, täñ azğan soñ jan (11) azadı, rux azadı; arwaq azadı desem minaw arwaqtan da xabardar (12) eken dep tañdanıp jürme, - dedi Kreygel'. Sebebi bul, (13) Kreygel' taban jolin mına Taşkenttiñ tübindegi Çer- (14) -nyaevkada, qalıñ qazaqtıñ arasında bekitten, al arwaqqa senüw (15) senbew degen ol ekinşi mäsele; jäne de oğan at basın tirep (16) şuqşıya berüwdiñ qajeti joq. Senüw-senbew de kim-kimge bol- (17) -masın, qay jerden bolmasın, qay kezde bolmasın – oñay narse, (18) al biraq başkanıñ senimin sıylawğa munıñ, Kreygel'diñ izet- (19) -şıdamınıñ

jeterligine ini jigittiñ keliskeni artıq bolmaydı. (20) Uzun sözdiñ kışkası, ängimeniñ artın ańdamay turıp söz (21) salgastıruw, dawkestik körsetüw Säruwarday jaqsı ösip kele (22) jatqan jigitte min. Jay min emes, oǵaş minderdiñ sanatında (23) körinbek.

(24) Säruwardıñ şekeşil sawsaqtarı mitkılap otırǵan tizeni (25) tastay berip keşeli beri sän qaşqan uypa-tuypa qonır şaştı (26) sipadı. Üwäjge üwäj qaytara almaǵan kisiniñ qapaş-qaşaş tal (27) qarmaǵanda kezikken qımılı eken. Munı Säruwardıñ özi de (28) uqtı, ötirikten toyat ap üyrenbegen jigit uqqañın jasıruwǵa (29) tırıpadı da. Şaşın abırıp otırıp, töbesinen mañdayına (30) qaray taradı.

(31) Mine, osılay ustasarǵa kelgende qulaq tübinen qaşşı (32) jegen qaltaqbas jılqıday bügejektep qaladı. Qaybir jıldarı (33) qımızǵa toyıp qız quwup, atqa şawıp salım sap jürgende bir (34) kisidey-aq batıldıq-batırılıǵı, azuı bar siyaqtı edi. Qala (35) barıp qaǵaz şuqıp, aldı-artın tanıdım degeli beri osınaw (36) buqpatorgaylıqqa qonısqı qonıp aptı. Qazir de bayqap otır, (37) tesilgenge tiktep qarawdan qalǵanday. İyegin alqımına alıp (38) taysaqtay beredi. Bul minezin bir orayda sökpeytin de edi: (39) bötenge qarǵan kün qarǵan deytin. Jaǵası qaşaş jaylaw bop **24** (1) otırǵanmen, şürippe basar äp-sätte, kirpi körgen jılanday (2) jıyırılı qalatın sarı ala jaǵa, şubar tös ulıqtardıñ aldında (3) jel qayıqtay lıpıdamasañ bolmaydı. Äytpese arǵa kün (4) salmay sawırıp aydap tastaydı. Tört jıl boyı kitap aqtarıp (5) qızmetker sanatına qosıla bastaǵanda kegiyem dep qaladan (6) dalaǵa qayta quwılıp ketken dañǵoylıq bolar dep oylaytın. (7) Onıñ üstine munıñ ulıq aldındaǵı jortǵına küwälik etip (8) qorlanar dos-jaran, aǵayın-tuwǵan joq, et jaqın joq. Olar (9) munıñ qalada degen atına, şenewnik degen enine mäz. Awılǵa (10) jıl qurǵatpay barıp turǵanda tilersek jawıp qara şeviyot (11) sürtik, sıqırılǵan ämirken bätinke, jaǵasına bir uwıs lentanı (12) buwdalap aq krep köylek kiysesñ jetip jatır. Kedey atanıñ, kem (13) atanıñ balası ekeniñdi de umıtıp, qulın soyıp, qoy soyıp (14) özderi-aq köterip ketedi. Munı baqanday qorǵan körisip – aza- (15) -muñdarın aytıp, kemeñgerge balasıp - aqıl surap, keşes (16) kütedi. Säruwar sonda-aw, osınşa sıy-qurmet basıma şaq pa, (17) joq pa dep sawal jastanǵan emes. Jılı-jılı köp sözdi, ıstıq (18) ıstıq mol ıqılastı sıytabaqtay orındı köretin. Ara (19) aǵayın, qonısqı-qolañ tügil Sekeñ siyaqtı tüyeniñ jartı etindey (20) denesi bar el aǵasınıñ özi et müşelep, tuzdıq quyǵanda özin (21) qolaysız seziniñ körgen emes. Bügin bir bayqaǵanı: juqana (22) tänine qırakezik eki uday minez. Eki uday taqilet sıydırıp (23) jüredi eken. Kisiliktiñ, örlik pen mañǵazdıqtıñ tomaǵasın, (24) söytse awıl ayasında sıyrıp, awıldan ketip qalaǵa ulıq (25) arasına barǵanda, olardan şıǵıp qalanıñ şet-şetinen üş (26) bölme kirpiş üy iyelengendi ülken bir murat sanaytın ürkerdey (27) qazaq şenewnikteriniñ arasına tuskende älgi tomaǵanı (28) milıqtatıp kiyip ap, köterilgen ayaqqa sawırın tosa beretin (29) bop şıqtı...

(30) Kurt qosqan şım-şım sorpanı ülken qara zerenmen (31) öñkiyip usına bergeni Sekeñ esine taǵı tüşip edi: Säruwar qara (32) zerendi alar-almasın bilmey daǵdarıp qaldı. Daǵdarǵan osı (33) orayında, äkesiniñ keşeli beri qıñbay kisaya bergeni de (34) bölekşe uǵılıp edi; tirlik keşken adamnıñ sol tirliktey (35) jalǵız ǵana arttırıp alıp keteri jat tizeni kewdesine (36) şıǵarmaw ma degen oyǵa oyıstı.

(37) Şaştıñ jarası jeñil eken – älgi birde şaşılıp ketip (38) betin japsa, qazir on sawsaq eki jaqtap qawmalaǵanda, (39) qopsıñqırıp bolsa da ornına jattı, biraq taban astınan ürey **25** (1) kewlep jüre bergeni köñilin qayterin bilmeydi. Jaraw

töreniň (2) jubanıstay jumsaķ tolǵawına ıuptaǵannan baska ıayrat ııla (3) almaǵan kōñilge ne ıara?

(4) Zikirge joķ Kreygel‘, aıdap ıarasa, zilge bar eken. Munı (5) da ıazir tūsindi. Osı sätten bastap Sāruwar ıaşılıp-ıalkıp (6) sōyleytin daǵdı, apıl-ıupıl til ıatıskısı keldi. Äytewir til (7) ıatpay, äłgi birdegi asııķırıp-tasııķırıp sōylegenine (8) keşirim ötinüwge de dayın eken. Birak tas ıudayday ıatıp ıalǵan (9) Kreygel‘diň köktuķıl betinen sōz darıtın öň taba almadı. (10) Közine ıosa töreniň beti de ıınılanıp aptı.

(11) Birak Kreygel‘ ıatıp ıaldı dep munıň ıaķııya beretin (12) reti joķ. ıoldı bop otırǵan sebebi onıň, sōzi jumsaķ, közi (13) muz Kreygel‘diň äkesi emes, munıň, dalada dırday, ıalada (14) jäwtik Sāruwardııň äkesi – Tōrexan.

(15) -Tōrexan, - dedi Kreygel‘ kenet. Sāruwardııň äkesin esine (16) ıayta alar tusın aıdıp otırǵan, bilip otırǵan eken. ıımız (17) sııdı awa ıaytadan dir ete ıaldı.

(18) -Tōrexan, - dedi Kreygel‘ sonsoı taǵı da. ıolına beyne (19) ıus ıonıp, ıonıp ıalǵan ıustı ürkitip almayın degendey (20) sıbırlap bastadı. Jaraw töreniň saķtııktan tunııķkanın, (21) älde ızaaǵa buwııǵanın Sāruwar ajırata alǵan joķ.

(22) -Tōrekeı deysiıder ǵoy sender o ıaldı. Men biraz (23) oylanıp bayıadım. Jaıaǵı bir aytıanıı durıs. ıurıķ rasında (24) da ıoldııı jalǵawı eken. Burın estimegen sōzim edi. Sosın (25) tosın körindi. Özimnen jasırmaǵanda senen jasırıp ıaytem. (26) Ras, äkeıdi aldırǵan men. Birak esawl İnozemtsevti alıp ıaşıkan (27) da Tōrexan ǵoy. Ne deytin edi äłgi? Ax, da, baı na baı. Vot (28) imenno, baı na baı. Vot imenno.

(29) Manalı beri tebinip otırǵan Sāruwar bul jolı taǵı da (30) ündey alǵan joķ. Ündegende ne desin – jaraw töreniň aytıp (31) otırǵanı ras. Osıdan eki kün burın, on mıltıķ bop taw (32) bōkterlegen karatel‘ otryadı tātesiniı on jigitpen ııltadan (33) basıp, altın ıyık birewin tartıp ap ketkenin keşe awıl- (34) -daǵılar aytıkan. Altın ıyık ulıķtıı tünemel türmesin de (35) umıtıkan joķ - ıazıǵurttıı Keles jaķ sırtındaǵı ıızem- (36) -ıek, düley borandarda üyir-üyirimen arıar panalaytın tasa.

(37) -Bayıap otırmın, meni tintkilewge kiriskensiı ǵoy. (38) Meyliı. Onııdı jāne sōgerim joķ. Birak köz süzgennen buwaz (39) ııķıkan ıatındı estigen emespin. Al üwājge ıulaķ asar bolsaı (40) meni tııda: meniı senen körgenim de, tatıanıı da köp bolar **26** (1) dep oylaymın. Men bilgende ömir – ata, namıs – bala. Osı (2) sebepti de ömir ata basımen, balanıı – namıstıı ıanıjǵasına (3) baylanbawǵa kerek. Öz sōziıe iyek artsam kerisiııe ııǵar.

(4) -Kerisiııe ııǵar, - dedi Kreygel‘ az üzilisten soı.

(5) ıuşırlanıp ayttı, sonsoı maldasın jazıp, irgedegi (6) jükayaıktan ıoyansur püliš jastıķtı alıp ıoltıǵına ııstı da (7) Sāruwardııň üy jaǵdayın, ıaladaǵı ıızmet babın adalap suradı. (8) Sāruwardııň ıımkenttegi peresluwpravleniyede tilmaıtıķ (9) ıızmet atıaratının estigende okıs taıdanıp, bata (10) ıayıǵanday alaıanın jazdı. Kreygel‘ süytse (11) peresluwpravleniyeniı ülkendi-ıııılı ıenewnikterin tügel (12) bileği eken, ıenewnikterdiı atı-jōnin ǵana emes, ıaysısınıı (13) ıalanıı ıay ıetinde orın tepkenine deyin ıanıķ bop ııķtı. (14) Kreygel‘ sonsoı mına ıuwdıı ayaǵı basılıp ıalaǵa oralǵasın, (15) munı, nanın ıolbala tilmaıtııktan ayıra jürgen Sāruwardı (16) öz ıaramaıǵına alıp, ıolınan

kelgenşe qorğan boluwğa üwäde etti (17) de, qos tizesin qaytadan qos qoldap qusaqtap qalğan buğan (18) qaytadan köz tastadı. Älgi birde gana şabınıp otırğan (19) barançuwk bırıp terley bastağan eken. Kreygel' özin bir sätke (20) äli üyine jetpegen böltirikti äri tilersektep, beri tilersektep (21) menjetip alğan arlan tazıday seziniş edi. Mina barançuwk mina (22) betimen jayıla berse, endi birazda tilin salaktatıp jatıp (23) alatın siyaqtı. Qansırağan azuwğa kiyik sağak moynın tösep, (24) şaynamaq tügil jutıp qoysañ da bäribir dewden (25) tayınbaytıday. Attar qanşalıq uzaqqa siltese özderi (26) sondaylıq tez barlığadı, dedi Kreygel' işinen. Bu balanı (27) biraq tirespese alayın dep otırğan da Kreygel' joq. Qılıjıyıp (28) qalsa turğızıp alam, dedi Kreygel'. Turğızıp alam, sosın (29) asıqpay-aptıqpay, boy tasalar kıltası, arna-arığı joq (30) tuldır jazıqtı betke alıp sarğıp kep beremiz. Jo, sarğıp (31) emes. Seniñ äliñ, şamamda, tek şoqañdawğa kelip otır-aw, (32) osı. Şoqañday ber, meniñ nem ketip baradı. Al, şoqañda, dedi (33) Kreygel', sonsoñ buwın qurt dawısın onan da ärmen ulpa- (34) -landırıp ap estirtip ayttı:

(35) -Sen, bala, kısılma. Bilem, jay tükendey töten (36) jağdayğa tap bolğanda adam esengirep qaladı. Azamattıñ, biraq, (37) bolmaska muqalğanı jaramaydı. Eñşeñdi köterip otır, - dedi (38) Kreygel', sonsoñ tekemettiñ üstindegi kartuwzın şekelep kiydi (39) de ornınan turdı.

(40) -Törexan sağan äke bolsa, İnozemtsov mağan dos. 27 (1) Besikkertpe deysiñder göy sender. Qazdıyıp tabuwretkada sen (2) otırsañ, qılıjıyıp törde men jattım. Azağa, jä, jaraydı, (3) azanıñ beti awlaq - oyğa sen de küpti. Törexannıñ tağdırı (4) meniñ qolımda, Şuwrannıñ tağdırı Törexannıñ qolında. (5) Äkeniñ qolı – balanıñ qolı, Şuwrannıñ tağdırı seniñ (6) qolında. Qazdığan men şoljigannan baska ne ayırmamız bar? (7) Nuw? – dedi Kreygel' esikti qiyalay aşır turıp.

(8) Töreniñ dawısı bügindikke alğaş ret katqıl estildi.

(9) Qarala

(10) Qarala mina jarbiğan sarınıñ bir awız sözine tusingen (11) joq. Özi de bir täştıyıp ap, köp söyleytin beybaq eken. (12) İyiskeskisi kele me, awzın aşqan sayın aşığan arpanıñ iyisi (13) añkıp – munıñ tumsıgına jügiredi. Qarala biraq qazdığan (14) basın äli igen joq. Täştektiñ kün sordı selewdey sarı töbesin (15) qolusınıñ töbeden bağıp inğay bermedi. Beybaqtıñ özin bir (16) sıñayda ayap ta tur. Qorbañ-qorbañ qimılına qarap jılqımen (17) sırlas bop körmegen birew me dep te qaladı. Sağak kısıp, (18) alkım qağıp jön aytuwdıñ ornına qaydağı joqtı bıldıray (19) beredi, baldıray berip awızdıqtıñ eki jaq jüzigine jabıladı, (20) munıñ basın tömen igen boladı. Qaralanıñ jarbaq sarını (21) üyezdegendey bir kimılada uşırıp tükisi kelip edi. Qamşı (22) jep qalam ba dep qorındı.

(23) Ülkendigi aňgi esektey-aq jarbaq sarı endi, salmaqta (24) körgisi keldi me, enine qol jügirtti. Säruwar men sarı şaldıñ (25) qolı baytaldıñ şabınday jumsaq bolar edi. Minanıñ alağanı (26) kepken ağaştıñ qabıgınday äri kebir, äri bujır eken. (27) Qaralanı kıtıq türtti. Jalbız organdağı bükil denendi (28) salqın külki bop kısatin oynaqı kıtıq emes, tumsıqqa bılq (29) etip jılan tigendegidey temir kıtıq.

(30) Jatar orınga şaptıruwğa bolmasın Qarala biledi. (31) Şılırdı tartıp qalğanşa süzip barıp, sawırdı sırtqa berip (32) ışkınbay şaptıruw kerek. Mina alağan biraq kebir- (33) bujırlığına qosı suwmañ eken. Umasın adalaymın dep

jürip (34) esik tırnağımen ürpisin tartıp qaldı. Qarala sonsoj kenet (35) kep qalğan sarı seldi tejejen joq.

(36) Jarbaq sarı qolın silkilep, qaytadan aldına, aqır jaqqa (37) ketti. Enesi jabı mına awızdıq ta jınına tiyip boldı. (38) Qaqtarğanda juwandıqı barmaqtaay kumis awızdıqtı qarş-qarş 28 (1) şaynap üyrengeñ qayratı azuwdıñ qısuwın mına sım qandıra (2) almadı. Özinde tağı şirigen sazdıñ isi bar ma - Qarala (3) silekeyin de jutuwin qoydı.

(4) İyek asar biyikte jalğız tesigi bar at qoranıñ işi jāne de (5) qapırıq eken. Mınaw şaması, äytewir köleñke bolsa salqın (6) dep oyladı-aw. Äytpese ana bulaqtıñ jağasındağı qalıñ (7) şardağ jideniñ bawırı jetpep pe. Jas tezek bolsa bir säri, (8) eski tezek tanawına itsigek tıqqanday tınıs tarıladı, onıñ (9) üstine qoltıqqa urıp turğan samal da joq - Qarala jarbaq (10) sarığa alarıp bir qarap aldı.

(11) Temir ökşesin aş ökpege qadağıştap, sırtta qalğan älgı (12) birewi jaña qattı şawıp edi. Böri quwğanday mine quyğıtadı (13) eken –terlep qaptı. Qınalıp şıqqan terin äli jey almay (14) tur. Öristen künde qap qoyıp, üy-üydıñ arasında süyek kemirip (15) jüretin qızıl sıyrday maqaw-aw özderi. Äytpese ter juwğan (16) tuyaqtı qaqtarar aldında, suw keşirmey uzaq seyiltpep pe edi. (17) Bular bolsa satırlatıp özen keşip ötti me äy, sonsoj kökpar (18) qayırğanday qutırtıp qayta orağıtıp kep qayta keştirdi. (19) Suwarğanı ma, isqırınıp suwdan şıqpay turıp alğandarı tağı (20) bar. Sonsoj aq köbikke şomılıp ıstıq at qorağa tıgıp (21) qoyğandarı mınaw.

(22) Qarala beyne japa başqanday artqı ayağın silkip tastadı, (23) sonsoj qulın bası sıyar-sıymas tesikke iyegin astı. Semiz kök (24) baytaldıñ sawırındaay kulpirğan kögildir qoynawdan şeşek (25) atқан şaşıratqınıñ aşkıltım iyisi urdı. Osındaay iyisti (26) jelinıñ basınan köp jutatın... Şaşıratqı... Qaralanıñ qoy- (27) -jelkek pen jonışqadan keyin süyip jeytin şöbi edi, onıñ (28) dämin biraq bıyıldıqqa äli tata alğan joq. Bul öñirde özi köp (29) öspeydi de. Börili saydıñ taw jaq alqımında gana bar.

(30) Janıgıp qaşқан tıñ säwrıktıñ aşcı terin alarday keñ (31) qoltıqtı bılıtır, däl osı kezde – tawdan tüsken üş elikten (32) başqa tuyaq jolatpay – üyiri, üy-ormanınmen armansız (33) jaylağanı Qaralanıñ esinde. Şaşıratqınıñ qazır birt-birt (34) sınar uwız ağatın der kezi. Öziniñ aldına osı bılıtır gana kep (35) tüsken sur dönejindi oñ qoltıqqa alıp ap, üyirin osı bugün- (36) -erteñ bastap barıp bas qoymaq aqsarı bar-dı. Biraq osıdan bes (37) säske burın üyirden qalğan ağası Toralanı minip, tañ (38) alagewimde jalğız kelgen şal örme jügen saldı. Tuyağın (39) jonıp, jeli basında şekek toltırıp süt berip jüretin sarı (40) şalğa Qaralanıñ ıqılası bölek-ti; dawısın da, tür-tüsin de 29 (1) tanıdı. Aq şal Toraladan domalap tüse bergende, Qarala basın (2) jerge salınıp bölünip şığa berdi. Jılda toқтағанmen äli küñge (3) qursaq kötere almay jürgen ker bestı – abay bergeni me, (4) şoşandap aldın orap edi, onıñ quraqqa toyıp şeñber atқан (5) juqa büyirine art etip awız saldı. Üyirimen qoştasқан (6) sıñayınıñ türi osı – sılañ quyırıq silkim biyeniñ büyirinde (7) qalğan qandı iz. Qayta jaylar jaylawına sarıp ketkendey ersi (8) kılık eken. Ker biyeniñ biraq özinen de bar. Ker biye qanşa (9) kılıqtımın degenmen, aq şalmen eki ortağa kilikpewi kerek (10) edi. Esti ayğırğa biye tabılar, aq şalday iye tabıla ma biraq.

(11) Qarala jaq süyegin kütirletip esinep aldı. Jelinbegen (12) terdiki me, bulşıq-bulşığı zil tartıp awırlap baradı. Mınaw (13) jāne qattı tartқан tartpanı bosatpaptı da. Uyqı aşar gıp (14) dür silkingende arqasındağı täytik er lıqsığan

jok. Jon (15) terisin jıyırıp baykap edi, şoktıǵı aşdı. Mana şalışık (16) keşip jüytkip jürgende et kızuwımen baykamaptı, er kapkan (17) boldı-aw.

(18) Ernewinen ayaǵın salaǵdatıp aqırǵa jayǵaşkan sarıǵa (19) Karala alarıp taǵı bir qaradı. Seldir şaşın beyne báygege (20) şabar attıǵ kekilindey töbesine jıyıp alıptı.

(21) Karala kulaǵın tikti, eşteje estilmedi. Äşeyinde öbektep (22) kasanın şıkpaytın aq şaldıǵ qos kolın artına ustap osı (23) qoradan şıǵıp bara jatқанın ertesin körgeñ. Buǵan burılmap (24) edi. Közimen uzatıp turıp oqıranuwdı da umıtıp ketipti. Sonıǵ (25) ökinişi me, kömeyine ülken sobıqtıǵ jartısında aykay kep, (26) tewip edi. Karala şım kabırǵanı qosayaktap tartıp, şıǵırıp (27) jiberdi. Kasına no-nolap jarbaq sarı keldi.

(28) Tartpanı şeşip bala taqım täytik erdi aldı. Erdi kötere (29) bergende Karalanıǵ şoktıǵı taǵı aşdı. Ala kaptal tuyaq (30) körse burılıp jüre beretin Karala, jawır bop öziñiñ qalǵanın (31) sezdi.

(32) Säruwar

(33) Kreygel'diñ ekinşi dārisiniñ üstinde Säruwar körinew közge (34) bastırılıp qalıp edi. Kökeyindegi qomdangān sözdi uşıra (35) almay qoydı. Jaraw törege qarşı kep, ne bura tartıp jatsa bir (36) jön, aytaǵı qostaw men qostaw bolatın. Ayta almadı alayda. (37) Şarşap bir uyqıǵa ketkende şalıqtap bir tūs körgendegey (38) eken.

30 (1) Kanıp işpegen kıımızdıñ özi şöl tartadı. Kreygel' aq (2) otawǵa kayta kirgen kezde Säruwardıñ tamaǵı qurǵadı. Sabadan (3) biraq kıımız kuyıp işe alǵan jok. Töre törge ötkenşe türegep (4) turdı da, kılǵınıp ap kayta otırdı. Kreygel'den kıımız (5) surawǵa batılı taǵı jetpedi.

(6) Şildeniniñ ıstıǵı aq kiyizden de öte bastaǵan eken. Säruwar (7) irgeden ortaǵa qaray sıralıp otırdı. Osı sāt serigi qaşқан (8) sınar jol oyına kayta oraldı.

(9) "Jetim qozı tas bawır..."

(10) Egizdiñ sınarı äli esine tūspepti. Jalǵız joldıñ özi de (11) jāne bul kelisinde, özinen özi sawal tuwdırıp qadalıp keldi. (12) Tas bawır qaysıñ, jetimdikke aldime könetin qaysıñ dep (13) şüylikkende. Biraq kabaq şıtıp qinalatında sawal emes (14) eken.

(15) Besikkertpe qurdası jazatayım oq kapsa freñ kigen aq (16) töreniñ jetim qalmasın bilip te otır. Aq töre köp bolsa, jalqı (17) qalar, jetim qalmaydı goy. Dostıñ jöni bir bölek, äkeniñ jöni (18) bir bölek - aq töre dosınan ayrılǵanda, ärine, jetim (19) qalmaydı. Säruwar biraq Kreygel' jalqı qalsa öziñiñ jetim (20) qaların eskermepti. İnozemtsov oqqa uşsa atılar kezek äkesine (21) kelmek eken.

(22) Säruwardıñ qarı uyıdı. Qatalap şöldegenin taǵı sezdi, (23) tätesine biraq oq kaptırǵan jok, sabamen irgelesip, sabanı (24) emerdey bop eminip jatқан üyindi vintovkadan da közin (25) taydırıp äketti: tätesinen besatardiñ qarawılına iligerdey (26) sökettik taba almap edi.

(27) Karatel'diñ bir ofitserin alıp qaşsa qaşқан-aq şıǵar. (28) Taspen urǵandı aspen uratın jaǵday bar ma qazır. Bes qaruwı (29) tügel karatel' otryadı

Qazıgurttıñ şatqal-şatqalın kezip (30) ketkende arqar atıp, kekilik közdep jür deymisiñ. Säruwar biraq (31) tas atqanğa as atatın jağdaydıñ joqtıǵın bilgenmen, bar (32) jağdaydıñ atı-jönin, män-mazmunın şılıbır eskendey (33) şıratıp kete almadı. Bar bileri: osıdan juma jarım burın (34) şıqqan uwkazdıñ jılı qoradaǵı keneşe balalap bükil (35) üwälyyttiñ aş taqımına jabısıp jatqanı. Eldiñ qadaw-qadaw (36) bas köterip, atoyǵa başqanında da xabardar. Bularǵa qosıp (37) keşeli bergi bir bilgeni – osı dübirge äkesiniñ, äkesine erip (38) awıl-aymaqtıñ qosılǵanı. Bir jaǵı qansırıp ap, eldiñ qolına (39) qarap qalǵan ökimet pen maydan; bir jaǵı tunıǵı şayqalıp, (40) namısın jırtıp şıqsıtı qarışqan el. Eki uday, eki birdey **31** (1) kırakezik ot şoǵır. Osınaw eki şoǵırdıñ qaysısınıñ (2) aqıqatqa iyek artıp, qaysısınıñ naqaqtan küyip jatqanın äli (3) künge tönjirektep bolsa da, oylap körmepti.

(4) Ruw taratıp, jıl qayırǵanday tögip-tögip kep, öziñ men (5) öziñniñ ayırım enimdi ajıratıp ber dep törde töre ol otır. (6) Sawalıma jawabım dep taqımdaǵan joq, taǵı bir päleniñ (7) terisin irewge kiriskendey jınaqı. Ädeyi istey me, maldasın da (8) qayta qurıptı.

(9) Töreniñ mına molda momın qalpın körgende Säruwardıñ (10) esine äkesi tüsti. Qayda ketkenin bilmeydi. Üyrenşikti at qoraǵa (11) qaytadan jabılǵan şıǵar dep otır. Osı sät Säruwar keşeli (12) beri üyirsek bop alǵan üreymen qayta kezikti. Şaǵar üreydi (13) osınşa jez kezdik bop jalanıp keler dep kütpegen eken, apıl- (14) -qıpıl qolın uwqaladı. Burın sawsaǵı qarısatın ädeti joq-tı; (15) sawsaq söytse qorıqqanda qarısadı eken.

(16) Azamatınan, besikkertpe dos-qurdasınan ayrılıp (17) otırǵan töreniñ ayanışqa alıp bermesin tüsingendey aqşuwan (18) tösi Qazıgurttıñ aspanına qarǵıs atqan äkesin körgendey (19) bolıp edi...

(20) Kreygel'

(21) Jas jigittiñ kenet älem-tapıraǵı şıqqanın, onıñ sonsoñ (22) qaşa tartıp qaşa aytısqı ketkenin Kreygel' bayqap qaldı. (23) Qaşsañ qaş dep otır. Ayırım belgini izdep bas qaturma. (24) Qoyıla salǵan qızıl köbik sawal goy äñşeyin. Qaşsañ qaş.

(25) Qaşqan ärine, kim-kimge de sor. Biraq qutılıp ketetin de (26) qaşıs bar. Qaşıp körmegenmen Kreygel' munan xabardar.

(27) Quwǵanğa qaşqan teñ bop pa. Quwǵanğa ne jetsin. Biraq jer (28) soqtırıp ketetin de quwıs bar eken. Quwıp körgeñ sebepti (29) Kreygel' munı da biledi. Arıqtı irgelep, bulaktıñ bas (30) jaǵınan qazǵan tereñ kepedegi bes ölik, däl bul tusta. Kreygel' (31) alayda munı oylap otırǵan joq. Ärbir adamnıñ öz öre, öz (32) tuǵırınan kep söz orbitip, oy şaşarı ras bolsa Kreygel'diñ (33) ulıq basimen daw-damaydan bası aşıq aqıqattardı ayǵaqtap (34) jatar zawqı joq. Ayǵaqtap jatsa süyegine min bolar edi. Zawqı (35) joq, sonsoñ şını kerek, uwaqtı da şamalı. Ezüwi jırık (36) jılkıday elpildek barançuwktı eki burap bir-aq kılıǵıtpay (37) otırsa, onıñ baskaday sebepteri bar. Ol sebep – İnozemtsev.

32 (1) Ärine, bes soldattı eki-ekiden teñdep kelgeni üşin (2) Fol'bawm bastağan duwanbasıldırın mañdayınan sipay (3) qoyması Kreygel'ge belgili. Soldattın atı biraq soldat. Teksiz (4) öldi dep tektiniñ aza tutqanın körgen emes. Fol'bawm köp bolsa (5) qalıñ qabağın bir şıtıp, anaw-mınaw murtqa bergisin ösik (6) qasın bir qağar. Al İnozemtsevtiñ jöni ärine bölek. Pe- (7) -terbuwrgegi oquwın tastap, maydannan bas sawğalap Taşkentke, (8) bankir äkesiniñ qoltığına kep tıgılğan İnozemtsev, jaman (9) aytpay jaqsı joq, qazaqtıñ qolınan jazatayım qaza bolsa (10) Kreygel'diñ mansap jolındağı köp ümitine qarğa sarmaq. (11) Vernıydıñ politsiya başqarmasına bastıq bop ketüwge jağdayı (12) bar-dı. Sonsoñ da Kreygel' keşe toğız birdey soldat İno- (13) -zemtsevten ayrılıp ilbip qaytqanda, oylanıp-tolğanıp (14) jatpay-aq Törexanniñ awlına attandı. Attanğanmen şapқан (15) joq; başqa awıldar siyaqtı tuwırlıqın tilip ot qoyıp, awıl (16) adamdarın öñmeninen oqpen tizgen joq. Awılda erkek kindik (17) onsız da joqtıñ qası eken. Awıl aғası Törexandı traşpenkege (18) otırğızıp ap ketti. Ularday şuwlap dawıs salğan awıl (19) adamdarına jönin de aytқан. Ülkendi-kişili soğıstıñ, aңdısuw- (20) -atısuwdıñ atam zamannan kele jatқан zañı barın, İnozemtsev (21) aman-esen qaytқан küni Törexandı öz qolımen osı arbağa (22) otırğızıp äkep tastarın taza qazaqşa tüsindirdi. Törexannan (23) biraq qattı şoşıp qalğan eken. Keşe osılay qaytıp kele (24) jatqanda kılı-qılı orağıtıp kep Törexandı sözge talay (25) tarttı. Ölneni maqtap, qazaqtı maqtap, özbekti şenep mınaw (26) uwkaz, mınaw қan josa kırğınnıñ tüsinispe bir jağdaylardan (27) bas alıp ketkenin қanşa bipazdağanmen Törexan tis jargan (28) joq-tı. Barançuwktıñ äkesi balta жүzin mayırar emen közdigin (29) keşe ayamay körsetip edi, mana tağı bayқadı – äli sol қалпы (30) eken. Ol қақпас moyımay Şuwranniñ қолға timesi Kreygel' üşin (31) дәл қазir, tayға таңба başқандаy. Sonsoñ da jaraw töre mına (32) balanıñ borkemiktigin bile tura қışıған awzın täk-täktep (33) otır. Bir asım etke қumartıp laq atқаннан göri laqtı panalap (34) құлјanı közdegen jaqsı, dedi Kreygel'. Barançuwktıñ diñkesin (35) törexanşılap ündemey қurtқанда Қазıғurttıñ kekiligin (36) үрkitip маңıрасın dep otır.

(37) Bügin düysenbi. Keşke қарay säti түsse, Vit'ka (38) Safronovtıñ kırık soldatı kelmek. Mosli, kezengen kırık **33** (1) soldatқа tas bası bir qazaq bolsa da tötep bermek emes. Osı (2) Rabatқа irge tepken tört күnnen bergi jinagan xabarına (3) қарағанда bul bawraydağı buwntşılardıñ uyası üş jerde. Keler (4) soldat kırık bolsa, munda İnozemtsevtiñ toğız jetimegi bar, (5) al özinde on soldat, sonda baқандаy alpıs adam. Alpıs (6) mılıtқpen, tün jamılıp jiberip üş uyanı birinen soñ birin (7) қan қақsatam dese munıñ қолın қағар kim, munıñ ayağın қушпас (8) kim bar.

(9) Қарпıñқирап ketken eken, Kreygel' ax, da dedi. Ax, da, (10) üşew emes, ekew. Üşew ekeni üşew ärine, biraq üşinşisin äzirge (11) bile almay жүr. Bir uya – mına Қазıғurttıñ қарсы betindegi (12) Aytas, ekinşi uya mına Taşkent jaқ беттеgi Қazaқбайdıñ (13) қıstawı - Қosmola. Al üşinşi uya osı Rabattı қıstaytın (14) Muқaғalidıñ awılı ma dep joramaldap edi. Ol tiguwli üyin de (15) jıқpay köşip ketip edi. Al köp тақımға İnozemtsev köкpar bop (16) ketkeli beri Törexanniñ awılınan da күder üzdi – Sarapxanada (17) ıлғи kәri-қurtıñ қалған eken. Törexan men mına barançukқа (18) dilgir bop otırған bir orayı da osı – İnozemtsev aman-esen (19) қayta kelgen күnde üşinşi uyanıñ da beti aşıluwға kerek. (20) İnozemtsevti sonда қaytıp қutқармақ - Kreygel'diñ mına (21) balanı uzın arқан кең tusawlap otırған sebebi de osı bolatın. (22) Zerde men zeyindi aytsın, ata men balanı, ata men balanı, ayırım, belgini (23) aytsın, ulıқ uғım ata dep ömirди, kişik

uğım bala dep namıstı (24) aytsın - Kreygel' bir jağınan söylep, ekinşi jağınan öz (25) sözimen özi jarısıp İnozemtsevti kütqaruwdıñ joldarın da (26) oylap otır edi. Qazaqtıñ aqqözdigin köp orayda bawır- (27) -maldıqtıñ jeñip keterin Kreygel' bile. İşki esep ıñkır (28) joramalında, keşe bul Törexandı alıp ketken bette, (29) Qazıgurttıñ arğı-bergi etegindegi qazaq atawlı qan siyip qaluwğa (30) kerek. Sonsoñ olar ahlep-ühlesedi, sonsoñ itine deyin ölik (31) küzetkendey ırılın tıyp, tomsarıp qaluwğa kerek, sonsoñ (32) barıp taptalğan arwaq, qaşqan Qızır, atılğan, asılğan (33) azamattı aytısqı atqa minisedi. Awıl-awıldıñ arasında qoqañ- (34) - qoqañ şabıs köbeyip, qızuw-qızuw sözder ayıldı. Sonsoñ (35) Kreygel' jumıyıp aldı da qos alağanın awzınan tosıp (36) keñsiriktep kelgen jupar tütindi qayta juttı – sabasına tüsedı. (37) Saqtıq oylap quwlıqqa basadı. Sonda körgendey birewi (38) Törekeñdi, älgı altın ıyık kök közge ayırbastawdı aytpaydı (39) deymisın. Jaraydı, dedi Kreygel'. Jaraydı. Sdelayte odol- (40) -jeniye. Ayırbasqa sen kelisseñ men dayın. Baş na baş.

34 (1) Bul endi Kreygel'diñ sırttan, añğal jawdıñ özinen küter (2) kömeği. Biraq jawğa senip qamsız qaluwğa jön joq. Qol quwsırıp (3) özderi kelip jatsa Kreygel' qarşı emes; qıday alayda, saqtansañ (4) saqtamaq. Öz tarapınan urımtal bir şeşimderge kelip qoyğanı (5) jaqsı. Ol şeşimi qurgır äzirge jonın körsetpey otır. (6) Törexannıñ awıl-aymağı, käre-qurtañdı aydap keluwge boladı, (7) ärine. Mundayda biraq jağday kıyındap ketedi eken. Äkesi men (8) şeşesin arqalap jürip baquwğa bar mol qazaq, ölgenine qaramay (9) alağanday Rabattıñ ayağın aspannan keltirüwi mümkün. Onıñ (10) üstine kepilge tutqın ustağanda san emes sapa kerek. Eki qap (11) süzbeden tay saba qımız artıq. Törexan sol tay saba sarı (12) qımızdıñ özi. Ol az degendey qula qayın tegene bop döñgelep (13) mınaw tağı keldi. Endigi şara osı atalı-balalı ekewin (14) şoşıtıp almay, tağa igendey qızdırıp-qızdırıp ikemge (15) keltirüw. Balanıñ beti äzirge teris emes, al şal, şal bolsa... (16) Kreygel' töşqaltadağı kümıs portsigardan temeki alıp (17) tutattı. Tañerteñ Qazıgurttıñ asuwına dürbi salıp otırğanda (18) Golonojkinniñ maxorkasına jalınıstar bolam ba dep edi. (19) Jo, şinelinde äli eki qorap "Duwkat" bar eken.

(20) Barançuwktıñ jutınıp bir qalğanın bayqadı. Birin oğan (21) da berdi.

(22) Osı balanıñ üşinşi bekinisten xabarı bar-jogın (23) Kreygel' bile almay otır. Äkesiniñ aytpawı da mümkün eken- (24) -aw. Jä, bultusta üş sıñay bar, dedi Kreygel' barançuwkqa (25) şırıp şiyırıp. Sözge sarañ qaqpastıñ özdiginen aytpawı (26) mümkün – bir. Mınanıñ suramawı mümkün – eki. Al üşinşi (27) sıñay osı ekewiniñ ortasınan şıqpaq - munıñ surap, käre (28) ayğırdıñ aytpawı mümkün.

(29) Törtinşi sıñaydı, Säruwardıñ üşinşi bekinis jaylı awıl- (30) -dan kulaktanıp kelüwi mümkün ekenin Kreygel' eskergen joq.

(31) Surap körse me eken, älde? Ayta qoysa jaqsı, bile qoysa (32) jaqsı. Onda şabuıldı, Safronovtı kütıp ap, sol üşinşi (33) uyadan-aq bastar edi. Jo, dedi Kreygel'. asıqpağan arbamen (34) qoyan alır özderiniñ sözi goy, bulardı da bir tıñdasın endi. Bul (35) surawın surap ap, ol aytpay, ne bilmey qalsa, onsız da (36) pışaqüstı mäseleni kıyındatıp alar. Bul söz sonsoñ ana şalğa (37) jetip, kırsına kırsı qosıp ol qalsa ilgi poraspen qay (38) äbüyirin jabadı. Podlets şaldıñ biraq bilmeytini joq. (39) İnozemtsev pen üşinşi uyanıñ sırtında da biraz närseni biluwge (40) kerek.

35 (1) Kreygel'qaltasınan ünemi tastamay jüretin kiyik keneydi (2) şiyirip jiberdi. Bala kezinde Çernyaevkanıñ talay taqırına (3) täykeletken keney edi. Bu jolı şik tüsti.

(4) Uwaqıttıñ tarlıgın-ay. Jalgız ümit endi balada qaldı. (5) Törexandı keşke deyin ne äri ketkende tañ ata köndirip berse (6) kiyik keneydiñ alşılağanı. İs äytpese kıyındap ketpek. Şa- (7) -buıldı erteñ tüske, erteñ keşke qaldırar-aq edi. Folbawm- (8) -nıñ buyırığı biraq başqaday; aqpardı arğı küni tañerteñ kütip (9) otır. Üş uyanı erteñ tündeletip basa qoyğanıñ özinde Taş- (10) -kentke aqpar jetip ülgermeydi eken.

(11) Kreygel' jastıqqa kısaydı.

(12) Maydan – bir, Taşkenttiñ, Torgaydıñ, Jetisuwdıñ qazağı – (13) eki, Alatawdıñ kırgızı – üş; bul üşewi azday-aq, besinşi (14) jıldan beri qurıp ketken bol'şevik degen qaraqulaq tağı (15) şıqtı. Svoloçi, dedi Kreygel. Awzına bügindikke alğaş (16) tüsken boqtıqtı törtewine birdey bağıştadı. Peterbuwrg pen (17) Moskva jetpegendey Türkistanda ne äkeleriniñ qumı bar eken.

(18) Taşkenttiñ köşesinde quyırq-jalı bir uwıs, tekejäwmit (19) torı at minip jüretin Fol'bawm qay küngi jinalista:

(20) -Kazaq-kırgızdıñ bülige bol'şevikterdiñ qulağanı (21) jetse ölkeniñ emes, aldımın öz xaldarıñ kıyındaydı, ofitser (22) mirzalar. Merzim altı kün. Jetinşi küni men Peterbuwrg (23) jürem,- dep edi.

(24) Bügin altınşı künniñ törtinşisi.

(25) -Äy, Şuwra-ay,-dep qaldı Kreygel' manağı şığar (26) aldındağı "nuwına" jetek qoşqanday. Keneyin de qaltasına (27) qayta saldı. – Köp oylandıñ goy. – Jaraw töre sonsoñ süyem (28) jarım öñeşi bar dürbiniñ şınısın aynaldırıp otırıp (29) kıbın taptı. Asuwğa tağı bir dürbi sap Safronovtıñ otryadı (30) tağı körinbese artınan quwğın jibermekke bekinip edi.

(31) -Oylanuwğa uwaqıt jetedi, ärine. Biraq keler şeşimge (32) erterek kelgenimiz durıs. Meniñ de aytpağımdı onsız da (33) tüsinedi goy dep oylaymın. Esti balasıñ goy.

(34) Sur pülüşpen tıstağan tıñkığan qus jastıq Törexan men (35) Kreygel'diñ qoltıgınan ötip, äbden zorıqқан eken - Kreygel' (36) turıp ketkende kırtısın jazıp bolsa da tuyaq serpe almadı.

(37) Üydiñ oñ qaptalındağı jasıl kilemniñ betine sıraqtı (38) mıltıq, qınına kumis qaptırğan qaykı kılış pen qaban (39) qanjar ilinipti. Kreygel'kılıştı aldı, sonsoñ, doğal (40) erkektiñ bala jubatқанında, qos alaқанına sap salmaqtap (41) kördi de tırnağın jonıp bayqadı.

36 (1) -Buwnt, - dedi sonsoñ kılıştı qınına sart süñgitip (2) jiberip. – Aytsam ayttı deysiñ goy. Buwnt neñdi alğan senderdiñ. (3) Qınga buqқан kılıştardı deyin törşil tağı da.

(4) Kreygel'kılıştı ornına ildi de, dürbisin alıp şıgıp (5) ketti. Bir şeti gana aşıq tündik ile tügel aşıldı. Kün awğan (6) ba, jumsaq sarı aspan bar eken.

(7) Üydiñ burış-burışın bir sätke qara kök munar bastı.

(8) Törexan

(9) Bulaqtıñ qır jaq betine tikken büldirşindey aq otawdıñ (10) türüwli irgesinen qulın kuyırık mayda lep soqtı. Törexan (11) ıyığındağı tüye jün şekpendi sıırıp tastap beşpentşeñ (12) qaldı. Sonsoñ kârlen keseni bäkene sarı soldatqa döñgeletip (13) jiberdi.

(14) Atı soldat demeseñ özi bir tındırımdu neme eken jäne (15) esti tazıday kabaq tani ma – Törexanğa kuwırdaq äkep bir qarap, (16) kıımız äkep eki qarap, bul umsına qoymağasın tompañdap ketip (17) qaldı da tolskey samawırmen qayttı. Törexan birden tanıdı. (18) Sol Muqağalidıñ sur bäybişesiniñ on litrlik aq samawırı. (19) Temir tigen be, oñ jaq büyiriniñ nikeli uşıp qabısıñqırap (20) qalıptı.

(21) Osı sayı qurğırğa qay kezden bastap qunıqqanın (22) bilmeydi. Sonaw bala kezinde orazaqor atasınıñ säri asın – (23) bir oyanıp, bir qalgıp – añdıp jatқан bir tüni esinde qalıptı. (24) Jas quralpı esinde joq. Şerney kâmpañniñ ar jaq-ber jağı (25) ma dep şamalaydı. Atasın sonda nabatına, qurmasına bola (26) añdır ma edi... Qırıqqızdıñ tusı ma eken, älde osı Rabattıñ (27) añğarı ma – esinen äytewir tawdıñ salqın qoynawı men (28) balbırağan qara tüni ketpeydi. Balbırağan qara tün, atası (29) jarıqtıqtıñ.

(30) “Qazıgurttıñ basında keme qalğan, bul äwliye bolmasa nege (31) qalğan...” dep ıñıldap otıratın qonır dawısı men qaskır (32) işiktıñ şalgayı, şaqpaq qanttay satırıp-kütirlemey-aq (33) jumsaq qana kürtildip sınatın tuz öñ nabat, sonsoñ ärqaysısı (34) şınaşaktay qara qonır qoymaljıñ qurma... Aqquyırık degen (35) sözdi alğaş sonda, atasınıñ awzınan estip edi? Bir bileri: (36) osı aqquyırıqtı äytewir kısıraqtıñ kıımızına (37) ayırbastamaydı. Äbden jügensiz bop ketken saqinası bugün (38) tañ atar-atpastan tağı ustap edi, endi qazır, kârlen keseniñ **37** (1) tübine tat qaldırıp, tañbalatıp kuyğan eki keseden keyin (2) edäwir degdip aldı, qos şekesi sülik sordı solkıldap sıtılıp (3) şığa bergendey. Üşinşi kesede közine ter kuyıldı, Törexan (4) sonsoñ salqın aq jibek oramaldı eki qolına ustap, bäkene (5) sarığa qaray bir silkip aldı da, qasqalana bastağan aq kuyqa (6) basına japtı. Esine anaw aywandap salğan kırık kulaş kök (7) şatır tam, bäyge torı turatın anaw at qora, mınaw şağaladay (8) appaq eki otawdıñ iyesi,osıdan tört kün burın jılkıdan başqa (9) mal-mülük, dünüye-jihazdı talaq etip Qızemşek attanğan (10) Muqağali tağı tüsti, Törexan sonsoñ qolın jayıp ahtarılıp (11) qaldı da uzaq kübirlep betin sipadı. Qızemşektıñ (12) şatqalındağı az ğana qolğa oñ sapar tilegeni eken. Betin (13) Törexanğa ilesip, bäkene sarı da sipap edi, Törexan niyet-ayatın (14) qaytadan oqıdı, sarı soldat bul jolı äldene tüsindi me, (15) qosılıp şapқан joq.

(16) -Äy! Sen qazaqşa bilemisiñ osı?

(17) -Biledi, biledi, - dedi sarı soldat.

(18) -Atı-jöniñ kim?

(19) -Golonojkin, babayka.

(20) -Ol ne päle tağı da?

(21) -Jalañayaq degen.

(22) -E, ey, beyşara-ay, - dedi Törexan Golonojkinniñ (23) ayağına qarap. Qay balasıñ dep surağısı kelip edi, bulardıñ el- (24) -jurttı bilerine közi jetpedi.

Jalañayaq tartpa öretin şiki (25) sarı qayıstan kısıq taban etik kiyipti. Maldıñ iş mayın (26) şılıqtıp jağa bergen be, şaınan körinbeydi.

(27) -Anawıñ kim? – dedi Törexan Särüwar qalğan ülken üydi (28) iyegimen nusqap.

(29) -Bastıq, - dedi Golonojkin. Sonsoñ säl oylanıp qaldı (30) da şegine jetip tüsindirgisi kelgendey: - Naçal'nik. – dep qostı.

(31) -Atı-jönin aytam.

(32) -Mırza Kreygel'.

(33) -Şeni qalay?

(34) -Ofitser-sledovatel'.

(35) “Solay de”, - dedi Törexan işinen. Qazıgurtqa üş äträt (36) şıqtı dep estip edi. Bir äträtin kerwenbası osı eken göy. (37) Awzına apara bergen kesesin jerge qoydı. Jaña bayqadı (38) jalañayaq mına soldattıñ dastarqan dep jayğanı bir jibi jibek (39) kere qulaş sarğış şäli eken. Osı ötken säwirde Muqıştıñ (40) tuñğısı sündetke jatqan. Soğan jalına qol batpaytın **38** (1) qunansığar jetelep,şaşuw şaşa kelgende kempiriniñ (2) qorjınınan kördim be dep otr.

(3) Solay de jalañayaq. Odan da sur perenniñ özi demeymiş. (4) Jüregim jarılıp ketpes. Jarılsa jarıla qoyar täyiri. (5) Kömüwsiz qalıp jatqan köp julınnan nem artıq sonday-aq.

(6) Törexan kese tübindegi şaydı aşıq irgeden şaşıp jiberdi (7) de keseni Golonojkinge tastadı.

(8) Durıs, näwetegim. Köringen küşigenge jem bolğanşa (9) qanıñdı taz qararıñ özi işkeni jaqsı. Sonıñ özi jaqsı. (10) Şiböri tartqan isekten kökjäl jegen teke artıq. Men de bir (11) amaldağı bökenniñ sasay bolğan tekesi de.

(12) Türewli irgeden Qazıgurt jaqqa tesilip uzaq qaradı. Mana (13) Särüwar ekewin ülken üyge äkele jatqanda Qazıgurttıñ tösinen (14) quzınnıñ qaraqurım bultın şıramıtıp edi. Kömilmey (15) qalğan qay awıl ekenin äli ajrata almay otr.

(16) Tesilip qarağasın közi taldı ma, jas älde şınımen keldi (17) me, janarı suwlandı.

(18) -Qazıgurt ketken kimniñ ätreti?

(19) Golonojkin eki eli awızğa bes eli qaqpaktı körsetip awzın (20) bastı. Törexan aqquyqa bastığı aq jibek oramalmen közin sürtti (21) de uqtım degendey basın izedi. Sen paqırdıñ qolında turğan (22) ne bar. Şawıp bar da qırıp kel mirzağa sen de bir, keltek te (23) bir. Keltek bolğanmen besatarıñ bar töbetsiñ-aw sen şirik.

(24) Etektegi say jıranıñ qoyın-qoynawına seldir kök (25) köleñke uyalaptı, bul künniñ töbeden ekindige qulağanı; al (26) öziniñ bolsa beyne qajıdan qaytqanday jağası jaylawda, esine (27) qay-qaydağı atası men aqquyıqtı, nabat pen qurmanı alıp, (28) mayı keppegen suw jaña berdenkesiniñ qulıp uñğılın qurtağan (29) jalañayaqtıñ şayın sızdıqtatıp otr. Törexan, “aw, meniñ (30) munım naquris tirlik eken göy” dep qaldı.

(31) Tabanastı bulaktıñ sızı şapқан jalañaş jıra (32) jılkıñıñ қақтаған қара etindey eken. Қара jıramen Төrexan (33) talған közin jubatıp, bir awıқ aymalasıp aldı.

(34) Bul öñirde erte tuwatın şildenıñ älgi birde awған күni, söz (35) bar ma, barşaға ortaq. Төrexan biraқ osı otırısında, osınaw (36) fänidıñ taskeşüwin tobıgın müjitiп keşkilep жүrgen (37) әrkimniң, жүдä mına jalañayadıñ da, özindik tağdır күni, (38) ırzıқ şuğılası bar-aw dep otır. Soңğı jumadağı bayқawında (39) öziniң osı tağdır күniniң ıldıға bet alıp, ırzıқ şuğılasınıñ (40) қuptan jutқан ақşamday sülelene bastaғанın zayıp sezedi. **39** (1) Kedey bolғанmen jaғasına қол, kewdesine tize, tizesine soyl (2) darıtpay ösken Төrexan өз ğumırınıñ endi jamıray қoyar samı (3) жоқ pa deydi. Қазıғurt jaққа tesile-tesile käri tostaған (4) bulalap алған қазirgi sätte osı bir seziniske қayta közikti.

(5) -Äy, - dedi Төrexan kenet, - janarıñ şınılaw nemesiң (6) ğoy. Қараşı, Қазıғurttı төbesinde қuzğın bar ma?

(7) Golonojkin basın şayқadı.

(8) Төrexanнıñ şilde dese, şildenıñ қапırıғı dese қanı (9) қарayatını da osı. Berdeñkeniң дүрсilin қır asıрмаy jutıp (10) қoyadı, päderiңe nälet. Şirkin, eşki түşkiriktiң özin (11) jaңğırtıp alıp ketetin қawıstıñ қızıl şunaқ ayazı bolar ma (12) deydi. Ayaz bolsa қаşıp atısқан, көrinbey atısқан төрт-bes (13) jigittiң soңınan şatқal-şatқalға eminip erip kelgen қalıñ (14) karatel'di laқşa бақirtıp şıқşıttan atuwға da мүmkindik bar (15) eken. Ayaz жоқ biraқ; al onıң esesine, kiyiz kömey, maңқа maқaw (16) қапırıқтың tunıp turısı mınaw; al күn bolsa ekindige awıp (17) ketti, al aққuyırık қumar öziniң taspıқтан jañılған sawsaқtay (18) abdırap қалған түri osı. Sonda biraқ ne istemek?

(19) Şay suyla bastaptı – Төrexan aққumanға қарap қабағın (20) қақты. Golonojkin күреktey қолın şay қutıға sozdı. (21) Тәмpekey mına denege күреktey mına қол jaraspaydı-aқ eken.

(22) Sonda biraқ ne istemek?

(23) Awılдаğı soyl soғar дәрmeni bar jigит-jeleñ men (24) oтағasın Қızemşекке attandırıp, жүz üyli awıldıñ қatın- (25) -қалаş, bala-şaғasına özi bas bop қалғalı beri karatel' (26) otryadtıñ at tumsıғın kewdesine äytewir bir tirerin Төrexan (27) bilip te жүrgen. Sonsoң da keşe uzın siraq қара сапиyanmen (28) қаптаған solқılдақ päweske minip kelgende күdiginiң bağı (29) janıp jeñileyip қalıp edi. İstiң artın bağıp, ezilip oylawға (30) қулқı қаşаннан az Төrexan sarı ala otryad saw ete қалғанда (31) қуwanбағанмен қınалған da жоқ. Erteli-keş äytewir alatın (32) болғasın alıs-jaқın jaқsınıñ қан siyip şıңğıрғанın käri (33) қулаққа nıғızday bergенşe ötip te ketken, ketip te қалған parız (34) ğoy dep edi. Bul peyilin Төrexan biraқ fäniden bezinip ölimge (35) asıғuw dep jorımaydı. Osı ölkeniң ötken-ketkeninen biraz (36) xabarı bar, talay jawgerşilikte talay attı zorıқtırıp, (37) mıқtımin degen talay bosқınıñ buғalıғına қanjar (38) жүgirtken käriköz şal, şaw tartқан mına шағında, azalı eldiң (39) endiği öksigin kötere almasın қattı bayқap edi. Arқıratıp at (40) minip, ақırıp şıғar şaması жоқ. Kepken қızıl jıңğıлды **40** (1) eki burap suw tamızар bayağı қırşın jası men қayратı жоқ. (2) Biraқ käriligi, jiliginiң жуарғанın sawdalap қарap ta қалғанı (3) şamalı. Bul orayda Төrexan üles dep қoşқан az ğana mal- (4) -mülkin, son-a-aw bir jıldarı әkesin қundap bargанда, mına (5) Şılanzardağı özbekten алған tay-tuyaғın aytpaydı. Aytarı (6) luğattı uranniң üstinde bas sawғalap buқpaғanı. Sözi öterge

(7) sözün saldı, qorqarına, qorqawına qamşı jumsadı, aqırında (8) attanğan qoldıñ artın bağıp karatel'diñ qarawılında jalğız (9) qaluwdan da bas tartqan joq. Onıñ üstine osı ötken senbide bir (10) top qız-qırkındı Qızemşekke tağı attandırıp qayıp kele (11) jatqan bette, kezdeysoq kezikken otryadqa, on jigipen (12) tosınnan tiyisip jez jağalı birewin alıp qaşqanı tağı bar. (13) Oylap qarasa, osı qimılı tuşınuwğa äsirese turğanday eken. (14) Endi Qızemşektegi az ğana qoldıñ bassıları qıbin tawıp (15) qimılday alsa, bir otryad emes, osı tönjirektegi bar otryadpen (16) şart qoyıp, şalkalap söylesüwge mümkindik almaq. Mına (17) jalañayaktan şım-şımday söz tartıp otırğanı da osı: alla (18) jazıp qutıla qalar kün bolsa karatel' otryadtıñ qadaw-qadaw (19) bekinisterin Ötep pen Muqağalığa ayta da barmaq edi. Olardı (20) da biraq qolın qartağa malıp qarap otır dep oylamaydı. Bul (21) öñirdiñ jeteli qazağı aldın kespeytin mına Sozaq üstindegi (22) Mälik batırğa kisi şaptıruw kerektigin qay bir küni Ötep te (23) aytıp otırğan. Şaptırsa quba-qup dedi Törexan. Jer şalgay (24) bolğanmen namıs şalgay, köñil şalgay emes, qudayğa şükir. (25) Birikse tize biriger, birikpegenniñ özinde uran qosılsa az bop (26) pa. Qulınım-ay, dedi sonsoñ Törexan esine balası kelip tüsip (27) ketip.

(28) Köşeli jigip bop ösip kele jatqan balasına mına soyqan (29) qater bolmasa igi edi dep otır.

(30) Qazıgurttıñ tösine tağı qaradı. Qos örkeş qonır şoqı (31) sağımnan arıla bastağan eken.

(32) Muqağali

(33) Ötken tüni köz ilmey küzette turıp şıǵıp edi, al qazir (34) bolsa şildenin aq almastay ötkir küni töbeden awıp ketipti, (35) Muqağali biraq äli mızǵıǵan joq. Jarlıqqa qulaqtanğan bir (36) jumadan beri ilgi da qarañğı jamılıp üzdik-sozdıq köşken (37) qoldıñ Qızemşektin tar qoltıǵına jay teptik degeni bolmasa (38) ister is, oylanar qamı äli de şaş etekten eken. Qazıgurtqa **41** (1) talay kelgen otryadtıñ sanı qanşa, qay otryadpen qaşan, qayıp (2) ayqasuw keregin äzirge jan balası bilmeydi. Biletinleri – nege (3) ekeni ğana. Däl bul tusta ayarıp qalar, ayarlıqqa basar jigip (4) joq siyaqtı. Sonda da at üsti qareket demeseñ baskaaday äreketke (5) ıqılası joq jüz qaralı jigip Ötep ketken keşeli beri jimna (6) tiyip bitti. Iqılası ğana emes, ebi de joq pa dep qaldı. Därimen (7) äli demigip körmegen bir-bir miltıǵın älpeştep, miltıq (8) dawısınan äli ürkip körmegen bir-bir şandozın mäpelewmen (9) jür. Üy tigis deseñ, oşaq qaz deseñ, ana torsiş şeke Äbiltayday (10) keybiri ata-babasin dattağanday alarıp qaraydı. Kimge (11) bolmasın, qarısı awız sözge kelmeytindey etip, kesip-pişip (12) kısıqa ğana buyırıq aytatın Ötep barda jaqsı edi. Ol kisi bolsa (13) qasına on bes jigip serik ertip keşe Kösegenniñ kök jonına, (14) Mälik batırdıñ awlına ketti. Şımkenttiñ tusındağı mol tos- (15) -qawıldan aman ölse bugün tün ne qulanıyektetip qayta oraluwğa (16) da tiyis. Ötep kelgesin mümkün, Mäliktiñ jigitterimen tize qosuw (17) üşin qayta köşuwge de tuwra kele me. Biz qayıtqanşa saqaday say (18) turındar dep edi. Öteptin oyındağı şımırılıq pen (19) jumırılıqtı mına jurttan äzirge körüp otırğan joq. Tosın (20) bir sebepterden kökpar taba almay qalğan alakönil toptay (21) sendelip jürgen bir jigip. Bulardı özine de beymağlum äskeri (22) tärtip-daqdığa üyretpey-aq jatıp jer mäselesin bir ıñaylap (23) alsa, täwlik jarımğa az bolmaytın siyaqtı.

(24) Muqagalidın tağı bir bayqağanı: munday jortuwıl (25) jağdayında katın-qałasz, kız-kırqın, kelin-kepsiqtin aralas (26) jürgeni jaman eken. Üyrenşikti üy bası, oşaq qasınan (27) Törexannın köterip köşirip jibergen qalın aq jawlığı (28) Qızemşektin tabanında ersili-qarsılı josıgannan baska (29) äzirge bereke körsetip jarıtqan joq. Özderi jäne de (30) kızoynaqqa, şildexanağa bararday bar jaksısın kiyip (31) şığıptı. Bular üşin eñ ülken kawip karatel' otryad emes, etegin (32) bürip tastağan aq şayı, kök şayı köylekke jasıl-jasıl tañba (33) salatın balawsa men ajıraq siyaqtı. Ötken tüni qulaştap (34) laqtırğan tasıñ äzer jeter Arqar üngirge tünemeymiz dep te (35) şuw şıgardı. Muqagalidın sonsoñ tañ alagewimmen kirisip (36) ketken bir tirligi osı bolıp edi. Qoltıqtı örlep barıp, däv (37) qara jartastın tübinen atqılağan jeñdi bilektey bulaktın (38) basına qoralap üş üy tikkizdi. Sonsoñ Törekeñ aydatıp (39) jibergen kısıraqtın üyirinen bes baytaldı pışaqqa (40) jıqtırıp köp şuwıldaqqa jumıs ta tawıp berdi. Endigi **42** (1) jüristeri äni – nimşe sayın bir-bir şekti bilekke orap bükil (2) qoyawdıñ işin qan sasıtıp jiberipti. Kenet qattı şoşığan (3) Muqagali işinen “aw” dep qaldı. Qan-jınnıñ iyisin tağı bir (4) jutqanda jiberip alğan qatesi esine tüsti - qapaş-qupaş (5) qarbalaspen umıtıp ketken eken. Quzgın bir sezik alsa boldı, (6) qutılmas bälege qaldım dey ber. Qara bulttay köşip jürip (7) karatel' otryadı erte kelmek.

(8) Muqagali eki jigitti şaqırıp ap aqқан қан, tögilgen jındı (9) topırağımen köterip sarqıramağa ağızdı. Köñili sonsoñ gana (10) säl-päl tınşığanday bolıp edi.

(11) Kelin-kepsiqtin ber jağında, osı jañada qazılıp bitken (12) kisi boyı qolusınım qasqır apannıñ qabırğasına tas örıp bes (13) jigit tur eken – bes baytaldın etin saqtaytın apan. Közi (14) solarğa tüsken Muqagali öz-özine toğayıp qaldı; bulşıq üzip (15) jumıs istegennin dämın alğaş alğanday bolıp otır.

(16) Jartı qulaş kök bätes oramal suwğa salıp alğanday (17) şılqıldap qaptı; atañbaltır, jaybasar jigit özin osınşalıq (18) terşeñ dep oylamawşı edi – oramaldı eki burap sıqtı da (19) şıjığan qoy qara tastın betine japtı. Qattı şarşağanın da (20) osı sät zayır bayqadı: qıljiya ketse qatıp qalarday eken... (21) Äzirge biraq jumıs köp. Jigitter äli när tatқан жоқ; üş (22) şoқının basındağı altı qarawıldı awıstıratın uwaqıt ta (23) jetkendeý, şatқaldı қуwalay jayılmğa ketken jüz qarala at (24) jäne bar – aydatıp äkep suwartuwğa kerek. Ol az deseñ bıtıra (25) jasaymız dep alıp kelgen jeti kirpiş qorğasın tağı jatır. (26) Tamaqqa da, qaynatuw üşin qorğasınğa da ot qajet, al şayday (27) aşıқ aspanğa tütün uşıruw quzgınmen para-par qater. (28) Muqagali arqar üngirdi tükpırlep barıp qubır testirüw kerek (29) degen şeşimge keldi.

(30) Qubırlap atқан tütindi seyiltüw oñay. Qubır tesüwdi (31) qırsıgıp Äbiltayğa tapsırdı. Tağı da kırjın ete me dep edi, (32) jo, keşegidey emes, tigisi jatıp qaptı: alarıp säl turdı da (33) qayla men süymen izdep ketti.

(34) Muqagali beluwarınan şeşinip muzday suwdı arqa-beline (35) äbden kuydı; belinin suwıқ şapsa basıp qalar kuyanı bar edi, (36) oğan da qarağan joq. Sonsoñ sol sümektegen qalpı aq qalpaqtı (37) şekeletip kiydi de bulaktın jağasına qımız aldırdı. Ürpisi (38) barmaqтай-barmaqтай jıyırma biyeni osında bet alğan birinşi (39) küni-aq aydatıp alıp edi. Äbüyir bolğan eken. Şildenin mına (40) ıstığında jan saqtar jalğız em jazğannın özi bolıp tur.

43 (1) Bew, dedi Muqagali qara tegenege qımızdı demin almay (2) töñkerip tastağasın. Qattı şalkayğan eken, qalpağı da tüsip (3) qaldı, eki şekesine jäne burk etip muzday ter tepti.

(4) -Şöldep kapsız göy, Muşaş-ağa, - dedi kıımız äkelgen (5) aqquba kız.

(6) Jaña kıımız usınganda kıumıgıp otırıp köz de (7) toqtatpaptı – Äbiltaydıñ karıdası eken.

(8) -Kıayt deysıñ, aynalayın, - dedi Muşağalı. – Bawızdaw (9) jawım kärene mindi dep öleyin be kıımız işpey. Sen kıaşan (10) kelip eñ?

(11) -Keşe. Törexan kökem awılda kempirden başka äyel (12) balasın kaldırğan joq.

(13) Ee-e, jarıqtıq, dedi Muşağalı işinen. Saqtıqta qorlıq (14) joq degeni de. Äytpese kıaşa käpir bolğanmen, käretildiñ (15) soldattarı üki tulım balağa qol kıatar deymisiñ.

(16) Osında attanarda köş kıamimen jürüp Törexanmen kıoştasa (17) almay ketip edi. Soñğı jıldarı jaynamazdan bas almay kıoyğan (18) tuyıq şaldıñ osınşa kıayratına tañ kıalıp otır. (19) Ulıqtardıñ ofitser urladıñ dep Törekeñniñ özin ala ketkenin (20) mana estigen. Äzirge isteytin şarası joq. Öteptiñ jolına (21) telmirip kıalıp edi.

(22) Balanıñ aldında töş bulşığın tersitıp jalañaş (23) otırğanın jaña bayқаған Muşağalı jalma-jan kenep köylegin (24) kıydi de:

(25) -Bara göy, aynalayın, - dedi. -Kıadamıña gül bitsin, (26) bara göy. Ana jeñgelerine ayt: kıan-jın tamğan jer bolsa kıırıp (27) ap bulaqқа ağızsın. Bara göy.

(28) Kıay bir jılı kekili kıasın japқан lämpäsi kıumar bala (29) sıyaqtı edi, endi mine, bul da kıos etek köylek, belin kınap nimşä (30) kıyetin boptı. Balağa xas apıl-kıpıl minez joq, denesin tik (31) ustap muñayıp baradı.

(32) Muşağalı kenet kıanat suwılın estidi. Ekpindep uşқан ülken (33) kıus pa - ıskırıp şıqtı. Muşağalı kıalpağimen kün kıağıp (34) aspan şoldı, közine biraq kıarayğan ilingen joq. Taz kıara ma, (35) bürkit pe? Bürkit toyatın oñaydan ayırmawğa kerek edi, äy, (36) kıuzğın kıaskasıñ-aw dep tağı da şoşıp kıaldı.

(37) Kıımızğa toyıp terisi jayılgasın ba, Muşağalı taz moyın (38) kıaranı köp şenegen joq. Közin jemtik jep aşқан şirikke (39) kıabaq şıttıñ ne, şıtpadıñ ne dep otır. Öle-ölgenşe ölekseni (40) jiliktep tirlik keşedi de. Artınan karatel' ertpese taz **44** (1) moyınğa kıara jıgıp ta berer em. Teginde jarımağan şirik (2) munday märttiktiñ üdesin uğar deymisiñ, biraq. Oğan kıosa (3) büginderi kıuzğınğa da baqtalas şıqtı göy. Mal etine bul jerik, (4) el etine ol jerik. Oypır-aw, jaw tise onıñ, karatel'diñ jerine (5) tiyedi eken, al mende, Törexanda, mına altın bala Amankülde (6) kıay äkesiniñ kıunı kıalıp edi sonday-aq? Kökeyiñdi kıun tesse (7) kıundi aldımın suraytın er jastap jürgen mına kıalıñ top (8) emes pe? Sebep deysıñ-aw sen betiñ bış etpey. Sebep sol (9) eldiñ kereñdigine seniñ kıolıñniñ sart-sart jügirmegen tusı (10) bar ma edi? Batır ekensiñ, batırlığıñdı ana jesiriñdi (11) kıorlağan, jeriñe şaptırğan ata jawıña kıörset.

(12) Muşağalıdıñ tamağı kıurgadı, kıulağın tağı tigip bayқаap (13) edi, kıanattıñ suwılı kıaytıp estilgen joq. İle torı ayğır (14) oqırandı - tutkın ofitser kıamalğan üñgirdiñ bosağasında (15) ertemen kıahtarılğan boyı turıp kıaptı.

(16) Törekeñniñ kökparın qol tise bügin, äytpese erteñ (17) ertelep qolğa aluw kerek eken-aw.

(18) Särüwar, Kreygel‘

(19) Sonda ne istemek endi?

(20) Jaraw töremen kawışkan sayın, uğısқан sayın köñiline (21) mana uyalğan ürey қанатın jayıp қабınıp baradı. (22) Uğısқан sayın törege betin teris salıp, odan қаşıқтағандай, (23) қаşқақтағандай ma. Äsirese jaña bir äzirde, şığıp bara jatқан (24) Kreygel‘ күmis sap қılıştı, beyne tezekke bilğanғандай bir (25) jirenişpen қайкі қиға қаятадан sart süngitiп jibergende, (26) jaraw töreden sarı säskeden bergi ulpa мәmile, қисındı (27) üwäjiniң astar sırın kenet uğıp қатı tiksindi. Kreygel‘ munı (28) kösew ornına ustaғандай eken. Joқ, älde ustaғандай emes – (29) ustağan, kösegendey emes – kösep ülgirgen de siyaқtı ma.

(30) Bıyl jıyırma birge toladı eken. Biraқ topşısı sıñғандай (31) bop torға bugün tüsip otırған äkesine jıyırma bir osı jasında, (32) zekigen tügil naluw aytıp körmegen eken. Sol äkeni manağı bir (33) äzirde biyazı Kreygel‘ jılı-jılı söylep ap, özi jorға, özi (34) buwaz biyedeу taypalıp ketkende – sögip jiberüwge тақap та қалдым (35) ba deydi. Sonsoң da erteden bergi molda torғay bop buға (36) bergenine emes, aldımen osı äbestigine äsirese kijinedi. Adam (37) körer қorlıқtıң қırı da, қıбі da көp eken. Onı da bugün (38) bayқadı. Ülken қorlıқtıң alayda, қulак түbinen қasıp otırıp 45 (1) basarın bilmewşi edi. Bayқap қараса, қorlıқtıң bul jaybasar (2) түri ашқарақ itke ine шаңşıp, toңmay asatқан eken.

(3) Särüwar қılıғınıp aldı, kömeyindeгі түyin jibigen joқ (4) biraқ. Buwnt, dedi sonsoң. Esine қайкі қılışpen тұrnağın (5) jonıp turıp, jaraw töreniң kijiniп aytқан sözi түsip edi. (6) Mısıққа oуın, tışқаңға ölim deytin. Mısıқtıң қаяtip oуnap, (7) tışқаңniң қаяtip öletinин бүginge deyin көrgen emes-ti. Бүgin (8) көrip otır. Kreygel‘diң айırım-en jaylı manağı sawalına (9) jawap boluwға jaraydı eken. Buwnt... Bulardıң zaңında aқ (10) patşanıң atı estilgende toңқаңday bermeseң buwnt-aw. Suwsın (11) surap awılға burılған jez jaғаға қos at jetektetpeseң de buwnt. (12) Besatardıң қарawılına алғанда tuyақ serpiseң – таğı buwnt. Aw, (13) мүмkin bizdiң түzge otırғанımız da buwnt şıғар? Oуına burın (14) kirip te şıқпаған topşılawlardıң kenetten қаз-қатар (15) tizilgenine таңдандı. Sender bitewsiңder гоу, osı biz түzge (16) otırmay-aқ қоysақ қаяtedi. Äy, қарsı bola қоymassıң. Seniң (17) көкеyiңdi tesetin osı гоу. Seniң көкеyiңdi tesetin osı, sosın (18) қақ айрылған қара jerge bizdiң siңip ketkenimiz. Äytpese (19) besatarıң beliңdi қағıp bul ölkede ne istep жүrsiң dedi Särüwar. (20) Ataңniң bası қalıp pa edi sonday-aқ?

(21) Бүgingi säriden beri özimen-özi ündemey söylesetin bir awruw (22) tapқанın bayқadı.

(23) Särüwar osı tusta Kreygel‘diң kirip kelgenin қalap otır (24) eken. Ol ketkeli süt pisirim uwaқıt ötti, Kreygel‘ biraқ äli (25) oralған joқ.

(26) Қақпағında айырbas samurıқtıң suwreti bar portsigar (27) қurақ көрpeşeñiң üstinde қalıptı. Tiyekşesin basıp қалғанда (28) esinegen awızday erinip аşıladı eken. Uzındığı bir қарıs (29) papirostı jutıp-jutıp jibergende Särüwardıң bir sätke bası (30) aynaldı. Portsigardı алған jerine emes, laқtırıp irgege (31) tastadı.

(32) Sonda ne istemek endi?

(33) İnozemtsevti kıaytaruw kerek. Kreygel'diñ aşçı işektey (34) sozılğan uzaq sözinen Särüwardıñ tüyip qalğanı da osı.

(35) Sosın?

(36) Kreygel'äkesin bosatadı.

(37) Sıbağasın ol aldı, sıbağasın bul aldı, al qalğan jurt (38) kıaytpek?

(39) Qalğan jurttıñ ne boların Särüwardıñ özi de bilmeydi (40) eken. Bilmegenin bürkeğisi keldi me, Särüwar sonsoñ başqağa oq 46 (1) qağar bop, başkanıñ namısın jırtarday jelkildep turğan (2) tirligim joq dep qaldı. Jelkildep turğannıñ özinde başqağa (3) qorğan boluwdı mindetine alğan emes. Mindetti emes, al (4) papirostıñ tuqılın aşık tündikten atıp jiber deseñ, (5) marxabat dedi Särüwar. Kıyalap laqtırmağan eken, papirostıñ (6) tuqılı üydiñ ortasına kıyadan tüsip edi, onı kıyadan laqtırdı. (7) Atıp jiberüwge, laqtırıp jiberüwge, bul künderi kulşınıp (8) şıkpıyıtın jurt şamalı. Temekiniñ tuqılın ğana emes, (9) baqanday basınmen öziñdi laqtıradı. Kulşınıp, kuşırı (10) qanıp laqtırmaq. Artıq jükke kıayıspıyıtın arqa, (11) şıtılmaytın qabaq qaldı deymisiñ bul künderi. Al jüktiñ (12) ülkeni şarasızdıq eken. Sonsoñ da Särüwar Kreygel'diñ (13) arqandap, ekinşi ketken mına tusında, başkanıñ namısın (14) başqağa qaldırıp, jırtılğan öz namısındı jamap alsam (15) bir basıma az emes dep otır. Tätesine araşağa jarap, endigi (16) ängimeniñ tizginin Kreygel'ge bermese boldı. Sipalap barıp (17) buwındırıp otırğan Kreygel'diñ qolın qağıp jiberip, ölmeli (18) äkesin besatardıñ qarawılınan julıp tüsse sol jetedi. Bir (19) adam bir adamğa araşağa jarap jatsa, qan sasılğan qapırığıñ (20) oqqa tilşiletip qoyğan mına şilde "öziñmen öziñ bol" dep qar (21) jamılğan qaz basına bult tigen Qazıgurt ökpe ayta qoymas. (22) Al abdırağan jurt bolsa aq patşası şirkewletip qoyğan ana (23) qalasına, jambasına kus tösek, taqımına päweske, awzına (24) qaymaq tosqan, tili jürdek, közi aşık ağası men balasına, (25) bawırına - oqılğan azamatına barsın.

(26) Munısı köriñew noqaylıq eken – Särüwar şarasızdıqtıñ (27) jügin arqasınan tüsirip tastağısı kelgendey keregege süyendi. (28) Ras-aw, äytpese Qazıgurtıñ qoynaw-qoynawına tuğılıp, at (29) jaratıp qol jıyıp jürgen qalıñ eldiñ ot öneş Taşkentke (30) qolı kıaytıp jetpek. Jetkeniñ özinde kimge baradı? (31) Jetkeniñ özinde aqıl alar, süyener arqası kıaysı? Ondağı (32) jağday beseneden belgili: qaraturım qandalasın mañğırtıp, (33) qazaqsırap turğan türme bar. Atı-jönniñ jolın ğana bos (34) qoyıp, prigovor paraqtı tekşelep jığan sot bar. Qandı basın (35) beri tart dep besatar kezengen jendet bar - Fol'bawmnıñ (36) aqsırağan köp sarbazı bar. Al galstuwk tağıp, sürtik kıygen, (37) eldiñ azasına kıayırıp joğın joqtaytın oqılğan qalada, onsız (38) da attıñ töbelindey. Azdığına qosı özderi şetinen suw jürek. (39) Az toptıñ işinen azuwın jarıp, aşuwğa tunıp äldekim şığa (40) qalsa, patşa ağızam onı uzın arqaw keñ tusawlap Sibirmen (41) şekaralas qalalarğa aydap tastaydı. İşke, el arasına qaray 47 (1) kıya bastırmaydı. Mınanday tustarda äsirese jolatpaytın (2) boluwı kerek. Al qalğandarda qawkar joq. Et jaqın tuwıs, (3) awıldas ruwlastarı demeseñ, sırt jurtqa kulşınıp kep körsete (4) qoyar kömegi neken-sayaq. Başqaday kezde laşınnan qaşқан (5) tawıqtay bir közimen aspan bağıp, ketek-keteginde kıt-kıttap (6) jatıp aladı. Al eger boy jazıp şığa qalsa, marqağa toyp, (7) kımız kekirgen bir-bir ulıqtıñ jeteginde şıqpaq. Özderiniñ (8) jetekte jürüp iyiskesetin kezderi boladı. Ondaıda qoldasıp (9) turğan iyelerine köz kılganday, ajıldasıp-şajıldasuwdan da (10) tayınbaydı. Anda-sanda ötetin jıyın-jinalıstarda zalğa (11) kırmey foyede qalıp jağa astınan säl-päl şüyirkelesetinderi (12) bar. Ondaıy onşa qalğan sätterde awıp köşkenderdiñ üstinen (13) şağım aytıp

kelgen äne bir qonıratı qalay aldap (14) soqqandarın, mına bir qanlıdan aldamay-aq eki üyir jılkı (15) alğanın aytısadı. Sonsoj qulkın jağın rettep, tezek tastap (16) tekirektep alğan endigi bette, awızdarınıñ suwı qurıp, özdi- (17) -öziniñ pälenşe Vanıç, tügenşe Sanıçtarın maqtasadı. Biri (18) Ego Veliçestvo Vanıçpen traşpenkege qatar otırğanın, biri (19) Ego prevosxoditel'stvo Sanıçtıñ börtip alğanda awzınan (20) süygenin, üşinşisi tağı bir marqaskanıñ üyindegi aq buğaq (21) jeñgesiniñ, jeñeşetayınıñ keter kezde qoynına bütün şölmek (22) arağ tıqqanın beyne apıl-tapıl jürgen balanıñ qılığın (23) aytqanday, balıqawızdanıp kötermelep ketedi...

(24) Oñaşa qalğanda bir-birine des bermey awızdıq şaynasıp, (25) şarşı topqa tüskende bük tüsip jata-jata qalatın qoraz aydar (26) ağalarınñ tirlik xalin burın da az oylağan emes-ti. Birağ ilğı (27) da tamırlap ormay, jüre şalıp oylaydı eken. Endi bugün mına (28) azuwlu törege irgesin söktirip, böksezin jalañaşağanda, özi de (29) baykamay türinip üñgilep bayqap edi – köpten kürek timegen (30) qudıq tübine tüskende bolıp otır. İlğı bir özim şapsam (31) bolğanı, omıram qap ölmeseñniñ jurtınday.

(32) Sonda birağ jetisip otırğan özi qaysı? Sın sağatta olarğa (33) jat qimılğa barıp, olarğa tosın minez körsetkeni qanı? Azamat (34) üşin jalğız basın, jaman basın qorğalap qurağ uşqan däyek (35) bop pa?

(36) Esine Kreygel'diñ qadap aytқан manağı bir sözi tüsti: ömir – (37) ata, namıs – bala, balanıñ qanığıasına ata baylana ma eken? (38) Bir qarağanda kekiliktiñ jumırtqasınday: kögistiginen, kögis (39) şubarlığanın başqa mini joq. Jutıp-aq qoyğın keledi. Mana (40) jutıp ta qoyğan. Uwdıñ uwıtı birağ keyin taraydı. Endi sezip **48** (1) otır – inemen tesip, işine uw jügirtken jumırtqa ma deydi. (2) Sebebi Kreygel'diñ bul sözün taratıp uqsañ, itşilep ömir (3) keşüw üşin namıstı ultanğa piştirip, kisilikti ultaraqqa (4) qıdıruw kerek eken; iyegiñdi alqımına alıp esektikke, (5) mästektikke köne berüw kerek eken; aq patşanıñ atın jamılıp (6) kelgen buyrıq atawlığa köz alartıp, qabaq şıtpaw kerek eken.

(7) Pay, pay, dep qaldı Säruwar osı tusta. Kreygel'diñ oyınıñ (8) jaqsı örilgen qamşıday jumırlığına tañdandı. Osı sät (9) töbesimen mañdayşanı tirep uzın sırağ ulıqtıñ özi kirip (10) keldi.

(11) -A-a-a, - dedi jaraw töre jalğız xaripti kem aytqanda, (12) bes bölgende bop. – Aa-a-a-a. Men qayıp oralğanşa ösip (13) qaldım de. Ösip qalğan ekensin goy.

(14) Kreygel' sonsoj masañ adımın üydiñ ortasında qadam (15) sanap jürdi de, keregege şalkalap süyegen döñgelek şay stoldı (16) qağıp jiberdi. Stol mına Säruwar qonaқтаған mırıtık (17) orındıqtıñ analığı boluw kerek, ekewiniñ de şontaq ayağın (18) qaz taban kıp qaşağan eken. Jaraw töre oñ qolınıñ qırımen (19) perip jibergende terezeden ketip qaltaktay tüsti. Sarı ala (20) tekemet ilğı da atüsti asıgıs jüretin köp soldattıñ kersen (21) kerzi etigine arqalanıp kelgen mol şańğa äbden qaçalıp (22) qalıptı. Üstel tüskende burq etkizip qoyu tütin attı.

(23) Kirgen bette “al, söyle”, sonsoj säl kidirip “al, sonımen (24) nege kelistik” dep sıpayı ğana qadalğan Kreygel'di lezdiñ (25) arasında osınşalıq aspandap keter dep oylamaq edi. Munıñ (26) elpek atpağanına aşuwlandı ma, şala qurğan maldasın şasıp (27) jiberip uşıp turğan türi mınaw. Uşıp turıp stoldı perdi, (28) endi üş eli üşkir, şporlı ökşesin qalıñ sarı tekemetke jılan (29) ezgende

kadağıştap, demigip jür. Särüwar bul jolı biraq (30) taykaksıǵan joq. Tek jaraw töreniñ qaynaǵan süt bop, taban (31) astınan asıp-tasıǵanına reniñ ayttı:

(32) -Beker demigesiz, Kreygel' mırza. Sonşa bülinerdey men (33) sizge til tigizgem joq. Onıñ ber jaǵında, jat dese jatıp, tur (34) dese turatın tsirkitiñ aqtös ayuwın bir sät umıtqan jaqsı.

(35) Bılır bir jolı Taşkent barganda Duwrovtiñ Tsirkin (36) tamaşalap edi.

(37) Döngelek üsteldi şeñber sızıp aynalıp jürgen Kreygel' (38) munıñ aldınan kıyıs ötip bara jatıp qalt turıp qaldı. Külgin (39) tartqan bet terisin qos şıqsıtı endi bolmasa tesip keterdey 49 (1) eken. Munımen söz toqtastırǵan da joq - segizköziniñ üstine (2) bos salıp alǵan sol qolı lez judırık bop tüyildi de, qulaş (3) bop jazıla bergen endigi sätte Särüwardı aynalıp kep uşırıp (4) tüsirdi.

(5) -Tur, -dedi sonsoñ üydiñ sol jaq irgesine jambastap (6) qalǵan Särüwarga. – Tur. Er şekispeybekispe degen. – Sonsoñ (7) döngelek stoldıñ şetine otırdı da, kütir-kütir belin üzdi.

(8) Judırık pa, joq, älde alaqqanıñ kırı ma, äytewir (9) moyınnan tigen eken; orındıqqa qayta otırǵan (10) Särüwar basın bir jaǵına asıp qaldı.

(11) -Şekisüwimizdiñ köp boların körip otırmın, Kreygel' (12) mırza. Al bekisüw jaǵına közim jete bermeydi. Bar bolsa (13) bekisüwge barın dep berer kepildigiñizdi bere beriñiz. Meniñ (14) berer kepildigim joq. Barına bar edi, endi bolmaytın şıǵar. (15) Joǵaltıp aldım, al kömektesken öziñiz. Tek judırıkpen emes, (16) ärine.

(17) -Saǵan osı ne kerek? – dedi Kreygel'. Turıp barıp (18) irgeden bir tal şöp juldı. Sonsoñ ornına qaytadan otırdı (19) da, pişenniñ süyrigimen tisin şuqılay bastadı.

(20) -Äkem kerek, äkem kerek, tätem kerek. Sosın özin bilikti (21) sanaytın közi aşıq ofitserdiñ kök siñir judırıkqa erik (22) bermegenin qalar em. Sizdi ayıp otırmın, - dedi Särüwar. (23) Onsız da aydan anıq oydı tañınan qayta silkip qazımırıp (24) ketti.

(25) -Jaña jep jürgen tayaǵıñ ba edi sonday-aq, - dedi (26) Kreygel'. Sonsoñ awzına pişen jügirtip ırsıyıp qaldı. (27) Särüwar jaña bayqadı; Kreygel'diñ kürek tisiniñ sıñarı altın (28) eken.

(29) -Bayaǵıdan jep jürgesin de tuwlawǵa boladı goy.

(30) -Ax, vot v çem delo. Jep jürgesin eken goy. Şıdamı (31) tawsılǵan eken goy. Şıdamı tawsılǵasın eken goy. Äkem (32) kerek, tätem kerek de. Balalıq parızın atqarıp quwǵınşı bop (33) kelgen jigitpin de, - dedi Kreygel'. Sonsoñ pişenniñ süyriğın (34) kirt etkizip ekige bölde de, bir jaǵın tisine tastap, bir üziğın (35) saǵına ğıp ortan terek sawsaǵına oradı.

(36) Kreygel'diñ qorıqqanı da osı bolatın. Jaqsı aşıp kele (37) jatqan balsıranı mına barançuwk şalgılap qoya ma dep tiksiner (38) edi. Säskeden beri tili tizesine jetip sorgıǵanda mınanıñ iyin (39) äbden qandıрмаq-tı. Qanǵanına kämil senip te alǵanday edi. (40) Jo, erterek toǵayǵan eken. Sol küdiği mine, awzın jarıp 50 (1) aqsıyıp otr. Safronovtiñ soñınan bes miltıq quwǵın jiberip (2) säl keşikkenniñ özinde jalın tigip aptı. Ä desen mä dep alısa, (3) şalısa kenüwge dayın otırǵan siyaqtı. Kreygel' moyın uwqalap (4) qalǵan Särüwardan bügindikke alǵaş ret tiksingendey boldı.

(5) Urğanına biraq opınarı joq. Tantıgandı qalıbına (6) tüsirer jalğız ädis, ol - tayaq. Bul urğan urğan ba? Bul jigiti (7) aman bolsa, jañağı kökigeni üşin, äli talay judırık jewge (8) kerek. Äzirge biraq jetedi. Tayaq ta işimdik siyaqtı. Ölşemdi (9) mölşerden qaytқан jaqsı. Däl qazir tağı da uşırıp tüsirip, (10) tizege sap ezgilep ketse, özi tıgılıp otırğan bäleniñ qanın (11) birjola qarayıp aluwına mümkün. Al Kreygel'ge munıñ (12) qanınıñ buzılmağanı kerek, qanınıñ buzılmağanı, öziñiñ (13) saw-salamattığı kerek. Bul barançuktı köziñiñ qaraşığı (14) demeseñ başqa müşesiniñ kez kelgenimen birdey dewge dayın (15) otırğanın da Kreygel'qazir tüsindi.

(16) Esine Fol'bawm tükken osı sätte, uzın sıraқ ofitser (17) pişenniñ süyriğini ernimen qımqap ap eki büktedi de tükirip (18) tastadı. Tükirip Säruwardıñ tizesine tüstü.

(19) -Oqası joq,-dedi Kreygel' keşirimniñ ornına jubanıñ (20) aytıp. Sonsoñ jan qaltasınan üş burıştap büktelegen oramal (21) aldı da Säruwardıñ tizesin sürtti. – Reti kelgende mağan da (22) tükirersiñ.

(23) - Sol rettiñ kelgeni jaqsı edi, Kreygel' mirza.

(24) - Ret kelmeydi, retti keltiredi goy, - dedi Kreygel'. (25) Oñaydan oy tüygenine quwanıp qalğan eken, sağıldap külip (26) jiberdi. Sonsoñ dalığan şay stoldı tik köterip ornına qayta (27) süyedi de, öziñiñ üyrenşikti törine jayğastı. Munıñ külkisine (28) barançuwktıñ selt etüwi kerek-aq edi, barançuwk biraq moyın (29) mıtqannan başqa artıq qimılğa barğan joq.

(30) Osılardı tüşinbey-aq qoydı, äytewir. Bir qarasañ bulardıñ (31) ülkeni de, kişisi de jaydaқ suw siyaqtı – kim köringenniñ laylap (32) jatқанı. Al endi birde taylı-tayağına deyin ötkel bermey eki (33) ıyıqın julıp jep ketedi. Qaraqusın qorğalap bük tüşip jatқан (34) adamniñ qolıñdı qayta kötere bergende, atıp turıp jağanın (35) alğanınday. Bul eldi, bul eldiñ öz qasiyetin, mol minin birewdey- (36) -aq tanıp-tamamdadım deytin Kreygel', bulardıñ özi men eriniñ (37) ayırım belgisin äli küñge döp basa almay jürgenine ızalanadı (38) eken. Mına barançuwktı jaña ökşesinen aynala berip uşırıp (39) tüsirgende osınaw ızanıñ zığırdanı oñay qaynap şığıp edi. (40) Sabasına endi gana tükendey bolıp otır.

51 (1) Jaña älde özi tejewi kerek pe edi. Tejelip te kördi goy (2) biraq. Küni boyı tejewden ketip tekirektegen de eşteñesi joq. (3) Ulıq basımen bu jamandı kisi sanap söyleskeniniñ özi jet- (4) -pey me. Jo, urğanı durıs. Urğanım dawa, dedi Kreygel' jaña (5) gana şıyırlap şıqqan jimına qaytadan tüşip. Bir dostan (6) tiridey ayrılıp, bir dosı xabar-oşarsız ketip, aq üyge qama- (7) -lıp otırğan ulıq qanatın jayıp, qoltıqın sögip keñinen (8) oylay almadı.

(9) Jo, bulardı urğanı dawa. Bulardıñ momınına tayaq, bas (10) köterer kızıl közine – ilgi tayaq, ilgi oq. Bularğa oylanar- (11) -day uwaqıt qaldırmaw kerek. Oylasa, ayak quşıp jatıp oyla- (12) -sın. Munday tağı elge tıms alar jağday jasasañ tisi ösedı, (13) dedi Kreygel'.

(14) Mınaw buwnttıñ bastaw sebepterin kenet tüşingendey tüysik (15) oyanıp edi jaraw töre sol jaқ ezüwin üş burıştap mirs etti.

(16) Baқsa Çernyaevtan keyin bul eldiñ tuwırlığı tilinbegen (17) eken. Bulardıñ qutırıp jürgen bir sebebi osı ma dep oyladı. (18) Dala üstinen oq atılmağan elüw jıldıñ işinde jilik mayları (19) bitewlengen boluw kerek. Qoqañ-qoqañ at minip, bir söziñe eki (20) sözben jawap qaytarıp, tereze tejestirer

sebepleri de osı. (21) Betimen ketkeni. Ökimet te äytewir joq jerde öbeksigiş bop (22) alğan. Atuw üşin, asuw üşin sebep kerek pe eken? El degen ol süt. (23) Köksuw etkiñ kele me, kökmi etkiñ kele me - kazanniñ beti (24) kökşeniñ qabıǵınday torlana bergende qarma da otır. Qalt (25) etpey, dembil-dembil qarmaw kerek. Qoñırawın qaydaǵı bir (26) Gertsen qaktı dep murıñı qısayǵan Çernyaev joq, dedi Kreygel'. (27) Qos qolı qaytadan judırık bop tüyile bastadı: Esine aq şal (28) tüsip edi, jahannamǵa janın Çernyaev zamanında tapsırıp (29) jiberetin qaqpas emes pe ol. Onda İnozemtsevti kim urlaydı, (30) dünüyege mına şiltik qayıp keledi? Özi taǵı bas kötermek. Al (31) kötere qoy, kötere qoy, al. Qıl moynıñdı qoǵasın qırıqsa (32) bassız sen qalasıñ, menim nem ketedi.

(33) -Sonımen endi ne aytasıñ maǵan?

(34) -Ne qalaysız?

(35) -Bolmaşıǵa kekesin qıstırıp keregi ne, - dedi Kreygel'. (36) – Meni tuñdasañ jöñge köşelik.

(37) -Sizdiñ jön aytıp, meniñ daw aytqan jerim bar ma edi?

(38) -Men säskeden beri tek jön aytım qoy dep oylaymın.

(39) -Mümkin, -dedi Säruwar, - onda biraq qalğan äñgimeniñ (40) retin köre almay otırmañ, mırza. Siz jön aytıpsız, men daw (41) aytıpmañ. Kartaqeşter mundayda kvit boldıq deydi.

52 (1) -İtjiǵısqa sen kelisseñ, men qarşı bolmay-aq qoyayın, - (2) dedi Kreygel'. - Biraq itjiǵıs üşin at sabıtuwdıñ (3) qanşalıq keregi bar edi. Meniñ uǵa almay otırǵanıñ osı. Qarşı (4) bolmasañ, kartanı qayta üleyik.

(5) - Qayta ülep, poraşqa qayta kömem deysiz qoy.

(6) - Onı baǵıñnan kör. Karta da mansap - körsokır bolmaq. (7) Sokır mansap seni körmedi dep buwınıp öleyin be endi. Biraq (8) bir narseni esiñnen şıǵarıp otırmañ. Poraşqa meniñ de (9) kömilüwim mümkin.

(10) - Men qarşadım, Kreygel' mırza, - dedi Säruwar. Şınıñ (11) aytıp edi. Baǵana birdegi zil batpan jükti arqasınan qayta (12) taptı. Söz talastıruwǵa da zauwqı joq eken. – Ğumırım da däl (13) osılay qarşap körgeñ emespin. Onı men tüsinem, siz bilesiz.

(14) -Ärine, - dedi Kreygel', - köp bolsa maqtandı dep (15) oylarsıñ. Meniñ sen tuwralı bilmeytinim äste şamalı. Mısalı, (16) sen qazır äkeñdi bosatuwdıñ talay-talay joldarın saralap (17) şıqtıñ qoy. Alıp qarşuw, mısalı. Ötirik deşi, käne?

(18) Säruwar ündegen joq.

(19) -Qumnan lay ilep keregi ne. Meniñ aytarım biraq bul (20) emes, Säruwar. Seni men meniñ däl bugün qarşawǵa qıqımız joq. (21) Tün qatqandı er köteredi. Erden asıp at köteredi. Qarala (22) üşewimiz köteremiz.

(23) -Tätemdi bosatıñız, - dedi Säruwar. Jaraw töreni taǵı da (24) taypalap kete me dep qorıqqan eken. Kiyip ketti.

(25) -Meniñ de oyım sol. Üstinen tüstiñ. Mende aqzir osıdan (26) baska oy da joq özi. Kündiz -tüni oylaytınım jalǵız osı, (27) äkeñdi bosatuwdıñ qamı, - dedi Kreygel'. Janada ğana qan tewip (28) jibi bastaǵan jüziniñ qaytadan tırısa bastaǵanıñ sezdi.

(29) -Jay bosatuw otryad baskarğan kez-kelgen ofitserdiñ (30) qolınan keledi. Men äytewir ofitser emespin. Onı mana öziñ (31) de ayttıñ. Ötirik bolsa körıp al: men seniñ äkeñdi at-şapan (32) ayıp tartıp attandıram. Aytpadı deme – at-şapan ayıp (33) tartıp. Talay buratanadan sıy körıp jürıp, bir buratanağa sıy (34) jasamap em. Reti kelgen siyaqtı, kelgen osı retke beyne äyelim (35) bosanganday kuwanıp otırmin, - dedi Kreygel‘.

(36) Barañuwkke barmaq batıramın dep otırıp öziñ jarasın (37) osıp alğan eken. Esine otasqandarına on jıl bolğanmen äli (38) puşpağı qanap körmegen qaykı bel kelişegi tüsti. Munıñ (39) boydaq İnozemtsewpen tize qosıp, Taşkenttiñ Çilınzar jaq (40) betindegi kızıl şamdarda bargıştap jürgenin bilip qoydı ma, **53** (1) soñğı kezderi qazaq qonır közderin köleñke kömkerip tün (2) balasında solqıldap şıǵatın bir ädet tawıp edi. Kreygel‘diñ (3) jüregi ısırı, kömeyindegi kekesin biraq jibergen joq.

(4) -Seniñ äkeñe sıy sıymaydı dedim be? Qaşan aytım? (5) Qaşan, qaşan aytım? Ayıp keskindi sıy bolğanmen, sıydıñ (6) atı sıy. Seniñ äkeñnen başqa meniñ sıyıma layıq adam körıp (7) otırǵam joq qazır. Meniñ aldımnan talay adam ötken. Men bul (8) eldiñ bay-jarlısınıñ bärin bilem. Äkeñniñ kedeyligin de (9) bilem. Biraq meniñ sıyıma layıq jalǵız adam, ol seniñ äkeñ. (10) Seniñ äkeñniñ sebebi Türkistan qawımı aldında körsetken (11) qızmeti bar. İnozemtsev sebebi Türkistan qawımı qutıla almay (12) jürgen ofitser edi. Kirpik astınan şıqqan teriskendey bükil (13) qawımdı ıǵır qılğan mazasız ofitser bolatın. Sonday (14) ofitserdi tapa-tal tüste jim-jilas joǵaltıp jibergen adamğa (15) sıy körsetpey esimnen adastı deymisiñ meni. At-şapan ayıptı (16) oǵan bermegende, ana şoqay kiygen Golonojkinge berem be. Bir (17) tün uyqısınan qap, bir kündik namazın qaza qılğan eken. Oǵan (18) sebepsi bolğan men ekem. Keyin kezdeskende ayta bar. Keşirsin (19) meni. Aytşañ ayt, aytpaşañ özimniñ de şamam keledi. Keşirsin (20) meni, keşirsin meni, keşirsin meni, - dedi Kreygel‘.

(21) Esine äyeliniñ say-süyeǵiñdi sırkıratar öksikşil dawısı (22) taǵı tüsti, äyeliniñ öksikşil dawısı, sonsoñ mına barañuwktı (23) jataǵan orındıqtan uşıra tüsirgeni tüsti, qay küñgi (24) alqımınan mıtıp turıp öz qolınan qulaq şekeletip atқан (25) engezerdey qara jigit pen bulaqtıñ jaaǵsındaǵı apanda jatқан (26) bes soldat tüsti. Kreygel‘diñ sonsoñ jüregi şaşıdı. (27) Jüreginiñ äsirese, osınday aşuw qıstı säterde sälem berip (28) ketetin şaşıması bar-dı. Biraq barmaǵın şaynarday bop (29) kızınıp alan aq töre onı elegen joq. Aytқан mına sözi men (30) şaşқан mına ıñǵayda, qater de eken. Ayaǵın inge tıǵıp körgen (31) jılqıday saqtanıp şabarı bar-dı. Bul jolı onısın da (32) umıtıp ketti. Qater bolsa bolsın dedi. Arbasıp, aytısıp (33) otırǵanı ası süyek tekti bolsa bir säri, al mına siyaqtı bura- (34) -tana barañuwktıñ aldında, aytқан sözdi qayıp ap kırık (35) qubıluw tildiñ uşına kelip qalğan qakırıqtı sılp etkizip (36) qayta jutқанmen birdey körindi. Quday saqtasın, teksizge (37) tektiniñ minezin körsetem dep şındıqқа awnay almaytın (38) şıǵar.

(39) Älippeni jöndep tani almay jatıp oskıırınıp otıraǵn (40) barañuwktı birjola şıñǵırtıp jibermek oy da ketiñkirep **54** (1) qalıptı. Jañaǵı aytқан qakırıǵı esine qaytadan tüsti de, (2) Kreygel‘ loqsıp qaldı.

(3) -...Köziñizge qan tolğan boluwı kerek.

(4) Salqın dawıs Kreygel‘ge talıp jetti. Barañuwktıñ (5) ündemey qalǵanına qarap, onıñ söziniñ soñın ǵana qarmap (6) ülgirgenin oñay tisingen Kreygel‘, biraq abdıraǵan joq.

(7) -Tolsa şe, - dedi. - K an tolmaĝan k z bar ma  azir.

(8) - Bar, - dedi S ruwar ile. Sonsoĝ s l kidirdi de, k zin (9) bosagadaĝı uyindi vintovkaĝa tikti. – Jurtpen kekesin men (10) kekke, o  pen ot a s yenip s yles wge bolmaydı. Maqsut ketis w (11) bolsa  ngime baska. Bira  i inde siz de bar,  zim k rge k p (12) awĝannıĝ  ul ının men bilem.  lse keter bul  lkeden. Osı (13) sebepti de el  stine  ngirtayak oynatıp, eldiĝ  nmenine besatar (14) kezen w emip otırĝan  rpini  aynaĝanmen birdey. D mnen  lken, (15) aqtan  lken n rse jo .  rpini sıylamaĝannıĝ  zinde s tti (16) sıylawĝa bolmas pa. Bul bir, ofitser mırza.

(17) Mırza degen s zdi b gindikke alĝa  ret  ulıksız ayttı. (18) Jo   lde,  ulıksız aytkanın alĝa  ret  azir baykadı ma?

(19) -Ekin iden, kekesin men kekke meldektew, aldımen,  ziĝiz (20) aytkan tay ı zerdelerge xas minez boluwĝa kerek-ti. Osı minezdi (21) sizden k rip  kinem, Kreygel‘ mırza.   in iden, adam alıp (22)  a tı deysiz. Adam urlaĝan adam at kannan ersi bop pa, adam (23) at kannan ke  elik bop pa. Sonda nege urlaydı?  ı ıma tigen (24)  ol bolsa jezjaĝadan baska da  ykep alar n rse k p.

(25) - alkıma, bala, - dedi Kreygel‘ julıp alĝanday. (26) -  alkıma, bala.

(27) -Ke iriĝiz meni, ke iriĝiz meni, ke iriĝiz meni, - dedi (28) S ruwar.

(29) Kreygel‘diĝ b ksenin k tergenin k rip ornınan bul da (30) turdı. Manaĝıday judırık a j giner bolsa  apıda  almayın (31) degeni eken.

(32) -Ayta bilgen adamĝa tıĝday bilgen min emes, Va e (33) blagorodiye, Va e vıskoblakorodiye, Va e sverxvısko- (34) -blakorodiye. Ke irsin meni, ke irsin meni, ke irsin meni dep (35)    kaytara tistengende, k rdiĝiz, jarılĝan meniĝ  tim jo . (36) Ke irim  tingende jarıla  oyar, sizdiĝ  tti de ju ana dep (37) bilmeymin. Ke iriĝiz meni, ke iriĝiz meni, ke iriĝiz meni, Va e (38) blago, vıskoblago,sverxvıskoblakorodiye. Terezeniĝ (39) teĝdigin k p k ytteytin ulı  ekensiz. Esiĝizge salayın. Osı (40) teĝdikti erikkende, tiliĝiz ben tisiĝiz  ı ıĝanda emes, ılgı 55 (1) ustanıĝız. Meniĝ ofitserlik pogonım jo   rine, - S ruwar (2)  os  olın ay astırıp jiberip ıyıĝın mittı. - Bira   mir (3) aldı,  ındı  aldı sonday-a  pogon ba eken? Pogonnan artı , (4) ofitserdiĝ pogonı men bolıstıĝ  arĝısına ĝumır bergen (5) uĝımdar, t sinikter bar. Jo   lde, bu d niyege pogonıĝız (6) jar ırıp kiyim eĝ t sip pe ediĝiz? – dedi S ruwar. Kreygel‘ (7) sabag a ketken eken. Sonĝı s ylemi onıĝ jelkesine t sti.

(8) Fren tiĝ al ım t ymesi aĝıtılmaĝan ba, suĝa  jelke (9)  ızara b rtip isinip ketipti. Tik jaĝanıĝ jelkege bat an (10) jiyegin  z s zderiniĝ tuzagınday k rip, S ruwar bir s tke (11) tu unıp  aldı.

(12) Kreygel‘ burılĝan jo . S zden tosılĝan bir tusın (13)   mi ten  aĝıp  ayıрма  eken, S ruwarĝa  ımız usınbadı. (14) Sarı ala zerenniĝ ernewin, teris  araĝan boyı uzak  bip turdı (15) da esikti a tı.   ke  aray e keytip  rĝan jez tut alı, eki (16) ja par emes esik jumsa  sı ırlap kep  ayta jiktesip edi, (17) Kreygel‘ bosagadaĝı ala a ja kan k p berdenkeniĝ ekewin (18) alıp tirep koydı.  ydiĝ i ine as taskın bop lap  oyĝan mol (19) jarı  ayna tepken  uĝıladay  tkir eken. S ruwar k zin jumdı.

(20) -Vot  to, - dedi Kreygel‘ sonsoĝ. Baylanıp ketken (21) sabanıĝ awzın  ayta  e ti. Bet alawın bas ısı kelip edi. (22) – Seni d l osı  azir atıp tastawĝa

meniñ şamam keledi. Oğan (23) kümäniñ bolmasın. Birağ bağıñ bar eken, meniñ onday (24) jendettigim joğ. Adam attı dep bir kettiñ mana, eldiñ öñmeni (25) dep tağı sorgıp jatsıñ. Onı jaraydı, kızıl söz deyin. Sonda (26) da eskertkenim durıs. Söz sözdiiñ şabın türtpek. Aşuw aldı (27) söz bolsa, aşuw soñı jendettik. Añdap söylemeşen istiñ nasırğa (28) şabuwı mümkün.

(29) Kreygel' sonsoñ ökşesinen ökşesin ayırmay kilt (30) burıldı da oñ jambastağı kobuwrasin ağıttı.

(31) Törexan

(32) Eñsesi biyik aq üyden közin ayırmay-aq otır – uzın sırağ (33) ofitser süt pisirim uwaqıttıñ işinde at qoranıñ sırtına jıldam (34) basıp eki barıp, jay basıp eki qayttı. Jelkuwıq baytalday (35) dembil-dembil taltaya bergendi unatpawşı edi, Törexan qabağın (36) qaqtı. Şıjıñdıqqa birağ tañdanıp bolğan ba. Qarınnan bür (37) qaşqanda as jılmağay, al bulardıñ bürge zärüwligin köpten beri (38) biler edi. Qay jılı mına Kösegeñiñ kök jonında ötken bolıs **56** (1) saylawında bayqağanı bar: sayğa tekken tört birdey qamıs (2) kürkeniñ şıpta esigine altın ıyık jez jağalar birin-biri (3) kimelep damıl bermegen edi. At qoranıñ sırtınan qayta-qayta (4) awın ustap qaytqıştay bergen ofitser osı bayqawın raska (5) şığarganday eken. Pärüwärdiger, bulardıñ töl ekeş, töl ğurlı (6) bolmağanı ma sonda?

(7) Ernewine şınaşaq elilendirip altın jaqqan kökala keseni (8) bos ustap qalğan Törexanniñ esine töl degende biltir arqar (9) atıp sıbağa jey barganda mına babatadağı tamırı Älken (10) jetektetip jibergen sur qunajın tüsti. Kädüwilgi şoqtıǵı qol (11) usınım arabı sur eken. Äkelgen bette Qaralanıñ üyirine salıp (12) edi. Qulındağanın da estigen. Qay küni Qaralağa jügen sala (13) barganda köre qaytuwdı da umıtıp ketipti. Qarala ata men arabı (14) sur biyeden tuwğan qulinnıñ tüsin elestete almay otır. (15) Törexanniñ ezüwin jumsaq bir külki türtti, birağ töltumsıq (16) külki türtinip biter-bitpeste aş qarınğa qanıp işken qara (17) şaydan sazıp otırğan jüregin suwıl kernedi. Birese töreniñ (18) quwıǵına, birese biyeniñ qulınına ketkiştep qaşqaqtay (19) bergennen, aq üyde uzaq otırıp qalğan Särüwardı – öz qulının (20) aynalıp kep qayta taptı. Osı sätte Törexan iştey quday-aw, (21) bul ne zaman dep qalıp edi. Bala qulaş jerdegi bawır etije (22) zariqtırıp qoyğan bul ne zaman. Mana beker ketken eken. Mana (23) beker ketken boldı, al onıñ aldında aq boz üyge kirerde, kirip (24) alıp töreni kütken tusta da jalǵızimen jat adamday suwıq (25) söyleskenine, şaw tartqannıñ şadırlıǵına basıp, balanıñ (26) betinen arp-arp alıp tastağanına ökinedi. Baqsa, älgı (27) bastıqpağan jas bala, ańgime üstinde sözden sözge urınıp, (28) arandap kete me dep qorqadı eken: arandap ketip orazasın (29) qanmen aşıp jürgen päleniñ şabın türte me deydi, şabın (30) türtip, jırındı töreniñ awzında kete me deydi. Baǵzı bir (31) sezinisinde balasın ğana emes, kärege de jan qadir – özin de (32) oylap qorqatın siyaqtı. Aş mälindey osınaw tüysik, keseni (33) ustap ahtarılıp qalǵalı beri, äsirese, käri jüreginiñ jirtıq (34) jabıǵman sıǵalaǵış bolıp aldı.

(35) Jilt-jilt sıǵalap mälin ol jür. Särüwardı ofitserdiñ (36) azabı men mazaǵına tastap, sırtı qalқан, işi talқан özi otır, (37) üş künnen beri uştı-küyli xabarsız ketken Muqağalidiñ ne (38) istep, ne qoyıp jatqanın jäne bilmeydi. Aldanam degeni pämil (39) şay edi, oğan da qandı. Käri şekesine qaragay müyiz sınsıp (40) keter bolsa, qanıp işüwin işti, biraq aq boz üydiñ işinde aq (41)

töremen jalğızdan jalğız ƙalğan Säruwar jasılı ƙaşƙan **57** (1) közinen, dariğa-ay bulbul uştı-aw, al jigit şildenin aƙ şaşar (2) küni bolsa, äne äldeƙaşan besindep ötipti, al öziniñ ƙanşa (3) besindik ğumırı ƙalğanınan tağı beyxabar.

(4) Esine Säruwardın sarı ala säskedeği şoşıp aytƙan sözi (5) tüsti: iman şaƙırıp aldansañız bir säri dep edi-aw, julınım.

(6) Törexan ƙärken keseni aƙ sarı şälinin jiyegine jantayta (7) saldı. Ayağı da uyıptı: maldasın jazdı, jalañayakƙa sonsoñ (8) ğana köz jügirtti.

(9) Ƙuzğınının üyirin Ƙazığurttıñ üstinen ekewlep izdesken (10) älgi bir tustağı eki-üş awız sözden keyin jaƙ aşpay ƙoğan (11) Golonojkin tükti bilegin jalañaştap ap şayğa kirirken eken. (12) Törexanınin kese-kesesininin arasında kızıl düm ƙara miltıƙtı (13) köp şuƙıp edi: ƙurttap bolğanı ma, miltığın bosağadağı tay (14) ƙap unğa süyep ƙoyıptı. Oƙşantay da jez tisteri aƙsıyıp, (15) irgeden körindi. Aynalayın-ay, dedi Törexan esine Säruwardı (16) ƙaytadan alıp. Birde ƙıñsıp, birde buğıp jüre berer äyel emes, (17) naƙaƙtan naƙaƙ söz estigen er jigitke ƙıyın ğoy. Pälege ustasam (18) dep urınbasañ etti. Zordın sözi ayğaktıñ özi. Ƙazaktıñ дәlel (19) sözün, дәyek oyun ƙuyrığına ƙıstırıp jürgen ƙay töre bar. (20) Mämileden tosılıp, üwäjden jığular bolsa, ƙayran ƙazaƙ ƙay (21) zamannın jauwırının jerge tastamas edi. Bizge öşigip aytpaytın (22) tañ, bizdin ƙanğa malınıp batpaytın kün bar ma, dedi Törexan (23) ƙubılağa irgeden köz tastap. Awzınan ƙan degen ƙaharlı söz (24) şıƙtı – sodan ƙorıƙtı, sonsoñ ƙubılağa sol ıyığınan (25) burılıp ƙarağanda künnin ƙanmen janğan lägenine kezigem be (26) dep tiksiniş edi – namazdıgerge äli biraz bar eken. Ƙazığurttıñ (27) bergi betindeği şökken narday jotalarınin jasılı juƙarıp, (28) muzday kök munar bürkenipti. Namazdıgerge säwle men (29) namazdıgerdeği awa şarpışƙanda boyawı ƙanıƙ jasıl şam men (30) nar jotadan är ƙaşadı eken. Nar jotadan är ƙaştı dep toƙırıp (31) munın ƙalğanı jön be, biraƙ?

(32) Törexan Golonojkinge tağı da ƙarap edi. Beyne namazğa (33) jügingen kişişe şökelep şoƙıyğan kekse soldat ƙurım ƙoñır (34) şaydı ƙıtayı ƙärken kesegen ortalap ƙana ƙuyıp, köp (35) körgensizdey soraptamay sızdıƙtatıp ƙana işip otır eken. (36) Kök ƙanttı da şayğa malıp sarı sataldamay şekeletip ƙana (37) ƙırt-ƙırt tisteydi. Kök ƙanttı şekeletip tistegeni bar, ƙara (38) ala keseni tört sawsağınının uşına ƙondırıp ƙazaƙı ustağanı (39) bar. Ƙazığurtƙa jeti-aƙ tünep bitin tögip jürgen köp bosƙın (40) siyaƙtı sabalaƙtatıp şaş ƙoymağanı bar – osı jiren äytewir (41) jüregin suwıl kernegen osı sätte Törexanğa unap ta otır. **58** (1) Manağı bir jawaptarınan da ƙeri şaptırar ƙerdeñdik körmep (2) edi. Aza-ƙazanıninin дәmin köp tartƙan eñbekƙor adamnınin sabırlı (3) keypin tanıtƙan-dı.

(4) -Äy, - dedi Törexan kenet, - nemene, balanı sonşama (5) ustap anawının esi durıs pa özi?

(6) Golonojkin selk ete ƙaldı, kötere bergen aƙƙumanınınin (7) ƙaƙpağı da tüsip ketti. Golonojkin samawırdan suw ağızıp (8) ƙaƙpaƙtı şaydı, sonsoñ Törexandı bajaylap süzip şıƙtı da (9) basın şayƙadı.

(10) -Xal jaman, babayka. Potomuş ƙto, bala jaman. Men (11) ƙasman ötkende estidi. Bala ayƙaylaydı. Sen de jaman. Bastıƙ (12) aytadı – ladno de. Bastıƙƙa ladno deseñ jizn‘ ladno. A to, (13) ƙto, - dedi Golonojkin kidirip ƙap. Sonsoñ tündikti tintkilep (14) biraz otırdı da ƙolın bir-aƙ siltedi. Oñ ƙolın ƙattı siltegende (15) sol ƙolındağı şayı şayƙaldı. Äñşeyinde urtınan ƙetpeytin (16) az ƙazaƙşasınan ayrılıp ƙalğanına ƙattı ƙinalğanday eken.

(17) Golonojkin sonsoñ irgedegi oqşantaydı nusqadı.

(18) Törexan basın izedi. Uzun sıraқ ofitserdiñ oqқumarlıgın (19) aytıp otırısıñ-aw dep şamalap edi.

(20) Ne şara biraқ? Basқа түsken eken, körip aladı da. Äytpese (21) Қазıғurttıñ aқ mayıқ kılkıgen aқ қımızın тағ asırıp işip (22) otırғанда el basına osınşalıқ apat төner dep kim oylaғan. Neni (23) körip aladı сонда? Apır-aw osı eldiñ түbine körip alam jetpep (24) pe edi, bir allanıñ özi saқtar jetpep pe edi; awıp kelip asıñdı (25) işip, tabaғıñdı tepken jendettiñ қımız kekirip turıp (26) maңdayıñnan şertkende қол қуwsırғanıñ, қол қуwsıra bergeniñ (27) jetpep pe edi? Neni körip alasıñ сонда? El aybatı көp erdiñ (28) irkes-tirkes aydalıp ketkenin be? Säruwardıñ oққа jıgılғanın (29) ba? Onı körgenşe köziñ aқsa қayter edi, dedi Törexan. Onı (30) körgenşe nurı қаşқан қос köziñ mına keseniñ түbine aғıp түsse (31) қayter edi, dedi aқ üy jaққа тағı da көz tastap. Jaylıp otır (32) edi, lez maldasin қurdı – Kreygel men Säruwar sırtқа şıққан (33) eken. Қırım turған balasınıñ bet-jüzin köre almadı. Bar (34) bayқағanı: Säruwar mıқının tayanıp belin üzdi, sonsoñ (35) alaқанımen maңdayın kölegeylep tawdıñ basına қараді. Tawdıñ (36) basına balasına ilesip, Törexan da қарап edi. Қазıғurttıñ (37) şoşaq börik төbesi, күн қayтқасын ba, daғdıдағı көz қарıtın (38) aқ jaltılınan ayrılıп, sınapşa tunıp sazarıp қалған eken. (39) Törexan öziñiñ de қанын işine tartıp alғанын sezdi.

(40) Kreygel' тағı da awın қармап at қораны aynalıп ketti. (41) Säruwar soғına ilesti. Törexan balasınıñ ayak alısınan **59** (1) bölekşe bir қајıған sıяay tanıdı. Domalaқ aқ şal sonsoñ (2) dastarқанныñ şetinen қayırıp бата қıldı; Golonojkin (3) қолındaғı kesesin қоя берip тағı ilesti. Törexan bul jolı (4) қoңır қuyқalı mujıққа alarıp қараған жоқ. İştey қayta (5) ırзалıқ bildirdi.

(6) Tilegiñ jansın dedi.

(7) Säruwar

(8) Awızға til sıymaydı dewşi edi, awızға tis de sıymaydı (9) eken.

(10) At қорanıñ işinde түnemelge ekinşi bet alған mına keşte (11) Säruwardıñ tisi östi.

(12) Tisiniñ anda-sanda osınday minez көrseterin biler edi. (13) Äsire, talıp jatқан uyқı aldı bir sätterde otız tisi şetinen (14) soқtaldanıп ketetin. Қазir közi de, көñili de oyaw, Säruwar biraқ (15) tisiniñ көrinew öskenin sezdi. Saғaқtap salsa, қозı tamaқтаwға (16) jaraytın siyaқtı.

(17) At қорanıñ işinen äli қапırıқ seylilmepti. Sırttan, (18) ımıртtıñ салқınıнан кирgesin be, Säruwar алқınıп қалды, (19) sonsoñ sol etpettegen boyı oñ қолın zordan қayırıp sawırına (20) салды. Dawıs saluwға sıltaw izdegen аріқ sawır қолı тийer-(21) -tiymeste қıñсылap жүre berdi. Säruwar қатты awırsınıп (22) қабағın şıттı, sol säт көzin ter juwdı.

(23) Esine aқ üydegi uзақ otırıs, uзақ sonar sawaldan keyin munı (24) osında sümenдетip aydap äkep jawıp tastaған қаба сақал кәри (25) soldat түsti. Keşe Қаралanı jetekteп ketken, mana sabaға (26) telmirgen soldat pa деп қалıp edi.

(27) Özi bir oňaydan oskırunıp oqıs tarpıtın neme eken. Qay (28) jınma tigenin bilmeydi, kete bara maxorka kekirip qayırlıp (29) keldi de, miltıqtıñ dümimen segizközinen perip kep jiberdi. (30) Tura almay jatqanı da sol. Tayıp tigen dümnen uşıp tüskende (31) qulın dawısın uzaq sozıp şıñgırıp ta jibergen. Tätem estip (32) şoşır dep abay da bolğan joq. Segizközge düm töngende äkeni (33) oylar, äkeni ayar es qalmaydı. Ayanbay, demi bitkenşe şırkırap (34) şıñğırdı; öksigin kömeyge qamap sınsıp jiladı da, beli biraq (35) köterpedi.

(36) Kirelenjdep bel qalğanda tistiñ öskeni mazaq siyaqtı körinip (37) edi.

(38) Etpettep osı jatqanda Säruwardıñ köz aldınan naganın (39) kezengen Kreygel' ketpedi. Nagandı körgende tizesi qal- **60** (1) -tırğan. Tınğan şığarmın dep edi. Äbüyir bolğanda atpadı, (2) ittiñ balası. Nagandı buğan laqtırıp jiberdi. Burın ustap (3) körmegen buyımı bolatın. Qoldıñ basınday bolğanmen ap- (4) -awır eken. Ayağıniñ astına tastay saldı. Sonsoñ Kreygel' (5) buğan, bul naganğa qarap qas qarayğanşa tağı sorgıdı. Köbinşe (6) Kreygel' söyledi. Uğıp qalğanı: munı Taşkentke, abaqtığa (7) jiberem degeni. Joq, älde Sibirge dedi me eken. Ayağıniñ (8) uşında jatqan qara nagan jöndep söz tıñdatqan joq-tı.

(9) Säruwar basın köterdi, qasında äytewir äkesi joq eken.

(10) Namısın qoldan berip, tayaqqa jıgılğan balasın körse (11) şamşıl tätesiniñ sumdıq qartayıp qaların bileidi. Şaldıñ (12) osı minezine qanıq bolğasin ba, Säruwar qazir äkesin kelmese (13) eken dep jatır. Mına beldiñ ıgıtın tawıp, ayak-qolın (14) bawırına alğanşa tätesiniñ közine tüspesem deydi. Bul tätesin (15) ayağan sıñayı edi. Biraz jatqannan keyin barıp bayqadı: (16) tätesiniñ keşikkenin qalağanda öziniñ tuyaq astı topıraq pen (17) kuw tezekke awnap qalğanın jasırgısı da keledi eken. Şarşı (18) toptı tası örge domalağanda izdep, al sağı sınıp, qorlıq (19) şekken beyuwaq sätterde qurıq bolğan tawıqtay jalğız qalğanğa (20) qumar key qazaqqa uqsamaymın goy dep jüretin edi.

(21) Beker eken. Jegen tayağın, körgen qorlığı men tayıp (22) jıgılğan japasın tasağa tastap, şıqpağanın şıqtım, (23) jemegenin jedim deytin menmendik, osı jatisında öziñiñ (24) kewdesinen de tanawrap şıqtı.

(25) Naysapsıñ-aw, dedi Säruwar, esine äkesiniñ aşuw aldı (26) aytatın, aşuw artın tüyetin bir awız sözi tüsip. Daqırt uşın (27) kün keşken jigit osılay qurıdı eken goy degen oy keldi. Onday (28) jigit jalğız atım nasıbaydı bölip atar et jaqınına tize bügip (29) ot jeytin tarpañ körinuw uşın, şaynasıp öler jawınıñ süyek (30) qorlar soqqısın jutıp qoyadı eken-aw. Jutıp qoyıp tars (31) umıtıp ketedi eken-aw. Umıtıp ketip, kewdedegi saqılğan (32) mol kekti jasıtıp aladı eken-aw.

(33) Kek, dedi Säruwar. Kek dedi de qımız kekirdi. Soqtaldanğan (34) otız tis qarş-qarş qışırtağan joq. Mana etpetinen tüskende (35) topıraq qawıp qalıp edi. Awzınan balşıqtıñ dämin sezdi, (36) sonsoñ dıbıs kütip sırtqa qulaq tosti. Qoyanniñ ot başkan (37) baladay şıñgırğanınan başka eş närse esti almadı. Qoyan (38) bürgen üki onıñ qarakusın omırıp jiberip lüpildegen ıstıq (39) miğa apıl-qupıl bas qoyar dep estitin. Mına dawıstı Säruwar (40) sonday jortpağı tawsılğan sur qaşkınnıñ tirlik soñı (41) ayqayına jorıdı.

61 (1) Sırtqa qulaq türgende aq üyden dawıs kele me degen. (2) Tätesiniñ sonda otırğanın bileidi. Kreygel' munı bir (3) ıñğaylağannan keyin şengeldi, söz joq, äkesine saluwğa kerek- (4) -ti. Qorqatını da osı – äkesiniñ sawalğa qalğanı. Şoşandap (5) biraq özinen de bar-aw. Namıs dep şatıp, el dep tantıp saw (6) bastı

dawğa sap koyğansa äkesin köndirüwge kelise salmağan (7) özinen de bar. Karaçurım soldattıñ betin qayıra salarday-aq (8) sonşama ekilengen özi dañğoy. Biraq qaşa ökingenmen ötken (9) is ötti- büldirüwin birewdey-aq büldirip bayqaptı. Endi kep (10) äkesinen qorqip jatır. Seksewidiñ kısıq bitken butağmday (11) şart sınatın Törexan kıyuwı onsız da qaşqan tirlikti onan (12) ärmen qaqıratıp äkete me deydi.

(13) Koyan tağı şıñğırdı. Ayqayı älgiden de aşçı şığıp edi, (14) Säruwar qattı tistenip, sol şıntağın işine aldı da awnap (15) arqasına tüsti. Süyek ketti me degen qawpi mol bolatın. Köñili (16) endi ğana tınşığan Säruwar qoyandı –üki, eldi – karatel’ (17) şıñğırtқан mına tünnen qattı şoşıp qaldı, esine sonsoñ (18) qaba saqal soldat tağı tüsti, onı biraq kinälay alğan joq. (19) Basında erki bolmağasın krest taqqan ol da bir, aytapta jürgen (20) it te bir. Şabındırıp, qağındırıp ap kır asa bergen kılañğa (21) köziqtirip jibersen bolğanı – erkin jetse alıp, şala jetse (22) şalıp qaytadı. Al qaba saqal men Kreysel’ bugün buğan erkin (23) jetip edi. Bulardıñ biraq bizge erkin jetpegen, bizden moynı (24) ozbağan, bizden moynın ozdırıp alqımnan kep sıqpağan kezi (25) joq eken-aw.

(26) Säruwar qos judırıñın arqasına jastap belin köterdi.

(27) Ar jağın bilmeydi, al es toqtattım degen soñğı bir jeti- (28) -segiz jılında özi körgeñ el men jerdiñ sağağınan Kreysel’dey (29) üki minez ulıqtıñ azuwı ketpegen eken. Arğı şeti Äwliyeata, (30) bergi şeti Şawildir – tügin tartsañ may tamatın osı eki aradağı (31) qalıñ eldiñ jaylağan jaylawı men jastanğan taw suwınıñ (32) tınışı qaşıp, tunığı şayqalgandıy eken. Basına is tüşkesin (33) be - sağaqtağı azuw men şayqalıp ketken tunıqtı da bugün (34) bayqağan türi bar. Biraq ayılın jiyatın bular joq. Şaptan (35) jarıp kirip ap kewdege, jılı-jumsaққа umtılağan qaşırday (36) kılıqtқан sayın kızınıp, kızınğan sayın qorqawlanıp (37) baradı. Özderi jäne de jendetşil eken. Onı da mana Kreysel’ (38) nagan kezengende, qaba saqal jaña belinen soqqanda bildi. Biraq (39) tuğırğa minip turğasın alañdağan jön emes-aw. Ustasıp aqır (40) ketken soñ oşarılağan jön emes. Aqır jawıqqan soñ köz **62** (1) şığardım, bel üzdim dep qorğalaqtamay-aq bir oğıñnan bir (2) oğıñdı asırğan dawa ma, dedi Säruwar. Qarıda qayrat awızda (3) duwa, qolda tizgin barda joqtan özgege öbektey bergen jigitten (4) jiraq minezdey körindi. Judırığı uyıp edi, Säruwar belin (5) jerge töse.

(6) Sıpayı töreni jäne qara nagandı bir kezep, qonır dümdi (7) bir siltep qoya salar dep tağı oylamaydı eken. Izanıñ qolı (8) körsokır, kektiñ qolı aşqaraq, sonsoñ da ıza men kektiñ (9) semseri qapas kınnan jalt etip, jalğız ret oynap şıqqanına (10) toğaya qoymaqğa kerek-ti. Säruwar alayda jaraw töreniñ endiğı (11) qalğan, erteñge saqtağan jazası men kuqayın taratıp oylağan (12) joq. Jüregi dawalamadı. Sonsoñ ol sol jaq jambasına awnap (13) tüsti, osı kimilmen erteñgi sinaw men sawaldan da betin burıp (14) qaşqaqtap ketti. Säruwardıñ köz aldın sosın sapırılısıp (15) ärkili eles bastı. Tiri qoyannıñ közin oyğan üki me, öli (16) tätesiniñ iyegin kemirgen alaman ba – ılığı bir qara tabaңa muz (17) bop jabısar betpaq eles. Quwsa qaşadı, qaytsa soñnan qayta (18) eredi, tälkegin qaytadan bastaydı. Säruwar maza qaşqan osınday (19) bir sätte Kreysel’diñ qolındağı bilik pen mılıqtı özime (20) berse ne ister em dep qalıp edi. Özinen biraq susı sumdıq ulıqқа (21) mılıq kezenip, bilik aytarlıq dat tapқан joq. Kreysel’ge (22) jañağı bir äzirde örkeş-örkeş söz aytıp, bilem-bilem aşuw (23) körsetkenin umıta bastan Säruwar oğan nagan kezengendi (24) tätesiniñ saqalına jarmaskañday beyjosıq, beymümkin äreket (25) dep tanıdı, osı sebepti de anaw Qazıgurttıñ qoyın-

koynawın (26) meken etken köp jigitti, mına tätesin tipti tüsinbey jadır. (27) Beyne ömir boyı şınjır balak şubar töstiñ tabanında (28) jatpay, onimen alısıp ötken, atısıp ötken el siyaqtı. Al özi (29) kösiniñ jetken jerine deyin şarlap, biliginiñ batқан jerine (30) deyin boylap қараса bul el Kreygel'dey muz janar ofitserdiñ (31) aldında қурday jorғalap ötken. Gimnaziyanıñ tört klasın (32) tawısqanda oқıp şıqqanı da osı – jeti atasınıñ қурday (33) jorғalaғanı. Gimnaziyanıñ aydarlap bergen taғılımı da osı - (34) қурday jorғalaw. Gimnaziyanıñ jemge bökken қазday-aқ (35) kewdesimen aspan tirep жүretin buwrıl samay gulamalarınıñ, (36) oқuwğa tuyağın ölip-talıp әzer iliktirgen özi men özindeylerge, (37) töbeden töbelep köz tastaғanı da osı oydı ayğaqtar edi - (38) қурday jorғalaw. Kitap aқtarıp, қағаз şımaylaydı degen, tili (39) sınıp tilmaş boldı degen, el ızasın arқalarlıқ дәti bar degen (40) közi tiri oқıғандardan da көretini osı - қурday jorғalaw. Қур **63** (1) jorғalasa bir jön, oқıған olar, eminip-eminiр ap қulşınıр (2) jorғalar edi.

(3) Jalañaş nagan tağı da top etip aldına түskendey bolған (4) osı sätte Säruwar әkesin uқpay öskenin bayқаdı. Ne bayқап, ne (5) bilgen sonда? Ne bileди sonда? Şarşaғanın bileди eken. (6) Şarşaғanın bileди. Şarşaғanın, Kreygel'diñ sarı ala (7) säskeden apaқ-sapaқ ımırtқа deyin birde külip, birde suwıp (8) üzbey salған zikirin, Қарalanı, Қарalanıñ mana түs әletindegi (9) қılburaw salғандаy şıñғırғанın bileди eken. Aytım-aw degen (10) aybarlı söz, süzdim-aw degen sarқındı oyların minası durıs, (11) minası da durıs dep saralay almasın bileди eken. Tağı bir (12) bileri - sirақtı қара mılıqtı Kreygel'ge kezene alması. (13) Joқ, әlde taғdır nıspılı sınar ezüw (14) жүyriktiñ tizgini қолında, mına tolıқsıған kök-jasıl (15) ölkeniñ janı men malın қойıp, arşası men sırşasına deyin (16) şağıр jatқан, sorıp jatқан düley қағанattıñ қарawlıғı men (17) ayarlıғı kökireginde bolsa Kreygel'di bul da atar ma eken?

(18) Säruwar eldiñ sorın eldiñ azdıғınan көrip jatқанın (19) bayқаdı. Eldiñ үrkerdey azdıғı onıñ mini me eken biraқ?

(20) Azdıғına қорлана ma sonда?

(21) Mınандаy kәzzap zamanda azdıғına nalımaska jol da (22) joқ-aw, dedi Säruwar. Tosınnan kezikken tüytkil tüyinniñ oқıs (23) şeşilgenine қуwanıp қалdı da esine kindikten jalғızdıғı түsti. (24) Jalғızdıғın mına Kreygel'diñ salalı sawsaқтары kobuwra (25) aymalap қалғанда oylap edi. Şönge tikken oyға қапelimde (26) қayrat kıла almaған, atıp jibere me dep қawipten buға-buға (27) janşılıр қalıр edi. Ol қawiptiñ әzirge seyilgeni, setinegeni (28) şamalı, nagannıñ biraқ үñireygen öñmeni sırtta қалғасın ba, (29) дәл қазir atılıр қalam-aw dep қuyқası şımırлаған joқ, sonда (30) da қattı tiksiniр jadır. Küylegen қанşır barıstay қubılған (31) mınaw күnderde buғанасın jalғız oқ jazatayım қırқıp ketse, (32) añırıp қalar şeşe men ökirip қalar әkeniñ erteңgi күni ne (33) боларın tağı bilmeyди eken. Ata men ana, әrine, aғayın jurт, (34) әrine, kindikten jalғız bolsañ da julaydı. Belin biraқ қalı (35) қара şәlimen şart baylap ap, şala jonılған aқ tayaққа süyenip (36) öksitin, bawır ettiñ barlıғına ne jetsin. Artıнда қалған (37) kәriñiñ қас-қabaғına қubıla деп қарayтın bar bolsa aға, joқ (38) bolsa inige ne jetsin. Joққа ne şara. Biraқ, dedi Säruwar. Kүni (39) boyı көrgen қuқayı қattı jetimsireтken eken – көñili (40) қamıqtı. Joққа ne şara biraқ, joққа ne şara, joққа ne şara? **64** (1) Bul az bolsa, eldiñ de дәл özindey қuw bastıғına, jalғızilik- (2) - tигине қuwan, - dedi Säruwar. - Қuwan, қuwan deymин.

(3) Tanawına kuw tezektin iyisi urdı. At qorada, äkesin kütip (4) jalğız jatqanın sonsonj tüsindi.

(5) Tezektin iyisinen jonısqanıñ bolar-bolmas juparın (6) aıdap edi. Qatalap qalıptı – kürt-kürt şaynap jiberip (7) awızdıñ dämin alatın bir uwıs jas jonısqanı aınsadı. Keşe (8) körgeñ aq üydiñ argı eteginen bastalatın tay şaptırım eñis (9) qarıs ösken kök körpe bolatın. Qıstawdıñ iyesi at-aygırın (10) körpege baylap suwıtatın birew-aw dep edi.

(11) At suwıtıp, tontığan şobırdı sılañdağan säygülik kıp (12) ösken eldin özin suwıtıpay, özin jaratpay öskeni tağı bar eken- (13) -aw. Joq, älde bul bilmeytin ıqılım bir zamandarda jerdin (14) jerligi, eldin eldigi üşin kırkısa-kırkısa kele jüreginiñ kek (15) bulşığı semip, tirsektegi arını men tanawdağı parılın (16) azaytıp alğan ba?

(17) Säruwar kreygel‘şilep bir murtınan mırs etti. At qoranıñ (18) tabanında jatıp qaydağı bir kek bulşıq, qaydağı bir arın (19) men parılğa ketkiştegenin keketti.

(20) Törexan, Säruwar

(21) -E, al-l-l-aa, - dedi Törexan şekpenin şeşip jatıp. (22) Joğarıdağı jalğız tesikten tört kırlanıp qıyılğan ay (23) säwlesine qırın jaylaşqan Säruwar şeğinin otırdı. Törexan (24) at qoranıñ işi apaq-sapaq alagewim bolsa da, balasınıñ bet- (25) -awzınıñ üsik şalgandı dombıqqanın bayqadı. Şeğingeniñ (26) betin di menen jasırğanıñ-aw julınım. bet pen awız üsikten, (27) tayaq pen jastan dombıqadı. Men kelgenşe jılap alğan ekensin (28) göy. Jasıra göy betin di, jalğızındı tabalap mendey käri (29) saytandı jin qaqtı deymisin. Törexan eki şalgayın işine (30) qayıp, at qoranıñ borpıldaq tabanına şekpen töse di, (31) şekpenge sosın şekeledi. Buwazıp tolğan aydıñ qıyalap qulağan (32) säwlesi mal süykentip kısaytқан aq diñgektey bayqaladı. Äkeli- (33) -balalı ekew diñgektin eki jağında qaldı.

(34) -Betin isipti göy.

(35) -Qalğıp ketippin, - dedi Säruwar.

(36) Balası körinew aytқан ötirigine kısilmap edi, onı Tö- (37) -rexan da jazırğan joq. Şamşıldıqtin surkıltayı şara- (38) -sızdıq boların tıqrışqtay aq şal uğıptanıp qalğan eken.

65 (1) -Anawın men söylestim, - dedi Törexan sosın. Anaw dep (2) bastağanda uzın sıra ofitserdi kıjirtip ketem be dep edi. (3) Jañağı bätüwası bäkene ängimeniñ üstinde ündey qoymasa da, (4) bar kıjılın sarqıp alıptı. Kreygel‘din qulaq tübine (5) barmağın batırğan joq. – Endi araşa kerek. Satırlatıp (6) satatın qonı qalıñ mal kerek. Joq qarjınıñ közin tawıp (7) jımsaytın jımsıqı qol kerek. Tört jıl oqıp, eki jıl kızmet (8) istep, ulı qalanıñ qulağında altı jıl oynağanda, neğıptı, (9) qinalğanda qol uşın berer oqığan birewdin üzeñgisinen ustağan (10) şığarsın. Seni abaqtığa jabatın boldı.

(11) -Tanıs jetedi, - dedi Säruwar.

(12) Balasınıñ dawısı oynap şığıp edi, Törexan jä degendey (13) qolın köterdi, aq bortıq sawsaqtarı süt ağıña malınıp turdı (14) da qaytadan tizelep

ketti: - ayı bel ara aygıra jıl on eki ay (15) bktirip biday berip, ılıtıp kkpar apannan başka (16) ermegi jk, oylanbay syleytin taaa tarta bastan ekensin- (17) -aw.

(18) Balasının abaktını estigende zayıy uwananına jını (19) keldi.

(20) -Jk tanıstı jerden azayın ba, - dedi Sruwar ınına (21) kşip. tirik bolsa janaısı jaksı edi. Trexan brkin aldı (22) da, taiyasimen basın srtti. Saksanı ma, bespentini (23) altasındaki oramaldı da umıtıp ketipti. Endi alan jalız (24) yir jılı bar, ol ay kdege jaraydı? Mınanday arbalasta (25) yir aası araladan kz jazıp bosıp ketken on bes biyeni (26) bazara aydap pul ılatın adamnı da retin tappadı.

(27) - Seni sonda sottay ma? – dedi Trexan jumırtanı (28) uwızın jkanday sap-sarı basın onır barkıt taiyamen taı (29) bir sipaan endigi stte. azak şin sota ilikken o dniyenı (30) jabıınan sıgalap aytanmen birdey. Abaktı men sot dese, (31) aw tartan bgin tgil, ızılına senip iyalap başkan so bir (32) tustardı zinde Trexannı apsısı, sirese, uwırılar edi. (33) Balasın mına bir tusta teriskakpay jawap ktti. Sruwar bira (34) dittegen jerinen ıan jk.

(35) - rine. ılmıstı dep tapsa, rine.. sottaydı.

(36) - Sen ılmısa barıp pa edin?

(37) - Menim ılmısım sizdi uwıp kelgenim, - dedi Sruwar. – (38) Al men biletin oıan Kreygel'. Bizge ol uşın beretin de (39) sol. Oan paraızdı da keregi jk. Oan İnozemtsev kerek. (40) İnozemtsev bosansa awıla biz de aytamız.

66 (1) - Aytıp otıranı istin mni me, jk lde tilein be? – (2) dedi Trexan.

(3) -Ekewi de. Ekewi de, tte. Jalız janatı blip jaratın (4) ne bar.

(5) Trexannı aldındaki a dıgek, ay swlesi st aın bir (6) stke ayalıp ketti. Balasının sskedegi ngimege ayta (7) oralanın bayap edi. Szinde jne jan bar eken. Bira szinde (8) munı jan bar dep tep pen Muaalıa arabet bola ma? tep (9) pen Muaalıa, munı sır berip sıırılmas ustınına balap (10) jrgen azıurttı oynaw-oynawındaki kp jigitke ay (11) betimen krinedi? ay betimmen krinem? Tuyaım meni sen (12) bolsa, olar maan jelek oy. Tuyaımdı bastan orgaymın (13) dep jelegimdi ıram ba sonda?

(14) -Keşkilik işip pe eniz?

(15) -E, işpesem aytesin, - dedi Trexan. –Tezekten talan (16) arıp bereyin dep pe en?

(17) Balasın naaktan kydirip otıranın zi de sezdi. Bira (18) tepsinip kelgen kekesinge tejew taba almay alıp edi.

(19) -Beker abınasız, tte. artayan mına aıızda sizdi (20) elge arabet ıp ayteyin. Aytanıızdan aytasıızdı (21) bilem oy. Abaktı dep oşınatın tgi jk. Jazmış osı bolsa (22) aytemiz, - dedi Sruwar ornınan turıp. – Knemiz de. Atılıp (23) azamat jatanda, aydalıp abaktı ketken ba bolmaanmen sor (24) da emes. Abaktıa tstım dep men de arap jataspın. Bir (25) aytarım, tte, eger

jolınız bop mına şeŋgelden utıla (26) alsaңыз, Trkistanğa, ayın jurttıңызға kshken aıl ma (27) deymın.

(28) -Ol aılıŋ zıje, - dedi Trexan. - artayğanda ayın (29) jurttıŋ olına telmirip aljıdı dep pe eŋ. ayın jurttıŋ (30) azanın baan jıgıttın arğılağan tazı artı. Buğıp jrıp (31) aman alganda şığa oyar myızım aysı? Bupay shken el emes (32) pe ek, - dedi Trexan. Sruwar asına kelgen eken. Bawırına (33) bastı. zin osınşalı balajanmın dep oylamawşısı edi. lgen (34) saŋlaqtıŋ krsınısı men tuwmağan ulınnıŋ şırkırağanı (35) ulağına abat jetkendey bolğan mına stte Trexannıŋ (36) knjılı bosadı. Aynalayın, dedi sosın, aynalayın, aynalayın. (37) lmeli mendey krige araşa tsıp neŋ bar edi, aynalayın. (38) Juana balasın attı ısqanda uşağı tolmadı. ayteyin (39) endı, ayt deysin endı. Erdı namıs ltiredı degen oy, dedi (40) Trexan balasınnıŋ jelkesin iyiskep. ıjılı aşan mirdıŋ **67** (1) kızığı aşa. ıjıldı jutıp kızıpen aytıp kekirem. (2) ıjıl men kızı aban ara anjardıŋ sus atan eki jzi de. (3) Eki jzdıŋ kertilip biri ketse, btin bolıp birewi ayda barmaq, (4) dedi Trexan balasınnıŋ stinen iyis sabın men tirdıŋ iyisin (5) sezgen osı st. Sruwarğa keŋ otırğan bir tusta, uza taratıp, (6) tastalap aytam dep jrgen oyı edi. Balası bawırına kep (7) tıgılğanda awzına baskaday szi tspeği. Osı szder jne de (8) kmeyindegi jasa tosın bolıp edi.

(9) Balasına tağı da bir-eki awız sz atsa kri kz – kri (10) tostağı jaspen tağı bulanadı eken. Trexan sosın buwının (11) tıgıp bar dedi, bara oy dedi. Seni men mağan kr azar a (12) patşanıŋ ulığı bolsa, seni men mağan jar bolar alla bar oy, (13) bar dedi. Balası uşağınan sıtılıp şıgıp aır jaa (14) ketkende oynına ayaz urdı. Trexan sosın a şekpendı silkip- (15) -silkip aldı da, ubılanı aŋdıp aŋırıp aldı. Knnıŋ (16) azıgurttan şıgıp Arıstanbattan batarın bileği. Bırak (17) bawırdağı balasın tepken mına tusta, utı aşan sarı şal (18) azıgurttan adasıp ap edi. Bırız turıp esine zer tsirdı. (19) azıgurt at oranıŋ aır ja burışı eken.

(20) Trexan sosın kk atlas astarın aspanğa berıp a şekpendı (21) ay swlesine kldeneŋ tsedı. St ağındı ıyıp tsken a (22) şekpen bur etkızıp şaŋ kterđi. kesi şkelep alganda (23) Sruwar ornınan turıp bosagağa ketti.

(24) Kreygel‘

(25) Aŋğardan uyınday utırıp jel soanda yđıŋ (26) irgesindegi mama ara tal dıŋgegi sıırlap alasurıp alıp edi. (27) ara tal da bırak jırındı eken: ara bult ara jelegimen trt (28) bes ret tndık sabalağanı bolmasa yrenşıktı jawı, kızılkz (29) jelge alım bergen jo.

(30) Kreygel‘ tye jn atlas krpemen iyegin kmıp ımtanıp (31) aldı. Julıŋan jeldıŋ arını basılğanday – şım ara (32) oynawdan jorğa samaldanıp esti.

(33) Tawdıŋ tni salkın bolar dep jobalawşısı edi, bırak jaw- (34) -ratar dep oylamaytın. Golonojkinge mana tndıktı tgel aş- (35) -tırıp, eki jatan irgeni de trgızıp jatanda eşkinıŋ tbitinen (36) basan ağılşın oğeyal jamılğan. Bırız jatasın denesi toŋa- (37) -zıdı. Trdegi teŋđi trdegi ılışpen aırıtıp skkeni de (38) sonsoŋ bolatın. İlgi bir biyenıŋ arınıday ampiğan a jas- (39) -tıtar eken. olına osı ker krpe ilındı.

68 (1) Endi sol köp aq jastıqtıñ biri basında, ker körpe üstinde (2) jadır, ol atalı-balalı eki qazaqtı tağı da at qorağa tıqqızdı, (3) al tün bolsa salqın – şarşağan tänge sılawday jağadı. (4) Kreygel’ alayda köñil tükpirinen äldebir jartıkeştik (5) bayqaydı. Quyın jel bop bul soğıp, mama tal bop ana ekewi (6) jatqanday bir sezik edi.

(7) Şal tuwrasında qatelespepti. Baladan keyin jeke alıp qap (8) tergewge salğanda qıñbadı. Qıñdıra almadı. Balandı abaqtığa (9) jabam degende ğana jalt burılıp, “abaktısı nesi?” dep soşıp (10) qaldı da, bul jawap qayıрмаğan soñ qaytadan mülğidi. Kete (11) ketkenşe tis jarıp eşteje degen joq.

(12) Mama qara talğa jel bop tigen aşuwdıñ beti qaytkanda ol (13) ağaşqa qayta aynalıp soğıp, onı oqpen kırquwğa da mümkindik (14) bar. Oğan biraq köñili toğaymaytın siyaqtı. Oqtan qorıqpaytın (15) adam joq, oğı bolsa oqpen qorqıtpaytın da adam az. (16) Kreygel’diñ qaruw küşine iyek artqısı kelmep edi. Kazaqonoktı (17) may eritken aңызaq bop dımın şıǵarmay şökeletsem be degen. (18) Sol oyı mardımadı.

(19) Aylı bir tün eken. Tündikten kök kümbezdenip köringen (20) aspan iş äletin qıraw başqan mına sätte Kreygel’ge sondaylıq (21) jat sezildi. Aspanıñ tös bawırın qıdaydıñ quttı küni aq (22) josa qıp şañıtıp jatatın qus jolı da joq - Kreygel’ oñ (23) jambasına awnap tüsti, awnap tükende qus jastıqqa (24) tunşıǵarday bop kömilip qalıp edi, jastıqtı sıırıp tastap (25) basın jaydaqqa saldı.

(26) Ärine, aq soyılı qara tünde aqşandap at oynatqan tüye (27) jün şekpenderdiñ julımın üzüw qıyın tirlik emes. Bes kün (28) tuwlar, on kün tuwlar, asıp ketse ay tuwlar, sosın ańǵar-ańǵardağı (29) köp öligin quzǵınga erip jıyıp-terip qaladı da. Karatel’ (30) otryadtardıñ aldarına qoyǵan biregey maqsatı osı. Tek osimen (31) şeکتelip bolǵan ba, biraq Kreygel’diñ şımbayına bulardıñ (32) köz etiniñ bilew bop öskeni batadı. Şaldı qoyşı, jawapqa ol (33) kelsin meyli, kelmesin meyli, onan tiridey ayrılayın dep (34) jatqan Kreygel’ joq. Kreygel’ özine ökpelegende jañağı (35) jaman balanıñ, ä deseñ mä dep tap-tap bergenin oylaydı. (36) Garnizonıñ aldına şirenip at minip şıqqanda taqımbostıq (37) körsetip top ete qalǵan bir sıñayǵa kelgendey.

(38) Kreygel’qulaǵanın awırınıǵanday böksesin sipadı. (39) Mawzeri körpeşeniñ astında jadır edi, ustap onı da kördi. (40) Jalañaş mawzer jıp-jılı eken.

69 (1) Ärine, inozemtsevşilep atıp tastaw, asıp tastaw degen (2) qıyın närse emes. Erteñ bola ma, arǵı küni bola ma, joq, älde (3) arǵınıñ arǵı küni me İnozemtsevti bawırǵa qısıp bir alǵasın - (4) atqoraşıl ekewdiñ bir-bir oqqa jalınarı belgili. Bügin, biraq (5) bölekşe qatalaptı - oqpen şöli qanbaytınday. Izanıñ (6) qatasınan osınşalıq şöldeymin dep oylamap edi.

(7) Bas jaǵındağı sarı tegeşke uzaq sapırtıp juwasıtıp (8) qoyǵan kıımız bardı, etpettep barıp ernin salıp köp işti. (9) Samogonǵa biraq qaydan jetken. Urt toltıra bir jutqanda köz (10) aldınnan kök tütün uşıratın samogonǵa biraq qaydan jetsin.

(11) Betine tündikten juldız jamıradı, köz aldınan alayda (12) kök tütün uşqan joq, al esine äyeli tüsti. Bayqap jadır, äyeli (13) bügin oyına osimen ekinşi ret oralǵan siyaqtı. Bala süydire (14) almağan küyinişti bedew kelinşek Kreygel’diñ babın bölekşe (15) tabar edi. Tez bawrap oñay alqındıratın. Ol da alısta qaptı. (16) Alısta Nad’ka, alısta İnozemtsev, al tas laqtırım at qorada (17)

atalı-balalı ekew jatır, ekewi de künikeri, ekewin de ıktırıp (18) jarıtpadı. Ol az degendey bir çarkasın kağıp ap ıñıldap (19) öleñ aytar samogon da joq eken.

(20) Kreygel' äldkimdi tuqım-tuyanasımen sıbap boqtap aldı. (21) Mawzerdiñ şürıppesin kuşırılınıp başkanda ızanıñ entigi (22) basın tartar edi. Bul jolı tartқан joq. Sonsoñ tağı boqtadı. (23) Esikten qorbıyıp Golonojkin körindi.

(24) -Sluwşayus', Vaşe blagorodiye.

(25) -Nemenege keldiñ?

(26) -Boqtağasın keldim, Vaşe blagorodiye.

(27) -Nemene, boqtıq estimep pe eñ?

(28) -Meni boqtağan şıǵar dep em, Vaşe blagorodiye.

(29) -Bar uyıqta.

(30) Kreygel' mawzerdiñ qulağın qayırdı, kobuwrağa sol (31) qayıruwlı qulağımen saldı. İnozemtsevke ayırbaska qaqbastıñ (32) özi de jeter dep edi. Podlets, dedi sonsoñ ker körpeni qaytadan (33) kımtanıp jatıp. Tartıp äpergen jerdi tırnap, tartıp (34) äpergen sıyırda emgennen başka tük bilmeydi, podlets. Boqtasañ (35) maqtaw köredi bul it, podlets, svoloç', dedi Kreygel'.

(36) ... Tüsine äkesi kirgen eken deydi. Sol dinastiyanıñ (37) saltanatına bargandağı usqın-keypi. Kekiliktiñ quyırığınday (38) ğıp küzep tastağan şolak saqalın julğılap Sıçevkanıñ (39) traktirinde otır eken. Traktirge bul da kirgen eken deydi, **70** (1) joq, älde traktirde bul da otırıp pa edi? Öñezik añkıǵan (2) awzıman betin burıp äkesimen jılap bir (3) körısken sıyaqtı, ekewi süyısken sıyaqtı, aymalaskan sıyaqtı, (4) aymalasıp jatıp traktirdiñ burısında namazğa jüginde (5) bergen Törexandı körgen sıyaqtı. Törexandı äkesi ekewi qatar (6) körgen eken deydi. Äkesinen burın jetkeni ras edi, añ otırğan (7) Törexannıñ qayrat kılmay qulap qalğanına tañdanganı ras (8) edi, Törexannıñ alqımına awızdı burın salğanı ras edi. (9) Törexannıñ Nad'kanıñ taqımında jumsaq alqımınan anar (10) kızıl qan atқан esinde, quyın jeldiñ qutırınıp mama taldıñ (11) jelegin tütkeni esinde, jalañaş qara mawzerdiñ qulağın (12) qayırganı esinde...

(13) Säruwar

(14) Kün sorğan qarağay esik baj-baj ete qaldı. Betimdi irgege, (15) at aqırğa berip jatıp em – közime sarı jalqın jarıq urdı, (16) ile solqıldap mıyım tarttı.

(17) -Davay, davay turıñdar, - dedi qarlıqқан dawıs. - (18) Uyqışılın bulardıñ.

(19) Salğannan tanıdım - qaba saqaldıñ dawısı. Men biraq (20) turğam joq, talқан asağanday qinalıp bir kılgındım da jata (21) berdim. Namazğa jügingendey qos qolın qara sanına salıp (22) şökelegen tätem de basın kötermedi. Meniñ ırğalıp-(23) jırğalğanımdı kütinerdey qaba saqalda uwaqıt joq eken: (24) osılay körgen bir teperişim bar, men mına tepkige tipti (25) tañdanganımdı joq, sol jaq kewdesine qatarlatıp qadağanı (26) eki birdey Georgiy sıldıratıp eñkeye berdi de, meni (27) alqımınan burıp ap tik köterip ayağıma qoydı. Urıp bir (28) jiberetin, qalasa usırıp bir tösiretin reti tağı kelip-aq edi, (29) men tilimdi kırsıp almayın dep tistene berdim, qaba saqal, (30) biraq qol jumsağan joq. Georgiy kresin osınşalıq

(31) jaqınnan körmegen em: bala diyirmenniñ baqalağında dört (32) kulaq kümiş eken. Men eki kresti alağanıma sap salmaqta (33) bayqağım keldi, biraq şıqşıtmı küyretip alam ba dep (34) qorıqtım. Sonsoñ täteme köz tastap em, ol kisi saqalın (35) alqımınan kötermedi.

(36) -Täte, -dedim men sonsoñ älgı älkıssalap keletin jır- (37) -dağı jawğa attanar batır larşa bir tizelep. Jırğa salsañ ba- (38) -tır balanıñ äkesi, ne äkesiniñ ağası men inisi, ne el ağası aqsa- 71 (1) -kal qos qolın jayıp bata berüwge kerek edi. Men biraq bayağı- (2) -dağı batır lar bata tilegende onıñ jelkesinde Georgiy kresiniñ (3) eki dürkin jüldegeri turmasın umıtıp ketippin: men tizerlep (4) biter-bitpeste buzaw tumsıq juwan etik jañbırlığımı ayı- (5) -rıp jibere jazdadı. Tätem şalkasınan, men etpetimnen umar- (6) jumar uşıp tüstim. Aldımen tätem turdı, belindegi kulaş (7) jarım batsayı oramalıñ şeşip topıraq juqqan qarakusın (8) sürtti, biraq üsti-basın qağınğan joq. Sonsoñ batsayı oramal- (9) -dı beline qaytadan baylap jatıp:

(10) -Bar, -dedi. – Bar. Bir qıdayğa tapsırdım, qayteyin.

(11) Men bawırına kısa ma dep osılay umsına berip em - (12) kıspadı. At qoranıñ tobiqtan topıraq tabanına qaytadan (13) şokeledi. Men qaba saqaldıñ aldına tüsip şıgıp kettim.

(14) Men sälemdestim.

(15) Kreygel' alağanday ağaş qasıqtağı kuwırdaqtı asap (16) jiberdi de iyegimen dastarkandı nusqadı. Menimen birge qaba (17) saqal da otırdı, tabaqqı biraq qol sozğan joq. Ülken tabaq (18) kuwırdaqtıñ jalğız mini nanı joq eken.

(19) Talay jürgen jer – Taşkentke deyin jüz elüw şaqırımıday (20) jol barın bilem: sonsoñ ba qaba saqaldıñ aliğan qabağına (21) qarağam joq, jılı kuwırdaqtı qatarınan tört-bes ret qarpıp- (22) qarpıp aldım. Awıl da bolsa eki tolğagannan keyin-aq jürekke (23) kilkildep may qalkır edi, al mına tusta kuwırdaq tügil tortasın (24) ayırmağan may işüwge de dayın körinip em.

(25) Kuwırdaqtı uzax jedi. Bu näwetektikti qoysayşı, (26) qozınıñ jılı-jumsağimen birge san et te tuwralıp ketipti, (27) tabaqtıñ tübi köringende torğaybastanıp ilğı san et qaldı. (28) Kreygel' qabağın qaktı, tabaqtı aldına qaba saqal öngerdi. (29) Qaltasında şañ sinip qara qojalağı şıqqan ülken japıraq (30) taba nanı bar eken. Tabaqtı aldına alğan bette burda nandı (31) kilkiğen mayğa tastap jiberdi. Adam äste köñili qos, qarnı toq (32) otırğanda uyala ma, men osı jaña gana jetti jil aşarşılıqtan (33) kelgendey sügingan özimnen kısilip em.

(34) Men Kreygel'ge köz tastadım. Ol da qarap otır eken. (35) Kuwırdaqtıñ buwına semirip, tirlik qamımen alıstap ketken eki (36) par köz dastarkanıñ ortan belinde şarpısıp kep qaldı, biraq (37) köp añdısqamız joq. Kreygel' qolın jastıqqa, men qolımdı 72 (1) tös qaltamdağı tastamay jüretin arşanıñ jañqasına sozdım. (2) Öziniñ şınaşaktan säl jinişke qınşası bar-dı: otız tisti (3) astı-üstilep alma-kezek adalap şıqqanşa Kreygel' til qatқан (4) joq, ülken jastıqqa kömilip irgege qarap jattı da qoydı. (5) Sonsoñ tağı da keşegi aňgime basındağı mayda qonır (6) dawısımen ortaq til tappağanımızğa äbden ökinetinin ayttı. (7) Äbden degen sözdi umıtpasam eki qaytarğan siyaqtı. Äsirese, (8) ekinşi qaytarğanda bölekşe bir şarasızdıqqa kezikkendey, (9) sol şarasızdıqtıñ künäkari qolındağı şaşaqtı (10)

däsımälday-aq onı arqasına, irgege atıp jiberdi. Onıñ (11) ökinişine pikir qosatınımıdı men de bildirdim. Tilden (12) tabıspağanmen ökinişten qawışqanıamız aşuwdan qabırğan, (13) ızadan kögergen kewdege suw sepkendey lepes ekenin Krey- (14) -gel'diñ özinşe aspay-saspay baptap jetkizip em, Kreygel' (15) onimen eltigen joq, qolın salğırt siltey saldı da, turıp (16) barıp tördegi qılıştı aldı, qayıp ornına otırdı, (17) tırnağın jona bastadı.

(18) Bul meniñ osında kelgen eki künnen bergi körip otırğan (19) üşinşi kuqay-qorlığım. Üştiñ biri osı – kök bolattıñ kir (20) tırnaqtı jonganı; ekinşi – keşe keşki segizközimdi (21) sırxıratıp soqqan mılıqtıñ dümi; üşinşisi de osı qılışka (22) qatıstı.

(23) Ataña nälet it ulıq, narkespeni tırnağına keşe de salğan. (24) Bügin biraq keşegidey emes, juwasıp qappın. Bügin sebebi iştey (25) bolsa da alaburtқан örekpigem joq.

(26) Men sosın attanar mezgildi suradım. Kreygel' "asıqpa" (27) dedi. Asıqpaytın jönim joğın, Taşkentke erterek barıp zañ (28) jönimen quwınatınımıdı, özime de, täteme de endi qorğandı (29) qaladan izderimdi aytıp em, ol qılıştıñ sabimen köktuqıl (30) iyegin qasıp säl sät aqırıp qaldı da "neniñ jöni?" dedi. "Neniñ (31) jöni, jöngе ne jön?" "Qalay edi älgi? İyä, asıqpağan arbamen (32) qoyan alar, al arbağa minetiniñ ras", dedi sonsoñ. "İmenno arbağa (33) minesin. Solqıldatıp arbağa mingen qanday". Men Kreygel'diñ (34) munısına qarsılıq aytkam joq. Köpten at körmey (35) taqımtağılanıp qalğasın ba, keşegi az joldıñ özine şarşap (36) qappın, Kreygel' traşpenkege minesin degende ırzalıq (37) bildirip iyildim de. Kreygel' meniñ iyilgenimdi kütkendey eken – (38) iyegin bolar-bolmas tastap jiberdi. Osı jerde şay keldi: it (39) ekeş itine deyin bezip ketken awıldan tabılmaşka kerek bir (40) närse süt edi, ol da kepti. Ülken kuşaq aq samawırdıñ etegindegi 73 (1) top-tompaq sarı ala zerendeği mayıqqan qoy sütiniñ sarı (2) qaymağı qalıñ eken.

(3) Tätem şayına keyde süt qosılıp ketkende, apama selt (4) etpey qadalıp otırıp alar edi. Meniñ kesemde ilgi qaymaq (5) qalkıtın. Tätemniñ apam ekewimizdi Mısırdan süt izdep kelgen (6) qos diwana dep qığıtarı da esime tüsti. Qaba saqal biraq (7) qaymağın mağan salğan joq, aq suwdı da şorıldatıp mol quydı, (8) men kesegе qol sozbay otırıp qaldım, kütken meziretimdi (9) Kreygel' de jasamadı. Tamırlap kelgende, ärine, Kreygel'diñ (10) iş te işke basıp meni taqımdap ketüwi neğaybıl närse edi, men (11) onı alayda biz at quyrıñın qaşan kesisip ketkenşe – keşegi (12) sırbazdığına sızat tüsirmeydi göy dep oylap em. Men apamdı (13) eske alğan sätte, Kreygel' samawır jaqqa sozğan qolın (14) dastarqanniñ üstine qalıqtatıp qoyıp "äkeñmen qoştastıñ (15) ba?" dedi. men "iyä" dep em, "tağı da qoştas" dedi. "Ruqsat (16) bereyin, tağı da qoştas, özi ulğayğan, özi basına is tüsip otırğan (17) kisiniñ köñjili kemik boladı, tağı da barıp qoştasıp, äkeñdi (18) jubatıp ket" deydi. Qayta körinsem tätemniñ tündegidey (19) dawısı dirilderin bilem – men basımdı şayqadım. Kreygel' (20) arqar saqaday kök qanttı qarş tistep ap dastarqanğa şıyırıp (21) tastadı da "öziñ bil – dedi. – Keyin biraq obalıma qaldı dep (22) jürme, aldınnan öttim". Sonsoñ meniñ aldımдаğı juwındı (23) şaydı aşık esikten şasıp tastadı da keseni qaba saqalğa berdi. (24) Qaba saqal qaymağın tağı qığan joq, onıñ esesin aq suwdı da (25) az quydı. Kreygel'diñ säl keşigip bolsa da keşegi taquwa (26) sırbazdığın qayta tapқанına men iştey toğayıp qaldım, mağan (27) unamağanı biraq kay-qaydağı obaldıñ tañın jarılkatıp daw (28) salmağın men jaqqa awdarıp jibergeni bolıp edi. Men alayda (29) ineniñ

şanşuwınday ötkinşi bolğanmen ötkirligi de ineniñ (30) şanşuwınday osınday küdik oydı nege, nege, negelep uzak (31) ƙawjaƙam joƙ, ƙawjawƙa dätim jetpedi.

(32) Ärine, bir sätke ğana, jantak jalıdanıp lap ete ƙalğan (33) sol bir küdik-oydı ƙawjawƙa dätimniñ nege jetpegenin men ƙazir (34) bilem – men ƙazir, sebebi, bärin bilem. Men biraƙ däl ƙazir (35) uƙƙanımdı (meni solƙıldaƙ arbaƙa baylap sap Taşkenge, (36) Taşkeniñ türmesine emes, atuwğa alıp bara jatƙandarın) (37) Kreysel'diñ ƙay-ƙaydağı obaldıñ şabın ƙasığanda jıǵa (38) uƙpasam da, sezgen boluwım kerek. Ƙawjawdan taysaƙtay (39) bergenim de sol – sezsem de sezbegendey, körsem de körmegendey (40) bop ƙoyu şaydı sızdıƙtatıp işken Kreysel'ge josıǵı şala, **74** (1) jöni ala äldenelerdi aytƙıştap kettim. Ne aytıp ne ƙoyğanım (2) esimde tügel ƙalmadı; umıtpasam mınanday ƙursaqƙa ƙulın (3) teris kep, adam menen mal tügil aƙbas taw men ala aspan iş (4) tastap jatƙan zamanda dos bop ƙawışpağanmen, jat bop (5) juwıƙpay ajıraspağanımızdı köñilge medet sanaymın dedim (6) ğoy deymın. Mümkın, däl osılay tögilip, ƙuyılıp ketpegen (7) şıǵar, biraƙ jetim atım nasıbayday az oydı köp iyirimnen (8) ötkizip, biyeniñ ƙursaqın, Ƙazıgurttıñ basın, aspanniñ ala (9) şabır bultın bir jipke op-oñay tizgenim esimde. Onıñ üstine (10) aytılar söz säskede, Rabattağı Muƙaǵalı ƙojanıñ aƙ üyinde (11) ayıldı, al ƙazir bolsa biz (salañdatıp eki birdey Georgiy (12) kresin taƙƙan ƙaba saƙal köşir, Ƙaralanı äkesiniñ ƙunı (13) ƙalğanday ezüwlegen Kreysel', Ƙulaƙaşƙaǵa jarbiğan (14) Golonojkin törtewimiz) Keregetastıñ Aƙsayınan ötip (15) baramız, al säske men besinniñ aralıǵı az uwaƙıt emes ƙoy. Bul (16) eki ortada sözge söz ƙosıluwı мүmkın, aytılgan sözdiñ (17) toǵızkumalaktıñ tasınday uya özgertip, orın awıstırıp (18) ƙulpiruwı, bölek sonı bir kelisim tabuwı мүmkın. Esimde nıƙ (19) ƙalğanı, äyter, men tärizdi älgindey pikir şaşaƙtağanda (20) Kreysel'diñ mırs etkeni. Ƙostamağan, ƙostamağanın zayır (21) sezgesin be, onıñ mırs etkeni mağan da jaylı timep edi. Bul (22) mırsıl sebebi Kreysel'diñ obal jaylı söziniñ bir iñğayda (23) ƙayırması, bir iñğayda jalǵası siyaƙtı körindi. Men biraƙ (24) meni ƙayta kep türtkilegen küdikke taǵı ayaldaǵam joƙ, ayaldawğa, (25) tamırlawğa dätim taǵı jetpedi – körinew ƙabınıp bara jatƙan (26) ƙater tınıs küdikti suwıǵan şaymen bir töñkerip tastadım. (27) Kreysel' sosın sorgıp kep bir ketti, men onıñ söziniñ bölgem (28) joƙ, bölgim kelgen-kelmegeni esimde taǵı joƙ. Meni kenet kiyiz (29) jabuwday bir xal basıp edi – men ƙärlen keseni dastarƙanıñ (30) şetine jambastatıp tastadım da otırıp ƙaldım...

(31) Kreysel'diñ aytuwına ƙarağanda, meniñ tübime jetetin, (32) meniñ tübime aldımın jetetin sıñarezüwlik eken, sebebi (33) tübegeylep kelgende, ƙamşını tizgin ustağan ƙol men temir (34) suwlıƙ emes, ƙıyırğa, ƙıñırğa tartƙan ƙırısıƙ -sıñarezüw (35) jılƙı jeydi. Kreysel' tayǵa tañba başanday ğıp “ƙıyırğa, (36) ƙıñırğa tartƙan ƙırısıƙ” dedi. Men onıñ tört ayaǵın teñ (37) başan osınaw ƙazaqşasına da selt etkem joƙ. Kiyiz jabuw (38) eñsemdi ƙaşa başanmen, däl osı tusta, meniñ ƙulaǵım eleñ (39) etüwge kerek edi. Sebebi oylap bir ƙalğanımda, kökjiyegi ƙara (40) munar jamılğan saxara - salƙar jalǵandı buwınıp-tüyiniñ **75** (1) keşip ketetin ülkendi-ƙişili pende sol jalǵanda tirlik şegip (2) jürgen jat jurttarğa aldımın özin uƙtırǵısı (3) keletin äreket-ƙareketterge baratınday bop körinip edi. Adam (4) ğumırınıñ märelili bar mäni de osı iyirimde jatuwğa kerek-ti. (5) Fänige şalıƙtap kep, fäniden şalıƙtap ketetin ƙayran (6) kökirek ƙanday bir ƙıstalañ, öliara-köközek şaƙtarda (7) bolmasın älgi enjar-margaw jalǵanıñ öñirine öziñiñ, öz el- (8) jurttıñ murat-minezin, nur-şapağatın, kek-küyinişin (9) ƙağıp, şegendep ülgirgisi kelmey me?). “Al ƙaruwlı ƙol men (10) temir suwlıƙ, -

dedi Kreygel' sosın, - ol özi zaman bolmağ. (11) Kayteyin endi, kayt deysin endi; keşeli beri seni bastıktıram (12) dep jasamağın amalım joğ, bastıkpadıñ. Men endi öz (13) borışımdı ötedim dep sanaymın” dedi. Kreygel'den meniñ öz (14) borışın kalay, kay kısında uğınarın surawım kerek edi, (15) surağım da kelip edi, men birağ ündegem joğ, ündey alğam joğ (16) (Kazir oylap qarasam, ündemegenim aqıl boldı goy deymın, (17) sebebi meniñ sawal atıp, onıñ jawap laqtırğanınan (18) Törexannıñ jalğızınıñ baylawğa kalğan basınan jügen- (19) noqtanıñ sıyrılıp tüse kaluwı kädik-ti. Kreygel' sebebi mine (20) täwlik jarımnan asıp baradı, menen jügen-noqtanı sıyrıp (21) emes, mağın buğalak saluwmen älek. Men birağ bul oyğa – (22) Kreygel' öziñizniñ ötelgen borışı jaylı söz örgizgende – közge (23) almap em. Esimde kılğına bergeniñ kaptı).

(24) Kreygel' sosın keşeli bergi azın-awlağ ängimeniñ üstinde (25) meni äbden tanığanın, kazaktıñ xat tanıp kitap aqtarğan (26) jastarınıñ işinen mendeylerdiñ kanat jaya bastağanına kattı (27) opinatınıñ ayttı. Kreygel'diñ oynısa, men tärizdi betine (28) zäri şapқан, ä dese mä dep turatın bota tirsek bozbalalardıñ (29) beriden kaytқanda oşağı, arıdan kaytқanda eline paydasınan (30) göri ziyanı köp bolmağ eken. Bul tusta men şıday almadım. (31) “Nege?” degenimde, süt katқızbay kara şay kuydırıp alğan (32) Kreygel' “sen sebebi şengelsiñ, - dedi, - kuw pişenniñ töisine (33) ösken şengelsiñ, al meniñ janım şengelge kas, men sebebi (34) şalğımın dedi. Ol sosın şalğın jaksı kayraytınıñ, (35) şabınğa şıққanda bir jasadıñ kaların köp täptiştedi. (36) Kreygel'diñ jırınan tüsingeniñ, ol kayrawı kanıқ (37) şalğısınan tolıқsığan pişendi mendey şengel kezikse de, (38) kezikpese de şabadı eken, alayda şengelge kezikkende sälpäl (39) kidiretin bop şıqtı. – Sen birağ maldanıp kalma, - dedi (40) Kreygel', - onday kidiristen şengelge tüser payda joğ, **76** (1) şalğısı sebebi şalğın tastay berip ketpenge jügiruwge (2) mäjbür boladı goy. – Jüregim suw ete qaldı, men sosın julıp (3) alğanday “nege, - dedim, - şengeldi tüptep ösken bir uwıs pişen (4) üşin sonşama üzdigüwdiñ kajeti kanşa?” Kreygel basın (5) şayқadı, men basımdı izedim. Bul bizdiñ bügindikke oñay bir (6) uğısqan satımız edi. Şabınınıñ ketpenge pişen üşin emes, (7) tırbıқ ösken kızıl şengeldi koparıp tastaw üşin jügirgenin (8) tüsinip em. “Da” dedi Kreygel' dastarқannıñ şetin kayırıp (9) tastap. Sosın mazağı ma, qolın jayıp iyegin sipadı da, “da” (10) dedi. “Şabınınıñ kas jawı ekew – tas pen şengel; tastıñ (11) jarası jeñil, ärine, al şengeldi şappay bolğan ba? Zerdeli (12) Törexannıñ zerek Säruwarı bayқap otırğan şığarsıñ: (13) şengeldi şapқanda şengelmen kosa zardaptı toқımday jerdiñ (14) pişeni de şekpek. Şabılса pişen nesi bar, keler jılğı (15) säwirde köktep kayta şığar da; al şım bop awdarılıp kalğan (16) pişenniñ küni ne bolar? – dedi Kreygel'. – Sendey zerekterdiñ (17) ziyanı sendey zerekterdi қawmalağan el men jerge, otan men (18) oşaqқа osılay tiyer. Sendey şengelderdiñ ziyanı қalıñ elge (19) osılay timek” dedi Kreygel', al men atılarımdı tüsindim. (20) Közimnen äp-sätte şoқtay ıstıқ jas ırşıdı.

(21) Ğumırımда eki ret jılağanım bar-dı: birinde äjem (22) kaytқан, birinde osı Қарalanıñ äkesi Kökala ayğırdıñ (23) kökparda қartası üzilgen. Eki ölimniñ tusında da bala edim. (24) Sonda da esimde kaptı: jılaytın adamniñ aldımın köñili (25) bosar edi. Al bul jolı onıñ biri de bayқalğan joğ; keşeli beri (26) tiyip қашıp jürgen jalğız söz, jalğız uğımmen atılam, (27) atılam, atılam – kenet ayқara қуşaktasıp kalғанда közimnen (28) ırşıp-ırşıp jas ketti, men қос қoldap betimdi bastım. Jas (29) juwğan betimdi jasırdım ba, Kreygel'diñ oñ jambasındağı (30) mawzerden қorıқтым ba, bilmeymin. Men betimdi қос қoldap (31) basıp alғанда

uzun siraq aq töre “zaçem?” – dedi – Zaçem? (32) Baqanday jigitte balaşa jılağan qaşan jaraşkan, kayda (33) jaraşkan? Barıstay batır dosımnan, İnozemtsev Şuwradan (34) tiridey ayrılıp men de otırmın ğoy. Mana Çernyaevkadağı bir (35) şaldıñ bir aytqanın estip em. Şal da seniki, söz de seniki ğoy, (36) aytayın estip al: “jigittiñ közine jas alğanı – báyge attıñ (37) payın şapkanı”, - dedi aq töre. Munısı jubatkanı eken.

(38) Biraq Kreygel‘diñ ayaz bürikken dawısı da, Çernyaevkadağı (39) mämileşil şaldıñ üwäji de, tätem közin joğaltқан İno- (40) -zemtsevtiñ barıstay batıldığı da meni jubata alğan joq. Men 77 (1) endi bolmağanda, dawıs salıp keterdey em, Kreygel‘ samawır (2) öñgergen qaba saqalğa iyegin köterdi.

(3) Samawırdı tastay bergen qaba saqal öñkiyip mağan bet- (4) -tedi.

(5) Muqağali, İnozemtsev

(6) -A-a-al, batır, - dedi eki ıyıǵına eki kisi mingendey kızıl (7) bet qazaq. İnozemtsev däl munday, boyaw atawlıdan qur alağan (8) qurğaq dawıstı burın estimegen siyaqtı – ötingenin ne (9) buyırğanın añday almadı. Bulaktıñ jağasındağı däl osı eki (10) qoytastıñ janına keşe de aldırıp edi – jartı taba nan, bir (11) zeren qımız bergen. Biraq söylesken joq-tı. Bir jigittan (12) jıǵıldı ma, äytewir şuw şıqqan üş üy jaqqa ketken. (13) Köylekşen kep jaylasıp otırğanına qarağanda bügin jawap (14) alatın sıñayı bar eken.

(15) İnozemtsevtiñ şamına mınanıñ batır degeni batıp edi. (16) Awzı qalıp ap ketken sözi bolsa özi biledi, alayda şırayı (17) kızıl jalpaq bet qazaq “a-a-al, batır” dep alıp munıñ uypa- (18) tuypası şıqqan şalbarına qadalıp qalğanda İnozemtsev qay (19) küngi jasıl töskey, tanawı parıladağan aqjal aygır, öziniñ bir (20) top jasıl şapannıñ ortasına sömiyip kirip barganımen tağı (21) da bettesti, bettesti de jüni jıǵılıp qaldı.

(22) Kızıl bet qazaq şaşın osı bir eki künniñ jüzinde ğana (23) sıpırıp tastağanday eken – juwan tilgen taspaday kögildir (24) tamır aq quykanı ayquş-uykış şandıp aptı. Balanıñ (25) judırığı – balanıñ judırığınday qos şekeden qulaktıñ (26) üstimen qarakuşqa ketip jatқан qos kök tamır İnozemtsevke (27) kısqı tüygen tizgindey bayqaldı da, onıñ esine sonsoñ (28) qılıpıldağan ustara tüsti. Dönkigen mına padlanıñ qayrattı (29) şaşın qurğaq qaw organday uşirtip kele jatıp, tizgin (30) tamırdı kirş-kirş kırkıp jiberse kenep köylektiñ tüymesin (31) salmay alqam-salqam otırğan ayu töstiñ qalay-qalay keketkenin, (32) qalay-qalay tıpırşıǵanın körip alar edi. Alayda amal neşik, (33) pısaqqa jügingen tügil şalqıp söylep şalqalap minez (34) körsetüwge de jağday joq. Taşkenttiñ eski bazar jaq şetindegi (35) kızıl şamdarğa bargıştap jürgende, burtıyıp qalatın key (36) kelinşekke Kreygel‘ “tirlik birde betin berer...” deytin edi. (37) Qazaqtiki dep aytatın. İnozemtsev qazır sol tirliktiñ betin taba (38) almay qaldı.

78 (1) -İyâ-â, batır, - dedi ayu tös qazaq tağı da. Tağı da beyne (2) şırt tükire salğanday-aq enjar ayttı, şekesindegi kök tamır (3) tağı isingen de, bülkildegen de joq. – At kisineskenşe, adam (4) söyleskenşe. Qarañğı üñgirdi jaylağannan sere şıǵar sübeñ (5) bolsa şıqqan şıǵar. Keşe şaruwa kiyip ketti. Boy sergitsin dep (6) ädeyi şakırttım. Söyley otır.

(7) Ayu tös qazaq sonsoñ ayulığı ustap ketti me, astındağı (8) qoytastın awnatıp jiberip jalpaq jağın üstine qarattı. (9) İnozemtsev bir sät öñkigen mına deneni köterip jüretin at, bir (10) qusaq mına quyırıqtı qusaqtap otiratın erdi kädüwilgi ayap (11) qaldı.

(12) -Mağan bastıq kerek, - dedi İnozemtsev ayu tös qazaqtıñ (13) bulşığı bilem-bilem küreñ kewdesin şaynap tastarday bop (14) şabınıp alğan endigi sätte. Suwıq tigen be, dawısı qarlığıp (15) qaptı. Menmendiktıñ bar salmağın üş sözdıñ arqasına artıp- (16) -aq jiberip edi, ol zildi alayda kömey kömgen qaqırıq ustap (17) qaldı – dawısı estip otır, ersi jıñışkerip şıqtı. İnozemtsev (18) sonsoñ judırığın awzına keptep qaqırınıp aldı. Kömeyi (19) biraq aşılgan joq.

(20) -Bastıqtı başına qoyamısıñ, - dedi kıızıl bet bul (21) judırığın awzınan alar-almasta. Dedi de eki ayağın buğan (22) qarap sozıp jiberip qos tizesin şombal judırıkpen alma- (23) -kezek dññk-dññk soqkılap aldı; qonışın tilersekke jeter-(24) jetpeste tilip tastağan tüzüw taban qara etik bul jayğaskañ tasqa (25) kep tireldi, İnozemtsev şeginip otırdı. Tabıgat asılı, qara (26) küş bergen pendesine aqıl-aydan üles qaldırmañ ma dep edi. (27) Aqıldan ada qara küş köktemgi betpaq tasqınday; jön (28) suraytın, jol suraytın ol joq, qarşı kezikkendi qağıp ağa (29) beredi.

(30) Kıızıl betke qarşı otırğanın İnozemtsev jaña bayqadı.

(31) Qayda ağadı sonda? Tazarıp barıp quyılar arnası bolsa (32) bir säri, mına qazaq eki ıyığın qay jetiskeninen julıp jeydi?

(33) -Men ofitsermin göy, - dedi sonsoñ İnozemtsev. (34) Ofitserligine дәlel aytqanı ma, oñ kolimen sol jaq ıyığındağı (35) pogonın bastı.

(36) -Obal-ay, - dedi kıızıl bet qazaq etigin şeşüwge (37) ıñğaylanıp, - obal-ay, qara basıp tağzım etüwdi umıtıp ketken (38) ekem göy. Biraq ayıpqa buyırma, batır. Seniñ aldında mına (39) denemmen arbañdap-qorbañdap jatqanıñ sondaylıq kelisim (40) bolmas. Quday basqa salğasın amal neşik. Könesiñ de.

79 (1) İnozemtsev özi de bayqamay jalma-jan janın qarmandı, (2) pistoletin qay köni qap-mabımen şeşip alğandarı esine jaña (3) tüsti, biraq tilenip bargan qoldıñ bos qaytqanı jaman eken – (4) İnozemtsevtiñ qolı galifeniñ qaltasınan jartı uwıs kıyırşıq (5) pen oramal alıp şıqtı. Osı tusta kıızıl bet mına qazaqqa (6) “sen” men “sizdiñ” birin eñşiler sättiñ jelkesinen osılay tönip (7) qalğanın tağı da sezdi. Siz dep kıyılıw quday tügil adamniñ (8) aldında da künä, al taban astınan kergip ap senge ketüwge (9) jüregin dawalata almay otır. “Boje moy, dedi İnozemtsev (10) işinen, boje moy, meniñ endi osıdan qorıqqanıñ ba?” Oyin (11) biraq ayaqtay alğan joq - jalpaq bet qazaq oñ ayağın munıñ (12) tizesine saldı.

(13) -Tartıp jiber, batır. Kıızıñdı urayınıñ şulğawı (14) jıyırılıp qalğan ba, ayağımdı kıısıp bara jatqanı.

(15) Suwırıp alğan дәw saptamanıñ berdeñkedey salmağı bar (16) eken.

(17) İnozemtsev sonsoñ jartı qulaş bomazi şulğawdı qaq (18) ayırarday kergilep qalğan qazaqtıñ ayağınan iyis tarttı. (19) Şuwaştıñ iyisi münk ete qalsa jañağı etik tartqan qorlığı (20) şayılıp ketüwge kerek-ti. Şuwaştıñ iyisi biraq jupar tolqın (21) bop keñsirigine urğan joq; mına sarı irkildektigine qosa sarañ (22) da eken – aşığan terin de ayadı. Eldi eger adam dep qarawğa (23) bolsa är adamniñ özindik iyisi bar – Çilanzardağı baytal bökse (24) Maşka sen qulpınay añkisiñ dewşi edi. Al qazaq taqilettes (25) bitı bıqıp jatqan jurıt şuwaş sasuwğa kerek. Bul

özi (26) İnozemtsevtiñ qawısın özi jazıp, bilikti degen biraz (27) joldastarına burıstama soqtırıp alğan pikiri. Endi kep (28) kımbatınday ayalap jürgen osı pikiriniñ op-oñay otalıp (29) qalğanına op-oñay kelise saluw kıyınğa tüsti.

(30) -Sen tamaq izdep jalanıp otırsıñ goy, älbette, - dedi (31) kıızıl bet, qara etiktiñ ekinşisin ayağına suğıp jatıp. - Kus (32) tösekke kerilip üyrenge sorlı, tas taqırğa awnap alqam- (33) -salqamıñ tağı şıqqan şıgar. Täniñniñ babın öziñ tap, batır, (34) al qulqınıñdı moynıma men alayın. Jaw büyrege degen (35) tağamdı estip körüp pe eñ?

(36) İnozemtsev ündegen joq.

(37) -Koydı soyasıñ, batır. Bul bir. Jaña soyğan koydıñ etin (38) öziñniñ qarnına sap jerge kömesin – eki. Üstinen ot jağasıñ – (39) üş. Kıızıñdı urayın, mıqtı bolsañ silekeyiñe iye bop körşi (40) endi.

80 (1) İnozemtsov qılğınıp bir qaldı da, onısın jasırğısı (2) keldi me, iyegin alqımına alıp uzaq jöteldi.

(3) -Jötelmen oynama, batır, - dedi kıızıl bet, - oyınnan (4) ot degen. Ötirik jötelem dep köksaw bop qalsañ, kelesi bir (5) künderde menimen kim atıspaq?

(6) “Siz” ben “sen” eki taraw joldıñ ayırığı bop İno- (7) -zemtsevtiñ jelkesine tağı töndi. Qanşa keşçe bolğanmen endi (8) arı qaray ısıra berüwge, äri qaray şegere berüwge mümkindik (9) qalmağanday eken. İnozemtsevtiñ biraq bir bultarıp ketüwge (10) şaması tağı jetti:

(11) -Tabanımda keşe jatqan qararıñ bugün kelip tös (12) soqqanın uğa almay otırğan jayım bar. Atısuwğa şıgar bolsa (13) közdesüwge men dayın. Mäsele köksawlıqta ma eken? Şürippeni (14) jötelden ada, ne jötelge qanık ökpe emes, qaltıraw bilmes qol (15) basadı. Jaw büyrektiñ dämin tatayın pojaluysta, meniñ biraq (16) ökimet adamı ekenimdi unıtpağan jön.

(17) Muqağali İnozemtsevtiñ sözi biter-bitpeste jelke tusınan (18) qızğınniñ işek üzbe aşdawısın estidi. Selk etüwge äzer qalğan (19) ol, bir quday öziñ saqta, dedi işinen, bet-awzın şağ qapqan (20) tutqın ofitserdiñ bas-ayağın tağı bir şolıp şıqtı. Kıstan (21) köterem şıqqan tanaday kökbaqa jigit eken. Özin jäne kiyiz (22) kökirek pe dep qaldı. Äytpegen künde, munıñ ornında başqa (23) bolsa, älgi birdegi naqurıstardıñ tusında ot bop janıp ketüwge (24) kerek emes pe edi. Tegine qarap şen berip, şenine qarap el (25) başkartatın bu qudaydıñ keñdigine ne dawa bar. Mine, osı (26) keşeleri gana köp awıldı aşsa alağanı, jumsa judırığına (27) ustap jürgen şendi jaysağınñ biri aldında otır. Ädemişe (28) kır murnınan başqa aşıqqan közdiñ toğayıp toqtalar müşesi (29) de joqtay. Qusaq toltırıp äyel quşuw, takım toltırıp at (30) minüw, awız toltırıp söz aytıwdı qaşannan bölek sanaytın (31) Muqağali aş qarınğa töñkere salğan ülken tegene kıımız boyın (32) balbıratqan mina tusta tutqın ofitserdiñ osınşa (33) jünjigenine qattı nalıp edi. Orıp-orıp söz aytsa atıp (34) jiberer dey me eken, kıızıñdı urayın. Namısqa sızat (35) tüsirgenşe atılıp ölgen artık emes pe. Öy, şirik, dedi (36) Muqağali küyüp ketip. Kewdesi aşuwmen isingende sawsaq- (37) -sawsağı tızıldap jüre berüwşi edi - qara sanın bürüp-bürüp (38) aldı. Asılı elinen baq tayğan azamattıñ ağıdısı men (39) alısı qarar janar emes, kökbaqa mina ulıqtay jabı bop (40) keledi eken-aw. Ö, ökimet adamı bolğanıñdı urayın, şırpı **81** (1) sıra kök şiltik. Seniñ belige mıltıq baylap ökimetiñ de (2) jarığan eken. Kewdem tolı qat-qat kıjıl bolsa qay kıjılıma (3) serpin bolasıñ sen?

(4) Kuzğının qarılın tağı estidi. Kannı iyisin zayır (5) sezgen boldı-aw. Endigi arlı-berli jalpıdap uşuwğa da kerek (6) edi. Bala kuzğın ba, äde? Bala kuzğın bolmay jabağının (7) jiligin bir-aq kılğıtın käre şöngeniñ özi bolsa jalğız jetken (8) türi bar. Mina qarılı, äsirese, aşcırak şıqtı – serik (9) şaqırıp otırış-aw kara albastı. Kel, dedi Muqagali, kel, (10) kel. Bizde sen ekeş seniñ de öşiñ ketip edi, kel, jep qal. Tek (11) ajalına qarqıldamasañ bolğanı da. Qayteyin. Äbiltaydıñ (12) berdeñkesi men oñ közi aman bolsın.

(13) Qazaqtıñ tağı tawınıñ qay dıbıs, qay jañğırığın (14) tügendep jatsın – İnozemtsev kuzğının qarılına qulaq (15) aşkan joq. Qarnı äytewir, äbden aşıptı. Jaw büyrektiñ atı- (16) -jönin estip alğasın ba, jüregi taldı. Özi jañada soyğan qoy (17) bolsa, onı qarınğa sap jerge kömse uwıljığan jas ettiñ öz (18) söline pisetin bolğanı da. Jaw bürek qaşan keler eken dep (19) suramaq ta bolıp edi, bata almadı, ayu töstiñ kızıl beti körinew (20) közge qabarıp baradı eken. Qızılı qaşkan jalpaq bet (21) aldımın lay suwday küreñ tartıp aldı da, äp-sätte bürek- (22) -bürek bop bulşıqtanıp qaldı. Äskeri uçılışçede oqıp (23) jürgende anatomiyanıñ körnekti quraldarınan talay körgeni (24) bar. Bulşıq-bulşıqtıñ arasınan baldırđıñ sabağında kök (25) jasıl tamır jüretin. Sol baldır sabaqtar mınanıñ betin (26) buwnaq-buwnaq kıp bölip tastağan siyaqtı. Endi bir kezde juwan (27) ayğırđıñ betinen qaşkan mol kannıñ, siñip keter başka jer (28) tappağanday, aq kuyqağa şapqanın körgen İnozemtsev öziñiñ (29) ofitser de, ökimet adamı da, munı az deseñ tipti İnozemtsev (30) Aleksandr Semenoviç - Kreysel' erkeletip aytatınday Şuwa (31) da emes, mına astındağı kara bujır qoy tas pen sarqırıp aqqan (32) kök bulaktıñ, anaw awızdıñ qarş-qarş şaynap (33) tıqırışın uzınbel torı ayğır men üş boz üydiñ tusında (34) kumırşqaday kujınap jürgen köp jawlıqtıñ tutqını ekenin (35) uqtı. Tutqın bolğan soñ, söz bar ma, altındap taqqan pogon (36) men kähkitip kiygen kartuwzdıñ qını şamalı.

(37) Keşeli beri kara basıp qorıldap jatıp, osı kazir (38) duşpanmen arbaskan tusta oyanğan oy osınalıq tegewrindi (39) eken – İnozemtsev demniñ arasında sümektep jüre berdi de, (40) qaytadan qaltasın, oramalıñ qarmandı. “Ax” dedi ol sosın **82** (1) işinen, öziñiñ bükil axuwalın osı jañada ğana kemerlep (2) tüsingenine tañdanğan bop. Tañdandıp emes, qorqıp qalıp edi, (3) jürek suwılın biraq betine şaptırğan joq - ustamdılığı qol (4) berdi. Qorıqqanın tañdanısqa jeñdirdi. Sonsoñ közine (5) kuyılğan kara terdi suq sawsağın eki büktep sıyrıp tastadı (6) da işinen tağı “ax” dedi. Burañ belin bos tastap, äntek (7) şalkayıp ernin ğana alıp qaşatın täytik-tälpiş key kelin- (8) -şek däl osınday kelisimge bergisiz qarılıq körseter edi.

(9) -Men keşirim ötinem, - dedi İnozemtsev äyelge xas (10) ayarlıqtı özinen tapqan osı tusta. Sonsoñ säl kidirdi de: - (11) sizden, - dep qostı. Manalı beri qorasannan beter qorqıp (12) otırğan sözinde alıp bara jatqan qorlıq joq eken. Qayta (13) buwınıp otırğan denesi jeñileyip qaldı.

(14) Qınalıp bolsa da, keşiktirip bolsa da jügirtip jibergen (15) söziñiñ etken äserin añdamaq oyda jiren kuyqağa – bul jolı zayır (16) urlanıp – tağı köz tastadı: bozara qoyar kuyqa joq eken.

(17) -Keşirim, ärine, sizden de, menen de uwaqıt surawğa kerek (18) edi. Allanıñ qulı siz, qudaydıñ qulı men. Biraq ömir sürip (19) jürgen adamniñ bäri, aldımın, zamannıñ qulı. Siz ben bizdiñ (20) birge baylanar kızığımız, aldımın, osı uwaqıt qoy dep oylay- (21) -mın. Ökimet pen el arasın jügirip kara mısıq ötken eken...

(22) -Jä, - dedi Muğağali. İnozemtsevtiñ bet aldın kölbeñ (23) etip alağan bürkedi. – Jä, sonda mağan zamanmen alıs (24) demekpisiñ. Kim ol zaman, ne ol zaman? Aspan men jer, taw (25) menen suw ol zaman emes. Uwaqıt dep tantisiñ. Sonda men (26) şildemen alısayın ba? Apa-çarındasıma kep qol artқан şilde (27) körgem joq. Aspan men jer mağan kelip besatar kezengen joq. (28) Zaman – ol bilek. Bilek seniki. Ker şibiştey bultıñdama.

(29) -Jaraydı, - dedi İnozemtsev op-oñay kelisip. Tek ker (30) şibişin tüsinbey qap edi. Bultıñdama degenine qarap, dāw de (31) bolsañ toray taqılettes bir xaywansiñ-aw dep otır. Vernıyda (32) bir ret toray quwam dep kök terge tüskeni bar-dı. Osı tusta jaw (33) büyreğ pen üytken toray köz aldına qatar keldi, biraq tañdap (34) jatқан joq: qaysısına da ket äri emes eken. Quyma qulaktıñ (35) keregine äbden den qoyıptı:

(36) -Jaraydı, bultıñdamayın, - dedi. – Sonda mağan ne (37) isteysiz endi?

(38) -Mümkin, buyıratın jazadı ayt değıñ kelgen şıǵar?

(39) -Sizdi jazadı bararday qatıgez dewge qımay otırın, (40) mırza.

83 (1) Qağıñır sözdin osı kezge deyin qayda jürgenin bilmeydi, (2) sonda da eşten keş jaqsı: Muğağalidin aşuına tosqın (3) tapқанına quwandı.

(4) -Älbette, - dedi Muğağali. Mana äñgime basındağı qurğaq (5) dawısın qayta tawıptı, -qiya almağanıñ jaqsı. Bawırmal (6) tuwğan jansiñ goy. Jazalap kayteyin. Öziñniñ jasağanıñdı (7) öziñe körsetsem ökpelemessiñ.

(8) Sawalday aytқан joq, xabarday ayttı.

(9) -Men eşkimdi atqam joq, mırza, - dedi İnozemtsev julıp (10) alǵanday.

(11) -Senem. Altın ıyık äpiserdin özi qarǵansa senbeytin ne (12) jönim bar. Arqardıñ laǵınıñ may büyrektengen sağı qazır. (13) Laq awlaw üşin ätret qurıp jürgenige kaytip qana senbeytin. (14) Arqar özi aq xaywan, äsirese, osı Qazıǵurt pen Qaratawdıñ (15) arqarı. Qazaqpen özi jäne de qarǵa tamırlanıp şatısқан jurt. (16) Biz jaylawǵa şıqqanda kökeylerin erüwlik tesken köp arqardıñ (17) el aralap keteri jäne bar-aw. Jön, batır, jön. Irsıldap taw (18) kezgenşe mekiengen köp arqardı erüwliktiñ üstinde basıp (19) qalam degeniñ jön-aq. Senem, senem, - dedi Muğağali. Ülken (20) alaқanday taysaq, kumis şaqşası bar eken, sawır qaltasınan (21) onı suwırdı, sosın qara etiktiñ sirisine soǵıp-soǵıp jiberip (22) kökbuyra nasıbaydı alaқanına şökitip üydi de şımşıp alıp (23) qos tanawına bölip tastadı. Sonsoñ közin tars jumıp uzaq (24) otırıp qaldı.

(25) -Seniñ Rāyimniñ awılına barmağanıña men senem. (26) Rāyimniñ eki inisi men üş balasın sen emes, Rāyimniñ öziñiñ (27) atқанına da senem. Bes azamattı qabattap qoyıp, qanşasın (28) tesip öter dep aldı-artınan oq jügirtken sen emes, Rāyim (29) bolatın. Aş ökpeniñ tusınan zımırıp ketti qorǵasın, (30) aldında eki ini, artında eki aǵası – Nurgazınıñ ortada aman (31) qalğanına da senem. Tapanşanıñ oǵın quşқан jigitte arman (32) bar ma. Bağı janǵan jigit qoy. Rāyimniñ sosın aman da qalğan (33) jalǵızı Nurgazıǵa tapanşa kezep awzınan atқанına da senem.

(34) Eki tanawǵa bölünip ketken kök tütün nasıbay tegin (35) jatpaptı: janarın jas buwlağan Muğağali sälge deyin tüşkirik (36) kütüp otırıp qaldı.

(37) -Atқанmen emes, mırza, - dedi İnozemtsev. Nasıbaydıñ (38) arkasında kelip qalğan üzilisti paydalanganı ma, tağı da (39) asıgıp ayttı. – Men emes, qıday jazırsın, men emes.

(40) -Aptşuwh! – dedi Muqağali. Eñkildep, entigip otırıp, **84** (1) eki bölip uzak tüşkirdi, sosın qos barmağın qos tanawğa kezek (2) basıp kökbuyra nasıbaydı sıñbirip tastadı. Tañq-tañq etkizip (3) taza sıñbiredi eken.

(4) Nasıbayğa eltip otırğan adamnıñ söz uğa qoyuwı neğaybıl (5) narse: Muqağali dalığan oramalmen sürtinip biter-bitpeste (6) İnozemtsev tağı da:

(7) -Men emes, mırza. Men emes, - dedi.

(8) -Men, - dedi Muqağali. – Biz deseñ işi-bawırınñ bala (9) süygendey eljirep keterin bilem göy. Sen emes, älbette. Nurgä- (10) -zını eki soldatqa süyretip aparıp, jer tandırğa jıqqaan men. (11) Sen emes, men. Men, Räyim ekewimiz, älbette. Marqum äkeydiñ (12) jalğız qalğan bastası edi. Tiride qalğan jalğızın o dünyege (13) öz qolınan attandırğısı kelgende ayanıp qalğan qayrattı ası- (14) -ma şaşam ba? Nurgazını eki soldatqa süyretip aparıp kızıl (15) şoqqa jıqqaan men. Men, Rekeñ ekewimiz. Qara ormanday sıñ- (16) -sıp tuwğan, sıñsıp turğan jurtpız göy: biz üşin bala zärüw bop (17) pa. Marqum äkeydiñ jalğız qalğan bastası, Rekeñ balası (18) Nurgazınıñ oñ qolın şintağınan qayııp aldık ta, qoydıñ (19) kıyı jaynağan jer tandırğa attık ta jiberdik. Biz üşin bala (20) zärüw, azamat zärüw, joldas zärüw bop pa - attık ta jiberdik. Özi (21) de bir, Nuraştı aytam, şıbık times şıñq eter eken. (22) Keñsirikke dümmen soğıp tandırğa jıqqaanda şıdap jata al- (23) -madı. Onı sen biraq körgeñ joqsıñ-aw, batır. Onı sen körgeñ (24) joqsıñ-aw. Jaylawdağı aq üyden erüwlik jep otırğan mol ar- (25) -qardıñ may büyrekläğın awlap jürgeñ sen, Rekeñniñ awlında (26) ne bolıp, ne qoyıp jatqanın qaydan bilesiñ. Bilmeysiñ, älbet- (27) -te. Üyitilgeñ Nurgazınıñ qalay-qalay tuwlağanın, añsırağan (28) jas batır sen qaydan bilesiñ. Bilmeysiñ, älbette... Jigitke ne- (29) -ler kelip, neler ketpes... Küygeñ degeñ söz bop pa. Tandırdağı (30) qoydıñ kıyına jawırın tösegendi bılay qoyıp, sendey asıl (31) batırlar mazdağan şoqtı uwıstap asap jür göy, mazdağan şoq- (32) -tı qos uwıstap asap qoyuğa da mümkin. Asap pa eñ? – dedi Muqa- (33) -ğali, şarası keñ qoy közderin buw qapqaan osı sätte. – Asap pa (34) eñ? – dedi, biraq qolusınıñ qarısında otırğan tutqın ofi- (35) -tserden jawap kütken joq, ofitserdi jöndep köre alğan da joq; (36) buw qaptı közderin şojim köyleginiñ etegimen sürtip tastadı (37) da: - Asamasañ, asarsıñ, - dedi. – Ümitsiz şaytan degeñ, asa- (38) -masañ asarsıñ. Däl bul tusta jäne de qam jemey-aq qoy – moy- (39) -nıma özim alam. Qı tabılmas dep tağı jabıqpa, jas batır. (40) Öziñ şıqqaan üñgirden arqardıñ bir etek kıyın özim äkelem.

85 (1) Otırğan ornınan alğa qaray sırgıp-sırgıp däv qara tastı (2) şekelep qalğan İnozemtsev:

(3) -Men emes, mırza, qıday ursın men emes, - dedi tağı da.

(4) -Men, - dedi Muqağali. – Men. Sen attı, oşaqqa sen (5) jıqtı dep otırğan men bar ma. Atқан da, jıqqaan da men, Rekeñ (6) ekewimiz. Qara ormanday sıñsıp turğan jurtpız göy, bes aqaşqa – (7) bes jigitke qaltırıp qıday attı deymisiñ... Jigitke neler (8) kelip, neler ketpes. Key qazaptı key jigit, ayta beseñ, (9) kuwanışqa ayırbastamaydı – Rekeñ ekewimiz şintağınan (10) qayııp tandırğa atqanda Nurgazı kuwanıp ketti me dedim. (11) Tübine jaqını jetken jigittiñ armanı joq qoy, qaytsin. Öle (12) almay jürgeñ jigit qoy, qaytsin. Arqasınıñ kışuwı qanıp (13) ıñırsıdı demeseñ läm-mim dıbıs ta şığarğan joq.... (14) Adamnıñ eti küygeñde

közü kuyka söz be eken. İyiskeğij kelse (15) ayta göy, ayt. Ayt, ayt, ayta göy. Kele me iyiskeğij? Şaykama (16) basıñdı. Kele me, joq pa? İyiskeğij kele me, joq pa? İyiskeğij (17) kep bara jatsa, onı moynıma tağı alayın. Bizdiñ tuqımnıñ (18) bir bağı atıluw men asıluwğa tuwadı. Mına moyın kârätel'diñ (19) kiyik kumalak jalğız oğınan qaşıp qutılar deymisiñ. Ayap (20) qayteyin – küygen ettiñ iyisine jerik bolsañ ayt. Ayta almasañ – (21) sağan sert, sertten taysam – mağan sert. Kırtışıpın dep (22) tağı kamıqpa. Küygen ettiñ iyisine qanuw üşin et kesip aluw şart (23) emes. Otqa kızıp alaburtқан қanjardı қара санға pisip alsa (24) jetedi...

(25) Adamnıñ eti küygende közü kuyka söz be eken. Sen onı (26) biraq körgen joqsıñ-aw. Körgen men aytıp otırmın, nan (27) mağan: qos şıntağı ırsıyıp jer tandırdan osılay turıp kele (28) jatқан Nurgazını körgende Rekeñ ekewimizdiñ töbemiz kökke (29) jetti. Pendeniñ töbesi qanşa tasıqanda, kökke eki eli jetpeydi (30) eken göy. Biraq jalğız bala, jalğız joldasıñdı otqa künde (31) küydirep, qarawılğa künde alıp jatқан joqsıñ – ol kökke (32) bizdiñ töbe jetpey seniñ töbeñ jete me... Bizdiñ şaldardıñ bas (33) jağında jaynamaz jatsa, jambasında tapanşa jüredi. Qos (34) şıntağı şokqa jidip osılay turıp kele jatқан Nurgazını (35) men arqasınan süyey bergende, Rekeñ jariqtıq, qara (36) tapanşanı jalğızınıñ awzına kömeyletip tıgıp jiberip (37) sırt-sırt eki bastı: koltıqınan kolıma asılıp Nurgazı (38) qaldı, Nuraş qaldı sonda. Osınşa kızıqtan qur qalıp, (39) añağalsıñ-aw, jas batır. Qayran qorğasındı arqardıñ erüwlik (40) jegen lağına qor kılğansa, bizben birge azamat atısıp, **86** (1) azamat asısıp raqat-läzzattıñ uspağına şıqpağan añ- (2) -ğalsıñ-aw.

(3) -Men emes, mirza, qıday ursın men emes, - dedi İno- (4) -zemtsev, şañ kapқан aşañ betiniñ ayğız-ayğızın şıqarğan qara (5) terdi jeñimen sürtip. – Bolıs buyırsa kulak aspaytın qay (6) şamañız bar, mirza. Qolğa tüsse közinen tizip at degen guwber- (7) -natordıñ buyırığı bar, mirza, men qayteyin endi, mirza.

(8) İnozemtsev ayağın qışarday bop jürelep qalğan eken, (9) Muqağali onı alqımınan bürıp alıp säl köterdi de, ıñq etkizip (10) ornına, tasqa tastadı.

(11) -Älbette, buyırıkqa kulak astıñ. Buyırık bolğasın gana (12) attıñ. Sen, jüda, atқан joqsıñ. Sen degen men bar ma. Qaşan (13) aytım? Qaşan, qaşan aytım? Qaşan deym? Murınboğıñdı (14) sosın sürtesıñ - qaşan aytım?.. Atқан sen emes. Süyep turğan (15) men, kömeylep atқан Rekeñ. Süyep turğanım da Nurgazı, oq (16) jutқан da Nurgazı. Mıltıqtı ärkim atadı, biraq oq jutqızğan (17) jan körip pe eñ? Älbette, körgen joqsıñ. Laq awlap jürgen (18) jas batır Rekeñniñ awlında ne bolıp, ne qoyğanın qaydan (19) bilsin. Ol ol ma, Nurgazını oqqa kaqaltıp tastay bergen (20) Rekeñdi de bir jaylı kılğan men. Qan tolğan közden qater köp (21) – joldasımdı ayamağannan keyin äkemniñ joldası edi dep onıñ (22) äkesin ayayın ba. Känkigen qara şaldı aqjal ayğırdıñ (23) kuyırığına baylap ap, Keregetastıñ tumsıqına qaray (24) süyregende, qatın-qalaşqa da jan kerek eken, üzeñgime (25) Rekeñniñ kempiri men kelininen baska jabısқан jan bolğan (26) joq. Qan añağan kökirek qoyan bürgen qıranday – şaşın (27) jayğan bir kempir men bir qatındı önmenдетip tepeske qanday (28) şara bar. Sen onı körgen joqsıñ-aw... Qos qaynı men üş birdey (29) baladan qas pen közdiñ arasında ayrılğan kempir, qas pen (30) közdiñ arasında qos qaynı men qos qaynağa azday-aq jarınan (31) qosa ayrılğan jas jesirdiñ ustını Rekeñe araşa tüskenin (32) körgen joqsıñ-aw, sen. Kızık qoy, budan aşқан kızık bar ma. (33) Düniyedegi men biletin üş kızık:

atanıñ balasın – Rekeñniñ (34) Nurgazını atkanı, jigittiñ dosın – meniñ Nurgazını atқанım, (35) sosıñğı kızık - jılağan қос jesirdiñ öñmeninen tepkeni goy.

(36) -Meniñ atқım kelgen joқ. Қудay ursın meniñ atқım (37) kelgen joқ. Büldirgen özderi - қарсылық көрсеткен өзderi. (38) Buwntşılardıñ uyasın nusқа degende, jaқ aşpağan өзderi. Ädeyi (39) attı deymisiz, mırza, - dedi İnozemtsev.

(40) -Älbette. Älbette, ädeyi atқан jоқsiñ. Rekeñdi meniñ de **87** (1) atқım kelgen joқ, biraқ bolıs buyırsa қулақ aspıyıtın ne şama (2) bar. Sağı sıñıp, bağı tayğan el eken, bes jigit bir şalmen (3) қаşқан baқtı қайра алmas bәribir, közige қалсаң, taptap ket (4) degen buyırık bar edi, besewin jaypap bitkende қолıma Rekeñ (5) ilikti – onı da ayaғam joқ. Keregetastıñ kök şalғın (6) tumsıғındağı aқır tasқа köldeneñ sap aldımen saқalın (7) üyttim-aw, batır. Käriniñ saқalı da bir, қараşadağı ebelek de (8) bir – күkirt tiyer-timeste қawlap ketedi. Қawlawға özi, jawlawға (9) özi sebep tappay turған saқalға eki jezdiñ дәrisin sewip ot (10) қоysa, күлкеге men meldektemey, sen meldektemekpisiñ. (11) Aldımen saқal üytildi, jetpisten aşқан kәri emes pe – üytüwge (12) jarar şaş tappadıқ biraқ. Jo, jas batır, дүниyede üş emes (13) төрт kızık bar, төrtinşi kızık - alқımdı japқан aқ saқaldı (14) örtegen. Қарғıstan қорıққан söz be eken: jigit atıp, jesir (15) tewip, saқal örtep alғısқа қалған jaқsı. Kökeyiñdi kres tesse, (16) jas batır, saқal örte, saқal örte... Aқ saқalınan әp-sätte (17) ayrılıp kösesi şıққан Rekeñ atıp tasta dep jalındı, atıp (18) tasta dep, jata kep jalındı, atpaymın dep men kergidim. (19) Jıladı-aw sosın Rekeñ, küyeleş betin jas juwıp jıladı-aw (20) sosın Rekeñ. Aқırı äytewir, Nurgazınıñ kömeyin öpken (21) tapanşa...

(22) -Tapanşa, - dedi Muқағali. – Tapanşa, tapanşa, - dedi (23) sonsoñ tağı da. Қanjardıñ жүzindey suwıқ қара sözdi üş (24) қaytalaғanda kewdesindegi kök jalın öksik säл de bolsa basın (25) tartarday көrinip edi. Öksik biraқ tapanşanı üş қaytarғanda (26) da, üş қaytarıp ap alaқанımen közin basıp otırıп қалғanda (27) da, aldaw-arbawға көне қoyar sıñay tanıtpadı, қayta қapelimdey (28) säл sättiñ işinde үрgen бүйен bop isinip ketti de, bul etegin (29) қарmap үлгергенşe – tizesinde jatқан jartı қулаş köк bәtes (30) oramaldı Muқағali көре алған joқ, көретindey, oramaldı (31) izdeytindey uwaқıtı da bolған joқ - şarası keñ қoy közden (32) taram-taram jas bop atқıp-atқıp ketti. Köp күnnen beri (33) şaruwabastı bop, atüsti көp sabılған jigit işinen tıғılıп ta (34) жүr eken: saқalı üytilip kösesi şıққан Rekeñniñ қарақusına (35) kezelgen tapanşanı attap öte алған joқ, atan jawırının (36) dirilge tastap eñkildep jılap jiberdi. – Buyırған eken goy (37) saған, buyırған eken goy, buyırған eken goy saған, - dedi (38) sonsoñ iyegi kemseñdep. – Birewiñe buyırtıp atқızadı, birewin (39) oynap atasıñ, birewin şındap atasıñ, қay äkeñniñ қunı қalıп (40) edi osı bizde, - dedi sonsoñ Muқағali taram-taram jastı **88** (1) judırıғımen betine jaғıp. Öksik biraқ sayabırsıған joқ; (2) қayta keñ kewdeden қat-қat şer men azanıñ tağı bir közin (3) aşқanday eken – jas sürtem dep betke жүgirgen қос judırıқtı (4) selteñ-selteñ sekeñdetip jiberdi. – Buyırған eken goy saған, (5) azamatın at, қalıñdıғın zorla, aқsaқalıñ saқalına дәri (6) sewip örte degen eken goy, - dedi Muқағali. Däl osı sät şoққа (7) jidigen қос şıнтағın ırsıyıtıp jer tandıрдan turıp kele (8) jatқан Nurgazı, Nuraş esine tağı түsti; Nurgazı, Nurgazını (9) ortaға alıp, ekewi alda, ekewi artta – bir-biriniñ mıқının (10) қушқан Nurgazınıñ eki aға, eki inisi түsti, Rekeñ түsti, (11) Rekeñniñ kere қарıs aқ saқalı, aқsaқaldıñ күkirt tiyer-tiyemeste (12) sıtır-sıtır қaw ete қалғанı түsti – Ne jazıp ek bu қудayға, (13) ne jazıp ek. Öz baylıғım özime sor bop tigendeу bu қудayға (14) ne jazıp ek, ne jazıp ek, - dedi Muқағali sonsoñ kere қарıs (15) mañdayın judırıғımen perip-perip jiberip. – Mañdayımdı (16) özim

soğıp, öz barmağımdı özüm şaynap, öz jer, öz baylığımdı (17) özüm qarğarday ne jazıp ek. Aqılım senen kem be eken, (18) qarırım senen kem be eken, - dedi Muqalı öksik buwğan etjeñ (19) denesin igere almay qalğan endigi sätte. Alpamsaday sarı jigit (20) sonsoñ qara tastı qağ jarıp kirip ketkisi, siñip ketkisi (21) kelgende eki büktelip buğa bergen aq ofitserdi tastıñ üstinen (22) julıp aldı. Obalı ne kerek, ofitser bolğanmen könbis eken - (23) taqımğa tükende qarılaskan joq, Muqalıdın atan (24) baltırınan bası salırıp sulap qaldı. – Ä, qıday, - dedi (25) Muqalı sonsoñ, - ä, qıday qunıkerim osı bolsa, mıqtı bol (26) da araşağa tüsip baq. Ätten, Törekeñ goy qoldı baylap otırğan, (27) äytpese mına şibiş böksege qaynatıp ap qorğasındı quymas (28) pa em.

(29) Muqalı tutqın ofitserdi taqımınan suwırıp aldı da bos (30) qalğan oñ qolımen onıñ qarqusın bürip-bürip, mıtıp-mıtıp (31) jiberdi. – Jat, - dedi sonsoñ İnozemtsevti tizesinen sıyrıp (32) tastap, - Ölmeysiñ. Törekeñdi qutqarmay seniñ obalıña (33) qalarday doñızdın miyin jegem joq. Seniñ tiliñdi Särüwar (34) tabadı. Xabar jetip Särüwar kelsin, äzirge jata tur. Jaw (35) büyrekti sosın asaysıñ.

(36) Jasıl şuğa şalğıña etpetinen tükken İnozemtsev biraq (37) tuyaq seripken joq.

89 (1) Särüwar, 1916 jıl, 8 şilde, besin

(2) Kreygel'di köp küttik. Qos qolımdı sawırlatıp tañıp (2) tastap edi – közime quyılğan terdi sürte almadım. Jeyde- (3) -sindegi qos kresi sıldırağan qaba saqal köşirdiñ ornına (4) otırdı. Qımızdan ba, şıjıñan ıstıqtan ba, şuqırlap şeşek (5) oyğan qula bet kızara börtip ketipti. Ülkendi-kişili ulıqtıñ (6) elge körsetip jürgen quqayın jattap öskesin bul da pañ: älgı- (7) -i-i birde, meni qara traşpenkeniñ tükpirine iterip tastağanda, (8) “pax, pax, barançuwk” dep ne kijingeni, ne tañdanğanı belgisiz (9) bir iñğayda jalğız awız söz aytıp edi, sonan beri jumğan awzın (10) aşқан joq. At tuyağı nöpirip şığarğan üy aldı topıraqtan (11) balıq awlağan sıñayı bar ma – bişigi qarmaq, salıratıp (12) ayağın aşқан traşpenke jar siyaqtı.

(13) Keşigip jatқан Kreygel'diñ iyegin kötergeni esime qayta (14) tüsti. İttiñ balası, iyegin meni alıp şığarda kötergen. Anaw- (15) -mınaw murtkı bergisiz küreñ qas şay üstindegi tınşuwınan kenet (16) ayrılıp ayquş-uyquş ustasıp qalğanda mınaw şeşekke (17) küygen mına kızıl bet uşıp turıp edi. Uşıp turıp jelkemnen (18) mıttқан. Biraq qolda küş barda jelkege kim şüyligip, jağağa (19) kim jabıspaydı. Ayğırsız qalğan üyirge quqay men qoқан- (20) -loқını säwrık ekeş säwrık te jasamak.

(21) Men traşpenkeniñ şıntaqbasarına közimdi sürttim, (22) sonsoñ säl alğa lıqsıp jan-jagımdı şoldım.

(23) Qatespeppin – sol, ayna-qatesi joq Muqalıdın (24) qıstawı. Rabat. Keşe Rabatqa äketti degesin dalaqtap (25) şawıppın da keppin. Rabattı kim qıstaydı, onıñ iyesi kim dep (26) sawalğa qalatın uwaqıtım da bolmaq edi. İyä, mınaw Muqa- (27) -ğalıdın qıstawı eken. Janlıspasam, anaw kök şatırlap (28) salğan üy - Muqanıñ öz üyi. Biltir osı awılда toy bop (29) Qaralanı äkelgende ülkenderge sälem berem dep kirip te (30) şıqqam. Meyramxanasında üş jerden ilgen aspalı, kumis (31) şamı bar-dı. Anaw bulaqtıñ argı betindegi kök üy inisiniñ

– (32) Älibektij otawı. Sarapxanadan jol tartқан mol toptıj kışık- (33) -küşikteri elenip kelgende solay aydalıp edi. Qaralanı suw (34) keşpesin dep joğarıraq barıp, bulaktıj ensiz bir tusınan (35) sekirtip ötkenim de esimde.

(36) Kişi kök üydi etektep tay şaptırım şım jasıl köl (37) joñışqa jatır. Körpe bop qalğan eken, ekinşi oraққа jetpey- (38) -aқ ketkeni goy. Ekinşi oraққа sen jetpessin, birinşi oқtan men **90** (1) ketpessin dedim işimnen. Kreygel’ ayтқан şengel қaytadan (2) oralıp edi, жүregim biraқ şay üstindegidey suwılдаған жоқ. (3) Şaması, atılam-aw degen күdikke boyımdı bermegen boluwım (4) kerek.

(5) Esigi jabıқ at қoranıj aldınan orıs erdiñ ekewin bir- (6) -birine erttep mingen soldat körindi, ol mağan қараған жоқ. (7) Soldattıj қақşıғанına қарап tätemniñ işte ekenin bayқаp (8) em. Men o kisiniñ mına қalpımdı көrmegenine қуwandım, (9) japalaқ sarı osı sät aқ üydiñ aldına Qaralanı äkeldi. (10) Şomıldırған eken - қuyırık-jalı äli keppepti. Üstinen (11) özimniñ erimdi kördim. Bası қуyma күmis, kersenin üş eli (12) kәkpazben қawsırған қоқан er közime ottay basıldı. İşten (13) sıptay tartınıp алған Kreygel’ şıқtı. Japalaқ sarı (14) қoltıғınan demeyin dep edi, Kreygel’ Qaralanı jetektep ketti (15) de özi mindi.

(16) Qarala Kreygel’di tosırқаған жоқ. Üzeңgige ayak (17) kötergende alıp keteri bar edi, bu jolı mıñқ etpedi. Men (18) Qaralanıj қızılmay bolғанın түsindim. Qaba saқal üş (19) aқbozdıñ basın burdı... Aқsaydan күn awғanda ötkenbiz, al (20) қазir bolsa şöbin julsañ süt tamar Keregetastıj aңғарına besin (21) tuna bastaған eken. Qara sapiyanmen қaptaған, jaңға jaylı (22) solқılı bar traşpenkeni Kreygel’diñ baptap minerin de osı (23) salқın aңғardıñ tabanına түskende bayқаp em – Rabattan (24) şıққан saғat jarımnıj işinde қulaқkesti sibdir esittirgen (25) жоқ. Kreygel’diñ meni traşpenkege mazaқ üşin mingizgenin, (26) ärine, bilip kelem. Mingizetinın mana eskertip ayтқан-dı. Äzili (27) şıғar dep em, şını eken. Osı sebepti de meniñ tutқın (28) basımnen töre arbaға mingenim, töre arbaға meniñ atılar (29) aldında mingenim, bir rette, ajal aldı sayaxat, ajal aldı (30) tamaşaday da körinedi. Men biraқ Kreygel’diñ mazaғına (31) jöndep baға bere алған жоқпın. Eki қoldı artıma, (32) şıнтағımdı aynaldırıp jiberip taңған eken, jawırınıм (33) jiginen sögilip қақsap қoya berdi, sonsoñ közim қarawıttı, (34) aңғardıñ eki betindegi pildiñ jonınday töңkerilgen jasıl (35) jotalardı maқpal қara tolқın bastı ma, men qaba saқal (36) köşirdiñ ter şılқıған şüydesin joғaltıp aldım. Osı qaba (37) saқaldan köz jazıp қalған sätte mağan bizdiñ Taşkentke bara (38) jatuwımız da мүmkın-aw degen oy keldi. Kreygel’ қанша көpir (39) bolғанmen, men biraқ jelkesinen бүrip aparıp terektiñ (40) butaғına asa salatın mısıқ emespin goy dep em. Kreygel’ **91** (1) kögerşin baққан bala, men kögerşin aңdıған mısıқ emespin (2) goy. Қaytip közikkenimdi bilmeymin, osınaw oydı äytewir қılt (3) etip köringen sätte umar-jumar basıp қaldım da köpke deyin (4) jibergem жоқ. Alayda әp-әjeptäwir қисını bolғанmen, bul (5) oydıñ da medetke jarar қawқarı жоқ eken - Kreygel’diñ (6) әreket-қareketinen sebebi қисın men üwäjge den қoyatın adamniñ (7) sıjayı körinbedi. Aytpegen күnde әkesine araşa түскен (8) balanıj kinäsi ne? Meni bılay қoyғanda tätemniñ jankeştiligi (9) қaysı? Aқ қағazday bala beyil bolsañ қalıñ eldiñ тоқ işegin (10) özi nege suwıradı? Osı sät köz aldıma şayқalған қara tolқın (11) ayıқtı da qaba saқaldıñ may şıñdı jaғası men terge şılған (12) şüydesi қaytadan körindi. Men Kreygel’di izdedim; (13) traşpenkeniñ oñ jaғında döñkigen күreñ қaska donçaқtıñ (14) üstinde jarbıyıp japalaқ sarı keledi eken, al Kreygel’ közime (15) ilingen жоқ. Sonsoñ men арқалıққа basımdı süyep şалқalap (16) jattım, şалқалаған sät jaraw törege қoyam degen sawalımdı (17) joғaltıp алған ekem, қанша sorғıғанmen түlki sawal jotasın

(18) körsetpedi. Keregetastıñ at alqıntar uzın ańǵarınan şıqqanşa (19) ne oylap, ne qoyǵanımdı bilmeymin. Şalkalap jatqasın ba, (20) esimde aspan qaptı, aspan sosın biraq ittiñ kuyırık jünindey (21) uwdar-duwdar jiren şaş qaptı. Aspanıñ sol tustaǵı tüsi de esimde (22) joq. Eki üzik bult esimde, eki üzik bult aq eşkiniñ tübitindey (23) şañqan bolatın. Bir sät qıstangın siyaqtı em, onı da umıtıp (24) kettim.

(25) Endi birde Qaralanı mingen Kreygel' körindi. Traş- (26) -penkeniñ sol jaǵın alıp säl kıyıs alda, tayaq tastam jerde (27) keledi eken. Kökpardan qaytqan key kisi, kuyırıkqa tınıs (28) bererde, qara sanǵa salmaq sap kısayıp oturuwşı edi. Mina (29) otırısı soǵan uqsadı.

(30) Jattıñ taqımına tüspegesin be, burın Qaralanıñ ayaǵın (31) awlaqtan bayqap körmegen em. Şıǵa şabatın tızıldaq (32) jılkıday saǵaǵınan bügilip alasurmay-aq sabırmın ayañdaydı (33) eken. Äwleki közi bayqay bermeytin, elgezektigin işine bükkiş (34) serpindi ayañ. Tuyaǵın uşınan qazıp basar, qadap basar körinew (35) kerbezdiǵi de joq - tıqır ajırıqtı şaşaǵı mol şaşasımın (36) sipap keledi. Kreygel' men Qaralaǵa uzaq tesilip (37) qaraganımdı bayqadı ma, bayqap ap meni ayadı ma bilmeymin, (38) burılıp kep traşpenkemen qatar ayañdadı. Men manaǵı (39) sawalımdı qayta izdedim, ol alayda taǵı taptırǵan joq. Urtıma **92** (1) silekey uyıp qaptı. Qoyu silekeydi juta bere şaşalıp qap em, (2) Qarala moynın oqıs burıp oqıranıp jiberdi. Mana Rabatta (3) işken şaydıñ üstinde jas atawlıñ túbine jetken-aq siyaqtı (4) em, jo, Qaralanıñ enşisi bölek eken – janarıma lez jas tepti, (5) osı sät Kreygel' aytqan şengel esime taǵı tüsip edi, men oǵan (6) biraq oy toqtatqam joq. Esime tüsken mezet şar ete qap, iterip (7) tastadım. Odan baska şaram da şamalı eken.

(8) Osı ötken köktem beske şıǵıp edi janıwar. Bıltırǵı jaz, (9) bas-ayaǵı ay jarımnıñ işinde, belin ğana suwıtıp báygege üş (10) qosıp ek. Käri sıñır, jırındı attardıñ báygesi bolatın. (11) Birinen de kelgen joq. Aldına jan salǵandı ar köretin taykı (12) mañday key qazaqtıñ betbaǵı minezinen qur emestigimdi sonda (13) bayqaǵam. Üş rette de birden keyin kelgenmen bala tilek tirsegi (14) bar, dombıra saǵaq, küzenbel Qaralaǵa barmaqtaıy ökpe bügip (15) qalıp em. Sonda Qaralanıñ şappas jası – dönendigin de (16) umıtıp ketken ekem. Endi kep qayran Qaralanıñ ayaǵınan arın (17) esken der şaǵında şiki qayıspen tañılıp, tuzdı jaska (18) tañdayımdı üyirip jatısım mınaw.

(19) Kreygel'diñ kepken şengeli qawaşaǵı sıldırıp taǵı (20) jaqınday berip edi, men onı bul jolı bet qaratqam joq.

(21) Qarala oqıranǵannan keyin maǵan oy tüzew kıyıńǵa soqtı. (22) Esime birin-biri ıyıqtap kep awıl tüsti, apam tüsti, soqtalday (23) Qaralanıñ jelige jolap ketse boldı tay kezindegi ädetine (24) basıp biye sawǵan äyelderdiñ şelegine umtıları tüsti. Bäre (25) biraq apam da, awıl da, Qarala taydıñ şekek tolı sütti qulaǵın (26) jıǵıp bas almay simirgeni de – bastırılıp körgeñ tüsteǵi (27) zımırmaq elestey tez körinip, jum-jılasm joǵala berdi. (28) Apamnan ayrılıǵım kelmep edi, apamnan ayrılmayın dep qattı (29) aşıǵan közimdi jumıp ta alıp em. Apamdı közime qamap alǵım (30) keldi, apam alayda qamalǵan joq. Basına bos salǵan aq şalı (31) oramaldıñ bir uşın sol jaq ıyǵına asırıp tastap, bir tizerlep (32) oturuwşı edi, apamdı sol, otırǵan qalpında jibermey qoyayın (33) dep em, közimdi tars jumǵanda apam turıp ketti. Men közimdi (34) aştım. Qaba saqal, ter şılqıǵan jelkesin telpegiñmen sürtip (35) jatır eken. Jawırınım tuz sepkendeı taǵı aşıdı, men taǵı (36) ıñırsıdım. Qarala janarın oynatıp taǵı oqırandı, al (37) Kreygel'diñ qolındaǵı erik sıraq sabı bar, alaǵanıña jaña (38) tuwǵan ay müsindep eki sırgalıq

altın başkan meniñ kamsım (39) ıskırınıp barıp Qaralanıñ şabına sart ete qaldı. Qarala (40) qosayaqtap aspanga atkıdı, Kreygel' alayda tizgindi jibergen **93** (1) joq. Meniñ köz aldına apam, ile jeydeşej kalıp, aq iskek (2) uzın qayşimen murtın basıp otırğan tätem keldi. Ekewi qatar (3) kep qalğan mına tusta men apamdı da, tätemdi de bas salayın (4) dep em, kamsı tağı ıskırındı, Kreygel' "ax, svoloç" dep (5) kijinip ap Qaralanı juqa bawırdan tağı ostı. Kamsımı (6) Qaralamen birge mağan da enşilep kele jatқанın juqana ezüwine (7) juqalap qana jaққан külkisinen bayқadım. Qaralanı ayadım (8) ba, şıdap otıra almap em – jañbir қағарın қайрып tastağan (9) traşpenkeniñ түkpirinen denemdi solға tastaғанда Kreygel'diñ (10) ezüwindegi salқın külki betine jayıldı. Ayañınan jañılğan (11) Qarala tapırañ bir tekirekke tüsti. Kreygel'di tağı da kamsı (12) siltey me dep қорқıp қалıp em – siltegen joq, äytewir. Kekesin (13) kükini endi közine deyin öretip aldı da, aқsitıp tisin (14) körsetti. Men sırgıp ornıma bardım da arқalıққа қайтадан (15) süyendim.

(16) ... Tosınnan kamsı jegen Qarala ayañına äli tüse almay (17) keledi, al meniñ kewdemdi tağı da keşegidey – jaraw töreniñ (18) mawzer kezengenin aytam – ayaz қарıdı. Alғашında Qaralanıñ (19) enine kamsı tidi me dep қорıққан em, ayaz da sol қорқınıştıñ (20) tabı siyaқtı köringen. Biraқ Kreygel'diñ ezüwi külkige kerilip, (21) Kreygel'diñ közi külkimen jılıғанда meni manağı, uzın siraқ (22) ofitserdiñ şeñgel шаққан tusındağı tüysik kep қайта қапті. (23) Men қамданıp bir қалатın sättiñ kelgenin zayıp sezdim. Onıñ (24) biraқ jolı қaysı, қамдағанда ne istep, ne қoyam – onı (25) ajratқam joq. Esimde: bir mezet traşpenkeden қуlap түsip te (26) қалғım keldi. Domalap түsüwge dayındalғанım da esimde. Bul (27) şeşimmen alayda dämimiz jaraspadı. Қаңша қаşқır (28) bolғанмен at pen oқtı adastıra ketüwdiñ мүмkin emestigin tez (29) түсindim. Tağı bir bayқағанım: meniñ tänim de, oyım da üшке (30) bölينip, üş ruw eldiñ daw üstinde beldesken üş jigitindey (31) atısıp-şabısıp keledi eken. Bir Säruwardan üş Säruwar (32) taraғандаy. Säruwardıñ biri "atılasıñ" deydi, biri (33) "atılmaysıñ" deydi. Al қалıs қалған men, ol ekewiniñ (34) қaysısına қулақ asarımdı bilmey dal boldım. Söytip ekewine (35) kezek alaқtap kele jatқанда жүregim loblıdı – säskede jegen (36) қуwırдақ şayımen қosa aқtarılıp қaldı. Traşpenke bılғанar (37) dep қısılғam da joq. Ulıқ arbanıñ bılғанғанı bir adamnıñ (38) üшке bölينgeninen ersi körinbep edi. Men loқsıp-loқsıp ap (39) basımdı kötere bergende қaba saқal bişiginiñ sabımen (40) mañdayımnan nuқıp kep қaldı. Men şalқamnan түstim, biraқ **94** (1) aşuw şaқırғam joq. Taban astınan üшке bölينip otırğan kiside (2) aşuw da қалmaydı eken. Қaba saқaldıñ tayaғına jäne boyım (3) üyrenip қалıp edi.

(4) Men şalқamnan түskende, ekinşi Säruwar tağı da, (5) "Atılmaysıñ, - dedi, - Kreygel'diñ seni sınaғısı kelgeni (6) гоy, atılmaysıñ". Ayna-қatesi joq özimniñ sözimdey eken. (7) Birinşi Säruwar üндеgen joq. Men onıñ ündemegeninen (8) қорıқтым, sosın onı sözge tartıp bayқаp em, ol mağan (9) bajırayıp bir қараdı da tis jarmay otırıп aldı – ayғаğı (10) mol adamnıñ kergigeni siyaқtı edi. Sözden utılған dawkestiñ (11) baskağay amalı қалмағанда қарсы kamsını silkitip sıbap (12) alatının körgenim bar. Men onı sart ta surt boқtap keteyin (13) dep em, awzıma söz түspeди.

(14) Birinşi Säruwar ajalday sazarıp otırıп aldı, uзақ (15) otırdı, men terley bastadım, sonsoñ mañdaydan aққан suwıқ (16) ter sümektep közime қуylıғанда "terlediñ гоy, - dedi ol. – (17) Terle, terle. Ajal sebebi adamnıñ jasımen қурdas emes, (18) adamnıñ özimen қурdas". "Alayda, - dedim men julıp alған- (19) -day, - aldımen bir ayağı көrдеgi, bir ayağı jerдеgi juqa jilik (20) käri ölüw kerek pe?"

“Täteŋ be, tätemiz be” – dedi ol. “Joŋ, (21) dedim men. Jo-joŋ”. “Endi kim? – dedi ol. Ter onıŋ da közine (22) kuyılğan eken. Oŋ közin oŋ ıyığına, sol közin sol ıyığına sürtti (23) de, - kärede jan joŋ pa eken?” dep koŋtı. “Molağa aldımen (24) jügiirendey juŋa jilik kärede jan joŋ pa eken sonday-aŋ?” (25) Men jawap aytkam joŋ, bar istegenim: Karalanı ayaŋınan tüsire (26) almay kele jatŋan Kreygel‘den temeki suradım. Kreygel‘ (27) traŋpenkeden ürikken Karalanı kaŋtı ŋawjaylap kep kaba (28) ŋaŋalğa portsigarın berdi. Közindegi külkisi suwınğan eken. (29) Kaba ŋaŋal temeki tutattı da, onı meniŋ awzıma tıktı. (30) Papiroŋtıŋ tütiği lezdiŋ arasında maljaldanıŋ kaŋtı, men biraŋ (31) jirengem joŋ. Jastıŋ kaŋına jas, käreniŋ kaŋına käre bop (32) ŋıntaŋtaytın aŋal nıspılı künikerdiŋ duŋay sälemin üŋ (33) bölünip estip otırğanda kaba ŋaŋaldıŋ silekeyinen de tirliktiŋ (34) dämi ŋıktı – men papiroŋtıŋ tütiğın kırŋıp tastağam joŋ. (35) Men sonsoŋ äldene aytpaŋka oŋtala berip em, ol jä degendey (36) kolin köterdi. Kreygel‘den köp näse üyrenge eken: söz (37) saptasınan da, kırığıtatınan da Kreygel‘ aŋkıp koŋa berdi. (38) “Ärine, - dedi ol sonsoŋ, menimen aŋdıŋıp alğan meniŋ ekinŋi (39) bölüim, - ärine, alaŋanday kewdege ŋırkırağan jan bergesin (40) peŋenege jazılğan kelte jol men kıŋka kündi koŋğaymın dep 95 (1) kuraŋ uŋıp kaŋmanbaska mümkün emes”. “Sonda ne dep (2) kaŋmanadı?” dedim men. Meylinŋe joŋıksız suraŋ koŋğanımdı (3) özim de baykaŋ em, ol biraŋ obalı ne kerek, uyaltŋan joŋ. “Ketpes (4) üŋin, - dedi. – Mina bes attıŋ tuyağı men tört döŋgelekti (5) tösinen jöneltip jatŋan piŋken boz, böŋte juwsanmen, ana kök (6) kewde Kaŋızgurttıŋ ölige ömir sepkiŋ samalimen at kuyırıŋın (7) birjola kesip ketpes üŋin. Men basımdı izedim, ol – ekinŋi (8) Säruwar kolin tağı köterdi. Onısı asıŋpa degeni eken. (9) “Asıŋpa, aldımdı orama, meniŋ ne aytarımdı bilmeysiŋ göy” (10) degeni eken. “Estimegen nem kaŋalıp edi?” – dedim men sonsoŋ. - (11) Joŋ, - dedim men. – Atılarımdı säskede ğana bilsem kaŋtıŋıp (12) dayın bolmaŋpın?” “Aŋımaŋsıŋ, - dedi ol, - aŋımaŋsıŋ. (13) Adam, sebebi aŋalğa ömir boyı dayındaluwğa kerek; adamnıŋ (14) ğumırı, sebebi jalğız sätki – aŋal sätine dayındıŋ” dedi ol. (15) Meniŋ jüregim tağı loblıdı, men tağı loŋsıdım. (16) Maŋdayımnın perip bir jiberüwge biŋiğın aŋğaylay bergen kaba (17) ŋaŋal meni köp aŋdıŋıp edi, men oğan kol uŋın bere alğam joŋ - (18) işimde zapıran kaŋalmadı. Men sonsoŋ birinŋi Säruwarğa (19) kaŋadım, ol basın kötermedi. Ündemewdiŋ kezegi oğan kelgen (20) eken.

(21) Anadaydan Keregetastıŋ tumsığı köriŋde men (22) kaŋlırap bitip em. Uyŋımnıŋ kelgenin bilem, alayda köz ile (23) alğam joŋ. Sonsoŋ Keregetastı basıma köterip ŋıŋırgım (24) keldi, solıŋtap ŋekem tarttı, biraŋ dawısım ŋıŋpadı. (25) Sonsoŋ men arbadan tüsip kaŋalmaŋ bop talpına bergeŋde kaba (26) ŋaŋal üŋ aŋbozdıŋ basın teŋedi.

(27) Kreygel‘ kaŋsı ustağan kolin köterdi, kaba ŋaŋal üŋ (28) aŋbozdıŋ basın tarttı. Toŋtağan jerimiz Keregetastıŋ kaŋ (29) tumsığı eken. ŋüyginine äli tis timepti. Tanawıma erkektep (30) ketken jalbızdıŋ iyisi urdı. Kaba ŋaŋal traŋpenkeniŋ (31) arkaŋındağı koŋraptan orta kaŋsıŋk jem suwırdı, sonsoŋ meni (32) köterip alıp kök ŋöptiŋ üstine kıljita saldı da, üŋ aŋbozğa (33) at dorbanı kulaktatıp sulı ildi. Kaŋatar turğan üŋewi aŋ sulını (34) kürtildetip ketkende urtıma silekey uyıdı, nege ekenin (35) bilmeymin, asağandarı sulı emes, kaŋarta siyaŋtı köriŋip edi.

(36) ŋökeley berip baykaŋım: taŋımnın ketip kaŋatıŋka jetken (37) üŋ kaŋaŋalı aŋbozdıŋ üŋewi de bir ayğırdıŋ balası eken. Sulığa (38) bas koŋğan bul üŋewi kaŋaybir jıldarı osı Keregetastıŋ 96 (1) balğınnın jaylağan kuldırıŋ kulındar boluwğa mümkün-aw degen (2) oy ŋaptı ma, meniŋ köŋilim bosadı. Biraŋ elden ses kaŋsıp (3) jatŋanda örisin tanıp oŋıranarday jılŋı sorlıda es kaŋaldı (4) deymisiŋ. Bularğa

jem bolsa boldı, al bulardıñ jemi qaşan da (5) jolda. Ulıqtıñ qamı sebebi, onıñ köñiliniñ qamı. Üş (6) aqbozdıñ mına kürsildetkeni Muqağalidıñ sulısı, (7) aydaşısı qaba saqal, alıp kelgenderi men. Men biraq nege (8) äkeldi, mağan bular ne istemek dep basımdı qatırğam joq, (9) qatıratın bas ta qalğan joq-tı. Oynı bolsa da, şını bolsa (10) da bitse eken dep em.

(11) Meni kökke kılıjtıqanda, Kreygel‘, tumsıqtı aynalıp (12) ketken, endi qarasam Qaraladan ol da tısip jatır eken. (13) Qaralanıñ sırn qalaysa uqқанın qaydam – onı baylağan (14) joq, qantardı da, şılıbırın bos tastadı, sonsoñ kep meniñ (15) qolımdı aynaldırdı. Şiki qayıs şiyelenip qaptı. Sol jaq (16) büyirindegi kumis kındı qanjarmen orıp jibere me dep em – (17) ormadı, tizerlep otırıp, köp ısıldap tisimen şeşti, sonsoñ (18) meni tastay berdi de, Qaralanıñ barıp tös tartpasın bosattı, (19) erdiñ basına tizgin bastırıp üzeñgi ildi, al meniñ qaytadan (20) baylañım keldi. Jan ketip öli müşedey salbırıp qalğan (21) qolımdı ğana emes, ayağımdı da şandıp tastasa dep em. Sol (22) jaq qolım men ayağımdı qazıqbaw şalıp bir tastap, qazıqbaw (23) şalıñan eki ayaq pen eki qoldı tas metim ğıp tüyip tastağanın (24) qalap em. Bul tilegimdi Kreygel‘ge ayttım da. Bostan bos turıp (25) oqqa uşqan, jılqını jıqpay bawızdağanday körindi. (26) Kreygel‘ basın şayqadı, sonsoñ meni Qaraladan qarısı betke (27) uzatıp alıp ketti. Men qarjaskam joq, qarсылıq körseter (28) qulqım da joq edi, qaskır jetelegen buzawday tompañdap ere (29) berdim. On bes qadımday jürgesin Kreygel‘ qılışın suwırdı (30) da, onı jerge qadadı. Mañday aldımnan munartıp Qazıgurt (31) körindi. “Vot i vse” dedi Kreygel‘ menimen birge Qazıgurtqa (32) tesilip sâl turğan soñ. “Ökinem, ärine, biraq amal neşik”. (33) Sonsoñ jimiyip küldi. Kekten de, kekesinnen de ada, şını (34) taza külki eken. Kömeyime qol basınday ayqay tıgılıp edi, (35) Kreygel‘ meni arqamnan qaqtı da qaytadan kerı, traşpenke (36) jaqqa ketti.

(37) Jer quşqım keldi me, ayağım taldı ma bilmeymin - (38) Kreygel‘ kobuwrasına qol sozğanda men etpetimnen tüstim. **97** (1) Kreygel‘ “vstan‘ ” dedi. Buwınımda äl qalmıptı, eki-üş (2) talpınıp zorğa turdım. Kömeyim ayqaymen tağı isindi, (3) dawısım tağı şıqqan joq, qaşsam ba degen oy tağı keldi, biraq (4) qozğalsam qulaydı ekem. Sawdanıñ bitkenin men sonda ğana (5) tısındım. Qazıgurttı izdep em, ol köringen joq.

(6) ... Kreygel‘ mawzerin japalaq sarığa usındı. Japalaq (7) sarı atın da baylamıptı. Oñ qolında tizgin, sol qolın mawzerge (8) sozdı. Kreygel‘ tizgindi özi aldı da, mawzerdi onıñ sol qolınan (9) oñ qolına awıstırıp berdi. “Nuw, Golonojkin, - dedi sonsoñ, (10) - oçered‘ tvoya, otliçis‘ ”. mawzeri tizesine tısken (11) Golonojkin qozğalğan joq. “Nuw” dedi Kreygel‘ tağı da, al (12) Golonojkin mağan qaradı, sonda ğana bayqadım – jılap tur (13) eken. Äjimi mol sarı beti juwıp ketken mol jastı, äsirese, (14) kütpegen em – tisimniñ sağıldağanı da qoydı, Golonojkin (15) sonsoñ “Ya ne mogu w Vaşe blagorodiye” dedi, “Çto ne moješ‘ ?” (16) dedi Kreygel‘ , “Ya jiwu w na ix zemle” dedi Golonojkin, osı (17) sät – mawzerdi qalay julıp alğanın bilmeymin - Kreygel‘diñ (18) qolı tütledi, ile, şökelep men qaldım. Kreygel‘diñ qolı (19) tüteteni, meniñ şökelep qalğanım, Golonojkinniñ murttay (20) uşıp tıskeni ras, men, biraq, miltıqtıñ dawısın estigem joq. (21) Sol ayağımnıñ şökelep em, jalma-jan uşıp turıp qara sanıma (22) jabıstım, qolıma sıqırılrap tize qaqpğıım ilindi. Alağanım (23) şıye uwıstağanday kızıl ala eken. Qolıma juqқан qandı öñirime (24) sürte bergen

endigi sätte mawzerdiň dawısı estildi, köz (25) uşındağı Kazıgurt dawıl şaykağan tut ağaştay teňselip ketti, (26) teňselip ketti, teňselip ketti de oň jaq ıyığım tız ete kaldı, (27) ile şırkırap Kazıgurt şıngırdı, kulin dawısımen (28) şırkırap Kazıgurt şıngırdı, şıngırğan älde Karala ma – (29) bilmeymin. Esimde bar kalğanı: Golonojkinge jetip jıgılsam (30) dep em, biraq süyretlip kalğan sol jaq ayağım men kanşa (31) kijingenmen, kınbay-aq koydı, men sonsoň oň jambasına (32) kulap, jer bawırlap julji bergende jasıl betegege kan (33) jawdı, jasıl betegeni, sulı asağan üş aqboz ben Golonoj- (34) -kinniň denesin, bir ornında şıyırşık atқан Karalanı, (35) aynalayn meniň Karalamdı, Karalamdı meniň kan kızıl şäyi (36) kömdi, kan kızıl şäyi kömdi, kan kızıl şäyi...

AKTARMA

Besatar (Beşli Tüfek)

Her yıl adeta susuzluktan ağzı kurumuşçasına gelen bu Temmuz ayı, ucu bucağı gözükmeyen bozkırın hiddeti gibi göğşe vuran Kazıgurt dağının zirvesindeki karı erittikten sonra ancak huzur bulurdu.

Fakat o yıl

Kөгem dağının insan ayağı değmemiş tepelerine ve Keles nehrinin sakin akıntısına ters ters bakıp hoyratça davrandı.

Yine o yıl

Kutsanmış temmuz'un boğazı suya, ıslaklığa değil öncelikle kanla gözyaşına kurumuş gibiydi, sanki kanla gözyaşına aşerdiğinden kara toprağı dövüyor gibiydi.

Tam o senenin temmuzunda

Sabahtan akşama, akşamdan gece yarısına kadar bölge geçitlerindeki temiz havayı sabaha çıkarmadan tüfekle her yeri alt üst ettiler. Bozkırın geyikleri yediğı tomurcuğı bırakıp, keklikleri ise yuvalarını terk edip kaçmıştı. At yavruları kunduz tüyü gibi narin yenice büyümeye, üzerlerindeki deve yünü kadar yumuşak beneklere yeni alışmaya başlamışlardı. Onlar da toplumla beraber zülme uğrayıp herşeye lanet etmek zorunda kalmışlardı. Yeni kesilmiş odunlar ocakta henüz alevlenmeye başlayan bölgenin taze kımızı savrulmadan kalmıştı. Ardıç ağacından yapılmış kımız çömçesini bir serseri mermi ikiye ayırdı. Bu mermiler düşmanına ansızın deyerek, askerlerin boynunu adeta arayarak bulup parçalıyordu. Tüfekten çıkmış tek kurşun, yaşlı genç ayırtetmeden önüne gelen her omurgayı parçaladıktan sonra ancak rahatlıyordu –

Böylece 1916 yılının Temmuz'u Türkistan'ın eşiğinden 'gelin değil bela olarak' içeri girmişti.

“Korku'nun gözü kara olur” dedikleri doğrudur sanki. Dün müydü ondan önceki gün müydü hatırlamıyor ama yeraltından çıkmış gibi ansızın gelen Kazaklar, elindeki tüfeğini kullanmasına fırsat vermeden ansızın kovalarken “öldüğüm yer burasıdır” diye düşünmüştü. Askerlerine emir bile verememişti, tüm hatırladığı ise: Saraphana'nın Taşkent yolu üzerindeki engebeli yolu içinden atlarla çıkıveren yeşil paltolu beyaz şapkalıları gördüğünde altındaki aygırın korkudan ters yöne kaçmasıydı. Atının dizginini sol eliyle, tüfeğı ise sağ eliyle namlusu kapalı bir şekilde tutmuştu.

Pişmanlıkla korkudan kalbinin sıkıştığı o anda altındaki atın bozkırın dağılık kesimine doğru ilerlemekte olduğunu fark etti. Kalın otlarla kaplı bu yerden geçerken atının ayakları altında ağaç köküne benzeyen yuvarlak taşların olduğunu gördü. İnozemsöv, hızlı giden ak kuyruklu atının o taşların birine ansızın ayağını vurarak kendisini yere savurmasından korktu. Atın başını tek eliyle sağ tarafta görünen kaleye doğru yönlendirmeye çalışmıştı. Ancak dinç aygır, titreyen tek elin emrine boyun eğmedi. İnozemsöv, tüfeğini bırakıp dizgine çift eliyle asıldı, o sırada kendisiyle Rabat arasında önünden kaçan askerlerini gördü. Bunu fark eden İnozemsöv, ağzı küfürle dolu bağırmağa başladı– az önce önünde kurbağa gibi emrine itaat eden askerlerinin böyle bir tehlike anında kaçtıvermelerine değil

küfür, kurşun bile gönderebilirdi. Üstelik onların ardından kovalayan kimse de yoktu.

Bozkır'ın eteğinden yukarıya doğru esen rüzgar, bu sefer Akjal'ın kulağıyla oynuyordu. o an önünden çıkan yeşil paltoluların ikinci gurubu bir çemberin yarısı gibi adeta hilal şeklinde sıralanmışlardı. Bir tarafında dağ öbüründe ise Kazaklar, beşli mavzerinin hangi taşın altında kaldığını da bilemiyordu. İnozemsov, Akjal atın kulağını çekerek durdurdu, sakince Kazaklara yaklaşıyordu. Belinde kılıç elinde silah taşımaya başlayan komutan, bir buçuk hafta boyunca beklenen düşmanı ilk defa karşılaşmıştı. Fakat o, düşmanı ne hendeğe gizlenip, ne de taşı siper alarak çatıştı. Akjal'ın ağızından köpükler akıtarak İnozemsov, yeşil paltoluların eline düşmüştü. İşte ikinci kez “öldüğüm yer burasıdır” dediği an buydu ki, atını artık kenara doğru çekiyordu. Taşkent'teki mavzer taşıyan sayısız komutanların arasında Kazakça konuşabilenlerden biri bu, öbürü de Kreigel'di. Fakat yaklaşınca etrafını saran hilal kapanmış tamamen kuşatılmıştı. Çevresindeki yeşil paltolu on kişiye karşı birşey diyemedi. Bunların selamlaşmayı seven bir millet olduğunu biliyordu, fakat mahkumun sözü, tuzsuz yemek gibidir. Atlı on kişi buna çok yaklaşmış olmasına rağmen onlara selam vermek istemedi. Kazak milletini hep ayaklar altında görmeye alışmış olan Rus padişahlarının genç komutanı, üzerindeki üniformayı görünce karşısındaki paltolu on kişinin korkudan titreyeceğini umuyordu. Fakat şapanlılar yani yeşil paltolular tarafında ses çıkartan kimse olmayınca, acaba bir saldırı mı planlıyorlar şüphesine kapılarak boynunu kulaklarına kadar omuzlarının arasına sokup ürkmüştü, fakat henüz saldıran olmadı. Atlılar içinde deve yününen yapılmış beyaz şekpen yağmurluk giymiş beyaz tenli ihtiyar gözüne çarptı. Dikkatini çeken bu ihtiyara yaklaşarak omuzlarını silkip atından aşağıya indi ve

Essalamın aleykim! –diye atının dizginini bırakıp iki eliyle selam verdi.

Ala benekli ata binmiş kunduz börklü ihtiyar bunun uzattığı eline kendi elini değil, kamçıyla hafifçe vurarak selamlaştı. Kazakların selamlaşma sırasında çatışmadıklarını bilen İnozemsov, yavaşça kamçıyı iki eliyle sıkarak kamçıyı bıraktı. İhtiyar, çenesiyle işaret ederek onun atına binmesini istedi. Arkasındakilerden biri de onun gözlerini ipek bir kumaş parçasıyla bağlamıştı. Sıkıca bağladığı kumaş parçasını düğümlerken “it oğlu it” diye küfür etmişti. İnozemsov, sıkıca bağlanan kumaştan beyninin adeta kulaklarından akacağını düşünerek irkildi. Gözlerinin bağlandığı o andan bu güne dek ışığa bir daha kavuşamadı. Ata bindirildiğinden sonrası ise sadece at nallarının sesini, “sağa çek, sağ tarafa” , “atı korkutma ses yapmasın” gibi kısa kısa emirleri duyuyordu. Fakat ondan sonra ne atların ne de insan sesini duyar oldu. Dizlerinin suya gömüldüğü ve atla nehirden geçtiği anı hatırlıyordu. Daha sonra muhtemelen nehirden altı ya da yedi kilometre mesafedeki bir mekana geldiklerinde gözlerini çözmüşlerdi. Fakat gözlerindeki bağ çözüldüğünde bir müddet hiçbir şey göremedi. Önceleri İnozemsov hiçbir şey görememesini gözlerinin uzun süre bağlı kalmasına yordu. Birazdan alışınca görmeye başlarım diye düşündü. Sonradan bunu karanlık bir mağaraya hapisettiklerini farkettiler. Mağaranın alt kısmında buğday gibi parça parça dizilmiş taşlara bakıp muhtemelen eskiden buradan su çıkmış olmalı diye düşündü. Mağara içerisi çok soğuktu, beyazımsı bir gölgenin buna yaklaşip battaniye gibi birşeylerle üzerini örtene kadar çenesi titriyordu. Oraya geldiğinden beri açlıktan guruldayan midesine uykudan başka bir yemek bulamadan yatmıştı. Kendisini yeni yeni toparlayabildi. Mağaranın dışından kazma sesleri duyuluyordu, ancak şu an beyni yarı uykulu olduğundan

bu sesi de önemsemiyordu. Az sonra beyazımsı o gölgenin tekrar belirdiğini fark etti.

Kreigel

Kreigel iki saattir Kılşatas tepesini gözetliyordu. Gömleğinin ucuyla dürbünün camını temizledikten sonra Kazığurt tarafını gözetlemeye devam etti. Akşama doğru alaca karanlık çökmüştü, çevresi bulanık gözükmeye başlayan dağın sırt tarafında hareketlilik yoktu. Bu sefer kalbi kötü düşünceler ve merakla sıkışmaya başlamıştı. Ya başlarına bir şey geldiyse? Akşam olduğu halde dün gece yola çıkan ordusundan hala haber yoktu. Silahsız bir köyü itaat ettirmeye giden ordunun işinin bu kadar uzun sürmesine anlam veremedi.

Kreigel bir sigara daha yaktı. Ayağının altı zaten küllüğe dönmüştü. Tabakada yumuşak kokulu dukat'ın sadece iki tanesi kalmıştı. Biterse de Golonojkin'den tütün isterim diye düşündü.

Aç karnına içtiği için midesi bulanmaya başladı. Etili, yağlı yemeğe alışkın olan mide, Kreigel'i suçlarcasına ağrıyor, zengin bir sofraya görmeden de bulantısı geçmeyecek gibiydi.

Tepenin alt kısmından gelen yemek kokusu ise onu yutkündürmüştü. Sonra atın homurdanma sesi geldi kulağına. Henüz taylıktan çıkamamış, istemeyi de bilmeyen bir sestti. Bunun Karala atın sesi olduğunu düşündü.

Ah işte bunu Taşkent'e göndermek gerekiyormuş dedi Kreigel oradaki yağlı koyun yavrusu etinden yapılmış kavurmayı hayal edip iştahı da açılmıştı.

Ansızın aklına gelen bu düşünceden memnun kalmıştı. Kavurma et olursa, sabaha kadar çalkalanan sarı kımız varsa, eline Tanrının kendisinin getirdiği Karala at da varsa bundan başka daha ne lazım? Dün gecedeki dönme ordusunu beklerken kötü birşey gelmiştir hissine kapılan Kreigel, şimdi biraz rahatlamış gibiydi. Karargahtaki karavanda çıkan iğrenç kapuskadan kurtulmuş askerlerin, kazan dolusu et pişirilen köye girdiği zaman nefisleriyle baş etmesi mümkün olamamıştır diye düşündü. Açlığa mahkum olan karınlarını doyurduktan ve susuzluklarını kımızla bastırduklarından sonra önlerinden ürkek kuşlar gibi bir araya toplanan güzel kızlar çıktığında sıradan bir askeri bırak, Vitka Sofronov bile kendisini tutamazdı.

Kreigel ansızın ayağının altında duran mavzeri eline alıp kekleğin ötüşünün geldiği taşa doğru tam beş kere sıktı.

Mavzere kuş avlamak için kurşun yerine uyuşturucu mermi koymuşlardı. Şimdi burnuna o merminin kokusu geldi tam bir haşlanmış hayvan derisinin kokusuna benziyordu.

Tepenin alt tarafından yine atın homurdanma sesi geldi. Oradaki yaklaşık kırk karaağacın arasında, kışlık evlerin yanlarına doğru dikkatlice baktı fakat Karala atı hiçbir yerde göremedi.

Golonojkin tıpkı saksağan kuşu gibi dikkatliydi herhalde çoktan Karala atı ahıra kapatmıştır diye düşündü.

Kreigel siyah çelikten yapılmış mavzerin koyun yavrusunun ağzı kadar küçük şarjörünü doldururken çiftliğe uzun zamandır uğramadığını düşündü şarjöre bastıracağı her kurşunla da oraya gitmediği haftaları saymaya başladı. Bugün yedi temmuzdu demek ki altı hafta olmuş.

Şimdi şöyle bakarsan, attan iyi anlıyor bunlar dedi kendi kendine. Bunların atları yürümeye gelmez fakat koşmada onları kimse geçemez. Burun deliklerini yuvarlak neredeyse nar kadar açarak koşturduklarında Orlov'la Rostov'tan getirilen Rus atlarını arkada bıraktıklarını pazar yarışmalarında hep farketmişti. bir keresinde Kreigel'in kulağına Gubernator¹ Folbaum'ın kendisi bizzat Kazak asıllı atları sevdiğine dair dedikodu ulaşmıştı.

Kreigel sahip olduğu Karala atın yeteneklerini gubernator'a nasıl ulaştırabilirim diye düşündüğünde aklına İnozemssov geldi. Onu bir kez gubernator'un yaverinin yanında görmüştü.

Kreigel birden ayağa kalktı.

Sanki bu tepeye kolayca ulaşmış gibiydi. Şimdi farketmişti ki tepe adeta kurşunun bile ulaşamayacağı kadar yükseklikteydi. Tepenin eteklerinden yılan gibi kıvrılıp başlayan gümüş renkli derenin etrafı zirveye kadar kankırmızısı kuşburnuyla dolmuştu.

Kreigel yeşillikle dolu vadinin bozkır tarafındaki pelin otlarıyla bürünmüş çukurlu geniş alana baktı. Aşağı inerken yeşil alanda savrulan otlara basarak tek tek ayaklarıyla çiğnemişti. Dönüp arkasına baktığında ise ayak altında kalan pelinlerden kendisinin oluşturduğu geçiyolunu fark etti.

Petr İvanoviç sonra kendisine gülmeye başladı.

Dalga geçercesine güldüğü an gülüşünü garip bir şekilde süslemeyi de alışkanlık edinmişti. Yaptığı bir işten memnun kaldığında böyle gülerdi tepenin üst kesminden aşağı doğru dik bir iniş oluşturmayı başardığından memnundu. Aşağı inerken kestirme yoldan gitmeyip uzun yolu göze aldığı anda bile ayaklarının altındaki otlar, yürüyüşüne ebgele olamamıştı.

Kreigel daha sonra gelen giden var mı diye yeniden Kazıgurt dağının etrafını dürbünle gözetledi. Bu sefer değil gelen giden, sisten dolayı dağı kendisi bile gözden kaybolmuştu. Gönlü beklediği şeyi bulamadı.

Bak işte, bunların ülkesi böyledir. Kovalarsan yakalamaya, kaçarsan kurtulmaya fırsat vermez, saklanırsan da yerini herkese gösterir. İnozemssov yakalanalı üç gün olmuştu. Kreigel, Rabat'la Çernayevka'nın arasındaki bütün bölgeyi dere tepe her taşın altına bakarak arattı. Bugün de yirmi askerinden beşini sağ tarafa doğru göndermişti. Beşinden de haber alamamıştı. Bunun sebebi güneşin zirvede olduğu an birden bire ortaya çıkan kurşun sesleriydi. Ama kurşun seslerinin sahibi belli değildi. Vadinin bir tarafı at koşturmalık yeşillığe bürünmüş bozkır, öbür tarafı göğe uzanan dağ ile çevriliydi. Kurşunlar vızıldayarak geliyor ve nişan alındığı kelleyi yere indiriyordu.

İlk adımlarını burada atmış ve büyümüş olmasına rağmen sevmiyordu bu dört mevsim etrafı sis ve bulutlardan kurtulmayan Kazıgurt'un tepelerini. Hatta bir gün düşünürken farketmişti ki küçüklüğünden saçlarına ak düşmüş bugüne kadar Taşkent'in yolunu şaşırtacak karmaşık sokaklarındayken nerede bir atlı Kazak görürse ansızın bağırıp çağırıp atını kortkutarak kovalamayı farz sayan Kreigel'in içinde bu ülkeye söylemek için beklettiği tek kelimesi, yağdırmak için sakladığı tek kurşunu var gibiydi. Hangi yıldız? Ah evet aradan ancak üç sene geçmiş.

¹ Kazak toprağına hükmeden Rus valilerine verilmiş ünvan

Babasıyla birlikte hanedanlık kutlaması için Petersburg'a gittiklerinde dönüşte dede toprakları olan Sıçevka'ya da uğramışlardı. Şu söylemek için beklettiği tek kelimesi ile yağdırmak için sakladığı tek kurşunu ilk kez o an tıkanmıştı boğazına.

Kreigel'in ailesi 1861 yılında uygulanan yasalar sonucunda Türkistan'a göç ettirilen toplulukla beraber buraya sürüklenmiş sonra Çımkent'e yerleşmişlerdi. Maden ocağında çalışan babasının sarhoşken çoğu kez "Ah Sıçevka" diyerek kendi eliyle alnına vurmasını sık görmüştü. Şu milletin sürekli bahsettiği kan bağı mı yoksa tüm Türkistan bölgesindeki yüz somluk kağıt parayla burnunu silen zenginlerin sanatına girmeye başlayan koca bir insanın akıttığı gözyaşından korktuğu için midir, babası "Ah Sıçevka" diyerek alnına vurduğunda bunun da kalbi sıkışmaya başladığı.

Kreigel Sıçevkaya gittiğinde huş ağacıyla dolu ormanları görmüştü. Dere kenarında adeta saçlarını suya sarkıtıp siyim siyim yüzüğünü kaybetmiş genç kız gibi ağlayan söğüt dallarını gördüğünde onun özlem ve ilgi dolu gönlü sakinleşmişti. Aslında burada bundan başka yeni birşey de farketmemişti. Sahip olduğu tek ineği vardı ona gündüzleri pullukla toprağı kazıyıp yumuşatır akşamları ise gömlek ve pantolonlarının belindeki bitleri temizlemekle uğraşan buradaki halkın hayat zorluklarına şikayetlerini dinlemişti aklına babasının bir ara söylediği şu aşâğılık Kazaklar'ın atasözüne bak diyerek söylediği atasözü gelmişti: İt karnını doyurduğu toprağa ait olur, insan ise doğduğu...

Çift atla sürülen arabayla Moskova'ya dönerken bu atasözünü babasına da hatırlatmıştı. Etlî elmacık kemikleri hem soğuktan, hem yeni uyandığı için hem de dünkü içkinin etkisiyle şişmiş gözüken babası Taşkent'ten geçerken bile bildircin kuyruğı kadar kısa sakallarını okşamaktan başka bir tepki vermedi. Mesleği komutanlık olduğu için insanların ağızlarındaki sözünü yüz ifadesinden anlamaya alışık Kreigel, babasının dede topraklarına, zavallı Sıçevkaya olan aşkının, kiliseye ancak dışgörünüş için giden evde kalmış kızların dincilliğı kadar olduğunu hemen anlamıştı. Sabah çapaladığı tarla öğlen namazı olmadan ekin veren hazine dolu bu toprağın zenginliklerinden yararlanmaya alışan bu ihtiyarın gelirken şu atasözündeki "karnını doyurduğu yer" ile "doğduğu yer" kelimelerinin yerini abaküsteki sayı boncukları gibi çat pat kolayca değiştirmesini farkedince Kreigel'in ruhunu iğrenç bir duygu ve tikslenme kaplamıştı. Fakat az sonra babasına olan tiksintisi geçince fark etti ki "doğan" ve "doyuran" hakkındaki kendi görüşü de babasınınkinden ayrı değildi. Orayı terk ederken, "Ah Sıçevka" dediğinde üzüntüsü damarlarının atışını değiştirecek kadar değildi. Moskova'ya gidene kadar babasının değil faytoncunun yanına oturmuştu. Suratında yol kenarındaki huş ağaçlarıyla dertleşiyormuş gibi bir ifade vardı. Gezme amacının dışında, Kazaklara güç kullanarak servetlerini toplamak için gittiği Kazıgurt topraklarını dönüşte gördüğü bu Sıçevka toprağıyla karşılaştırmaya çalışmıştı bile. Her karşılaştırdığında gözünün önüne sıska atla zayıflıktan ölmek üzere olan ala renkli inek gelirdi ve kunduz şapkasını yukarıya kaldıran Kazakla Sıçevka'daki gömleklî pontolonundan bit avlayan Rus işçileri gelirdi. Her zaman aklına bu geldiğinde o ineğin burnunu kokluyor gibi hissediyor, hayalinde ata bıçakla dizgini beraber yöneltmeye çalışırdı. O yolculuktan sonra Taşkent'e ara sıra işleri için gelip gittiği zaman babasıyla karşılaştığında, kendisini beraber suç işlediği ortağıyla karşılaşmış gibi hissederek çekinmeye başladı. Ya şöyle bakarsan suç muydu gerçekten o? Suç kelimesi Kreigel'in en nefret ettiği sözdür. Çünkü o yolculukta keşfettiği göğsünde dolaşan pis çamur kokusu gibi iğrenç duyguyu diğer tüm kelimelerin hiçbirleriyle ifade edemezdi. Bu nasıl bir duyguydu? Bu kanlı

savaşlardan beri dededen toruna miras olarak hep korunan doğduğu toprağa olan inanç ile sevgiye babası ve oğlu beraber gizlice anlaşarak taş yağdırıyormuş gibi midir? Yoksa açgözlü nefesine uyup daima yüksek mevkiiler isteyen ve hep kendisine bir kurban bulan acımasız kırbaç gibi sallandığında karşısına çıkan yalın ayak, beyaz saçlı ihtiyar annesini göğüsünden itip geçmiş gibi midir? Kreigel'in, o yolculuktaki kendi kalbinde dolaşan şeyleri aktarmaya direnci, yeniden gözden geçirmeye gönlü el vermedi.

Kreigel faytonun arka kısmında kurt tüyünden yapılan battaniyeye bürünerek oturmuş babasının yüzüne pat diye Kazak atasözünü söylerken gözlerini de kaçırmıştı. Yalnız kaldığı zamanlar kafasını ters çevirerek yüzleşmek istemediği o an aklına gelir ve yanakları alev alev kavrulurdu ve bir müddet kendine gelemezdi. Vicdan azabından kurtulmak için yaptığı tek şey de: bu ülkeye, bu ülkenin sakinliği ile kızgınlığını aynı yerde barındıran bozkırlarıyla dağlarına, herşeyini birlik içinde tutmaya, büsbütün korumaya alışık olan toprakların sahibi Kazaklara, Sıçevka'da tedavi için ararsan bulamadığın dağ keçisi ile geyiğine karşı bir nefrete boğulmaktı. Bunların suçu nedir, buralara zorla getirilen, babam ve babam gibileri geri kovmadıkları mı diye düşünememişti bile. Vernıy ile Taşkent'teki kendisinin tanıdığı Rus asillilerden bu millete sıcak bakanları gördüğünde kedi görmüş köpek gibi çıldırırdı. Kendisini adayarak okuduğu tek kitabı olan "Budala" eserinin yazarının da bu aşağılık milletten gelen insanla² yazıştığı mektubunu okuduğunda kızgınlıktan kendini alamadı. Bir de bunların iki omzuna iki kişiyi taşıyabilecek kadar iri ve uzun yapıya sahip olmalarını da hiç sevmemişti. Kendisinin dede topraklarını kolayca vazgeçerek terk ettiği için bunların şu yukarıda söylenen atasözlerini de sevemedi. Bu nedenlerle de Petersburg ziyaretinden beri geçen üç sene içerisinde bu ülkede tanınmış zalim komutan lakabını kendine yakıştırmıştı. Şimdi de bu Kazakları savaşa gönderme fermanının gelmesiyle hangi ucundan tutarsan sonunda her tarafa yayılan Uygur hamuru gibi yasaya gerek de kalmadı. Kazakları kurşunla yalvartıp, kurşunla boyun eğdikleri günler gelir mi gelmez mi diye şüpheye düşen Kreigel, her yerden darbe haberlerini alınca epey endişeye kapılmıştı. Gubernator Folbaum bir taraftan dışarıdaki savaşla içerideki bolşevik darbesinin bütün zararlarıyla tehlikelerini düşünmekte, bir yandan da eşyalarını toplamış hazır bir şekilde bekliyordu. Fermanın ilk çıktığından bu güne dek ancak bir buçuk hafta geçmişti. Bu arada cezalandırma ekibi de kurulmuştu. Bu ekibin komutanı olan Petr İvanoviç Kreigel emrindeki yirmi askeriyle beraber adeta at üstünde hayatını sürdürüyordu.

-Sayın Efendim..

Kreigel ansızın çıkan sestem tedirgin olmuştu. Gelen kendisinin baykuş olarak adlandırdığı çiftçisi Golonojkin idi.

-affedersiniz, Sayın Efendim. Bundan sonraki yola devam etmek sizin için tehlikeli olabilir.

-Sen ne zamandan beri buradasın?

-Bayağı oldu, Efendim.

Kreigel etrafa baktı: kışlık mekana dönmeden , bozkırın güneşini kovalarken evden uzaklaşmıştı.

-Karala at nerede?

² Dostoyevskiy ile Ualikhanov'un yazışmaları

- Çiftlikte, efendim.
- Eyerle, dedi Kreigel.

Saruar, Törehan

Karala atın yine homurdanma sesleri geldi. Sayıyordu bu üçüncü kere homurdanması. Dünden beri yabancı mekana, yabancı köye alışmış olması gerekiyordu ama bu sefer homurdanışı daha da farklı daha da sesli bir şekilde gelmişti. Daha sonra gürültü ve üzengi seslerini duydu. Saruar'ın beyni ağrıdan çatlıyordu. Karala atın eyerini değiştirmekte olduklarını üzengi sesinden anlamıştı. Bebekseverlikle atseverliğin arasındaki farkı hiç ayırt etmeye çalışmamış genç adam, eşek beline göre yapılmış olan Rus eyeri, Karala atın belinde ağrı yapar mı diye endişeye kapılmıştı. Bunun dışında sürüden yeni ayrılan aygırın dün gecede olaylardan sağ çıkıp çıkmadığını da kendisine dert edinmişti. Buraya dün akşam atı koşturarak getirdiği için aygır ter içinde kalmıştı. Saruar, atın durumu için endişeliydi. Tek tesellisi, Karala atın sesinden onun durumunun iyi olduğunu hissetmesiydi. Homurdandığında sesi net geliyordu.

O an iki atın toynak sesi duyuldu.

Saruar, kendileri kaçırılmışken şimdi de Karala atın üzerine binen komutanı köye kaçırmamasından endişelenmişti.

Toynak seslerinin uzaklaştığı sırada Saruar yutkundu.

Törehan kafasını kaldırmadan Kırimdan getirilen çizmelerinin yıpranmış derisinden intikam alırcasına hiç gözünü ayırmıyordu. Fakat şimdi uzaklaşan toynak sesine kulağını doğrulttuğunu belli etti.

Dün gece kendilerini hapsediği koyun ahırında bunu dile getirmeye çalışmalarına rağmen Törehan , gittim geldim şeklindeki üç dört kelimedenden başka birşey söylememişti. Saruar ise Karala aygırın homurdandığı an babasının birşeyler diyeceğini konuşacağını umuyordu. O umudu da şimdi birden kesiliverdi.

Tam tersine Karala atı binerek biraz hava almaya gidip şimdi de dönmüş olan komutanın önüne sorguuya getirdiklerinde dünkü üç beş kelimesini de unutmuştu. Aslında konuşmaktan çekinmeyen birisi olmasına rağmen şimdi bu hale geldiğine oğlu şaşırılmış ve endişelenmişti. Sadece bayram ya da cenaze törenlerinde değil, evdeyken bile bu gelindir, bu çocuktur demeden herkese birşey söylerdi. Fakat şimdi babası tamamen içe kapanmıştı. Öylesine bir içe kapanıklık değildi bu, bir şeye olan kızgınlığın ya da öfkenin doğurduğu umutsuzluk sonucundaki bir içe kapanıklıktı. Fakat bir şey için aşırı kızgınlığa düştüğünde bile babasının alnındaki damarları kalınlaşırdı şimdi ise açık sarı renkli alını bir değişiklik göstermemişti.

Baba, bu tavırı boşuna yapıyorsunuz, dedi Saruar. Boşuna yapıyorsunuz. Allah esirgesin ama kurşun önünde kelime-i şehadet getirmiş olsanız anlardım. Ayağındaki bu çizme hayattaki tek çizmen de değildir. Bunları hayatınızda ilk defa görüyor gibi davranmayın, dedi.

Sert bir bakışla kafasını kaldıran Törehan ellerini çizmelerinden çekmedi.

Yüzünüze vurmuş gibi mi oldum bilemedim, baba. Ama öyle olduğunu zannetmiyorum. Evet! Bütün gece ağzınızdan laf almaya çalıştım. Ama beni yanlış anlamayın. Bundan sonra baş başa konuşabilme fırsatımız olmayabilir.

-Hangi fırsattan bahsediyorsun, dedi Törehan yüzüne soğuk su dolu kova boşaltılmış gibi bir şaşkınlıkla.

-Fırsat dediğin bilerek, öğrenerek ilerleyebileceğin bir yol ise ilerle sen. Bizim gibi basit işçilerle kıyaslarsan senin gibi bilim almış eğitim görmüş insanların canı daha değerli olur.

Şu anda sanki zorla değil misafir olarak kendi istekleriyle gelmiş gibi babalı oğullu, biri buldukları evin baş köşesinde diğeri ise giriş kapısının yanına yerleşmiş, dışarıdan bakıldığında oldukça sakin gözüküyorlardı.

Evin baş köşesinde oturan tombul vücudlu hafif kilolu ihtiyar normalde yeni fırından çıkmış ekmek gibi kan kırmızısı elmacık kemiklere sahipti ama dünden beri uykusuzluktan ızdırap çektiği için midir, şimdi biraz rengi solmuştu. Fakat gözlerinde bir değişiklik ya da yorgunluk yoktu. Baykuş gibi ara sıra gözlerini kapatıp açtığında keskin bir bakış fırlatıyordu.

Yeşil renkli kumaştan yeleşinin üzerinden giydiği deve tüyünden yapılmış yakası siyah kadifeden beyaz yağmurluk vardı. Bu yağmurluk ilk bakışta boynuna siyah yılan asılı duruyormuş gibi gözüküyordu. Küçük yan yatmış taburenin üzerine katlayarak yerleştirdiği beyaz yastığa kolunu dayayarak yan yatmıştı.

Saruar'ın yine yutkunmaya başladığını fark ettiğinden midir, Törehan koltuğunu dayadığı yastığın git gide duvara doğru kaykılarak gittiği bir sırada:

-Ne oldu bu kadar üzerine düştün, dedi deveden yere atlamış gibi çaprazdan hüzünlü bir sesle pat diye konuşarak.

- Tay bile ince, zayıf baldırına yaban arısı konduğunda hemen karşılık verir. Yutkunmak ve kıkırdanmak için eğitim aldıysan kendin bilirsin. Ama kafamı kaıştırma, yavrum. Rızkımı veren hüda'dır kula minnet eylemem. Bu hayatta herkesin kendi rızk'ı vardır. Az çok hayatın tadını çıkardım. Gördüğüm, o rızkımdır işte. Kimseden birşey dilendiğim yok hele senin aklına fikrine ihtiyacım hiç yoktur. Şimdi de yatağımdan mezarım yakınen dizginini tıpkı at misali bir gem gibi çığneyen, ağzından çıkartmayan Rus Çarının komutanı azarladı diye ayağına kapanıp yalvaracak değilim. Uç dediklerinde de uçamam uçabilmek için bu yaşta sonra sakalımı kesip atamam. Şimdi beni konuşturma.

Üşendiğinden mi, yoksa fark etmediğinden midir yastığı bir daha geri çekmedi.

Saruar da ağzını açmadı. Dünden beri ağzından kelime bile alamadığı babasının bir anda konuşmaya başlamıştı. Sanki bunun da konuyu sürdürmeye çalışması gerekiyordu. Bunu az da olsa sohbet etmek uğruna da yapmadı. Sert bir yağıştan sonra rahatlayan bulut gibi ihtiyarla göz göze bile gelemedi.

Ancak yargıyı bekleyen mahkum gibi diz çöküp oturmuştu.

“Yetim kuzu taş yürekli olur..Yetim kuzu taş yürekli olur...Yetim kuzu taş yürekli olur”

Beyninde ezberlediği şiirin iki satırı vardı. O iki satırın diline pelesenk olan ilkini mırıldanarak üç kere tekrarlardı sonrası ikinci mısrayı üç kez tekrar etti. Ancak ikinci mısra, salyangoz kabuğu kadar sertleşip gökyüzünü kaplayan at ve

barut dumanını delip geçemedi. Kişneyerek geri dönen Karala at kadar tesirli olamadı.

Saruar kolay kolay şiir ezberleyemezdi. Ancak alev almadan sönen sobanın isi gibi etrafı karanlığa bürüyebilen mısralar kendiliğinden aklında kalırdı. Uçsuz bucaksız destanların sırlarla hüznüleri içinde barındıran bir satırı ya da belli başlı mısraları aynı atın ayağındaki köstek kelepçesinin sivri ucunun sızlatması gibi inceden inceye canını yakardı.

Fakat böyle mısralara ihtiyaç duyup da aradığını hiç hatırlamıyor.

Şimdi ise buna şaşırmişti.

Babasının aygır sürüsü gibi yağdırdığı kırağılı cümlelerinin üşüttüğü an ikiz mısranın ilki dilinden düşmedi:

“Yetim kuzu taş yürekli olur”...

Yoksa bu mısralardan yalnızca ilkinin aklına gelmesine şüküretmeli midir?

“Yetim kuzu taş yürekli olur.. Yetim kuzu taş yürekli olur..”

Az önce ağzında kurut geveler gibi durmadan tekrarladığında bu mısranın kendisine rahatlık vereceğini ummuştu. Şimdi babasının samanlıkta iğne ararcasına halıdan gözünü kaldırmadığını farkedince: bu sefer onun da kafasının karışık, fakat dertlerinin farklı olduğunu anladı. Güneş hapsedilmiş sanki ay da kavgaya girmiş gibiydi. Tefarruatlı düşünüldüğünde millete koltuk diye kazık üzerine oturtan, yer diye çukura atan tehlikeli bir duruma gelinmiş gibiydi.

Durum tartışılacak bir halde olmayabilir diye şüphelendi.

Bugün halkın yeni kararnameden haberdar olduğunun onuncu günüydü. Şimdilik, uçsuz bucaksız büyüklüğü kendi başına dert olan bu toprağın diğer bölgelerinden bir haber alamadılar. Ancak burası alevlenen tarla gibi yangına bürünmüştü.

Çatısı alev altında kalmış bölgelerden birinin de kendi köyü olduğunu öğrenince geceleyin Çımkent'ten yola çıktı. Gelirken iki üç kere atların dinlenmesi için mola verdiler. Bu molalarda görüştükleri diğer köylerdeki insaların artık kolay kolay diz çökecek kimseler olmadığını anladılar. Genelde Kazakların kendi arasında her gün olup biten kavga ve tartışmalar değildi, bu kızgınlık bir namus ve şeref meselesiydi. Bir şekilde gevşetmeye çalışırsan durdurulamaz haldeydi.

Şaha kalkarak gökyüzünü çifteleyen atın yere düşme ihtimali daha yüksek olurdu. Bu düşünceden dolayı Saruar, zehirlenmiş gibi sarsıntı içindeydi..

Köylere giden yirmi beş otuz askerden oluşmuş infaz ekipleri hakkındaki bilgileri Çımkent'ten çıkmadan önce duymuştu. Evine döndüğünde bunun yalan olmadığına şahit oldu. Babasını da götürmüşlerdi.

Şimdi ise kaçırılan babası bu haldeydi. Tanıdığı birisinin evine misafir olarak gelmişçesine hiçbir şey düşünmeden halı üzerine uzanmış. Koltuğunun altından kayarak duvara doğru kaçan yastığı da tekrar geri almış.

Saruar'ın aklına az önce kendisinin babasına söyledikleri geldi. İnatçı ihtiyarı korkutmak ya da inadından döndürmek amacıyla söylemişti. Şimdi ise ağzından kaçırıldığı sözlerin gerçeklik payı artmış gibiydi. Şu an buldukları evin içerisi hoştu ancak ıslandığı için çözülen urgan gibi büyükefendinin kendi eliyle

kapıyı açarak içeri soktuğu bu ev, babasıyla oğluna zamanı geldiğinde kötü davranacağını hissediyordu.

Adeta insan bedenini canlı canlı kavurmakta olan ağustos sıcağının güneşine karşı öten çekirgenin sesi, Saruar'ı şu an bulunduğu rahatlığın koynundan kolayca çekip almış, ruhunu soğuk karanlığı ile bir mezar kadar köşeye doğru götürmüşçesine bunaltmıştı.

Babasının bundan haberi bile yok. Konuşmalarına bakarsan anlamaya çalışmak gibi bir niyete de sahip değildi.

Nasıl inatçı bir bozkır insanına oturması için rica ederek sandaliyeyi gösterdiğiniz halde kabul etmeyip diz çökerek çömelen inadından vazgeçecek değildi. Atasözü, dünya bir av köpeği ise sen de tilki kadar kurnaz olmalısın der. Bu sözü karşısındaki ihtiyarın ağzından duymuştu. Bundan altı sene önce tanıdıkları sayesinde Taşkent'e eğitim almak için gideceği sırada aklında bulunsun diye bunun gibi kurallardan sık sık bahsetmişti. Dünyanın bilge bir buğra gibi olduğunu, kendi gücünün ölçüsünü bilmeden onunla karşı karşıya gelmeye çalışırsa kurt pençesine düşmüş geyik gibi son bulacağını hep söylerdi. Şimdi ise bunları söyleyen babası silahsız ve güçsüz olduğu halde tüfekle gelen hükümet askerlerine kurt pençesine düşmüş geyiğin sanki onlar gibi davranıyordu. Seslice sümkürmeyi bile bir suç görüp cezalandırmaya kalkabilen hükümet askerlerine karşı geliyordu. Daha tam anlamıyla direnmiyordu ama babasının karakterini, babasının yüzifadesini küçüklüğünden beri bilen oğlu, bu ihtiyarın aslında büyükefendiye karşı göstereceği tavırları ve sinirini tahmin etmekteydi. Şimdiki can sıkıcı zor durumda son şansı değerlendirerek oğluyla sohbet bile etmeyen bu insanın, kırbacıyla sırdaş, itaat ettirmeyi seven büyükefendi ile konuşacağı şüpheliydi. Zaten kendisi ayaz gibi olan büyükefendiye babası da buz gibi davranarak karşılık verir diye korkuyordu.

Saruar'ın diline zaman zaman mahküm kelimesi gelirdi. Fakat önemsememeye çalıştı. Kendisine babasının da dediği gibi kolay kolay o kelimeyi yakıştıramadı. Şimdi ise bu kelime sivri sinek gibi vızıldayarak etrafında dolaşıyordu. Bu vızıldama zaman zaman o kadar yaklaşıyordu ki kulağı çınlamaya başladı. Fakat Saruar bu durumda vefasız çınlamadan kaçtığı halde babasıyla bozuştugu andan itibaren bu çınlamayla adeta sırdaş oldu.

Saruar karşısındaki silahlı genç askerin kendilerini tüm gece gözetlemekte olduğunu düşündü. Ayrıca Saruar birçok şeyi düşünüyordu. Şimdi hapisane yerine kullanılan at çiftliğinin kapısından içeri adım atan genç askeri; bundan üç gün önce Çımkent'teki bakanlığın ağaçtan yapılmış tahta evinde, at saldırısı sonucunda ölen domuz üzerine açılan davayla uğraşmaktayken, babasının Rus ordusundaki komutanı kaçırap sonradan kendisinin de Ruslar tarafından kaçırıldığını öğrenmesi aklına gelmişti. Sonra hızlıca eyerlenen Karala atla kan kokan bu köye doğru müjdeli haber götürüyormuşçasına aceleyle koşturması ve halk arasındaki seçkin insanlara yönelik kurşun gibi bu yeni hükmü düşündü. Ardından son günlerdeki tüm olayları aynı kitabın farklı sayfalarınımışçasına tek tek gözden geçirdi. Hepsini tek tek gözden geçirip büyükefendiyle bulunduğu zaman, onun razı olacağı bir sonuca ulaşayım demişti. Fakat az önceki kulak çınlaması tekrarlandı ve dışarıdan atın homurdanma sesi geldi.

Az evvel tam odaklanmadan ancak göz gezdirmişti, eve girdiği andan itibaren gökyüzünde yıldız arıyormuşçasına evin tavanından gözünü ayırmayan büyükefendi, yarış atları gibi süratli birisiymiş. Saruar o an bir çırpıda yerinden

kalktı. Kreigel sırt kaslarını gevşetiyormuşçasına ellerini beline götürüp sağa sola dönmeye başladı. Aldığı aile terbiyesinden dolayı küçüklerinden öncelikle saygı , büyüklerinden de sevgi beklemeye alışkın olan genç adam, iki ayağının ortasından buzağı geçebilecek kadar boylu postlu olan komutanın bu yaptığından çok rahatsız olmuştu.

Fakat yanlısını hemen düzelten büyükefendi birden bire:

-Selamun Aleyküm dedi. Bu uzun selamın her kelimesini heceleyerek, ağzını doldurarak , uzatarak söyledi.

Sırtında beşli mavzer taşıyan, dini farklı, dili yabancı komutanın tertemiz Kazakçası ile selamlaşma kültürünüden bile haberdar olması olağanüstü bir durum olarak karşılanmıştı. Ki Saruar bir anda adeta süt damlası gibi terleyen bir taş görmüş halde şaşkındı. Karşılıklı uzattığı elinin büyükefendiye ulaşmadan havada kaldığını bile farketmedi. Büyükefendi ise şimdi dikkatini evin iç kısmında oturan bunun babasının üzerine yoğunlaştırmıştı. Saruar, onun bakışlarını takip ederken babasını bulmuştu, hala sinirleri ayakta, yüzü buz gibiydi. Saruar havada kalan elini geri çektikten sonra oturup oturmamakta kararsız kaldı. Tekrar büyükefendiyi göz gezdirerek incelemeye başladı.

Kreigel'in elleri hala belinde duruyordu.

Saruar'ın gözleri büyükefendinin gövdesinden yukarısına bakmaya cesaret edemedi..

Öbürü de tavıyla nasıl bir derdin varsa sana göstereceğim diyor gibiydi diğeri de adeta aynı tavırla ne yapacaksan karşılığında yapacağım bellidir diyordu. Hala yeni aldığı belli olan çizmelerini girişte çıkartan Kreigel, kendisini gören iki Kazak'ın da birbirinden farklı tepki vermesine hiç şaşırmadı. Bunların bu karakteri annesütünden geliyordu. Bir ortamda iki Kazak beraber bulunurlarsa onlardan: biri alev öbürü ise buzdur. Bunlar, şaka ile geçiştirebileceğin bir durum içerisindeyken bile, avını farkedene kartalca birbirine saldırırlar. Eğer, diyelim ki , üç Kazak bir araya gelirse öyle böyle sirklerde bile görülemeyecek numaraların çeşit çeşit şekillerini seyredersin. Çünkü alevle buz çatışırken ayaz vurmuş elma gibi üçüncü Kazak, ilk fırsatta kaçivermek için hazır bekler. Bazen kaymakamlarla, bazen malmüdüleriyle muhtarlık seçimlerinde, toprak davası, dul davası gibi işlerinde eşlik etmişliği vardı. O zamanlarda da sık görmüştü ki bu üç Kazaktan, ilk fırsatta kaçmayı beklemekte olan üçüncüsü, önceki ikisinin artık yorulduğundan emin olduğunda, tartışan diğer ikisine nişan alarak, hatta bazen tek kurşunla ikisini de yok edebilirdi.

Lakin bunların paylaşmadığı nedir ki anlayamıyorum. Sanki mezardaki dedelerinin omuriliğini kopartacakmışçasına havladıklarında elde edecekleri tahtla taç mı vardı?

Bazen hiç olmazsa gülmek, dalga geçmek amacıyla Kreigel, zaman zaman bu tür soruları sorardı. Sorduğunda sopa için kavga eden yaban koyunlarını görmüş gibi zevkten kahkaha atardı.

Bu yol bozkıra gidiyorsa tamam, ancak bozkıra değil de uçurum kenarında pusuda tüfekle bekleyen avcının olduğu yola gidiyorsa, bunun için kavga etmek! Farklı bir mantığı gerektirmez mi?

Kreigel, kahkahası boğazına düğümlendiği sırada neredeyse bağırsakları patlayacakmışçasına katıla katıla gülmek üzereydi, fakat bir ciddiyetin verdiği sorumluluk karşısında kendisini topladı ve yorgun bir ses tonuyla emir verdi:

-İhtiyar, sizi başka yere alalım dedi sinirli değil ama sert bir sesle konuştu.

Hemen, -Petruhin! dedi.

Dün Karala atı çiftliğe götüren kabasakallı asker, ismini söyler söylemez içeri girdi.

-İhtiyarı Golonojkin'e teslim et ihtiyaçlarını karşılansın. Kendisi isterse yanında kalsın, istemiyorsa yalnız bırakın. Namaz mı kılar, yemek mi ister herşeyini ayarlasın, bunlar henüz mahkum değiller. At elindeyse boyunduruğu istediğin zaman geçirirsin. Tabii, eğer niyeti esir olmaksızın o da kaçınılmazdır.

Törehan dış kapıya doğru ilerleyince Kreigel bizzat kendisi gidip kapıyı açtı.

Saruar , Kreigel

Büyükefendi , yere oturmak üzereyken Saruar'a doğru iskemleyi itti. Son üç dört sene içerisinde bu bölgede eşya olarak sık kullanılmaya başlayan sehpa benzeri iskembelerdendi. Eşek tabanına benzer iskemlenin ayaklarına bakarsan, "Vatanım Çernayevka'daki Afgan bit pazarıdır" diyor gibiydi. Bu taburelere oturan kişi, elleri çenesinde iki büklüm olurdu. Fakat Saruar'ın keyfi yerindeydi, büyükefendinin az önce babası giderken söylediği bir sürü nazik sözü, buna tarif edilemez bir teselli verdi. Saruar, daha sonra sırtı uyuştugu için belini sağa sola hareket ettirdi ; tam bunu yaparken eve geri dönen kabasakallı askerin tuhaf bakışlarını da o an önemsemedi.

Kabasakal, beşli mavzerine yastlanarak büyükefendiye doğru bakıp sanki emir bekliyordu. Daha sonra gözü evin girişinde bulunan kırmızı kabına kayd. Burun delikleri de sanki kırmızı kokusunu aldığı gibi genişlemiş gözüküyordu. Büyükefendi Kreigel, bunları farkettiye bile tepki vermedi. Ablak yüzlü, kaba sakallı, sarışın adam da kapıdan geri çekilmişti. Duvarlarıyla tavanı gümüş rengine boyalı ağaçtan yapılmış tahta evin içerisi o an sessizliğe büründü.

Büyükefendi Kreigel, az önce Törehan'ın kalkıp gittiği minderin üzerinde namaza dalmışçasına hiç kımıldamadan bağdaş kurup oturuyordu. İki duvarı tamamen kaplayan halının narçiçeği rengindeki kıvrıkcık gövde kısmından tabantahtalarının gıcirtısı geliyordu. Kreigel kenarı altın örmeli şapkasını kafasından çıkartıp dizine koyduğu an Saruar fark etti ki, alnı oldukça genişmiş. Fakat büyük komutan baş başa kaldıklarından beri bunun yüzüne bir kere bile bakmadı. Mavi gözleri ayak altındaki sarı halıya dikilerek ayaz gibi soğuk bir düşünceden, canını sıkıran bir olaydan dolayı buz tutmuş bir cama dönmüş gibi duruyordu.

-Öyle ışığım, dedi bir anda. Uzun bir sessizlikten sonra ansızın konuştuğu için Saruar şaşakaldı. Bunun değil Kazaklar'ın ağızından bile nadir duyulan "ışığım" sözü kulağa o kadar hoş gelmişti ki bir an.

Sessizce uzun zamandır aklını kurcalayan düşüncelerine son vermesinden kendisi de hoşnut değil miydi? Büyükefendi Kreigelin o sıra alnında kırışıklık oluştu, lakin daha kafasını yukarı kaldırmamıştı.

-Gördüm ki, eğitim görmüş bir çocuğa benziyorsun. Tarağa alışkın saçların da var. Büyük ihtimalle şehirde çalışıyorsun. Ne yazık ki bu işler tilki kurnazlığı gibidir. İnsanın ya da bir milletin başına geleceği varsa, nefsi tam zamanını bulup yanında belirirmiş. Sahte namusla yarı milliyetçilik, suçsuz boyunlara hançer saplatır. Suçsuz alınlara kurşun yağdırır. Bu durumlarda söz duyabilen kulakla, soğukkanlı düşüncenin tahammül gücünü bilen ruh gerekir. Az önce burada olan ihtiyar, baban tahmin ediyorum. Onun aldığı terbiye ile eğitildiği hayat okulu farklıdır. Kurumuş bir tezek kadar sert, dediğim dedik bir insanmış. Ona kızmak da, öfkelenmek de bize düşmez. Kamburunu ancak mezar düzeltir. Fakat allah korusun, diyerek cümlelerini sonlandırdıktan sonra Saruar'a baktı.

Ses tonu oldukça yumuşaktı. Saruar, o kadar dikkatli dinlediye bile, dolambaşlı bir sürü sözün değil amacını, anlamlarını bile doğru düzgün çıkartamadı. Fakat büyükefendi Kreigelin sakin ve yumuşak ses tonundan hoşnut kaldığı için olumsuz tepki vermedi. Üstelik bu adam, bozkır Kazaklarını görür görmez sinirini çıkartmaya çalışan bir çok makam sahiplerine göre farklıydı. Kendisinin saygı gören, saygı göstermeyi de bilen hoşgörülü bir insan olduğunu gösterdi. Babası görmeden bilmeden dışarıdan söylenenlerle bunun hakkındaki yorumlarını, fikirlerini, şimdi gösterdiği tam tersi tavırlarıyla kuşkusuz yok etmiş gibiydi.

Saruar, iki büklüm olan sırtının uyuştüğunu fark ettiği sırada, dedikodu ile mişmişin kazaklar arasında mantar gibi hızlı ve bulaşıcı bir şekilde yayıldığını düşündü. Dedikoduların yaygınlaşma sırasında bayağı bir şişirildiğini, her şişirilerek söylendiğinde ilk baştaki gerçek halinden tamamen farklı bir şekle kolayca dönüşebilme imkanı olduğunu anladı. Mesela, başlangıçta yılan olup da ısırıldığına dair söylenti, üzerinden zaman geçince kolaylıkla gitgide ejderhaya dönüşebilirdi. Temiz kalpli saf Saruar, kendi kendine, şimdiye kadar bu dedikodulardan hep kaymakamların tamamının zalim olduklarını duyduk dedi, sonra bunların hepsinin aynı zalimlikte görmenin de doğru olmadığını düşünmeye başladı. Doğru ise bile, kasım ayındaki gökyüzü kadar kapalı olan bu hayatta farklı insanlara ihtiyaç duyduğumuz için mutlaka bir araya gelip sohbet ettiğimizde herkesin kendi yapısına uygun bir dil ve yaklaşımda bulması gerekiyor. Aksi takdirde, geldiğinden beri tek bir kelime etmeyen ve suratı asık bir şekilde bu odayı az önce terk eden baba gibi tuhaf tavır gösterirsen, ansızın uçurumdan aşağı düşmen muhtemeldir. Uçurumdan düştükten sonra pişman olup olmaman artık önemsizdir.

Saruar, bir yandan farklı düşüncelere dalmış, bir yandan da bunların ne olduğunu çözmek istiyordu ve şaşkındı. İşte o an Kreigel ayağa kalkıp az önce asker kabasakalın boğazını yumuşatan kırmızı kabına doğru ilerleyip beş altı kez çalkaladı.

İki tane çamçağı kırmızı kabından ustalıkla doldururken bir damlasını bile yere akıtmadı. Bu Kreigel'in adeta küçüklüğünden beri kırmızı içme adabını ve kültürünü öğrendiğinin göstergesiydi. Bu durum Saruar'ı, sanki dombıra'yı ustalıkla çalan bir yabancıyı görmüşçesine heyecanlandırmıştı.

Saruar, her zaman köpeklerin çekiştirdiği yeni kesilmiş hayvan derisi gibi yıpranmış bu milletin milli unsurlarını başkasının korumaya çalıştığını

gördüğünde heyecanlanırdı. Dini farklı, dili yabancı demeden bir başkasının taşıdığı hoşgörülen her türlü yeteneğe kendisinin de sevgiyle baktığı için midir? Yoksa farklı milletlerden birinin insanının diğerini umursamazlıktan gelmesi, yok sayması ya da aşağılamasına anlam veremiyordu. Şimdi karşısındaki büyükefendi Kreigel, ıslanmış yular gibi ince ve zarif yaklaşımıyla Saruar'ı kendisine bağlamak üzereydi.

Kreigel'in söyledikleri ile yaptıklarında aldatma görülüyordu. Yumuşak ve sakin cümleleri, kıymız kabını kucağında eğerek kaseye kıymız dordurması, her ikisi de yapmacık bir gösterge değildi tam aksine doğal yapısı böyleydi. Bu millete sevimli bakmadığı bir gerçektir çifte vurmaya hazırlanan at gibi adeta kulaklarını dikiyordu. Buna rağmen Kreigel'in kalbinden geçen hissler pek de kötü değildi. O yüzden çiftlikle uğraşan bu halkın o kadar anlamsız gördüğü günlük hayatlarının adeta güzel bir at ile güzel bir kadının fiziği kadar estetiğe sahip olmalarını da yok saymıyordu. Bu milletin kanında insanı ister istemez ansızın etkileyen doğal bir yapı vardı, bu yapı adeta kusursuz çizilen çemberin, durmadan dönen, sonsuzluğu temsil eden döngüsüne benzeyen bir kalıp gibiydi. O yüzden Kreigel'in aldatma gibi bir niyeti yoktu, tam tersine onun dudaklarından taze kovan balı renginde akıcı Kazakça kelimeler ardı ardına dökülüyordu. Bağdaş kurarak oturan Kreigel Kazakça konuşmaya başladığında şimdiye kadar söz ışığı görmeyen gönlü derinliklerinde sakladığı herşeyini adeta çalkalayarak ortalığa saçarak gibiydi.

Kreigel kaçlarını çatıp sessizce düşünürken içinden, bu omuzlarına kadar saçlarını uzatan yakışıklı Kazak gençleri, ördek yavrusu badiler, genelde kendi sözlerinin farkına varmazlar dedi. Rus Çarının ya da vali Folbaum'un ismini de ekleyerek hızlıca Rusça konuşursan, burnuna yeni halka takılmış deve yavrusu gibi heyecandan yerinde duramazlar.

Kreigel'in aklına bir an Kazakların "balık baştan kokar" atasözü geldi ve bunların hepsini düşüncelerinde ardı ardına sıraladı. Bu sözü geçen yıl Çerniyaev'in şirketi hakkında araştırma yaparken karşısına çıkan etnografik ansiklopediden okumuştur.

Balığın baştan kokması, söz temsilidir. Yoksa bu millet gerçekten bir balığa dönüşürse karaciğerden, karnından ya da havyarından kokardı. O an yarım yamalak Fransızca konuşan arkadaşları aklına geldi. Daha sonra Kreigel, Petruhin'in götürdüğü inatçı ihtiyarı ve karşısındaki çocukla yetişkin bir sohbeti nasıl yürüteceğini düşündü.

Anlaşılan kıymız en az iki gün bekletilmiş, üzerinde sarımsı kaymak oluşmaya başlamıştı. Saruar zorla yuttu. İçine bir kurt düşmüştü. Bu şüphe Saruar'ı rahatsız ediyordu. Kıymızın yaklaşık iki gün bekletilmiş olduğunu düşününce bu kışlık evin de terk edileli en az iki gece olması lazımdı. Dün yolu tarif eden insanların gösterdiği tarafa doğru koşturdu ancak gittiği bu yerin kime ait olduğunu hiç düşünmemişti.

Bu evin sahibi neredeydi?

Niye hala yazlık evlerine taşınmamışlardı?

Dün ağustos'un kısa gecelerinden biriydi. İlk geldiklerinde kaldıkları çiftlik hapishanesini o gece Kazak köylerinde rastlanmayan bir sessizlik kaplamıştı. Kocaman köpeklerin her zamanki havlama sesi, sürü içindeki genç aygırın dağları yerinden oynatan her akşamki kişnemeleri yoktu. Hepsinin o gece sessizliği

büründüğü dikkatini çekti. Saruar, değil insanların uykuya daldığı gece vakti, şimdi de dışarıdan hiçbir ses duymuyordu. Ancak, evin kıyısındaki bilek gibi ince dereden akan suyun sakın şırıltısı, arıların vızıltısı gibi ot biçen orakların sesleri, at çiftliğinin bulunduğu taraftan gelen demir dövme ve bileyi sesleri vardı. Acaba biri çelik mi bileliyordu?

Saruar, çok bekletildiğinden neredeyse bozaya dönen kımızı içtiğinde terlemeye başlamış sırtını yaslayarak gevşemişti. Bu sırada Saruar böğüründe oluşan kızarıklıkları gördü. Giriş kapısının iki tarafında toplanan tüfeklerin kahve renkli dipciklerini de şimdi fark etmişti.

Kreigel, yine baş köşeye oturmuş, iki eliyle tuttuğu kımızı yavaş yavaş içerek tadını çıkartırken Kazakların adet ve geleneklerini, hayat tarzlarını küçüklüğünden beri öğrendiğini adeta ukalaca gösteriyordu.

Anlaşılan, Kreigel'in bu tavrı elinde boş kaseyle taburede iki büklüm oturan Saruar'a net bir teklif olarak geliyordu:

-Benim bu ülkede doğup büyüdüğüm nasıl bir gerçekse, milletinizin de karar vermesi tam kitabın ortasından olur. Az önce söylediğim gibi tilkinin kurnazlığına benzer bu işler.

Kreigel, aklına gelen diğer fikirleri bir an unutmuş gibi kımızdan bir yudum daha alıp, ince bıyıklarının kenarını silerek soluklandı.

-İnsan, her kimle konuşursa konuşsun ayırt etmeden aynı çadır eteklerinin kazıkları gibi eşit mesafeli, sağlam, pencere çerçevesi gibi de düzgün olmalıdır. "Kısraktan ala da, kula da doğar" sizin atasözünüzdür. Milletın üzerinden geçinen kibirli kaymakamların bazıları durduk yere sıkıntı çıkartabiliyor. Eğer bunlar bir de bela arayan tiplerse, bunların karşısında Kazak gibi gururlu, inatçı bir milletin baş eğmesi tabii ki zor birşey. Yeni kanunu ilk önce halka doğru anlatmak da bu kaymakamların göreviydi. Bu basiretsiz, yönetim kabiliyetinden mahrum insanlar yüzünden milleti ürküttük. Evlat, işte bu yüzden ülke, adeta kardeş kavgasına girdi. Kusura bakma, adını soyadını bilemedim... dedi uzun boylu komutan.

Dedi ve sarı kımız çamçağını iki eliyle çevirerek masa üzerinde yuvarladı. Yuvarlanan sarı kımız çamçağı döne döne annesine koşturan çocuk gibi kımız kabının yanında durdu.

Babası da çay içtiğinde boş kabı böyle yuvarlayarak bezdirirdi.

-Saruar diye ismini söyledi.

Kreigel,

- Sen az önceki aksi ihtiyarın oğlusun değil mi?

- Evet .

- Dün adamlarım senin şehirde olduğunu söylemişlerdi.

-Evet .

-Taşkente mi yaşıyorsun?

-Hayır, Çimkent'te.

- Ne zaman geldin?

- Dün.

- Köyüne uğradın mı?

- Lafı evirip çevirmeye gerek yok, Kreigel bey, dedi Saruar. - Köye uğramadıysam, akşam akşam at koşturacak kadar ne acelem vardı? Sanki dedem mi vefat etti?

-Önemli değil dedi Kreigel. Saruar'ın biraz sinirlerinin bozuk olduğunu fark etmemiş gibiydi. – birşey olmaz dedi peşin köyüne bugün değilse, yarın gidip özlemine bastırırsın. Burası da aynı zamanda kendi köyün sayılır.

Saruar dalga mı geçiyor diye Kreigel'in yüzüne dikkatlice bakıyordu. Bir değişiklik görmedi.

Saruar, -Bugünlerde köy kalmış mıdır dedi. Bu sefer yüreğinin derinliklerinden gelen acılı sitem ve ağız dolusu kelimelerini bu kez durdurmaya çalışmadı. Gözü tekrar evin giriş kapısının iki tarafında yığılmış tüfeklere kaydı ve tekrar ev sahipleri için endişelendi. Aklına düşen bu endişe şoktan da öte panikti.

-Dürüst olmak gerekirse kaybedecek birşeyim yok bay Kreigel, onun için açık konuşacağım. bu bölgede ilk kez sizin gibi, Kazak bir çocukla dobra dobra konuşan bir adam gördüm. Daha önce de böyle birini duymadım. Ancak sizin akıcı Kazakçanız ve kültürümüzü bilmeniz dikkatimi çekti ve bunu size hoş görünmek için söylemiyorum. Fakat size yalalaklık etmeye çalışan çok kimse görmüşsünüzdür. Muhtemelen bunu da sevmezsiniz. Gözle görülen fiziki gerçektir, halbuki içindeki doğrular kalp gözüyle görülür.

Saruar, cevabının deve hörgücü gibi kaba olduğunu fark etti ancak özür dileyerek konuşmayı yumuşatmadı.

-Köyden bir adam götürdün. Size onun kim olduğunu sormam patavatsızlık olur. İçinizden belki konuşmamı kesmemi istiyorsunuz ancak az önce sizin söylediğiniz vasıftaki kaymakamların yöneticilerin halka kötü davranmasına kızılıyorsunuz onlar sizin birer maşanız, sizin ulaşamadığınız yere ulaşan kulacınız. Bu maşaları eliniz yanmasın diye kullanıyorsunuz, bırakamazsınız, ancak öfkelenirsiniz, onları suçlayamazsınız.

-Evet, dedi Kreigel, -evet

Saruar'ın kulağının dibinden soğuk terler akarken bu cevabın gerçekleri kabul etmesinden mi yoksa bir refleks olarak tepkisi miydi bilemedi.

- Evet dedi Kreigel. Görüyorsunuz, ben dilinizi biliyorum ve tercümana ihtiyaç duymuyorum. Diğerlerine benzemem. O tercümanlar buğdayla mısır ununu birbirinden ayırt edemezler. Söylediklerini anlamadığımı düşünme. Eğer anladıklarım da doğru ise, kurttan kuzu doğmaz, sen de baban gibisin. Ancak biz Ruslarda, torun dededen farklı olur derler. Sözüne bakarak senin biraz farklı olabileceğini bekledim.

-Babanın kitap aramak için Taşkent'e gittiğine tanıklık edemem.

-Bir kitabın güç ve dayanıklılığın göstergesi olduğuna ben de tanıklık edemem Bay Kreigel. Ayrıca, o kişinin okuduğu kitabı siz görmemiş bile olabilirsiniz dedi Saruar.

-Öyle mi - dedi Kreigel. Orak gibi keskin ses buruldu ama biçmeden aniden durdu. Ancak bu tek bir kelime ile iki harf, az önce ittiği çamçak gibi yuvarlanmış dönmüş bir durumdaydı. Yerde bağdaş kurup dim dik oturan Kreigel

karşısındakine de dikilip kolay kolay bırakmazdı. Saruar içinden çıkamadığı derin düşüncelere daldığı an Kreigel sanki bunu görmüşçesine sol eliyle kendi alnına birden bire vurdu. Bu Kreigel'in bir tikiydi. Bu hareket karşısında Saruar aniden iki elini kaldırıp siper ederek durdu. Saruar'ın bu ani tepkisi, aynı Kreigel'in ilk kapıdan girdiği anda gördüğünde yaptığı şaşkınlık ve heyecanla verdiği tepki gibiydi. Kendisi de verdiği ani tepkiden şaşırıldığından dolayı kaldırdığı eli bir an havada dondu kaldı. Dışarıdan bakıldığında, sanki uzun bacaklı komutandan kendini elleriyle bir kalkan gibi koruyordu.

-Öyle mi ? dedi Kreigel ikinci kere.

Büyükefendinin ağzından ikinci kez bir kelime ve iki harften olan bu söz çıktığında, hem Rus orakları gibi yarı eğik hem de sırtını yaslayarak yatan yeni doğan aya da benziyordu.

Büyükler sırtını yaslayarak yatan aydan korkmak gerektiğini söylemişlerdi.

Kreigel buna rağmen hazır bunu haşlamışken üzerini doyasıya tepelemek istedi. Ancak hem Kreigel hem de o biliyorlardı ki bir kağıt parçasını lime lime etse de, insana bilgi annesütüyle gelmediyse akla girmezmiş .

-Ancak, dedi Kreigel bağdaşını bozup ayaklarının yerini değiştirerek, -hayat bir dönüşümdür ve büyük küçük tanımadan, bazen sınamak için, bazen de dalga geçmek için insanların önüne bir tuzak ya da bir yeşillikle dolu vadi çıkartabilir. Böyle bir vadiye, böyle bir tuzağa ancak cesur bir yiğit karşı durabilir. Karşı durmaya çalışanların ise genelde cesurluğu ile kahramanlığı yeterli olmaz. Cesur ve kahraman insanın yolundaki engelleri aşabilmesi için de, öfkeye kapılmadan, ince düşünce, zeka ve sabırlı olmak gerekir. Zihin ve kavrama gücü doğanın cömertliğinden dolayı bize verdiği bir bulak ise, bilgi, bilgi arzusu, kitap arayışı gibi kırbaç örmeye benzeyen kavramlar o bulağın gözünün engellerden dolayı her an kapanmakta olan önünü açmak için verilen bir silahtır.

-Pekala, dedi Kreigel, -Size göre bir örnek vereyim. zihin dediğiniz dün bindiğiniz Karala at olsa, bilgi ile bilgi sevgisi dediğimiz de senin baban, babanın seyisliği diyelim; seyislik belki sende de vardır dedi Kreigel. Sonra bir derin yutkundu aksi bir halde hala öfkesi geçmemiş cümlelerine devam etti. Ancak sanki Kreigel, bilgisizlik ve kırgınlık içinde olduğunu düşündüğü bu genç çocuk Saruar'a üzülüyormuş gibiydi.

Bir yandan, büyüklerin söylediği, halkın dediği atasözlerinin hepsinin balkaymak gibi lezzetli olduğunu düşünerek şüphesiz inanmak doğru değildir. Yoksa “çocuk babadan ya bir batman veya bir miskal eksik doğar” sözü doğru olsa, halkların ilerlemesi ile gelişmesi mümkün olmazdı; at yerine katır, katır yerine sıpaya binen takkeli tüccarlar cemaatine benzeyen cüceler kavmini görürdük. Bedenin yoldan çıkması ruhun da bozulmasıdır, ruhun bozulması ise ervahın da bozulmasıdır dersem, benim ervahın da haberdar olduğuma şaşırma dedi Kreigel.

Kreigel'in bunları bilmesinin nedeni, Taşkent yakınlarında çoğunluğu Kazakların yaşadığı Çernayevka'da ilk adımlarını atmasıdır. Ancak ervaha inanıp inanmamak ikinci bir meseledir. Bunu temcit pilavı gibi gündeme getirip tartışmak gereksiz. İster inanın ister inanmayın, kim, ne zaman ve nerede olursanız olun, ancak başkalarının güvenine saygı duymak gerekir. Kreigel'in bunu yapmaya yeterince sabrı vardı. Bu genç yiğit Saruar'ın bundan şüphe etmemesi lazım. Uzun sözün kısası, Saruar gibi iyi bir eğitim almış yiğidin lafın

sonunu beklemeden tartışmaya girmesi ona yakışmaz. Bu sadece yakışmayan bir kusur değil, onun için önemli bir eksiklik olur.

Saruar'ın zaman zaman alnını tokatlayan parmakları şimdi de diz kapaklarını oğuşturup bazen de birkaç gündür taranmayan kumral saçları arasında dolaşıyordu. Bunlar sorular karşısında cevap bulamayan adeta apışıp kalan bir insanın kontrolsüz hareketleriydi.

Saruar bunu kendisi farketti ancak yalandan istifade etmeye tenezzül etmeyen bir delikanlı olduğundan gerçeği de saklamaya çalışmadı. Heyecandan saçlarını parmaklarıyla alnına doğru çekiştirdi

İşte bu gibi tartışmalarda kulak dibinden kamçı yemiş atın sırtındaki eyerin kaltakbaşı gibi sağa sola sarsılırdı. Önceki yıllarında kımızdan esrükleşip kökpar oynayıp kız peşinde koştuğu zamanlar kurt dişi kutsanmışlığıyla daha yiğit ve cesurdu. Şehre gelip kağıt kalemle uğraştığından bu savunma turgay ürkekliği buna yerleşmişti. Şimdi de kendisine dik dik bakan bir insana da bu ürkeklikle cevap veriyordu. Çenesini boğazına doğru çekip geriliyordu. Bu hareketi çoğu zaman kötü sanmazdı ancak başka birine mahçubiyet duymaktan da hoşlanmazdı. Gömleğinin yakası sonuna kadar açık yazlıkta oturur gibi ne kadar rahat olsa da tam tetiğe basacağı sırada kirpi görmüş yılan gibi kıvrılan bu beyaz yakalı Rus kaymakamlarının karşısında rüzgar almış yelkenli gibi boyun eğmezsen hayat hakkı tanımazlardı. Yoksa kamçılanıp naralarla seyiplenmiş at sürüsü gibi kovalanırdı. Dört yıl boyunca kitapları karıştırıp okuyup, memur olup daha sonra yaptığı yanlışları dolaylı şehirde bozkıra sürülmek onun için iyi olmaz diye korkardı. Rus kaymakamının karşısında yapacağı bir yanlışı telafi edecek araya girecek bir eşi, dostu, yakını yoktu. Onlar, onun devlet kapısında bir mevkide olmasından memnundular. Onun yılda bir köyüne ziyarete gelmesi, geldiğinde ayağında Amerikan postalı, üzerinde yakası kolalı gömleği, kıravatı, koltuğunun altında bir evrak çantası olması yeterliydi. Akrabaları onun fakir dedenin, yoksul babanın çocuğu olduğuna bakmaksızın tay, koyun keserek toy yapıp ağırlandardı. Bunu devlet kapısında kendilerinin bir dayısı görüp, ondan akıl sorup, ufak tefek dertlerini paylaşıp yardım beklerlerdi. Saruar böyle zamanlarda ben gerçekten bu saygıyı hürmeti hakke ediyor muyum diye kendini sorgulamazdı bile. Bu tatlı sözleri, sıcak davranışları kendisine sunulan bir hediye gibi görür, yadırgamazdı. Akrabalarının, konu komşularının dışında Seken gibi bir köy ağasının o deve yarısı kadar olan heybetli vücuduyla önünde eğilip et parçalayıp, tuzlayarak buna ikram etmesini, hizmetini bile yadırgamazdı. Bugün kendisinin aslında iki ayrı ruh halini ve karakteri taşıyarak bu güne kadar yaşadığını fark etti. Gagasının pençesinin kelepçesi açılıp ava uçurulan alıcı kuş gibi köyünden şehre gönderilen Saruar şehirde üç odalı bir kerpiç ev sahibi olmayı büyük bir murat zannetmişti. Şimdi ise şehirde bu şahin gibi Rus yöneticilerinin yanında kendisinin gagası ve pençesine yenide kelepçe takılmış bir karakterde hissediyordu. Ona vurmak için kaldırılan ele direnmiyor, sırtını dönüyordu.

İçine kurut katılmış çorba dolu kaseyi iki eliyle hürmetle kendisine sunan Seken aklına geldi yine: Saruar kendisine uzatılan kara renkli kaseyi alıp alamakta tereddüt etti. Bu sırada babasının Ruslara aldırış etmeden dünden beri arkası dönük yatması aklına geldi. Fakat bu sefer farklı yorumladı. Hayatı boyunca insanın götürebileceği tek şeyin, bir yabancıya dizgininin gemini almamak onuru mudur diye düşündü.

Saruar, aklından geçen sorularla uğraşırken iki eli on parmağıyla saçlarını karıştırıp kah kahkülünü önüne çekip kah arkaya tarayarak cevaplar bulmaya çalıştı sonunda saçları iki eli ve parmakları arasında sıkışıp adeta bir mahkum gibi kafasının arkasına yapıştı. Çünkü adeta ayaklarının altından yüreğinin ta içine giren sızılarının dertlerin cevabını bulamıyordu. Rus efendinin kendisini adam yerine koyup yumuşak davranışından başka tesellisi de yoktu, bu da yüreğindeki sorulara cevap vermiyordu.

Zikri olmayan Kreigel'in zilletinin olduğunu Saruar şimdi anladı. ansinirlenmeyi biliyormuş. Saruar bunu şimdi anladı. O andan itibaren Saruar akıcı bir üslupla durmadan kendisini ifade edebilmek içindeki herşeyi döküvermek istedi. Bundan önceki konuşmalarını bu kadar yüksek ve kibar bir şekilde yürüttüğü için özür dilemeye bile hazırды. Ama Kreigel'in taştan yapılmış Tanrı gibi soğuk buz gibi bakışına karşı ifade edecek bir kelime bile bulamadı. Gözlerine ek olarak, büyükefendinin yüzü de cam gibi ruhsuz ve soğuktu.

Kreigel sessiz kaskatik kaldı diye bunun da aynı olması anlamına gelmiyordu. Burada tutsak olmasının nedeni yumuşak dilli, Mahkum olmalarının nedeni, yumuşak dilli, balık gözlü Kreigel'in babası yüzünden değil, bozkırda bahadır, şehirde zavallı olan Saruar'ın babası Torehan'dı.

"Torehan" dedi Kreigel aniden. Sanki Saruar'ın babasını hatırladığını fark etmişti. Kımız sinmiş hava sanki esröklükten sallanıyordu.

"Torehan" dedi yine Kreigel. Sanki eline kuş konmuş da kuşu korkutmamak için fısıldıyormuşçasına. Saruar adamın kimse duymaması için midir yoksa kızgın olduğu için midir niye fısıldadığını anlayamadı.

-Törehan bey diyorsunuz herhalde siz o ihtiyarı. Ben biraz düşündüm. Şu az önce dediklerin doğrudur. Maşa gerçekten eli yakmamak için kullanılır. Bundan önce hiç duymadığım bir şeymiş. O yüzden ilk başta yadırgadım. Kendimden saklamadığımı senden saklayıp da ne yapacağım? Evet babanı mahkum eden benim. Fakat İnozemssov komutanı da kaçırın baban Törehandır. Ne derdi? Ah, evet, baş başa. İşte, tam bunun gibi, baş başa. İşte bu kadar.

Uzun zamandır yerinde kıpraşıp duran Saruar bu sefer tekrar cevap veremedi. Cevap verse ne diyecek Rus efendinin konuşurken dedikleri doğrudu. İki gün önce köylüler, babasının on genç adamla cezalandırma ekibini on askerini kovalayıp rutbeli birini silahla yakaladıklarını söylediler. Saruar, bu rutbeli subayı tutsak olarak sakladıkları yeri de unutmadı. Kazıgurt tarafındaki Keles nehrinin sırt tarafındaki Kızemşek mağarasıydı. Orası sürü sürü geyiklerin fırtınalardan saklanmak için sığındığı yerdi.

-Görüyorum ki inceden inceye beni arıyorsun. Pekala bana bakmanda bir beis yok çünkü gözlerle günah işleyen görmedim. Bu benim için dert değil, ki bakmakla hamile kalan kimseyi hatırlamıyorum. Bu sözlere kulak asacak olsan beni dinle : benim sende gördüğüm de tattığım da çok olacağını umuyorum.

Benim bildiğim kadarıyla, ömür - ata, namus – çocuktur. Bunun sebebi bir atanın ömrü çocuğun namusunun mezesi olmamalıdır. Senin sözüne göre bu anlam çıkmaz.

- Tam tersi gibi dedi Kreigel biraz duraksadıktan sonra.

Gülümseyerek bir taraftan konuşup bir taraftan uzun süredir oturduğu bağdaşını bozarak kenarında duran sandıktan tavşan tüyü renginde peluş yastığı

olarak koltuğunun altına koydu. Sonra Saruar'a dönerek hayatı ve iş yerindeki vazifeleri hakkında inceden inceye sorular sordu. Kreigel, Saruar'ın Çimkent'te tercüman olarak çalıştığını kurumu duyduğunda şaşırды ve o kuruluştaki irili ufaklı tüm yetkililerini tanıdığını söyledi. Kreigel, ortalık durulduktan sonra Saruar'ı şehre göndereceğine, ekmeğinden ve huzurundan mahrum kalan Saruar'a sahip çıkacağını söyledi. Çalıştığı yerde oraya buraya koşturarak tercümanlıkla zar zor hayatını geçindirmeye çalışan Saruar'ı kendi himayesine alacağına söz verdi. Oturduğu yerde dizlerini kollarıyla kucaklamış Saruar'ın gözlerini görmeye çalıştı onun bu teklif karşısında ne tepki vereceğini merak etmişti. Az önce dikleşen kuzucuk terlemeye başlamıştı. Bu yemlemeye kanacağını zannettiği kuzucuğun dilini çıkartıp soluyarak oraya uzanacağını düşündü. Saruar, kurdun dişlerine boynun uzatan gönüllü maral gibi bırak beni dişlemeyi yutsan da umrumda değil edasındaydı. Kreigel, her ne kadar içinden hızlı çapan koşan atın tez yorulacağını düşünse de bu dik başlı çocuğun aslında hemen boyun eğmesini de istemiyordu. Kreigel, kolları ve dirsekleriyle dizlerini bükerek savunma halinde yatmaya devam ederse kaldırıp birlikte onun saklanacağı sığınacağı hiçbir mekanın olmadığı uçsuz bucaksız bozkıra önüne katarak götürmeyi düşündü. Hayır hemen götürmeyeceğim. Anladığım kadarıyla senin bu gücün, direncin kuru laftan geliyor. İstersen bu haline devam et ancak benim için birşey değişmez diye içinden düşünen Kreigel, bu sefer boğazı boğum boğum olarak konuşmaya başladı:

- Sen, evlat, çekinme. Yıldırımın kudreti karşısında insanların nasıl çaresiz kaldığını biliyorum. Ancak senin gibi delikanlının olmayacak işler için sıkıntıya girmesine gönlüm razı olmaz. Şimdi ellerini yüzünden çek, başını kaldır diyen Kreigel halının üzerine bıraktığı şapkasını yerden alıp başına giyerek ayağa kalktı.

-Torehan senin baban ise, Inozemsov da benim arkadaşım. Yani siz buna berdel dersiniz. Sen tabureye kaz gibi tünemiş dururken ben baş köşede sırt üstü uzanmış yatıyordum. Bu kederli hale ya da keder demeyelim sıkıntılı hali sen de düşünüyorsun. Torehan'ın kaderi benim elimde, Şura'nın kaderi Torehan'ın elinde. Babanın eli çocuğun elidir, demek Şura'nın kaderi senin elinde. Sen tabureye tünemiş ben ise baş köşede uzanıp yatıyorum aramızda bundan başka ne fark var ki? İşte bu, dedi Kreigel, kapıyı açarken. Sorgulayan Kreigel'in bugün ilk defa sesi sertti.

Karala

Karala, kendisini tımar eden sarı Rus askerinin konuştuğunun bir kelimesini anlamadı. Anlaşılan kendisi çok konuşan biridir. Sanki koklaşmak ister gibi. Aslında ağzını her açtığında mayalanmış arpa kokusu Karala'nın burun deliklerine uçarak doluyordu. Karala hala başını dik tutuyordu. Taşte köyünün güneşiyle kavrulmuş samanı gibi bozarmış yüksek tepesinin altındaki tümseklerden geçerek yol aldı. Karala bir yandan aslında onun üzerine binen bahtsız da acı maktaydı. Anlaşılan, duruşundan daha önce hiç ata binmemiş, bir atla hiç yoldaş sırdaş olmamış birine benziyordu. Bacaklarıyla sıkıştırıp üzen giyi vurarak dizginler ve gemi kullanıp yönlendireceğine kendi kendine konuşup mırıldanıyordu. Sarı Rus acemiliğinden Karala atın gemine yapışıp başını öne doğru eğiyordu. Karala, bir an bu sarı Rusu, homurdanarak üzerinden atmak istedi. Fakat kırbaç korkusundan bu hareketi yapamadı.

Sarı Rus asker yaşlı eşek kadar hantal ve iri vücuda sahipti. Şimdi Karala atın karnını eliyle okşayarak kendi ağırlığını taşıyıp taşıyamadığını öğrenmek

istiyordu. Saruarla babasının eli bir tayın baldırı kadar yumuşak olurdu, bunun avucu ise hem kurumuş deri gibi sert hem de delik deşik. Karala, sarı Rus'un bu hareketinden gıdıklandı. Bu ot biçilirken orağın ağzına gelen ısırgan otunun vücudu yakıp kaşındırdığı gibi bir gıdıklama değil, aksine burun deliklerine aniden bir yılan kaçmışçasına olan gıdıklanmaydı. Aslında buna gıdıklanma bile denmezdi.

Karala da yattığı yere işenmeyeceğini biliyordu. Aslında dizginini çektikleri an öne doğru eğilip karnını dışarı çıkartarak işemeliydi. Bu sarı Rus'un avucunun içi de nasırlıydı. Üstelik dikkatsizdi. Eliyle okşarken parmağıyla Karala'nın erkeklik organına da dokunmuştu. İşte o an Karala at işemek için beklettiği sidiğini durduramadı bu sarı şelaleyi şorultuyla olduğu yere boşalttı.

Sarı Rus askeri elinin sidiğini silkeleyip ahıra doğru gitti. Anasını satayım genç tay ağzına göre yapılan bu gem de Karala atı gıcık etti. Ayağına köstek bağlanıp ahıra dinlenmeye bırakılan Karala bu sırada ağzında parmak kalınlığında gümüşten yapılmış gemi geveleyerek ince bir zevkle ağzının kaşıntısını gidermeye alışkındı. Fakat bu ip inceliğinde bakırdan yapılmış gem, ne kadar gevelese de güçlü ağzının kaşıntısını gideremedi. Üstelik ağzında adeta bir bataklık kokusu hisseden Karala, tükürüğünü bile yutmuyordu.

Karala çekildiği ahırın bölmesinde çenesinin altına gelen yerde hava alacak küçük bir delik vardı yeterince hava alamıyordu. Herhalde, sarı Rus buranın salkın olması yeterlidir diye düşündü. Yoksa şu bulak kenarındaki ağaçların arasından buraya niye getirsin. Ahır eski tezek doluydu bu yaş tezeğin kokusundan da berbattı. Bu tezek kokusundan nefes alamaz oldu. Üstelik bacaklarının arasından rüzgar da esmiyordu ki hava alsın. Karala, o yüzden sarı Rus'a manalı manalı baktı.

Sanki kurt kovalamışçasına dört nala koşturarak az önce gelen diğer at ter içinde kalmıştı. Henüz terini kurutamamıştı. Yaylıma sürüden ayrılarak gitmeyen ineğin evin etrafındaki otları yiyerek geviş getiren kızıl sığır gibi dikkatsizler. Aslında ter ve su içinde kalan at ahıra konmadan önce kuru bir alanda seyirtilmeliydi. Bu hafif gezinti atın terini kurutur. Bunlar ise ter içinde kalan atı koşturarak üstelik dereden geçirdiler ve sanki kökpar oynarcasına kudurup atı yordukları yetmiyor gibi sanki iyilik yapıyormuşçasına atı suyun kenarına getirip su içirir gibi beklettiler. Sonra ağzından ak köpükler saçan terli vücudu sıcak atı ahıra kapattılar.

Karala arka ayağını sanki boka basmış gibi silkeleyerek boynunu önündeki ahır bölmesinin tay başı büyüklüğündeki havalandırma deliğine boynunu uzatarak dayadı. Dışarıdan besili baytalın baldırı kadar kalın otlar çiçekler ve bunların arasından ayrıca yoğun hindiba kokusu geliyordu. Bu kokuları süt sağım yerinde çok duyardı. Hindiba... bu Karala atın ekşimenle yoncadan sonraki en sevdiği ottu. Ancak bu yıl daha tatmamıştı. Bu yörede bu otlar pek yetişmiyor. Kurtların gezdiği say vadinin yamaçlarında biterdi.

Karala, bildir yarış atları için özel yetiştirilen sıırım atların yayladığı otlaklarda kendisi ve dağdan gelen birkaç geyiğin dışında hiçbir canlıyı yaklaştırmadığı yerde bunları yediğini hiç unutmadı. Şimdi ise tam hindiba vakti. Aslında Karala, bildirdan beri yanında olan dört yaşındaki tayı sağ yanına alarak sürü halinde bugün yarın hindiba yayılmaya gitmeyi arzuluyordu.

Bundan beş sabah önce Karala'nın ağabeyi olan Toralayla buraya gelen yaşlı Törehan ipe yeni örülmüş koşum takımını Karala'ya kuşandırdı. Karalanın tırnaklarını kesip tımarını yapan ihtiyar, süt sağım yerinde kovayla buna süt verip beslerdi. Karala, sevdiği bu ihtiyarın sesini de kendisini de unutmazdı. Yaşlı, Torala atın üzerinden aşağı inerken Karala, sürüden ayrılıp ihtiyara doğru ilerlemeye başladı. Beş yaşındaki kula beygir her yıl gebe kalmıyordu. Kula beygir kişneyerek onu düşündürmek için midir nedir önüne çıktı. Kula'nın otlandıktan sonra şişen karnı dışarı doğru çıkmıştı Karala huysuzlanarak ansızın Kula'nın bu şişen karnını dişledi. Güzel alımlı parlak sallanan kuyruğu olan Kula'nın böğründe bıraktığı bu kanlı iz, Karala'nın sürüden ayrılış hatırasıydı. Ancak bu hareket tekrar otlanacağı yere işemek gibi tuhaf bir işti. Fakat Kula da suçsuz değildi. O ne kadar alımlı olursa olsun, ihtiyarla Karala'nın arasına girmemeliydi. Akıllı Aygıra bir beygir her zaman bulunur ama ihtiyar gibi seyis bulunur mu?

Karala dişleriyle gıcırdatarak esnedi. Terleyen sırtının kurumadığından mıdır onun kemiklerine bir ağrı girmiş gibiydi. Sarı asker sonuna kadar gerdiği eyerin kolanını gevşetmemiş. Esneyerek sallandığında bile eyer yerinden oynamadı. Karala biraz daha hareket ederek eyeri gevşetmeye çalışmıştı ancak omiriliğinin kemikleri sızladı. Gündüz çamurlu sulu yerlerde hızlıca koştuğundan vücudunun sıcaklığı eyerin acısını hissettirmemişti. Ancak sırtı yanır olmuştu.

Karala at, ahırdan içeri giren sarı askeri gördüğünde tekrar kötü kötü baktı. Sanki yarışa hazırlanan atın yelesini topuz yapar gibi sarı Rus saçlarını başı üstünde toplamıştı.

Karala kulaklarını dikerek çevreyi dinlemeye başladı fakat hiçbir ses yoktu. Her zaman Karala'nın tımarını yapıp ahırdan dışarı çıkmayan ihtiyarı bugün sabah iki eli götünde ahırdan dışarı çıkarken gördü. Fakan ihtiyar buna bakmadı bile. Karala, ihtiyar giderken gözüyle takip ederken kişnemek aklına gelmedi. Ancak ihtiyar uzaklaştığında boğazına adeta büyük bir haykırış düğümlenmişti. Karala bulunduğu ahır bölmesine çifte atarak kişnedi. Bunun üzerine yanına "hayır, hayır" diye seslenerek sarı Rus yanaştı. Sonra Karala'nın kolanlarını çözüp taylara göre yapılmış dar gelen eyerini çıkarttı. Eyeri çıkartırken yanır olmuş sırtı Karala'ya acı verdi. Karala zaman zaman sürüde yan giden atları görür aldırış etmezdi. Şimdi onların da kendisi gibi yanır olduğunu anladı.

Saruar

Saruar, Kreigel'in sorguyla karışık ikinci dersinde gözle görülür şekilde bunalmıştı. Aklına gelenleri söyleyemedi bile. Büyükefendi Kreigel'e aslında karşı gelmek ya da ters konuşmak değil bilakis ikna olduğunu gösterip sözlerini doğrulamak istemişti. Fakat hiçbir şey söyleyemedi. Bu sanki yorgunlukla uykuya daldığında karmaşık bir rüya görmeye benziyordu. İnsanı yeteri kadar içilmeyen kıımız susatır. Kreigel ak otağa geri döndüğünde Saruar'ın boğazı kurumuştur. Ama kaptaki kıımız çamçağa dolduramadı. Saruar, Kreigel'in otağın başköşesine ilerleyene kadar ayakta bekledi Kreigel yerine geldiğinde tekrar eski yerine oturdu. Kreigel'den kıımız istemeye cesaret edemedi. Temmuz sıcaklığı otağın duvarını kaplayan keçeden içeri geçmişti. Saruar, otağın içinde bir kenarda oturuyordu tekrar yerinden kalkıp büyükefendi Kreigel'e yaklaştı. O an geçen gün diline pelesenk olan şiirin mısralarından birini yine hatırladı.

"Yetim kuzu taş yürekli olur..."

İkinci mısrayı da mırıldanmaya çalıştı fakat bu sefer hatırlayamadı. Mırıldandığı bu tek mısra ise Saruar'dan hesap sorarcasına sanki karşısında dikleşiyordu. Bu mısra Kreigel ve Saruar'ı sorguluyordu. Taş yürekli olan hanginiz? Yetim olmayı ilk kabul edecek olan hanginiz? der gibiydi. Ancak bu kaşları çatıp derinlere dalacak kadar bir soru değildi. Saruar, beşikten beri arkadaşı olan İnozemssov'un beklenmedik bir kurşunla giderse ak üniformalı asilzade Kreigel'in yetim kalmayacağını bilir. Büyükefendi Kreigel en fazla yalnız kalmış olur ama yetim kalmaz. Arkadaşın yeri ayrıdır babanın yeri ayrıdır. Arkadaşı ölürse Kreigel tabii ki yetim kalmaz. Ancak Saruar, Kreigel yalnız kalırsa kendisinin yetim kalacağını farkında değildi. İnozemssov kurşunla giderse vurulma sırası babasına gelir. Saruar'ın vücudu uyuşmuştu. Yine çok susadığını hissetti, babasını kurşunlara veremedi. Gözünü kırmızı kabının yanına istiflenen tüfeklerden kaçırdı. Babasında mavzerin önüne atacak kadar bir kusur bulamadı.

İnfaz memurlarından biri kaçırıldıysa kaçırılmıştır. Şimdi taş atana ekmek at diyecek bir durum var mı? Silahlı tam yetkili infaz müfrezesinin Kazıgurt dağının eteklerinde geyik kovalamak, keklik avlamak için mi dolaşırlar zannedersin? Saruar bu halin taş atana ekmek at durumu olmadığını bilmesine rağmen olayın adını koyamadı anlamını yoramadı. Tüm bildiği bir buçuk hafta önce çıkartılan kanunun sıcak ahırda hayvanlara yapışan kene gibi çoğalarak halkın açlığına yapıştıklarıdır. Ayrıca halkın yer yer bu durma isyan edip ayaklandıklarından da haberdardı. Bunların yanında dün bu isyanlara köyde babası ve arkadaşlarının da katıldıklarını öğrendi. Bir tarafta ülke yetkililerinin ellerine bulaşan kan, bir yanda ise namusu için isyan eden ayaklanan halk vardı. İki farklı cephe ikisi de ateşle oynuyordu. Bu iki cepheden hangisinin hakikat ve haklı yolda, hangisinin ateş ve yangın yolunda olduğunu kestirelemiyordu.

Aslında baş köşede oturan Kreigel, bizi birbirimizden ayırt eden farklılıkları imlerimizi yıl sayar gibi rulaımızı boylarımızı say dercesine bakıyordu. Sorusunun cevabının peşinde değil yeni bir bela hazırlamanın düşüncesi içerisinde keçe döğüyordu. Bunu bilerek yapıyordu Kreigel bağdaşını tekrar kurmuştu.

Saruar, Kreigel'in bu masum bir molla edasıyla oturuşuna baktığında aklına babası Törehan geldi. Nerede olduğunu bilmiyordu. Muhtemelen her zaman götürdükleri at ahırına tekrar kapatmışlardı. O anda Saruar, uzun süredir beraber olduğu korkuyla yeniden karşılaştı. Nefret dolu böyle korkunç bir şeyin olmasını beklemiyordu, bu yüzden avuçlarını gizlice ovuşturdu. Daha önce parmaklarını çitlatmak gibi bir alışkanlığı yoktu; parmaklar korkulduğunda çitlatılmış.

Saruar, beşikten bu yana arkadaşı yoldaşı olan İnozemssov'u kaybeden Kreigel'in buna acımayacağını anlamış, gösterişli Kazıgurt dağının şahikasına ulaşan babası Törehan'ın kargış sesini duymuş gibiydi...

Kreigel

Kreigel, karşısındaki genç yiğidin sınırları bozulup ne yapacağını şaşırıldığından yavaş yavaş çekilip belli etmeden tartışmaya başladığını fark etti. Şimdi de kaçarsan kaç diyor buna. İkimiz arasında bir fark bulmaya çalışma. Az önceki soruyu, seni köpürtmek ve kışkırtmak için sormuştum. Kaçarsan kaç.

Tabi ki, kaçmak her koşulda bir yenilgidir. Fakat kurtulabileceğin bir kaçış da vardır. Kreigel, hayatı boyunca kaçmak zorunda kalmadıysa bile bunları biliyordu.

Ne zaman kovalamakla kaçmak aynı olmuştu? Kovalamak kaçmaktan her zaman üstündür. Fakat sonunda avucunu yaladan kovuş da vardır. Kreigel, kovalamayı bildiği için bunları da biliyordu. Kreigel, hazır bu düşüncelere girmişken İnozemssov'u aradığı an nereden geldiği belli olmayan mavzer sesi sonrası kaybolan beş askerini hatırladı. Dere kenarını takip ederek bulağa ulaştıktan sonra üzeri samanla örtülü bir çukurun içinde cesetleri bulunmuştu. Fakat Kreigel Saruar'a onların hesabını sormadı. Her insan kendi seviyesine göre konuşacağı düşüneceği bir gerçek ise, kaymakam Kreigel'in tartışılmaz hakikatları saymaya, bariz gerçeklere tanıklık etmeye arzusu el vermedi. Detaylara inmek Kreigel'in seviyesine göre değildi, bunun için zamanı da azdı. Ağzı delinmiş at gibi sallanan bu kuzuyu hala iki büklüm edip yutmadıysa onun nedeni farklıdır. Bu neden İnozemssov'tur. Evet beş askeri harcadığı için Folbaum'un diğer komutanları bunun alınandan öpmez olduğu bellidir. Asker dediğin askerdir. Komutan dediğin de komutandır. Soysuz bir asker öldü diye soylu bir komutanın yas tuttuğunu daha önce hiç görmedi. Folbaum, bunun için Kreigel'e en fazla gümrüğü kırıp bıyık kadar yoğun kaşlarını çatar. Fakat İnozemssov'un yeri ayrıdır. Savaşta kaçınmak için Petersburg'taki eğitimini yarı yolda bırakıp bankacı babasının koltuğuna Taşkent'e gelip saklanan İnozemssov, allah korusun, eğer Kazakların elinde kalırsa, Kreigel'in makam ve mevki yolundaki tüm umuduna karga işemiş gibi olmak.

Verniy'daki polis departmanının başına geçmeye arzuluydu. O yüzden dün dokuz askeri İnozemssov'u esir bırakıp döndüklerinde hiç düşünmeden Törehan'ın köyüne ulaşmak için yola çıkmıştı. Fakat Kreigel geldiği an diğer komutanlar gibi köyü alt üst edip alev altında bırakmadı köy insanlarını kurşun önüne dizmedi. Zaten burada neredeyse adamlardan kimse yoktu. Köy ağası Törehan'ı faytona bindirip götürdüler. Ağlayıp ortalığı kaldıran köy insanlarına bile olayı açıklamışlardı. Büyük küçük her savaşın tartışma vuruşmanın eskiden gelen kendi usulünün olduğunu, İnozemssov sağ salim döndüğü zaman Törehan'ı aynı faytonla bizzat kendisinin geri getireceğini tertemiz Kazakçasıyla anlattı. Fakat Törehan gelirken bunu çok endişelendirmişti.

Kreigel, farklı metodlarla ne kadar ağzından söz almaya çalıştıysa da tek cümle etmedi. Bölgeyi övdü, Kazakları övdü, Özbekleri sövdü, bu hükmü, bu kanlı katliamın yanlış anlaşılardan kaynaklandığını söyleyip olayı ne kadar yumuşatmaya çalıştıysa da karşısında oturan Törehan oldukça sessizdi.

Kuzunun babası, balta başını yamultacak kadar keskin, meşe ağacı kadar sert bakışını Kreigel'e dün göstermişti. Fark etti ki yüzünde bugün de bir değişiklik yoktu. İhtiyar Törehan'ın yüzü ısınmadan İnozemssov'u geri almak neredeyse imkansız olduğunun Kreigel de farkında. O yüzden şu an karşısındaki çocuğun kuvvetsiz güçsüz olduğunu bildiği için ilk bunu ikna etmeye çalışıyordu. Kreigel, bir tabak et için oğlağı kesmektense, onu kullanarak keçinin kendisini elde etmenin daha mantıklı olduğunu düşünmekte. Saruar'ın sinir noktalarını babasının sessizlik metodunu kullanarak dokunduğunda Kazıgurt'un kekliklerini korkutacak bir şekilde meleyerek bağırmasını bekliyor.

Bugün günlerden Pazartesi dedi Kreigel içten içe düşünerek. Vitka Safronov'un kırk askeri akşama doğru burada olur. Mosli³ taşıyan kırk askere hiçbir Kazak karşı duramaz. Rabat'ta bulunduğu son dört gün içerisinde topladığı bilgilere göre isyancıların bu yamaçtaki yuvaları üç merkeze ayrılarak konumlanmış. Gelecek olan asker sayısı kırk ise, İnozemssov'un grubundan kalan dokuz öksüzü var, kendisinin elinde barındırdığı on askeri de eklerse toplam altmış kişiymiş. Altmış tüfekle geceleyin üç yuvayı sırayla basarsa bunun önünü kesen, ayağına yalvarmayan kimse kalır mı?

Düşünceye dalmış Kreigel –ah, evet dedi. Evet, üç değil iki yuvaymış. Üçüncüsünü daha öğrenemedi. İsyancıların birinci merkezi Kazıgurt dağının karşı tarafında konumlanan Aitas bölgesi. İkincisi ise Taşkent tarafındaki Kazakbay'ın kışlık evinin olduğu Kosmoladaydı. Ancak üçüncünün Rabat'ın yakınlarında bulunan Mukagali'nin kışlık yaylası olduğundan emin değilse bile tahmin etmektedir. Mukagali evini bile yıkmadan oradan taşınmış olduğunu öğrendi. İlk başta Törehan'ın köyünden şüpheliydi. Ancak İnozemssov kökpar keçisi gibi onların elinde kaldığı zaman onu kurtarmak amacıyla geldiğinde öğrendi ki Saraphana köyünde yaşlı insanlar dışında kimse kalmamış. Törehan ile Saruar'ı bu kadar sorguya almasının bir nedeni de buydu. Eğer İnozemssov sağ salim tekrar dönerse üçüncü yuvanın tam olarak neresi olduğunu da öğrenmiş olurdu. Kreigel'in Saruar'ı dar zincirle değil uzun organla kösteklemesinin bir nedeni de İnozemssov'un yerini bulup kurtarmak arzusuuydu. Akılla ferasetten, atayla torundan, ayrımla simgeden bahsettiğinde de büyük kavram ata diye hayatı, küçük kavram torun diye namusa işaret ettiğinde de Kreigel bir yandan sohbet ederek bir yandan da İnozemssov'u kurtarmanın yolunu düşünmekteydi. Kreigel, Kazakların akrabalığa olan tutkusunun çoğu zaman kızgınlıklarının bir ilacı olabildiğinden haberdardı. Bu yaptığı hesaba göre dün Törehan'ı götürdükten sonra Kazıgurt dağının etrafına yerleşen halk, kanla işemiş olması gerekiyor. Biraz da ühleyip soluklandıktan sonra köpeklerine kadar ceset koruyormuşçasına sessiz hüzünlenirler, tabana çığnelen ervah, kutsal Kızır, kurşun altında idam organında ölen yiğitlerinden söz edip ata binerler. Köy insanları oraya buraya koşturup düşüncelerini paylaşırlar dedi Kreigel. Sonra az gülümseyerek ağzından çıkan güzel kokulu fakat dumana benzer düşüncelerine devam ettirdi. Evet yaptığı hesaba göre herkesi haberdar ettikten sonra kaba doldurulmuş kırmızı gibi kendilerini toparlamaya çalışırlar. Törehan'ı geri getirmek için temkinli davranıp her türlü kurnazlık yolunu ararken altın omuzlu mavi gözlü komutan İnozemssov'u sağ salim teslim edip olayı kapatmayı düşünmezler mi? Pekala dedi Kreigel. Tamam. Bir iyilik yapın. Siz takas yapmayı kabul ederseniz ben hazırım. Berdel dersiniz siz buna.

O saf milletten saf düşmanlarımdan beklediğim tek iyilik de bu olsun dedi Kreigel. Fakat düşmanlara güvenmemeli. Eleri boş kendi ayaklarıyla gelirse Kreigel itiraz etmez. Fakat Tanrı, korunan insanı korur. Kendi tarafından yapılmış planlı kararlarını bir kenarda tutması Kreigel için iyi olur. Fakat öyle bir karar şimdilik sırtını belli etmedi. Törehan'ın köyündeki tüm insanları yaşlıları buraya getirebilir. Ancak Kreigel böyle bir olay olursa durumu daha karışık bir şekle getirebilirim diye korktu. Babasıyla annesini, yaşlıları sırtında taşımaya hazır Kazaklar, bu sefer ervaha da bakmadan ölümü de göze alıp avuç kadar Rabat'ı alt

³ Mosli, İngiliz tüfeği.

üst edebilirler. Üstelik rehin aldığımızda niceliğe değil niteliğe ihtiyacımız vardır. İki torba süzme peynirdense kap dolusu kımız seçmek daha karlıdır. Törehan aynı kap dolusu sarı kımızın kendisidir. Üstelik yanına da huş ağacından yapılmış kula çamçak gibi yuvarlanarak kendiliğinden gelen Saruar da var. Şimdiki görevi bu baba oğul ikisini ürkütmeden nal eğişçesine kısık ateşte yavaş yavaş istediği kalıba sokmaktı. Çömez gidişi şimdilik fena değil, ancak ihtiyar.. Kreigel cebine koyduğu gümüş tabakadan sigara alıp yaktı. Sabah Kazıgurt'un etrafını gözetlerken Golonojkin'in tütününden isteyeceğini düşünmüştü. Ona gerek kalmadı. Yağmurluğunun cebinde daha iki paket "Dukat" varmış.

O an çömez çocuğun yutkunduğunu fark etti. Sigarasından bir tane ona da ısmarlamış oldu.

Kreigel, Saruar'ın üçüncü yuvadan haberi var mıdır yok mudur bilemedi. Babası söylememiştir diye düşündü. Evet bu işin üç türlü ihtimali vardır dedi Kreigel kendi kendine. Zaten söze cimri ihtiyar buna söylememiş olabilir bu bir. Bu çömez sormamış da olabilir: iki. Ancak üçüncüsü bu ikisinin arasından oluşmak: çömez sorup da ihtiyar söylememiş olabilir.

Bu işin dördüncü ihtimalinden Kreigel habersizdi. Saruar'ın köy insanlarından üçüncü kaleyi duymuş olabileceği gerçeğini hesaba katmamıştı.

Sorsa mı acaba? İyi de, söyler mi, bilir mi bu? Öyle olursa Vitka Sofronov gelir gelmez saldırıyı üçüncü yuvadan başlardı. Hayır dedi Kreigel. Bir kere olsun bunların atasözüne göre hareket ediyim. "Acelesi olmayan arabayla tavşan alır" kendi sözleridir. Kreigel sorduğunda bu bilmez ya da söylemez olsa tehlikeli konu bıçak altındaymışçasına terse çevrilebilirdi. Hele ihtiyar duyarsa daha çok inat eder diye korktu. Aşağılık ihtiyar herşeyi biliyor. İnozemsov'u sakladıkları yerle üçüncü yuva ötesinde de bir çok şeyi biliyordur. Kreigel her zaman cebinde tuttuğu geyiğin kemiğinden yapılmış aşığı çıkartıp yuvarlattı. Çocukken Çernaevka'da bununla çok oynardı. Hep tava yüzüyle düşerdi bu sefer çık tarafıyla düştü.

Zamanın azalması ayrı bir derttir. Tek umudu önündeki çömez çocukta. Çömez çocuk Törehan'ı akşama kadar en kötü ihtimal sabaha kadar ikna ederse geyik aşığı, atı simgeleyen alşı tarafıyla düşmüş olurdu. Bu Kreigel'in kazandığı anlamına gelir. Aksi takdirde işler daha da kötüye gidecek. Saldırıyı yarın öğlen gibi ya da akşama doğru yapar. Ancak Folbaum'un kesin emri var. Saldırı sonuçlarının bir sonraki gün sabah ona ulaşmasını istemiş. İsyancıların üç yuvasına geceleyin saldırırsa bile muhbirin Taşkent'e sabah ulaşması mümkün olmayabilir.

Kreigel yastığa yaslandı. Bir yandan kapıdaki savaş var, bir yandan Taşkent'in Torgai'nın Jetisu'nun Kazakları, bununla beraber Aladağ'ın Kırgızları'nın yaptığı isyan da var; bu üçü azmış gibi yıldır soyu kurumuş olan Bolşevikler yeniden ortaya çıktı. Aşağılık herifler dedi Kreigel. Ağzına gelen bugünlük ilk küfürdü. Dördüne birden adadı. Bu Bolşeviklerin Petesburg ile Moskova'da yaptıkları az gibi Türkistan'a da ulaştılar.

Taşkent sokaklarında kuyruğuyla yelesi avuç kadar kısa doru renkli atla gezen Folbaum bir toplantıda:

-Kazaklarla Kırgızların isyanlarını bolşevikler duyarlarsa ülke değil ilk önce siz zor duruma düşersiniz, komutan beyler. Size verilen süre altı gün. Yedinci günü ben Petersburg'a yola çıkmış olurum, demişti.

Bugün ise dördüncü gün.

-Ah, Şura, dedi Kreigel gündüz kapıdan çıkarken “işte bu” dediğine ek yaparcasına. Aşığına cebine geri koydu.

-Çok düşündün, dedi Saruar’a.

Daha sonra yarı sere kadar borusu var dürbünün merceğini çevirerek görüntüsünü netleştirdikten sonra dağın etrafını tekrar gözetledi. Safronov'un müfrezesi yine gözükmezse haber almak için askerlerinden birini göndermeye kararlıydı.

-Elbette düşünmek için zamanımız daha çoktur. Ancak erken karar vermek her zaman en doğrusu. Benim demek istediğimi zaten anlamışsındır. Sen akli başında bir çocuksun.

Törehanla Kreigel’in sırayla yaslandığı gri renkli pelüş kılıflı kuş tüyünden yapılmış yastık bayağı bir içine çökmüş, onlar kalktıktan sonra da büzüşüp kalmıştı.

Evin sağ duvarındaki yeşil halıya bir av tüfeği, tutamakları gümüşle kaplı bir kılıç ve yaban domuzu kadar büyük hançer asılıydı. Kreigel kılıcı eline aldıktan sonra sanki iş bilmeyen bir adamın çocuk bakıcılığı yapmaya çalışmasına benzer bir şekilde iki avucuna koyup ağırlığını tarttıktan sonra tırnağını törpüleyip baktı.

Sonra Kreigel,

-İsyan! diye kılıcı kınına tüm gücüyle daldırdı. - Sana söylemişim. İsyan sizin millette ne arar? Bunların kılıçları hem kınında saklanmaktan çekinmez hem de baş köşeyi ister - dedi Kreigel. sonra kılıcı yerine geri asıp, dürbününü alıp dışarı çıktı. Keçe çadır’ın şanrağı yarı açtı Kreigel dışarıya adım atar atmaz üzerindeki keçe tamamen kaldırıldı. Gün batımı vakti midir? Saruar şanrağa baktığında daha şeffaf sarı tonlu gökyüzü oluşmuştu.

Bir an evin köşelerini koyu gri renkli duman kaplamış gibiydi.

Törehan

Derenin bozkır tarafına dikilmiş küçücük beyaz otağının kenarı açtı oradan tay kuyruğu kadar yumuşak bir esinti geliyordu. Törehan üzerindeki deve tüyünden yapılmış yağmurluğunu çıkartıp arkalıkla durdu. Sonra porselen çamçağı sarı askere doğru yuvarlattı.

Bu sarı asker, Rus askeri demezsen hem işini bilen hem de akıllı ev köpekleri gibi insanı yüz ifadesinden anlayan biriymiş. Törehan’ın gönlünü almak için kavurma yemek, kımız, semaveriyile çay, hepsini sırasıyla önüne koydu. Törehan hemen fark etti. Mukagali’nin soluk zevcesinin on litrelik beyaz semaveriydi. Demir çarptığından semaverin sağ yanının bakırı dökülmüş, içine çökmüş.

Bu lanet olası çaya ne zamandan beri düşkün olduğunu hatırlamıyor. Çocukluğunda oruçlu dedesinin sahur yemeğini uykulu uyanık gözetlediği bir gece hala aklında. Kaç yaşındaydı hatırlamıyor. Acaba dedesini şekerle hurması için mi gözetlerdi.. Kırkkız’ın yanı mıydı? Yoksa şu Rabatın etrafında mı? Hep

hatıralarında taşıdığı dağın soğuk derinlikleriyle süzülen karanlık bir gecesi vardı. Süzülen karanlık gibi o gecelerde merhüm dedesinin:

“Kazıgurt’un zirvesinde gemi kalmış,

O aziz olmadıysa niye kalmış...” diye mırıldanarak söylediği şarkısı, sakın sesi ile kürk mantosu, küp şeker gibi kırt kırt kırılmadan ağızda daha yumuşak eriyen tuz rengi nabat şekeri ile serçe parmağı kadar tane tane koyu kahve hurma.. Akkuyruk diye adlandırırdu dedesi çayı. Törehan o günden bu güne dek akkuyruğu hiçbir kırsağın kımızına değıştirmez oldu. Dizginsiz giden baş ağrısı sabahtan beri yine rahatsız etmişti bunu. Şimdi ise porselen kaseinin dibinde tortu bırakarak doldurulan iki kase çaydan sonra kendine geldi. Alın sinüsleri bingilından sülük sormuşçasına kurtulmuş gibiydi. Üçüncü kaseyi içtikten sonra terlemeye başladı. Törehan beyaz ipekten olan kuru havluyu sarı askere doğrultarak silkeledikten sonra cavlak olmaya başlayan kafasındaki terini sildi. O an kırk kulaç kadar büyük bir mavi çadır ev, doru atın akşamları kapatıldığı ahır, şimdi buldukları martı kadar beyaz iki otağının sahibi ve bundan dört gün önce atlar haricinde tüm varlığını talak ederek Kızemşek’e giden Mukagali aklına geldi. Törehan iki avucunu birleştirip ellerini Allah’a açarak bir süreliğine mırıldandıktan sonra ellerini yüzüne sürdü. Kızemşek vadisine topladıkları sayılı askerlerinin sağ salim dönmesini dileyerek yaptığı duasıymış. Törehan’la beraber sarı asker de elini yüzüne sürmüştü Törehan duasını tekrar geri baştan aldı. Sarı asker birşey anlamış mıdır, bu sefer Törehan’a ayak uydurmaya çalışmadı.

-Yahu! Sen Kazakça anlıyor musun? Diye sordu Törehan.

Sarı asker ise, -anlıyor, anlıyor, diye aksanla cevapladı.

-Adın ne senin?

-Golonojkin, Babaika.

-O ne demek yine?

-yalın ayak demektir.

-e eh , garibanım. Dedi Törehan Golonojkin’in ayaklarına göz gezdirerek. Hangi delikanlının diye sormak istedi fakat bunların ruları boyları var olacağından şüpheliydi. Yalınayağın ayakları sandığı gibi çıplak değildi. Ayağına balatadan örülen çapraz tabanlı çizme giymiş. Hep hayvanların içyağıyla silmiş. Ayakkabı tozlanmış bu yüzden.

Törehan, Saruar’ın kaldığı büyük beyaz eve parmağıyla işaret ederek, -Şu az önceki kim? dedi.

Golonojkin, -Başkan, dedi de üzerine Rusçasını –Naçalnik, diye ekledi. Başkan kelimesinin Kazakçasını doğru söylediğinden, bu ihtiyarın onu anladığından emin değildi.

-Hayır, ismini sordum.

-Bay Kreigel.

-Makamı ne?

-Komutan-savcı.

“Demek ki öyle” – dedi Törehan içten içe. Kazıgurt bölgesi için Ruslar üç grup idam ekibi gönderdiklerinden haberdardı. “Demek ki bir ekibin komutanı

budur” düşüncesi geldiği an tan ağzına götürmekte olan çay dolu kasesini geri çekti. Şimdi de Yalınayak dediği Golonojkin’in masanın üzerine ipek bir şal serdiği ortaya çıktı. Geçen yıl nisan ayında Mukagali’nin oğlanı sünnet edilmişti. Mukagali’nin evine Törehan’la eşi de kutlamak için geldiler. Cömert Törehan, çocuğa tay getirip bindirmişti. İpek şal ise karısının getirdiği miydi diye tahmin etmektedir.

Demek ki öyle Yalınayak. Bu bir yoldan koşturma hamlesi deseydin. Kalbim patlamazdı. Patlarsa patlar. Gömülmeden giden sayısız omuriliklerinden ne farkım var benim?

Törehan, kaseyin dibinde kalan çayı aöik pencereden dışarıya döktü de kaseyi Golonojkin’e doğru itti.

Haklısın. Her köpeğe av olmaktansa, kurt avlayan av köpeği Taz’ın kendisinin eline düşmek daha iyidir. Evet en iyisi dedi Törehan. Çakal avlayan koçtansa, kurt avlayan tekeyi tercih etmek gerekir. Ben ise bozkırdaki yaşlı geyiğin döl vermeyen tekesine benziyorum.

Beyaz otağının açık kenarından Kazıgurt dağının etrafını izlemekte. Törehan’ı Saruar’la beraber beyaz eve getirirken Kazıgurt’un eteğine yerleşen köye kartalın gölgesi gibi çökmüş bir bulutlu gökyüzünü fark etmişti. Şimdi de gömülmeyen köyün hangi köy olduğunu hatırlayamadı.

Dikilerek baktığı için gözleri mi yoruldu yoksa gerçekten ağlayası mı geldi? Gözleri sulandı. Sonra başka bir şnsının olmadığını kabul edip Galanojkin’e sordu:

-Kazıgurt’a giden kimin ekibi?

Golonojkin iki parmak ölçüsündeki ağzım için dört parmak kadar kapağım hazır dermişçesine dudağını kapattı. Törehan başının üzerine serdiği küçük ipek havluyla gözlerini sildikten sonra anladım dermişçesine kafasını kımıldattı. Bu gariban ne yapabilir ki. Koştur git, öldür gel emirlerine alışık olduğun büyükefendi Kreigel için senle elindeki sopanın bir farkı yoktur. Fakat sen basit bir sopa değil, elinde mavzeri var sopasıdır, sen de bir piçsindir, dedi Törehan. Bunların hepsini aklından geçirdiği olmazsa karşısındakiye söylemedi. Söylese de anlamazdı.

Kazıgurt’un eteğindeki ağaçlık alan, koyu mavi gölgeye bürünmekteydi. Bu güneşin ekindi vakti tepeden kaydığına işarettir. Törehan sanki hacca gidip gelmişçesine bir rahatlığa düşmüş, rahmetli dedesini, şeker nabatla hurmayı hatırlayıp, yeni yağlanmış mavzerini yan tutan Yalınayak askerin çayını içiyordu. Bunları aklından geçirince “benim bu yaptıklarım ahmak insanın yaptıklarıymış” dedi.

Ansızın bulak suyunun soğukluğu çarpan dere çukuru, atın kurutulmuş etine benzer tat bıraktı ağzında. Törehan, bunları düşünürken dere çukuruna düşmüş gibi hissetti.

Bu bölgede temmuz ayında güneş erken doğar. Erken doğan o güneş, şüphesiz bölge insanların hepsine ortakdır. Fakat Törehan bu oturuş tarzıyla, hayatın deresinden ayaklarını dizine kadar sokarak geçmeye çalışan herkesin, şu Yalınayağın bile, kendi kaderi ve rızkının olduğuna inanmakta. Son bir hafta içerisinde kendisinin kader gününün batıya doğru ilerleyip, yatsı vakti sonunu bulan akşam gibi yıpranmaya başladığını hissetmekteydi.

Törehan, yoksul olmasına rağmen yakasına el, gövdesine diz, dizine de sopa yaklaşmasına izin vermeden büyümüşü. Ancak bundan sonra kendi hayatının koyun sürüsü gibi çağrışacak yaşama isteğine sahip olmadığını anlamış gibiydi. Kazıgurt'a baka baka yaşlı kasesinden çay yudumladığı şimdiki an son bir haftadan beri hep yanında bulunan o hisseler tekrar kapıldı.

-Yahu, gözlerin cam gibi iyi gören birisindir. Bak sana, Kazıgurt'un zirvesinde kartal gözükür müymüş.

Golonojkin başını salladı.

Törehan'ın Temmuz, Temmuz'un sıcaklığını sevmemesinin bir nedeni de budur. Sıcak hava mavzerin sesini tepeden geçirmeden anında yutar, lanet olası. Kazıgurt zirvesinde olup bitenlerden, oradaki milletin durumundan endişeli Törehan, hapşırırsan bile sesinden yankı yapan ayazlı kış günlerinden biri olsaydı keşke dedi. Oysa kaçarak savaşı, saklanarak kurşun atan dört beş askerin peşine taktığı orduyu oğlak gibi meleterek bağırtıp kurşuna dizmeye de fırsat olurdu. Fakat ayaz da kış da yoktu kapıda. Onun yerine kerahat vakti geldiyse bile etrafı keçeye bürmüşçesine yakıp kavuran temmuz'un hali de gözünün önünde. Törehan ise tespih sayarken yanılmış parmakların şaşkınlığı gibi ne yapacağını bilememiş bir duruma düştü. Ne yapabilirdi ki?

Çayın demi azalmış. Törehan Golonojkin'e çenesiyle işaret etti. Golonojkin kürek gibi elini çay kutusuna uzattığında, küçücük bedenine kürek kadar büyük ellerin uymadığı belliydi.

“Fakat ne yapmak lazım?”

Köydeki sopa tutmasını bilen tüm erkekleri Kızemşek'e gönderdiğinden sonra tüm köyün yaşlıları, kadınları ve çocukları kendisine emanet edilmişti. O günden bu güne dek idam ekiplerinin kendisini bir gün götüreceğinden şüpheliydi. Köye yaklaşan faytonu görünce şüphenin gerçeğe dönüştüğünü anlamıştı. “Sonunu düşünen kahraman olamaz” diyen Törehan ansızın karşısına çıkan ekiple yüzleştğinde neşelenmediği bellidir, fakat endişeye de kapılmadı. Eninde sonunda götüreceklerini bildiği için ha erken ha geçtir ne farkeder. Köydeki kadınlarla çocukların kan işeyip çığlık attıklarını görmektense hızlıca buradan uzaklaşmayı tercih etti. Fakat kendisinin bu acelesini faniden kaçmak, bakiye ulaşmayı arzulamak gibi bir yoruma bağlamadı. Bu ülkenin geçmişiyle tarihinden haberdar, sayısız tartışma kavgalarda hep beraber t koşturduğu, kendisini güçlü sanan serserilerin boyunlarına hançer saplayan yaşlı ihtiyar, kuzgun yaşına geldiği zaman kederli halkın nefesini içine çekerek ağlamasını kaldıramayacağını hissetti.

Bu yaştan sonra ata binip oraya buraya koşturacak gücü yoktu. Gençken kurutulmuş ilgin otunu iki büklüm sıkarak suyunu akıttı. Fakat şimdi yaşlandım diye incemiş kemiklerini satmaya kalkacak kadar da değildi. Bu arada Törehan kendi payından ortaya koyduğu sayılı mülkünden bahsetmedi. Özbek'in elinden ölen babasının hakkını isteyip Şılanzar'a gittiğinde oradan aldığı birkaç atı vardı. Onları da baş kaldırmak için toplanan yiğitlerle göndermişti. Öylece lügatlı sloganlı ayaklanan halkla beraber olduğunu gösterdi. Törehan, sözünün geçtiği insanlara istediklerini yaptırdı, korkak saydıklarına kırbaç kullandı ve sonunda yola çıkan ordudan bir haber alamadı. Bu ihtiyar, infaz ekibinin hapsinde kalmaktan da korkmadı. Bunlar dışında, geçen Cumartesi günü bir grup kadınlarla çocukları Kızemşek'e bıraktıktan sonra dönerken beklemedik karşısına çıkan infaz ekibine on yiğitle ansızın saldırıp aralarından komutan olan birini kaçırmıştı.

İhtiyarın bu yaptığı bile son derece cesurceydi. Kızemşek'te toplanan halk yiğitlerinin liderleri hareket etmenin bir yolunu bulabilirlerse, Törehan, değil Kreigel'in müfrezesiyle, bölgedeki tüm müfrezelerle müzakere edebilecek. Müzakerelerin karşısına çıkıp halkın arzularını şartlarını açık açık söylemeye fırsatı olurdu. Şimdi karşısında oturan Yalınayağın ağzından birşeyleri öğrenmeye çalıştığının nedeni de buydu. Gün gelip de kurtulma şansı olursa, infaz ekiplerinin yerleştiği bölgeleri öğrenip Ötep ile Mukagali'ye haberci yollamak. Fakat onlar da bir şekilde harekete geçmeye çalışıyorlardır. Geçen gün Ötep, Sozak'ta yaşayan, bu bölgedeki akli başında olan hiçbir Kazak'ın önünü kesmediği Malik Batıra haberci göndermek gerekeceğinden bahsediyordu. Haberci gönderebildiyse iyidir. Mesafe uzaklığı vardır fakat Tanrı'ya şükürler olsun, aralarında namus ve gönül uzaklığı yok. Bir araya gelemeyebilirler. Ancak iki taraftan birbirine bakıp da kişneşirlerse, düşmanın gücünü azaltmaya, dikkatini daldırmaya neden olabilir. "Yavrum" dedi Törehan aklına oğlunun geldiği o an.

Saygıdeğer bir yiğit olarak yetişmekteyken bu çatışmanın sonu oğlunu etkiler mi diye korktu.

Törehan tekrar Kazıgurt'a baktığında çift örgüçlü tepesi dumanla sisten arınmaya başlamıştı.

Mukagali

Dün gece uyumadan nöbet tutuyordu şimdi ise sıcak Temmuz'un saf elmas gibi parlak güneşi tepeden inmiş olmasına rağmen Mukagali hala dinlenmedi. Kararnameyi duyalı gecelerini gündüzüne katarak hep koşturmakta olan yiğitler şimdilik Kızemşek'e yerleşmeyi ancak başarmışlardı. Bundan sonrası için yapılacak işleri de çoktu. Kazıgurt'ta gözüken ekiplerin sayısı, hangi ekiple nasıl ve nerede yüzleşeceklerini şimdilik kimse bilmiyor. Bir tek ne sebepli yüzleşeceklerini ve neden savaşmakta olduklarını bilerek hareket etmeleri tek tesellileriydi. Yiğitlerden çekinmeyi düşünen, korkak kimse yoktu. Ancak dün Ötep'in Kızemşek'ten ayrıldığından beri Mukagali adamlarına gıcık olmaya başladı. Bazen de bunların değil uyanıklığıyla adanmışlığı, sağlam askeri eğitimlerinin de olmadığı gözüne çarpardı. Henüz kurşundaki uyuşturucu madde kokusunu bilmeyen biri şarcörsüz silahın kendisiyle ilgilenmekte, silah seslerinden henüz haberi olmayan öbürü de atını okşamakta. Tabak yüzlü Abiltai gibi bazıları, keçe çadırı dikmeye, ocağı kurmaya yardım istediğiniz zaman sanki biri dedesine küfür ediyormuşçasına sevimsiz sevimsiz bakar. Ötep, karşı fikir bildiremeyecek bir şekilde herkese kısa ve net bir şekilde emir verip herşeyi hallederdi. O dün yanına on beş yiğidi yoldaş edinip Kösege tarafındaki Malik Batırın köyüne yola çıkmıştı. Çimkent'in etrafındaki engelleri atlatırsa bu gece ya da sabah doğru burada olması gerekiyor. Ötep geldiğinde kesin bir karara varacaklar. Malik Batır'ın yiğitleriyle güç biriktirmek için yer değiştirme ihtimali söz konusu olmuştu. Ötep, bunlardan kendisini hazır bir şekilde beklemelerini istemişti. Onun düşündüğü gibi hızlılıkla güç, şimdilik burada kalan yiğitlerden farkedilmedi. Kökpar oynarken ansızın kökpar geçisini kaybeden oyuncular gibi boş boş dolaşıyorlardı. Mukagali, kendisine verilen bir buçuk günlük zaman içerisinde bu çocukları askeri hayata alıştırılmaz olduğunu çoktan anlamıştı. Ancak en azından verilen görevi yerine getirmek için uğraşmaktadır.

Mukagali'nin aklına gelen yeni bir fikir de şuydu: Böyle bir at üstü yaşam sürdürmek zorunda kaldıkları an kadınlarla kızları kendileriyle tutmaları büyük bir hata olmuş. Törehan'ın toplayıp buraya getirdiği bu kadınlarla kızların boş boş

ayak altında, Kızemşek'in tepelerinde dolaşmak ve dağ dibindeki şiddetli muhalefet dışında henüz bir refah göstermemişlerdi. Üstelik hına gecesine ya da yaşgünü kutlamasına gelmişçesine ne varsa giymişler. Sanki bunlar için en büyük tehlike müfrezeler değil de, eteğini dikkatlice elleriyel tuttıkları beyaz, mavi elbiseleride yeşil yeşil lekesini bırakan ifteri, azgıntepe otlarıydı. Dün gece kulaçlayıp taş attığında zar zor ulaşacak kadar yükseklikte olan Arkar mağarasında uyumayı reddederek ortalığı kaldırdılar. Ki o yüzden Mukagali, hiç uyumadan sabahın köründe keçi dikmek için uğraşmakta. Dağ kenarındaki büyük kayanın dibinden akan bilek kadar ince pınarın başında üç tane ev inşa ettirdi. Sonra Törehan'ın getirdiği kısrak sürüsünden beş beygiri kestirip kadınlara iş buldu. Kesilen atların bağırsaklarını bileklerine bağlayıp temizlemeye girişen kadınları görünce Mukagali dehşete kapıldı. Kan kokan etrafa bakıp yutkunduğunda yaptığı hatayı anladı. Böyle bir kaçamak durumlarda kuzgunlar kan kokusunu aldıklarında kurtulamayacağın belaya kapılmış olursun. Onlar kendileriyle beraber müfrezeyi de getirirler.

Mukagali iki genç çocukla beraber yere dökülen kanla bağırsaklardan çıkmış pisliği kürekle alıp şelaleye akıttı. Ancak akıttıktan sonra biraz sakinleşti.

Mukagali geri dönerken kadınların az ilerisinde yeni kazılmış çukurun duvarlarını taşla kaplamakta olan beş adamı gördü. Burası beş kısrığın etinin bozulmaması için yapılmış küçük külübedir. Etleri görünce Mukagali tüm gün verdiği emeğin karşılığını almış gibi rahatladi.

Terini silerken yarı kulaç kadar mavi patiska havlunun suda yıkanmışçasına ıslandığını farketti. Mukagali kendisinin bu kadar çok terleyen biri olduğunu bilmiyordu, havluyu iki eliyle sıkıp güneşten sımsıcak olan taşın üzerine serdi. O an yere oturursa uyuyakalacak kadar yorgun olduğunu farketti. Fakat şimdi dinlenme vakti daha gelmemiş yapması gereken işleri de çoktu. Çocuklar hala yemek yemediler. Üç tepeyi gözetlemek için yerleştirdiği altı muhafızı da dinlenme molasına göndermesi lazım. Vadide otlanmakta olan yüz tane atı da getirtilip sulaması gerekiyordu. Ayrıca ocak yapmak için getirdiği yedi tane tuğla kurşun yine bekliyor. Hem yemeği pişirmek hem de kurşunu kaynatmak için ateşe ihtiyacı var. Fakat ateş yakıp da gökyüzünü dumana büründürürse kuzgun muhabbetindeki tehlikeyle tekrar karşı karşıya gelmek. Mukagali Arkar mağarasının dibine doğru ilerleyerek boru şeklinde delik yapmaya karar verdi. Boruyla çıkan dumanı dağıtmak kolay olduğunu düşündü. Boru yapma işini de inadına Abiltay'a yükledi. Yine ters ters konuşur mu diye düşünmüştü. Fakat bu sefer dünkü gibi değil, dikişi düzelmiş. Mukagali'nin yüzüne bakıp duraksadıktan sonra çükürle küskü bulmaya gitti.

Mukagali sığağa dayanamayıp kıyafetini çıkartıp buz gibi soğuk suyu sırtına döktü. Soğuk havalarda üşüttüğünde bel ağrısı olurdu bu sıcakta ona da bakmadı. Sonra üzerinden suyunu akıttığı şekilde beyaz şapkasını giyip bulak kenarına kırmızı getirmelerini istedi. Buraya ilk yerleşir yerleşmez yirmi tane beygiri yanına aldirtmişti. Temmuz'un bu sığağından sağ salim kurtulmanın tek yolu o beygirlerden sağılan kırmızıydı.

Nefes almadan bir demde çamçaktaki kırmızı işveren Mukagali "ah" dedi. İçerken başını arkaya verdiğiinde şapkası yere düştü, alın sinüslerinden de ter aktı.

-Çok susamışsınız Mukaş ağabey,- dedi kırmızı getiren sarışın kız.

Az önce kırmızı alırken far etmemişti getiren Abiltay'ın kız kardeşiymiş.

-Ne yapıyım, yavrum? Boğazlaşan düşmanım kızgın diye kımızdan da el çekersem ölürüm herhalde. Sen ne zaman gelmiştin?

-Dün. Törehan dayım köyde yaşlılar haricinde bir tane kadın bile bırakmadı.-dedi kız.

O an düşünmekte olan Mukagali “ya, evet. Tedbirli olmakta fayda vardır. Aksi takdirde Rus askerleri kafirseler bile daha çocukluğunu atlatmayan bir kıza el koyar mıdır” dedi içten içe.

Oradan ayrılırken göç etme işleriyle yoğun olduğu için Törehan’la vedalaşamamıştı. Yıllardır seccadeden başını kaldırmayan ihtiyarın bu kadar güçlü çıkmasına hayret ediyor. Kaymakamların komutanı kaçırdığı için Törehan’ı aldıklarını bugün duymuştu. Fakat şimdilik bunun yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ötep’in gelmesini beklemekte.

Çocuğun önünde gövde kaslarını gösterip çıplak kaldığını şimdi farkedene Mukagali anında gömleğini giyip:

-Gidebilirsin, yavrum. Teşekkür ederim. Her zaman yolun açık olsun. Yengelerine söyle, kan damlası kalmış yerler varsa hepsini silip dereye akıtsınlar. Git, yavrum, git,-dedi.

Yıllar önce kahkülüyle alnını kapatan şekere düşkün küçük çocuktu. Şimdi ise etekli elbise giyinerek kemer de takmaya başlamış. Çocuklara özgü hapır hapır karakteri de yoktu, sırtını dik tuttuğu halde olan biten durumlardan etkilendiği için modunun da düşük olduğu belliydi.

Mukagali, ansızın kuşların kanat hışıltısını duydu. Mühtemelen büyük bir kuşun kanat çırpmasıdır, aşırı vızıltılıydı. Mukagali şapkasıyla güneşten korunarak gökyüzüne baktı hiçbir şey gözükmedi. Mühtemelen kartal ya da kara akbaba kuşu olduğunu tahmin etmekteydi kartalın avını kolay kolay seçmez olduğu aklına gelince dehşete kapıldı. Yaklaşmakta olanın kuzgun olmasından korktu.

Kımıza içip kendisini gevşettiğinden midir, Mukagali kara akbabayı çok fazla sövmedi. Gözünü ilk çürümüş leş yiyerek açan bu kuşu söversen de, sövmezsen de ne değişir dedi kendi kendine. En fazla ölene dek leş aramakla hayatını geçireceği bellidir. Arkasına infaz ekibini de takmamışsa at keserek önüne koyardım. Ahmak kuş bunun gibi bir mertlikten ne anlar dedi sinirlenerek. Üstelik bugünleri kuzgunun rekabetçisi de ortaya çıktı dedi hayvan leşine bu aşerdiyse, insan cesedine aşermiş Ruslardan kastetmişti. Düşmanları onların, infaz ekibinin toprağına çökmüş. O zaman benle, Törehan’la. Az önceki kız çocuğu Amankül’le ne işi var bunların. Alamadıkları babalarının hakkı varsa, o hak ilk olarak eyere yaslanarak yaşam sürdüren bu erkeklere sorulmaz mıdır? Üstelik bunlar herşeyin bir nedenini aramayı severler. Nedeni de şudur ki: milletin duymazdan geldiğinden senin ellerinin uzanmadığı yer kalmadı. Cesur ve kahramansa kahramanlığını ata düşmanın olanlara, dulunu aşağılayıp toprağına izinsiz adım atanlara göster, -diye Mukagali, düşmanlarını boğazı kuruyana kadar sövdü. Tekrar kulağını diktiğinde kanat hışıltısı çoktan dinmişti. O an mahkum komutanı kapattıkları mağaranın girişinde duran al atın kişneme sesini aldı.

Törehan’ın getirdiği kökpar keçisi gibi olan o komutanı bugün ya da yarın sabahtan gidip ne yazık ki bir hal çaresine bakmak lazım,-dedi Mukagali.

Saruar, Kreigel

O zaman ne olacak?

Büyükefendi Kreigel'e her kavuştuğunda, onunla her buluştuğu zaman gönlüne yerleşen şüphesi artmaktaydı. Sanki onu anlamaya çalışınca yüzünü ters çevirmeye, ondan kaçmaya daha meyilli olmaya başlamış gibiydi. Özellikle az önce gümüş kınlı kılıcı tezeğe saplamışçasına iğrenerek kınına geri daldırdığında Rus efendinin sabahtan beri mırıldandığı şeylerin asıl konusunu, ne istediğini anlamış gibiydi. Kreigel'in kendisini maşa yerine kullanmak istediğinin şimdi farkına varmıştı. Acaba kullanmak istedi değil de kullanmayı da becermiş midir?

Bu sene yirmi bir yaşına girecekmiş. Fakat yirmi bir yaşına kadar bir kere bile omuzlarını sallayıp kapana kısıtılmış bir duruma gelen babasına, değil sesini yükseltmek, öfkeli olduğunu bile hatırlamıyor. Az önce Kreigel Saruar'a hem nazikçe konuşup hem hamile bir kısrak gibi kayıp gittiğinde, etkilenen Saruar'ın babasını azarlamasına az kalmıştı. Saruar ilk baştan molla turgai gibi herşeyden çekindiği için değil, buna inanıp da babasını azarlamış gibi olduğu için kendisine kızgındı. İnsanın aşağılanmasının türü de, çeşidi de çoktu. Onu da bugün farketti. Ancak büyük bir aşağılanma duygusunun kulak dibini kaşırmaktan yol alacağını da bilmiyordu. Farkettiyse, aşağılanmanın bu basit türü, acıkmış köpeğe iğne saplarken ağzına yemek sokmaya benzermiş.

Saruar iç çektiyse bile boğazındaki düğüm çözülmedi. İsyan dedi sonra aklına kılıçla tırnağını Kreigel'in öfkeli sözlerini hatırlamıştı. "Kedi'ye oyun, fare'ye ölüm" derlerdi. Fakat Saruar, bu güne dek kedinin ne şekilde oynadığını da, farenin nasıl öldüğünü de bilmezdi. Bugün ilk defa böyle bir duruma denk geldi. Kreigel'in ayrıntı, simge hakkındaki az önceki sorusunun cevabı gibiymiş. İsyan... bunların yasasına göre Rus padişahının ismini her duyduğunda eğilmezsen de isyan sayılır. Susadığı için köye uğrayan her komutanının beraberinde çift atını göndermemen de isyandır. Beşli tüfekle nişan aldığında kurtulmaya çalışırsan, o da isyandır. Şöyle bakarsan, bizim işememiz de bunlar için bir isyan sayılır. Saruar aklına daha önce hiç gelmemiş olan taşeronların ani dizilişine şaşırıldı. Bunlara göre biz hepten çişe çıkmamalıyız, çıkmazsak mı ya? Senin istediğin de budur. Sonra yağız yer ikiye ayrılrsa da içine düşüp kaybolsak.. sizin istediğiniz de budur. Yoksa beşli tüfeğini belinde sallandırıp bu ülkeden ne arıyorsun ki? –dedi Saruar sessiz düşünerek. Ya da bu ülkede dedenin kafası kesilmiş miydi? kafası kesilip de burada kaldıysa anlardım.

Saruar, bugün sabahtan beri kendi kendine konuşmak gibi bir alışkanlık edindiğini fark etti.

Aklı düşüncelerle dolu o an Kreigel'in dönmesini merakla bekledi. O gideli sütün pişirilmesinin aldığı vakit kadar epey bir zaman geçti fakat Kreigel henüz dönmedi.

Kreigel, kapağında kartal resmi bulunan tabakasını halı üzerine bırakmış. Saruar, tabakanın düğmesine bastığında esneyen dudak gibi üşenerek açıldı. Uzunluğu bir karış kadar papirosu alıp iki kere içine çektiğinde bir an sesleştiğini hissetti. Tabakayı aldığı yere değil, kenara fırlattı.

O zaman ne yapmalı?

İnozomsov'u sağ salim geri vermeli. Kreigel'in bağırsak gibi uzayan sözlerinden Saruar'ın takılıp kaldığı şey buydu.

Sonra?

Kreigel babasını serbest bırakır.

Kreigel kendi payını almış, Saruar'ın da payını vermiş olur. Ancak geride kalan milletin durumu ne olmak?

Saruar, diğer milletin durumunun ne olacağını kendisi de bilmezmiş. Bilmediğini gizlemek istemişçesine diğer insanlara kalkan olacak kadar, diğer insanların namusunu düşünecek kadar dört dörtlük bir yaşama ben de sahip değilim dedi. Dört dörtlük bir yaşama sahip olduğu halde bile diğer insanları hiçbir zaman düşünmemişti. Düşünmek zorunda değil, fakat papiros izmaritini açık şanraktan dışarıya fırlatmasını istiyeyken, bunu yapar,-dedi. Çaprazdan fırlatmadığı için evin ortasına tekrar düşen papiros izmaritini tekrar fırlattı. Atmaya, fırlatmaya gelince, bu günleri herkes istekli. Bunlar, değil sigara izmaritini, seni bile fırlatırlar. Seni bile o kadar istekli bir şekilde keyiflenerek atmaya hazır olurlar. Herşeyin fazlası zarar diyen insanoğlunun, bu günleri fazla yük taşımaktan yamulmayan sırtı, kötü bakmayan gözü varmış mıdır? Ancak yükün en zoru çaresizlik olduğunu Saruar şimdi anlamış gibiydi. O yüzden Kreigel, eli kolu bağlı bir şekilde ikinci kere tek başına bıraktığı an Saruar, başkalarının namusunu kendilerine bırakıp, kendimin sökülmiş namusumu dikedirsem yeterlidir diye düşündü. Babası için müdahalede bulunmaya ve konuşma dizginini Kreigel'e asla teslim etmemeye kararlıydı. Bunun için, öksüz olarak yaklaşmış boğmaya kalkan Kreigel'in elini geri itip, beşli tüfeğin nişanında kalan babasını anında çekebilmesi lazım. Bir insane öbür insanın hayatı için müdahale edebilirse, kanla kokan sıcak havasını kurşunla delik deşik ettiren bu Temmuz ayı "serbest ol" der, karla kaplı zirvesini bulutlara değdiren Kazıgur dağı da öfkelenmezmiş. Ne yapacağını şaşırın millet ise, Rus padişahının kilisesi gibi yapılmış şehirlerinde kuş tüyü kadar yumuşak yatakta, faytona binip, kaymak yiyip yaşamını sürdüren, dili akıcı, gözü açık ağalarıyla çocuklarının, kardeşlerinin, eğitim görmüş yiğitlerinin yanına yerleşsin.

Bu çok basit bir düşünceydi. Saruar sanki çaresizliğin yükünü sırtından kaldırmaya çalışıyormuş gibi duvara yaslandı. Doğru, aksi takdirde Kazıgur'un derinliklerine saklanıp, at koşturup asker toplamakla uğraşan milletin eli Taşkent'e nasıl uzanır? Diyelim ki uzandı. Fakat kime sığınacak? Uzanırsa bile, düşüncesini paylaşmış sırtını dayar kimi kimsesi var mıdır? Oradaki durum belli. Hadsiz hesapsız tahtakurusuyla beraber Kazakları bekleyen hapishanelerinden bellidir. Bir tek "ismi soyismi" kısmını boş bırakıp suç ve hüküm kısımlarını bol bol dolduran mahkemesinden belli. Folbaum'un her zaman kan arayışında olan bir sürü askeri var. Ancak kravat takıp gömlek giymiş, milletin yasını tutup kaybettiklerini aramakta olan eğitim görmüş insanlar şehirde zaten sayılıdır. Sayılı denilecek kadar az olmalarıyla yanı sıra tavşan gibi korkak çemezlerdir. Sayılı insan içinden ağzını açan sinire boğulan biri olursa, Rus padişahı elini kolunu bağlayıp Sibiryaya sınırındaki şehirlere gönderir ve o insan bir daha vatan topraklarına erişemez. Bunun gibi durumlarda özellikle erişilemez olmalıdır. Geride kalanlarının ise bir yararı olmaz. Yakın akrabaları, komşuları dışında diğer insanlara istemlice yapabileceği bir yardımı yoktur. Diğer zamanlarda akbabadan kaçan bir tavuk gibi tek gözüyle gökyüzünü gözetleyip, seslenirsen gıdaklayıp dururlar. Ama dışarıya adım atarlarsa öyel böyle insanların değil, koyun etine karnını doyurup, içtiği kımızdan geçiren kaymakamların yanında yer alırlar. Kaymakamların yanında yer alırken bazen bir eğitim görmüş Kazak'ın diğeriyle karşı karşıya geldiği anları da oluyor. Böyle bir durumlarda el ele tutuşan iki kaymakamın önünde gösterge yapmak için tartışılır bazen. Ara sıra toplantılarda

buluştuklarında ise, toplantı salonunun önündeki arasalonda baş başa kalıp sohbet ettikleri de oluyor. Baş başa kaldıkları o an, göç edenlere şikayette bulunan bu konirat boyundan gelen Kazak'ı nasıl kandırdıklarından, şu kanlı boyundan olan Kazak'ı kandırmadan bile iki sürü ata sahip olduklarından bahsederler. Sonra ağısları sulanarak kendilerinin kaymakamları sayılan Vanıç, Sanıçları överler. Biri büyükefendi Vanıç'la aynı faytona bindiğinden bahseder, Öbürü de büyükefendi Sanıç'ın sarhoşken ağzından öptüğünden, üçüncüsü ise yine bir büyükefendinin evin gittiğinde oradaki yengesinin bunun cebine bir kuru içki koyduğunu apul apul yürüyen çocuğun yaptıklarından bahsedermişçesine konuşurlar.

Saruar, baş başa kaldıklarında birbirinin gemlerini çiğneyip, millet önünde ise biri öbürüne ters düşüp ters yatan hozor gibi ağalarının yaşamlarını önceden de çok düşünürdü. Ancak her zaman derinden değil üstünkör düşünürmüş. Şimdi de bu kurt dişli Kreigel kıyafetinin dikişini söküp çıplak kaldığı zaman kendi vücudunu kendisi de ilk görmüştü ki sanki uzun zamandır kürek dokunmamış kuyunun dibine düşmüş gibi hissetti kendini. Her zaman bir tek kendim korturursam yeterli, diğerleri ne yaparsa yapsınlar demişçesine.

Ancak bu durumdan son derece mutlu olan kendisi var mıdır? Kritik bir saatte onlara ters davranışta bulunup, çapraz karakter göstermemiş miydi? Bir yiğit kendi başını sağ bırakmaları için yalvarabilir mi?

Saruar'ın aklına Kreigel'in dikilerek söylediği az önceki bir sözü geldi: hayat atadır, namus ise çocuk. Çocuk için ata kendisini kurban kesmesi doğru mudur? Şöyle bir bakarsan keklik yumurtası gibi koyu renkli lekeleri dışında ekşiği olmayan sözlerdi. Yutuvermek istersin bir an. İlk duyduğunda yutmuştu bile. Ancak zehir bir süre sonra gücünü kaybeder. Şimdi hissetti acaba iğneyle içine zehir koydukları yumurta mıydı? Çünkü Kreigel'in bu sözlerini çözerek anlamaya çalışırsan köpek gibi bir yaşam için bile namusunu ayakkabının tabanlığı yapıp, kişiliğini bukanağa dönüştürmen gerekecekti. Çeneni boynuna sokup kendine yapılan her şeyi kabul görmen lazımmış. Rus padişahının ismini taşıyan her türlü emri yerine getirmeliymişsin.

Vay dedi oan Saruar. Kreigel'in düşüncelerinin güzel örülmüş kırbaş gibi eksiksiz olmasına şaşırmişti. O an başı evin tavanına uzanan uzun bacaklı büyükefendinin kendisi de içeri adım attı.

-A-A-A,- dedi Kreigel tek harfi en az beş parçaya ayırarak söyleyip. – A-a-a-a. Ben geri dönene kadar biraz büyümüş gibiydin. Büyüdüğünü mü söyledin?

Kreigel, evin ortasına doğru sarhoş gibi adımlarını sayarcasına yürüdü. Yürürken duvara yaslı duran yuvarlak sehpa çarptı. Saruar'ın altındaki tabureye göre yapılmış bir sehpadır büyük ihtimalle, ikisinin de ayak yapıları aynıydı. Kreigel, sağ eliyle çarptığı an duvardan uzaklaşıp az sallandıktan sonra yuvarlandığı biçide yere düştü. Sarı halı her zaman at üstü acelesiyle girip çıkan askerlerin çizmelerinin beraberinde getirdiği kirli tozu kendisine toplamış. Sehpa yere düştüğünde halıdan toz yükseldi.

Girer girmez “evet, söyle” demişçesine sonra da “evet ne yapmaya karar verdik” diye sakince Saruar'ın yüzünü takip eden Kreigel, Saruar'ın bu kadar hızlı bir şekilde değişmesini bekleliyordu. Bunun sessiz sedasız kaldığı için kızmış mıdır, bir çırpıda yerinden kalkan Kreigel eleyle masaya vurdu. Şimdi de kalın tabanlı çizmesinin topuğunu halıya yılanı ezmişçesine bastıra bastıra yürüdü. Bu

hareketlerinden dolayı Saruar bu sefer korkmadı. Ancak büyükefendi Kreigel'in kaynamış süt gibi nedensi taşmasına öfkelenildiğini bildirdi:

-Boşuboşuna yapıyorsunuz bay Kreigel. Bu kadar kızmanıza gerek yok. Ben sana bu kadar hakaret etmedim. Onun dışında da, yat dersin yatan, kal dediğinde kalkan sirkin ayılarını bir kere gözden çıkartmak lazım.

Saruar geçen sene nasip olup da Taşkent'e gittiğinde Durov'un sirk gösterisini izlemeye gitmişti.

Yuvarlak masayı dolaşan Kreigel, tam Saruar'ın yanından geçerken ani durdu. Pembe bir renge dönüşen cildini yanakları az kalsın delip geçercesine duruyordu. Yürürken sırtında tuttuğu sol elini o an tüm gücüyle sıktı da kulaç gibi açılıp döndüğünde yumruğuyla Saruar'a saldırdı.

-Kalk,-dedi sonra evin sol kenarına kaymış Saruar'a. -Hadi, kalk. Erkekler dövüşmeden anlaşamazlar der halk deyimi. -dedi de Kreigel yuvarlak masanın kenarına oturup sırtını kırtlattı.

Yumruk mudur, elinin kenarı mıydı gelip de Saruar'ın boynuna değmiş. Tabureye geri oturan Saruar başını omuzuna yasladı.

-Dövüşeceğimiz zamanların çok olacağını hissediyorum bay Kreigel. fakat anlaşacağımızı hiç sanmam. Anlaşmak için istekliyseniz yapacağınız her şeye kefil olmanız lazım. Ancak benim kefil olmak için verecek hiçbir şeyim yok. Vardı ama bundan sonra olmayabilir. Kaybetmişimdir ona da neden olan sizsiniz. Yumrukla yaptığınızı kastetmiyorum,-dedi Saruar.

O an, -Senin derdin ne? Diyen Kreigel yerinden kalkıp kenardaki açıktan bir dal kamış otunu üzüp aldı da geri oturduğunda onun sert ucuyla dişlerinin arasını temizledi.

-Benim derdim babamdır. Bana babam lazım. Sonra kendini yetkin gören açık fikirli bir subayın yumruğa teslim olmamasını isterdim. Sizden kastetmekteyim.-dedi Saruar. Zaten belli olan şeyleri sabahından tekrar geri almışçasına sarsıntıyla kızgınlığa girmişti.

-Bu ilk defa yediğin yumruk muydu sanki. -dedi Kreigel dişlerinin arasını temizlemeye devam ederken. Saruar şimdi farketmişti ki Kreigel'in kürek dişinin bir tanesi altındanmış.

-İnsanoğlu, her zamam yediği yumruk olduğu için de bir gün patlayabilir ki.-diye cevapladı Saruar.

-Ah, demek ki herşey bundan ibaret. Demek her zaman yediğin yumruk olduğu içinmiş. Sabrım taşı diyorsun yani. Sabrının tükendiğindenmiş. Demek ki sen babanı istiyorsun. Evlatlık borcunu ödemek için peşinden geldin. Öyle mi? -dedi Kreigel. Sonra kamışı ortasında ikiye ayırıp bir ucunu dişlerinin arasında bıraktı. Diğer ucunu da orta parmağına yüzük yaptı.

Kreigel'in korktuğu da buydu. Bıraktığı yerde iyice yıllanmış şarabı bu çömez alıp da çalkalamasından tiksiniyordu. Sabahtan beri dilini dizine kadar sallandırarak konuşmasının amacı da bunun iyice mayalanmasını kıvamına gelmesini sağlamaktı. Bunu başaracağından emindi bile. Ancak erken davrandığını şimdi anladı. Eski şüphesinin büyüüp geçeğe dönüştüğünün de farkında. Vitka Sofronov'tan haber almak için beş askerini gönderip geri geldiği

süreç içerisinde bu çömez boynuzlarını uzatmaya yetişmiş. Bunları düşünürken Kreigel karşısındaki omuriliğini okşamakta olan Saruar'dan ilk defa tiksinimişti.

Ancak dövdüğünden pişman değildi. Ayıyı eğitebilen tek kuvvet sopadır. Fakat bunun yaptığı azdı buna. Yaşarsa şu konuşmaları yüzünden daha çok yumrukla tanışır. Şimdilik bu kadarı yeter. Yumruk da alkol gibidir. Ölçünlü ve boyutlu kullanmak lazım. Şimdi yumrukla bir kere daha uçurup dizinin altına alırsa zaten çenesini boynuna sokan çömez birdaha bunun yüzüne bile bakmadan ters çevrilmesi mühtemeldir. Kreigel'e bunun şimdilik olayı sağlam akıyla soğukkanlı analize yetmesi gerekecektir. Kreigel bu kuzuyu gözünün nuru dışındaki herşeyiyle aynı diyecek kadar değerli tutması gerekeceğini anlamıştı.

O an Folbaum'ı hatırlayan Kreigel, kamışın parçasını dudaklarıyla iki katlayıp tükürdü. Tükürük Saruar'ın dizinin üzerine düştü.

-Sorun değil, dedi Kreigel, özür dilemek yerine teselli ederek. Sonra cebine üçgen şeklinde katlayıp koyduğu mendilini çıkartıp Saruar'ın dizini sildi de, -Zamanı geldiğinde bana da tükürürsünü,-dedi.

-O anın çabuk gelmesini isterdim, bay Kreigel.

-Anılar gelmez, getirtirilir,-diyen Kreigel, kendisinin kolayca cevap bulduğundan hoşnut kaldığı için kahkaha atarak güldü. Sonra yuvarlak sehpayı kaldırıp yerine koydu. Kendisi de her zamanki yerine bağdaşını kurarak oturdu. Bunun kahkahasından çömez titremesi gerekirdi, fakat o omuriliğini okşamaktan başka bir tepki göstermedi.

Kreigel, bu Kazak milletini anlayamadı. İlk bakışta bunların büyükleride, küçükleri de dere suyu gibi sakince herkesin elini kolunu yıkamasına izin verirler. Bazen de bu dere hiçkimsenin atlayıp geçmesine izin vermeden yüksek rakımla akardı. Omuriliğini koruyarak yüzüstü yatan birinin aniden kalkıp sana saldırmasına benzer bir durumdu. Kreigel, bu milletin kendisiyle eyerinin arasındaki ayrıntıyı anlayamadığı için sinirlenirmiş. Az önce Saruar'a yaptığı ani hareketi de bundan kaynaklıydı. Şimdi kendisini topladı.

Yoksa bunu yapmaması mı lazımdı. Kendisini durdurabilirdi. Ancak tüm gün kendisini durdurmaya çalışmıştı zaten. Kaymakam olduğunu aklında çıkartıp, çömez çocuğu adam yerine koyup konuşması bile büyük bir sabrı gerektirir. Hayır, dövmek iyi gelmiştir. Pişman olunacak hiçbir şey yok,-dedi Kreigel kendi kendine. Bir arkadaşı kayıp, öbüründen de haber alamadı. Şimdi de içinde bulunduğu bu beyaz çadıra hapsedilmiş gibi bir hisse kapılan Kreigel, sağlıklı düşünemedi.

Hayır, onları dövmek Kreigel'in tek çaresiydi. Bunları huylu, huysuza ayırt etmeden hep sopayla kurşun nişanında tutmak lazım. Önemli olanı da şu ki: bunlara düşünme fırsatını vermemek lazımdı, düşünmek için verilen tek zaman da dizimize çöktüğü an olmalıdır. Bunlar gibi barbar bir milletin nefes almasına izin verirken, dişleri çıkar,-dedi Kreigel kendi kendine düşünürken.

Kreigel, sanki şu isyanın başlangıç nedenini ansızın anlamış, çözmüşçesine tebessüm etti.

Şöyle bakarsan Şernaev'tan sonra bu ülke fazla boş kaldı. Kreigel, bunların haddini aşmalarının bir nedeninin de bu olduğunu düşünmektedir. Bozkır göğünde kurşun gezmeyeli elli sene olmuş bu elli sene içerisinde bunları fazla boşlukta bıraktık. At üzerinde sırtınıkırtlatıp söylediğin bir cümleye iki cümleyle cevap

verip de kendilerini dik tutmaya başladıklarının asıl nedeni budur. Bizim Rus Hükmeti de bunlara fazla önem vermeye başladı. Bunları vurmak için, idam etmek için de neden soruyor artık. Millet dediğin süt gibidir. Kaynatırken köpüklenivere istediğin kadar su eklersin. Sıvı yapmak da, yoğunlaştırmak da kendi elinde. Fakat anında eklemek için sürekli gözetim altında tutmak lazım dedi Kreigel. Kapısının ziline nereden çıktığı belli olmayan Gertsen bastı diye burnu yamulmadı Çernaev'in. Bunları kendi kendine sessizce düşündüğü an Kreigel, tekrar elini sıkmaya başladı. O an aklına gelen ihtiyar Törehan'ın ruhunu ta Çernaev'in döneminde cehenneme göndermesi lazımdı. O halde İnozemsov'u kim kaçırdı ki? Şu karşısındaki çömez de doğmamış olurdu. Kendileri bir de de baş kaldırmak istemişler. Kaldırsınlar bakalım. Boyunlarını kurşun kestiğinde başsız kalan onlar olur, ben değil. Bana gelecek olan bir zarar yoktur,-dedi Kreigel düşünürken. Sonra Saruar'a bakıp: -Evet, bana diyeceğin birşey var mı?-dedi.

-Dinlemek istediğiniz birşey var mı?

-Böyle ufak tefek konularda ters ters konuşma. Beni dinlersen işin açığına geçelim.

-Bu saate kadar sizin açık konuştuğunuz, benim de karşılık bildirdiğim olmadı.

-Ben sabahtan beri sana açık konuştuğumu ve yön göstermeye çalıştığımı düşünüyorum.

-Olabilir. Fakat öyle ise bu zamana kadar konuşulacak birşey kalmamış olurdu. Siz yön göstermişsiniz, ben de karşı gelmişim. Böyle bir duruma kart oyuncuları oyunu kapatmak derler.

- İt dalaşını sen kabul görürsen, benim de bir itirazım olmaz. Ancak it dalaşı için o kadar yol yürüyüp buraya kadar gelmenin bir anlamı yoktu. Benim anlamadığım da buydu. O halde karta oyuncuları da onlar için bir sakıncası olmazsa oyunu tekrar başlatabilirler. Biz de öyle yapalım.

-Oyunu tekrar başlatmakla tekrar çaresizliğe gömmek mi istiyorsunuz?

-O senin şansına bağlı. Karta oyunu da makam sahibi olmak gibiydir, görmezden gelmeyi, kör olmayı gerektirir. Kör makam seni görmez olursa ben kendimi mi feda ediyim. Fakat bu arada senin unuttuğun birşey daha var. Çaresizliğe gömülmüş ben de olabilirim.

-Ben yorulduğum, bay Kreigel. Hayatımda hiçbir zaman bu kadar yorulmamıştım. Bunu da ben anlıyorum, siz de biliyorsunuzdur,-dedi Saruar. Gerçekleri söyledi. Sabah sırtında olduğunu hissettiği ağır yükün hala hafiflediğini bir kere daha hissetmişti. Bu sefer Kreigel'e karşı gelmeye bile gücü kalmamıştı.

-Biliyorum. Gayet iyi biliyorum. Kendisini övdü diye düşünme. Senin hakkında bilmediğim öğrenmediğim birşey kalmamıştır. Mesela, sen şimdi az önce babanı benim esirimden kurtarmanın türlü türlü yollarını araştırmışsındır. Kaçırmayı bile düşünmüş olman lazım. Yalan deme bana?-dedi Kreigel.

Saruar itiraz etmedi.

-Kumdan çamur yoğurmanın ne gereği var? Ancak benim demek istediğim bu değildir. Senle benim tam bugün yorulma hakkımız yok. Gündüzünü geceye

katmayı ancak bir yiğit kaldırabilir. Bir yiğit dışında bir at kaldırır. Karala, sen ve ben üçümüz kaldırırız.

O an Saruar, Kreigel'in sözünü kesip, -Babamı serbest bırakın,-dedi. Sözünü kesmesinin nedeni de büyükefendinin güzel cümlelerle tekrar bunu kendi tarafına çekmeye çalıştığını farketmesinden dolayıydı.

Biraz önce ısınmaya başlayan suratını tekrar bürüştüren Kreigel: - Ben de bunu düşünüyordum. Gündüz gece düşündüğüm de buydu, babamı serbest bırakmanın hal çaresi.-dedi. Sonar cümlelerine devam ederek:

-Kafasına göre serbest bırakmak ekip yöneten her komutanın elinden gelen bir iştir. Ben ekip yönetiyorum. Ancak daha komutan değilim. Yalan söylüyorsam yaşa da gör: Babamı atla hediyesiyle köyüne geri gönderirim. Demedi deme, atla hediyesiyle gönderirim. Bugüne dek bana hediye veren gönderen bir çok Kazak gördüm. Fakat ben kendim bir tane Kazak'a bile hediye hürmet göstermemişim. Onun da sırası şimdi gelmiş gibi ve buna son derece karım oğlan doğurmuşçasına mutluyum.-dedi Kreigel.

Kreigel parmağını çomez çocuğa batırırken farketmeden kendi yarasını da kaşımış. O an on senedir evil olmalarına rağmen hala çocuk doğurmayan karısı aklına geldi. Bunnun ara sıra bekar İnozemssov'la beraber Taşken'in Çilinzar tarafındaki fahişeleri evine gittiğini öğrenmiş midir so günleri eşi geceleri gizli saklı ağlamayı alışkanlık edinmişti. Bunları düşünürken Kreigel'in kalbi ısınmıştı fakat boğazında tutan gıcık gitmemişti.

-Senin babam hediye hürmete layık değil mi dedim? Ne zaman böyle birşey söyledim? Ne zaman? Ne zaman? Hediye hediye. Senin babam haricinde benim hediye hürmetime layık kim olacak? Ben çok insanla karşı karşıya geldim. Bu ülkenin zenginleri ile fakirlerinden herkesi tanırım. Babamın yoksul olduğunu da bilirim. Fakat bunlara rağmen benim hürmetime hediye vermeme degecek tek kişi varsa, o da babamdır. Bunun nedeni babamın Türkistan toplumu önünde yaptığı hizmetinden dolayı. Çünkü İnozemssov, Türkistan toplumunun yıllardır kurtulamadığı bir subaydı. Kirpik altında oluşan bir et beni gibi ansızın çıkıp tüm cemaati kıvıran sorunlu bir subaydı. Öyle bir subayı gecenin ortası bile değil, güneş tepedeyken alıp götürülen insana hürmet göstermez miyim? Hediyesi ona değil de, şu çapraz çizme giyen Golonojkin'e mi vereceğim? Bir gece uykusuz kaldığı için bir günlük namazı kaza olmuş. Onun da sorunlusu benmişim. Buluştuğunda söylersin ona. Beni affetmesini söyle. Söylersen söyle söyleyemezsen kendim de söyleyebilirim ki. Affetsin beni. Affetsin beni. Affetsin beni.-dedi Kreigel.

O an eşinin içi dışına çıkarçasına ağlayan sesiyle birlikte bu çomez çocuğu tabureden uçurduğu, eski günlerde boğazından tutup yumrukla suratını parçaladığı koyu kahve tenli koca vücutlu adam ve bulak kenarındaki çukurda bekleyen beş askeri aklında canlandı. O sıra Kreigel'in kalbi çarptı. Kalp hastalığının, özellikler bunun gibi kızgınlığa düştüğü zamanlar uğradığı oluyordu. Ancak kendi parmağını çiğnercesine siniri tepesine atan Kreigel, bu sefer hastalığı görmezden geldi. Böyle bir durumlarda ayağını ilk önce çukura sokup test yapan akıllı atlar gibi uyanık davranırdı. Ne olacaksa olsun dermişçesine bu sefer onu da yapmadı. Tartıştığı insan asilzade biri ise belki düşünürdü, çekilirdi. Ancak bunun gibi çomez bir çocuğun önünde söylediklerini geri alıp sürekli yolunu şaşırması, dilinin ucuna gelen balgamı geri yutmak gibi ters iş olurdu. Ancak bir soysuza asilzadelik gösterip de gerçekler üzerine yuvarlanamazdı.

Alfabeyi tam öğrenmeden okumaya çalışıp kendine fazla kaptırmış bu çömez çocuğu sonuna kadar bezdirip çığlığa boğmak gibi bir niyeti vardı. İçindekileri döküp saçtıktan sonra bu isteğinden vazgeçti. Sonra az önce aklına gelen balgamı tekrar hatırladığında midesi bulandı.

-...Mühtemelen gözünüze kan dolmuş olmalı.-dedi Saruar.

Saruar'ın soğuk sesi Kreigel'e kesik kesik ulaştı. Kuzunun sessiz kaldığına bakıp bunun dediklerinin ancak son kısımlarını kavradığını kolay anlayan Kreigel, bunun için endişelenmedi.

-Dolduysa ne olacak? Bu günleri kanla dolmayan göz kalmış mıdır?

-Evet, var.-diyen Saruar, az yutkunduktan sonra gözlerini evin giriş kısmına yığılmış tüfeklere doğru yönlendirdi. -Gıcıkla kine, kurşunla aleve yaslanıp halkla konuşma yürütmeye çalışmak hatadır. İlk başta amaç ayrılmaksa, hikâye farklı yazılırdı. Fakat siz dahil, tanıdığım tüm Afganların da isteklerini iyi bilirim. Ölmeden terk etmezsiniz bu toprakları. Bu nedenle ülke üzerinde sopa sallayıp, milletin boğazına beşli tüfek dayamak, yediğin yemeğe tükürmek gibi olur. Yemeye işmeye önem verdiğiniz yoksa, yemeğin kendisine olan saygıdan ötürü bunu yapmamalısınız. Bu birinci fikrim, bay Kreigel.

-İkinciden, gıcıkla kine aldırarak ilk olarak kendi dediğiniz gibi zekasız insanlara özgüdür. Bunu sizde gördüğüm için çok üzülüşümdür, bay Kreigel. Üçüncü olarak, insan kaçırdı dediniz. İnsan kaçırmak insan vurmaktan kötü müdür? İnsan kaçırmak, insan öldürmekten çok daha kaba bir hamle midir? Ancak neden kaçırdı diye sormuyorsunuz. Kaşınan el ise, kaşımaya gömlek yakasından başka da çok şey bulunur.

-Fazla uzağa gitme, evlat,-dedi Kreigel pat diye yolmuşçasına. Fazla uzağa gitme.

-Affedin beni, affedin beni, affedin beni,-dedi Saruar.

O an Kreigel, kalçasını kaldırdığını farkedince Saruar da yerinden kalktı. Sanki az önce yaptığı gibi yumruğunu uzatacaksa hazırda beklemek istedi.

-Konuşmayı bilen bir insan, dinlemeyi de bilirse eksik olmazdı, Büyükefendim, Yüce Efendim, Üstün Efendim. Affedersiniz beni, affedersiniz beni, affedersiniz beni diyerek üç kere dişimi sıktığımda da gördüğünüz gibi safra kesem patlamadı. Özür dilemekten patlayacak kadar sizin de safra kesenizin kabuk kadar ince olduğunu düşünmüyorum. Affedersiniz beni, affedersiniz beni, affedersiniz beni, Büyükefendim, Yüce Efendim, Üstün Efendim. Eşitlikle dürüstlüğe önem veren kaymakammışsınız. Aklınızda bulunsuz, bu eşitliği, sadece canınız sıkıldığında ya da dilinizle dışınız kaşındığı an değil, her zaman esas olarak harekete geçmelisiniz. Benim koutanlık rütbem yoktur. Fakat,-dedi Saruar iki kolunu çapraz yapıp omuzlarını tutarak,-Fakat hayatın öne sürdüğü gerçekler de, sizinki gibi bir rütbe mi sayılır? Komutan rütbesinden önce gelen, o rütbenin kendisine ve lanet sahibi muhtarlara da anlam katan düşüncelerle inançlar vardır. Yoksa bu dünyaya rütbenizle mi geldiniz? -dedi Saruar. O an kımız kabına doğru ilerlemekte olan Kreigel'in boynuna bu son cümle asılı kalmıştı.

Üniformasının tüm düğmeleri takılı mıdır? Kreigel'in boynunda kızarıklıklar oluşmuş, boynu şişmiş bir haldeydi. Bir an Saruar'a dik yakanın boyuna batan dikişleri az önce söylediği kendi cümleleriyleymiş gibi gözüktüyordu.

Kreigel arkasına dönmedi. Sanki sözle çıkartamadığı sinirini kepeçyle çıkartmak istemiş gibiydi fakat Saruar'a kırmızı sunmadı. Sarı çamçağın kenarını öpüyormuşçasına uzun süredir arkası dönük ayakta duran Kreigel sonra kapıyı açtı. Bakır kollu ince kapı içe doğru eğik yapıldığı için açtığı an geri kapanmıştı. Kreigel, yığılı duran tüfeklerden iki tanesini alıp kapamaması için kapıya dayadı. O an evin içerisi birden bire aydınlanmıştı. Saruar da ışıktan koruyarak gözlerini kapattı.

Bezle bağlanmış kırmızı kabının kapağını tekrar kaldırıveren Kreigel, -İşte bu,-dedi. -Seni hemen şimdi vurabilirim. Ondan yana bir şüphen olmasın. Ancak şanslısın, benim öyle bir cellatlığım yoktur. İnsan vurdun diye bir dikildin, milletin gırtlığı diye iki dikildin. Onları geçtim. Boş laf saydım. Fakat yine de hatırlatıyım, bir söz diğer sözün baldırından dürter. Kızgınlığın önünde yine o söz dediğimiz şey duruyorsa, kızgınlığın sonunda da cellatlık olur. Sakınarak konuşmazsan, iş işten geçebilir.

Kreigel, sırtını dik tuttuğu halde ters çevrildi ve sağ uyluğundaki silah kılıfının vidasını çıkarttı.

Törehan

Törehan yüksek tavanlı beyaz keçe çadırdan gözünü almadı. Uzun bacaklı subay bir sütun pişip taşmasının aldığı vakit kadar zaman içerisinde ahırın sırt tarafına koşturarak iki kere gidip, yürüyerek iki kere döndü. Sık işeyen tay gibi paytak paytak yürümeyi sevmeyen Törehan, kaşlarını çattı. İdrar kaçırana şaşırarak biter midir? İshal olursan aşın da tadı kalmazmış. Ancak bu komutanın ishale de çoktan ihtiyacı vardı,-dedi Törehan. Yıllar önce Kösege vadisinde geçen muhtarlık seçiminde farketmişti: Kamıştan yapılmış dört tane çadırın içinde baş köşelerine yerleşen Rus komutanları sırayla çıkıp girdiklerinde birbiriyle çarpışmışlardı bile. Şimdi de ahırın sırt tarafından sık sık pantolonunun fermuarını tuttuğu halde dönen komutan, Törehan'ın şüphesini doğrulamış gibiydi. Yav, bunların bir hayvan yavruları kadar olamadıklarına ne diyebilirsin ki?

Hayvan yavrusu diyince kenarı altın renkli mavimsi boş çay kasesini elinde tuttuğu halde kimildamadan oturan Törehan'ın aklına geçen sene avcılıktayken yakaladığı geyikle beraber uğradığı Babata'da yaşayan tanıdığı Alken gelmişti. O gittiğinde bunla üç yaşındaki bir atı hediyesi olarak beraber göndermişti. Getirir getirmez Karala atın sürüsüne gönderdi, sonradan o atın doğurduğunu duymuştu. Bir kere Karalay'ı almaya gittiğinde bakmayı unuttu. Gri renkli Arap kökenli bir attı, şimdi de attan doğan tayı görmeye gitmediği için çok pişman oldu. Karala atla Arap kökenli gri attan doğan tayın rengini merak ediyor. Törehan o an gülümsedi. Fakat aç karnına içtiği çay midesini bulandırdığı için gülümsemeyi de bıraktı. Büyükefendi Kreigel'in mesanesini, kısrağın tayını düşünerek asıl konudan ne kadar kaçarsa kaçsın, eninde sonunda kendi tayı, kendi yavrusu Saruar'ı tekrar buldu. O an içten içe düşünen Törehan, "Ya, Allahım, bu ne biçim bir vakit?" dedi. Bir insana kendi yavrusunubu kadar hasret bırakan bu ne biçim bir zaman? Boşuna yaptı bunları. Yanından ayrılmaması lazımdı. Yüksek beyaz keçe çadıra girdiği, orada Kreigel'i beklediği zaman oğluyla sanki yabancı biriymişçesine soğuk konuştuğu için, inatçı ihtiyar olduğunu gösterip çocuğun yüzüne karşı ters ters konuştuğu için şimdi de pişmanlık duydu. Daha genç yaşlarındaki oğlunun konuşma esnasında kışkırtılacağından endişeli. Kendisi de farkında olmadan ters birşey konuşup orucunu kanla açan Kreigel'i kızdırıp, sınırları bozuk büyükefendinin ağzında çiğnelir diye korktu. Yaşlı insanlar da

yaşamı severler. Bu olayı derinden kavırsak, Törehan sadece oğlu için değil, kendisi için de endişelenmiş gibiydi. Boş kaseyi elinde tutarak ne yapacağını bilmeden kafası karışık bir hale düştüğünden beri yaşlı kalbinin yırtık yama kenarlarına özen göstererek bakmayı alışkanlık edindi.

Sezgi, kalbinin her tarafını büzmekteydi. Saruar'ı subayın işkencesiyle alayına bıraktığı için dışarıdan sakın gözükiyorsa da içi alev alev olan kendisi var. Bunlara ek olarak da, üç gündür ne yapıp ne ettiğinden habersiz kaldığı Mukagali'yi de düşünmekteydi. Bu durumda kendisini çay içerek avutmak istemişti. Fakat artık çaydan da zevkini aldı. Çay içmekten alın sinüslerinde çam ağacı benzeri bir boynuz çıkacaksa iyiydi. Beyaz otağının içinde Kreigel'le baş başa kalan oğlu tekrar aklına geldi. Temmuz'un insan vücudunu kavuran güneşi ikindiye çoktan yaklaşmıştı. Törehan ise kendisinin daha kaç ikindisinin kaldığını bilmezmiş.

Saruar'ın güneş tepedeyken çekinerek söylediği sözünü hatırladı: kelime şahadetini söylemekteysen durumundan anlardım demişti.

O an Törehan kaseyi beyaz sarı şalın kenarına yaslayarak bıraktı. Bağdaşını bozarak uyuşmuş ayaklarını sağa sola kimıldattıktan sonra Yalınayak'ın hala burada olduğunu farkettiler.

Kazıgurt'un zirvesinden kuzgun sürüsünü beraber aradıklarında söylediği bir kaç cümle dışında ağzını açmayan Golonojkin, gömleğinin kollarını kayırdığı halde çay içmekteydi. Törehan çay içerken beşli tüfeğiyle çok uğraşmıştı. Artık kıpırdamaktan yorulmuş mudur, tüfeğini giriş kapısının yanındaki tay boyu kadar büyüklükte olan una dayadığı halde bırakmış. Kurşun çantası da sanki pirinçten olan dişlerini gösteriyormuşçasına kenarda duruyordu. "Yavrum" dedi Törehan tekrar Saruar'ı hatırlayıp. Bir kadınsa, bazen fısıldayıp, bazen sessiz kalarak yaşamını bir şekilde sürdürebilirdi, fakat şimdi erkek olduğu halde hiç bir suçu olmadan boşuboşuna hakarete uğraması onun için ağır olabileceğini düşündü. Karşı çıkıp başının belada kalmasını da istemiyor. Güçlünün istediği gerçekleşir. Bunlar, Kazakların delil olarak söylediklerini de, mantıklı düşüncelerini de dinlemişler midir?

Kazaklar, anlaşmaya gelince hayal kırıklığına uğrayıp, karşı fikir bildirmeye gelince yolunu şaşırdıklarında, zamanın yükünü yere atmazlardı. Kibleye evin açık olan kenarından bakıp "Güneş bize olan inadına çıkardı, bizim kanımıza bulanıp batardı o", -dedi Törehan. Ağzından "kan" diyen soğuk kelime çıktığından tiksindi. Kible tarafından günbatımının kan gibi kırmızı şafağını görür müyüm diye o tarafa dikkatlice baktığında daha akşam vaktinin gelmediğini anladı. Kazıgurt dağının bu tarafındaki çökmüş deveye benzer tepelerinin yeşilliği azalmış, karla buz tutmuş bir şekildeydi. Akşam vakti hava aydınlığıyla kırmızı alev çarpıştığında o tepeler suratu çökmüş bir biçime gelirmiş. Ancak tepelerin suratu çöktü diye Törehan'ın kasvete kapılacak hali yok herhalde.

Törehan Golonojkin'e üçüncü kez baktığında, sanki namaza dalmışçasına diz çöken sarı asker demli çayı terbiyesiz bazı insanlar gibi höpürdeterek değil, sakince sızdırarak içmekteydi. Navat şekeri de çaya daldırıp ağzına atmadı. Kenarından dişle kırıp aldığını emiyordu. navat şekeri etiğe uygun bir şekilde yemesi, çay kasesini Kazaklar gibi dört parmağının ortasına kuş gibi kondurarak tutması, ancak yedi gecesini Kazıgurt'ta geçirmelerine rağmen bitlenmeyi başaran sayısız barbarlar gibi omuzuna kadar saçlarını uzatmamasıyla, Törehan kalbinin inceldiği şimdiki an Golonojkin'i sevmişti. Sorduğu sorularını da Golonojkin'in

ters cevapladığı olmadı. Hayatın zorluklarını çekmiş çalışkan bir insanın tahammüllü karakterini göstermişti. Bunları sessizce düşünmekte olan Törehan, kaçıncı defa olduğunu hatırlamıyor, yine aniden aklına gelen Saruar için endişelenerek:

-Yav, çocuğu niye bu kadar sorguya çekti. Şunun akli başında mıdır?-dedi.

Aniden çıkan sestten titreyen Golonojkin, çaydanlığın kapağını elinden düşürdü. O an kapağı kaldırıp sudan geçirip temizledi. Sonra Törehan'ı baştan aşağı bir inceledi de "böyle olmaz" dermişçesine başını salladı.

-Durum kötü. Çünkü çocuk kötü. Ben yanından geçtikte duydu. Çocuk bağırdı. Sen de kötü. Patron diyor tamam de. Patrona tamam dersin, hayat tamamdır. Ve işte bu,-dedikten sonra Golonojkin, cümlesinin devamını unuttu. Hatırlamak için evin tavanında göz gezdirmeye başladı. Fakat bulamadığı için "gitsin" dermişçesine sağ elini salladı. Sağ elini salladığı an sol elindeki çayı neredeyse az kalsın dökülecekti. Hatalı, aksanlı da olsa normalde hep dudağının ucunda tuttuğu tek tük Kazakça kelimelerini tam lazımken yerinde bulamadığı için can çekişiyormuş gibiydi.

Golonojkin işaret ederek kenardaki kurşun çantasını gösterdi.

Törehan da cevap olarak başını salladı. Mühtemelen Golonojkin'in demek istediği uzun bacaklı komutanın kurşun sevdasıdır.

Ama ne yapabilir ki? Başına geleni yaşamak zorundadır. Yoksa Kazıgurt'un yağsı üzerine çöken kımızını içip rahat halde oturduğunda milletin başına bu kadar kederli günlerin geleceğini kim tahmin edebilirdi? Fakat neyi yaşayacak?bu milletin sonunu getiren de yaşayıp görme, yaşayıp öğrenme arzusu değil miydi? Tanrı'nın kendisinin korumasına inanmak değil miydi? Dışarıdan gelen cellatlar yemeğini yiyip tabağını ayakla itmemiş miydi? Kımızını içtiğinde midesi bulanırcasına geçirip, geçirdiği an da bunların alnından işaret parmağıyla vurduğunda hiçbir tepki vermediğin zamanlar az mıydı? O zaman neyi yaşamakta kararlısın? Yiğitlerinin hepsinin aynı organla bağlanıp uzaklaştırılmasını mı? Saruar'ın kurşun altında ölümünü mü? Bunu görmektense kör kalırsan daha iyi,-dedi Törehan. Onu görmektense, nuru giden gözlerin bu kaseye dökülüp düşerse daha iyi,-dedi de Saruar bulunan evin etrafına bir kere daha baktı. O an dışarıya çıkan Kreigel'le Saruar'ı görünce hızlıca bağdaşını kurup tüm dikkatini oraya verdi. Yan duran oğlunun yüzünü göremedi. Ancak ellerini beline dayadığı halde gözünü güneşten gölgeleyip dag'a doğru bakmakta olduğunu farketti. Oğlunun gözleini takip ederken Törehan'ın gözleri de dağın etrafına ulaştı. Kazıgurt'un dik çapkaya benzeyen tepesi, güneş çoktan indiği için, gözü dalgın düşürür parlaklığını yitirmiş, koyu bir renge bürünmüş haldeydi.

Kreigel yine ahırın sırt tarafına pantolonunu tuttuğu halde yöneldi. Saruar da peşinden gitti. Törehan, oğlunun ayak adımlarına bakıp farklı bir bitkin halinin olduğunu hissetmişti. Tombul vücutlu ihtiyar masa örtüsünün kenarını katlayıp iki avucunu birleştirip dua etmeye başladı. O an Golonojkin elindeki çay kasesini bırakıp yine Törehan'a eşlik etti. Sarı Rus'a Törehan bu sefer ters davranış göstermedi, tan aksine içten içe minnettarlık göstermişti. Herşeyin gönlünüzce olması dileğiyle demiş gibiydi içten içe.

Saruar

Ağza dil sığmaz dediklerini duymuştu, fakat şimdi bakarsa ağza diş de sığmazmış.

Bu akşam dün gece de kaldığı at ahırına giderken Saruar'ın sanki diş büyüdü. Dişinin bazen böyle tavırlar yaptığı olurdu. Özellikle bayılmışçasına uyuduğu gecelerinden önce otuz diş otuz tarafa gerilirdi. Şimdi gözleri de, gönlü de uyanıktı. Saruar, dişlerinin otuz tarafa gerildiğini ve büyüdüğünü farketmişti. Sanki kesmeden önüne bir kuzu getirirlerse, dişleriyle anında kesebilecek gibiydi.

Ahırın içi hala sıcaktı. Dışarıdaki akşam soğuşunda üşütmüş müdür, Saruar girer girmez yere düştü. Yüzüstü düştüğü halde altında kalan sağ elini sırtının üzerine koydu. Zaten ses çıkartmak için bir neden arayan beli kolunun değdiği an inlemeye başladı. Bel ağrısını hisseden Saruar'ın alnında ter akıyordu.

Tüm gün beyaz çadırda sorguda bulunan Saruar'ı akşam olur olmaz kabasakal Rus, dünkü ahıra geri getirip kapatmıştı. Sanki dün geldiğinde Karala atı götüren de, komutandan emir beklerken kırmızı kabına bakıp bakıp bir tepki almayınca sırtını geri çevirip giden de olduğunu düşündü Saruar.

Kendisi kolay kolay aniden sinirlenen biriymiş. Ne için buna kızdığı bilemedi. Sırtını dönüp gidiyor gibi oldu da tütün kokarak geçirip geri döndü. Sonra aniden tüfeğiyle bunun belinden sert bir şekilde şiddetlice vurdu. O an ağrıdan yerinden zıplayan Saruar, babam duyar korkar demeden acılı bir çığlık attı. Tüfeğin dipçığı beline vurduğunda babasını düşünecek, babasına acıyacak hali kalmadı. Nefesi kesilene kadar haykırarak çığlık attı. Sonra nefesini içine çekerek ağlamaya devam etti, fakat belini bir daha yerinden oynatamadı.

Taş gibi üzerinde bir felçlik hissetmişken az önceki diş ağrısı hiçbir şey gibi geldi.

Yüzüstü yattığı halde gözünün önüne tüfeğini nişan alarak duran Kreigel geldi. Tüfeği gördüğünde Saruar'ın dizleri titremişti. Herhalde öldüğüm yer burasıdır demişti. Ancak Kreigel it vurmamıştı bunu. Sadece tüfeği buna doğru atmıştı. Saruar, o an hayatında ilk defa silahla bu kadar yakın olmuştu. Hayatında ilk defa eline aldı. Baktı ki el kadar olduğu halde ağırılmış. Tutamadan ayağının altına bırakmıştı. Sonra Kreigel, tüfeğe bir, buna bir bakıp akşama kadar kanını emmiş gibiydi. Hep o konuştu zaten. Cümlelerinden Saruar'ın tek anladığı ise: bunu Taşkent'teki hapishaneye göndermeyi planlamasıydı. Yoksa Sibiriya'ya mı demişti? Ayağının altında duran siyah demir tüfek, Kreigel'in dediklerine odaklanmasına izin vermeden hep dikkatini daldırmıştı.

Başını kaldıran Saruar, farketmişti ki babası yanında değilmiş.

Namusuna sahip çıkamadan kendisini sopanın altına atan oğlunun bu halini görürse, babasının anında üzüntüden çökeceğini biliyordu. Babasının bu karakterini iyi tanıdığı için midir, Saruar onu buraya getirmelerini istemedi. Şu bel ağrısı geçene kadar, kendisini toparlayana kadar babasına gözükmek istemedi. Bu da Törehan'a olan acımasından dolayındı. Az sonra farketmişti ki: babasının gecikmesini dilemesi de kendisinin böyle bir duruma düşüp toprakla tezeğin üstünde kaldığını ondan saklamamış. Yükseldiği an toplum ve güzel ortamlar arayışına girip, acı çektiği aşağılandığı zaman yalnız kalmayı isteyen bazı Kazaklara özgü bu karakterin kendisinde bulunmasına Saruar şaşırılmıştı. Kendisinin diğer Kazaklara benzemediğini düşünürdü.

Boşunaymış. Yediği sopayı, çektiği küstahlığı, üzerine düştüğü tezeği gözükmeyecek bir şekilde saklayıp, binmediğini bindim, yemediğini yedim gösterip, olanı olmamış sayıp kendisini güçlü göstermeye çalışan bencilliğin, kendi gönlünde de bulunduğunu o an farkettiler.

"Sen bir aptalsın," dedi Saruar kendisine. Babasının genelde ya kızmadan önce ya da sinirlenip de bunu sövdükten sonra cümlelerini bu kelimeyle tamamladığını hatırladı. Makam ve mevki için ya da üztün gözükmek için yaşamını sürdüren insanların sonunun böyle olacağı sonucuna o an varmıştı. Bunun gibi insanlar, bir tütünü paylaşarak içtiği yakın arkadaşının gözünde bile diz çökerek otlayan asilzade at gibi gözükmek için, hep çatışma içinde olduğu düşmanından yediği aşağılayıcı sopayı hiçbir şey olmamışçasını yutarmış. Yuttuğu için sonra aklından da çıkartmış öyle bir kötü anılarını. Aklından çıkartarak kinle nefretini yumuşatmış.

-İntikam,-dedi o an Saruar. İntikam dedikten sonra içtiği kızıyı kokutarak geçirdi. Bu kelime ağzından çıktığında otuz dişi çatışmaya girmedi gıcırdağ sesi bile duyulmadı. Az önce yüzüstü düştüğünde ağzı kumla dolmuştu. Tadı hala damağındaydı. Saruar, dışarıdan bir ses almaya çalıştı. Ancak tavşanın ani bir hareketle ayağı sobaya değmiş çocukça attığı çığlık dışında hiçbir şey duymadı. Baykuş, tavşan yakaladığında omuriliğinden tutup kafasını saldırdığını bilirdi. Saruar, bu tavşan sesini koşturup dururken baykuşa yakalanan tavşanın hayata veda ettiği son sesi olarak algıladı. Tekrar dışarıdan ses almaya çalışırken beyaz çadırda olup bitenden haberdar olmak istemişti. Babasının orada olduğunu biliyor. Kreigel, Saruar'la olan hesabını kapattıktan sonra çengelini ona geçirmiştir. Saruar'ın korktuğu da buydu, babasının sorguya çekilmesi. Namus diye, millet diye fazla uzağa gitmeden babasını ikna edeceğini söyleyip kurtulması lazımdı. Sayısız askerin karşısında durabilecek kadar kendisini kuvvetli sanması aptallık gibi geldi şu an. Yaptığından ne kadar pişman olursa olsun artık çok geçti. Fakat babası için hala endişeli. Saksaul ağacının yamuk dalları gibi düzeltmeye çalışırsan hemen kırılıveren Törehan, oğlunun alt üst ettiği meseleyi daha kötü duruma getirir mi diye Saruar korktu.

Tavşan çığlığını tekrar duyduğunda Saruar, sol eliyle karnını tutup yuvarlanarak sırtüstü uzandı. İlk başta belinin kırıldığını düşünmüştü, şimdi biraz rahatladı. Ancak tavşanı baykuşun, ülkeyi idam ekibinin çıldırttığı bugünkü gece en dehşetli bir gece olduğunu düşündü. Kendisini döven kabasakal askeri hatırladı. Fakat onu suçlayamadı. İradeli olamadığı süreçte boynuna haç takılmış onun, boynuna zincir takılmış bir köpekten hiçbir farkı yoktur. Bunun gibilere tek yapmanız gereken şey biçip kesip yollamaktır. Nişan aldığınız noktayı söyleyip yolladığınızda oraya tam ulaşırsa alır, ucuna kenarına ulaşırsa işin parçasını halledip döner. Buna bakarsan, Kabasakallı askerle Kreigel bugün buna tam ulaşmışlardı. Ancak Rus askerlerinin tam ulaşamayıp da nişan aldığı gırtlığımıza yapışmadığı anlar, ne yazık ki, belki hiç olmamıştır dedi Saruar.

Saruar iki yumruğunu beline götürüp sırtını kaldırdı. Sonra düşüncelerini devam ettirdi.

Eski dönemleri bilmez. Saruar'ın kendisini tanıdığı son yedi sekiz sene içerisinde Kreigel gibi baykuş karakterli kaymakamların dışları bu milletin gırtlığından ayrılmadı. Bir kenarı Auliyeata, öbür kenarı da Şauildir olan geniş ve zengin bölgeyi sahiplenen milletin yaşadığı bozkırıyla yaslandığı dağlarının bereketini Kreigel gibiler kaçırmış gibiydi. Saruar, gırtlaktaki dişle kaçırılan

bereketi ancak şimdi, kendi başına kötülük geldiği an farketmişti. Ancak bunlar bu topraklardan ellerini çekmediler. Tam çapından dışleyip avına el koyan kurt gibi yeni parşaladığı eti her çiğnediğinde daha çok iştahı açılmaktaydı. Ayrıca bunlar tam bir cellatmış. Bunu da Kreigel tüfek doğrultup, kabasakallı asker dövdüğünde öğrendi. Fakat belli bir yere ulaştıktan sonra geride kalanları düşünmemek lazım. Savaşırken de geri çekilmek doğru değildir. Zaten çekişmişsen gözünü oymuşum, belini kırmışım demeden her hamlende düşmanını yıpratmak lazım,-dedi Saruar. Bilekte güç, ağızda dua, elinde de dizgin bulunmuşken olmayacak şeyler için endişelenmek, bir yiğide özgü olmayan karakter gibi geldi o an. Saruar, yumrukları yorulunca tekrar sırtüstü uzandı.

Kibar büyükefendi Kreigel'in tüfek doğrultup, dipçikle dövdükten sonra bunu rahat bırakacağını sanmıyor. Sinirin eli kördür, kinin eli doyumsuz gelir. O yüzden sinirle kinin hançeri, hapisolduğu kınından kurtulup parlayarak ortaya çıktığında bir kere saplanmakla hevesini alamazdı. Fakat Saruar, Kreigel'in yarın için buna ayırdığı cezasıyla tehtidini yorumlamakla uğraşmadı. Onu yapmaya isteği el vermedikten sonra sol kalçasına yaslanıp yan yattı. Bu hareketiyle sanki yarınki tehtitle sorgudan yüz çevirerek kurtulmaya çalışıyor gibiydi. O an Saruar'ın gözü çeşitli illüzyonlarla doluydu. Tavşanın gözünü diri diri oymakta olan baykuş, öldürülen babasının çenesini kemirmekte olan fare: hepsi ayağının tabanına buz gibi yapışan korkunç illüzyonlardı. Bu illüzyonlar, kovalarsan kaçarsenden, fakat kovalamayı bırakıp geri döndüğünde arkandan gelip azizlik eder. Endişeye kapılıp türlü düşüncelerle dolu Saruar, Kreigel'in elindeki mevkiyle tüfeği bana verseler ne yapardım diye düşündü. Ancak yüzü soğuk kaymakama karşı tüfek doğrultup emir verecek cesareti kendisinden bulamadı. Az önce Kreigel'in önüne yığıldığı örgüç örgüç sözlerini, çıkarttığını sinirini unutmaya başlayan Saruar, ona tüfek doğrultmayı babasının sakallarına yapışmak kadar mantık dışı ve mümkün olmayan bir hareket olarak görmeye başladı. Bu nedenle Kazıgurt'un derinliklerinde gizlenen Kreigel'in isyancı dediği o yiğitlerle, kaç gündür büyükefendiye yüz vermeyen babasını şu an anlayamadı. Sanki ömür hayatı boyu bunun gibi komutanların ayağının altında bulunmamış da, tam aksine onlarla hep çatışmaya girip dövüş kavga içinde yaşamış bir millet gibi,- dedi Saruar. Fakat bunun bildiği kadarıyla bu millet Kreigel gibi gözü kör komutanın önünde yılan gibi kıvrılıp istediği herşeyi yerine getirmiştir. Lisenin dört sınıfını bitirdiğinde okuduğu öğrendiği, dedelerinin yılan gibi kıvrılıp boyun eğdiğini anlatan hikâyelerdi. Lisedeki besili kaz gövdesine benzeyen gövdesiyle göğü itecekmişçesine yürüten bilim insanı dedikleri öğretmenlerinin, okuma şansını zorluklarla elde eden Saruar ve Saruar gibileri insan yerine koymadıkları, onlara tepesinden baktıkları da bunun bir kanıtıydı. Kitap okuyup kağıt çizmekle uğraşan, dil öğrenip tercüman olan, halkın intikamına sahip çıkacağı beklenmekteyken bu eğitim gören halk insanlarından farketmediği tek şey de – yılan gibi kıvrıldıklarıydı. Sadece kıvrılmak değil, eğitim görmüş onlar bile yüksek bir istekle her dediklerini yerine getirerek kalk dediklerinde kalkar, yat dediklerinde yatar oldular.

Çıplak tüfek beklemediği an tekrar pat diye önüne düşmüşçesine ürkmüş Saruar, babasını hiç tanımadığını, amacının ne olduğunu bilmediğini anladı. O zaman bunun bildikleri ile bilmedikleri nelerdir? Neyi biliyor? Neyi öğrendi? Çok yoruldu.. çok yoruldu.. bunu biliyor. Kreigel'in sabahtan akşama kadar zikir getirmişçesine bir an gülümseyip sıcak konuşup, bir an buz gibi soğuduğunu biliyor. Karala'yı, Karala'nın öğlen çift ayakla bölmeyi döverek kişnediğini de

hatırlıyormuş. Kreigel'in önünde kurduğu hırs dolu cümleleri ile arındırıp verdiği düşüncelerinin, şurası doğruymuş burası da gerçek diyerek gözden geçirmeye aklının yeterli olmadığını da biliyormuş. Bildiği bir diğer şey de, o uzun mavzeri Kreigel'e karşı doğrultma gücüne sahip olmadığı. Saruar kendisini sorgulamaktaydı. Eğer kader dediği, tarih dediği insanı tek tarafa çekip götüren atın dizgini eline geçip, bu zümrütlenmiş yeşillik dolusu ülkenin canını, fundasıyla alaçamını bile arı gibi sokmakta, emmekte olan çarlığın alaylı ve yırtıcı vahşiliğine sahip olsaydı bu da Kreigel'e silah doğrultup ayar çekebilir miydi?

Saruar, halkının en büyük sıkıntısı onun ülker yıldızı kadar denilecek gibi az olduğuna bağlamakta.

Böylece azınlık olmasından dolayı halkına hakaret mi ediyordu yoksa?

Saruar, böylesine çalkantılı bir dünyada azınlıktan şikayetçi olmamak mümkün değildir dedi. Aniden karşısına çıkan beklenmedik sorunun nasıl geldiyse öyle çözümlenmesinden memnun kalmıştı fakat o an kendisinin tek çocuk olduğunu hatırladı. Yalnızlığı, Kreigel parmaklarıyla silah kılıfının vidasını okşadığı an aklına gelmişti. Birden bire dikenini sokan düşünceye tepki vermeden vurulma tehlikesiyle karşı karşıya gelip o an olduğu yerde donuk kalmıştı.

Tehlike henüz ortadan kalkmadı, ancak tüfeğin her an çiğnemeye hazır olan çenesi dışarıda kaldığı için midir, şu an vurulurum diye korkudan titremiyor. Fakat o an dikenini sokan düşünce Saruar'ı hala tiksindirmekteydi. Dalap olan kancık kar leoparı gibi sık değişen bu günlerde omuriliğini ansızın gelen serseri mermi ikiye ayırırsa, kimsesiz kalacak olan anneyle babanın ne duruma düşeceğini de bilemezmiş. Annesiyle babası, akrabalarıyla yakınları, elbette, tek çocuk ise de, değilse de ağlar. Belini kalın siyah şal ile bağlayıp, yarı zımparalanmış beyaz bastona yaslanıp içten içe ağlayacak kardeşinin var olması ayırdır. Geride bıraktığın annenle babanı kible kadar kutsayan bir ağabeyin ya da küçük kardeşin olursa, ahh.. Ancak olmayana çare yoktur.-diye Saruar derin bir ah çekti. Onu tüm gün gördüğü küstahlık bu duruma getirdi. Tüm gün kendisini hem yalnız, hem de öksüz kalmış gibi hissetmişti. Kardeşin yeri ayırdır.. ancak olmayana çare de yoktur.. Sanki bu da azmışçasına şu an halkının da yalnızlığını, öksüzlüğünü öğrendi.

Saruar, burun deliklerine çarpan gübreyle tezek kokusunu aldığı anda ahırda yapayalağız babasını beklemekte olduğunu hatırlayıp kendine geldi. Tezek kokusuyla karışık yonca kokusunu da aldığı zaman susadığını anladı. Keskin bir şekilde çiğneyip tadına varacağı avuç dolusu taze yoncayı özledi. Dün farketmişti, beyaz keçe çadırın arka tarafından başlayıp tayla ulaşacağı kadar yakınlıkta yer alan vadi, sanki yemyeşil battaniye sermişçesine zümrütlenmiş. O an Saruar, bu kışlık keçe çadırların sahibi aygırlarıyla, kısraklarını şu güzelim battaniyeli alana kantarıyordu, -diye düşünmüştü.

Ömrü hayatı boyunca atlarını kantarıp seyisliğini yapıp, en kötü beygirlerini bile yarış atları, koşuş atları haline getirebilen bu milletin, kendisini hiçbir şekilde "kantarmadığı", kendisine sevinç ve özen göstermediği de belliydi. Yoksa Saruar'ın bilmediği görmediği geçmiş asırlarda millet diye, toprak diye sürekli savaştıkları için kalbin kin ve intikam kasları zayıf düşüp dirsekteki gücünü kaybetmiş midir?

Saruar, Kreigel'in sürekli yaptığı gibi alaylı bir şekilde bıyıklarıyla beraber güldü. At ahırına hapsedilmiş bir durumdayken kin ve intikam kasları hakkında, dirsekteki güç hakkında düşünmekte olduğu için kendisiyle alay etmişti.

Torekhan, Saruar

- Ya, Allah'ım,- dedi Torekhan şapkasını çıkartırken.

Saruar, babası girer girmez yukarıdaki tek deliğin dört köşesinden ahırın içerisine dökülen ay ışığından kaçmak için duvara doğru çekilerek yerleşti. Törehan, ahırın içi karanlık olmasına rağmen oğlunun yüzünün ayazda üşütmüşçesine şiştiğini fark etti. Fark ettiyse de oğluna belli etmedi. Sadece demek istediklerini içinden konuşarak "Geri çekilerek yüzünü benden saklamaya çalışıyorsun, ah, oğlum. Yüzle ağız ya üşütmekten, ya sopayla gözyaşlarından dolayı şişer. Ben gelene kadar ağlamışsındır. Sakla yüzünü, saklayabilirsin" dedi. Sonra iki kenarını içine doğru katlayıp at ahırının yumuşak tabanına yağmurluğunu serdikten sonra üzerine diz çöktü.

Dolunayın çapraz ışığı, sanki hayvanların yaslanarak eğdiği beyazımsı bir sütun gibi duruyordu. Sütunun bir tarafına Saruar, öbür tarafına ise babası yerleşmiş, aralarını da bir sütunle bölmüş gibi gözüküyordu.

-Yüzün şişmiş.

-Uyuya kaldım, - dedi Saruar.

Oğlu, apaçık yalanından utanmamışken, Törehan da onu azarlamadı. Sanki inadın sonu çaresizlik olduğunu ihtiyar da anlamış gibiydi.

-Şununla konuştum,-dedi Törehan. "Şu" diye konuştuğunda uzun bacaklı komutana gıcık kapıldığını belli etmişti. Az önce yürüttüğü sorguda yine ağzın açmamış, yine sessizce Kreigel'in sinirini bozmuş. Kreigel'in kulağının dibine, değil söz, parmağını bile sokmadan gelmiş.

-Şimdi müdahale etmek gerekiyor. Satılık sığırlara ihtiyacımız var. İlk önce parayı bulmak ve sonra kullanabilmek için eli kolu uzun birine ihtiyacımız var. Dört yıllık eğitim, iki yıllık hizmetin var. Altı yıl büyük şehrin kulağında oynadıktan sonra, zor zamanlarda yardım edebilecek olan eğitim görmüş birinin üzengisinden tutmuş olman gerekiyor. Çünkü seni hapsedeceğini söyledi.

-Yeterince tanıdıklarım var, - dedi Saruar.

Oğlunun sesi çınlamışçasına alaycı bir şekilde çıkmıştı, Törehan "yeter" der gibi elini kaldırdı. Beyaz parmakları kovadan süt dökülüyormuşçasına bir iki saniye havada kaldıktan sonra pat diye dizlerinin üzerine düştü.

-Beli barata şapkasının şekline benzer kara aygırı yıl on iki ay boyu buğdayla besleyip, kökpar oynamaktan başka bir işi olmayan, gevezelik yapıp düşünmeden konuşan kendi "nalına" benzemeye başlamışsın. "At nalına göre hareket edecek" diye boşuna dememişler.

Törehan, oğlunun hapisane hakkında duyduğu an serserice mutlu olmasına sinirlendi.

Saruar babasını ciddiye aldığını belirterek, -Olmayan tanıdığı, toprağı kazıp mı buluyum?-dedi. Yalan da olsa ilk dediği iyiydi dedi Törehan içinden. Sonra şapkasını çıkartıp türbanıyla alın terini sildi. Sersemleşmiş bir halde olduğu için cebindeki mendili düşünememişti. Bundan sonra elinde bulunan sürüdeki atları

nasıl ve nerede satacağını düşünmesi lazımdı. Karala aygırı kaybedip dağılan on beş kırsağı, ülkede karmakarışık bir durum meydana gelmişken pazara götürüp satabilecek biri de aklına gelmedi.

Törehan kahverengi kadife türbanla başını bir kez daha ovuştururken, -Seni mahkemeye mi götürecekler?-diye sordu. Kazaklar için mahkemeye çıkmak, öbür dünyanın kapısından dönmekle aynı anlama gelir. Törehan, değil şimdiki yaşlandığı anı, yüce bir koruyucusu olduğundan emin olmuşçasına düşünmeden hareket ettiği gençliğinde bile, hapishaneyle mahkemeyi duyduğunda tiksiniirdi. Oğlundan olumlu bir yanıt bekliyordu. Fakat istediği şeyi duymadı.

- Tabii. Suçlu bulurlarsa, mutlaka hapsederler.

-Sen suç işlemiş miydin, peki?

-Benim suçum, sizin peşinizden gelmemdir, -dedi Saruar. -Ancak benim tanıdığım, o dediğiniz eğitim görmüş insan Kreigeldir. Bize yardım edebilecek olan da o. Onun istediği ise, İnozemsotur. İnozemsot serbest bırakılırsa biz de köye dönebiliriz.

-Bahsettiklerin, işin gidişi mi? Yoksa senin istediklerin mi?- dedi Torekhan.

- Her ikisi de. İkisi de, baba. Bir tane cevizi ikiye ayırmanın bir anlamı yoktur.

O an Törehan'ın önündeki sütuna benzer beyazımsı ay ışığı çalkalanmış süt gibi yerinde kıvrıldı. Oğlunun sabahki konuyu tekrar açtığı farkındaydı. Söyledikleri de hata sayılmazdı. Ancak Törehan, bunun dedikleri doğruymuş diye Ötep'le Mukagali'ya karşı yüzüstlük yapamazdı. Onu yaparsa, Ötep ile Mukagali'ya, kırışlerin üzerine yerleştirdiği hezene güvenircesine bunun sağlam olduğunu düşünüp sırlarına ortak eden Kazıgurt'un derinliklerinde düşmana hal çare bulmaya çalışan halk yiğitlerinin karşısına utanmadan nasıl çıkacak? Hangi yüzle çıkacağım? Sen benim canımın bedenimin parçasıysan, onlar benim bayrağımdır. Canımı korumak için bayrağımı kesmeli miyim?

Törehan bunları Saruar'a söylemedi. Fare gibi düşünceler, o an beynini kemirmekteydi.

-Akşam yemeği yediniz mi?

-Peki, yemediysem ne yapacaksın? Buğday yerine tezek mi kavuracaksın?- dedi Törehan.

Hiçbir suçu yokken oğlunu yaktığını kendisi de hissetti. Fakat sarsılmış bir haldeyken aniden gelen kızgınlık dolusu alayı dizginleyemedi.

-Boşuna yapıyorsunuz, baba. Bu yaştan sonra size millete rezil eder miyim? Kararınızdan dönmez olduğunuzu da bilirim. Hapishane diye de korkmam. Kader buysa, yapılacak birşey yoktur, - diyerek Saruar yerinden kalktı. - Kader buysa, kabullenmeliyiz. Hapsedilmek dünyadaki en güzel şey değildir, fakat en kötü şey de olamaz. Hele, şimdi, halk yiğitleri tüfek altında, idam urganında ölürken hiç de olamaz. Hapishanede kendi başımın hal çaresine bakarım. Şunu söylemek isterim baba, şansınıza bu kötü günlerden kurtulursak, Türkistan'a, kayınpederinizin yanına yerleşmeniz doğru olacağı kanaatindeyim.

-O aklını kendine sakla. Bu yaştan sonra kayınpedere bağlı yaşayacak kadar daha delirmiş bir halde değilim. Kayınpederin kazanını gözetlemekte olan bir adamdansa, av köpeği olmayı tercih ederim. Saklanarak, gizlenerek hayatta

kaldığımda, sanki alnımda boynuz mu çıkacak? Kendimizi hiç de saklamadık bu güne kadar. – dedi Törehan. O an Saruar babasına yanaşırken bu oğlunu kucağına sığdırıvermişti. Kendisinin bu kadar çocuk sever olduğunu daha önce hiç farketmemişti.

Sanki ölü atın iç çekişiyle doğmamış tayın çığlığını aynı anda duyuyormuşçasına hüznlenen Törehan, o an gözyaşlarını durduramadı. Yavrum dedi o an. Yavrum, yavrum, yavrum. Yatağından mezarı yakın olan benim gibi ihtiyarı kurtarmaya çalışmasaydın keşke, yavrum. Oğlunu kucağına aldığında çok zayıflamış olduğunu farkettiler. Ne yap dersin bana? Ne yapabilirim ki? Bir erkeğin ölümüne neden olabilecek tek şey de namusudur,-dedi Törehan oğlunu koklayıp. Anlamını yitirmiş bir hayatın güzelliğinin önemi kalmaz. Anlamını kaybettikten sonra güzelliğiyle nasıl övünürüm? Anlamla güzellik, bir hançerin iki yüzü gibidir. İki yüzünün biri yamulursa, öbürü işe yarar mı? Oğlunun üzerinden sabunla parfüm kokusunu aldı. Burada baş başa otururken bir yandan oğluna bu aklından geçenleri geniş bir şekilde anlatmak istemişti. Fakat oğlu kucağına gelip saklandığı an ağzını açamadı. Söyleyemediği bu sözler, ihtiyarın gözünü bir selaleye dönüştürecek gibiydi.

Törehan, kendisini toparlayıp “Git, oğlum. Gidebilirsin” dedi. Senin ve benim mezarımızı Rus çarının kaymakamı kazdıysa, senin ve benim yardımcı Tanrımız da var. Gidebilirsin dedi. Oğlu kucağından kurtulup ahırın diğer köşesine doğru gittiğinde, kucağında ayaz kadar soğuk bir boşluk oluşmuştu. Törehan altına serdiği yamurluğunu silkeledikten sonra kible tarafından gözünü almadan namaz vaktini bekledi. Güneşin Kazıgurt tarafından çıkıp, Aristan Bab tarafına doğru ilerleyip orada battığını biliyordu. Fakat kucağındaki oğlunu kendi eliyle hapse sevk etmiş gibi olan Törehan, sarsıntıdan Kazıgurt’un neresi olduğunu unutmuş gibiydi. Üstünden zaman geçince zar zor hatırladı. Kazıgurt, ahırın son köşesinin olduğu taraftaydı.

Törehan, yağmurluğunun mavi saten kumaşla dikilmiş iç kısmını tekrar silkeleyip ay ışığına çapraz bir şekilde serdi. Çatışmaya giren iki hançer gibi beyaz ışıkla çaprazdan gelen beyaz yağmurluk silkelendiğinde etraftaki tozları ayağa kaldırdı. Babası namaz kılmak için diz çöktüğünde Saruar oturduğu yerden kalkıp kapıya gitti.

Kreigel

Vadi’den kasırga benzeri bir rüzgar estiğinde evin kenarında duran meyveli ağacın dalları gıcırdama sesleriyle ciyakladı. Kara bulutlar rüzgarıyla dört beş kere keçe çadırın tepe kısmına vurdu. Fakat ağaç alışkın olduğu düşmanı rüzgara aldırmadı.

Kreigel deve yünlü saten battaniyeyle çenesine kadar bürünmüştü. Aşırı sinirli olan rüzgarın kızgınlığı yumuşamış mıdır? Şu an sadece Kazıgurt’un derinliklerinden hafif bir esinti geliyordu.

Dağdaki gecenin soğuk olacağını tahmin ediyordu, ancak bu kadar üşütmesini beklememişti. Az önce Golonojkin’e keçe çadırın her tarafını açık bırakmasını söylediğinde keçi yününden yapılmış ingiliz battaniyeyle üzerini örtmüştü. Biraz yatınca soğuktan vücudunun uyuşmaya başladığını farkettiler. Başköşede kapalı duran sandığın anahtar yuvasını hançerle kırıp açtıktan sonra içinden bu deve yününden yapılmış saten battaniyeyi bulmuştu. Şimdi yastılanmakta olduğu kısırak karnına benzer beyaz yastığı da oradan almıştı. Gece

soğuşu da yorgun vücuda iyi geleceğini düşündü. Babalı oğul iki Kazak'ı bugün de at ahırına kapatmalarını söyledi. Ancak Kreigel'in içi rahat edemedi. Sanki kasırga benzeri rüzgar olup esen bunun kendisi de, soğuk rüzgar yüzünden gıcırdama sesleriyle ciyaklayan meyveli ağaç, ahırda üşümekte olan babasıyla oğlunu anımsatmış gibiydi.

İhtiyar, Kreigel'in yorumunu yanlışa çıkartmadı. Çocuktan sonra getirtip baş başa oturup sorguya çektiğinde hiçbir tepki vermedi. Kreigel yine cevap bile alamamıştı ondan. Bir an "oğlunu hapse attıracağım" dediğinde pat diye kafasını kaldırıp "ne hapsi?" dermişçesine ani tepki göstermişti. Ancak Kreigel açıklama yapmadığı için üzerinde fazla durmadan tekrar kafasını aşağı eğdi. Sonra keçe çadırdan ayrılana kadar tek cümle bile etmedi.

Meyveli kara ağaca rahatsızlık veren rüzgara benzer kızgınlığı dindikten sonra tekrar yanına gidip sakin bir şekilde kurşunla yok edebilir o ağacı. Ancak gönlünün istediği sanki bu değildi. Kurşundan korkmaz olan kimse yoktur, kurşunu varsa onunla etrafını korkutmaz olan insan da sayılıdır. Bu nedenle Kreigel, silahın gücüne çenesini dayamak istememişti. O çömez çocuğu, yağ eritecek kadar sıcaklıkta olan tersyel gibi tamamen eriterek istediği kıvama getireceğini umuyordu. Fakat işe yaramadı.

Mehtaplı bir geceydi. Keçe çadırın üst kısmı açıktı. Orada gözükten mavi minareye benzer gökyüzü, içinde bir rahatsızlık çöken Kreigel'e o kadar yabancı geliyordu. Gökyüzünün her tarafını sürekli beyaz dumana büren kuşların göşmesini de göremedi. Kreigel sağa dönüp yan çevrildi. Çevrilirken kuş tüyünden yapılmış yastığa nefesi kesilircesine başı gömülmüştü. Yastığı kaydırıp başını düpedüz yatağın üzerine attı.

Elbette, deve yününden yapılmış yağmurluklarını giyip, beyaz köteğini sallandırıp karanlık gecede at koşturan bu Kazakların omuriliğini parçalamak zor bir şey değildir. En fazla beş on gün ya da bir ay itiraz ederler. Sonra her yere dağılmış olan cesetlerini kuzgunlarla beraber toplamaya girişirler. İdam ekiplerinin önüne koyduğu amaç da bu zaten. Ancak Kreigel'i rahatsız eden bunların dillerinin uzamasıydı. İhtiyarı boşver. Konuşursa da, konuşmayacaksa da Kreigel ondan diri diri vazgeçecek değildir. Kreigel'in aklına, şu çömez çocuğun buna öfkeleyip de ters ters konuşması takıldı.

Sanki garnizonun karşısına ata binip çıktığında tüm dikkatlerin kendi üzerinde olduğu an ani bir hatayla pat diye yere düşmüş gibiydi.

Kreigel, düşüncelere dalmışken kendisini gerçekten düşmüş gibi hissedip baldırını dizlerini okşadı. Mavzeri battaniyenin altındaydı, duruyor mu diye eliyle onu da kontrol etti. Çıplak mavzeri battaniye altında sımıcak duruyormuş.

Elbette, İnozemsov'un taktiklerine uyarsa, vurmak, idam etmek zor birşey değil. İster yarın, ister yarından sonraki gün, belki de yarından sonraki günün ertesi de olabilir. İnozemsov'u kucağına aldıktan sonra, ahıra alıştırıldığı babasıyla oğlunun bir kurşuna muhtaç olup yalvaracağı, bir gerçektir. Ancak Kreigel bugün çok fazla susamıştı ki, kurumuş boğazını kurşunla rahatlatamaz oldu. Sinirle kızgınlıktan dolayı bu kadar susayacağını düşünmemişti.

Yastığın az ilerisinde sarı kaba doldurulmuş kımız duruyordu. Yerinden kalkıp emekleyerek yaklaştı da eline alıp içiverdi. Kımız Rus vodkası gibi değildir. Ağzını doldura doldura yudumladığında etrafı siyah dumana büren vodka gibi değildir.

Kreigel, yerine geçip sırtüstü yatınca gökyüzündeki yıldızları farketti, fakat etrafı siyah dumana bürünmedi. O an aklına eşi geldi. Farketti ki, karısını bugün ikinci kez hatırlamakta.

Çocuk doğuramayan kısır kadın, Kreigel'in ihtiyaçlarını başka türlü karşıladı. Büyülemesi hızlı ve kolaydır. O da şimdi çok uzakta. Uzakta olan karısı Nadka, uzakta olan İnozemssov.. Fakat taş attığında ulaşacak kadar yakın olan ahırda babalı oğul ikisi bulunmakta. Her ikisi de inatçı, her ikisini de Kreigel itaat ettiremedi. Üstelik bir bardak içip mırıldanarak şarkı söylemeye, vodka da yokmuş yanında.

Kreigel, o an ne gibi küfür varsa hepsini toplayıp herhangi birine bağısladı. Tam olarak kime yollamak istediğinin farkında değildi. Mavzerin tetiği sinirini bastırırdı. Bu sefer o da yardımcı olamadı. Sonra küfrüne devam etmişken kapıda Golonojkin belirdi.

-Sizi dinliyorum, Büyükefendim.

-Sen neden geldin?

-Küfür ettiğiniz için geldim, Büyükefendim.

- Ömür hayatında hiç küfür duymadın mı?

-Bana küfür ettiğinizi düşünmüştüm, Büyükefendim.

-Git uyu.

Kreigel, mavzerin kuağını katlayıp kılıfına katlanmış bir şekilde yerleştirdi. İnozemssov'u geri getirmek için takas yapmaya ihtiyarın kendisinin yeterli olacağını sanmıştı. Kreigel, battaniyeyle her yerini örtmeye çalışırken "Aşağılık herif" dedi. Verdiği toprağı kazılmaktan başka, verdiği ineğı emmekten başka bir iş yaptıkları yok aşağılık heriflerin. Bunlara küfür etmek övmek gibi gelir, aşağılık herifler, soysuzlar, - dedi Kreigel sinirli bir şekilde.

...Uyumuştı. Rüyasında babasını gördü. Hanedan kutlaması için Petersburg'a gittikleri zamanki gibi keklik kuyruğuna benzeyen kısa sakallarını okşayıp Sıçevka'ya giden faytona binmiş. Kreigel de yanına yerleşmişti. İçki kokusunu aldığı babasının ağzından yüzünü uzak tuttuğu halde ona sarılmış gibiydi. Onu öpmüş gibiydi. Öperken faytonun öbür kenarında namaz kılmakta olan Törehan'ı görmüş gibiydi. Törehan'ı babasıyla beraber farketmişlerdi fakat bu babasından önce davranıp Törehan'a anında saldırmış. Avlanan Törehan'ın bu kadar zayıf düşmesine şaşırıldığı da bir gerçektir. Karısı Nadka'nın yumuşak baldırına benzeyen Törehan'ın boğazından kıpkırmızı kan aktığını da görmüştü. Hatırlıyor ki, o an yine meyveli ağacın etrafında dünkü rüzgar dolaşıyordu. Sonra rüyasında çıplak mavzerin kulaklarını kayırdığını da görmüştü.

Saruar

Temmuz'un sıcak güneşinin durmadan emmekte olduğu çam ağacından yapılmış kapının çınlama sesi duyulduktan sonra yüzüme sarı ışık vurdu. Beynim çatlamış gibiydi.

-Hadi, hadi, kalkın artık,- dedi boğuk bir ses tonuyla. Bunların uykuseverliğine bak,-dedi ardından.

Anında tanıdım, Kabasakal'ın sesiydi. Ancak ben kalkmadım, buğday yutmuşçasına zorlanarak yutkunduktan sonra uyumaya devam ettim. Namaz

kılıyormuşçasına iki elini dizlerine koyduğu halde uyuyan babam da başını kaldırmadı. Kabasakal'ın benim ayağa kalkıp toparlanmamı bekleyecek kadar zamanı yokmuş. Dün yaşadıklarımın sonra bugün ne yaparsan yap şaşırman diyordum içimden. Kabasakal iki omuzundaki madalyonlarını çinlatarak bana doğru eğildikten sonra çift eliyle boğazıma yapıştığı halde tutup, dimdik çevirip ayağa kaldırdı. Ben dilimi çiğnememek için dişlerimi sıkı tutup hazırda beklemiştim. Ancak fırsatının olmasına rağmen, Kabasakal el kaldırmadı. Aziz George haçlarını bu kadar yakından hiç görmemişim, dört tane haçtan oluşmuş. Ben iki tanesini iki avucuma alıp ağırlığını tartmak istemişim, ancak kırarım diye çekindim. Sonra babama bakmışım o daha çenesinden sakallarını bile kaldırmamış.

Yanına yaklaştım da eski destanlardaki savaşa gitmek üzere olan kahramanların usulüne göre diz çöküp, -Baba,-dedim. Yine destanlara göre, kahramanı, babası ya da babasının kardeşlerinden biri, veya köy ağası sayılan bir ihtiyarın avuçlarını Allah'a açıp dua ettikten sonra göndermesi lazımdı. Ancak ben eski destanlardaki kahramanlar lütuf dilediği zaman arkasında George haçlarını takınmış birinin beklemediğini unutmuşum. Ben daha yeni diz çökmüşken buzağı burnuna benzer kaba çizmesi yağmurluğumu ikiye ayıracakmışçasına ittiğinde, babam sırtıyla ben de yüzümle düştüm. İlk önce babam ayağa kalktı, belini bağladığı kumaş parçasını çıkartıp kum olan boynunu sildi, fakat üzerini silkelemedi. Sonra kumaş parçasıyla belini tekrar bağlarken bana bakıp:

-Git,-dedi. – Hadi, git, Allah'a emanet ol. Ben bana sarılır diye ona doğru yaklaşmışım fakat sarılmadı. At ahırının toprakla tezek yığılı tabanına tekrar diz çöküp oturmuştu. Ben Kabasakal'ın önüne geçtiğim halde dışarı çıktım.

Girdiğim an selam verdim.

Kreigel, kavurma yemeği kaşıkla ağzına atarken çenesiyle masayı işaret etti. Benimle beraber Kabasakal da oturdu, fakat tabağa uzanmadı. Büyük tabağa doldurulmuş kavurmanın tek sorunu hamurun eksikliğiydi.

Çok gittiğim Taşken'e giden yolun uzun bir yol olduğunu biliyorum. Yaklaşık yüz elli kilometre. O yüzden ters ters bakan Kabasakal'ı önemsemeden sıcak yemeği el koydum. Köydeyken ağzıma iki kaşık atınca yağ oranından dolayı hemen midem bulanırdı. Şimdi açlıktan değil kavurma, yağın kendisini içmeye hazırdım.

Kavrulmuş kuzu etinin arasında bacağı da vardı. Uzun süre yemek yedikten sonra tabağın dibi gözükmeye başlayınca bir tek bacaklar kalmıştı. Kabasakal' cebinde tozlanıp kirlenen uzun süre sakladığı el kadar ekmek parçası varmış. Kreigel kaçlarını çatınca onu çıkartıp tabakta kalan yemeği sonuna kadar yedi. İnsan, mühtemelen, gönül rahatlığında oturup karnı tokken utanır. Az önce, sanki yedi sene açlıkta kalmışça yemeğe el koyduğumda hiçbir şey umrumda değildi.

Şimdi ise Kreigel'e baktım. O da beni izliyormuş. Bir süre kavurmanın etkisinde karın doyurmakla meşgul olan gözlerimiz, masa üzerinde çarpışmıştı, fakat çatışmaya girmediler. Kreigel elini yastığa uzatmışken ben de yan cebimde her zaman taşıdığım ardıç parçasını okşadım. Kreigel cümle bile etmeden büyük yastığa başını gömmüş bir şekilde yere uzanmıştı. Sonra dünkü sohbetin başındaki sakin ses tonuyla ortak bir zemin bulamadığımız için çok pişman olduğu söyledi.

Yanılmıyorsam “çok” kelimesini iki kere tekrarlamıştı. Özellikle ikinci kere söylediğinde sanki büyük bir çaresizliğe düşmüş gibi, o çaresizliğin sorumlusu da o an parmaklarında dolaşan ip parçasıymışçasına, ipi evin kenarına doğru attı. En az onun kadar benim de pişman olduğumu belirterek konuşmada ortak nokta bulamadıysak bile pişmanlıkta ortak yanımızın olduğu, sinirle kızgınlıktan kararan gönlümüze su dökmüş gibi bir rahatlık verdiğini Kreigel’in kendi metoduna uygun bir şekilde sessiz sakin anlatmıştım. Kreigel bu dediklerimden etkilenmedi bile. “Bırak şimdi” demişçesine elini sallayıp ayağa kalktı. Kalktı da baş köşede asılı duran kılıcı eline alıp tekrar eski yerine oturdu. Sonra kılıçla tırnaklarını bilemeye başladı.

Bu eve geldiğimden beri üçüncü kere aşağılanmam buydu, kirli tırnağı çelik kılıcın bilemesi. İkincisi, belime vuran tüfeğin dipçığı ise, ilki yine bu kılıçla bağlantılı.

Anasını satıyım bu itin, dün de pis tırnağını çelik kılıçla bilemişti. Ancak bugün daha sakin gözüktü, çünkü ben de ters bir tavır yapmadım.

Sonra saat kaçta çıkacağımızı sordum. Kreigel “acele etme” dedi. Acele etmeyecek zamanımın olmadığını, Taşkent’e erkenden gidip daha kanuni işlerle mahkemeye uğraşmam gerekeceğini, babamı kurtarabilmek için de şehirden tanıdık birini bulmaya çalışacağımı belirttim. Kreigel kılıcın sapıyla çenesini okçadıktan sonra az duraksadı da “ne zamanı?”, “ne acelesi?”, evet, bir atasözünde dediğiniz gibi “acele etmeyen arabayla tavşan avlar”, arabaya bineceğin kesindir, tavşan avlar mısın orasını bilemem. Fakat arabaya binip sallandığın halde gideceğin kesindir,-dedi. Ben de itiraz etmedim. Uzun zamandır ata binmediğim için dün buraya gelirken çok yorulmuştum. Arabayla gideceksin diyince bundan memnun olduğumu belirterek başımı eğdim. Başımı eğmemi beklemişçesine Kreigel de çenesini eğmiş oldu. O an masaya çay getirildi. Köpekleri bile terk eden bir köyde asla bulamayacağın tek şey süt olması lazımkən, onu da bulmuşlar. Yeni pişirildiği için üzerine yağ toplanmış olan sarı kaseye doldurulmuş süt, büyük beyaz semaverin dibine yerleşti.

Bazen çayına yağsı olmayan sıvı sütün kendisi eklendiğinde babam kaseyi eline almadan anneme dikilerek otururdu. Ama annem benim kaseme her zaman sütün tüm yağsını eklerdi. Annem babam ikimize Mısır’dan süt bulmak için buralara kadar gelen iki derviş diye espiri yapardı. Ancak Kabasakal sütün yağsını benim kaseme eklemedi, çayın suyundan da fazla kaçırdı. Ben de babam gibi kaseye uzamadım, fakat beklediğim muameleyi Kreigel de yapmadı. İşin köküne gelirsek, elbette, iç iç diyerek bana ısrarda bulunmasının pek olasılığı yoktu, ki bu karakter Ruslara özgü değildir. Ancak gitme zamanım gelip at kuyruğunu kesişir an yaklaşmışken dünkü yumuşak, mert ve soğukkanlı karakterinin zarafetini bolmaz diye ummuştum. Ben annemi anımsadığım zaman Kreigel semavere uzanan eli havada dururken “babanla vedalaştın mı?” diye sordu. “Evet” diye cevapladığımdan sonra “yine bir kere git yanına. Tekrar vedalaşmana izin veriyorum. Hem yaşlanmış, hem başı belada olan kişinin gönlü rahatlık bulmazmış. Yanına gidersen teselli etmiş olursun” dedi Kreigel. Tekrar uğrarsam babamın sesinin dünkü gibi titreyeceğini tahmin ettiğim için kafamı salladım. Kreigel, geyiğin aşık kemiği kadar büyük küp şekeri ısırdıktan sonra masa üzerine atarken “sen bilirsin” dedi. “Sonra pişmanım demeyesin, iş benden geçti” diyip benim önümdeki kasede duran çay kalıntısını boşaltıp Kabasakal’dan yenilemesini istedi. Kabasakal yine sütün yağsından eklemedi fakat bu sefer suyu

da fazla kaçırmadı. Kreigel'in er ya da geç dünkü zarifliğini yeniden keşfetmesine sevindim. Ancak benim hoşlanmadığım, anlaşılmayan bir “pişmanlıktan” bahsedip işin ağırlığını bana kaydırmaya çalışmasıydı. Zira ben iğne ağrısı kadar geçici olmasına rağmen, iğne ağrısı kadar keskinliğe sahip olan ve anlaşılmadığı için aklıma takılan bu şüpheyi “neden” diye sorgulamadım. Sorguya çekmeye, sormaya cesaret edemedim.

Elbette, anlık geçici bir alev gibi gelip giden şüpheyi kazımaya, sorgulamaya neden cesaret edemediğimi şimdi anlıyorum. Şimdi herşeyi anlıyorum. Fakat şimdi anladıklarımı (beni Taşkent'e, Taşkent'in hapishanesine değil, kurşunla ölüme götürmekte olduklarını) Kreigel “pişmanlıktan” bahsettiğinde anlamadıysam bile, hissetmişimdir. Sormaya, sorgulamaya cesaret edemediğimden nedeni de şudur ki: hissettiysem bile hissetmemiş olup, gördüysem bile görmemiş gibi olup, koyu çayı gönül rahatlığıyla yudumlayan Kreigel'e saçma sapan birşeylerden bahsedip durmuştum. Söylediklerimi yarım yamalak hatırlıyorum. Yanılmadıysam, mühtemelen, atın doğumu yaklaştığı an tayının ters gelmesine benzer bir dönem gelip, canlı cansız tüm varlıkların doğumu düşükle sonuçlanmışçasın mutsuzlaştığı vakit, arkadaşça sohbet etmediysek bile, düşmanlarca vedalaşmadığımız için mutluyum demişimdir. Kısacık düşünceyi zikzaklı bir şekilde görkemleyerek, kırsağın karnını, Kazıgurt'un tepesini, gökyüzünün bulutlarını, birbiriyle hiç çekişmeyen detayları tek iple kolayca bağladığımı hatırlıyorum. Öylece sabah Rabat'taki Mukagali'nin o beyaz keçe çadırında yola çıkmadan önce söylenmeyen hiçbir şey kalmamıştı. Şimdi ise öğlen olmuştu. Faytoncu Kabasakal, Karala atı kırbaçlayan Kreigel ve kula ata binmiş Golonojkin dördümüz Keregetaş'ın Aksai bölgesinden geçmekteyiz. Sabahtan öğlene kadarki vakit, kısa sayılmaz. Bu iki aralıkta fikre fikir, söze söz eklenebilir, söylenen sözler dokuz kumalak taşları gibi yuva değiştirip, yer değiştirip canlanabilir ya da ayrı bir güzel uyum sağlayabilirdi. Aklımda kalan şey, ben yukarıdakileri söylediğimde Kreigel'in alaylı bir şekilde gülümsemesiydi. Bu gülümseme, Kreigel'in “pişmanlık” hakkındaki cümlelerinin tamlayıcısı ya da devamı gibiydi. Ancak ben, geri dönüp beni kışkırtmaya çalışan “şüpheyi” önemsemedim. Değil önemsemek, etrafında dolaşmaya bile cesaret edemediğim için iltihap gibi olan şüpheyi, massadaki soğumuş çayımı yudumlayarak bastırmaya çalıştım. Kreigel daha sonra durmadan konuştu, ben onun sözünü kesmedim, kesmek istemiş miydim? Onu da hatırlamıyorum. Birden bire keçeyle üzerimi kapatmışçasına havasız kalmıştım, çay kasesini masa kenarına bıraktıktan sonra hiçbir yerimi kımlıdatamadım.

Kreigel'e göre beni yok edecek olan şey, benim inadımmış. Çünkü kırbaçlanan, dizgini yöneten el değil, ters yöne gitmeye çalışıp inat eden attır. Kreigel, mim koyarak “ters yöne gitmeye çalışıp inat etmek” dedi. Bu sefer ben onun dört ayağının üzerine dik basan Kazakçasına da ürpermedim. (Keçe ile bastırılmak ne kadar hüznün verdiyse bile, o anda kulaklarım şaşkına dönmeliydi. Çünkü düşündüğümde etrafı koyu kara sislerle dolu dünyadan geçip gidecek olan insanlar, ilk önce aynı dünyayı paylaştığı yabancı milletlere kendisini anlatabilecek hareketleri yapacakmış gibiydi. İnsan yaşamının özü bu çerçeve içerisinde oluşması gerekirdi. Fâni dünyaya dalgın bir şekilde gelip, dalgın bir şekilde öbür dünyaya yol alan insanoğlu başı dertte olan zamanlarında bile fütursuz hayatın yakasına kendisinin, halkının hayalleriyle karakterini, nuru ile merhametini, intikamıyla pişmanlığını çivi gibi vurup hatıra bırakmak istemiyor muydu?) “Ama silahlı askerle demir yumruk zamanın kendisidir. Ne yapmamı

istiyorsun? Ne yapabilirim sana? Dünden beri seni ikna etmek için elimden gelen herşeyi yaptım, hal çarem tükendi artık. Ben üzerime düşeni yaptım, sanırım görevimden kurtuldum” dedi Kreigel. Kreigel’den bu kendi “görevim” dediği şeyi üstlenirken nasıl ve ne şekilde anladığını sormalıydım, sormak istemiştim bile, ancak sormadım, sormadım (Şimdi düşündüğümde, hiçbir şey sormamakla iyi etmişim. Çünkü ben soru sorup da onun cevaplamakla uğraştığından Törehan’ın oğlunun bağlı kalan başının, başlıkla dizginden kurtulmasının pek olasılığı yoktu. Çünkü Kreigel, bir buçuk gündür bunun başını beladan arındırmaya değil, tam tersine, dizginin yanına yular asmak istemişti. Fakat ben, Kreigel “görevinden” bahsettiğinde bu düşüncelere varamamıştım, o an sessizce boğulmaktaydım.

Ardından Kreigel, dünden beri yürüttüğü soruşturma aşamasında beni iyice tanıdığını, Kazakların yazmayı okumayı öğrenen genç kesiminde ben ve benim gibilerin çoğalmasına üzüldüğünü söyledi. Ona göre, benim gibi ters türs konuşan çocukların ailelerine ve halkına faydasından ziyade zararı olurmuş. Bunları söylediğinde ben dayanamadım. “neden?” diye sordum.

Bu sefer süt katmadan sade çayın kendisini içmekte olan Kreigel: -Nedeni şu ki: sen bir dikenli yabancı otsun. Otluğun arasında çayırlarda yetişen yabancı otsun ve ben yabancı otlardan nefret ederim. Çünkü ben bir tırpanım,-dedi. Sonra tırpanı kullanmasını bildiğini, ekin biçme mevsimini sevdiğinden uzun uzun anlattı. Kreigel’in destansı hikâyesinden anladığıma göre, o tırpanıyla otluktaki samanı, karşısına benim gibi yabancı ot, ha çıksın ha çıkmasın, er ya da geç biçmekte kararlıymış. Ancak benim gibi dikenli yabancı otların karşısına çıkması sadece işini bir süreliğine geciktirmiş. Ama sen böyle dedim diye kendini avutma, böyle bir gecikmenin yabancı ot için hiçbir faydası yoktur, çünkü tırpancı hemen anında tırpanını bırakıp çapasını eline almak zorunda kalır,- dediğinde korkudan kalbim çarptı. “Neden?” diye sordum. “Yabancı otun altında kalmış bir avuç saman için bu kadar uğreşmeye gerek var mı?” Kreigel cevap olarak kafasını salladı, ben de başımı eğdim. Böyle daha iyi anlaştık. Tırpancı, çapayı kullanırken samanı elde etmeyi değil, yabancı otu yok etmeyi amaçladığını anlamıştım. “Evet” dedi Kreigel. Sonra alay etmesi midir, babamın her yemek sonrası yaptığı gibi masa örtüsünün kenarını ikiye katlayıp dua etmişçesine çenesini okşadı. “Tırpancının iki tane düşmanı vardır. Taşla yabancı otu. Taştan kurtulmak kolaydır, ancak yabancı otları çapayla dibinden kopartmazsan kurtulamazsın. Bilge Törehan’ın zeki oğlu Saruar şimdi anlamış mıdır? Dikenli yabancı otu kopartırken saman da zarar görebilir. Ucu kesilmişse iyidir seneye yine yetişir en azından. Ya saman da tamamen kopartılmışsa? O zaman ne olacak?-dedi Kreigel. -Senin gibi eğitim görmüş çocukları, ergenleri kendisine sığınak gibi görmeye çalışan vatana, millete verdiğiniz zarar en az bu kadar olmak. Senin gibi yabancı otlar böylece bir milleti yok edebilir” dedi Kreigel. Ben ise öldürüleceğimi anladım. O an gözlerimden sınırsız gözyaşları akmaya başladı.

Hayatımda iki kez ağlamıştım: Biri büyükannem vefat ettiğinde, diğeri ise bu Karala'nın babası Kokala'nın kökparada aniden kaza geçirip sonrası öldüğü zaman. Her iki ölüm sırasında da daha çocuktum. Fakat hatırlıyorum, ağlamadan önce insan ilk incinirdi. Fakat bu sefer öyle olmadı. Dünden beri kaçmaya çalıştığı düşünceyle, kendisinden uzak tutmaya çalıştığı o kelimeyle Kreigel kucak kucağa getirdiğinde aniden gelen gözyaşlarımı durduramamıştım. Sonra iki elimle yüzümü kapattım. Islanmış yüzümü saklamak için mi? Yoksa Kreigelin sağ tarafındaki mavzerden korktuğum için mi bilemedim. Ben yüzümü iki elimle kapattığımda, uzun bacaklı büyükefendi Kreigel, “neden?-dedi. -Neden böyle

yapıyorsun? Senin gibi bir yiğidin ağladığını daha önce nerede ve zaman gördün? Aslan gibi arkadaşımı, İnozemssov Şura'yı diri diri kaybettiğim halde ben bile daha ağlamadım. Çernayevka'daki ihtiyarın ağzından duyduğum bir söz vardı. Sizin atasözünüzdür. Yani ihtiyar da senin, söz de sana aittir: Yiğidin ağlaması, yarış atının kazancını yitirmesi gibidir” dedi büyükefendi Kreigel. Kendince beni teselli etmeye çalışmıştı.

Ancak Kreigel'in soğuk sesi de, Çernayevka'daki uzlaştırıcı ihtiyarın sözleri de, babam yok eden İnozemssov'un aslanlığı da beni teselli edemezdi.

Ben az kalsın sesli bir şekilde ağlamaya girişir gibiydim. Kreigel, semaverle ilgilenmekte olan Kabasakal'a çenesini kaldırarak işaret edince semaverini bırakıp bana doğru ilerlediğini farkettim.

Mukagali, İnozemssov

-Evvvet, delikanlı, - dedi iki omuzuna iki kişiyi sığdırabilecek kadar iri kalıplı kırmızı yüzlü Kazak. İnozemssov, tonsuz ritimsiz olan bu kadar kuru bir sesi daha önce hiç duymamıştı. Soru mu sordu, emir mi etti o an farkına varamadı. Bulağın yanında yer alan büyük iki taşın yanına dün de ekmekle kımız getirmişti. Fakat bununla dün konuşmadı. Biri atından mı düşmüştü? Gürültü seslerini aldığı üç evin olduğu tarafa gelir gelmez geri gitmişti. Gömlekle gelip rahat rahat yerleştiğine bakılırsa, bugün sorguya çekme eğilimi vardır.

İnozemssov, bunun kendisine “delikanlı” diye hitap etmesini hiç sevmedi. Yuvarlak kırmızı yüzlü Kazak “evvvet, delikanlı” diyip de bunun kırışık olmuş pantolonuna baktığında İnozemssov, kendisini kalkık burunlu Akjal aygırla yeşil şapanlı on Kazak'ın ortasına tekrar girmiş gibi hissedip aşağılandı.

Kırmızı yüzlü Kazak, sanki saçlarını son iki gün içerisinde kazıtmış gibiydi, kel kafasının üzerinde damarları gözükiyordu. Bir çocuğun yumruğuna benzer alın sinüslerinden başlayıp omuriliğine kadar uzanan iki tane damarı, kısa düğümlenen dizgin gibiydi, İnozemssov'un aklına ise ustura geldi. İri vücutlu bu Kazak'ın sert ve güçlü saçlarını ekin biçercesine usturayla kazıtırken bu dizgine benzer damarlarını keserse, gömleğini düğümlenmeden açık saçık oturduğu halde nasıl can çektiğini görürdü. Ancak, ne yazık ki, değil usturayla bıçağa el koymak, serbest konuşup serseri tavır gösterecek cesareti bile yoktu. Taşkent'i eski Pazar tarafındaki fahişeler evine gittiğinde buna öfkelenmiş gibi tavır yapan bazı kadınlara, Kazak atasözü diye “yaşam bir gün yüzünü gösterir...” derdi avutmak için. İnozemssov, şimdi o yaşamın yüzünü bulamadı.

-Evvvet, delikanlı,-dedi tekrar ayı göğüslü Kazak. Tekrar kuru tükürük gibi tonsuz konuştu. Konuşurken alındaki mavi renkli damarları da yerinden oynamadı. –“At kişner, insan ise konuşur” der. Karanlık mağarada uzun süre kalmaktan birine boynuz çıkacak olursa, sana çıkmıştır. Dün işlerim vardı. Bugün biraz gezmiş ol diye buraya aldirttim. Hadi konuş.

Ayı göğüslü Kazak o an yerinden kalkıp altındaki büyük taşı ters çevirdi, düz tarafına oturmak içinmiş. İnozemssov, bu iri vücudu kaldırabilen atla bunun kalçalarını kucağına sığdıran eyere acıdı.

Ayı göğüslü Kazak'ın el kaslarının göğüsünü çiğnercesine kıvrıldığı an İnozemssov, -Bana patronunu çağır,-dedi. Üşütmüş müdür, sesi kısıktı. Küstahlığının tüm ağırlığını üç tane kelimenin sırtına yükleyip göndermek istemişti, ancak boğazına gelen balgam, sesini inceltip yolunu engelledi.

İnozemssov, yumruğuyla ağzını kapatıp balgamdan kurtulmaya çalışmıştı, fakat bir sonuç alamadı.

Bu ağzından yumruğunu geri çekerken kırmızı suratlı Kazak, -Patronu ne yapacaksın? -dedi. Sonra iki bacağını İnozemssov'a doğru uzatıp masaj yaparcasına iri yumruklarıyla dizlerine vurmaya başladı. Ayağını uzatırken konçu dirseğe kadar sökülmüş kara çizmesi İnozemssov'un oturduğu taşa kadar gelmişti. Şura geriye doğru kaydı. Doğa bedeni gücü verdiği insanı zihinsel aksiliklere uğratar mı diye düşündü o an. Akıldan uzak kalan bedeni çılgın güç, bir bahar seline benzer: yön, yol sormadan karşısına çıkan herşeyi alıp götürür.

Kırmızı suratlıyla karşı karşıya oturduğunu İnozemssov şimdi farkettili.

Ancak sel, karşısına çıkanı nereye alıp götürüyor ki? Sanki arınmak için dökülecek kanalı var mıdır? Bu Kazak dökülecek kanalının olmadığı için kendi omzunu kendisi yer.

-Ben bir subayım,-dedi İnozemssov. Sonra subay olduğunu dair bir kanıt getiriyormuşçasına sağ eliyle sol omzundaki rütbesini gösterdi.

O an çizmelerini çıkartmakta olan Kazak: -Yazıklar olsun bana, yazıklar olsun. Sana eğilip selam vermeyi unuttum. Ama sen kusura bakma, delikanlı. Senin karşında ayı gibi olan vücudumla eğilmeye kalkarsam çirkin gözüktürüm. Tanrı böyle yazdıysa yapacak birşey yoktur. Alışırısın.-dedi.

O an İnozemssov, gelir gelmez tabancasını kılıfıyla birlikte çıkartıklarını unutup eski alışkanlığıyla elini beline götürdü. Hevesli elin boş dönmesi canını sıktı. Sonra elini cebine soktuğunda bir avuç çakılla beraber mendil çıkarttı. O an kırmızı suratlı Kazak'a "sen" ya da "siz" şeklinin hangisini kullanarak hitap edeceğini bilemedi, kararsızlığın bunaltıcı havası içine doldu. İnozemssov için "siz" diye konuşmak değil insan, Tanrı karşındaysa bile ağır bir günah gibiydi. Ancak durduk yere "sen" diyip serserice davranmaya cesareti yoktu. İnozemssov sessiz bir şekilde mırıldanıp "Aman, Tanrım,-dedi. -Aman, Tanrım. Ben şimdi bundan mı çekinir hale geldim". Düşüncesini sonlandıramasına kırmızı suratlı Kazak izin vermedi. Sağ ayağını bunun dizlerinin üzerine yerleştirip:

-Çek şunu, delikanlı. Anasını satıyım dolak bürüşmüş müdür, ayağımı sıktı.

İnozemssov, çekip çıkarttığında farkettili ki, büyük çizmenin bir tüfek kadar ağırlığı varmış.

Kırmızı suratlı Kazak, bir kulaç dolağı ikiye ayıracakmışçasına silkelediğinde İnozemssov ayak kokusunu aldı. Ayak kokusu yoğun bir şekilde etrafı kaplarsa, İnozemssov'un bunun ayakkabını çektiğindeki kapıldığı aşağılanma duygusu dinmiş olurdu. Ancak Rus subayı, o kadar yoğun bir koku alamadığı için ayrıyetten sinirliydi. Her milleti büsbütün bir parça olarak gördüğümüzde o parçanın kendisine özgü bir kokusu vardır. Çilanzar'daki beygir bacaklı Maşa buna "sen çilek kokuyorsun" demişti. Ve Kazak gibi bir millet, İnozemssov'a göre, ayak kokusuyla kokması gerekiyor. Bu İnozemssov'un kendisinin çıkartıp, kendisi gibi arkadaşlarına mühürletip uyguladığı kanundu. Şimdi ise bu kadar ihtiyatlı davrandığı bir görüşün kolayca gözden düşürülmesini kabullenemedi.

Siyah çizmesini geri giymekte olan kırmızı suratlı Kazak: -Sen acıkmışsındır. Kuş yastıkta uyumaya alışkın olan gariban vücudun toprakla taş üzerinde uyumaya alışamadığı için bitkin bir hale gelmişsin. Bedeni sorunlarını

kendin halledersin, delikanlı. Yeme içmenden ben sorumluyum. “Düşman böbrek” yemeğini daha önce duymuş muydun?

İnozemssov bir yanıt vermedi.

-Bak, delikanlı. Koyunu keseceksin, bu bir. Karnını çıkartıp temizleyip koyunun tüm etini o kendi karnına doldurduktan sonra çukura gömmen lazım, bu ikinci hamlen. Üzerine ateş yakarsın, bu üç. Anasını satıyım, ondan sonra salyana sahip çıkabilir misin görürüm seni.

Bunları duyduktan sonra yutkunan İnozemssov, belli etmemek için çenesini boynuna sokup uzun süre öksürdü.

-Öksürükle oyun oynama, delikanlı. Dikkat etmen lazım. Yalandan öksürüp de sonra verem olmayasın. Öyle bir durum olursa ileride benimle kim çatışacak?

“Siz” ve “sen” hitapları, iki farklı yöndeki yolların yol ağzı gibi tekrar İnozemssov’un karşısına çıktı. Ne kadar aptalca bir konu olursa da, bundan böyle ertelemeye, bekletmeye şansı kalmamış gibiydi. Ancak İnozemssov bu seferlik kurtulmayı yine başardı.

-Dün ayağımın altında hizmet eden birinin, bugün karşıma çıkıp kendisini birşey zannetmesine anlam veremedim. Çatışmak isteyen biri varsa, ben her zaman hazırım. Sorun verem midir? Tetiğe basmak için veremsiz akciğere değil, titremez, cesaretli bir ele ihtiyacımız vardır. “Düşman böbreğin” tadına bakarım, tabii. Fakat benim ülke için hizmet edenlerden olduğumu unutma.

Mukagali, İnozemssov konuşmasını bitirir, bitirmez arka tarafından gelen kuzgun sesini duydu. İnozemssov’a korktuğunu belli etmedi. “Ya, rabbim, bizi kendin koru” dedi içinden. Sonra eli yüzü toz olan mahkum subayı bir kere daha inceledi. Kışı zor atlatmış inek gibi zayıf biriymiş. Kendisi keçe kadar yoğun bir karaktere sahip gibiydi. Yoksa az önce yaşadıklarını bundan başka biri yaşarsa delirir miydi? Köküne bakarak makam verip, makamına bakarak yönetici yapan Tanrının kendisidir. Dün tü Kazak köylerini avucunda tutan kaymakamlardan biri, şu an Mukagali’nin karşısında. Sanki güzel kalkık burnu dışında acıkmış gözün doyarçasına bakabileceği hiçbir şeyi yoktu. Güzel kadınlara, güzel atlara, güzel sözlere aşık olan Mukagali, aç karnına içtiği kıymızla vücudu gevşemeye başlayınca, subayın bu haline içten içe çok üzülmüştü. Anasını satıyım, sanki çekinmeden, gerilmeden konuşursa benim bunu öldüreceğimi sanıyor. Namusunu kirletmektense ölmesi daha iyiydi. “Ah, it” dedi Mukagali içinden. Göğsü kızgınlıktan şiştiğinde parmakları titredikleri için bacaklarına vururdu. Mühtemelen, vatani kendisini yitiren bir yiğidin savaşaacağı çatışacağı hançer gibi keskin gözlü birisi değil de, bu karşısındaki subaya benzer korkaklardan ibaret olur. Başlarım senin ,lke için hizmet edenlerden olduğuna. Senin beline silah bağlayan hükmetin de, ülken de insanını bulmuş. Kinle nefrete dolu göğsümü seni öldürüp de rahatlatılabilir miyim ben sanki?

Mukagali bunları düşünürken kuzgun sesini tekrar duydu. Mühtemelen, az önce kestikleri kısırakların kan kokusunu almış olması lazım. Yavru kuzgun mudur, acaba? Yavru kuzgun değilse kendi karnını doyurmak için tek başına hareket eder. Ancak şimdiki sesi daha yüksek çıktığına göre, birilerine seslenmektedir. “Gel dedi Mukagali. Gel, gel. Senin de bize ayırdığın bir intikamın vardır. Gel yiyeceğini ye. Yeter ki sesinle ölümü, kötülüğü çağırma. Başka çaremiz yok. Abiltai’in mavzeri ile sağ gözü güvende olsun.

İnozemssov, yabancı Kazak dağlarının hangi sesini hangi yankısını takip edebilirim diyip Kuzgun sesini çok da önemsemedi. Aşırı derecede açıklık hissediyordu. “Düşman böbreğin” ismini duyar duymaz yutkunmaya başlamıştı. Yeni kesilmiş koyun etinden yapıldıysa, karına doldurulup gömülüyorsa, demek ki sade bir şekilde kendi suyuyla kaynatılacaktır. Düşman böbreğin ne zaman getirileceğini sormak istemişti, fakat ayı göğüslü Kazak’ın soğukkanlı davrandığını farkedince cesaret edemedi. Kırmızı suratı ilk önce çamurlu su gibi kahve rengine dönüştü. Sonra da boğum boğum kaslanmışçasına böbrek kalıbına benzer bir şekle gelmiş. Askeri okulda eğitim alırken anatomi’nin çeşitli derslerinde konu olarak işlemişlerdi. Kasların arasında tıpkı bir yosun gibi damarların dağınık bir şekilde yer alması gerekirken, bunun yüzü o yosunlarla düpedüz parça parçaya bölünüp boğum boğum olmuş gibiydi. Şimdi ise iri kalıplı bu aygırın yüzündeki kan, gidecek başka bir yer bulamamışçasına, kel kafasına doğru koştuğunda, İnozemssov, kendisinin komutan da, subay da, hizmetkar da, tıpkı İnozemssov Aleksandr Semenoviç de, Kreigel’in nazlandırarak çağırdığı Şura da olmadığını, şu antındaki Kazak toprağının taşlarıyla şelale gibi sert bir akıntıya sahip bulaklarının, ağızındaki gemini sakız gibi çiğneyip yerinde duramayan şu doru aygırla üç tane keçe evin etrafında karınca gibi dolaşan milletin mahkumu olduğunu anladı. Esir olduktan sonra omuzuna asılan madaliyelerle rütbelerin bir değeri yoktur.

Dünden beri horlayarak uyuyup vakit geçiren İnozemssov, az önce düşmanı ile karşı karşıya gelince yeni uyanmış gibi sersemleşti. Hele az önce anladıkları o kadar etkiliydi ki, İnozemssov, üzerine su dökülmüş gibi hissetti de cebindeki mendili çıkarttı. Derin bir ah çektikten sonra olup biteni ancak şimdi kavrayabildiğine şaşırı. Şaşkınlıktan ziyade bir dehşete kapılmıştı. Ancak bunu karşısındaki Kazak’a belli etmedi. Korkusunu ise şaşkınlık sandı. Alnından gözüne doğru ilerleyen teri, işaret parmağını iki katlayıp sildikten sonra tekrar ah çekti. İtiriz olduğunu belirtmek için yapılan ancak bir kadın tepkisi böyle olurdu.

O an İnozemssov, tıpkı bir kadına özgü kurnazlıkla, -Ben özür dilerim,-dedi. Az duraksadıktan sonra, -sizden,-diye ekledi. Bu zamana kadar çiçek hastalığından daha çok korktuğu “siz” hitabında korkulacak bir hakaretin olmadığını farkına varmış, gerilen vücudu rahatlamış gibiydi.

Zor da olsa, geç de olsa bile eninde sonunda söylediği söze karşılık kel Kazak’ın ne tepki vereceğini merak edip bakmıştı. Hiçbir değişiklik göremeyince konuşmaya devam etti.

-Özür, tabii ki, ilk önce hem sizden hem benden kendisi için süre istemesi gerekiyordu. Her ikimiz de kendi Tanrımıza itaat ederiz. Ancak hayatını sürdüren her kimse ilk önce zamana itaat eder. Sizinle benim beraber bağlandığımız macera dolu tek şey de zaman olduğunu düşünüyorum. Hükümetle milletin ortasından kara kedi geçip gitmiş...

O an Mukagali, İnozemssov’un sözünü devam ettirmeden,-Yeter,-diye elini kaldırdı. Rus subayının yüzünü Mukagali’nin avucu yatay olarak kapatmıştı. -Bu dediklerinle bana zamanla savaşa gir demek mi istiyorsun? Zaman dediğin kimdir? Zaman dediğin nedir? Gökyüzüyle kara toprak, dağ ile su zaman değildir. Zaman diye gevezelenip duruyorsun. Açıkçası benim bu Temmuz’la savaşmam, tartışmam mı lazım? Temmuz gelip de annemle kız kardeşlerime el kaldırmadı. Beşli tüfeği bana doğrultan, gökyüzüyle kara toprak değildi. Zaman dediğin şey

güçtür. Şu an güç de senden yana. Onun için zaman diye önümde tıpkı bir keçi gibi zıplayıp durma.

Kolayca ikna olan İnozemsov, -Tamam,-dedi. Kazakçası zayıf olduğundan dolayı keçi sözünü anlayamamıştı, zıplama dediğine göre domuz yavrusundan kastetmiştir diye düşündü. Vernıy'dayken bir kere domuz yavrusunu kovalayıp ter içinde kaldığı vardı. Bunları düşünürken “düşman böbrek” ile ateşte pişirilmiş domuz eti gözünün önünde canlanıvermişti. İkisini de yemeye hazırdı. İnozemsov'un o an hiçbir şeye itiraz etmedi.

-Tamam, zıplamam. Ama bundan sonra bana ne yapmayı düşünüyorsunuz?

-Belki, “beni nasıl cezalandırmayı düşünüyorsun” demek istemişsindir?

-Sizin cezalandıracak kadar zalim olduğunuzu düşünmüyorum, efendim,- dedi İnozemsov. Anasını satıyım, bu ana kadar neredeydi bu sözler. İnozemsov, er ya da geç bu cümleleri kurduğu için kendisinden memnun kaldı. Çünkü o an sanki Mukagali'nin öfkesi azalmış gibiydi.

Mukagali, ta konuşmanın başlangıcında olan kuru sesiyle, -Elbette,-dedi. – Düşünmeyip iyi etmişsin. Cana yakın birisisindir. Seni cezalandırırsam ne olacak, cezalandırmazsam ne olacak? Ancak kendi yaptığını aynı şekilde cevaplırsam, benim için yeterlidir. Sen de bunun için bana kırılmazsın,-dedi. Soru sormaktan ziyade mesaj vermiş bir şekilde duyuldu.

-Ben kimseyi vurmam, efendim,-dedi İnozemsov.

-İnanıyorum. Altın omuzlu subay bizzat karşımda kendisi itiraf etmişken neden inanmıyım? Şu an geyiklerin besili mevsimidir. Geyik avlamak için ekip kurduğuna inanmıyıp ne yapacağım? Geyik bir vahşi hayvandır. Özellikle Kazıgurt'la Karadağ'nın geyikleri. Bu geyikler Kazaklarla da benzerlik gösterir. Kazaklar kışlık evlerinden meralarına göç ettiğinde geyikler de ülke çapında gezinirler. Doğru, delikanlı, doğrudur. Boşuboşuna dağların arasında dolaşmaktansa, geyik avlamak doğrudur. İnanıyorum, inandım.-dedi Mukagali. Sessizce az oturduktan sonra konuşmaya devam etti.

-Senin Rayım'ın köyüne gitmediğine ben inanıyorum. Onun iki kardeşi ile üç tane çocuğunu sen değil de, Rayım'ın kendisinin vurduğuna da inanırım. Beş tane yiğidi ardarda sıralandırıp kaç tanesinden dilip deşip geçebilir diye arkasından önünden tüfekte kurşun yağdıran da Rayım'ın kendisiydi. Önünde iki kardeşi, arkasında iki tane ağabeyi vardı, Nurgazı ise ortadaydı. Ortada olduğu için onun sağ salim kurtulduğuna da inanıyorum. Tüfek değil de, tabanca kurşunundan ölmek gibi güzel birşey olur mu? Onun gibi bir şanslılık var mıdır bu hayatta? Nurgazı şanslı biriymiş. Tüfekten sağ salim kurtulan Nurgazı'yı ağzına tabancayı sokup Rayım'ın kendisinin öldürdüğüne de ben inanırım.

O an Mukagali'nin gözlerine yaş dolmuştu.

-Ateş eden ben değilim, efendim,- dedi İnozemsov. –Ben değilim, vallahi ben değilim. Emin ederim ben değilim.

Gözleri dolu dolu içten içe ağlarken Mukagali iki kere hapsirdi. Sonra el havlusuyla yüzünü silerken İnozemsov dediklerini tekrarlayıp:

-Ben değilim, efendim. Ben değilim,-dedi çaresiz bir sesle.

-Benim,- dedi Mukagali. Bak,Kazakları gördüğün zaman kalbinin bebek görmüşçesine sevinir olduğunu da bilirim. Elbette, sen değil, benim. Nurgazı'yı

iki askere sürükletip çukura atan da benimdir. Ben ve Rayım ikimiz beraber yapmışızdır. O rahmetli babamın arkadaşıydı. Hayatta kalan tek oğlunu kendi eliyle öbür dünyaya göndermek istemişken desteklemeyip de ne yapacağım? Biz Reken’le beraber yaptık. Zaten orman gibi çoğalan bir milletiz. Bir çocuğu kaybedersek ne olacak sanki? Rahmetli babamın arkadaşı Reken’le beraber onun oğlu olan Nurgazı’nın kolunu arkasına kayırıp, tezeklerin yığıldığı çukura attık. Biz, bir çocuğu, bir yiğidimizi, bir arkadaşımızı kaybedersek, ne olacak sanki? Çukura attık. Kendisi de belalı sabırsız bir çocukmuş. Tüfeğin dipçiğiyle burnunun altından vurduğumuzda dayanamadı. Fakat sen onları görmemişsindir, delikanlı. ne yazık ki göremedin. Meradaki beyaz keçe çadırda yaşayan insanların beslediği geyikleri avlamakla uğraşırken Reken’in köyünde olup bitenlerle ne işin olacak senin? Çukura atılmadan, kurşunlanmadan önce ateşle kavrulan Nurgazı’nın nasıl can çekiştiğini sen nereden bilirsin? Bilmezsin, tabii. Dersin ki bir yiğidin başına neler gelmez? Ateşte kavrulmak dediğin nedir ki? Büyük sobadaki koyun tezepine sırtını döşemek dediğin, senin gibi delikanlıların her an ta alevin kendisini avuçla yuttuklarının yanında nedir ki? Sen avucunla alıp alevi yutmuş muydun? –dedi Mukagali. Oldukça geniş gözlerinin önü bulanıktı. Sordu, fakat el degecek kadar yakınlıkta oturan subayın cevabını beklemedi, gözünün önü bulanık olduğu için onu görememişti. Gömleğinin eteğiyle gözlerini sildikten sonra: -Yutmadıysan, yuttururuz,-dedi. –“Umudu olmayan, şeytandır” derler, umudunu kesme, bir gün yutarsın. Merak etme, bu sorumluluğu da kendim üstlenirim. Tezek bulunmaz diye de endişelenme, delikanlı. Mağaranın üst kısmından geyik tezeğini toplayıp getiririm.

Oturduğu taşın üzerinde kayarak kenara doğru sıkışan İnozemssov tekrar:

-Ben değilim, efendim, emin ederim ben değilim,-dedi.

- Benim,-dedi Mukagali. –Bendim. Sen vurdun, ocağa sen attın dedim mi hiç? Vuran da, atan da benim. Reken’le beraber yaptık. Orman gibi kalabalık bir milletiz. Herhalde beş dal ağaç gibi beş yiğidin ölümü için ağlayacak değiliz. Bir yiğidin başına neler gelmez? Başına gelen bazı kötülükleri o kadar sevdiği için mutlulukla bile değiştirmez. Reken ikimiz elini arkasına kayırdığımız halde aleve attığımız an Nurgazı, adeta memnun kalmış gibiydi. Yakınlamın elinden ölen adam dünyadaki en mutlu insandır. Kendisi de zaten ölmeyi istemiştir. Ne yapsın gariban. Kaşınan sırtı bir rahatladığı için mutluluktan çılgınlık atmıştır. Onun dışında birşey demedi. Eti yanarak ölen insanlar var, Nurgazı’nın ise sadece azcık derisi kavruldu. Kavrulmuş insan derisinin kokusunu almak ister misin? İstiyorsan söyle, çekinme. İstiyorsan bunu da kendi sorumluluğuma alabilirim. Bizim milletin bu hayata kurşunla ya da idam organında ölmek için gelmesi en şanslı tarafıdır. Bu idam ekibinin tek kurşunundan bile kurtulamazlar. Kavrulmuş insane derisine aşerdiysen çekinmeden söyle. Kavrulmuş deri kokusunu almak için mutlaka sobaya atılmak gerekmez. Ateşte bekletilmiş hançeri bacağa saplamak yeterlidir.

Ateşte diri diri yakılan insanlar varken, Nurgazı’nın derisinin kavrulduğu döz müdür? En fazla sırtı yanmıştır. Ancak sen onu da görmemişsindir. Ben gördüğüm için söylüyorum. İnanmanı isterim. İki dirseği dışına çıkmış olan Nurgazı, sobadan kalkıp bize doğru ilerlediğini gördüğümüz an Reken’le benim başımızın göğe değmesi için iki arşın kalmıştı. En çok mutlu anında bile insanın başı gökten iki arşın uzaklıkta olurmuş. Hayatta kalan tek çocuğumuzu ateşe her gün mü atıyoruz sanki? Yine de bizim başımız göğe ulaşmadıysa, sizinki hiç

ulaşmaz. Bizim ihtiyarların yastığının altında seccade, belinde tabanca her zaman bulunur. Ocaktan yeni kurtulan Nurgazı'yı ben sırtından tuttuğumda Reken, siyah tabancayı oğlunun ağzına sokup tam iki kere sıktı. Nurgazı benim elime koltuğundan asılı kaldı. Böyle bir eğlenceyi kaçırdın, delikanlı. Gariban kurşununu geyiğe israf edeceğine, bizimle olup insan vurmaya harcadığın zaman günlerini daha eğlenceli geçirirdin.

Toz toprak olan kirli yüzünü ıslandıran teri gömleğinin koluyla silen İnozemsov tekrar o an, -Ben değilim, efendim, emin ederim ben değilim, - dedi. – Üst makamdakiler emir verdiğinde yerine getirmemek mümkün müdür, efendim? Eline geçenleri kurşuna dizmemi söyleyen, bizzat vali Folbaum'un kendisidir. Ben ne yapabilirim, efendim.

Gitgide kayarak yere düşen İnozemsov, yürüyemiyordu. Mukagali onu boğazından tuttuğu halde yukarı kaldırıp taşın üzerine sert bir şekilde attı.

-Elbette, emri yerine getirdin. Zaten kesin bir emir olduğu için vurmuşundur. Sen vurmamışsındır bile. Ben senin vurduğunu söyledim mi? Ne zaman söyledim? Ne zaman diyorum sana? Burnunu sonra silersin, şimdi bana söyle. Ne zaman dedim sana? Sen vurmadın. Nurgazı'yı elinden tutan bendim, ağzına tabancayı sokup iki kere sıkın Reken'dir. Kurşunu çiğnemedi yutan da Nurgazı'nın kendisidir. Tabancayla herkes ateş edebilir, fakat kurşunu yutturanı hiç gördün mü? Elbette, görmemişindir. Geyikle uğraşmakta olan genç delikanlının, Reken'in köyünde ne olup bittiğinden haberi yoktur. Üstelik, Nurgazı'ya iki kere sıkıp işi bitiren Reken'i öldüren de benim. Arkadaşım Nurgazı için üzülmediysem, babamın arkadaşıydı diyip Reken için mi üzülürüm? Sonra Rekeni Akjal aygırın kuyruğuna bağlayıp Keregetaş'a kadar sürüklediğimde Reken'in karısıyla gelini dışında üzengiye yapışan kimse olmadı. Kan arzusuna kapılmış gönül, tavşan yakalamaya çalışan kartal gibiydir. Üzengiye yapışan yaşlı kadınla gelinini ayakla ittim. Sen o anı da kaçırdın. İki kardeşiyle üç tane çocuğunu kaşla göz arası kadar kısa bir zaman içerisinde kaybeden yaşlı kadının, kaşla göz arası kadar kısa bir zaman içerisinde iki tane dayısıyla iki tane kardeşi dışında eşini de kaybeden genç kadının Reken'i kurtarmaya çalıştıklarındaki suratlarını bir görsen. Fakat sen onu da görmemişindin. Bundan büyük bir eğlence yoktur. Bu hayatta benim gördüğüm üç tane eğlence vardır. Onlardan biri: babasının oğlunu, Reken'in Nurgazı'yı vurması, ikincisi de yiğidin arkadaşına, yani benim Nurgazı'ya sıktığım andır. Üçüncüsü ise, ağlayan iki dolu ayakla itmendir.

-Ben vurmak istememişim. Emin ederim ateş etmek istemedim. Başlarını belaya sokan kendileridir. Inat eden de onlardı. En azından, isyancıların mekanlarının nerede olduğunu söyleyin dedim. Ancak tek cümle bile etmediler.

-Elbette, elbette, isteyerek yapmadın. Reken'i ben de öldürmek istemedim. Folbaum'un emrini yerine getirmemek mümkün müdür? Zaten huzuru kaçan bir milletmiş, beş yiğitle bir ihtiyarını yitirirse bile huzurunu geri getiremez, onun için karşına çıkarsa ezip geç diye emir vermişti, ben de ilk beşini yok ettikten sonra elime geçen Reken'e de acımadım. Keregetaş'ın yeşillikler dolu vadisindeki büyük bir taşın yanına götürüp ilk olarak sakallarıyla saçlarını alazladım. Yaşlı insanın sakallarıyla kasım ayındaki boynuzdiken otu aynıdır, kibrit değer değmez alevlenir. İlk önce sakalları alazlandı, yetmiş yaşındaki ihtiyardan alazlanacak saç bulamadım. Hayır, genç delikanlı, ben yanılmışım. Dünyada üç değil, dört tane eğlence türü vardır. Dördüncüsü, boğazı kapatacak kadar uzun sakalları

alazlamaktır. Kargıştan korkmak nedir ki: yiğitleri kurşuna dizip, dulları ayakla itip, sakalları alazlamakla insanları kendine minnettar etmek iyidir. Delikanlı, gönlünü haç delik deşik ettiyse sakal alazla, sakal... Sakallarını kaybettikten sonra hakaret gören Reken, vurmamı isteyip yalvardı. Ben de vurmam diyip daha çok yalvartmak istedim. Eninde sonunda o Nurgazı'nın ağzını öpen tabanca...

-Tabanca,-dedi Mukagali. –Tabanca, tabanca,- dedi tekrar. Hançerin yüzü kadar soğuk olan kelimeyi üç kere ardarda tekrarlamasıyla gönlündeki alev, az da olsa diner gibi gözüküyordu. Hıçkırığı, tabancayı üç kez tekrarladığında da, üç kez avucuyla gözlerini kapattığında da ayartmaya teslim olmadı, tam tersine daha çok şişmeye çoğalmaya başlamıştı. O an Mukagali, dizlerine duran el havlusunu bile farkedemedi, değil farketmek, buram buram akan gözyaşlarından dolayı görmedi bile. Onu görmeye, farketmeye vakti de yoktu. Titreyerek ağlamaya başlayan Mukagali, o gün sakalları alazlandıktan sonra Reken'in omuriliğine doğrultulan tabancayı ayağıyla basıp geçemediği için elinden ağlamaktan başka birşey gelmemişti. – Demek ki, sana emir vermişler. Emir vermişler, emir vermişler sana,-dedi. Sonra gözyaşlarını yumruğuyla silerken: –Birini emir aldığın için öldürürsün, birini de eğlence için öldürürsün, birini ciddi bir istekle öldürürsün. Senin bizden alamadığın intikamın mı var?-dedi. Mukagali'nin hıçkırarak iç çekmesi hiç dinmedi. Tam tersine her damla gözyaşıyla daha artmaktaydı. O an gözünü silmek için kaldırdığı yumruğu İnozemssov'a doğru götürüp, - Emir vermişler sana değil mi? Yiğitlerini vur, kadınlarına tecavüz et, ihtiyarlarının sakallarını alazlamayı söylediler sana değil mi?- diye yumruklamaya başladı. O an, derisi yanıp çıplak kemikle kalan dirseklerinin üzerinde durmaya çalışan Nurgazı, Nurgazı'yı ortaya alıp ikisi önde ikisi arkada birbirine yapıştığı halde duran Nurgazı'nın iki dayısıyla iki kardeşi, beyazlaşmış sakalları kibrit değeri değmez aleve bürünen Reken, Mukagali'nin aklında sırayla canlandı. –Bizim ne suçumuz vardı? Kendi servetim kendi başıma bela olacak kadar bizim ne suçumuz vardı, Tanrım? –diyip bu sefer kendi alnını yumrukladı. –Kendi alnımı kendim yumruklayıp, kendi parmağımı kendim çiğneyip, vatanıma asırlardır koruyan servetime kargış yollamak zorunda kalacak kadar ben ne gibi suç işledim? Aklım gücüm seninkine göre eksik miymiş?-dedi Mukagali. Hıçkırığa boğulan vücuduna hakim olamadı. Subay İnozemssov, iri kalıplı Mukagali yumrukladığında, sanki altındaki kara taşı ikiye ayırıp ortasına girip yok olmayı diliyormuşçasına iki büklüm bir halde eğilmekteydi. Sonra Mukagali onu silkeleyip taşın üzerinden çeke çeke kaldırdı. Subaysa bile bir karşılık göstermeden kendisini oldukça sakin tutuyordu. –Evet, Tanrım, herşeyin sorumlusu buysa, görürüm seni, elimden kurtarabilir misin. Ne yazık ki, şu an Törehan'dan dolayı elim kolum bağlı. Yoksa çoktan kurşunu eritip boğazına dökerdim.

Mukagali, mahkum subayı dizlerinin ortasından geri yitip yüzüstü yatırdıktan sonra, - Ölmeyeceksin. Törehan'ı kurtarmadan sana ölüm yoktur. Törehan'ı kurtarmadan önce seni öldürecek kadar domuz beyinli değilim. Saruar senin dilinden anlar. Gönderdiğimiz haber ulaşır ulaşmaz buraya gelecek. O gelene kadar bekle. Düşman böbreği de sonra yersin.

Yeşil çayırın üzerine yüzüstü düşen İnozemssov, hiç karşılık tanıtmadı.

Saruar, 8 Temmuz 1916, Öğlen

Kreigel'i bayağıdır bekledik. İki elimi arkama bağlamışlardı, alnımdan gözüme doğeu akan teri silemedim. İki omuzuna taktığı çift haç şıkır şıkır ses yapan Kabasakal, faytoncunun yerine oturdu. Çiçek hastalığından kalma delik deşik izleri olan yüzü, ya içtiği kıımızdan, ya da sıcak havadan dolayı kızarmış olduğu belliydi. Kaymakamların millete olan davranışlarından haberdar olduğu için bu da kendisini ona göre ayarlıyordu. Az önce beni siyah faytonun bir köşesine iterken ya dış belediği ya da şaşırıldığı belli olmayan bir biçimde “Vay, vay, çömez” diyip tek kelime söylemişti, o andan şimdiye dek ağzını açmadı. Evin önündeki at toynaklarının yığıdığı toprak üzerinden balık tutuyormuşçasına oturuyordu. Kreigel gecikti. Sabah beyaz keçe çadırdayken çenesini kaldırdığı an aklıma geldi. Köpek! Golonojkin beni o evden çıkartacağı zaman Kreigel çenesini kaldırmıştı. Öyle böyle bıyıklara bile özgü olmayan koyu kaşları, çay içerken bulunduğu huzuru kaybedip biri öbürüne girmişti. Bunun kaşları birbirine girince çiçek hastalığından yıpranmış suratıyla Golonojkin, tek çırpıda yerinden kalktı. Yerinden kalkıp omuriliğimden vurdu. Ancak güçsüz bir insanın omuriliğine kim el koymaz, yakasına kim yapışmaz? Aygırını kaybeden sürüyü bir tay bile kışkırtabilir.

Ben faytonun oturağının kenarıyla terimi sildim. Sonra biraz öne eğilip etrafa baktım.

Yanılmamışım. Burası Mukagali'nin kışlık mekanı. Rabat. Dün babamı Rabat'a götürdüklerini duyunca koşturup gelmişim. Ancak Rabat'da kim yaşıyor, kimin mekanı diye sormaya fırsat olmamıştı. Evet burası Mukagali'nin kışlık mekanı. Yanılmıyorsam, şu önümüzdeki mavi renkli çatısı olan ev Mukagali'nin kendi evidir. Geçen sene bu köyde düğün yapılırken at yarışı için Karala'yı getirdiğimde büyüklerle selamlaşmak için uğramışım. Misafir odasına asılı üç adet gümüş lambasının olması da dikkatimi çekmişti. Derenin öbür tarafında yer alan yeşil ev, kardeşi Alibek'in otağısı. Saraphana'dan gelen toplumun gençlik kesimini ağırlamak için oraya almışlardı. Karala at ayaklarını dereye sokmasını diye derenin az yukarısına ilerleyip üzerinden atlatmışım. Küçük mavi otağının etrafını yemyeşil yonca otu sarmış. Mühtemelen ikinci hasat zamanına kadar biçmeye yetişememişlerdir. Sen ikinci hasadı göremezsin, ben de ilk kurşundan ölemem dedim içimden. O an Kreigel'in bahsettiği dikenli yabancı ot tekrar aklıma gelmişti, fakat bu sefer kalbim o anki kadar sıkışmadı. Mühtemelen “öldürürler” şüphesine teslim olmamışımdır.

Kapalı ahırın önünden atına Rus eyerlerinden iki tanesini üstüste yerleştirerek binen bir asker gözüktü, fakat o benim olduğum tarafa bakmadı. Askerin beklemekte olduğunu anlayınca babamın hala içeride olduğunu düşündüm. Beni bu şekilde görmesini de istemem. Sarı asker o an beyaz keçe çadırın önüne Karala'yı getirdi. Anlaşılan, Karala'yı yıkamaya götürmüştür, kuyruğu daha kurumamış. Sirtına benim eyerim konulmuş. Gümüşten yapılmış kaltağına, üç katlı kayıştan olan kolanına baktığımda kendi eyerim olduğunu direkt anladım. O an içeriden süslü püslü kıyafetleri giyinmiş Kreigel çıktı. Sarı asker koltuğundan tutup ata binmesine yardımcı olmak istemişti, Kreigel dizgini alıp kendisi bindi.

Karala, Kreigel'i yadırgamadı. Yabancı biri yaklaşınca kaçiverirdi, bu sefer yapmadı. Ben taya göre yapılmış olan Rus eyerinin yüzünden Karala'nın sırtının yanır olduğunu anladım.

Beklediğimiz Kreigel de gelince Kabasakal faytona bağlı üç atın dizginini gevşetti. O an yola çıktık... Kuşluk vakti Aksai'dan geçiyorduk, ama şimdi etrafı yeşillikle dolu Keregetaş'a geldiğimizde zeval vaktiydi.

Siyah sahtiyarla kaplanmış, gidişi ayağı fazla salıntılık yapmayan bu faytonu Kreigel'in dikkatli kullandığını Keregetaş'ın esintili vadisinden geçerken anlamıştım. Rabat'tan Keregetaş'a kadar bir buçuk saatlik bir yol vardı. Bu süreç içerisinde fayton tekerlekleri hiç ses yapmadı. Elbette, Kreigel'in beni faytona alay etmek için bindirdiğini tahmin ediyorum. Sabah söylediğinde şaka yaptığını düşünmüştüm, halbuki ciddiymiş. Bu nedenle, tutsak olduğum halde efendilere göre yapılmış faytonla götürülmem, aynı zamanda efendilerin faytonuna öldürülmeden önce binmem, ölmeyen önce yaptığım gezintiye, ölmeden önceki son yolculuğa benzerdi. Ancak ben Kreigel'in bu alayına karşılık layık olan tavırı gösteremedim. Ellerimi sert bir şekilde dirseklerimi sıkı çekip arkamdan bağlamışlardı. Sırtım berelenip gözlerim karardı. O an vadinin etrafı karanlığa bürünmüş gibiydi, önümde oturan faytoncu Kabasakal'ın ter içinde olan boynunu bile göremedim. Kabasakal'ı göremediğim an aklıma "belki biz Taşkent'e gidiyoruzdur" düşüncesi geldi. Kreigel ne kadar kafır olursa olsun, ben de boynundan tutarak çevirip ağaç dalına götürerek kolayca asacağı bir kedi değilimdir demiştim. Ne Kreigel güvercin bakıcılığını yapan çocuğu, ne ben güvercin yiyen bir kedidim. Nereden aklıma geldiğini bilmiyorum fakat bu düşünceleri uzun süre kurcaladım. Ancak mantıklı olmasına rağmen, bu düşüncelerin de bir geliri yoktu. Çünkü Kreigel'in eylemlerine bakıp mantıkla düşünmeye önem veren birisi olmadığını kolayca anlamıştım. Ama babasını korumaya çalışan çocuğun ne suçu vardır? Beni saymazsa bile, babamın cesurluğu hiçbir şey ifade etmez mi? Eğer kendisi bir çocuk kadar saflıkla dürüstlükten yana ise, niye bir milletin bağırsaklarından tutup tüm organlarını çekip çıkartmaya bu kadar hevesli? Bunları düşünürken gözlerim, önündeki herşeyi sarsılmakta olan karanlık dumandan arınmış, Kabasakal'ın kirli yakasıyla terden ıslanmış boynu tekrar gözüküyordu. Ben Kreigel'i aradım. Faytonun sağ tarafında kula aygıra binmiş sarı asker geliyordu, fakat Kreigel'i göremedim. Sonra sırtımla koltuğa yaslandım, o an büyükefendiye sormak istediğim soruları unuttuğumu farkettim, ne kadar hatırlamaya çalıştıysam bile bir daha karşıma gelmedi. Keregetaş'ın atları kolayca yorabilen uçsuz bucaksız vadisini geçip gidene kadar ne düşünüp ne yapmaya karar verdiğimi hatırlamıyorum. Aklımda bir tek gökyüzüyle önümde oturan Kabasakal'ın köpek tüyüne benzer bakımsız saçları kalmış. Ancak gökyüzünün o anki rengini de hatırlamıyorum.

Az sonra Karala'ya binen Kreigel gözükte. Faytonun sol tarafında azcık ileride gidiyormuş. Kökpardan sonra, oyun bitince yorgunluğa düşen insan, evine dönerken kalça ağrısını hissetmemek için uyluğuna yaslanırdı. Kreigel'in bu gidişi de ona benzerdi.

Yabancı kimse binmediği için midir, Karala'nın vizyonunu daha önce uzaktan izlememiştim. Oldukça sakin ilerliyordu. Kreigel benim uzun süredir Karala'yı izlemekte olduğumu farketmiş midir? Farkedince benim için üzülme müdür? Geri dönüp faytonla aynı hızda ilerlemeye başladı. O an ben az önceki sormak istediğim şeyi hatırlamaya çalıştım, fakat yine hatırlayamadım. Sonra ağzıma dolan tükürük pıhtısını ters yudup öksürüvermişim Karala aniden kafasını çevirip kişnedi. Sabah Rabat'tayken tüm gözyaşımın tükendiğini düşünmüştüm, halbuki Karala'nın yeri farklıymış, anında gözlerim yaşardı. O an Kreigel'in dikenli yabancı ot hakkında söylediklerini tekrar hatırladım, fakat bu

sefer üzerinde durmadım. Hatırladığım an geriye itmekten başka bir seçeneğim yoktu.

Karala, geçen sene bahar ayında beş yaşına gelmişti. Geçen yaz bir buçuk ay içerisinde üç kere at yarışına katılmıştı. Bundan yaşça büyük ve uzman atların katıldığı yarışmada Karala kazanamadı. Kazakların, kaybetmeyi namusuna vurulan damga gibi gören küstahlığından kendimin de yoksun olmadığımı o gün anlamıştım. Birincilik alamayan Karala'ya onun daha yarışa katılma yaşının gelmediğini düşünmeden bile, az çok kızmıştım. Şimdi de Karala, tam yaşını doldurmuşken benim bu halime bak. Kayışla bağlanmış bir halde kendi gözyaşlarımı seyretmekteydim.

Karala'nın kişneme sesini duyduğum andan itibaren düşüncelerimi toparlamak zor oldu. O an köydeki yıllarım, annem, Karala'nın, kısarak sağan kadın kovalarına saldırmak gibi tayken edindiği alışkanlığını büyüdüğü zaman da yapmaya devam ettirdiği, hepsi ardarda dizilerek ilerlemekte olan tekerlekler gibi gözümün önünde canlanmaktaydı. Annemi kaybetmek istememiştim. Kaybetmemek için gözlerimi sert kapatıp, içine annemi hapsettiğime inanmak istemiştim. Oradan bir daha çıkmasın, orada bulunsun diye gözlerimi açmamakta bile kararlıydım. Annem başındaki şalının bir ucunu sol omuzuna attığı halde diz çöküp oturuyordu, öylece gözlerime hapsetmek istemiştim, fakat ben gözlerimi kapatır kapatmaz kalkıp gitti.

Gözlerimi açtığımda Kabasakal şapkasıyla boynunu silmekteydi. O an sırtımın ağrısını tekrar hissedip canım acıdı. Karala, yine kişneyince, Kreigel'in elindeki benim kırbacım düdüğü sesi çıkartmışçasına havada süzülerek Karala'nın kalçasına yöneldi. Karala iki ayağıyla zıplamaya, üzerindeki Kreigel'den kurtulmaya çalıştı, fakat Kreigel eliyle dizgini sıkı tutuyordu. O an annem ve gömleğini giyinip beyaz makasla bıyıklarını kesmekte olan babam gözümün önünde canlanmaktaydı. İkisinin beraber karşıma geldiği an ben bu sefer annemi de, babamı da tutuverip onları gözümün içine hapsetmek istemiştim, ancak kırbaç tekrar havada ısıklık çalmışça ses çıkartıp süzüldüğünden sonra Kreigel "vay, it" diyip Karala'ya tekrar hırladı. Kırbacı, Karala'yla birlikte bana da doğrultmakta olduğunu Kreigel'in o anki gülümsemesinden farkettim. At için üzüldüm ve kendimi tutamadım. Ancak yapabileceğim tek şey oturaktan kalkmaya çalışıp yere düşmektir. Bunu farkedene Kreigel, bu sefer gülüşünü tüm suratına dağıttı. O an kafası karışan Karala yolundan sapmıştı, Kreigel'in tekrar kırbaçlamasından korkmuştum, ama kırbaçlamadı, fakat gülüşü daha çok belirginleşmişti. Ben kayarak ilerleyip eski yerime tekrar oturdum.

Karala at kırbaç yedikten sonra kendisini toparlayamadı. Benim de sanki çünkü Kreigel'in tüfek doğrulttuğu an tekrarlanmışçasına kalbim sızlıyordu. İlk başta Karala'ya tekrar kırbaç yöneltmesinden korktum diye sızlama nedenini buna bağlamıştım. Anlaşılan, Kreigel'in alaylı gülüşü tekrar gözüme çarptığı an, uzun bacaklı komutanın yabani ot hakkındaki düşüncelerini tekrar hatırlayıp korkunç hisselerle kapılmışım. O an aklıma hiçbir fikir gelmediyse bile, birşey yapmanın zamanı geldiğini düşündüm. Bir an faytondan yere yuvarlanmak bile aklımdan geçti. Ona göre hazırlık yaptığımı da hatırlıyorum. Ancak bu hamlenin yararlı olmayacağını hemen anladım. Ne kadar kaçmaya çalışırsan da, atla kurşun peşindeyse yolunu kaybettiremezsin. Farkettiğim bir diğer şey de bedenimin ve zihnimin üçe bölünmesi ve üç kabilenin bir çatışmada karşı karşıya gelen üç genç adamı gibi savaşmasıydı. Sanki bir Saruar üç Saruar'a dönüşmüş gibiydi.

Birincisi, “öleceksin” diyordu, öbürü de “ölmeyeceksin, sakin ol” diyor, ancak üçüncüsü ilk ikisinin hangisinin doğruyu söylemekte olduğunu öğrenemediği için sarsıntıya düştü. İkisini sırayla dinlerken midem bulandı. Sabah yediğim kavurmayı çayıyla beraber kustum. Faytonun pisleneceğinden bile sakınmadım. Efendi faytonun pislmesi, bir insanın üçe ayrılmasından daha garip olamazdı. Ben kustuktan sonra kafamı kaldırdığım an Kabasakal elindeki sopayla alnımdan dürttü. Sırtüstü düştüm, fakat kızgınlığa aldırmadım. Aniden üçe ayrılan bir insan sinirlenmezmiş. Üstelik Kabasakal’ın sopasına alışmıştım.

Sırtüstü düştüğüm an ikinci Saruar önceki cümlesini tekrarlayıp “Ölmeyeceksin” dedi. “Ölmeyeceksin. Çünkü Kreigel sadece seni test etmek istiyor. Ölmeyeceksin”. Aynı kendi cümlelerime benziyordu. Birinci Saruar bu sefer itiraz etmedi. Ben onun suskunluğundan korktuğum için ağzından laf almaya çalıştım. Ancak o bana ters türs baktıktan sonra ağzını bile açmadan oturuyordu. Bakışları, sanki çok fazla kanıtı olan birinin sinirlenmesine benzerdi. Tartışada kaybeden başka seçeneği kalmayan insanın aptalca bir hareket yapıp kırbaça yapıştığını daha önce sık görmüştüm. Onun gibi ben de onu küfürlü cümlelerle boğmak istemişim fakat tek kelime bile bulamadım.

Birinci Saruar tıpkı bir ölümün kendisi gibi suratını asmış halde oturuyordu. Sonra ben terlemeye başladım, alnımdan gelen soğuk ter gözlerime döküldüğü an “terliyorsun” dedi.. “terlemen çok normal. Çünkü ölüm, insanın yaşıyla değil kendisiyle yaşittir”.

-Fakat ilk önce bir ayağı mezarda ve bir ayağı yerde olan yaşlıların ölmesi gerekmez mi?

-Babanı mı kastediyorsun? –dedi o.

-Hayır..hayır,hayır, -dedim ben.

O an onun da alnı terliyordu: -Peki, kim o zaman?-dedi. Sonra alnını omuzlarıyla sildikten sonra konuşmaya devam ett.

-Yaşlılar duygusuz muymuş? Sence, mezara gitmeye acele edecek kadar yaşamdan nefret mi ediyorlar? Ben cevaplayamadım. Tek yapabildiğim Kreigel’den sigara istemektir. Kreigel, faytondan ürkmüş olan Karala atı öne doğru sürükleyip Kabasakal’ın eline sigara kutusunu tutturdu. Yüzündeki alaylı gülüşü dinmiş olduğunu farkettilim. Kabasakal, sigarayı yakıp benim ağzıma koydu. Başkasının kendi ağzına soktuğu sigara bile bana bu sefer iğrenç gelmedi. Yaşlı genç ayırt etmediğini söyleyen Ölümün selamını, üç parçaya ayrılmış bir halde aldığım an Kabasakal’ın tükrüğünden bile hayatın kokusu geliyordu. Kabasakal’a birşey anlatmaya çalışmıştım, “dur” dermişçesine elini kaldırdı. Kreigel’den çok şey öğrendiği belliydi. Konuşma tarzıyla tavırlarında Kreigel’in etkisi olduğunu hemen farkettilim. Uzun zamandır susmakta olan birinci Saruar o an konuşuverdi: “Elbette, dedi. –Elbette, avuç kadar gövdede ruhun bulunduğu süreçte onun hayatta kalması adına kadere yazılmış kısa yollarla yılları uzatmak için çabalamamak imkansızdır”-dedi.

Ben, -Peki, ne için çabalar?-diye sordum. Oldukça aptal bir soru sorduğumun farkındaydım. Ancak birinci Saruar merhametliymiş. Beni bunun için sövmedi.

-Buralarda kalmak için, gitmemek için çabalar. Bu beş atın toynaklarıyla etrafı saran pelin otuna, şu yeşil gövdeli Kazıgurt’un ölüyü diriltiveren esintilerine

sonsuzu kadar veda etmemek için çabalar” dediğinde ben de “doğru” dermiş gibi başımı eğdim. O an ikinci Saruar “Acele etme benim söyleyeceklerimi daha bilmiyorsun ki” dermişçesine elini kaldırdı.

-Bilmediğim ne kaldı,-dedim ben ona. -Hayır, öleceğimi ancak sabah öğrendiysem nasıl hazır olurum?

-Aptalsın,- dedi birinci Saruar, -Aptalsın. Çünkü insan her an ölüme hazır olması lazım. Çünkü insanın tüm hayatı tek an için hazırlık yapmakla geçmeli. Ölüm anına hazırlık yapmakla geçmeli, -dedi. benim yine midem bulandı, yine kustum. Kabasakal sopasını hazırlayıp kafamdan dürteceği anı bekliyordu. Ancak ben kafamı kaldıramadım. Sonra birinci Saruar’a baktım. Susma sırası ondaymış.

Keregetaş’tan uzaklaştığımız an benim uykum gelmişti fakat uyuyamadım. Sonra Keregetaş’ı yerinden oynatana kadar bağırarak istedim, sesim çıkmadı. Ben faytondan inmeye çalıştım, o an Kabasakal dizgini çekip üç atı durdurdu.

Kregel kırbacını tuttuğu halde elini kaldırıp işaret ettiği an Kabasakal dizgini çekti. Durduğumuz yer Keregetaş’ın az ilerisiydi, çayırına hayvan dışı değmemiş. Burnuma nane kokusu geliyordu. Kabasakal, faytonun arka köşesindeki büyük kutunun içinden yem torbasını çıkardıktan sonra beni indirip atlara yulaf ezmesini vermeye gitti. Sırayla dizilen üç aygır yemeğe baş koydukları an ben de yutkunuverdim, sanki yedikleri yulaf değil, sucuk gibi gelmişti.

O an farkettim, bu üç at aynı aygırın yavrularıymış. Yulaf yemekte olan bu üçü, seneler önce belki de burada Keregetaş’ta doğmuşlardır diye düşündüğümde duygulandım. Ancak milletin başı beladayken doğduğu toprağı görünce kişneyecek kadar at hayvanında beyin kalmış mıdır? Bunlar için yiyecek birşey bulabilmeleri yeterlidir. Fakat atın yiyeceği her zaman hazır olur. Üç atın şimdiki yediği Mukagali’nin ahırda atlar için hazırlayıp koyduğu yulaftır, faytoncusu Kabasakal, götürdükleri de benim. Ancak beni niye götürüyorlar, nereye götürüyorlar diyip bu sorulara artık kafa yormak istemedim. Yoracak kafam mı kaldı? Şaka da olsa, gerçek de olsa, artık herşeyin son bulmasını istedim.

Kabasakal beni çayırın üzerine bıraktığı an Kreigel ileri tarafa yönelmişti. Şimdi ise o da Karala’nın üzerinden aşağı indi. Karala’nın seyisliğini yapmayı nasıl becerdiğini bilemedim, onu bir yere bağlamadan gemini çıkartıp kantarıktan sonra bana bakmaya geldi. Ters çevirip ellerimi bağladıkları kayışın düğümlemiş olduğunu gördü. Düğümü hançerle kesip atacağını düşünmüştüm, ama hançerle değil, diz çöküp yavaş yavaş dişleriyle çözdü. Sonra beni bırakıp Karala’nın yanına gitti. Kreigel atın kolanını gevşetirken ben tekrar bağlı kalmak istiyordum, keşke hiç çözmeler diyordum içimden. Cansız uyuşup kalan ellerimle birlikte ayağımı da taş gibi bağlayıp öylece bırakmalarını arzuluyordum. Bunlardan Kreigel’e de bahsetmiştim. Kreigel’e bu arzularım, durup dururken kurşuna sarılmak, bir atı ayaktayken kesmek gibi garip ve saçma geldi. O kafasını sallayıp beni yolun öbür kenarına götüreceğini söyledi. Ben hiçbir karşılık göstermeden kurt götürmekte olan buzağı gibi oldukça sakin bir şekilde itaat ettim. On beş adım ötede Kreigel kılıcını çıkartıp yere sapladı. Karşımda yüksek tepelerini göke saplarmışçasına Kazıgurt dağı duruyordu.

Benimle beraber Kazıgurt’un etrafına bakıp göz gezdirdikten sonra Kreigel, -Hepsi bu!- dedi. -Tabii, pişmanım. Ancak yapabileceğim hiçbir şey kalmadı, -dedi. Sonra gülümsedi. Kinsiz alaysız tertemiz bir gülümsemeydi. O an boğazıma

bir ıglık gelip tıkanmıştı. Kreigel benim sırtımı okşayıp faytonun yanına geri gitti.

Ya toprağın üzerini son kez okşamak istemişimdir, ya da ayaklarım mı yoruldu bilemedim. Kreigel tüfek kılıfına elini uzattığı an ben yüzüstü düştüm.

-Kalk!-dedi Kreigel. Eklemlerimde g kalmadığı için iki üç kere denedikten sonra zar zor ayağa kalktım. Yine ıglık atmak istiyordum, fakat sesim de çıkmadı. Kaıp kurtulmak aklıma geldi, ama yürümeye bile gücüm yoktu. O an herşeyin son bulduğunu anladım. gzlerimler Kazıgurt'u aradığımda etrafı sisli dumana bürünmüştü, göremedim.

...Kreigel tüfeğini sarı askere sundu. Daha atını da kantarmamış olan sarı asker sağ eliyle dizgini tuttuğu halde sol elini tüfeğe uzattı. Kreigel onun elindeki dizgini kendisi alıp tüfeği sarı askerin sol elinden sağ eline taşıdıktan sonra: - Pekala, Golonojkin, sıra senindir. Göster kendini,-dedi.

Tuttuğu tüfek dizlerinin üzerine düşen Golonojkin daha harekete geçmemişti. "-Hadi!" dedi Kreigel o an, Golonojkin ise bana bakıyordu. O an onun ağlamakta olduğunu farkettilim. Kırışıklıkla dolu yüzünü, gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Böyle olacağını beklemiyordum, dişlerimin sızlantısı anında geçti. O an Golonojkin, -Ben yapamam, efendim,-dedi.

-Neden?-diye sordu Kreigel.

-Ben onların topraklarında yaşıyorum,-dedi Golonojkin.

O an Kreigel tüfeği Golonojkin'in elinden çekip almıştı, fakat ne zaman almaya yetiştiğini hatırlamıyorum. İlk Kreigel'in eli titredi, sonra ben dizüstü düştüm. Kreigel'in elinin titrediği, benim dizüstü düştüğüm, Golonojkin'in ise sırtüstü düştüğü doğrudur, ancak tüfeğin sesi duyulmamıştı. Ben sol ayağımla düşmüştüm, anından ayağa kalkıp dirseklerimi tuttuğumda elim kiraz kadar kırmızı renge dönüştü. Gmleğimin eteğine elimi siliverirken beklediğim tüfek sesini duydum. O an karşımdaki Kazıgurt adeta dut ağacı gibi sallandı. Gözümün önündeki herşey sallanmaktayken sağ omuzumun sızladığını hissettilim. O an adeta Kazıgurt dağı ıglık atmış gibi, kulun gibi ıglık atarak kişnemiş gibi oldu. Yoksa bu Karala mıydı?

Tüm aklımda kalanı, yürüyerek sırtüstü yatan Golonojkin'in yanına gitmeme sürüklenen sol bacağım el vermediği için sağ bacağımla kıvrıldım ve kendimi iterek ilerlemeye çalıştım. O an altımdaki ayır kan glne çevrildi. Yeşillik dolusu ayır, yulaf yemekte olan üç atla Golonojkin'in vücudu, aynı yerde dolanııp duran Karala at, benim Karala atım, kan kırmızısı bir ipekle defnedildi...

DİZİN

a	seslenme ünlemi	[=1]
	a. 58/12	abırjı- merak etmek, heyecanlanmak
	[=1]	a.-p 23/29
aaa	a (ün.)	[=1]
	a. 48/11, 48/12	ada temiz, boş
	[=2]	a. 4/11, 78/27, 80/14, 96/33
aaal	evt (ün.)	[=4]
	a. 77/17, 77/6	adala- taramak, gözden geçirmek
	[=2]	a.-p 14/18, 26/7, 6/7, 72/3
abalas-	dalaşmak	a.-ymin 27/33
	a.-kanda 15/27	[=5]
	[=1]	adam insan
abağtı	hapishane	a. 17/17, 20/17, 21/26, 26/36, 33/5, 44/36, 46/19, 53/6, 53/7, 53/9, 54/21, 54/22, 54/22, 54/22, 55/24, 68/15, 68/15, 71/31, 74/3, 75/3, 78/3, 79/22, 95/13
	a. 65/30, 66/21, 66/23	a.+darın 32/16
	a.+da 10/10	a.+darına 32/19
	a.+ğa 60/6, 65/10, 66/24, 68/8	a.+day 56/24
	a.+nı 19/29, 65/18	a.+dı 17/12
	a.+nıñ 14/11	a.+ğa 21/20, 22/25, 46/19, 53/14, 54/32
	a.+sı 68/9	a.+t1 80/16, 80/40, 81/29
	[=12]	a.+ın 18/14
abay-	sakinmak	a.+ına 13/35
	a. 29/3, 59/32	a.+ınıñ 13/33
	[=2]	a.+nıñ 14, 17/26, 18/10, 24/34, 31/31,
abdıra-	şaşırmak	
	a.-ğan 46/22, 54/6	
	a.-p 10/13, 12/13, 39/18	
	[=5]	
abdıraw	şaşkınlık	
	a.+1 12/23	

	5/23, 50/34, 58/2, 65/26, 76/24, 79/23, 79/7, 82/19, 84/4, 85/14, 85/25, 91/6, 93/37, 94/10, 94/17, 94/18, 95/13		a.+sınıñ 24/20 [=10]
	[=60]	ağar-	beyazlamak a.-aıdap 3/38 [=1]
adas-	kaybolmak, yolunu şaşırmak	ağaraında-	beyazlamak a.-ğan 4/5 [=1]
	a.-ıp 67/18		
	a.-tı 53/15	ağaş	ağaş a. 14/13, 71/15
	a.-tıra 93/28		a.+ka 68/13, 85/6
	[=3]		a.+tay 97/25
adım	adım		a.+tıñ 2/15, 27/26 [=7]
	a.+men 48/14		
	[=1]	ağayın	akraba a. 24/19, 63/33
adır	dağın eteği		a.+nıñ 20/25 [=3]
	a.+dıñ 5/39, 9/16	ağayın-tuwğan	akrabalar a. 24/8 [=1]
	a.+ğa 5/32		
	[=3]		
adırayt-	gözünün önünde büyütmek		
	a.-ıp 6/5	ağılşın	ingiliz a. 67/36 [=1]
	[=1]		
ad'yutant	yaver	ağın	akıntı a. 66/5 a.+dı 67/21 a.+ğa 65/13 [=3]
	a.+ın 5/24		
	[=1]		
aq-	akmak		
	a.-ıp (ağıp)3/37		
	a.-atın 18/37		
	[=2]		
ağa	ağabey	ağıt-	(düğme için) çözmek a.-ılmağan 55/8 a.-tı 55/30
	a. 88/10		
	a.+larınñ 47/26		
	a.+sı 28/37, 32/17, 46/24, 65/25, 70/38, 70/38, 83/30		

	[=2]		a.-kâm 93/25
ağır-	gözükmek (beyazımsı dişi gözüktü)		a.-kân 21/35
	a.-ıp 10/29	ajıras-	[=5]
	[=1]		ayrılmak
ağzam	azâm		a.-pağanımızdı 74/5
	a. 46/40	ajırağ	[=1]
	a.+nıñ 19/3		tavşan ayağı otu
	[=2]		a. 41/33
ahle-	ahlamak	ajırık (<ajırağ)	[=1]
	a.-p 33/30		tavşan ayağı otu
	[=1]		a.+tı 91/35
ax	(ün.) pişmanlık	ağ	[=1]
	a. 25/27, 33/9, 33/9, 49/30, 6/25, 81/40, 82/6, 93/4		beyaz
	[=8]		a. 1/20, 1/20, 10/24, 11/12, 11/25, 11/3, 11/33, 11/9, 13/15, 14/23, 16/29, 2/9, 24/12, 28/20, 29/1, 29/10, 29/22, 29/9, 3/15, 3/23, 3/9, 30/1, 30/15, 30/16, 30/18, 30/6, 36/18, 36/9, 37/4, 37/5, 38/20, 40/34, 41/27, 41/32, 42/36, 45/9, 46/22, 47/20, 48/5, 5, 51/27, 51/6, 53/29, 55/32, 56/19, 56/23, 56/40, 56/40, 57/1, 57/6, 58/21, 58/21, 58/31, 58/38, 59/1, 59/23, 6/16, 6/38, 61/1, 63/35, 64/32, 64/38, 64/8, 65/13, 66/5, 67/11, 67/14, 67/20, 67/21, 67/38, 68/1, 68/21, 68/26, 72/40, 73/24, 73/7, 74/10, 76/31, 76/37, 77/24, 8/10, 81/28, 84/24, 87/13, 87/16, 88/11, 88/21, 90/9, 91/22, 91/9, 92/30, 93/1, 95/33
axuwal	hal, durum		
	a.+ın 82/1		
	[=1]		
ajal	ecel		
	a. 90/29, 90/29, 94/17, 94/32, 95/14		
	a.+day 94/14		
	a.+ğa 95/13		
	a.+ıña 81/11		
	[=8]		
ajıldasıp-şajıldasuw	bağırarak kavga etmek		
	a.- 47/9		
	[=1]		
ajırat-	ayırmak		
	a.-a 25/21, 38/15		a.+ı (ağı) 11/6
	a.-ıp 31/5		a.+tan 54/15

	a.+tı 10/18		a.+ıñ 11/24, 66/28
	[=96]		a.+ım 88/17
aķbastaw	zirvesinde kar yatan dağ		[=11]
	a. 6/12, 74/3	aķımaķ	akılsız
	[=2]		a.+sıñ 95/12, 95/12
aķķuba	beyazımsı		[=2]
	a. 3/16	aķır	ahır
	[=1]		a. 27/36, 61/39, 61/40, 67/13, 67/19, 87/6
aķ-	akmak		a.+ġa 29/18, 70/15
	a.-a (aġa) 43/4, 63/37, 78/28		[=8]
	a.-adı (aġadı) 78/31	aķır-	bağırmak
	a.-atın (aġatın) 28/34		a.-ıp 39/40
	a.-ıp (aġıp) 58/30		[=1]
	a.-ızdı (aġızdı) 42/9	aķır	son
	a.-ızıp (aġızıp) 58/7		a.+ı 87/20
	a.-ızsın (aġızsın) 43/27		a.+ında 40/7
	a.-ķan 42/8, 81/31, 94/15	aķiķat	hakikat, gerķek
	a.-sa 58/29		a.+ķa 31/2
	[=13]		a.+tardı 31/33
aķboz	boz		[=2]
	a. 97/33	Aķjal	at ismi (beyaz kuyruklu at)
	a.+dıñ 90/19, 95/26, 95/28, 95/37, 96/6		a. 2/13, 2/16, 2/32, 77/19, 86/22
	a.+ġa 95/32		a.+dı 3/1
	[=7]		a.+dıñ 2/28, 2/38, 3/27
aķıl	akıl		[=9]
	a. 22/33, 24/15, 46/31, 66/26, 75/16	aķji-	gözükmek (beyazımsı kenarının gözükmesi) diş
	a.+dan 78/26, 78/27		a.-ġanın 16/22
	a.+dıñ 17/15		

	[=1]		[=2]
açkzdik	sinir, kızgınlık a.+in (açkzdigin) 33/26	açsıy-	gzkmek (belli bir şeyin yarı parçasının ya da kenarının gzkmesi)
	[=1]		a.-ıp 50/1, 57/14
açpar	haber a. 35/10 a.+dı 35/8		a.-tıp 93/13 a.-atın 17/24
	[=2]		[=4]
açkba	beyaz tenli a. 43/5	açşanđa-	topallamak a.-p 68/26
	[=1]		[=1]
açkman	gğm a.+đa 39/19 a.+mıığ 58/6	açşam	açşam a.+day 38/40
	[=2]		[=1]
açkuyka	baş derisi a. 38/20	açşuwan	beyazla mavi karışımı bir renk, ama beyazı maviden fazla olan
	[=1]		a. 31/17
açkuyrığ	stl çay için kullanılan bir isim a. 36/34, 39/17 a.+tı 36/36, 38/27	açtar-	devirmek a.-đan 22/7, 75/25 a.-đanına 22/3 a.-ılıp 93/36 a.-ıp 24/4, 62/38 a.-uw 22/35, 22/5
	[=4]		[=1]
açsaçal	ihtiyar a. 16, 70/38 a.+dı 16/6 a.+dıığ 88/11 a.+mıığ 88/5	açts	beyaz gğsl a. 48/34
	[=5]		[=1]
Açsay	blge ismi a.+dan 90/19 a.+ınan 74/14	al	ama, fakat, lakin a.12/31, 15/13, 21/18, 22/39, 23/14, 23/18, 25/39, 26/32, 32/6, 33/13, 33/15, 33/5,

34/15, 34/26,
38/25, 39/15,
39/16, 39/17,
40/33, 42/26, 44/5,
45/37, 46/11,
46/22, 46/3, 46/36,
47/2, 47/6, 48/23,
48/23, 49/12,
49/15, 50/11,
50/32, 51/30,
51/31, 53/33,
55/37, 56/23, 57/1,
57/2, 60/18, 61/22,
61/27, 62/28,
65/38, 68/3, 69/12,
69/16, 7/35, 71/23,
72/32, 74/11,
74/15, 75/33, 75/9,
76/11, 76/15,
76/19, 76/25,
79/24, 79/34, 79/8,
8/37, 90/19, 91/14,
92/36, 93/17,
93/33, 96/19, 96/4,
97/11

[=72]

al-

almak

a. 52/31, 76/36

a.-a 24/2, 29/29,
39/30, 43/19

a.-adı 15/23, 47/6,
58/20, 58/23,
60/32

a.-am 26/28,
26/28, 58/23,
70/33, 84/39

a.-ar 18/19, 24/32,
25/16, 34/34,
34/36, 46/31,
51/12, 54/24,
72/32, 73/4,
77/32, 78/21

a.-arday 28/30

a.-asıñ 58/27

a.-atın 18/29,
18/40, 26/23,
39/31, 64/7, 77/14

a.-atının 94/12

a.-ayın 26/27,
79/34, 85/17

a.-dı 13/12, 14/11,
15, 15/37, 16/21,
23/2, 28/10, 29/11,
29/28, 3/14, 33/35,
35/39, 37/2, 37/5,
38/33, 45/3, 45/37,
45/37, 50/21, 55/3,
55/3, 56/34, 59/13,
60/25, 61/14,
65/21, 67/15,
67/31, 69/20,
72/16, 78/18,
78/23, 80/38,
81/21, 88/22,
88/29, 93/13,
94/14, 94/9, 97/8

a.-dım 49/15,
71/22, 90/36

a.-dına 27/36,
28/34

a.-dında 24/2

a.-dındağı 24/7

a.-dık 20/24, 84/18

a.-dırdı 42/37

a.-dırgan 25/26

a.-dırip 77/10

a.-ğam 75/15,
95/17, 95/23

a.-ğan 12/5, 14/23,
15/5, 17/16, 2/37,
22/23, 25/21, 25/30,
26/21, 28/28, 30/3,
31/12, 36/2, 39/4,
40/5, 42/38, 42/4,
45/30, 46/3, 47/16,
49/2, 51/22, 52/37,
53/29, 59/10, 6/3,
61/18, 64/16, 64/27,
7/14, 7/19, 71/30,
73/13, 75/31, 76/40,
78/14, 79/11, 79/15,
79/27, 8/37, 84/35,
87/30, 87/35, 90/13,
90/31, 91/17, 94/38

a.-ğanda 45/12,
47/19, 6/31, 76/31

a.-ğandarı 28/19,
79/2

a.-ğanday 11/11,
17, 20/14, 42/15,
42/16, 49/39, 54/25,
76/3, 83/10, 94/18

a.-ğanı 13/2, 19/21,
76/36

a.-ğanın 47/15,
58/39, 97/17

a.-ğanına 17/8

a.-ğanınday 50/35

a.-ğanşa 60/14

a.-ğasın 69/3, 81/16

a.-ğım 92/29

a.-ıp 10/3, 12/37,
19/16, 20/8, 23/37,
24/35, 25/26, 26/16,
26/30, 26/6, 28/35,
30/27, 31/17, 32/27,
33/28, 34/16, 36/4,
38/27, 38/39, 39/11,
40/12, 42/25, 42/39,
48/4, 52/17, 54/21,
55/18, 56/24, 56/26,
57/16, 61/21, 68/7,
73/36, 77/17, 79/5,
80/2, 82/12, 82/7,
83/22, 85/31, 86/9,
88/9, 89/15, 9/31,
90/17, 91/26, 92/29,
95/32, 96/27, 96/7

a.-ıp (ap) 13/21,
17/4, 22/27, 5/17,
7/29, 8/7, 9/7

a.-ıp (ap) 23/28,
24/28, 25/33, 26/34,
27/11, 28/35, 3/4,
30/38, 30/4, 32/18,
34/32, 34/35, 4/9,
42/8, 43/27, 44/33,
50/17, 53/34, 57/11,
61/20, 61/35, 63/1,
63/35, 69/18, 70/27,
73/20, 77/16, 79/8,
86/23, 87/26, 88/27,
91/37, 93/38, 93/5

a.-ıptı 29/20, 65/4

a.-ıptı (aptı) 20/7,
23/36, 25/10, 50/2,
77/24

a.-ısa 50/2

a.-madı 10/30,
11/34, 14/20, 25/9,
28/2, 29/36, 3/5,
30/33, 35/36, 51/8,
58/33, 60/37, 68/8,
77/9, 81/19, 84/22

a.-madım 11/27,
75/30, 89/3

a.-mağan 17/22,
23/26, 25/3, 4/26,
63/26, 69/14

a.-mağanıñ 83/5

a.-map 14/22,
30/26, 75/23, 8/4,
93/8

a.-maptı 15/4

a.-mağ 13/12, 40/16

a.-mas 22/4, 87/3

a.-masağ 85/20

a.-ması 63/12

a.-masın 24/32,
39/39, 63/11

a.-masta 78/21

a.-mawşı 18/21

a.-may 15/2, 19/15,
28/13, 29/3, 29/35,
33/11, 34/14, 34/23,
38/15, 41/20, 43/1,
43/17, 43/17, 50/37,
51/40, 52/3, 53/11,
53/39, 56/14, 59/30,
6/24, 6/24, 66/18,
77/38, 79/9, 80/12,
85/12, 88/19, 92/26,
93/16, 94/26

a.-mayın 25/19,
70/29

a.-maymın 11/28,
22/6

a.-maytın 53/37

a.-sa 40/15, 41/23,
42/5, 85/23

a.-sağ 18/3

	a.-sam 46/14	alapat	belâ
	a.-tın 18/37		a. 12/26
	a.-uw 44/17, 85/22		[=1]
	a.-uwğa 18/23, 18/23	alağan	avuç
	a.-uwına 50/11		a. 23/1, 27/32, 77/7, 82/23
	[=360]		a.+day 34/9, 71/15, 83/20, 94/39
ala	ela		a.+ı 27/25, 80/26
	a. 2/2, 20/18, 20/28, 20/28, 20/29, 23/9, 48/19, 55/14, 57/38, 57/4, 63/6, 7/32, 7/4, 73/1, 74/1, 74/3, 74/8, 97/23		a.+ıña 92/37
	[=18]		a.+ım 97/22
	merak etmek		a.+ıma 70/32
alağda-	a.-ğan 61/39		a.+ımen 16/18, 58/35, 87/26
	[=1]		a.+ın 26/10, 33/35
alağkay	bahçe, boş alan		a.+ına 3/20, 35/40, 83/22
	a. 5/7		a.+nıñ 49/8
	[=1]		[=22]
alaburt-	heyecanlanmak, alt üst etmek	alağayla-	sevinmek
	a.-қан 72/25, 85/23		a.-p 13/19
	[=2]	alağta-	[=1]
alagewim	kerahat vakti		etrafi yoklamak, sağa sola bakmak
	a. 64/24		a.-wınıñ 12/23
	a.+de 28/38		a.-ğan 4/33
	a.+nen 41/35		a.-p 93/35
	[=3]	alar-	[=3]
alaköñil	meraklı		beyazlamak, sevimsiz bakmak
	a. 41/20		a.-ıp 28/10, 29/19, 41/10, 42/32, 59/4
	[=1]		a.-tıp 48/6
alaman	sürü		[=6]
	a. 62/16	alasure-	can çekişmek, endişelenmek
	[=1]		

	a.-ip 67/26	aldı	önü
	a.-may+aķ 91/32		a. 2/31, 55/26, 89/11, 90/29, 90/29
	[=2]		
alaşa	duvar halısı		a.+ņda 78/38
	a. 55/17		a.+ņđı 12/34, 2/3
	[=1]		a.+ņnan 69/10, 73/22
Alataw	Aladağ		a.+da (alda) 88/9, 91/26
	a.+dıņ 35/13		a.+đa (alđa) 85/1, 89/23
	[=1]		
alaw	alev		a.+larına (aldarına) 68/30
	a.+ın 55/21		a.+ma 91/10, 93/1
	[=1]		
alayda	ama, fakat		a.+mdağı 73/22
	a. 15/9, 17/9, 18/28, 2/19, 29/36, 3/11, 3/34, 3/5, 31/31, 34/3, 44/38, 62/10, 68/4, 69/11, 73/11, 73/28, 75/38, 77/16, 77/32, 78/16, 91/39, 91/4, 92/30, 92/40, 93/27, 94/18, 95/22		a.+mdı 95/9
	[=27]		a.+men 1/9, 10/20, 14/27, 14/27, 18/30, 21/21, 30/12, 35/21, 44/36, 44/7, 54/19, 71/6, 74/32, 75/2, 76/24, 81/21, 82/19, 82/20, 87/11, 87/6, 94/19, 94/23
albastı	karabasan, cin		a.+mnan 53/7, 96/30
	a. 81/9		a.+n 21/12, 29/4, 40/21, 62/14, 82/22
	[=1]		
alda-	kandırmak		a.+na 10/15, 15/33, 15/8, 22/28, 63/3, 68/36, 7/34, 71/13, 71/28, 71/30, 82/33, 90/9, 92/11
	a.-nsaņız 10/27, 57/5		a.+nan 3/15, 48/38, 59/38, 69/11, 90/5
	a.-namın (aldanam) 56/38		
	a.-p 18/24, 47/13		a.+nda 10/27, 16/13, 2/29, 22/16, 28/16, 43/22, 53/10, 53/34, 56/23, 62/31, 79/8, 80/27, 83/30, 90/29
	a.-w 87/27		
	[=6]		
aldamay-	kandırmadan		a.+ndağı 35/26, 66/5
	a.- 47/14		[=82]
	[=1]		

aldığı	geçenki, eski a. 19/9 [=1]		a. 39/32, 82/23 a.+ınan 58/41 a.+ta 69/15, 69/16, 69/16
aldı-artı	önü arkası a.+n 23/35 a.+nan 83/28 [=2]		a.+tan 15/23 [=7]
aldır-	aldırmak (kaybetmek anlamında) a.-ıp 17/4 [=1]	alış-	uğraşmak, dalaşmak a.-arı 80/39 a.-ayın 82/26 a.-ıp 62/28 a.-kan 13/30 [=4]
Aleksandr	kişi ismi a. 81/30 [=1]	alışta-	uzaklaşmak a.-p 10/4, 71/35 [=2]
alğa	ileriye, öne a. 3/17 [=1]	ali-	elaya dönüşmek a.-ğan 71/20 [=1]
alğaş	ilk a. 12/13, 27/8, 35/15, 36/35, 42/15, 50/4, 54/17, 54/18, 6/15, 6/28 a.+ında 3/34, 93/18 [=12]	alji-	bunamak a.-dı 66/29 [=1]
algıs	teşekkür a.+ka 87/15 [=1]	Alla	Tanrı a. 11/21, 40/17, 67/12 a.+nın 58/24, 82/18 [=5]
alım	alım a. 5/41, 67/29 [=2]	allaa	Tanrı a. 64/21 [=1]
alıpkaşpa	dedikodu a. 17/32 [=1]	alma	elma a.+day 15/16 [=1]
alış	uzak	alma-kezek	devirdaim

	a. 72/3, 78/22		[=3]
	[=2]	alışıla-	kazanmak, işinin rastgitmesi
almas	elmas		a.-ğanı 35/6
	a. 11/7		[=1]
	a.+tay 40/34	altı	altı
	[=2]		a. 10/39, 13/15, 13/27, 16/29, 18/8, 3/33, 35/22, 42/22, 5/14, 65/8
alpamsa	dev gibi, büyük		a.+nşı 35/24
	a.+day 88/19		[=11]
	[=1]	altın	altın
alpıs	altmış		a. 16/35, 25/33, 25/34, 33/38, 44/5, 49/27, 56/2, 56/7, 7/19, 83/11, 92/38
	a. 33/5, 33/5		[=11]
	[=2]	altında-	altınla süslemek
alqam-salqam	gelişigüzel		a.-p 81/35
	a. 77/31		[=1]
	a.+ıñ 79/32	amal	çare, çözüm
	[=2]		a. 77/32, 78/40, 96/32
alqım	boğaz		a.+dağı 38/11
	a. 27/18, 55/8, 9/31		a.+ı 94/11
	a.+dı 87/13		a.+ım 75/12
	a.+ıña 48/4		[=6]
	a.+ımnan 70/27	aman	sağ
	a.+ına 2/22, 23/37, 70/8, 80/2		a. 32/21, 33/18, 41/15, 50/7, 66/31, 81/12, 83/30, 83/32
	a.+ıman 53/24, 70/35, 70/9, 86/9		[=8]
	a.+ında 28/29	Amankül	kişi ismi
	a.+ından 18/14		a.+de 44/5
	a.+nan 61/24		[=1]
	[=17]	ana	şu (işaret zamiri)
alqın-	yutkunmak, heyecanlanmak		
	a.-dıratın 69/15		
	a.-ıp 59/18		
	a.-tar 91/18		

	a. 15/20, 22/24, 28/6, 34/36, 41/9, 43/26, 44/10, 46/22, 53/16, 63/33, 68/5, 95/5		a. 20/9, 49/23
	a.+daydan 95/21		[=2] aŋ canavar
	a.+nı 8/10	aŋda-	a. 70/6, 83/14
	a.+w 32/5, 37/6, 37/7, 62/25, 65/1, 81/32, 89/15, 89/28, 89/32		[=2]
	a.+wıŋ 37/27		farketmek
	a.+wıŋmen 65/1		a.-mağ 82/15
	a.+wınıŋ 58/5		a.-may 23/20
	[=26]	aŋdı-	a.-p 25/4, 55/27, 64/6
analık	anası(masa koltuğun analığı, takımı anlamında)		a.-y 17/22, 77/9
	a.+ı (analığı) 48/17		[=7]
	[=1]		takip etmek
anar	nar		a.-ğan 91/1
	a. 5/17, 70/9		a.-p 25/16, 36/23, 67/15, 95/17
	[=2]		a.-r 36/26
anatomiya	anatomi		a.-sa 2/37
	a.+nıŋ 81/23		[=7]
	[=1]	aŋdı-	rekabet etmek
anaw-mınaw	herhangi bir, öylesine bir		a.-arı 80/38
	a. 15/13		a.-ıp 94/38
	[=1]		a.-kımız 71/37
anda-sanda	bazen		a.-uw 32/19
	a. 15/30, 47/10, 59/12, 7/37		[=4]
	[=4]	aŋgal	saf
andızda-	şişmek		a. 34/1
	a.-p 10/22		a.+sıŋaw 85/39, 86/1
	[=1]		[=3]
anıq	kesin	aŋğar	vadi
			a.+dan 67/25
			a.+dıŋ 90/23, 90/34
			a.+ı 36/27
			a.+ına 90/20

	a.+ınan 91/18 [=7]		a.-ğan 46/36, 84/27 [=2]
ağgar-ağğardağı	vadilerdeki a. 68/28 [=1]	ağşı	avcı a.+nın 15/33 [=1]
ağır-	şaşırmak a.-ıp 14/36, 67/15, 72/30 [=3]	ağtarıl-	şaşırmak a.-ıp 37/10, 56/33 [=2]
ağıra-	şaşırmak a.-p 20/15, 63/32 [=2]	apa	anne a. 82/26 a.+m 73/5, 92/22, 92/25, 92/30, 92/33, 93/1 a.+ma 73/3 a.+mdı 73/12, 92/29, 92/32, 93/3
ağıs	akış, gidişat a.+ın 17/22 [=1]		a.+mnan 92/28, 92/28 [=14]
ağızağ	lodos (samyeli) a. 68/17 [=1]	apan	in, mağara a. 42/13 a.+da 53/25 a.+nın 42/12 [=3]
ağkı-	kokmak (sevimli kokular için) a.-ğan 70/1 a.-ısıñ (ağkısıñ) 79/24 a.-p 27/13, 94/37 [=4]	apağ-sapağ	kerahat vakti, akşam vakti a. 63/7, 64/24 a.+ta 9/34, 21/4 [=4]
ağsa-	özlemek a.-dı 64/7 a.-ğan 86/26 [=2]	apar-	götürmek a.-a 37/37 a.-ar 15/32 a.-atın 15/33
ağsar	özlem a.+ı 28/36 [=1]		
ağsıra-	çoğalmak (ordu için kullanılır)		a.-ıp 84/10, 84/14, 90/39

	[=6]		a. 83/40
apat	felaket, belâ		[=1]
	a. 58/22	ar	arka
	[=1]		a. 12/24, 36/24, 61/27, 92/11
ap-awır	ağır		a.+ğı 33/29, 35/8, 61/29, 64/8, 69/2, 69/3, 89/32
	a. 60/3		
	[=1]		a.+ğının 69/3
apıl-kupıl	aceleyle		[=12]
	a. 15/36, 25/6, 31/13, 43/30, 60/39	ara	ara, ortası
	[=5]		a. 24/18
apıl-tapıl	emekleyen		a.+dağı 61/30
	a. 47/22		a.+day 19/36
	[=1]		a.+ğa 14/15, 24/3
apır-aw	(ün.) şaşkınlık		a.+sın 6/6, 82/21
	a. 58/23		a.+sına 24/25, 24/27, 46/41
	[=1]		a.+sınan 81/24
appağ	bembeyaz		a.+sında 12/36, 17/31, 23/14, 28/14, 33/33, 48/25, 57/12, 81/39, 86/29, 86/30, 94/30
	a. 37/8		
	[=1]		
apşı	kavrulmuş herhangi bir şey		a.+sından 9/29
	a.+sı 65/32		a.+şa 86/31
	[=1]		[=24]
apta	hafta	arala-	kes
	a. 2/34, 5/14, 9/5		a.-ğan 7/29
	a.+ların 5/13		a.-p 83/17
	[=4]		a.-tpay 12/37
aptık-	heyecanlanmak		[=3]
	a.-pay 26/29	aralas	karışık
	[=1]		a. 41/25
aptşuw	(ün. hapsirmek sonucunda çıkan ses)	aralık	[=1]
			aralık, orta (mesafe açısından)

	a.+ı (aralığı) 74/15 [=1]		a.-wğa 87/27 [=4]
aranda-	kandırılmak	arbas-	kavga etmek
	a.-p 56/28, 56/28 [=2]		a.-ıp 53/32 a.-қан 81/38 [=1]
Arap	Arap (millet)		
	a.+ı (arabı) 56/11, 56/13 [=2]	argımaқ	yariş atı a.+tardıң 5/18 a.+tıң 10/38 [=2]
araқ	içki a. 47/22, 7/10 a.+қа 6/31 [=3]	arı	eski, geçmiş a. 80/8 a.+dan 19/3, 22/33, 75/29 [=4]
araşa	ara bulucu a. 65/5, 66/37, 91/7 a.+ğa 46/15, 46/19, 88/26 [=6]	arıl-	temizlenmek, kurtulmak a.-a 40/31 a.-maytın 6/17 [=2]
arba	at arabası a.+dan 95/25 a.+ğa 32/21, 72/32, 72/32, 72/33, 73/35, 90/28, 90/28 a.+men 34/33, 72/31 a.+nıң 93/37 [=11]	arın	gidişat a. 64/18, 92/16 a.+ı 2/15, 64/15, 67/31 [=5]
arbaңdap-қorbaңdap	çok büyük bir vücudu olan kimsenin uygunsuz bir şekilde hareket etmesi a. 78/39 [=1]	arıқ	dere a. 59/20 a.+ı (arığı) 26/29 a.+tı 31/29 [=3]
arba-	kandırmak, ikna eteye çalışmak a.-p 18/23, 18/36, 18/24	Arıstanbab	Arslan Baba türbesi a.+tan 67/16 [=1]
		arlantazı	av köpeği

	a. 26/21		a.+sınan 46/27, 52/11, 85/35
	[=1]		
arlı-berli	oraya buraya		a.+sında 83/38
	a. 81/5		a.+sındağı 29/14, 95/31
	[=1]		a.+sınıñ 85/12
arman	murat, istek		[=19]
	a. 83/31	arqala-	sırtında taşımak
	a.+ı 85/11		a.-p 34/8
	a.+sız 28/32		[=1]
	[=3]	arqalarlıq	sırtında taşıyacak kadar
arna	akıntı		a. 62/39
	a. 26/29		[=1]
	a.+sı 78/31	arqalan-	beraberinde gelmek (sırtında yapışıp gelmek)
	[=2]		a.-ıp 48/21
arna-	bağışlamak		[=1]
	a.-p 9/30	arqalıq	koltuk sırtlığı
	a.-wğa 2/26		a.+ı (arqalığı) 16/15
	[=2]		a.+qa 91/15, 93/14
arp-arp	kopeğın havlama sesi		[=3]
	a. 56/26	arqan	organ
	[=1]		a. 33/21
arpa	arpa		a.+day 13/15
	a.+nıñ 27/12		[=2]
	[=1]	arqanda-	organla bağlamak
arqa	sırt		a.-p 46/13
	a. 19/37, 42/34, 46/10		[=1]
	a.+mnan 96/35	arqar	dağ keçisi
	a.+sı 46/31		a. 25/36, 30/30, 41/34, 42/28, 56/8, 73/20, 83/14
	a.+sın 20/2, 7/3		a.+dı 83/18
	a.+sına 61/15, 61/26, 72/10, 78/15, 9/30		

	a.+dın 83/12, 83/16, 84/24, 84/40, 85/39		[=16]
	a.+ı 8/23, 83/15	art-	yığmak, yerleştirmek
	[=15]		a.-ıp 31/2
arķaw	urģanın bir t¼r¼		a.-ıpaķ 78/15
	a. 46/40		a.-ķan 82/26
	[=1]		a.-ķısı 68/16
arķıra-	taşmak, hava atmak		a.-sam 26/3
	a.-tıp 39/39		a.-tırıp 24/35
	[=1]		[=6]
arşa	ardıç	artıķ	fazla
	a.+dan 1/21		a. 11/22, 13/40, 23/19, 34/11, 38/10, 38/5, 46/10, 50/29, 55/3, 66/30, 80/35
	a.+nıı 72/1		[=11]
	a.+sı 63/15		
	[=3]	arwaķ	ervah
arşı-	kabuğunu soymak, arındırmak		a. 23/11, 33/32
	a.-uwęa (arřuwęa) 8/12		a.+ķa 23/14
	[=1]		a.+tan 23/11
art	sırt, arka	as	[=4]
	a. 29/5		aş, yemek
	a.+ı 2/31		a. 3/40, 30/31, 4/22, 55/18, 55/37
	a.+ııda 63/36		a.+ııdı 58/24
	a.+ıma 90/31		a.+ıma 84/13
	a.+ın 23/20, 39/29, 40/8, 60/26		a.+ın 36/22
	a.+ında 5/34		a.+pen 30/28
	a.+ına 29/22		a.+ta 4/22
	a.+ınan 35/30, 43/40	as-	[=10]
	a.+ında 83/30		1. asmak
	a.+ķa 7/25		2. artmak, taşmak
	a.+ķı 28/22		a.-a 61/20, 90/40
	a.+ta 88/9		a.-ar 25/39, 28/4
			a.-atın 18/30

	a.-ilğan 33/32		a.-rsın 84/37, 84/38
	a.-ılıp 85/37		a.-rımdı 93/34
	a.-ıluwğa 85/18		a.-ysın 88/35
	a.-ıngan 14/10, 14/33		a.+tқан 45/2 [=16]
	a.-ımp 2/34	asaw	huysuz, hırçın
	a.-ıp 10/12, 11/10, 4/8, 48/31, 49/10, 52/21, 68/28, 69/1, 75/20		a. 12/37
	a.-ırğan 62/2		a.+dıң 13/1 [=2]
	a.-ırıp 92/31	ası süyek	asilzade
	a.-ırmay 39/9		a. 53/33 [=1]
	a.-ısıp 86/1	asıңkıra-	havaya girmek
	a.-pağanınan 9/33		a.-p 25/7 [=1]
	a.-paytın 86/5, 87/1		aceleyle
	a.-қан 14/6, 17/32, 19/19, 2/20, 21/27, 4/32, 81/15, 86/32, 87/11, 89/13, 9/33	asıǵıs	a. 48/20 [=1]
	a.-қанда 19/22		asil, doğru olan
	a.-tı 24/39, 28/23, 48/31, 60/16	asil	a. 84/30
	a.-tıң 86/11		a.+ı 20/17, 78/25, 80/38 [=4]
	a.-uw 51/22 [=45]		pişirilecek olan et
aspay-saspay	acele etmeden	asım et	a. 32/33 [=1]
	a.- 72/14 [=1]		takmak, asmak
asa-	aşamak	asın-	a.-ıp 13/4 [=1]
	a.-ğan 97/33		acele etmek
	a.-ğandarı 95/35	asıқ-	a.-ıp (asıǵıp) 83/39
	a.-ğanday 12/21, 70/20		a.-pa 72/26, 95/8, 95/9
	a.-masaң 84/37, 84/37		
	a.-p 71/15, 84/31, 84/32, 84/32, 84/33		

	a.-pağan 34/33, 72/31		a.+ı 17/22
	a.-pay 26/29		a.+ın 67/20
	a.-paytın 72/27		[=3]
	a.-uw (asığuw) 39/35	astı	altı
	[=9]		a. 15/33, 18/34, 4/17, 6/12
asır-	geçirmek		a.+na 60/4
	a.-ıp 58/21		a.+nan 11/35, 13/17, 15/2, 2/3, 47/11, 53/12, 79/8, 8/7, 94/1
	[=1]		
aspa	asma		a.+nda 68/39
	a.+lı 89/31		a.+ndağı 2/9, 78/7, 81/31
	[=1]		[=18]
aspan	gökyüzü	astı-üstile-	arama yapmak
	a. 1/3, 13, 36/6, 43/34, 47/5, 62/35, 68/20, 74/3, 82/24, 82/27, 91/20, 91/20		a.-p 72/3
	a.+ğa 42/27, 6/5, 67/20, 92/40	asuw	[=1]
	a.+ma 31/18		tepe
	a.+ınday 17/39		a.+dın 6/2
	a.+nan 34/9		a.+ğa 35/29
	a.+nıñ 68/21, 74/8, 91/21	aş	a.+ına 34/17, 4/10
	a.+şıl 6/18		[=4]
	[=23]		ince
aspanda-	yükselmek		a. 2/11, 28/11, 30/35, 4/21, 56/16, 56/32, 80/18, 80/31, 83/29
	a.-ğan 6/12		[=9]
	a.-p 48/25	aş-	açmak
	[=2]		a.-ar 22/32, 29/13
assalawmağaleykuwum	selamunaleykum		a.-atın 22/37
	a. 3/18, 14/31		a.-ıladı 45/28
	[=2]		a.-ıldı 36/5
astar	altlık		a.-ılğan 78/19
	a. 44/27		a.-ıluwğa 33/19

	a.-ip 13/16, 27/7, 49/36, 56/29		46/24, 46/4, 49/21, 5/7, 73/23
	a.-ipti 81/15		[=10]
	a.-pağan 86/38	aşık-	acıkmak
	a.-pay 57/10		a.-kan 80/28
	a.-kan 27/12, 43/38, 89/11		[=1]
	a.-kanday 88/3	aşkarak	doyumsuz
	a.-sa 80/26		a. 45/2, 62/8
	a.-tı 16/11, 55/15		[=2]
	a.-tım 92/34	aşkı	acımcı
	a.-tırıp 67/34		a.+tım 28/25
	[=23]		[=1]
aşan	soluk	aşuw	kızgınlık
	a. 86/4		a. 1/3, 10/22, 13/35, 53/27, 55/26, 55/27, 60/25, 60/26, 62/22, 8/20, 94/1, 94/2
	[=1]		
aşarşılık	kıtlık		a.+dan 12/37, 72/12
	a.+tan 71/32		a.+dın 17/17, 22/32, 68/12
	[=1]		
aşçı	acı		a.+ğa 23/4, 46/39
	a. 28/30, 45/33, 61/13		a.+ı 13/38
	a.+sı 1/19		a.+ına 83/2
	a.+sın 13/39		a.+men 80/36
	a.+rak 81/8	aşuwlan-	[=22]
	[=6]		kızmak
aşı-	bozulmak		a.-dı 48/26
	a.-dı 29/15, 29/29, 92/35	at	[=1]
	a.-ğan 27/12, 79/22, 92/29		isim, ad
	[=6]		a.+ı 9/9, 9/9, 32/3, 36/14, 45/10, 53/6, 8/36
aşık	açık		a.+ın 48/5
	a. 18/20, 31/33, 36/5, 38/6, 42/27,		a.+ına 24/9
		at	[=9]
			at (canavar)

	a. 12/35, 12/4, 14/11, 14/13, 14/21, 16/9, 19/37, 2/37, 2/8, 21/4, 23/15, 23/8, 28/20, 28/4, 3/7, 31/10, 35/19, 37/7, 39/26, 39/39, 41/4, 42/23, 45/11, 46/28, 5/15, 5/9, 51/19, 52/2, 52/21, 52/31, 52/32, 53/15, 55/33, 56/3, 58/40, 59/10, 59/17, 6/11, 6/11, 6/13, 64/11, 64/17, 64/24, 64/3, 64/30, 64/9, 67/19, 68/2, 68/26, 68/36, 69/16, 7/8, 70/15, 71/12, 72/34, 73/11, 78/3, 78/9, 8/33, 80/29, 89/10, 9/18, 9/7, 90/5, 91/18, 93/28, 95/33, 95/6		a.+in 19/4, 26/12, 30/32, 81/15-16
		atjandılık	a.+inđi 20/26
			[=6]
			atseverlik
			a. 9/29
			[=1]
		at-	1. silahla vurmak
			2.açılmak, aydınlanmak
			a. 86/6, 88/5
			a.-a 26/1, 26/2, 33/22, 33/22, 33/23, 35/5, 47/37, 6/24
			a.-adı 16/34, 86/16
			a.-ar 36/38, 60/28, 63/17
			a.-asıñ 87/39, 87/39
			a.-atın 30/31
			a.-ılam 76/26, 76/27, 76/27
			a.-ılamaw 90/3
			a.-ılar 90/28
			a.-ılarımdı 76/19, 95/11
			a.-ılasıñ 93/32
			a.-ılğan 33/32
			a.-ılıp 63/29, 66/22, 80/35
			a.-ılmağan 51/18, 6/28
			a.-ılmaysıñ 93/33, 94/5, 94/6
			a.-ıluw 85/18
			a.-ıp 30/30, 4/22, 46/4, 46/7, 50/34, 55/22, 56/9, 63/26, 69/1, 72/10, 75/17, 80/33, 87/14, 87/17, 87/17
	a.+ı 19/4, 20/26, 26/12, 30/32, 37/18, 37/31, 81/15		
	a.+ıña 3/23		
	a.+ın 6/22, 97/7		
	a.+ınıñ 2/17		
	a.+ka 23/33, 33/33, 5/20		
	a.+tar 26/25		
	a.+tardıñ 92/10		
	a.+tay 14/24, 5/14		
	a.+tı 39/36, 85/7, 86/39		
	a.+tıñ 3/28, 10/1, 29/20, 46/38, 76/36, 86/12, 95/4		
	a.+tılı 6/21		
	[=97]		
atimen	tamamen		
	a.8/40		
	[=1]		
atı-jön	isim soyisim		
	a.+niñ 46/33		

a.-ırđan 10/11	ata	dede
a.-ısa 2/37		a. 10/6, 41/10, 44/11, 47/37, 56/13, 63/33
a.-ıııp 62/28, 85/40, 93/31		a.+ıa 72/23
a.-ııpağ 80/5		a.+ııııı 45/20
a.-ıııan 39/12, 39/12		a.+dan 22/2, 23/7, 8/5
a.-ııuwđa 80/12		a.+lı 11/2, 13/16, 34/13, 68/2, 69/17, 8/6
a.-ıadı 60/1		a.+m 21/4
a.-ıağanına 48/26		a.+nıı 24/12, 24/13, 86/33
a.-ıastan 36/38		a.+sı 36/28, 38/27
a.-ıaymın 87/18		a.+sın 36/25
a.-ıam 83/9		a.+sınıı 15/26, 36/22, 36/35, 62/32
a.-ıan 5/3, 53/24, 83/37, 85/5, 86/12, 86/14, 86/15, 86/40, 28/25, 29/4, 31/18, 42/30, 67/2, 97/34		[=28]
a.-ıanda 85/10	atameken	dede yurdu, vatan
a.-ıanday 8/7		a. 6/27
a.-ıanga 30/31		a.+ge 7/15
a.-ıanı 86/34, 70/10		[=2]
a.-ıanıı 86/34	ata-	adamak, bağııılamak
a.-ıanına 83/27, 83/33		a.-đan 21/29
a.-ıannan 32/33, 54/22, 54/23		[=1]
a.-ıım 86/36, 86/36, 87/1	atan	büyük, geniı
a.-ıızadı 87/38		a. 87/35, 88/23
a.-tı 48/22, 55/24, 85/4	atamzamannan	[=2]
a.-tıı 10/32		eskiden, dedemin döneminden
a.-tığ 84/19, 84/20		a. 32/20
a.-uw 51/22		[=1]
a.-uwđa 39/14, 73/36	atarman	tetikçi, hizmetçi
[=99]		a. 20/23, 21/29
		[=2]

ataw	isim		a.-atının 26/9
	a.+lı 33/29		a.-ıp 49/32
	a.+lıdan 77/7		[=2]
	a.+lığa 48/6	atkı-	zıplamak
	a.+lımı 17/37, 3/27, 3/8		a.-dı 92/40
	a.+lımı 92/3		a.- 87/32
	[=7]		[=1]
atıl-	vurulmak	atkıp-atkıp	birkaç kere zıplamak
	a.-ar 30/20		a.- 87/32
	[=1]		[=1]
atım	içimlik (maraş otu için kullanılan miktar)	atkıla-	sıkmak, vurmak, silahla taramak
	a. 60/28, 74/7		a.-ğan 41/37
	[=2]		[=1]
atırap	etraf	atqora	ahır
	a.+ka 6/23		a. 10/9, 19/29
	[=1]		a.+şıl 69/4
atıs-	vuruşmak		[=3]
	a.-uwdı 32/20	atta-	atlamak
	[=1]		a.-dı 1/26
atlas	satın kumaş		a.-p 87/35
	a. 67/20, 67/30		[=2]
	[=2]	attan-	yolculuğa çıkmak
atoy	bağırış, gürültü		a. 77/11
	a.+ğa 30/36		a.-ar 70/37, 72/26
	[=1]		a.-arda 43/16
atoyla-	gürültü çıkartmak, ayağa kaldırmak		a.-dı 32/14
	a.-ğan 1/3		a.-dıram 52/32
	[=1]		a.-dırgısı 84/13
atkar-	üstüne düşeni yapmak, gerçekleştirmek		a.-dırap 39/24, 40/10
			a.-ğan 37/9, 4/14, 40/8

	a.-ğanmen 32/14		a.-ıp 73/28
	[=13]		[=2]
attı	atı olan kimse	awğan	Afgan halkı
	a.+lı 3/7		a.+dardıñ 16/17
	[=1]		a.+nıñ 54/12
atustar	erkek çocuğu		[=2]
	a.+ı 9/10	awıl	köy
	[=1]		a. 12/4, 21/11, 24/24, 30/38, 32/15, 32/17, 32/18, 34/6, 38/15, 9/22, 92/22, 92/25
atüsti	aceleyle		a.+da 32/16, 43/11, 71/22, 89/29
	a. 48/20, 87/33		a.+dağı 39/23
	[=2]		a.+dağılar 25/33
avtor	yazar		a.+dan 21/26, 24/24, 34/29, 72/39
	a.+ınıñ 8/30		a.+dar 32/15
	[=1]		a.+das 47/3
aw	seslenme ünlemi		a.+dı 80/26
	a. 38/29, 42/3, 45/12, 7/39		a.+dıñ 39/24
	a.+ın 56/4, 58/40		a.+ğa 10/2, 21/4, 24/9, 4/15, 45/11, 65/40
	[=6]		a.+ı 12/33, 33/14
aw-	geçmek, yer değiştirmek		a.+ıñ 21/8
	a.-ğan 36/5, 38/34, 4/30		a.+ıña 21/2, 21/7
	a.-ğanda 90/19		a.+ına 13/6, 19/29, 83/25
	a.-ıp 39/16, 40/34, 47/12, 58/24		a.+ına (awlına) 32/14, 41/14
	[=8]		a.+ınan 13/2, 33/16
awa	hava		a.+ında (awlında) 84/25, 86/18
	a. 25/17, 57/29		a.+ınıñ (awlınıñ) 20/6
	a.+da 14/36		[=47]
	a.+sın 1/14		
	[=4]		
awdar-	çevirmek		
	a.-ılıp 76/15		

awıl-awıldıñ	tek tek tüm köyleri	a.+dıñ 64/7
	a. 33/33	a.+ğa 38/19, 59/8, 59/8
	[=1]	
awıķ	ara sıra	a.+ı (awzı) 7/10
	a. 38/33	a.+ıma (awzıma) 94/13, 94/29
	[=1]	a.+ımdı 11/29
awır	ağır	a.+ın (awzın) 14/32, 16/4, 27/12, 32/32, 38/19, 49/40, 55/21, 80/19, 89/10
	a. 16/29	
	[=1]	
awır-la-	ağırlaşmak, gitgide ağırlık hissetmek	a.+ına (awzına) 35/15, 37/37, 46/23, 49/26, 67/7, 78/18, 85/36
	a.-p 29/12	
	[=1]	a.+ınan (awzınan) 13/27, 17/5, 22/20, 33/35, 36/35, 47/19, 57/23, 60/35, 70/2, 78/21, 83/33
awırsın-	hafiften hastalanmak	
	a.-ğanday 68/38	a.+ında (awzında) 56/30
	a.-ıp 59/21	
	[=2]	a.+ındağı 4/12
awıstır-	değiştirmek	a.+ınday 5/12
	a.-atın 42/22	a.+ınıñ (awzınıñ) 64/25
	a.-ğanın 7/21	[=55]
	a.-ıp 9/27, 22/27, 74/17, 97/9	awızdıķ
	[=6]	gem
awız	1. ağız	a. 27/37, 47/24
	2. belli bir ev eşyasının kapağı	a.+ın (awızdığın) 11/26, 81/32
	a. 10/12, 18/2, 21/19, 27/10, 29/5, 41/11, 57/10, 60/26, 64/26, 67/9, 80/30, 89/10	a.+tı 27/38
	a.+da 62/2	a.+tıñ 27/19
	a.+darınıñ 47/16	[=6]
	a.+day 45/28	awla-
	a.+dı 70/8	avlamak
		a.-ğan 89/12
		a.-p 7/4, 84/25, 86/17
		a.-w 83/13
		[=5]

awlaq	uzak a. 17/19, 27/3, 8/13 a.+tan 91/31 [=4]	a.+ınan 92/16, 93/10, 94/25 [=7]
awna-	yerde kıvrılmak a.-p 60/17, 61/14, 62/12, 68/23, 68/23, 79/32 a.-tıp 78/8 a.-y 53/37 [=8]	ayaqda- yavaş gitmek a.-dı 91/38 a.-ğan 3/33 a.-ydı 91/32 [=3]
awqım	ölçü a.+ına 8/3 [=1]	aya- acımak a.-dı 79/22, 91/37 a.-dım 93/7 a.-ğam 87/5 a.-ğan 60/15 a.-mağannan 86/21
awruw	hastalık a. 45/21 [=1]	a.-may 32/29 a.-nıp 41/3, 84/13
ay	ay, hilal a. 12/24, 6/16, 64/22, 65/14, 66/5, 67/21, 68/28, 92/38, 92/9 a.+dan 22/22, 49/23 a.+dıñ 64/31 a.+ğa 22/21 a.+lı 68/19 [=14]	a.-p 27/16, 78/10, 85/19 a.-r 59/33 a.-yın 86/22 [=14]
aya	saye a.+sında 24/24 [=1]	ayala- merhamet göstermek a.-p 79/28 [=1]
ayaq	gidişat a. 91/34 a.+ğa 2/33 a.+ın 91/30 a.+ına 93/16	ayalda- ara vermek, duraksamak a.-ğam 74/24 a.-ğamı 12/35 a.-ğanın 4/15 a.-wğa 74/24 [=4]
		ayan- cimrilik yapmak a.-bay 59/33

	[=1]		a.+ı (ayarlığı) 63/17
ayanış	empati		a.+ka 41/3
	a.+ka 31/17		a.+tı 82/10
	[=1]		[=3]
ayağ	ayağ	ayat	ayet
	a. 51/11, 58/41, 60/13, 8/10, 90/16, 96/23		a.+ın 37/13
	a.+ı (ayağı) 26/14, 57/7, 9/5, 92/9, 94/19, 94/19	ayaz	ayaz
	a.+ım (ayağım) 96/37, 97/30		a. 16/38, 39/12, 39/15, 67/14, 76/38, 93/18, 93/19
	a.+ıma (ayağıma) 70/27		a.+ı 39/11
	a.+ımdı (ayağımdı) 79/14, 96/21, 96/22	aybar	[=8]
	a.+ımnan (ayağımnan) 97/21		sinir, kızgınlık
	a.+ın (ayağın) 21/25, 28/22, 29/18, 33/7, 34/9, 48/17, 53/30, 74/36, 78/21, 79/11, 80/20, 86/8, 89/13		a.+dı 15/22
	a.+ına (ayağına) 37/23, 79/31	aybat	a.+lı 63/10
	a.+ınan (ayağınan) 79/18		[=2]
	a.+ını (ayağının) 4/17, 60/4, 60/7		sinir
	a.+ka 19/6, 24/28	aybın	a.+ı 58/27
	a.+tarına 16/16		[=1]
	[=41]		sinir, kızgınlık
ayağta-	tamamlamak	ayda-	a.+ınan 17/25
	a.-p 13, 29/26, 92/40		[=1]
	a.-y 79/11		sürülmek
	[=4]		a.-ğan 12/14
ayarlık	hile	aydahar	a.-lıp 58/28, 66/23, 89/34
			a.-p 24/4, 34/6, 4/32, 46/41, 59/24, 65/26, 8/25
			a.-tıp 41/38, 42/24, 42/39
			a.-wşısı 96/7
			[=15]
			ejderha

	a.+dan 17/35		sıkılaştırmak için kullanılması için dildeki anlamı toparlanmak, kendine gelmek şeklinde de kullanılır)
	[=1]		
aydar	boynuz (genelde kızgınlık, sinir anlamını karşılar)		
	a. 15/21, 47/25		a.+ı 14/39
	[=2]		a.+ın 13/25, 61/34
aydarla-	boynuzlamak (tebhilemek)		[=3]
	a.-p 62/33	ayıp	ayıp
	[=1]		a. 52/32, 52/32, 53/5
aygak	delil		a.+ka 78/38
	a.+ı (aygağı) 94/9		a.+tı 53/15
	a.+tın 57/18		[=5]
	[=2]	ayıq-	ayılmak
aygakta-	ispatlamak		a.-tı 91/11
	a.-p 31/33, 31/34		[=1]
	a.-r 62/37	ayır-	ayırarak
	[=3]		a.-a 26/15
aygır	aygır (atın erkeği)		a.-arday 79/18
	a. 10/13, 2/16, 2/18, 44/13, 77/19, 81/33		a.-ılatın (ayrılattın) 10/9
	a.+dı 2/32		a.-ılayın (ayrılattın) 68/33
	a.+dın 19/31, 2/10, 2/13, 34/28, 76/22, 81/27, 86/22, 9/33, 95/37		a.-ılğan (ayrılğan) 45/18, 86/29, 86/31
	a.+ğa 29/10, 65/14		a.-ılğım (ayrılğım) 92/28
	a.+ın 64/9		a.-ılıp 8/16
	a.+sız 89/20		a.-ılıp (ayrılıp) 31/16, 32/13, 51/6, 58/16, 58/38, 76/34, 87/17, 89/17
	[=20]		
aygız-aygızın	kirlenme durumu		a.-ılmayın 92/28
	a. 86/4		a.-ıp 1/15, 71/4
	[=1]		a.-mağan 71/24
ayıl	kolan (eyer parçalarını biriktirmek,		a.-mawğa 43/35

	a.-may 55/29 [=23]	aymağ	bölge a.+ı (aymağı) 34/6
ayırmay- ağ	ayırt etmeden bile a.- 55/32 [=1]		a.+tığ 30/38 [=2]
ayırbas	değiş tokuş a. 45/26 a.+ka 33/40, 69/31 [=3]	ayna	ayna a. 55/19 [=1]
ayırbasta-	değiştirmek (karşılıklı) a.-maydı 36/37, 85/9 a.-wdı 33/38 [=3]	aynağatesijoğ	şüphesiz a. 89/23, 94/6 [=2]
ayırım	ayrıntı a. 31/23, 31/5, 33/22, 45/8, 50/37, 9/29 [=6]	aynal-	dönmek, dolaşmak a.-a 16/34, 20, 50/38 a.-ayın 43/25, 43/8, 66/36, 66/36, 66/36, 66/37, 97/35 a.-dı 45/30 a.-dırdı 96/15 a.-dırdı 35/28, 5/17, 90/32 a.-ğan 7/32 a.-ıp 16/21, 48/37, 49/3, 56/20, 58/40, 68/13, 96/11 [=23]
ayırık	yol ayrımı a.+ı (ayırığı) 80/6 [=1]	aynalayın	(ün.) çocuk severken kullanılır a. 11/21, 57/15 [=2]
ayırma	ayrıntı a.+mız 27/6 [=1]	aykara	tamamen a. 76/27 [=1]
ayla	kurnazlık, hile a. 22/33 [=1]	aykas-	çatışmak a.-tırıp 55/2 a.-uw 41/2 [=2]
aymala-	sevmek, öpmek a.-p 63/25 a.-sıp 17/40, 38/33, 70/4 a.-sğan 70/3 [=5]		

aykay	çığlık, bağırış	a.-asıñ 20/19, 21/31, 51/33
	a. 17/25, 2/24, 29/25, 96/34	a.-atın 41/12, 6/33, 60/26, 77/37
	a.+ı 19/32, 61/13	a.-atınday 81/30
	a.+ma 60/41	a.-ayın 21/17, 76/36
	a.+men 97/2	a.-ıladı 33/34
	[=8]	a.-ılar 74/10
aykayla-	çığlık atmak	a.-ıldı 74/11
	a.-ydu 58/11	a.-ılğan 18/25, 74/16
	[=1]	
aykuş-uykış	çapraz, karışık	a.-ılmağan 6/28
	a. 77/24, 89/17	a.-ıp 13/12, 24/15, 25/30, 40/23, 44/32, 47/13, 49/22, 50/20, 51/37, 52/11, 58/19, 62/22, 66/1, 7/9, 72/29, 74/1, 85/26, 89/10
	[=2]	
ayrıl-	ayrılmak	a.-ıppın 51/41
	a.-ğanda 30/18	a.-ıpsız 51/40
	[=1]	a.-ıladı 47/15
ayrıkşa	özel, ayrı	a.-ısıp 31/22, 33/33, 53/32
	a. 8/21	a.-ıskan 7/28
	[=1]	a.-ıskanday 3/31
ayt-	söylemek	a.-padı 52/32
	a. 43/26, 53/19, 82/38, 85/15, 85/15, 85/15, 85/20	a.-pağımdı 35/32
	a.-a 13/35, 22/4, 29/36, 3/5, 34/31, 40/19, 46/21, 53/18, 54/32, 6/24, 85/15, 85/15, 85/20, 85/8	a.-pağka 94/35
	a.-adı 13/35, 58/12	a.-pasañ 53/19
	a.-am 21/28, 37/31, 67/6, 84/21, 93/18	a.-pawı 34/23, 34/25, 34/28
	a.-ar 10/33, 69/19	a.-pay 10/26, 32/9, 34/35
	a.-arı 40/5	a.-paydı 33/38, 40/5
	a.-arım 52/19, 66/25	a.-paytın 57/21
	a.-arımdı 95/9	a.-kam 72/34, 94/25
	a.-arlık 62/21	a.-kan 13/11, 13/13, 13/29, 16/19, 25/34,

	32/19, 45/5, 47/36, 51/37, 53/29, 53/34, 54/1, 54/20, 57/4, 64/36, 7/6, 7/7, 83/8, 90/1, 92/5		[=1]
	a.-kanda 19/19, 48/11	aytas	Qazıgurt dağının karşısındaki bölge adı
	a.-kanday 11/13, 14/5, 47/23		a. 33/12
	a.-kanı 78/34	aytpak	[=1] demek istediği şey
	a.-kanığ 25/23		a.+ı (aytpağı) 29/36
	a.-kanığdı 21/38	aytqısta-	[=1] söylemek (sürekli tekrarlamak)
	a.-kanığızdan 66/20		a.-p 74/1
	a.-kanın 54/18, 76/35		[=1]
	a.-sa 80/33	ayuw	ayı
	a.-sağ 53/19		a. 77/31, 78/1, 78/12, 78/7, 81/19
	a.-sam 36/2		a.+ın 48/34
	a.-sın 33/22, 33/23, 33/24		a.+lığı 78/7
	a.-tı 14/32, 15/38, 23/5, 23/5, 26/34, 26/5, 36/2, 48/31, 54/17, 72/6, 75/27, 78/2, 83/39, 83/8	aywanda-	[=7] vahşileşmek
	a.-tığ 52/31		a.-p 37/6
	a.-tım 20/12, 51/38, 53/4, 53/5, 86/13, 86/13, 86/14, 96/24	az	[=1] az
	a.-tımaw 63/9		a. 1/19, 1/4, 21/22, 22/31, 26/4, 34/12, 37/12, 39/30, 40/14, 40/25, 40/3, 41/23, 42/24, 46/15, 46/39, 47/26, 58/16, 64/1, 68/15, 69/18, 72/35, 73/25, 74/15, 74/7, 81/29
	a.-uwdı 80/30		a.+dı 11/23
	a.-uwdığ 27/18		[=27]
	a.-uwına 74/31		
aytkan-dı	[=156] demişti	azday-ağ	azmış gibi sanki
	a.- 90/26		a. 35/13, 86/30
aytak	[=1] yönlendirif, tembih		[=1]
	a.+ta 61/19	az-	azmak, kudurmak

	a.-adı 23/10, 23/11, 23/11, 23/11		a.+ına (azdıǵına) 46/38, 63/20
	a.-ar 4/19		a.+ınan (azdıǵınan) 63/18
	a.-ǵan 23/10		[=5]
	a.-uwǵa 26/23	azın-awlaq	az, tek tük
	[=7]		a. 75/24
aza	kaza, hüzin		[=1]
	a. 24/14, 32/4, 58/2, 7/5	azuw	diş (kurt dişi)
	a.+ǵa 27/2		a. 61/33
	a.+lı 10/18, 39/38		a.+dıñ 28/1
	a.+nıñ 27/3, 88/2		a.+ı 23/34, 61/29
	a.+sına 46/37		a.+ın 46/39
	[=10]		a.+lı 47/28
azamat	yiǵit, adam		[=6]
	a. 47/33, 66/23, 84/20, 85/40, 86/1	ba	soru eki
	a.+ın 88/5		b. 12/18, 18/20, 27/22, 3/37, 34/18, 36/6, 43/37, 44/35, 49/25, 50/6, 55/3, 55/36, 55/8, 58/29, 58/37, 60/12, 62/16, 63/28, 64/16, 65/20, 66/13, 68/31, 70/33, 71/20, 72/35, 73/15, 76/11, 76/29, 76/30, 79/10, 79/14, 81/16, 81/6, 82/26, 84/14, 86/22, 89/5, 89/5, 91/19, 93/8, 97/3
	a.+ına 14/17, 46/25		[=41]
	a.+ınan 31/16	baba	büyük dede
	a.+tı 33/33, 83/27		b.+sın 41/10
	a.+tıñ 1/22, 26/36, 80/38		[=1]
	[=14]	babata	Güney Kazakistan'daki yer adı
azap	zorluk, acı		b.+daǵı 56/9
	a.+ı (azabı) 56/36		[=1]
	[=1]	babayka	(Rus. бабайка) korkunç, şeytani
azay-	azalmak		
	a.-tıp 64/16		
	[=1]		
azdıq	azınlık		
	a.+ıǵa (azdıǵıǵa) 63/21		
	a.+ı (azdıǵı) 63/19		

	b. 37/19, 58/10		[=1]
	[=2]	bala	çocuk, evlat
bağa	puan, değer		b. 14/10, 14/12, 17/10, 20/26, 22/2, 26/1, 26/35, 29/28, 33/23, 35/2, 35/40, 36/22, 43/28, 44/5, 47/37, 54/25, 54/26, 56/21, 56/27, 58/10, 58/11, 6/22, 69/13, 70/31, 76/23, 81/6, 81/6, 84/16, 84/19, 84/8, 85/30, 91/1, 91/9, 92/13
	b. 90/31		
	[=1]		
bağala-	değer vermek		
	b.-y 19/3		
	[=1]		
bağana	gündüz, biraz önce		
	b. 52/11		b.+ıdı 68/8
	[=1]		b.+da 35/4
bağın-	itaat etmek		b.+dan 68/7, 86/29
	b.-ar 8/40		b.+day 60/37
	[=1]		b.+ğa 43/15, 43/30, 8/5
bağıšta-	bağışlamak		
	b.-dı 35/16		b.+lı 11/2, 13/17, 34/13, 64/33, 68/2, 69/17, 8/6
	[=1]		b.+lık 49/32
bağzı	eski, geçmiş		
	b. 56/30		b.+nı 26/26, 33/21, 33/22, 33/22, 58/4
	[=1]		b.+nıı 23/7, 26/2, 27/5, 32/32, 34/15, 34/22, 43/22, 47/22, 47/37, 56/25, 68/35, 70/38, 77/24, 77/25, 91/8
baj-baj	bağırarak durmadan ağlamak		
	b. 70/14		
	[=1]		b.+sı 24/13, 40/26, 41/2, 60/2, 64/36, 67/13, 67/6, 84/17, 89/15, 95/37
bajayla-	incelemek		
	b.-p 58/8		
	[=1]		b.+sın 35/33, 37/23
bajıray-	gözlerini büyük bir şekilde açarak bakmak		b.+sımen 13/40, 21/17
	b.-ıp 94/9		b.+sın 43/12, 56/31, 60/10, 66/17, 66/38, 67/17, 83/26, 86/33
	[=1]		b.+sına 40/28, 46/24, 58/36, 67/9
bal-	bal		
	b.-day 18/37		b.+sınan 65/33

	b.+sında 53/2		b. 41/33
	b.+sınıñ 58/33, 58/41, 64/24, 65/12, 65/18, 66/40, 66/6, 67/4		b.+lı 1/19
	b.+sısıñ 20/34	balbıra-	[=2]
	b.+şa 76/32		ezilmek, yumuşamak
	[=108]		b.-ğan 36/28, 36/28
bala-şağa	çocuklar, küçükler		b.-tқан 80/32
	b. 10/19	baldır	[=3]
	b.+sına 39/25		yosun
	[=2]		b. 81/25
bala-	denk görmek		b.+dın 81/24
	b.-ğanda 19/13	baldıra-	[=2]
	b.-maw 23/6		mırıldanmak
	b.-p 66/9		b.-y 27/19
	b.-sıp 24/15	balgın	[=1]
	[=4]		genç, taze
balajan	çocuksever		b.+ın 96/1
	b.+mın 66/33	balıq	[=1]
	b.+dılıq 9/29		balık
	[=2]		b. 19/12, 19/7, 89/12
balala-	(böcekler için) doğurmak		b.+қа 19/13
	b.-p 30/34	balıqawızdan-	[=4]
	[=1]		kısık konuşmak
balama	taslak, tahmin		b.-ıp 47/23
	b. 22/38	balqaymaq	[=1]
	b.+ların 17/28		tatlı şey, doğru, gerçek
	[=2]		b. 23/6
balaq	paça		[=1]
	b. 62/27	balqı-	erimek
	[=1]		b.-p 1/23
balawsa	çayır otu	balsıra	[=1]
			içki, bira

	b.+nı 49/37 [=1]		b.+ı (bağı) 39/28, 83/32, 85/18, 87/2
balşık	çamur b.+tıñ 60/35, 8/2 [=2]		b.+ın (bağın) 22/32 b.+tı 87/3 [=11]
balta	balta b. 32/28 [=1]	bağ-	ilgilenmek b. 88/26
baltır	baldır b.+ınan 88/24 [=1]		b.-ıp (bağıp) 13/25, 13/37, 14/5, 21/10, 27/15, 39/29, 40/8, 47/5 b.-қан 66/30, 91/1 b.-sa 51/16, 56/26
banker	bankacı b. 32/8 b.+diñ 7/19 [=2]		b.-tı 17/19 b.-uwğa (bağuwğa) 34/8 [=15]
bap	durum, istek, hâl b.+ın (babın) 26/7, 69/14, 79/33 b.+ınan (babınan) 20/1 [=4]	bağalağ	küçük ağaç parçası (küçük anlamında kullanılır) b.+ınday (bağalağınday) 70/31 [=1]
bapkerlik	seyislik b.+i (bapkerligi) 22/40 b.+ten 22/40 [=2]	bağan	uzun ağaç (büyük anlamında kullanılır) b.+day 24/14, 33/5, 46/9, 76/32 [=4]
bapta-	seyislik yapmak b.-p 72/14, 90/22 [=2]	bağır-	bağırmaq b.-ıp 6/21 b.-tıp 39/14 [=2]
bağ	baht b. 21/30, 66/23, 80/38 b.+ıñ (bağın) 55/23 b.+ıñnan (bağınnan) 52/6	bağtalas	rekabetlik b. 44/3 [=1]
		bar	var, var olan, herşey

b. 11/22, 12/35, 14/6, 16/8, 16/8, 17/11, 17/8, 2/7, 20/31, 23/34, 24/20, 25/4, 27/6, 28/2, 28/20, 28/29, 28/4, 29/8, 30/28, 30/31, 30/33, 31/26, 31/28, 31/37, 33/4, 33/8, 34/19, 34/22, 34/24, 34/8, 35/17, 35/28, 36/6, 38/22, 38/23, 38/35, 39/14, 39/23, 39/36, 39/6, 4/32, 4/32, 4/33, 40/12, 40/15, 41/30, 42/24, 42/35, 44/10, 45/26, 46/33, 46/34, 46/35, 46/36, 47/12, 49/12, 49/14, 51/37, 52/3, 53/11, 53/18, 54/11, 54/7, 54/8, 55/23, 55/5, 56/1, 57/19, 57/22, 57/26, 57/37, 57/39, 57/40, 58/33, 6/9, 61/34, 61/7, 62/39, 63/37, 64/12, 65/24, 65/4, 66/37, 66/4, 66/7, 66/8, 67/12, 67/13, 68/14, 7/31, 70/24, 71/30, 75/4, 76/14, 77/14, 78/15, 79/15, 79/23, 8/19, 8/19, 80/12, 80/25, 81/24, 81/35, 81/8, 83/12, 83/20, 83/32, 85/5, 86/12, 86/28, 86/32, 86/6, 86/7, 87/13, 87/2, 87/4, 89/12, 9/3, 90/17, 90/22, 92/14, 92/37, 94/12, 94/25, 97/29

b.+da 41/12, 62/3, 89/19

b.+day 6/24

b.+ı 18/26

b.+ın 32/20, 71/20

b.+ına 49/14

b.+lığına 63/36

b.+mın 49/13

[=136]

bar-aw

vardır

b. 38/38, 61/5, 83/17

[=3]

bar-dı

vardı

b. 12, 18/30, 22/14, 5/25, 53/31, 69/8, 72/2, 76/21, 8/31, 82/32, 89/32

[=11]

bar-

varmak, gitmek

b. 21/18, 38/22, 67/11, 69/29, 71/10, 71/10

b.-a 10/7, 16, 18/17, 29/23, 43/25, 43/26, 43/27, 44/23, 48/38, 59/28, 67/11, 73/36, 74/25, 79/14, 82/12, 85/17, 90/37

b.-adı 12/32, 26/32, 29/12, 43/31, 44/21, 46/30, 61/37, 75/20, 81/20

b.-amız 74/15

b.-ar 13/28

b.-arday 41/30, 82/39

b.-atın 7/16

b.-atınday 75/3

b.-dı 18/8, 28/36, 32/12, 53/28

b.-dım 10/11, 93/14

b.-ğan 50/29, 79/3, 9/36

b.-ğanda 15/19, 24/25, 40/4, 48/35, 56/13, 56/9, 6/26, 6/37

b.-ğandağı 69/37

b.-ğanımen 77/20

b.-ıp 14/38, 16/11, 2/33, 21/7, 22/3, 23/35, 24/10, 27/31,

	28/36, 33/32, 41/36, 42/28, 46/16, 47/33, 49/17, 55/34, 60/15, 65/36, 69/8, 72/16, 72/27, 73/17, 78/31, 8/36, 89/35, 92/39, 96/18	barmaq	parmak
	b.-mağan 5/13		b.+ımdı (barmağımdı) 88/16
	b.-mağanıña 83/25		b.+ın (barmağın) 53/28, 65/5, 84/1
	b.-mağanına 5/11	barmaqıtay-barmaqıtay	parmak kadar, küçük
	b.-maq 21/9, 40/19, 52/36, 67/3		b. 42/38
	b.-sın 46/25		[=1]
	[=92]	barqıt	kadife
barançuwk	(Rus. бараңчук) koyun yavrusu, çömez		b. 65/28
	b. 26/19, 26/21, 49/37, 50/28, 89/9		b.+tan 11/9
	b.+qa 33/17, 34/24		[=2]
	b.+ke 52/36	barşa	tüm
	b.+tı 50/13, 31/36, 50/38, 53/22, 53/40		b.+ğa 38/35
	b.+tıñ 32/28, 32/34, 34/20, 50/28, 53/34, 54/4	bas	baş, kafa
	[=19]		b. 12/37, 28/36, 30/36, 31/23, 31/29, 32/27, 32/7, 39/25, 40/6, 40/9, 43/17, 5/40, 51/30, 51/9, 60/39, 69/7, 80/20, 85/32, 9/5, 92/26, 92/9, 93/3, 95/38, 96/9
barğıšta-	gitmek (sürekli olarak)		b.+ı 12/9, 18/31, 28/23, 31/33, 33/1, 41/26, 45/20, 45/29, 88/24, 90/11
	b.-p 52/40, 77/35		b.+ıñ 46/34
	[=2]		b.+ıña 78/20
barıs	leopar		b.+ıñdı 85/16
	b.+tay 63/30, 76/33, 76/40		b.+ıñmen 46/9
	[=3]		b.+ıma 24/16, 46/15, 95/23
barlıq-	yorulmak, tıkanmak		
	b.-adı (barlığadı) 26/26		
	b.-kan 9/38		
	[=2]		

bas-

b.+ımdı 11/21,
73/19, 76/5, 91/15,
93/39, 95/7, 96/8

b.+ımen 13/32,
26/2, 31/33, 51/3

b.+ımmen 90/28

b.+ın 10/7, 17/9,
2/17, 23/15, 27/14,
27/20, 29/1, 38/21,
39/7, 47/34, 47/34,
49/10, 58/18, 58/9,
60/9, 65/22, 65/28,
68/25, 69/22, 70/22,
74/8, 76/4, 87/24,
90/19, 95/19, 95/26,
95/28, 96/26

b.+ına 20/25, 37/6,
41/38, 46/21, 5/29,
58/22, 58/35, 58/36,
61/32, 73/16, 92/30,
96/19

b.+ıman 19/12, 19/7,
28/26, 75/18

b.+ında 18/29,
28/39, 36/30, 4/8,
61/19, 68/1

b.+ındağı 1/4,
42/22, 7 2/5, 83/4

b.+ınday 60/3,
96/34

b.+ka 10/26

b.+sız 51/32

b.+ta 17/35, 17/36

b.+tağı 17/33, 38/20

b.+tan 66/12

b.+tıgına 64/1

[=117]

basmak

b.-a 35/9, 50/37

b.-adı 33/37, 80/15

b.-ar 24/1, 41/3,
91/34, 91/34

b.-arın 45/1

basıp-basıp

basbuzarlık

b.-arsın 21/7

b.-ayın 12/39

b.-ıldı 90/12

b.-ılğanday 67/31

b.-ılıp 26/14

b.-ıp 1/2, 10/20,
19/30, 25/33, 42/35,
45/27, 55/34, 55/34,
56/25, 73/10, 74/29,
76/31, 78/37, 81/37,
83/18, 84/2, 87/26,
91/3, 92/24, 93/2

b.-ıptı 13/10

b.-kan 12/9, 60/36,
65/31, 67/36, 68/20,
74/37, 92/38

b.-kanda 69/21,
8/15

b.-kanday 28/22,
32/31, 74/35

b.-kanınan 30/36

b.-kanmen 74/38

b.-kısı 55/21

b.-sa 6/16

b.-tı 16/30, 3/13,
36/7, 38/20, 61/6,
62/15, 66/33, 78/35,
85/37, 90/35

b.-tım 76/28

b.-tırıp 96/19

b.-tırmaydı 47/1

b.-uwğa 2/5

[=65]

üst üste basmak

b.- 5/4

[=1]

serserilik

b.+ka 13/34

[=1]

başka	başka, diğer		b.-ğanda 24/5, 65/2
	b. 12/30, 13/33, 15/11, 25/2, 27/6, 28/32, 3/40, 32/15, 37/8, 41/28, 43/11, 47/39, 50/14, 50/29, 52/26, 53/6, 54/11, 54/24, 58/20, 6/40, 60/37, 65/15, 69/34, 7/12, 78/40, 80/22, 80/28, 81/27, 86/25, 92/7		b.-ğanın 11/14, 20/3, 38/40, 52/28
	b.+dan 18/18		b.-ğanına 75/26
	b.+day 13/17, 31/37, 35/8, 4/35, 41/4, 47/4, 67/7, 8/3, 94/11		b.-latın 64/8
	b.+ğa 45/40, 46/14, 46/2		b.-p 2/34, 25/5, 28/36, 36/21, 5/29, 6/22
	b.+nın 18/19, 18/20, 23/18, 46/1, 46/13		b.-pti 39/19
	[=48]	bastas	b.-r 34/33
başkar-	yönetmek		b.-rın 19/18
	b.-ğan 52/29		b.-w 51/14
	b.-tatın 80/25		b.-yadı 20/12, 62/18
	[=2]		[=43]
başkarma	yönetim kurulu		ortak
	b.+sına 32/11		b.+t1 84/12, 84/17
	[=1]		b.+ımen 7/38
başşı	yönetici		[=3]
	b.+ları 40/14	bastıgırıl-	baskı körmek, karabasan görmek
	[=1]		b.-ıp 29/34, 92/26
bast-	başlamak		[=2]
	b.-dı 25/20, 49/19, 51/27, 72/17	bastık	yönetici
	b.-dım 94/15		b. 32/11, 37/29, 58/11, 78/12
	b.-ğan 1/18, 11/5, 13/19, 16/15, 19/20, 20, 22/13, 26/19, 30/6, 32/2, 37/5, 4/10, 40/31, 52/28, 6/35, 62/23, 65/16, 90/21		b.+қа 58/12
		bastık-	b.+tarına 15/18
			b.+tı 78/20
			[=7]
			başını eğmek, itaat edilmek
			b.-padıı 75/12
			b.-pağan 56/27
			b.-tıram 75/11
			[=3]

bastırma	dikiş b. 11/10 [=1]	batır	kahraman b. 22/32, 44/10, 70/37, 76/33, 77/15, 77/17, 77/6, 78/1, 78/38, 79/13, 79/33, 79/37, 80/3, 83/17, 84/23, 84/28, 84/39, 85/39, 86/18, 87/12, 87/16, 87/7
baş na baş	(Rus. баш на баш) başa baş, değiş tokuş b. 25/27, 25/28, 33/40 [=3]		b.+dın 41/14 b.+ęa 40/22
bat-	batmak, boğulmak b.-a 81/19 b.-adı 68/32 b.-ar 12/11 b.-arday 21/9 b.-arın 67/16 b.-ıp 77/15 b.-ıręan 65/5 b.-paytın 37/40, 57/22 b.-kan 55/9, 62/29 [=11]	batır-	batırmak, suya sokmak b.-amin 52/36 [=1]
		batırlık	kahramanlık b.+ııdı (batırlığıdı) 44/10 b.+ı (batırlığı) 23/34 [=2]
bata	dua b. 26/9, 59/2, 71/1, 71/2 [=4]	bat'ka	(Rus. батъка) baba b.+sı 7/10 [=1]
batıl	cesur b.+dın 22/32 b.+dığ 22/31 b.+ı 30/5 [=3]	batpan	ağır, büyük b. 23/7, 52/11 [=2]
batıldığ	cesurluk b. 23/34 b.+ı (batıldığı) 76/40 [=2]	batsayı	ipek kumaş b. 71/7, 71/8 [=2]
		baw	bağ, bağlantı b.+ın 20/14 [=1]

bawır	karaciğer		[=2]
	b. 11/39, 11/39, 11/40, 12/16, 12/19, 12/19, 19/13, 30/12, 30/9, 56/21, 63/36	bawray	etek (dağın eteği)
	b.+dağı 67/17		b.+dağı 33/3
	b.+dan 93/5		[=1]
	b.+ğa 69/3	bay	zengin
	b.+ın 68/21		b. 53/8
	b.+ına 12/9, 13/10, 60/14, 66/32, 67/6, 71/11	bayağı	[=1]
	b.+ınan 19/13		eski, geçmiş
	[=22]		b. 40/1
bawır	etraf		b.+dağı 71/1
	b.+ı 28/7		b.+dan 49/29
	[=1]	bayla-	[=3]
bawır	kardeş		bağlamak
	b.+ına 46/25		b.-ğan 96/13
	[=1]		b.-maptı 97/7
bawır	kardeş		b.-na 47/37
	b.+ına 46/25		b.-nar 82/20
	[=1]		b.-ngan 3/2, 3/26
bawır	yerde yan kıvrılmak		b.-ngım 96/20
	b.-p 97/32		b.-nıp 55/20, 6/30
	[=1]		b.-nbawğa 26/3
bawır	cana yakın		b.-p 63/35, 64/10, 71/9, 73/35, 81/1, 86/23, 88/26
	b. 83/5		b.-tıp 17/14
	[=1]		b.-wğa 75/18
bawır	cana yakınlık		[=19]
	b.+tıp 33/2, 6/1	baylık	şöhret, mülk
	[=2]		b.+ım (baylığım) 88/13
bawır	boğazını kesmek		b.+ımdı (baylığımı) 88/16
	b.-ğanday 96/25		[=2]
	b.-w 43/8	bayka-	farketmek
	[=2]		
bawır	kendisini sevdirmek		
	b.-p 18/23, 69/15		

	b.-dı 12/23, 16/36, 2/14, 32/29, 34/20, 35/41, 37/37, 42/20, 44/38, 45/22, 49/27, 5/28, 54/18, 60/15, 63/19, 63/4, 64/25, 7/23, 78/30, 91/37		b.-ğan 76/25
	b.-dım 25/23, 93/7, 95/36, 97/12		[=1]
	b.-gam 92/13	baytal	kısarak
	b.-gan 14/37, 43/23, 61/34		b. 79/23
	b.-gamı 24/21, 41/24, 56/1, 58/34		b.+day 55/34
	b.-ganım 93/29		b.+dı 41/39
	b.-gım 70/33	baytağ	b.+dın 27/25, 28/24, 42/13
	b.-ladı 64/32		[=6]
	b.-ldı 13/14, 77/27		geniş, büyük
	b.-madı 11/30	bazar	b. 12/30
	b.-maptı 29/16		[=1]
	b.-may 47/29, 79/1		pazar, çarşı
	b.-p 11/15, 17/34, 21/36, 23/36, 25/37, 29/15, 31/22, 39/39, 44/12, 45/1, 47/29, 6/20, 63/4, 66/7, 69/12, 76/12, 90/23, 90/7, 91/31, 91/37, 94/8, 95/3		b. 77/34
	b.-ptı 61/9	be	b.+ğa 65/26
	b.-sa 13/13		b.+ı 16/17
	b.-tadı 11/7		[=3]
	b.-y 91/33		soru eki
	b.-yadı 68/5		b. 10/31, 10/31, 11/4, 36/19, 37/26, 38/2, 4/21, 43/9, 52/7, 53/16, 53/4, 57/25, 57/31, 58/28, 59/18, 61/33, 65/2, 66/1, 68/17, 7/6, 74/21, 78/14, 8/34, 85/14, 85/25, 87/14, 88/17, 88/18, 91/30, 94/20, 94/20
	b.-ymin 17/10		[=31]
	b.-wın 56/4	bet	anı
	b.-wında 38/38		b.+inde 18/38
	[=71]		[=1]
baykal-	farkedilmek, gözükmek	bedew	kısır
			b. 69/14
		bekmümkın	[=1]
			ihtimali yüksek
			b. 10/34

	[=1]		b.+diñ 60/13
bekemdik	güçlülük		b.+i 17/30, 59/34
	b.+ke 16/20		b.+iñdi 45/19
	[=1]		b.+iñe 81/1
beker	boşuna		b.+in 14/25, 43/29, 49/7, 58/34, 61/26, 62/4, 63/34, 82/6, 92/9
	b. 10/25, 10/26, 48/32, 56/22, 56/23, 60/21, 66/19		b.+inde 71/36
	[=7]		b.+indegi 71/6
beket	durak, tren durağı		b.+ine 14/33, 42/34, 71/9
	b.+ke 12/35		b.+inen 61/38
	[=1]		b.+iniñ 42/35
bekin-	kararlı olmak		[=26]
	b.-ip 35/30	beldes-	rekabet etmek
	[=1]		b.-ken 93/30
bekinis	kale		[=1]
	b. 34/29	belgi	simge, işaret, bilgi
	b.+ke 2/17		b. 9/29
	b.+ten 34/22		b.+li 32/3, 46/32, 69/4
	b.+terin 40/19		b.+ni 31/23, 33/22
	[=4]		b.+si 22/5
bekis-	anlaşmak, uzlaşmak		b.+sin 50/37
	b.-pes 49/6		b.+siz 89/9
	b.-üw 49/12		[=9]
	b.-üwge 49/13	beluwar	belin yukarı bölgesi
	[=3]		b.+ınan 15/5, 42/34
bekit-	karar almak, konuyu sonuca bağlamak		[=2]
	b.-ken 23/14	ben	sıralama bağlacı
	[=1]		b. 22/11, 22/20, 54/40, 80/6, 82/19, 97/33
bel	bel (belli bir şeyin ortası anlamında da kullanılır)		[=6]
	b. 5/29, 52/38, 59/36, 62/1, 65/14	ber	bura, bu taraf

ber-

b. 12/24, 23/5,
36/24, 42/11, 48/33

b.+gi 30/37, 33/2,
33/29, 44/26, 44/35,
57/27, 61/30, 72/18,
75/24

b.+i 2/35

[=15]

vermek

b. 15/15, 26/32,
31/5, 42/6

b.-di 29/2, 34/21,
41/40, 59/21, 70/26,
73/23, 81/39, 82/4,
9/27, 90/33, 92/27,
94/28, 94/37, 96/18,
97/9

b.-dim 70/21,
70/29, 96/29

b.-e 22/6, 3/22,
49/13, 90/31, 92/1,
95/17

b.-edi 23/38, 27/19,
78/29

b.-em 53/16, 89/30

b.-emiz 26/30

b.-er 44/1, 49/13,
49/14, 57/16, 65/9,
77/36, 8/29

b.-erde 91/28

b.-etin 18/34, 24/28,
25/11, 29/30, 65/38,
8/39

b.-etini 8/24

b.-eyin 66/16, 73/16

b.-gen 16/26,
22/15, 24/31, 25/1,
37/26, 37/37, 49/3,
55/4, 56/4, 58/6,
61/20, 62/3, 62/33,
67/29, 70/5, 77/11,
77/3, 78/26, 86/19,
88/21, 9/21, 95/16,
97/24

b.-gende 11/32,
29/1, 29/29, 50/34,
51/24, 85/35, 93/39,
95/25, 97/32

b.-gendey 37/3

b.-gendi 55/35

b.-geni 2/10, 24/33,
29/3, 7/36

b.-geniñ 58/26

b.-genim 73/39,
75/23

b.-genin 68/35

b.-genine 44/36

b.-genmen 56/19

b.-genşe 3/39,
39/33

b.-gesin 4/21, 94/39

b.-giş 22/37

b.-ıp 3/19

b.-iñiz 49/13

b.-ip 12/35, 12/37,
2/21, 2/7, 23/25,
27/19, 27/31, 28/39,
4, 50/38, 53/27,
59/3, 60/10, 65/15,
66/9, 67/20, 7/9,
70/15, 71/11, 76/1,
80/24, 92/20, 94/35,
95/36

b.-ipti 19/24

b.-medi 21/10,
27/15

b.-megen 5/41,
56/3, 90/3

b.-megende 53/16

b.-megenin 49/22

b.-mek 19/6, 33/1

b.-mese 46/16

b.-mesenç 45/10

b.-mesin 31/17

	b.-mestiñ 5/16		24/33, 25/29, 26/20, 3/27, 3/30, 3/40, 31/12, 33/16, 35/14, 39/25, 4/11, 40/36, 41/5, 45/21, 46/35, 49/38, 51/38, 55/37, 56/33, 56/37, 6/6, 7/36, 75/11, 76/25, 8/36, 8/38, 81/37, 82/11, 87/32, 89/10, 9/22
	b.-mey 2/5, 47/24, 50/32		
	b.-meydi 19/3, 49/12		
	b.-meytin 91/33, 15/14		
	b.-se 26/22, 35/5, 62/20		b.+den 19/4, 75/29
	b.-señ 85/8		b.+gi (bergi) 18/16
	b.-üw 48/5		[=40]
	b.-üwdiñ 23/16	bes	beş
	b.-üwge 71/1, 80/8, 80/8		b. 13/32, 18/8, 28/36, 30/28, 31/30, 32/1, 38/19, 39/12, 4/14, 41/13, 41/39, 42/12, 42/13, 48/12, 5/4, 50/1, 53/26, 65/25, 67/28, 68/27, 7/7, 71/21, 83/27, 85/6, 85/7, 87/2, 95/4, 96/29
	b.-üwşi 80/37		
	[=157]		
berdeñke	tüfek		
	b. 1/15, 13/4		
	b.+dey 79/15		b.+ewin 6/8, 87/4
	b.+ni 2/20		b.+ewiniñ 6/9
	b.+niñ 1/23, 2/5, 20/4, 21/13, 39/9, 55/17		b.+inşi 35/13
	b.+si 81/12		b.+ke 92/8
	b.+sin 15/33		[=33]
	b.+siniñ 38/28	besatar	beşli tüfek
	[=13]		b. 1/1, 14/33, 46/35, 54/13, 82/27
bereke	bereket, bolluk		b.+dıñ 2/31, 30/25, 45/12, 46/18
	b. 41/29		b.+ıñ 38/23, 45/19
	[=1]		b.+ına 16/23
bergisiz	değerli		[=12]
	b. 16/20, 32/5, 82/8, 89/16	besene	eski, geçmiş
	[=4]		b.+den 46/32
beri	bura, bu tarafa		[=1]
	b. 11/3, 11/31, 14/4, 16/37, 23/25, 23/35,	besikkertpe	beşik kertmesi

	b. 27/1, 30/15, 31/16		b.+imdi 70/14, 76/28, 76/29, 76/30
	[=3]		b.+imen 26/22, 51/21, 66/11
besin	öğlen		b.+immen 66/11
	b. 89/1, 90/20		b.+in 24/38, 37/11, 37/12, 44/22, 61/7, 62/13, 70/2, 77/36, 77/37, 8/16, 81/25, 87/19, 9/35
	b.+dik 57/3		b.+indegi 33/11, 52/40, 57/27, 89/32, 90/34
	b.+ge 1/13, 7/18		b.+ine 19/19, 35/37, 36/9, 42/19, 69/11, 7/27, 75/27, 8/15, 8/18, 82/3, 88/1, 93/10
	b.+niğ 74/15		b.+inen 25/9, 56/26, 81/27
	[=6]		b.+iniğ 11/5, 86/4
besinde-	öğlen zamanı yapmak		b.+ke 26/30, 78/30, 88/3, 96/26
	b.-p 57/2		b.+pen 19/24
	[=1]		b.+te 14/23, 22/23, 33/28, 40/11, 47/16, 48/23, 56/11, 71/30
besti	beş yaşındaki at ve ineklere denilir		b.+tegi 33/12
	b. 29/3		b.+ti 97/13
	[=1]		[=97]
beşpent	kolsuz giyisi	betinde	anında
	b.+iniğ 11/8, 65/22		b. 11/12
	b.+şey 36/11		[=1]
	[=3]	betege	çayır otu
bet	yüz, taraf, yön		b.+ge 97/32
	b. 16/27, 38/39, 42/38, 48/39, 55/21, 58/33, 59/10, 64/24, 64/26, 7/9, 77/17, 77/22, 77/7, 78/20, 78/36, 79/11, 79/31, 79/5, 80/19, 80/3, 81/20, 82/22, 89/18, 89/6, 92/20		b.+ni 97/33
	b.+i 17/19, 25/10, 27/3, 33/19, 34/15, 51/23, 68/12, 8/12, 81/19		[=2]
	b.+iğ 44/8, 64/34	beter	aşırı
	b.+iğdi 64/26, 64/28		b. 82/11
	b.+iğizge 10/31		[=1]

betpağ	inatçı b. 62/17, 78/27 b.+1 (betbağı) 92/12 [=3]		b. 91/9 [=1]
bette-	yönelmek b.-di 77/3 b.-gende 16/11 b.-sip 15/30 [=3]	beyne	adeta, sanki b. 10/6, 12/21, 25/18, 28/22, 29/19, 38/26, 44/24, 47/22, 52/34, 57/32, 62/27, 7/20, 78/1, 8/16 [=14]
bettes-	yüzleşmek, karşı karşıya gelmek b.-keni 2/35 b.-ti 77/21, 77/21 [=3]	bez-	bezemek, kaçmak b.-di 1/16 b.-direri 20/31 b.-inip 39/34 b.-ip 72/39 [=4]
bew	(ün.) sevinç b. 43/1 [=1]	bäkene	kısa b. 2/22, 36/12, 37/13, 37/4, 65/3 [=5]
bey	önden eklemeli olumsuzluk eki b.+josıq 62/24 b.+künä 17/13, 17/14 b.+mälim 19/29 b.+mağlum 41/21 b.+mümkın 62/24 b.+qam 13/9 b.+şara+ay 37/22 b.+tanıs 19/36 b.+uwaq 60/19 b.+bağ 27/11 b.+baqtıq 27/15 b.+xabar 57/3 [=13]	bäle bär bärbäri bäri	belâ b.+ge 42/6 b.+niq 50/10 [=2] varlık, elinde olanı b.+in 23/6 [=1] herşey b.+ n 14/18 b.+niq 19/32 [=2] herşey, herkes b. 82/19, 92/24 b.+n 14/19, 53/8, 73/3, 4/1 [=6]
beyil	istek, niyet		

bäribir	zaten, eninde sonunda, farketmez b. 26/24, 87/3 [=2]		b.-nganday 44/24 b.-nganı 93/37 [=3]
bäse	(ün.) hece, tamam b. 19/28 [=1]	bılq	fokur fokur b. 27/28 [=1]
bätes	(Fr.) opak kumaş b. 42/16, 87/29 [=2]	bılqıldağ	yumuşak b. 7/2 [=1]
bätinje	(Rus. ботинка) bot b. 24/11 [=1]	bılşetpey-	utanmadan b. 44/8 [=1]
bätüwa	(Far.) çözüm b.+sı 65/3 [=1]	bıltır	bıldır, geçen sene b. 28/31, 28/34, 48/35, 56/8, 89/29 b.+ğı 92/8 [=6]
bäybişe	eş, karı b.+siniğ 36/18 [=1]	bılq-	kokmak, yığılmak, çürümek, dağılmak b.-ıp 79/25 [=1]
bäyge	yarış b. 37/7, 76/36 b.+ge 29/19, 92/9 b.+si 92/10 [=5]	bırşıp-	şıp şıp (terlemek) b.26/19 [=1]
bılay	böyle b. 10/33, 84/30, 91/8 [=3]	bırt-bırt	kıtır kıtır b. 28/33 [=1]
bıldıra-	mırıldamak, saçmalamak b.-y 27/18 [=1]	bıtıra	eritme kurşun b. 42/24 [=1]
bılğa-	kirlletmek b.-nar 93/36	bıyıl	bu yıl, bu sene b. 44/30 [=1]

bıyıldık	bu senelik b.+ka 28/28 [=1]	b.-eri 30/33, 36/35, 63/12 b.-erine 37/24
bilik	hükümdarlık, makam, mevki b. 62/19, 62/21 [=2]	b.-esiñ 84/26, 84/28 b.-esiz 52/13 b.-etin 3/22, 65/38, 86/33, 8/27 b.-etinderi 41/2
bitim	insan doğası, kalıp b.+in 18/36 [=1]	b.-gen 54/32, 54/32, 63/5 b.-gende 26/1
biday	buğday b. 65/15 b.+dın 21/38 b.+day 3/37 [=3]	b.-geni 30/37 b.-genmen 30/31 b.-ip 25/16, 30/16, 39/27, 52/40, 90/26 b.-medim 10/31, 20/26
bil-	bilmek b. 11/21, 73/21 b.-di 3/36, 61/38 b.-dirdi 10/8, 59/5 b.-dirdim 72/11 b.-dirgeni 21/34 b.-dirip 72/37 b.-e 15/2, 32/32, 33/11, 34/23, 34/31 b.-edi 22/26, 26/12, 27/30, 31/29, 33/27, 37/17, 37/17, 60/11, 61/2, 63/11, 63/5, 63/5, 63/6, 63/9, 67/16, 77/16 b.-em 17/16, 26/35, 53/8, 53/9, 54/12, 66/21, 71/20, 73/19, 73/34, 73/34, 84/9, 95/22 b.-emisñ 37/16 b.-er 55/38, 59/12	b.-megenin 45/40 b.-mes 80/14 b.-mewşi 45/1 b.-mey 13/30, 17/27, 24/32, 34/35, 93/34 b.-meydi 2/32, 25/1, 31/10, 36/22, 41/2, 45/39, 56/38, 59/28, 61/27, 63/33, 69/34, 83/1 b.-meymin 54/37, 76/30, 91/19, 91/2, 91/37, 95/35, 96/37, 97/17, 97/29 b.-meysiñ 84/26, 84/28, 95/9 b.-meytin 64/13 b.-meytini 34/38 b.-meytinim 52/15 b.-sem 95/11 b.-sin 86/19, 16/7 b.-üwge 34/39

	b.-üwşi 3/6	16/19, 16/29, 16/38,
	[=110]	17/21, 17/3, 17/35,
bilek	bilek	17/36, 17/36, 17/37,
	b. 8/11, 82/28,	18/12, 18/2, 18/20,
	82/28	18/3, 18/32, 18/34,
	b.+in (bilegin)	18/35, 18/40, 19/10,
	57/11	19/8, 2/13, 2/38,
	b.+ke 42/1	21/19, 22/15, 22/17,
	b.+tey 19/35, 41/37	23/2, 23/3, 23/33,
	[=7]	23/38, 24/11, 24/21,
bilem-bilem	boğum boğum	24/26, 25/23, 26/19,
	b. 62/22, 78/13	27/10, 27/11, 27/15,
	[=2]	27/21, 28/10, 28/7,
bilew	büyük	29/19, 29/35, 29/37,
	b. 68/32	29/37, 3/16, 3/32,
	[=1]	3/36, 3/40, 30/17,
bilik	pratık, birikim	30/18, 30/27, 30/37,
	b.+iniñ (biliginiñ)	30/38, 30/39, 31/6,
	62/29	32/26, 32/33, 32/5,
	b.+ti 49/20, 79/26	32/6, 33/1, 33/11,
	[=3]	33/18, 33/24, 34/20,
bilim	ilim	34/26, 34/34, 34/4,
	b. 22/35, 22/39	35/12, 35/18, 35/29,
	b.+ge 22/35, 22/40	36/14, 36/15, 36/23,
	[=4]	36/23, 36/23, 36/35,
bipazda-	alttan almak,	36/5, 36/7, 37/36,
	gevezelemek,	37/38, 37/5, 38/10,
	yatıştırmak	38/22, 38/23, 38/33,
	b.-ğanmen 32/27	39/26, 39/4, 4,
	[=1]	40/15, 40/22, 40/35,
bir	bir, tek	40/4, 40/9, 41/20,
	b. 1/12, 1/5, 1/8,	41/21, 41/22, 41/24,
	2/38, 10/23, 10/27,	41/36, 42/3, 42/5,
	10/29, 11, 11/10,	43/28, 44/23, 44/24,
	12/14, 12/26, 12/33,	44/31, 44/32, 45/21,
	12/9, 13/2, 13/21,	45/28, 45/29, 46/15,
	13/28, 13/28, 14/19,	46/18, 46/19, 47/13,
	14/35, 14/6, 15/32,	47/14, 47/20, 47/30,
		47/36, 47/38, 47/5,
		47/24, 88/9, 90/54,
		48/34, 48/35, 49/10,
		49/18, 49/34, 5/24,
		50/30, 51/17, 51/19,
		51/25, 51/5, 51/6,
		52/33, 52/8, 53/16,
		53/17, 53/2, 53/33,
		54/16, 55/10, 55/12,
		55/24, 56/15, 56/30,
		57/10, 57/5, 58/1,
		58/24, 59/1, 59/13,
		59/27, 6/11, 6/11,
		6/19, 6/24, 6/24,
		60/26, 61/19, 61/2,
		61/20, 61/27, 62/1,
		62/1, 62/16, 62/19,
		62/22, 62/6, 62/7,
		63/1, 63/11, 64/13,
		64/17, 64/18, 64/18,
		64/7, 65/29, 65/31,
		65/33, 66/24, 66/5,

67/38, 67/5, 67/9,
68/19, 68/37, 68/6,
69/18, 69/3, 69/9, 7,
7/10, 7/40, 70/2,
70/20, 70/24, 70/27,
70/28, 70/37, 71/10,
72/39, 72/8, 73/32,
73/33, 74/18, 74/22,
74/23, 74/26, 74/27,
74/29, 74/39, 74/9,
75/35, 75/6, 76/3,
76/34, 76/35, 76/5,
77/10, 77/11, 77/19,
77/22, 78/32, 78/9,
78/9, 79/37, 8/21,
8/24, 8/29, 8/30,
80/1, 80/19, 80/20,
80/4, 80/9, 81/26,
82/31, 82/32, 84/21,
84/40, 85/18, 86/20,
86/27, 86/27, 87/2,
87/7, 87/8, 88/2,
89/10, 89/35, 90/29,
91/23, 92/31, 92/31,
93/11, 93/23, 93/25,
93/29, 93/31, 93/37,
94/19, 94/19, 94/9,
95/16, 95/37, 96/22,
97/34

b.+de 21/29, 24/37,
26/18, 38/34, 50/32,
57/16, 57/16, 63/7,
63/7, 77/36, 89/8,
91/25

b.+degi 25/7, 52/11,
80/23

b.+den 36/17, 92/13

b.+dey 30/40,
32/12, 35/16, 50/14,
53/36, 54/14, 56/1,
65/30, 70/26, 74/11,
86/28

b.+ew 19/38, 27/17

b.+ew 64/10

b.+ewde 11/22,
11/22

b.+ewdey 50/35

b.+ewdiñ 65/9

b.+ewi 28/12, 3/24,
33/37, 67/3

b.+ewiñe 87/38

b.+ewin 25/33,
40/12, 87/38, 87/39

b.+ge 44/30, 71/16,
71/26, 82/20, 85/40,
93/6, 96/31

b.+i 10/28, 11,
15/11, 15/11, 15/6,
15/7, 47/17, 47/18,
56/2, 67/3, 68/1,
72/19, 76/25, 80/27,
92/22, 93/32, 93/32

b.+in 33/6, 34/20,
56/2, 79/6, 92/22

b.+inde 76/21,
76/22

b.+ine 2/16, 2/16

b.+ine 47/24, 90/6

b.+inen 33/6, 92/11

b.+iniñ 88/9

b.+inşi 12/2, 21/18,
42/38, 89/39, 94/14,
94/7, 95/18

[=376]

tek tek

b. 41/7, 41/8, 42/1,
47/7, 69/4

[=5]

birbir

birden

b. 16/33, 31/36,
58/14, 81/7

[=4]

bir-añ

birañ

ama, fakat, lakin

b. 10/17, 10/26,
10/29, 10/32, 10/7,
11/21, 11/5, 12/4,
13/23, 13/36, 14/5,
15/36, 16/19, 16/26,
16/37, 17/19, 17/23,
17/6, 18/24, 19,
19/12, 2/27, 2/29,
2/36, 21/25, 22/1,
22/26, 22/3, 23/18,
24/39, 25/11, 25/26,
25/38, 25/8, 26/27,
26/36, 27/13, 27/32,

	28/28, 28/36, 29/10, 29/8, 3/14, 3/6, 30/13, 30/19, 30/23, 30/3, 30/30, 31/25, 31/27, 32/23, 32/3, 33/10, 34/2, 34/38, 34/7, 35/31, 35/8, 38/35, 39/15, 39/18, 39/22, 39/34, 40/2, 40/20, 40/35, 42/21, 43/34, 44/2, 44/30, 45/24, 45/4, 47/26, 47/32, 47/40, 48/29, 50/28, 50/5, 50/8, 51/2, 51/39, 52/19, 52/2, 52/7, 53/28, 53/3, 53/9, 54/11, 54/6, 55/2, 55/23, 55/36, 56/15, 56/40, 57/31, 58/20, 59/14, 59/34, 61/18, 61/23, 61/34, 61/38, 61/5, 61/8, 62/20, 63/19, 63/28, 63/34, 63/38, 63/40, 65/33, 66/17, 66/7, 67/16, 67/27, 67/33, 68/14, 68/31, 69/10, 69/4, 69/9, 7/22, 70/19, 70/30, 70/33, 71/1, 71/17, 71/36, 71/8, 72/24, 73/21, 73/27, 73/34, 73/6, 74/23, 74/7, 75/15, 75/21, 75/39, 76/38, 77/11, 78/19, 78/38, 79/11, 79/20, 79/3, 80/15, 80/9, 82/18, 82/3, 82/33, 84/23, 84/34, 85/26, 85/30, 86/16, 87/1, 87/12, 87/25, 88/1, 88/36, 89/19, 9/23, 90/2, 90/30, 90/39, 91/20, 92/25, 92/6, 93/20, 93/24, 93/40, 94/30, 95/24, 95/3, 96/2, 96/32, 96/7, 97/20, 97/3, 97/30		58/14, 60/15, 67/18, 67/36, 79/26, 9/14
	[=182]		b.+da 26/22
			b.+dan 14/4
			b.+ğa 11/33
			[=14]
		birde	bir zaman
			b.+gi 16/19
			[=1]
		biregey	sayılı, özel
			b. 68/30
			[=1]
		birese	bazen
			b. 56/17, 56/18
			[=2]
		biREW	birİ
			b.+dey 61/9
			[=1]
		birge	beraber
			b. 16/7
			[=1]
		birik-	birikmek, toplanmak
			b.-er (biriger) 40/25
			b.-ip (birigip) 8/21
			b.-pegenniğ 40/25
			b.-se 40/25
			[=4]
birawıq	bazen, ara sıra	birjola	tamamen, aynı seferde
	b. 17/19		b. 18/22, 3/31, 50/11, 53/40, 95/7
	[=1]		[=5]
biraz	biraz, azcık	bişik	uzun kırbaç
	b. 11/3, 25/22, 34/39, 39/35, 57/26,		

	b.+i (bişigi) 89/11	bitik	yetişmiş, yayılmış
	b.+in (bişigin) 95/16		b. 5/32
	b.+iniñ (bişiginiñ) 93/39	biyazı	[=1] kibar
bit	[=3] bit		b. 44/33 [=1]
	b. 16/17, 7/4	biye	kısrak
	b.+i 79/25		b. 29/10, 29/8, 7/32, 92/24
	b.+in 57/39		b.+den 20/18, 56/14
	[=4]		b.+dey 44/34
bit-	bitmek, tükenmek, kapanmak		b.+ge 7/35
	b.-ele 22/36		b.+ni 42/38, 65/25
	b.-er 56/16, 71/4, 80/17, 84/5		b.+niñ 29/6, 29/8, 56/18, 67/38, 74/8
	b.-ip 95/22		[=15]
	b.-ken 42/11, 61/10	biyik	yüksek, zirve
	b.-kende 87/4		b. 55/32
	b.-kenin 97/4		b.+te 28/4
	b.-kenşe 59/33		b.+terine 6/18
	b.-peste 56/16, 71/4, 80/17, 84/5		[=3]
	b.-se 96/10	biz	biz
	b.-sin 43/25		b. 41/17, 45/15, 65/40, 73/11, 74/11, 83/16, 84/16, 84/19, 84/8
	b.-ti 41/6		b.+ben 85/40
	[=18]		b.+de 22/1, 81/10, 87/40
bitew	tıkanmış olan (yemek yemeyen, tuvalete çıkmayan kimseye denilir)		b.+den 61/23, 61/24
	b.+siñder 45/15		b.+dey 10/37
	[=1]		b.+diñ 45/13, 45/18, 57/22, 76/5, 82/19, 85/17, 85/32, 85/32, 90/37
bitewlen-	tıkanmak		b.+ge 57/21, 61/23, 65/38
	b.-gen 51/19		
	[=1]		

	[=28]	b.-dı 29/17, 81/5
blago	(Rus. благо) iyilik	b.-dım 15/15, 93/34
	b. 54/38	b.-dık 51/41
	[=1]	b.-ğan 13/8, 18/13, 18/20, 3/12, 38/11, 42/39, 53/18, 55/36, 59/32, 60/19, 63/3, 66/35, 68/31, 7/13, 76/11, 81/35, 86/25, 87/31
blagorodiye	(Rus. благородие) şefaati	
	b. 9/11, 9/14, 9/18, 9/8, 54/33, 69/26, 69/28	
	[=7]	b.-ğanda 21/31, 26/36, 60/1
boje	(Rus. боже) Tanrı, Allah	b.-ğanday 2/27
	b. 79/10, 79/9	b.-ğanı 19/23, 47/31, 57/13, 61/21, 8/31, 81/11, 81/18
	[=2]	b.-ğanırdı 80/40
bol-	olmak	b.-ğanın 14/15, 90/18
	b. 46/20, 88/25	b.-ğanmen 13/15, 16/2, 38/23, 39/1, 40/24, 43/14, 52/37, 53/5, 60/3, 73/29, 80/7, 88/22, 90/39, 91/4, 93/28
	b.-a 36/25, 45/16, 66/8, 69/2, 69/2	b.-ğanşa 38/8
	b.-adı 27/20, 34/6, 47/8, 49/29, 73/17, 76/2	b.-ğasın 39/32, 60/12, 86/11
	b.-am 16/9, 34/18	b.-ıp 10/2, 31/19, 41/36, 42/10, 42/15, 42/40, 47/30, 50/40, 56/34, 67/3, 67/8, 73/28, 81/19, 84/26, 86/18
	b.-ar 13, 16/7, 21/21, 21/23, 21/28, 24/6, 25/40, 27/25, 31/34, 39/11, 64/5, 67/12, 67/33, 72/38, 76/16, 9/12	b.-ıp (bop) 10/21, 10/39, 11/37, 12/8, 13/26, 14/17, 14/3, 15/2, 15/27, 17/35, 17/36, 18/29, 21/15, 21/30, 21/9, 22/17, 22/21, 22/9, 3/7, 7/35, 8/21, 8/37, 8/39, 8/40, 8/5, 9, 9/36, 9/38
	b.-ardı 2/39	
	b.-arın 45/39, 49/11, 63/33, 64/38	b.-ıp (bop) 1/25, 1/3, 2/30, 2/4, 23/39, 24/29, 25/12, 25/31, 26/13, 27/17,
	b.-ası 81/3	
	b.-atın 15/30, 29/36, 3/3, 33/21, 49/36, 5/38, 53/13, 60/3, 61/15, 64/9, 67/38, 83/29, 91/23, 92/10	
	b.-dı 27/37, 42/5, 46/16, 50/4, 56/23, 62/39, 65/10, 7/38, 75/16, 9/14, 92/23, 96/4	

27/28, 29/30, 30/24,
31/12, 31/13, 31/27,
32/11, 33/15, 33/18,
34/12, 36/37, 39/25,
40/25, 40/28, 44/31,
44/35, 46/1, 47/35,
48/12, 48/30, 49/2,
49/3, 49/32, 5/34,
51/21, 51/27, 53/28,
54/22, 54/23, 55/18,
62/17, 66/25, 68/12,
68/17, 68/24, 68/32,
68/5, 68/5, 7/10,
7/14, 73/40, 74/4,
74/4, 75/3, 75/39,
76/15, 78/13, 79/21,
79/39, 80/23, 80/39,
80/4, 80/6, 81/22,
82/2, 84/16, 84/20,
84/29, 86/8, 87/28,
87/32, 87/33, 88/13,
89/29, 89/38, 94/31,
95/25

b.-ipti 5/11

b.-ipti (boptı) 43/30

b.-mağanda 77/1

b.-mağanı 56/6

b.-mağanmen 66/23

b.-mağannıj 17/38

b.-mağasın 61/19

b.-map 89/27

b.-mağ 52/6, 75/10,
75/30

b.-mağpın 95/12

b.-mas 54/16, 64/5,
72/38, 78/40

b.-masa 2/16, 21/7,
36/30, 4/13, 40/29,
40/37, 48/39, 67/28

b.-masağ 52/4

b.-masın 23/16,
23/17, 23/17, 27/30,
41/11, 55/23, 75/7

b.-maska 26/37

b.-may 1/25, 14/30,
81/6

b.-mayak 52/1

b.-maydı 23/19,
24/3, 54/10

b.-maytın 41/23,
49/14

b.-sa 10/36, 12/17,
12/31, 13/26, 15/10,
15/13, 15/29, 15/32,
20/11, 21/39, 22/28,
22/35, 23/8, 24/39,
26/40, 28/17, 28/5,
28/7, 30/16, 31/3,
31/32, 32/4, 32/9,
33/1, 33/4, 35/36,
38/26, 39/12, 39/16,
4/19, 40/18, 40/34,
41/12, 43/26, 46/22,
49/12, 5/14, 50/7,
52/14, 52/31, 53/32,
53/33, 54/11, 54/24,
54/30, 55/27, 56/40,
57/2, 57/20, 63/17,
63/37, 63/38, 64/1,
64/24, 65/21, 66/21,
67/12, 68/15, 68/3,
71/22, 72/25, 73/25,
74/11, 77/16, 78/31,
78/5, 79/23, 80/12,
80/23, 81/17, 81/2,
81/7, 82/14, 82/14,
87/24, 88/25, 90/20,
96/4, 96/9, 96/9

b.-sağ 25/39, 4/26,
63/34, 66/12, 79/39,
82/31, 85/20, 91/9

b.-sın 23/7, 23/7,
53/32, 81/12

b.-uw 48/17, 51/19

b.-uwdı 46/3

b.-uwğa 21/40,
26/16, 45/9, 54/20,
96/1

b.-uwı 47/2, 54/3

b.-uwım 73/38,
90/3

b.-uwımız 10/34

[=385]

polat, çelik

bolat

	b. 5/12		b.-sağ 69/34
	b.+tuğ 72/19		[=6]
	[=2]	boқтық	küfür
bolıs	muhtar		b. 2/26, 69/27
	b. 15/18, 55/38, 86/5, 87/1		b.+қа 2/24
	b.+tuğ 55/4		b.+tı 35/16
	[=5]		[=4]
bolmaşı	ufak tefek şey	boran	fırtına
	b.+ğa 51/35		b.+darda 25/36
	[=1]		[=1]
bolmıs	kişilik	borıш	borç, farz
	b.+ın 8/31		b.+ı 75/22
	[=1]		b.+ımdı 75/13
bolsa	ise		b.+ın 75/14
	b. 34/15		[=3]
	[=1]	borkemik	ezilen, çömez
bolşevik	bolşevik		b.+tikin (borkemiktigin) 32/32
	b. 35/14		[=1]
	b.+terdiğ 35/20	borpıldaқ	yumuşak
	[=2]		b. 64/30
bolşevizm	bolşeviklerin getirdiği bakış açısı		[=1]
	b.+niğ 9/3	borşç	(Rus. борщ) pancar çorbası
	[=1]		b.+ınan 4/35
bomazi	yumuşak		[=1]
	b. 79/17	bort-bort	girt girt
	[=1]		b. 5/33
boқта-	küfür etmek		[=1]
	b.-dı 69/22	bortıқ	yumuşak
	b.-ğan 69/28		b. 65/13
	b.-ğasın 69/26		[=1]
	b.-p 69/20, 94/12	bos	boş

	b. 20/9, 46/33, 49/2, 56/8, 79/3, 82/6, 88/29, 92/30, 96/14, 96/24	bospala-	[=1] yapaş dokunmak yavaş
	b.+tan 96/24		b.-p 12/39
	[=11]		[=1]
bosa-	boşalmak, gevşemek	boşkın	mülteci
	b.-dı 66/36, 96/2		b. 57/39
	b.-r 76/25		b.+nın 39/37
	[=3]		[=2]
bosağa	eşik	bota	potlak, köşek
	b. 15/8		b. 75/28
	b.+dağı 16/24, 20/3, 21/13, 54/9, 55/17, 57/13	boy	[=1] boy, vücut, gövde
	b.+ğa 67/23		b. 10/15, 15/19, 17/4, 18/21, 26/29, 47/6, 78/5
	b.+sın 1/25		b.+da 9/36
	b.+sında 44/14		b.+ı 10/11, 10/32, 14/10, 18/10, 2/29, 24/4, 42/12, 44/15, 51/2, 55/14, 59/19, 62/27, 63/39, 95/13
	[=10]		b.+ıydı 7/5
bosan-	boşanmak, kurtulmak		b.+ım 94/2
	b.-ğanday 52/35		b.+ımdı 90/3
	b.-sa 65/40		b.+ımen 7/30
	[=2]		b.+ın 80/31
bosat-	gevşetmek, özgür kılmak		b.+ındağı 18/19
	b.-adı 45/36		[=28]
	b.-ıyız 52/23	boyaw	boya, renk
	b.-paptı 29/13		b. 3/35, 77/7
	b.-tı 96/18		b.+ı 57/29
	b.-uw 52/29		[=3]
	b.-uwdıy 52/16, 52/27	boydağ	bekar
	[=7]		b. 52/39
bosı-	dağılmak		[=1]
	b.-p 65/25		

boyla-	analize etmek		b. 79/23
	b.-p 14/38, 62/30		b.+ge 88/27
	[=2]		b.+sin 47/28, 54/29, 68/38
boz	boz		[=5]
	b. 56/23, 56/40, 81/33, 95/5	böktele-	yamaçtan gitmek (kenarda yürümek)
	[=4]		b.-gen 25/32
boza	boza		[=1]
	b.+ğa 20	böktir-	bekletmek, suda bekletmek (buğday için)
	[=1]		b.-ip 65/15
bozar-	bozarmak, boz renge girmek		[=1]
	b.-a 82/16	böl-	bölmek
	[=1]		b.-di 49/34
bozbala	yiğit, yetişkin		b.-gem 74/27
	b.+lardı 75/28		b.-gendey 48/12
	[=1]		b.-gim 74/28
bödene	bıldırcın		b.-ingeninen 93/38
	b. 7/11		b.-inip 29/2, 83/34, 93/30, 94/1, 94/33
	[=1]		b.-ip 60/28, 66/3, 81/26, 83/23, 84/1
bögelek	sinek türü		[=15]
	b. 11/19	bölek	farklı, ayrı
	[=1]		b. 12/24, 16/7, 17/17, 30/17, 30/18, 32/6, 74/18, 80/30, 92/4
bök-	çökmek, dolu dolu yetişmek		b.+şe 15/34, 18/32, 59/1, 69/14, 69/5, 7, 72/8
	b.-ken 1/16, 62/34		[=16]
	[=2]	bölek-ti	ayrıydı
böken	geyik		b. 28/40
	b. 5/32, 5/39, 9/15		[=1]
	b.+dey 13/31		
	b.+ine 8/23		
	b.+ni 38/11		
	[=6]		
bökse	kalça	bölekşe	farklıca

	b. 24/34 [=1]		b. 14/33, 14/33, 18/18, 18/19, 9/22, 9/22
bölik	parça b.+im (böligim) 94/39 [=1]	bu	b.+ge 23/39 [=7] bu (işaret zamiri)
bölme	oda b. 24/26 [=1]		b. 21/14, 21/40, 26/26, 35/3, 5/38, 51/3, 55/5, 71/25, 80/25, 88/12, 88/13, 9/23, 90/17
böltirik	kurt yavrusu b.+ti 26/20 [=1]		b.+dan 10/33, 13/23, 86/32 b.+ğan 26/17, 29/23, 60/2, 60/5, 61/22, 78/21
böri	börü, kurt b. 28/12 b.+li 28/29 [=2]		b.+ğanda 16/37 b.+lar 15/11, 15/13, 16/8, 19/13, 19/28, 28/17, 41/31, 61/34, 96/8
börikuşay	bağırış, havlayış b. 19/30 [=1]		b.+lardı 19/13, 34/34, 41/21, 51/9 b.+lardı 15/20, 15/9, 18/31, 18/33, 19, 3/5, 37/23, 45/9, 5/15, 50/30, 50/36, 51/17, 51/9, 55/37, 56/5, 6/4, 61/23, 68/31, 70/18, 8/24, 96/4
borik	börk, erkek başlığı b. 3/20, 58/37 b.+in (börkin) 65/21, 7/33 [=4]		b.+larga 15/26, 18/27, 30/36, 51/10, 96/4
bört-	kızarmak, kızarıklık oluşması b.-e 20/3 b.-ip 47/19, 55/9, 89/6 [=4]	buğabuğa-	çekine çekine b.- 63/26 [=1]
börte	gri (renk) b. 95/5 [=1]	buğalağ(<buğalık)	atları yakalamak için kullanılan organ b. 75/21 [=1]
böten	yabancı		[=1]

buğalık	atları yakalamak için kullanılan urgan	76/5, 78/20, 78/24, 79/25, 79/37, 8/14, 82/15, 84/38, 87/28, 89/7, 91/4, 92/20, 93/26, 95/38, 96/24
	b.+ına (buğalığına) 39/37	[=89]
	b.+tı 7/35	
	[=2]	
buğana	köprücük kemiği	bulaj hile, kurnazlık
	b.+ğa 17/13	b. 17/11, 20/13, 21/3
	b.+mı 1/24	[=3]
	b.+sın 63/31	bulala- buğarlaşmak, gözünün önü kararmak
	[=3]	b.-p 39/4
buğak	boyun	[=1]
	b. 47/20, 5/1	bulan-talan- kızmak, sinirlenmek
	[=2]	b.- 8/30
bujur	özensiz, kaba	[=1]
	b. 27/26, 81/31	bulak bulak, pınar
	b.+lıkına (bujurlığına) 27/33	b.+tı (bulağı) 22/34
	[=3]	b.+ka 43/27
bul	bu	b.+tan 5/29
	b. 12/31, 14/6, 16/14, 17/23, 17/39, 19/25, 21/18, 21/8, 22/25, 23/12, 23/38, 25/29, 28/28, 3/3, 30/11, 31/30, 33/28, 33/3, 34/1, 34/24, 34/34, 34/36, 35/13, 36/16, 36/30, 37/14, 38/25, 38/34, 39/34, 40/20, 40/3, 41/3, 43/29, 44/3, 45/1, 45/19, 45/37, 46/11, 46/7, 48/2, 48/29, 50/13, 50/35, 50/35, 50/6, 50/6, 51/16, 52/19, 53/31, 53/7, 54/12, 54/16, 54/29, 56/21, 56/22, 59/3, 60/14, 60/5, 62/30, 63/17, 64/1, 64/13, 68/10, 68/5, 69/22, 69/35, 69/39, 70/1, 72/18, 74/15, 74/21, 75/21, 75/30, 76/25,	b.+tıñ 19/35, 22/36, 28/6, 31/29, 36/9, 38/31, 41/37, 42/37, 53/25, 77/9, 81/32, 89/32, 89/35
		[=16]
		bulbul bülbül
		b. 57/1
		[=1]
		bulkın- zorlamak, kurtulmaya çaişmak, çabalamak
		b.-ıp 12/5
		[=1]
		bulkınıs çaba
		b.+ına 12/38

	b.+tan 17	bultuḡda-	zıplamak
	[=2]		b.-ma 82/28, 82/30
bulşık	kas		b.-mayın 82/36
	b. 42/14, 64/18		[=3]
	b.+1 (bulşığı) 64/15, 78/13	bulti-	şişmek
	b.+ın (bulşığın) 43/22		b.-ğan 11/4
	[=5]		[=1]
bulşık-bulşığı	kasları	buḡ-	çekinmek
	b. 29/12, 81/24		b.-a (buḡa) 44/35, 88/21
	[=2]		b.-ıp (buḡıp) 57/16, 66/30
bulşık-bulşıqtıḡ	kaslarının		b.-pağanı 40/6
	b. 81/24		b.-pay 66/31
	[=1]		b.-қан 36/3
bulşıqtan-	boğum boğum olmak, kas yapmak		[=7]
	b.-ıp 81/22	buḡarı	Buhara'lı, Buhara'da yapılan
	[=1]		b. 16/33
bult	bulut		[=1]
	b. 46/21, 67/27, 91/22, 91/22	buḡpatorḡaylıḡ	korkaklık, çekingenlik
	b.+1 6/17		b.+қа 23/36
	b.+ın 38/14, 74/9		[=1]
	b.+tay 42/6	bur-	çevirmek
	[=8]		b.-a 2/22, 29/35
bultaḡ	yönlendirme, hile		b.-atın 8/28
	b.+1 (bultaḡı) 5/34, 6/20		b.-dı 90/19
	b.+қа 5/41		b.-ḡısı 2/18
	[=3]		b.-ıldı 16/27, 5/32, 55/30
bultar-	kaçmak, lafi çevirmek		b.-ılğan 45/11, 55/12
	b.-ıp 80/9		b.-ılıp 29/30, 57/25, 68/9, 7/25, 91/38
	[=1]		b.-ılmap 29/23

	b.-ılmay 9/15		b. 13/27, 14/12, 25/24, 25/31, 28/37, 30/33, 31/14, 37/8, 45/13, 47/26, 60/2, 70/6, 70/8, 77/8, 91/30
	b.-ıp 62/13, 70/2, 8/17, 92/2		
	[=21]		
buraj bel	ince bel		[=15]
	b. 82/6	burış	köşe
	[=1]		b.+ı 67/19
bura-	sıkmak, çevirmek		b.+ınan 6/21
	b.-p 31/36, 40/1, 42/18		b.+ında 70/4
	[=3]		[=3]
buralaj	yokuşlu	burış-burışın	köşe köşesini, tamamen
	b. 5/40		b. 36/7, 6/21
	[=1]		[=2]
buratan	(<buratana) mülteci	burışta-	köşe yaparak
	b.+ğa 8/27		b.-p 50/20, 51/15
	[=1]		[=2]
buratana	mülteci	burıştama	mühür
	b. 53/33		b. 79/27
	b.+dan 52/33		[=1]
	b.+ğa 52/33	burķ-	pat gibi aniden olan hareketi bildiren yansıma sözcük
	[=3]		b. - 43/3, 48/22, 67/22
burdanan	bayat ekmek		[=3]
	b. 71/30	burķburķ	buram buram
	[=1]		b. 9/2
buwrılsamay	yarı beyaz yarı siyah saçları olan insan, ihtiyar		[=1]
	b. 62/35	burşakta-	dolu gibi yağmak, üst üste göndermek
	[=1]		b.-tıp 22/24
burılıs	köşe, yokuş		[=1]
	b.+tarın 5/8	burty-	naz yapmak, öfkelemek
	[=1]		b.-ıp 77/35
burın	eskiden, geçmişte		

	[=1]		b.+ın 14/31, 67/10
but	bacak		[=4]
	b.+ınan 14/28	buwındır-	boğmak
	[=1]		b.-ıp 46/17
butağ	ağacın dalı		[=1]
	b.+ına (butağına) 90/40	buwin-	karar almak, toparlanmak
	b.+ınday (butağınday) 61/10		b.-ıp 82/13
	[=2]	buwla-	[=1]
buw	buhar		buharlaştırmak
	b. 84/33, 84/36		b.-ğan 83/35
	b.+ına 71/35		[=1]
	b.+ınan 7/19	buwlan-	bulanık olmak, ağlamak
	[=4]		b.-adı 67/10
buw-	bağlamak		[=1]
	b.-ğan 88/18	buwnağ-buwnağ	boğum boğum
	b.-ğanday 9/26		b. 81/26
	b.-ınğanın 25/21		[=1]
	b.-ınıp 52/7, 74/40	buwnt	(Rus. бунт) isyan
	[=5]		b. 36/1, 36/2, 45/11, 45/12, 45/13, 45/4, 45/9, 9/2
buwaz	gebe		b.+tıñ 51/14
	b. 25/38, 44/34		[=9]
	[=2]	buwnt-aw	isyandır
buwaz-	gebe gibi olmak, şişmek		b. 45/10
	b.-ıp 64/31		[=1]
	[=1]	buwntşı	isyancı
buwdala-	bağlamak		b.+lardıñ 33/3, 86/38
	b.-p 24/12		[=2]
	[=1]	buwralıq	buğra gibi
buwin	oynak, eklem		b.+ın (buwralıgın) 13/30
	b. 26/33		
	b.+ımda 97/1		

	[=1]	buzaw	buzacağı
buwsan-	boğulmak, canı sıkkın olmak		b. 14/28, 71/4
	b.-a 22/13		b.+day 96/28
	[=1]		[=3]
buyım	eşya	buzıq	serseri, yaramaz
	b. 16/15		b. 20/34
	b.+ı 60/3		[=1]
	[=2]	bügejekte-	çekinmek, utanmak, gevelemek
buyır-	emir vermek		b.-p 23/32
	b.-atın 82/38		[=1]
	b.-ğan 87/36, 87/37, 87/37, 88/4	bügin	bugün
	b.-ğanın 77/9		b. 11/25, 12/13, 12/29, 13/32, 21/7, 24/21, 28/35, 32/37, 35/24, 36/37, 41/15, 44/16, 44/31, 44/37, 45/7, 47/27, 5/13, 52/20, 61/22, 61/33, 65/31, 69/13, 69/4, 72/24, 72/24, 77/13, 80/11
	b.-ma 78/38		b.+deri 21/11, 44/3, 6/30, 6/8
	b.-sa 86/5, 87/1		b.+dikke 27/8, 35/15, 50/4, 54/17, 76/5
	b.-tıp 87/38		b.+ge 45/7
	[=10]		b.+gi 12/23, 18/16, 45/21
buyra	kıvırcık		b.+ine 6/23
	b. 16/34		[=41]
	[=1]	bük	ters
buyrıq	emir		b. 47/25, 50/33
	b. 15/38, 16/23, 2/6, 41/12, 48/6, 86/11, 87/4		[=2]
	b.+ı (buyrığı) 35/8, 86/7	bük-	bükmek
	b.+ına (buyrığına) 2/19		b.-ilgen (bügilgen) 17/30
	b.+қа 86/11		b.-ilip (bügilip) 91/32
	b.+tar 3/30		
	[=12]		
buz-	bozmak		
	b.-ılmağanı 50/12, 50/12		
	[=2]		

	b.-ip (bügip) 13/25, 60/28, 92/14		[=1]
	b.-telgen 3/20	bülin-	mahvolmak
	b.-telip 11/11, 11/37		b.-e 10/24
	[=8]		b.-erdey 48/32
bükil	tüm	bülkilde-	[=2]
	b. 27/27, 30/34, 42/1, 53/12, 6/33, 82/1		atmak (kalbi, damarı)
	[=6]		b.-gen 7/26, 78/3
bükir	kambur		b.-y 11/14
	b.+di 17/18	bür	[=3]
	[=1]		mide mukozasının çok küçük kıvrımları
bükkiş	saklayan		b. 55/36
	b. 91/33		[=1]
	[=1]	bür-	bürümek, sarmak, örtmek
bükte-	katlamak		b.-gen 60/38, 86/26
	b.-di 50/17		b.-ip 41/32, 70/27, 86/9, 90/39
	b.-lgen 50/20		[=6]
	b.-lip 88/21	bürip-bürip	üst üste sarmak, bürümek, örtmek
	b.-p 82/5		b.- 80/37, 88/30
	b.-tilip 16/18		[=2]
	[=5]	bürge	pire
büldir-	mahvetmek		b. 55/37
	b.-gen 86/37		[=1]
	b.-ip 61/9	bürik-	serpmek
	b.-üwin 61/9		b.-ken 76/38
	[=3]		[=1]
büldirşin	çocuk, genç	bürke-	örtmek, kapatmak
	b.+dey 36/9		b.-di 82/23
	[=1]		b.-gisi 45/40
bülik	isyan		b.-ngen 2/14
	b.+i (bülügi) 35/20		

	b.-nıptı 57/28 [=4]	büyreğ-büyreğ	böbreğ gibi (boğum boğum anlamında)
bürki-	yüzüne vurmak, serpmek		b. 81/21 [=1]
	b.-p 20/2 [=1]	büyreğten-	beslenmek
bürkit	kartal		b.-gen 83/12 [=1]
	b. 43/35, 43/35 [=2]	çarka	işki bardağı
bürşik	tomurcuk		ç.+sın 69/18 [=1]
	b. 7/18 [=1]	Çernyaev	Soviyetler dönemindeki Türkistan bölgesinin baş komutanı, vali olan kişinin ismi
bütün	tam		ç. 51/26, 51/28
	b. 3/4, 47/21, 67/3 [=3]		ç.+tan 51/16
büyen	çekum		ç.+tıñ 19/9 [=4]
	b. 87/28 [=1]	Çernyaevka	Taşkent'teki bölge adı
buyır	vücudun kasık bölgesi (yan taraf, yan anlamında da kullanılır)		ç.+da 23/13
	b. 7/32		ç.+dağı 16/16, 76/34, 76/38
	b.+inde 29/6		ç.+nıñ 35/2, 6/6
	b.+indegi 96/16		[=6]
	b.+ine 12/11, 29/5	Çilanzar	Taşkent etrafındaki 11 bölgenin birisinin adı
	b.+iniñ 36/19 [=6]		ç.+dağı 79/23
büyreğ	böbreğ		[=1]
	b. 79/34, 81/18, 82/33, 84/25	Çilanzar	Çilanzar
	b.+ti 88/35		ç. 52/39
	b.+tıñ 80/15, 81/15 [=7]	çto	[=1] (Rus. что) ne
			ç. 55/20, 58/13, 97/15

	[=3]	54/29, 55/15, 55/26, 55/30, 56/12, 56/13, 56/24, 56/39, 57/14, 57/32, 57/36, 57/7, 58/1, 58/14, 58/20, 58/31, 58/36, 58/40, 58/7, 58/8, 59/30, 59/32, 59/34, 6/13, 6/16, 6/25, 6/37, 60/17, 61/11, 61/14, 61/19, 61/33, 61/37, 61/4, 62/13, 62/32, 62/33, 62/37, 62/40, 62/8, 63/11, 63/17, 63/21, 63/23, 63/3, 63/30, 63/34, 64/24, 64/37, 65/14, 65/22, 65/23, 65/26, 65/3, 65/39, 66/24, 67/15, 67/27, 67/9, 68/10, 68/13, 68/15, 68/2, 68/22, 68/29, 68/39, 69/15, 69/19, 69/39, 7/13, 7/23, 70/1, 70/20, 71/17, 71/34, 72/15, 72/25, 72/30, 72/4, 72/40, 72/5, 73/15, 73/16, 73/17, 73/21, 73/23, 73/24, 73/25, 73/38, 73/6, 73/7, 74/21, 74/30, 74/37, 75/15, 76/15, 76/23, 76/24, 76/35, 76/38, 76/40, 76/9, 77/21, 77/27, 78/1, 78/1, 79/22, 79/7, 79/8, 8/12, 8/12, 8/31, 8/39, 8/8, 8/8, 80/1, 81/11, 81/18, 81/21, 81/29, 81/31, 81/5, 82/14, 82/14, 82/34, 82/6, 83/2, 83/27, 83/31, 83/32, 83/33, 83/38, 84/32, 84/35, 84/37, 84/6, 85/3, 85/5, 85/5, 86/15, 86/16, 86/24, 87/23, 87/26, 87/27, 87/31, 87/5, 87/7, 88/26, 88/29, 89/26, 89/27, 89/7, 9/25, 9/32, 90/30, 90/38, 91/11, 91/23, 91/3, 91/5, 92/25, 92/25, 92/7, 93/11, 93/13, 93/14, 93/17, 93/19, 93/26, 93/29, 93/3, 93/37, 93/6, 94/2, 94/21, 94/29, 94/37, 94/37, 94/4, 94/9,
da	(Rus. да) evet	
	d. 21/33, 21/33, 21/36, 76/8, 76/9	
	[=5]	
da	bağlaç	
	d. 10/17, 10/3, 10/34, 11/11, 11/19, 11/30, 11/36, 12/17, 13/24, 14/37, 15/29, 15/37, 15/6, 16/22, 16/9, 17/12, 17/18, 18/12, 18/17, 18/20, 18/40, 19/21, 19/22, 19/3, 2/21, 2/33, 2/37, 2/37, 20/15, 20/19, 20/19, 20/5, 20/8, 21/36, 21/8, 22/21, 22/26, 22/28, 23/11, 23/2, 23/29, 24/39, 25/18, 25/24, 25/27, 25/27, 25/29, 25/40, 25/5, 26/24, 26/27, 26/33, 26/6, 28/40, 28/9, 29/13, 29/24, 3, 3/17, 3/19, 3/22, 3/8, 30/24, 30/36, 30/4, 31/29, 31/3, 31/35, 31/7, 32/12, 32/17, 32/31, 33/1, 33/16, 33/18, 33/19, 33/25, 33/35, 33/9, 33/9, 34/21, 34/23, 34/34, 34/35, 34/39, 35/32, 35/36, 36/17, 36/3, 37/11, 37/13, 37/20, 37/30, 37/5, 38/22, 38/3, 38/37, 39/14, 39/27, 39/31, 39/9, 4, 4/18, 40/17, 40/19, 40/20, 40/36, 40/9, 41/16, 41/4, 42/18, 42/19, 42/26, 42/26, 42/31, 42/32, 42/36, 43/2, 43/29, 43/36, 44/3, 44/35, 44/37, 44/37, 44/37, 45/13, 45/34, 46/12, 46/38, 47/26, 47/27, 47/9, 48/20, 49/1, 49/19, 49/23, 49/36, 49/7, 5/11, 50/15, 50/21, 50/21, 50/9, 51/24, 52/12, 52/23, 52/26, 52/6, 53/31, 53/40, 54/24,	

	95/32, 96/10, 96/12, 96/14, 96/21, 96/24, 96/28, 96/30, 96/35, 96/4, 96/9, 97/11, 97/14, 97/7, 97/8		d.+ğa 24/6 d.+nın 12/30 [=4]
dabıs	[=347] ses d.+ı 6/33, 9/22 [=2]	dalaқта-	yalpalamak d.-p 19/24, 89/25 [=2]
dağdar-	şaşırmak, duraksamak d.-ğan 24/32 d.-ğanda 8/26 d.-ıp 24/32 [=3]	dalığan	büyük, geniş d. 50/26, 84/5 [=2]
dağdı	alışkanlık d. 20/6, 25/6 d.+dağı 19/30, 58/37, 8/15 d.+ğa 41/22 d.+sı 5/38 [=7]	dambal	pantolon d. 7/33 d.+dın 7/3 [=2]
dağı	onaylamak amaçlı bağlaç d. 4/20 [=1]	damıl	rahatlık d. 56/3 [=1]
dağpırt	dedikodu d. 17/30, 60/26 [=2]	dağgoy	kibirli, havalı d. 61/8 [=1]
dalbol-	parçalanmak, kararsız kalmak, dağılmak d. 15/2, 93/34 [=2]	dağgoylık	kibirlilik, şımarıklık d. 24/6 [=1]
dala	dışarı d. 51/18 d.+da 25/13	darday	dev gibi, büyük, üstün d. 6/35 [=1]
		darı-	nasip olmak d.-ğan 15/10 d.-itın (darıtın) 25/9 d.-mağan 22/24 d.-tpay 39/2 [=4]

dariğa-ay	(ün.) pişmanlık, özlem d. 57/1 [=1]		d.-madı 62/12 d.-ta 79/9 [=2]
dastarқан	masa, masa örtüsü d. 37/38 d.+dı 71/16 d.+ğa 73/20 d.+nıñ 59/2, 71/36, 73/14, 74/29, 76/8 [=8]	dawıl	fırtına d. 97/25 [=1]
datta-	sövmek d.-ğanday 41/10 [=1]	dawıs	ses d. 22/10, 32/18, 54/4, 59/20, 61/1, 70/17, 77/1 d.+ı 11/18, 13/20, 17/20, 20/9, 27/8, 36/31, 53/21, 53/22, 65/12, 70/19, 73/19, 76/38, 78/14, 78/17, 97/24
davay	(Rus. давай) şimdi, haydi d. 70/17, 70/17 [=2]		d.+ım 95/24, 97/3 d.+ımen 3/31, 72/6, 97/27 d.+ın 15/37, 26/33, 28/40, 4/3, 59/31, 80/18, 83/5, 97/20
daw	tartışma d. 51/37, 51/40, 73/27, 93/30 d.+ğa 61/6 d.+ı 15/19 d.+ımen 14/14 d.+larına 15/19 [=8]		d.+ına 17/23 d.+ınan 9/28, 41/8 d.+ınday 4/26 d.+pen 15/37 d.+tı 60/39, 77/8 [=42]
daw-damay	tartışma, kavga d.+dan 31/33 [=1]	dawkes	uyuz, sorunlu d.+tıñ 94/10 [=1]
dawa	derman d. 51/4, 51/9, 62/2, 80/25 [=4]	dawkestik	uyuzluk d. 23/21 [=1]
dawala-	derman bulmak, care bulmak	dayın	hazır d. 15/6, 16/9, 25/8, 33/40, 50/14, 50/3, 71/24, 80/13, 95/12

	[=9]	6/12, 6/9, 60/24, 60/33, 61/13, 61/37, 61/5, 61/7, 62/25, 64/1, 65/38, 65/40, 66/17, 66/22, 66/24, 66/3, 66/3, 67/2, 67/35, 67/37, 67/7, 69/17, 69/17, 69/32, 7/36, 70/22, 70/26, 71/16, 71/24, 72/11, 72/21, 72/23, 72/28, 72/28, 72/37, 73/29, 73/39, 73/39, 73/39, 73/9, 75/37, 75/38, 75/4, 76/14, 76/25, 76/34, 76/35, 76/39, 77/10, 77/21, 77/34, 78/21, 78/3, 78/3, 78/40, 79/1, 79/22, 8/35, 80/29, 81/1, 81/10, 81/29, 81/39, 82/10, 82/17, 82/17, 82/30, 83/15, 83/22, 84/21, 84/38, 86/20, 86/40, 86/9, 87/24, 87/28, 87/7, 89/36, 90/15, 90/22, 90/27, 91/21, 91/35, 92/11, 92/13, 92/15, 92/26, 93/29, 93/3, 94/23, 94/33, 95/3, 95/37, 96/18, 96/33, 96/33, 97/26
dayında-	hazırlamak d.-lğanım 93/26	
	[=1]	
dayındal-	hazırlanmak d.-uwğa 95/13	
	[=1]	
dayındık	hazırlık d. 95/14	
	[=1]	
de	sıralama bağlacı d. 10/14, 10/17, 11/33, 14/2, 14/21, 14/6, 15/6, 15/9, 16/8, 17/12, 17/18, 17/25, 17/25, 18/30, 20/17, 20/24, 20/28, 20/31, 20/4, 21/14, 22/26, 22/6, 22/7, 23/1, 23/15, 23/16, 23/27, 23/36, 23/38, 24/13, 24/33, 25/10, 25/34, 25/40, 25/8, 26/17, 26/2, 26/39, 27/11, 27/3, 28/29, 28/3, 28/4, 28/40, 29/8, 3/26, 3/31, 3/33, 3/9, 30/10, 30/6, 31/25, 31/25, 31/28, 32/19, 33/14, 33/21, 35/26, 35/32, 35/41, 36/4, 37/35, 38/10, 38/11, 38/21, 38/22, 38/3, 38/7, 4/26, 4/31, 4/35, 40/38, 41/17, 41/21, 41/29, 41/6, 42/37, 43/14, 43/24, 43/40, 43/6, 44/29, 45/11, 45/39, 47/28, 48/13, 48/15, 48/17, 49/2, 49/29, 49/32, 49/33, 49/34, 50/17, 50/27, 50/31, 50/31, 51/2, 51/20, 52/25, 52/31, 52/8, 53/19, 53/30, 53/8, 54/1, 54/11, 54/13, 54/36, 54/8, 56/31, 56/31, 58/11, 58/12, 58/39, 59/14, 59/14, 59/29, 59/8,	[=216]
		de- demek, söylemek d.-di 10/25, 10/35, 11/17, 11/29, 14/31, 16/3, 17/3, 19/14, 19/7, 20/26, 20/28, 21/11, 21/3, 21/33, 21/36, 21/5, 22/26, 22/37, 22/9, 23/1, 23/12, 25/15, 25/18, 26/26, 26/28, 26/32, 26/37, 26/4, 27/7, 3/18, 32/34, 33/39, 33/9, 34/24, 34/33, 35/15, 36/1, 37/17, 37/22, 37/27, 37/29, 37/35, 39/5, 40/23, 40/26, 43/1, 43/13, 43/25, 43/4, 43/8, 45/19, 45/4, 46/5, 48/11, 49/17, 49/22, 49/25, 49/33, 49/5, 50/19, 50/24, 51/13, 51/26, 51/35, 51/39, 51/4, 52/10, 52/14,

52/2, 52/23, 52/27,
52/35, 53/20, 53/32,
54/25, 54/27, 54/7,
54/8, 55/20, 55/6,
57/15, 57/22, 58/13,
58/29, 58/31, 58/4,
59/6, 60/25, 60/33,
60/33, 60/7, 62/2,
63/22, 63/38, 64/2,
64/21, 64/35, 65/1,
65/11, 65/20, 65/27,
65/37, 66/15, 66/2,
66/22, 66/28, 66/32,
66/36, 66/39, 67/11,
67/11, 67/13, 67/4,
69/32, 69/35, 70/17,
71/10, 72/27, 72/30,
72/32, 73/15, 73/15,
73/21, 74/36, 75/10,
75/13, 75/32, 75/34,
75/39, 76/10, 76/16,
76/19, 76/31, 76/37,
76/8, 77/6, 78/1,
78/12, 78/20, 78/21,
78/33, 78/36, 79/30,
79/9, 80/19, 80/3,
80/35, 81/40, 81/9,
82/22, 82/29, 82/36,
82/6, 82/9, 83/19,
83/37, 83/4, 83/40,
83/9, 84/32, 84/34,
84/37, 84/7, 84/8,
85/3, 85/4, 86/3,
86/39, 87/22, 87/22,
87/37, 87/40, 88/14,
88/18, 88/24, 88/31,
88/6, 9/19, 94/16,
94/20, 94/21, 94/38,
94/5, 95/12, 95/14,
95/4, 96/31, 97/1,
97/11, 97/15, 97/16,
97/16, 97/9

d.-dim 53/4, 70/36,
74/5, 76/3, 85/10,
90/1, 94/18, 94/21,
95/10, 95/11, 95/2

d.-geli 23/35

d.-gen 10/14, 14/4,
17/18, 17/5, 18/26,
2/2, 20/23, 23/15,
23/6, 24/36, 24/9,
24/9, 3/10, 3/13,
35/14, 36/34, 37/21,
39/37, 42/29, 49/6,
5/20, 51/22, 54/17,
57/23, 60/27, 61/1,
61/15, 61/27, 62/38,
62/39, 62/39, 63/10,

63/9, 66/39, 68/11,
68/17, 69/1, 7/15,
7/22, 72/7, 79/26,
79/34, 8/23, 80/4,
84/29, 84/37, 86/12,
86/6, 87/4, 88/6,
9/2, 90/3, 90/38,
91/16, 96/1, 97/3

d.-gende 12/39,
56/8, 68/9, 72/36,
86/38

d.-gendey 25/19,
3/23, 34/12, 38/21,
65/12, 69/18, 94/35

d.-gendi 13/5

d.-geni 40/37,
43/14, 54/31, 56/38,
60/7, 77/15, 95/10,
95/8

d.-geniņ 83/19

d.-geniņiz 22/34

d.-geniņmen 17/37

d.-genimde 75/31

d.-genine 82/30

d.-genmen 29/9

d.-gesin 89/25

d.-giņ 82/38

d.-me 52/32

d.-mekpiņ 82/24

d.-mesen 14/22,
36/14, 41/4, 47/3,
5/16, 50/14, 85/13

d.-meyak 18/19

d.-meymisiņ 38/3

d.-p 10/19, 10/3,
11/27, 12/25, 12/26,
12/28, 14/20, 14/3,
15/6, 15/7, 16/17,
17/19, 2/17, 2/6,
20/19, 20/36, 21/18,
21/19, 21/28, 21/39,
21/9, 22/1, 23/12,
24/17, 24/5, 24/6,
25/11, 26/1, 26/27,
27/17, 27/22, 27/33,

28/6, 3/26, 3/35,
30/12, 31/11, 31/13,
31/23, 31/5, 31/6,
32/36, 32/4, 33/14,
33/23, 33/23, 34/18,
35/23, 35/25, 35/33,
36/25, 36/31, 37/23,
37/30, 37/36, 37/38,
38/2, 38/30, 38/38,
39/34, 39/35, 4/13,
4/27, 4/28, 40/20,
40/29, 40/3, 41/18,
41/34, 41/6, 42/18,
42/25, 42/3, 42/31,
43/19, 43/36, 43/39,
43/9, 46/15, 46/2,
46/20, 46/35, 48/24,
48/25, 48/7, 49/13,
49/37, 5/9, 50/2,
51/17, 51/26, 51/38,
52/14, 52/24, 52/36,
52/7, 53/37, 54/34,
54/36, 55/24, 55/25,
56/21, 56/28, 57/18,
57/26, 57/30, 57/5,
58/19, 58/22, 59/26,
59/32, 60/1, 60/13,
60/20, 60/39, 61/5,
61/5, 62/1, 62/20,
62/25, 62/7, 63/11,
63/26, 63/29, 63/37,
64/10, 65/1, 65/2,
65/35, 66/13, 66/16,
66/21, 66/24, 66/29,
66/33, 66/8, 67/33,
67/34, 67/6, 68/33,
68/35, 68/9, 69/28,
69/32, 69/6, 7/24,
7/6, 70/29, 70/33,
71/11, 73/12, 73/15,
73/21, 73/6, 75/12,
75/13, 75/28, 77/17,
77/37, 78/26, 78/5,
79/22, 79/7, 8/13,
8/26, 8/8, 8/9,
80/22, 80/4, 81/18,
82/11, 82/20, 82/25,
82/31, 82/32, 83/28,
84/39, 85/21, 85/5,
86/21, 87/17, 87/18,
87/18, 88/3, 89/26,
89/30, 89/35, 89/9,
9/31, 9/9, 90/14,
90/27, 90/40, 92/28,
92/33, 93/12, 93/19,
93/37, 93/4, 93/4,
94/13, 94/23, 94/40,
95/1, 96/10, 96/16,
96/21, 96/8, 97/30

d.-r 13/26

d.-rlik 13/24

d.-rliktey 14/17,
15/10, 16/36, 5/28

d.-se 16/9, 33/7,
39/8, 39/8, 48/33,
48/34, 65/30, 75/28

d.-señ 41/9, 41/9,
42/24, 46/4, 50/2,
58/12, 68/35, 81/29,
84/8

d.-sem 23/11

d.-sin 25/30

d.-şi 52/17

d.-wden 26/24

d.-wge 50/14, 82/39

d.-wşi 22/22, 59/8,
79/24

d.-y 15/15, 42/6,
80/34

d.-ydi 17/38, 21/19,
22/2, 39/12, 39/3,
44/35, 48/1, 51/41,
56/29, 56/30, 60/14,
61/12, 69/36, 69/39,
70/6, 73/18, 93/32,
93/33

d.-yin 55/25

d.-ymin 64/2,
66/27, 74/6, 75/16

d.-ymin (deym)
86/13

d.-ymisiñ 30/30,
33/39, 43/15, 44/2,
46/11, 53/15, 64/29,
85/19, 85/7, 96/4

d.-ymisiz 21/11,
86/39

d.-ysiñ 36/2, 43/8,
66/39, 75/11

d.-ysiñaw 44/8

d.-ysiñder 25/22,
27/1

d.-ysiz 52/5, 54/22

	d.-ytin 15/27, 15/27, 23/39, 25/27, 45/6, 50/36, 6/34, 60/23, 77/36		d.-ip (demigip) 41/7, 48/29
	[=599]	den	[=3] önem
degdi-	ısınmak, rahatlamak		d. 82/35, 91/6
	d.-p 37/2		[=2]
	[=1]	dene	vücut, gövde
degende	aslında		d.+ıdı 27/27
	d. 5/15		d.+ge 39/21
	[=1]		d.+mmen 78/39
deliy-	büyüme, genişlemek		d.+ mdi 93/9
	d.-ip 16/25		d.+ni 78/9
	[=1]		d.+si 24/20, 67/36, 82/13
dem	nefes		d.+sin 18/7, 43/30, 88/19, 97/34
	d. 18/26, 22/36		[=12]
	d.+i 59/33	der	tam
	d.+in 43/1		d. 28/34, 92/17
	d.+niğ 81/39		[=2]
	[=5]	derlik-	üşenmek, yorulmak, bıkmak
dembe dem	hemen, anında		d.-pey 6/7
	d. 22/36		[=1]
	[=1]	dert	dert, problem, bahane
dembil-dembil	üst üste		d. 20/20
	d. 51/25, 55/35		[=1]
	[=2]	des	fırsat
deme-	desteklemek		d. 47/24, 5/16
	d.-yin 90/14		[=2]
	[=1]	deyin	kadar, dek
demik-	çabalamak, zorlanmak, güç kaybetmek		d. 1/14, 11/34, 26/13, 3/14, 33/30, 35/5, 36/3, 45/7, 5/29, 50/32, 6/23, 6/7, 62/29, 62/30,
	d.-esiz (demigesiz) 48/32		

	63/15, 63/7, 71/19, 72/39, 83/1, 83/35, 91/3, 93/13		[=1]
	[=22]	däsımäl	havlu
däl	tam, doğru		d.+day 72/10
	d. 15/35, 21/13, 21/17, 28/31, 31/30, 32/31, 41/3, 50/9, 52/12, 52/20, 55/22, 63/29, 64/1, 73/34, 74/38, 74/6, 77/7, 77/9, 82/8, 84/38, 88/6	dät	[=1] sabır, güç
	[=21]		d. 62/21
dälel	delil		d.+i 62/39
	d. 57/18, 78/34	däw	d.+im 73/31, 74/25
	d.+in 17/15		d.+imniñ 73/33
	[=3]		[=5]
däm	tat	däyäk	dev
	d. 3/7		d. 4/26, 41/36, 79/15, 82/30, 85/1
	d.+i 94/34		[=5]
	d.+imiz 93/27		delil, örnek, savunma
	d.+in 20/8, 28/28, 42/15, 58/2, 60/35, 64/7, 80/15		d. 47/34, 57/19
	d.+nen 54/14	dıbıs	[=2] ses, ün
	[=11]		d. 60/36, 81/13, 85/13, 9/25
däri	ilaç	dım	d.+ına 4/5
	d. 88/5		[=5] hiç, hiçbir şey
	d.+men 41/6		d. 3/5
	d.+sin 87/9		d.+ın 68/17
	d.+niñ 5/5	dırday	[=2] iri, büyük
	[=4]		d. 25/13
däris	ders, konuşma		[=1]
	d.+iniñ 29/33	dıñgek	sütun
	[=1]		d. 66/5
därmen	güç, kuvvet		d.+i (dıñgegi) 67/26
	d.+i 39/23		d.+tey 64/32

	d.+tiñ 64/33		[=2]
	[=4]	dirilde-	titre-
diñke	direnç, dayanım		d.-rin 73/19
	d.+sin 32/34		[=1]
	[=1]	dittegen	amaçladığı
dikekte-	sabırsızlık tanıtarak birisini rahatsız etmek		d.-65/34
	d.-r 11/26	diwana	derviş
	[=1]		d. 73/6
dilgir	ihitiyaç		[=1]
	d. 17/40, 33/18	diyirmen	değirmen
	[=2]		d.+niñ 70/31
dilmärsi-	akıllı görünmeye çalışmak, bilmiş görünmek		[=1]
	d.-üw (dilmärsüw) 21/27	doñız	domuz
	[=1]		d.+dın 88/33
din	din	doğal	beceriksiz
	d.+i 14/33, 18/18		d. 35/39
	[=2]	domala-	yuvarlanmak
dinastiya	(Rus. династия) hanedan		d.-ğanda 60/18
	d.+niñ 6/26, 69/36		d.-p 29/1, 93/26
	[=2]		[=3]
dindarlıq	dindarlık	domalaq	yuvarlak
	d.+ındayaq 7/17		d. 11/3, 59/1
	[=1]	dombıq-	[=2]
dir et-	titremek		şışmek
	d.- 25/17, 3/10		d.-adı (dombıgadı) 64/27
	[=2]		d.-қан 7/10
diril	titreşim		d.-қанın 64/25
	d.+di 22/14		[=3]
	d.+ge 87/36		

dombıra	Kazak Türklerinin milli müzik aleti		d. 48/15, 48/37, 49/7
	d. 92/14		[=3]
	d.+nıñ 18/14	döñgelek	teker
	[=2]		d.+ti 95/4
donçak	(Rus. доңчак) Don asilli at		[=1]
	d.+tıñ 91/13	döñkigen	çıkıntılı
	[=1]		d. 77/28, 8/14, 91/13
dorba	torba, çuval		[=3]
	d.+nı 95/33	döñkiy-	kabarmak, sert davranmak
	[=1]		d.-e 14/3
dos	dost, arkadaş		[=1]
	d. 24/8, 26/40, 31/16, 74/4	dönejin	dört yaşındaki ineklerle atlara denir
	d.+ı 51/6		d.+di 28/35
	d.+ımnan 76/33		[=1]
	d.+ın 86/34	dönendik	dört yaşındaki erkek hayvan
	d.+ınan 30/18		d.+in (dönendigin) 92/15
	d.+tan 51/5		[=1]
	d.+tıñ 30/17		[=1]
	[=10]	döp	tam, kesin
doyr	kalın, sert		d. 50/37
	d. 8/9		[=1]
	[=1]	duğaysälem	selamlar
döñbek-döñbek	çıkıntılı		d. 94/32
	d. 2/15		[=1]
	[=1]	durıs	doğru
döñgele-	yuvarlamak		d. 25/23, 35/32, 38/8, 51/4, 55/26, 58/5, 63/10, 63/11
	d.-p 20/29, 34/12		[=8]
	d.-tip 36/12		[=8]
	[=3]	Duvrov	kişi adı
döñgelek	yuvarlak		d.+tıñ 48/35

	[=1]		d.+imen 59/29
duşpan	düşman		d.+men 84/22
	d.+men 81/38		d.+nen 59/30
	[=1]		[=9]
duwa	dua	düniye	dünya
	d. 62/3		d. 37/9
	[=1]		d.+de 87/12
duwanbası	kaymakam		d.+degi 86/33
	d.+lardıñ 32/2		d.+ge 51/30, 55/5, 84/12
	[=1]		d.+niñ 65/29
duwkat	Rus sigarası		[=7]
	d. 34/19	dürsilkingende	ürperdiğinde
	d.+tıñ 4/19		d. 29/14
	[=2]		[=1]
düñk	pat (yansıma sesi)	dürbi	dürbün
	d. 11/18, 9/25		d. 34/17, 35/29, 4/10, 6/1
	[=2]		
düñk-düñk	pat pat		d.+niñ 35/28
	d. 78/23		d.+sin 36/4
	[=1]		[=6]
dübiri	gürültü	dürkin	kere, defa
	d.+ge 10/8, 30/37		d. 7/29, 71/3
	d.+i 10, 10/4		[=2]
	[=4]	dürsil	gürültü
düley	azılı		d.+in 39/9
	d. 25/36, 63/16		[=1]
	[=2]	düysenbi	pazartesi
düm	dipçik		d. 32/37
	d. 2/20, 57/12, 59/32		[=1]
	d.+derin 20/4	e	ünlem
	d.+di 62/6		e. 37/22, 64/21, 66/15
	d.+i 72/21		[=3]

e-

imek

e.-di 1/10, 1/11, 10/14, 10/17, 10/3, 10/36, 11/2, 11/33, 11/34, 12/11, 12/21, 12/35, 12/8, 13, 13/13, 13/26, 13/32, 13/6, 14/20, 14/22, 14/29, 14/5, 15/31, 17/32, 18/11, 18/21, 19/11, 19/16, 19/21, 19/30, 2/11, 2/27, 2/35, 2/6, 20/2, 20/23, 20/32, 20/36, 21/10, 21/21, 21/28, 22/22, 23/34, 23/38, 23/8, 24/31, 24/34, 25/24, 25/27, 26/21, 27/21, 27/25, 28/12, 28/16, 28/27, 29/10, 29/15, 29/24, 29/26, 29/34, 29/4, 3, 3/25, 3/30, 3/36, 3/6, 30/26, 31/19, 31/34, 32/29, 33/14, 33/15, 33/26, 34/18, 34/33, 35/23, 35/3, 35/30, 35/7, 36/26, 36/35, 36/38, 37/13, 37/23, 37/36, 38/14, 39/29, 39/34, 39/39, 4, 4/13, 4/31, 40/19, 40/29, 40/33, 41/12, 41/18, 41/36, 42/10, 42/18, 42/31, 42/35, 42/39, 43/17, 43/21, 43/29, 43/35, 44/10, 44/13, 44/6, 45/1, 45/20, 45/5, 46/6, 47/29, 48/25, 48/36, 49/14, 49/25, 49/38, 49/39, 5/21, 5/27, 5/39, 50/23, 50/28, 50/39, 51/1, 51/15, 51/28, 51/37, 52/11, 52/3, 53/12, 53/2, 55/16, 55/21, 55/35, 55/38, 56/12, 56/21, 56/3, 56/39, 57/13, 57/21, 57/26, 57/32, 58/19, 58/2, 58/24, 58/24, 58/27, 58/29, 58/31, 58/32, 58/36, 59/12, 59/26, 59/37, 59/8, 6/20, 6/28, 6/37, 60/1, 60/15, 60/20, 60/35, 61/13, 61/23, 62/20, 62/37, 62/4, 63/2, 63/25, 63/27, 64/10, 64/36,

64/6, 65/12, 65/2, 65/21, 65/32, 66/18, 66/33, 66/37, 66/7, 67/18, 67/26, 67/33, 67/6, 67/8, 68/16, 68/24, 68/39, 68/6, 69/15, 69/22, 69/32, 69/6, 7/22, 7/31, 7/39, 7/9, 70/1, 70/28, 70/6, 70/8, 70/8, 71/1, 71/23, 72/31, 72/40, 73/10, 73/28, 73/4, 74/21, 74/29, 74/39, 75/14, 75/15, 75/3, 76/25, 76/6, 77/10, 77/15, 77/32, 77/36, 78/16, 78/26, 79/24, 8/29, 8/4, 80/24, 80/33, 80/37, 81/10, 81/19, 81/6, 82/18, 82/2, 82/30, 82/8, 84/12, 86/21, 87/25, 87/4, 87/40, 89/10, 89/18, 89/27, 89/3, 89/34, 9/22, 9/28, 9/3, 9/36, 90/14, 90/17, 90/2, 91/28, 92/20, 92/28, 92/32, 92/5, 92/8, 93/38, 94/10, 94/3, 95/10, 95/17, 95/35, 96/28, 96/34

e.-diñ 65/36

e.-diñ (eñ) 41/31, 43/10, 66/16, 66/29, 69/27, 79/35, 84/32, 84/34, 86/17

e.-diñiz 55/6

e.-diñiz(eñiz) 66/14

e.-dik (ek) 23/10, 66/32, 88/12, 88/13, 88/14, 88/14, 88/17, 92/10

e.-dim 76/23

e.-dim(em) 22/1, 22/4, 42/40, 44/1, 49/22, 52/34, 62/20, 69/28, 70/15, 70/31, 70/34, 71/11, 71/24, 71/33, 72/14, 72/29, 73/12, 73/15, 75/23, 76/35, 76/8, 77/1, 88/28, 90/23, 90/27, 90/40, 90/8, 91/23,

91/31, 92/1, 92/15,
92/29, 92/33, 92/4,
93/12, 93/19, 93/4,
93/8, 94/13, 94/35,
94/8, 95/22, 95/3,
96/10, 96/16, 96/21,
96/24, 97/14, 97/21,
97/30, 97/5

e.-ken 10/24, 11/11,
11/27, 11/5, 12/24,
13/18, 13/6, 14/24,
14/35, 14/37, 14/7,
15/26, 15/28, 16/18,
16/2, 16/36, 17/11,
17/20, 19/20, 2/27,
2/3, 20/5, 22/12,
22/18, 22/26, 23/12,
23/27, 23/5, 24/23,
24/37, 25/16, 25/24,
25/4, 25/8, 26/12,
26/19, 27/11, 27/26,
27/33, 28/13, 28/5,
29/38, 29/8, 3/10,
3/36, 30/14, 30/21,
30/6, 31/13, 31/15,
31/28, 32/17, 32/23,
32/30, 33/17, 33/9,
34/19, 34/31, 34/7,
35/10, 35/17, 35/35,
36/14, 36/26, 36/6,
37/12, 37/36, 37/39,
38/30, 38/32, 39/15,
39/21, 4, 4/11, 4/18,
4/28, 40/13, 40/31,
40/38, 41/26, 42/13,
42/20, 42/39, 42/5,
43/2, 43/7, 44/28,
44/30, 44/32, 44/37,
44/5, 45/2, 45/24,
45/28, 45/40, 45/9,
46/12, 46/26, 46/5,
47/27, 47/37, 48/18,
48/4, 48/5, 48/6,
49/1, 49/28, 49/30,
49/31, 49/31, 49/40,
49/9, 5/14, 5/28,
5/41, 5/5, 50/25,
50/38, 51/17, 51/22,
52/12, 52/24, 52/37,
53/17, 53/30, 54/31,
55/13, 55/19, 55/23,
55/3, 55/7, 56/11,
56/22, 56/28, 56/5,
57/11, 57/26, 57/30,
57/35, 58/16, 58/20,
58/33, 58/38, 59/27,
59/9, 60/13, 60/17,
60/21, 60/27, 60/4,
60/7, 60/9, 61/29,
61/32, 61/37, 62/7,

63/11, 63/17, 63/19,
63/33, 63/39, 63/5,
63/9, 64/38, 66/32,
66/7, 67/10, 67/19,
67/27, 67/39, 68/19,
68/40, 69/19, 69/36,
69/39, 69/39, 7/24,
7/40, 70/23, 70/32,
70/6, 71/18, 71/30,
71/34, 72/37, 73/2,
74/32, 75/30, 75/38,
76/37, 77/14, 77/23,
79/16, 79/22, 79/3,
80/13, 80/21, 80/34,
80/9, 81/18, 81/2,
81/20, 81/39, 82/12,
82/16, 82/21, 82/34,
83/20, 84/21, 84/3,
85/14, 85/25, 85/30,
86/24, 86/8, 87/14,
87/2, 87/34, 87/36,
87/37, 87/37, 88/17,
88/18, 88/22, 88/3,
88/4, 88/6, 89/28,
89/38, 9/10, 9/24,
9/37, 9/5, 90/10,
90/21, 90/27, 90/32,
91/14, 91/27, 91/33,
91/5, 92/35, 92/4,
92/7, 93/31, 94/2,
94/22, 94/23, 94/24,
94/28, 94/36, 94/6,
95/10, 95/20, 95/29,
95/37, 95/8, 96/10,
96/12, 96/34, 97/13,
97/23

e.-keni 33/10, 41/3

e.-kenimdi 80/16

e.-keninđi 24/13

e.-kenin 12/33,
21/26, 3/6, 34/30,
38/15, 7/17, 72/13,
81/34, 90/7, 95/34

e.-kenine 22/6

e.-kenmin (ekem)
53/18, 78/38, 91/17,
92/16, 97/4

e.-kensiğ 44/10,
48/13, 64/27

e.-kensiz 54/39

[=631]

boynuzdiken otu

ebelek

	e. 87/7		60/32, 61/25, 64/12, 80/40
	[=1]		[=9]
edäwir	oldukça	ekensiň-aw	öyle imişsin
	e. 37/2		e.- 65/16
	[=1]		[=1]
edi-aw	takminen öyle idi	ekeş	bile, dahil
	e.- 57/5		e. 11/19, 56/5, 72/39, 81/10, 89/21
	[=1]		
eee	ünlem		[=5]
	e. 43/13	ekewi-aq	ancak ikisi
	[=1]		e. 4/19
ege-	törpülemek		[=1]
	e.-p 19/38	ekewlep	ikisi, birlikte
	[=1]		e. 57/9
eger	eğer		[=1]
	e. 15/13, 47/6, 66/25, 79/22	eki	iki
	[=4]		e. 11/11, 11/37, 11/37, 11/9, 12, 12/2, 12/35, 15/31, 15/8, 16/33, 19/19, 19/22, 19/22, 2/22, 2/23, 20/3, 21/19, 22/11, 22/20, 24/22, 24/22, 24/38, 25/31, 27/19, 29/9, 3/13, 3/20, 30/40, 30/40, 31/1, 31/36, 34/10, 34/19, 34/26, 35/13, 36/16, 37/1, 37/4, 37/8, 38/19, 4/8, 40/1, 42/18, 42/8, 43/3, 47/14, 5/24, 50/17, 50/32, 51/19, 55/15, 55/34, 55/34, 57/10, 6/16, 61/30, 64/29, 64/33, 65/14, 65/7, 67/2, 67/3, 67/35, 67/9, 68/2, 7/10, 70/26, 70/32, 71/22, 71/3, 71/35, 72/18, 72/7, 74/11, 74/16, 76/21, 76/23, 77/22, 77/6, 77/6, 77/9, 78/21, 78/32, 79/38, 8/31, 8/32, 80/6, 82/5, 83/26,
egiz	ikiz		
	e. 12/15		
	e.+diň 12/17, 30/10		
	[=3]		
ego prevosxoditelstvo	(Rus. его превосходительств o) büyük efendim		
	e. 47/19		
	[=1]		
ego veličestvo	(Rus. его величество) yüce efendim		
	e. 47/18		
	[=1]		
eken-aw	öyle imiş		
	e.- 34/23, 44/17, 6/25, 60/30, 60/31,		

83/30, 83/30, 83/34, 84/1, 84/10, 84/14, 85/29, 85/37, 87/9, 88/10, 88/10, 88/21, 90/31, 90/34, 91/22, 91/22, 92/38, 96/23, 96/23, 97/1		[=169]
e.+ew (ekew) 11/2, 15/10, 16/37, 69/17, 76/10, 33/10, 64/33	eki-ekewden	iki'şer e. 32/1 [=1]
e.+ewden (ekewden) 16/37	ekiyuday	iki türlü, farklı e. 15/9 [=1]
e.+ewdi (ekewdi) 15/24	ekilen-	boşuna çabalamak e.-gen 61/8 [=1]
e.+ewdiñ (ekewdiñ) 69/4	ekindi	ikinci vakti e.+ge 38/25, 39/16 [=2]
e.+ewi (ekewi) 3/3, 66/3, 66/3, 68/5, 69/17, 70/3, 70/5, 8/6, 88/9, 88/9, 93/2	ekpinde-	hızlanmak e.-p 43/32 [=1]
e.+ewimiz (ekewimiz) 84/11, 84/15, 85/6, 85/9	ekşe-	ayıklamak e.-lip 12/10 e.-p 9/7 [=2]
e.+ewimizdiñ (ekewimizdiñ) 85/28	el	halk, millet e. 12/36, 19/33, 20/19, 23/8, 24/20, 30/40, 37/23, 44/4, 46/41, 51/22, 54/13, 58/22, 58/27, 61/28, 61/5, 62/28, 62/30, 62/39, 66/31, 70/38, 75/7, 76/17, 80/24, 82/21, 83/17, 87/2
e.+ewimizdi(ekewi mizdi) 73/5		e.+den 96/2 e.+di 17/12, 20/24, 50/35, 61/16, 79/22
e.+ewin (ekewin) 14/10, 15/22, 34/13, 38/13, 55/17, 69/17, 90/5		e.+diñ 12/29, 14/17, 18/16, 20/21, 30/35, 30/38, 39/38, 44/9, 46/29, 46/37, 50/35, 51/16, 53/8, 54/13, 55/24, 58/23, 61/31, 63/18, 63/18, 63/19,
e.+ewine (ekewine) 13/17, 93/34		
e.+ewiniñ (ekewiniñ) 15/20, 34/27, 48/17, 93/33		
e.+ge 49/34		
e.+nşi 12/3, 12/3, 2/39, 23/15, 29/33, 33/12, 33/24, 46/13, 59/10, 69/13, 72/20, 72/8, 89/38, 89/39, 94/38, 94/4, 95/7		
e.+nşiden 54/19		
e.+nşisin 79/31		

	64/1, 64/12, 64/14, 91/9, 93/30		[=1]
	e.+ge 13/4, 51/12, 66/20, 76/18, 89/7	eli	(ölçü birimi olarak) parmak
	e.+imen 8/33		e. 11/9, 38/19, 38/19, 48/28, 85/29, 9/31, 90/11
	e.+ine 75/29, 8/22		[=7]
	e.+inen 8/32, 80/38	elik	karaca
	[=67]		e. 1/15
eldik	milliyetçilik		e.+ten 28/31
	e.+i (eldigi) 64/14		[=2]
	[=1]	elik-	gaza gelmek
eleğ et-	irkilmek, tepki vermek		e.-ip (eligip) 10/14
	e.-üwge 74/38		e.-tirip 18/34
	[=1]		[=2]
eleğ-alağ	kımıldayan, hareket eden	elilendirip -	parmak ölçüsüyle ölçerek
	e. 6/1		e.- 56/7
	[=1]		[=1]
ele-	dikkate almak	elit-	etkilemek
	e.-gen 53/29		e.-ip (eltitip) 18/34
	e.-megen 21/6		[=1]
	e.-nip 89/34	eljire-	duygulanmak
	[=3]		e.-p 84/9
eles	hayalet		[=1]
	e. 62/15, 62/17	elpekat-	(insan için) efil efil etmek, başını eğmek, herşeye tamam demek
	e.+tey 92/27		e.-pağanına 48/26
	[=3]		[=1]
elestet-	göz önüne getirmek, canlandırmak	elpilde-	(insan için) efil efil etmek, başını eğmek, herşeye tamam demek, saf olmak
	e.-e 56/14		e.-y 19/6
	[=1]		[=1]
elgezektik	mertlik		
	e.+in (elgezektigin) 91/33		

elpildek	saf	41/6, 42/32, 44/28, 44/29, 44/36, 44/8, 45/30, 46/15, 46/3, 46/3, 46/8, 49/15, 51/29, 52/20, 54/32, 54/40, 55/16, 56/31, 57/16, 6/19, 61/40, 66/24, 66/31, 68/27, 69/2, 72/24, 73/36, 74/15, 74/34, 75/21, 76/6, 8/26, 80/14, 80/24, 80/35, 80/39, 81/31, 82/2, 82/25, 82/34, 83/26, 83/28, 83/37, 83/39, 83/39, 84/11, 84/7, 84/7, 84/9, 85/23, 85/3, 85/3, 86/14, 86/3, 86/3, 87/11, 87/12, 94/17, 95/1, 95/35, 96/21
	e. 31/36	
	[=1]	
elşildik	milliyetçilik	
	e.+ 17/13	
	[=1]	
elti-	etkilenmek	
	e.-gen 4/5, 72/15	
	e.-p 84/4	
	[=3]	
elüw	elli	
	e. 51/18, 71/19	
	[=2]	e.+pin 21/18, 25/39, 52/13, 52/30, 90/40, 91/1
em	şifa	
	e.+ge 8/23	[=103]
	[=1]	
em-	emmek	emes-aw değildir
	e.-erdey 30/24	e. 61/39
	e.-gennen 69/34	[=1]
	e.-ip 54/14	emes-ti (<emesedi) değildi
	[=3]	e. 45/7, 47/26
	[=1]	[=2]
emen	meşe ağacı	emestik belli bir şeyin göründüğü gibi olmama durumuna denir
	e. 32/28	e.+imdi (emestigimdi) 92/12
	[=1]	
emes	değil	e.+in(emestigin) 93/28
	e. 1/9, 10/21, 10/39, 11/24, 11/24, 13/25, 15/32, 16/31, 16/9, 17/25, 18/16, 18/26, 18/33, 21/15, 21/5, 21/6, 22/8, 23/1, 23/22, 24/17, 24/21, 25/13, 26/12, 26/31, 27/28, 30/13, 32/4, 33/1, 33/10, 34/10, 34/15, 34/3, 35/21, 40/15, 40/24, 41/31,	[=2]
		emin- yutkunmak (bir işe girişmeden önce istekli bir şekilde hazırlanmak)
		e.-ip 17/21, 30/24, 39/13
		e.-gende 5/17

	[=4]		e. 15/2, 16/29
eminipeminip –	yutkunarak (hazırlıklı girişmek)	ene	[=2] (hayvanlar için) annesi
	e.- 63/1		e.+si 27/37
en	[=1] damga, ayrıntı, simge	engezer	e.+sine 20/30 [=2] iri, dev
	e. 4/36, 45/8		e.+dey 53/25
	e.+imdi 31/5	enjar	[=1] ilgisiz
	e.+ine 24/9		e. 22/10, 75/7, 78/2
en	[=4] yan, kenar	enşi	[=3] pay, nasip
	e.+in 18/20		e.+si 5/37, 92/4
	e.+ine 27/24, 93/19	enşile-	[=2] pay vermek
	e.+siz 89/35		e.-p 93/6
endi	[=4] şimdi	enşile-	[=1] payını almak
	e. 11/24, 11/28, 12/21, 13/13, 18/6, 20/2, 20/4, 22/23, 26/22, 27/23, 34/1, 34/34, 35/4, 36/38, 39/2, 4/34, 40/14, 43/29, 44/19, 45/32, 47/27, 47/40, 48/28, 48/39, 49/14, 5/27, 50/32, 50/40, 51/33, 52/7, 61/16, 61/9, 65/23, 65/5, 66/39, 66/39, 68/1, 72/28, 75/11, 75/11, 75/12, 77/1, 79/10, 79/27, 79/40, 80/7, 81/26, 82/37, 86/7, 91/25, 92/16, 93/13, 94/21, 96/12	entik	[=1] nefes darlığı
	e.+gi 10/4, 11/16, 2/13, 2/28, 34/13, 39/39, 4/30, 41/40, 46/15, 47/16, 49/3, 62/10, 65/29, 78/14, 81/5, 88/19, 97/24		e.+i (entigi) 69/21
	[=71]	entik-	[=1] nefessiz kalmak, nefes almakta zorlanmak
endigi	bundan sonra, artık	eñbek	e.-ip (entigip) 83/40 [=1] emek
			e.+kor 58/2
		eñgezerlik	[=1] irilik

	e.+in (eņgezerligin) 8/32		[=14]
	[=1]	er	erkek, adam
eņis	iniş		e. 49/6, 52/21, 7/7
	e. 64/8		e.+den 52/21
	e.+ke 2/21, 5/32		e.+di 66/39
	[=3]		e.+diņ 22/30, 58/27
eņkey-	eğilmek		e.+i 22/30
	e.-e		e.+iniņ 50/36
	70/26		[=9]
	e.-tip	er-	beraber gitmek, eşlik etmek
	55/15		e.-e 96/28
	[=2]		e.-edi 62/18
eņkilde-	ağlamak		e.-ip 15/18, 30/37, 39/13, 6/25, 68/29
	e.-p 83/40, 87/36		[=7]
	[=2]	ereges-	inat etmek
eņse	gönül, ruh		e.-kendey 20/5
	e.+ņdi 26/37		[=1]
	e.+mdi 74/38	erjejeyli	cüce
	[=2]		e. 23/10
eņse	tavan		[=1]
	e.+si 55/32	eri-	erimek
	[=1]		e.-tken 68/17
ep	pratiklik		[=1]
	e.+i (ebi) 41/6	erik	özgürlük
	[=1]		e. 49/21, 92/37
er	eyer		e.+i (erki) 16/6, 61/19
	e. 29/14, 29/16, 44/7, 57/17, 9/31, 90/12		[=4]
	e.+di 29/28, 29/28, 78/10	erik-	sıkılmak
	e.+diņ, 90/5, 96/19		e.-kende 54/40
	e.+imdi 9/19, 90/11		[=1]
	e.+in 9/27	erin	dudak

	e.+imen (ernimen) 50/17		e.+inen 29/18
	e.+in (ernin) 69/8, 82/7	ernewle-	[=3] kenarından
erin-	[=3] üşenmek		e.-tip 18/11
	e.-di 11/30	ersi	[=1] tuhaf, saçma, garip
	e.-ip 45/28		e. 14/30, 29/7, 54/22, 78/17, 93/38
erkek	[=2] erkek, adam		e.+li 41/28
	e. 32/16	ert-	[=6] yanına almak, beraberinde götürmek
	e.+tiş 35/40		e.-e 38/34, 42/7
erkekte-	[=2] (koku için) keskinleşmek		e.-ip 19/16, 41/13
	e.-p 95/29		e.-pese 43/40
	[=1]	erte	[=5] erken, sabahleyin
erkele-	şimarmak, naz yapmak		e.+den 44/35
	e.-tip 81/30		e.+erek (erterek) 35/32, 49/40, 72/27
	[=1]		e.+li 39/31
erkelik	şimarıklık		e.+men 44/15
	e.+inen (erkeliginen) 4/25		e.+sin 29/23
	[=1]		[=7]
erkin	özgür	erteş	yarın
	e. 61/21, 61/22, 61/23		e. 21/7, 28/36, 35/7, 35/7, 35/9, 44/16, 69/2
	[=3]		e.+ge 62/11
ermek	meşgale, uğraş		e.+gi 62/13, 63/32
	e.+i (ermegi) 65/16		[=10]
	[=1]	ertelep	erkenden
ernew	kenar		e. 44/17
	e.+in 55/14		[=1]
	e.+ine 56/7		

ertte-	eyerlemek, eyer vurmak		e.+ti 29/10, 35/33, 36/15
	e.-lgen 14/15		[=76]
	e.-p 90/6	es-	esmek
	[=2]		e.-ken 92/17
erüwlik	çıkar, fayda		e.-kendey 30/32
	e. 83/16, 84/24, 85/39		e.-ti 67/32
	e.+tiñ 83/18		[=3]
	[=4]	esawl	(Moğ.) komutan
es	akıl, hafıza		e. 25/26
	e. 59/33, 61/27, 8/18, 96/3		[=1]
	e.+i 58/5	ese	karşılık, bedel
	e.+iñizge 54/39		e.+sine 39/15, 73/24
	e.+iñnen 52/8		[=2]
	e.+imde 74/18, 74/2, 74/28, 74/9, 75/23, 76/24, 89/36, 91/20, 91/21, 91/22, 93/25, 93/26, 97/29	eseñgire-	sersemleşmek
	e.+ime 73/6, 89/14, 92/22, 92/5, 92/6		e.-p 26/36
	e.+imnen 53/15		[=1]
	e.+inde 12/12, 2/7, 28/33, 3/26, 3/32, 36/23, 36/24, 7/36, 70/10, 70/11, 70/12	esek	eşek
	e.+ine 13/11, 14/11, 19/14, 19/33, 19/7, 24/31, 25/15, 30/10, 31/10, 37/6, 38/26, 40/26, 42/4, 45/4, 47/36, 5/23, 50/16, 51/27, 52/37, 53/21, 54/1, 56/8, 57/15, 57/4, 59/23, 60/25, 61/17, 63/23, 67/18, 69/12, 7/7, 77/27, 79/2, 88/8		e. 23/9
	e.+inen 36/27		e.+tiñ 9/30
	e.+ke 73/13		[=2]
		esektey-aķ	ancak eşek kadar, küçük
			e. 27/23
			[=1]
		esektuyaq	eşeğin ayak parmakları gibi
			e. 16/16
			[=1]
		esen	sağ
			e. 32/21, 33/18
			[=2]
		esep	hesap

	e. 33/27	esehtik	eşeklik
	[=1]		e.+ke 48/4
esik	kapı		[=1]
	e. 13/16, 27/34, 55/16, 70/14	esti-	duymak
	e.+i (esigi) 90/5		e.-di 4/4, 43/32, 58/11, 80/18, 81/4
	e.+ine (esigine) 56/2		e.-gem 97/20
	e.+ke 16/27		e.-gen 13/27, 21/18, 25/39, 43/20, 56/12, 57/17
	e.+ten 69/23, 73/23		e.-gende 12/34, 26/9, 65/18, 7/5
	e.+ti 16/11, 27/7, 55/15		e.-i (esti) 60/37
	[=12]		e.-itin (estitin) 60/39
esine-	esnemek		e.-ldi 10, 27/8, 9/26, 97/24
	e.-gen 45/28		e.-lgen 44/13
	e.-p 29/11		e.-lgende 45/10
	[=2]		e.-lmedi 29/21
esit-	duyurmak		e.-megen 25/24, 77/8, 95/10
	e.-tirgen 90/24		e.-mep 69/27
	[=1]		e.-p 13/6, 19/34, 3/30, 36/35, 37/36, 59/31, 76/35, 76/36, 78/17, 79/35, 81/16, 94/33
eskadron	bölük (askeri)		e.-rtip 26/34
	e.+ğa 2/36		[=42]
	[=1]	estilik	akıllılık
esker-	dikkate almak		e.+ke 14/30
	e.-gen 34/30		[=1]
	e.-mepti 30/20		hiç
	[=2]	eş	e. 60/37
eskert-	uyarmak		e.+ten 83/2
	e.-ip 90/26		[=2]
	e.-kenim 55/26		kimse
	[=2]	eşkim	
eski	eski, bayat		
	e. 28/8, 77/34		
	[=2]		

	e. 3/12		e.+tiņ 63/36, 81/17, 85/20, 85/22
	e.+di 83/9		
	e.+niņ 11/24		[=28]
	[=3]	et-	etmek, yapmak
eşkaşan	hiçbir zaman		e.-e 10/36, 11/6, 17/4, 25/17, 39/30, 42/31, 58/6, 6/10, 68/37, 70/14, 73/32, 76/2, 79/19, 88/12, 9/2, 9/9, 92/39, 92/6, 97/26
	e. 18/33		
	[=1]		
eşki	keçi		e.-edi 6/12
	e. 39/10		e.-er 5/39, 84/21
	e.+niņ 67/35, 91/22		e.-erden 20/12
	[=3]		e.-etin 12/17
eştene	hiçbir şey, hiç		e.-ip 21/20, 24/7, 27/29, 29/5, 37/9, 41/11, 43/3, 62/9, 63/3, 82/23, 9/25, 91/3
	e. 21/31, 29/21, 68/11		e.-kem 74/37
	e.+leri 7/39		e.-ken 4/11, 62/26, 82/15
	e.+m 21/16		e.-keni 74/20, 74/21
	e.+si 18/24, 51/2		e.-kiņ 51/23, 51/23
	[=7]		e.-kizip 13/34, 48/22, 49/34, 53/35, 67/22, 84/2, 86/9
et	et		e.-pe 11/18
	e. 10/35, 24/20, 29/16, 47/2, 60/28, 71/26, 71/27, 85/22		e.-pedi 90/17
	e.+i 21/23, 85/14, 85/25		e.-pes 3/10
	e.+iņe 56/21		e.-pey 44/8, 51/25, 73/4
	e.+in 42/13, 79/37		e.-ti 26/16, 5/36, 51/15, 57/18, 64/17
	e.+indey 24/19, 38/32		e.-üwdi 78/37
	e.+ine 44/3, 44/4		e.-üwge 74/39, 80/18
	e.+inen 10/35		e.-üwi 50/28
	e.+iniņ 68/32, 20/2		[=66]
	e.+ke 32/33		
	e.+ten 4/37		
	e.+tiņ 4/36		

etek	etek (nesnenin ya da bölgenin alt kısmı) e. 43/29, 84/40, 9/4 e.+imen (etegimen) 4/9, 84/36 e.+in (etegin) 41/31, 87/28 e.+indegi (etegindegi) 33/29, 5/28, 72/40 e.+inen (eteginen) 64/8 e.+ke 3 e.+tegi 38/24 e.+ten 4/24, 40/38, 5/6 [=16]	etjeñ	etli butlu, kalıplı e. 7/9, 88/18 [=2]
		etnografiya	etnografya e.+lık 19/10 [=1]
		etpet	yüzüstü e.+imnen 71/5, 96/38 e.+inen 60/34, 88/36 [=4]
		etpette-	yüzüstü yatmak e.-gen 59/19 e.-p 59/38, 69/8 [=3]
etekte-	(otlar için) alt kısımda, kenara doğru yetişmek e.-p 89/37 [=1]	ey	seslenme ünlemi e. 37/22 [=1]
etene	çok, daha e. 22/38 [=1]	ez-	ezmek e.-gendey 48/29 e.-gilep 50/10 e.-ilip 39/29 [=3]
etik	bot e. 37/25, 71/4, 78/24, 79/19 e.+in (etigin) 78/36 e.+ine (etigine) 48/21 e.+ti 15/8 e.+tiñ 79/31, 83/21 [=9]	ezüw	dudağın gülümseme sırasında hafiften kulağa doğru çekilen kenarı e. 2/18, 63/13 e.+i 31/35, 93/20 e.+in 51/15, 56/15 e.+indegi 93/10 e.+ine 93/6 e.+inen 2/38 [=9]
etjaqın	akraba e. 24/8 [=1]		

ezüwle-	atı zorlayarak koşturmak		ä. 20/6, 53/2
	e.-gen 74/13		ä.+i 18/16, 18/30, 22/14, 31/14
	e.-p 2/32		ä.+ine 92/23
	[=2]		[=6]
ä	seslenme ünlemi	ädeyi	kasten
	ä. 50/2, 68/35		ä. 13/12, 31/7, 78/6, 86/38, 86/40
	75/28, 88/24, 88/25		[=5]
	[=5]	ädis	taktik, metod
äbden	tamamen, sonuna kadar		ä. 50/6
	ä. 15/21, 35/35, 36/37, 4/30, 42/35, 48/21, 49/39, 72/6, 72/7, 75/25, 81/15, 82/35	äje	babanne
	[=12]		ä.+m 76/21
äbestik	gariplik, tuhaflık	äjim	kırıksıklık
	ä. 17/38, 17/38		ä.+i 97/13
	ä.+ine (äbestigine)		ä.+ine 10/6
	44/36		[=2]
	[=3]	äke	baba
Äbiltay	kişi ismi		ä. 10/33, 13/36, 13/36, 26/40, 7/23
	ä.+day 41/9		ä.+η 17/16, 21/39, 22/40, 53/9
	ä.+dın 43/7, 81/11		ä.+ηdi 25/26, 52/16, 52/27, 52/31, 73/17
	ä.+ğa 42/31		ä.+ηe 53/4
	[=4]		ä.+ηmen 73/14
äbüyir	vicdan		ä.+ηnen 53/6
	ä. 42/39, 60/1		ä.+ηniη 22/3, 22/40, 53/10, 53/8, 87/39
	ä.+in 34/38		ä.+dey 18/3
	[=3]		ä.+leriniη 35/17
ädemişe	güzel, görkemli		ä.+li 64/32
	ä. 80/27		ä.+m 49/20, 49/20, 49/31, 8/25
	[=1]		
ädet	alışkanlık		

	ä.+mdeylərđi 8/25		ä.-ip (äkep) 32/22, 36/15, 36/16, 4/33, 42/24, 59/24
	ä.+mniñ 86/21		[=16]
	ä.+ni 44/32, 59/32, 59/33	äket-	götürmek
	ä.+niñ 27/5, 30/17, 63/32		ä.-e 61/12
	ä.+si 11/32, 12/14, 13/23, 14/5, 25/13, 25/14, 31/10, 32/28, 34/7, 6/36, 60/9, 67/22, 69/36, 7/6, 70/38, 70/5, 76/22		ä.-ip 14/15
	ä.+simen 11/35, 14/9, 70/2		ä.-ipsiz 21/26
	ä.+sin 13/7, 14/38, 25/15, 31/18, 40/4, 45/36, 46/18, 60/12, 61/6, 63/4, 64/3, 7/37, 86/22		ä.-ipti 13/7
	ä.+sine 30/20, 30/37, 44/31, 6/25, 61/3, 7/22, 7/9, 91/7	äl	ä.-keni 8/17
	ä.+sinen 61/10, 70/6		ä.-ti 30/25, 89/25
	ä.+siniñ 10/24, 13/8, 14/14, 17/27, 20/31, 24/33, 30/37, 32/8, 34/23, 44/6, 6/31, 60/25, 61/4, 7/15, 7/26, 70/38, 74/12, 8/14		[=7]
	ä.+ydiñ 84/11, 84/17		hâl, kuvvet
	[=100]		ä. 97/1
äkel-	getirmek		ä.+iñ 26/31
	ä.-di 16/20, 90/9, 96/8	älbette	ä.+in 13/30
	ä.-e 38/13		[=3]
	ä.-em 84/40		tabi ki
	ä.-gen 43/4, 5/18, 56/11		ä. 79/30, 83/4, 84/11, 84/26, 84/28, 84/9, 86/11, 86/17, 86/40
	ä.-gende 89/30	älde	[=10]
	ä.-ip 3/36		yoksa
			ä. 12/17, 15/34, 19/38, 2/3, 25/21, 34/31, 36/26, 38/16, 44/28, 49/8, 51/1, 54/18, 55/5, 6/33, 60/7, 63/13, 64/13, 66/1, 69/2, 70/1, 81/6, 97/28
		äldekim	[=22]
			herhangi biri
			ä. 46/39
		äldeķayda	ä.+di 8/28, 69/20
			[=3]
			herhangi bir yer

	ä. 4/3		ä.+den 61/13
	[=1]		ä.+ndey 8/34, 20/23, 74/19
äldebir	herhangi bir şey		[=31]
	ä. 68/4	äli	hâlâ
	[=1]		ä. 10/24, 15/7, 18/39, 19/15, 26/20, 27/14, 28/13, 28/28, 29/2, 30/10, 31/2, 32/29, 34/19, 38/15, 4/14, 4/25, 40/35, 40/38, 41/7, 41/8, 42/21, 45/24, 50/37, 50/7, 52/37, 57/26, 59/17, 90/10, 93/16, 95/29
äldene	herhangi bir şey		[=30]
	ä. 37/14, 94/35	Älibek	kişi ismi
	ä.+ge 10/21		ä.+tiñ 89/33
	ä.+lerdi 74/1		[=1]
	[=4]	älippe	alfabe
äldekaşan	çoktan		ä.+ni 53/39
	ä. 57/2		[=1]
	[=1]	Älken	kişi ismi
älek	uğraş, uğraştırıcı bir iş		ä. 56/9
	ä. 75/21		[=1]
	[=1]	älpeşte-	sevgi göstermek
älemtapırağ	yıpranma		ä.-p 41/7
	ä.+ı (älemtapırağı) 31/21		[=1]
	[=1]	älpet	yüz
älet	zaman dilimi		ä.+ine 13/2
	ä.+in 68/20		[=1]
	ä.+inde 16/14	älkissala-	başlamak, el atmak
	ä.+indegi 63/8		ä.-p 70/36
	[=3]		[=1]
älgı	şu (işaret zamiri)	Ämirken	Amerikalı
	ä. 14/20, 15/22, 15/24, 16/19, 17/3, 18/25, 18/25, 22/14, 24/27, 24/37, 25/27, 25/7, 26/18, 28/11, 3/12, 33/38, 38/34, 56/26, 57/10, 6/27, 6/32, 7/19, 70/36, 72/31, 75/7, 80/23, 89/7		ä. 24/11
			[=1]

äne	şu ä. 47/13, 57/2 [=2]		[=1]
äni	şu, şurada ä. 42/1 [=1]	äpsät	anında ä.+te 15/37, 24/1, 76/20,81/21, 87/16 [=5]
änşeyin	öylesine ä. 31/24 ä.+de 58/15 [=2]	äper-	alıp vermek ä.-gen 69/33, 69/34 [=2]
äntek	ancak ä. 82/6 [=1]	äpiser	(Rus. офицер) komutan ä.+diñ 83/11 [=1]
äñgi	katır ä. 27/23 [=1]	är	her ä. 57/30, 57/30, 79/23 [=3]
äñgime	konu, sohbet, hikâye ä. 54/11, 56/27, 72/5, 83/4 ä.+ge 10/10, 66/6 ä.+ni 19/17 ä.+niñ 23/20, 46/16, 51/39, 65/3, 75/24 [=12]	ärbir	her bir ä. 31/31 [=1]
äñgirtayaq oynatıp	kafasının üzerinde değnek oynatmak, zor duruma düşürmek, işkence yapmak ä. 54/13 [=1]	äredik -äredik	ara sıra ä. 19/4 [=1]
äpäjeptäwir	oldukça ä. 91/4	äreket	hareket ä. 62/24, 91/6 ä.+i 8/19 ä.+ke 41/4 [=4]
		äreket-қareketterge	hareketlere, eylemlere ä. 75/3 [=1]
		äri	hem ä. 12/20, 26/20, 27/26, 27/26, 35/5, 4/4, 4/4, 80/8, 82/34, 9/11

	[=10]	äsker	asker
ärine	tabi ki		ä.+i 41/21, 81/22
	ä. 20/22, 30/18, 31/25, 32/1, 32/6, 33/10, 34/7, 35/31, 49/16, 52/14, 55/1, 63/33, 63/34, 65/35, 65/35, 68/26, 69/1, 73/32, 73/9, 76/11, 82/17, 90/26, 94/38, 94/39, 96/32	äste	[=2] asla ä. 12/7, 52/15, 71/31
	[=25]	äşeyin	[=3] öylesi, normal zamanda
ärkim	her kim		ä.+de 29/21
	ä. 86/16		[=1]
	ä.+niñ 17/40, 38/37	ätir	parfüm
	[=3]		ä.+diñ 67/4
ärmen	uzak (dur)		[=1]
	ä. 26/33, 61/12	ätvät	(Rus. отряд) ordu
	[=2]		ä. 37/35
ärqaysı	herhangi		ä.+tiñ 37/36
	ä.+sı 36/33		[=2]
	[=1]	ätret	(Rus. отряд) ordu
ärqılı	çeşitli		ä. 83/13
	ä. 62/15		ä.+i 38/18
	[=1]		[=2]
äser	etki	ätteñ	ah (pişmanlık)
	ä.+in 82/15		ä. 88/26
	[=1]		[=1]
äsire	abartılı	äwleki	genellikle
	ä. 59/13		ä. 91/33
	[=1]		[=1]
äsirese	özellikle	äwliye	aziz
	ä. 13/29, 17/31, 40/13, 44/23, 44/36, 47/1, 53/27, 56/33, 65/32, 72/7, 8/1, 81/8, 83/14, 97/13		ä. 36/30
	[=14]	Äwliyeata	[=1] Güney Kazakistan'daki Taraz şehri

	ä. 61/29		8/31, 81/15, 87/20, 9/37, 91/2, 93/12
	[=1]		
äwpil	toplu		[=22]
	ä. 19/31	äytpese	yoksa
	[=1]		ä. 18, 19/12, 23/6, 24/3, 28/15, 28/6, 35/6, 43/14, 44/16, 45/18, 46/28, 58/20, 88/27
äy	seslenme ünlemi		[=13]
	ä. 28/17, 35/25, 37/16, 39/5, 4/37, 43/35, 45/16, 58/4		
	[=8]	äzer	zar zor
äydik	meşhur, bilinen		ä. 41/34, 62/36, 67/18, 80/18
	ä. 8/36		[=4]
	[=1]	äzil	şaka
äyel	kadın		ä.+i 90/26
	ä. 43/11, 57/16, 80/29		[=1]
	ä.+derdiñ 92/24	äzir	şimdilik
	ä.+diñ 18/32		ä.+de 44/23, 44/33, 62/22
	ä.+ge 82/9		ä.+ge 12/30, 13/35, 13/36, 16/8, 18/2633/10, 34/15, 34/5, 41/19, 41/2, 41/29, 42/21, 43/20, 50/8, 63/27, 88/34
	ä.+i 69/12, 69/12		[=19]
	ä.+im 52/34		
	ä.+iniñ 53/21, 53/22	faeton	fayton
	[=11]		f.+men 7/8
äytpegenkünde	yoksa		f.+nıñ 8/13
	ä.- 80/22, 91/7		[=2]
	[=2]	fäni	(Ar.) fäni
äytewir	(ün.) olasılığa sevinç		f.+den 39/34, 75/5
	ä. 12/38, 25/6, 28/5, 36/27, 36/36, 39/26, 39/31, 49/8, 50/30, 51/21, 52/30, 57/40, 60/9, 74/19, 77/12, 8/11,		f.+diñ 38/36
			f.+ge 75/5
			[=4]

Fol'bawm	Türkistan bölgesinin valisi olan kişi f. 32/2, 32/4, 35/19, 50/16 f.+nın 19/4, 35/7, 5/20, 5/24, 9/4, 46/35 [=10]	georgiy	(Rus. георгий) askeri ödül, madalya g. 70/26, 70/30, 71/2, 74/11 [=4]
foye	(Rus. фое) koridor f.+de 47/11 [=1]	Gertsen	Çerniyaev döneminde yaşamış Rus devrimcisi g. 51/26 [=1]
Frantsuz	Fransız f.+şa 19/15 [=1]	gimnaziya	okul g.+nın 62/31, 62/33, 62/34 [=3]
frenç	(Rus. фрeнч) askeri görevlilere ait ceket türü f. 30/15 f.+inin 4/9 f.+tiş 55/8 [=3]	Golonojkin	kişi ismi g. 37/19, 37/29, 38/19, 39/20, 39/7, 5/9, 57/11, 58/13, 58/17, 58/6, 58/7, 59/2, 69/23, 74/14, 9/10, 97/11, 97/12, 97/14, 97/16, 97/9 g.+ge 16/6, 38/7, 53/16, 57/32, 67/34, 97/29
galife	(Fr.) komutanlara ait geniş pantolon g.+niş 79/4 [=1]	göri	daha çok g. 10/37, 12/38, 15/36, 32/33, 75/30 [=5]
galstuwk	kravat g. 46/36 [=1]	guwbernator	vali g. 5/20, 9/4 g.+dın 86/6 [=3]
garnizon	(Fr.) garnizon g.+niş 68/36 [=1]	gül	çiçek, gül g. 43/25 [=1]
general	general, subay g.+ğa 5/22 [=1]		

gürs	pat (yansıma sözcük) g. 21/20 [=1]	60/27, 64/28, 64/28, 64/34, 66/12, 66/21, 66/39, 67/11, 67/12, 73/12, 74/6, 75/16, 76/2, 76/34, 76/35, 78/33, 78/38, 79/30, 83/6, 84/16, 84/31, 84/9, 85/15, 85/15, 85/30, 85/6, 86/35, 87/36, 87/37, 87/37, 88/26, 88/4, 88/6, 89/39, 90/40, 91/2, 94/16, 94/6, 95/9
ğajap	(Ar.) acayip ğ. 22/8 [=1]	
ğana	sadece (son çekim edatı) ğ. 1/17, 1/17, 1/4, 12/15, 12/20, 16/27, 16/31, 19/12, 19/38, 2/24, 21/29, 22/30, 24/35, 26/12, 26/18, 28/29, 28/34, 3/22, 36/5, 37/12, 40/14, 40/3, 41/12, 41/3, 41/6, 42/9, 46/33, 46/8, 48/24, 50/40, 51/5, 52/27, 54/5, 56/31, 57/8, 61/16, 68/9, 71/32, 73/32, 77/22, 80/26, 82/1, 82/7, 86/11, 92/9, 95/11, 96/21, 97/12, 97/4 [=49]	ğulama bilim insanı ğ.+larının 62/35 [=1]
ğazap	işkence, zorluk, acı ğ.+tı 85/8 [=1]	ğumır hayat ğ. 18/10, 55/4 ğ.+ı 57/3, 95/14 ğ.+ımda 52/12, 76/21 ğ.+ının 39/2, 75/4 [=8]
ğoy	kesinleştirmek amaçlı cümle sonu bağlacı ğ. 10/26, 10/28, 10/38, 17/16, 18/4, 19/23, 20/13, 20/34, 21/2, 21/23, 21/38, 25/22, 25/27, 25/37, 27/1, 30/17, 31/24, 34/34, 35/27, 35/33, 35/33, 36/2, 37/36, 38/30, 39/34, 39/6, 43/25, 43/26, 43/27, 43/4, 44/3, 45/15, 45/17, 48/13, 49/29, 49/30, 49/31, 49/31, 50/24, 51/1, 51/31, 51/31, 51/38, 52/17, 52/5, 57/17, 60/20	ğurlı gibi, kadar (son çekim edatı) ğ. 56/5 [=1]
		xabar haber x. 12/31, 88/34, 9/2 x.+day 83/8 x.+ı 34/22, 39/36 x.+ına 33/2 x.+sız 56/37, 9/33 [=9]
		xabar-oşar haber, bilgi x.+sız 51/6 [=1]
		xabardar haberdar

	x. 13/23, 23/11, 30/36, 31/26		[=1]
	[=4]	ıgır	bıkma, sıkılma
xal	hâl, durum		1. 53/13
	x. 20/25, 58/10, 74/29	ıgıt	[=1] çözüm
	x.+darıñ 35/21		1.+ın 60/13
	x.+ğe 17/34		[=1]
	x.+in 47/26	ıķ-	çekinmek, başını eğmek
	[=6]		1.-tırıp 69/17
xalıķ	halk		[=1]
	x. 23/5	ıķılas	niyet, istek
	x.+ķa 20/22		1.+ı 28/40, 41/5, 41/6
	[=2]		
xarıp	harf		1.+ınıñ 7/15
	x. 22/11		1.+tı 24/18, 5/20
	x.+ti 48/11		[=6]
	[=2]	ıķılım	eski, geçmiş
xas	has, özgü		1. 64/13
	x. 43/30, 54/20, 82/9		[=1]
	[=3]	ıķılıķ	hıçkırmak
xat	mektup		1. 5/3
	x. 75/25		[=1]
	x.+ın 8/30	ıldı	çukur, inik yer
	[=2]		1.+ğa 38/39
xaywan	hayvan		[=1]
	x. 83/14	ılgal	nem
	[=1]		1.+ğa 1/9
xaywansıñ-aw	hayvansındır		[=1]
	x. 82/31	ılgı	hep
	[=1]		1. 3/8, 33/17, 34/37, 40/36, 47/26, 47/30, 48/20, 51/10, 51/10, 54/40, 6/13, 62/16, 67/38, 71/27, 73/4, 8/8, 8/8
xärip	harf		
	x. 22/20		

ım	[=16] işaret 1. 3/23		yapabilmek için bağlanan ağaçtan yapılmış kutu 1.+1 (ımrşığı) 7/32
ımırt	[=1] karanlık, 1.+ka 63/7 1.+tıñ 59/18	ıñk	[=1] inleme sesi 1. 86/9
ıñgay	[=2] fırsat 1. 10/8, 16/26, 18, 27/15 1.+da 11/10, 18/28, 53/30, 74/22, 74/23, 89/10 1.+ımen 8/9	ırğa-	[=1] sallamak 1.-lıp 70/22
ıñgayla-	[=11] halletmek 1.-ğannan 61/3 1.-nıp 78/37 1.-p 41/22 1.-y 95/16	ırıl	[=1] havlama sesi 1.+ın 33/31
ıñgaysızdan-	[=4] kendisini tuhaf hissetmek 1.-ıp 14/29	ırıl-da-	[=1] havlamak 1.-p 8/28
ırıl-da-	[=1] mırıldanmak 1.-p 36/31, 69/18	ırsıl-da-	[=1] dikleşmek 1.-p 83/17 1.-sıp 15/16
ırırsı-	[=2] ağlamak, inlemek 1.-dı 85/13 1.-dım 92/36	ırsıy-	[=2] (kemik, dirsek, diş için) dışa doğru çıkmaq, gözükmek 1.-ıp 49/26, 85/27 1.-tıp 88/7
ırırşak	[=2] atın ya da öküzün üzerine taşımacılık	ırşı-	[=3] zıplamak 1.-dı 76/20
		ırşıp-ırşıp	[=1] zıplaya zıplaya 1.- 76/28
		ırzalık	[=1] memnuniyet

	1. 59/5, 72/36		1.+tan 89/5
	[=2]		[=6]
ırzık	(Ar.) rızık	ıstık-ıstık	sıcak sıcak
	1. 11/24, 38/38, 38/39		1. 24/17-18
	1.+ım (ırzığım) 11/21	ışkın-	[=1] gerilmek
	1.+sız 11/22		1.-bay 27/32
	[=5]		1.-ıp 9/23
ısı-	ısınmak		[=2]
	1.-dı 53/3	ışkır	pantolonun belinin iç kısmı
	[=1]		1. 33/27
ısılda-	fısıldamak		1.+1 7/3
	1.-p 96/17		[=2]
	1.-sıp 15/16	ıtkı-	zıplamak
	[=2]		1.-tıp 5/12
ısır-	ertelemek		[=1]
	1.-a 80/8	ıyık	omuz
	[=1]		1. 20/20, 25/33, 25/34, 33/38, 56/2, 83/11
ısırap	israf		1.+ım (ıyığım) 97/26
	1. 18/13		1.+ın (ıyığın) 3/13, 3/16, 50/33, 55/2, 78/32
	[=1]		1.+ına (ıyığına) 77/6, 8/32, 92/31, 94/22, 94/22
ışkır-	ışık çalmak		1.+ınan (ıyığınan) 57/24
	1.-ğan 12/5		1.+ındağı (ıyığındağı) 36/11, 78/34
	1.-ındı 93/4		[=20]
	1.-ınğan 13/20, 3/14		
	1.-ınıp 28/19, 43/33, 92/39	ıyıkta-	omuz omuza, birinden sonra öbürü, sırayla yerleşmek
	[=7]		
ıstık	sıcak		
	1. 28/20, 60/38, 76/20		
	1.+1 (ıstığı) 30/6		
	1.+ında (ıstığında) 42/40		

	1.-p 92/22		[=3]
	[=1]	iba	hürmet
ıyiske-	koklamak		i. 14/27
	1.-skisi 27/12		[=1]
	[=1]	İdiot	Dostoyevskiy'nin "Budala" adlı eseri
ıza	öfke, sinir		i.+tiñ 8/29
	1. 62/8		[=1]
	1.+dan 72/13	iger-	becermek
	1.+ğa 25/21		i.-e 88/19
	1.+nıñ 50/39, 62/7, 69/21, 69/5		[=1]
	1.+sın 62/39	igi	iyi
	[=8]		i. 40/29
ızalan-	kızmak, sinirlenmek		[=1]
	1.-adı 50/37	ikem	kıvam
	[=1]		i.+ge 34/14
ızbar	soğuk rüzgar		[=1]
	1. 16/34	il-	asmak
	[=1]		i.-di 36/4, 95/33, 96/19
ızğar	ayaz		i.-e 11/32, 16/3, 36/5, 4/25, 44/13, 54/8, 70/16, 9/25, 93/1, 95/22, 97/18, 97/27
	1. 8/16		
	[=1]		
ızıñ	vızıltı		i.-gen 16/22, 89/31
	1. 14/7		i.-indi 67/39, 97/22
	1.+ı 14/6		i.-ine 16/15
	[=2]		i.-ingen 43/34, 91/15
i	(Rus. и) ve bağlacı		i.-inipti 35/39
	i. 96/31		i.-inüwge 22/10
	[=1]		
i-	eğmek		i.-ip 18/19
	i.-gen 27/14, 27/20		i.-mey 40/33
	i.-gendey 34/14	ilbi-	[=26] yavaş yürütmek

	i.-p 32/13	ini	küçük erkek kardeş
	[=1]		i. 23/19, 83/30
ile-	yoğurmak		i.+ge 63/38
	i.-gen 17/7		i.+si 70/38, 83/26, 88/10
	i.-p 52/19, 18/10		i.+siniğ 89/32
	[=3]		[=7]
iles-	eşlik etmek	İnozemtsev	kişi adı
	i.-ip 37/13, 58/36		i. 2/1, 2/17, 2/20, 2/32, 3/13, 3/16, 3/22, 26/40, 30/20, 31/37, 32/20, 32/8, 33/15, 33/18, 34/39, 5/23, 53/11, 6/5, 65/39, 65/40, 69/16, 76/33, 77/18, 77/37, 77/5, 77/7, 78/12, 78/17, 78/25, 78/30, 78/33, 78/9, 79/1, 79/17, 79/36, 79/9, 80/1, 81/14, 81/28, 81/29, 81/39, 82/29, 82/9, 83/37, 83/9, 84/6, 85/2, 86/3, 86/39, 86/8, 88/36
	i.-ti 58/41, 59/3		
	[=4]		
ilik-	alınmak, seçilmek		
	i.-tirgen 62/36		
	i.-ti 87/5		
	i.-erdey (iligerdey) 30/25		
	i.-ken 65/29		
	[=4]		
iman	iman		i.+ke 69/31, 77/26
	i. 10/27, 57/5		i.+pen 52/39
	[=2]		i.+ten 32/12
imenno	(Rus. именно) tam olarak		i.+ti 25/26, 33/20, 33/25, 45/33, 51/29, 69/3, 88/31
	i. 25/28, 25/28, 72/32		i.+tiğ 32/6, 33/4, 5/24, 76/39, 77/15, 79/26, 79/4, 80/17, 80/6, 80/9, 82/22
	[=3]		[=73]
in	in		İnozemtsev gibi olmak
	i. 4/11		
	i.+ge 53/30	inozemtsevşile-	
	[=2]		
ine	iğne		i.-p 69/1
	i. 12/22, 45/2		[=1]
	i.+men 48/1	ippodrom	hipodrom
	i.+niğ 73/29, 73/29		i.+ğa 5/11, 5/13
	[=5]		[=2]

ire-	yoğurmak	is	iş
	i.-wge 31/7		i. 35/6, 40/38, 61/32, 61/9, 73/16
	[=1]		
irge	kenar, yan taraf		i.+i 28/2
	i. 33/2		i.+ine 5/38
	i.+degi 26/5, 58/17		i.+tiñ 39/29, 55/27, 66/1
	i.+den 30/7, 38/12, 38/6, 49/18, 57/15, 57/23		[=10]
	i.+ge 11/16, 13/9, 45/30, 70/14, 72/10, 72/4	is-	şışmek
	i.+ni 67/35		i.-indi 97/2
	i.+sin 47/28		i.-ingen 17/33, 78/3
	i.+sindegi 19/35, 67/26		i.-ingende 80/36
	i.+sine 49/5		i.-inip 17/33, 55/9, 87/28
	i.+sinen 36/10		i.-ipti 64/34
	[=21]		i.-ire 18/7
irgele-	kenarından gitmek	isek	erkek koyun
	i.-p 31/29		i.+ten 38/10
	[=1]		[=1]
irgeles-	yan yana durmak	iskek	kabarıklığı olan şey
	i.-ip 30/23		i. 14/6, 93/1
	[=1]		[=2]
irkes-tirkes	peş peşe	iskiş	şışkinliği olan şey (sürekli)
	i. 58/28		i. 21/23
	[=1]		[=1]
irkildek	delik deşik	iste-	yapmak
	i. 9/34		i.-gen 5/38
	[=1]		i.-genim 94/25
irkildektik	gıcıklık		i.-genniñ 42/15
	i.+ine (irkildektigine)		i.-mek 39/18, 39/22, 44/19, 45/32, 96/8
	79/21		i.-p 45/19, 56/38, 65/8, 93/24
	[=1]		

	i.-r 40/38, 62/20		i. 84/8
	i.-y 31/7		[=1]
	i.-ysiz 82/37	iş-	çmek
	i.-ytin 43/20		i. 73/10
	[=17]		i.-e 30/3
isteysiñ-aw	çalışıyorsundur (tahmin)		i.-etin 13/25
	i.- 17/11		i.-ip 57/35, 58/21, 58/25, 66/14
	[=1]		i.-ke 73/10
iş	ıç		i.-ken 4/38, 56/16, 73/40, 92/3
	i. 37/25, 68/20, 74/3		i.-keni 38/9
	i.+i 18/39, 28/4, 56/36, 6/19, 64/24, 8/27		i.-pegen 30/1
	i.+imde 95/18		i.-pesem 66/15
	i.+imnen 90/1		i.-pey 43/9
	i.+in 16/29, 42/2		i.-ti 56/40, 69/8
	i.+inde 3/2, 51/18, 54/11, 55/33, 56/40, 59/10, 87/28, 9/5, 90/24, 92/9		i.-üwge 71/24
	i.+ine 14/11, 18/20, 48/1, 55/18, 58/39, 61/14, 64/29, 91/33	işek	i.-üwin 56/40
	i.+inen 19/7, 2/8, 8/27, 26/26, 37/35, 42/3, 43/13, 46/39, 59/17, 75/26, 79/10, 80/19, 82/1, 82/6, 87/33		[=20]
	i.+ke 46/41, 55/15		bağırsak
	i.+ki 33/27		i. 10/37, 15/35, 80/18
	i.+te 90/7		i.+in (işegin) 91/9
	i.+tegi 9/3		i.+tey 45/33
	i.+ten 90/12	işik	[=5]
	i.+tey 18/27, 56/20, 59/4, 72/24, 73/26		kürk
	[=57]		i. 8/14
işi-bawırıñnı	ruhunun, canının, ıç dünyanın	işimdik	i.+tıñ 36/32
			[=2]
			ıçki
			i. 50/8
		iştey	[=1]
			ıçinden
			i. 8/13

	[=1]		[=1]
it	it, köpek	iyä	evet
	i. 18/16, 19/22, 5/34, 61/20, 69/35, 7/7, 72/23, 72/38		i. 20/35, 20/37, 72/31, 73/15, 89/27
	i.+ine 33/30, 72/39		[=5]
	i.+ke 45/2	iyää	evvet
	i.+tey 8/28		i. 78/1
	i.+tiñ 60/2, 89/15, 91/20	iy-	[=1]
	[=15]		eğmek
iter-	itmek		i.-ildim 72/37
	i.-ip 8/10, 89/8, 92/6		i.-ile 20/21
	[=3]		i.-ilgen 5/33
itjıgıs	kavga dövüş		i.-ilgenimdi 72/37
	i. 52/2		i.-ilgenine 22/21
	i.+ka 52/1		i.-ilüwge 22/9
	[=2]	iye	[=6]
itmurın	kuşburnu		sahip
	i.+ğa 5/30		i. 29/10, 79/39
	[=1]		i.+lerine 47/9
itsigek	öldürgen bitkisi		i.+si 19/26, 37/8, 64/9, 89/26
	i. 28/8	iyek	[=7]
	[=1]		çene
itşile-	kopek gibi çalışmak, zor hayat şartlarına maruz kalmak		i. 1/13, 15/33, 26/3, 28/4, 31/2, 68/16
	i.-p 48/2		i.+ıñdi (iyegiñdi) 48/4
	[=1]		i.+i (iyegi) 87/38
İvanoviç	kişi ismi		i.+imen (iyegimen) 37/28, 7/12, 71/16
	i. 5/36, 9/6		i.+in (iyegin) 16/18, 23/37, 28/23, 3/23, 62/16, 67/30, 72/30, 72/38, 76/9, 77/2, 80/2, 89/14, 89/15
	[=2]		[=24]
iy	kıvam	iyelen-	sahiplenmek
	i.+in 49/38		

	i.-gendi 24/26	iz	iz
	i.-ip 6/31		i. 29/7, 5/35, 5/40
	[=2]		[=3]
iygi	iyi	izde-	aramak
	i. 4/13		i.-dim 91/12, 91/39
	[=1]		i.-gen 12/22, 59/20
iyirim	kıvrım		i.-gendey 14/23
	i.+de 75/4		i.-geni 12/12
	i.+derine 1/7		i.-medi 11/30
	i.+ine 15/15		i.-p 1/22, 15/17, 31/23, 42/33, 6/3, 60/18, 73/5, 79/30, 9/29, 97/5
	i.+nen 74/7		i.-rimdi 72/29
	[=4]		i.-sken 57/9
iyis	koku		i.-stirip 19/10
	i. 16/25, 67/4, 79/18		i.-ytindey 87/31
	i.+i 27/12, 28/25, 4/24, 5/5, 64/3, 79/19, 79/20, 79/23, 95/30		[=21]
	i.+in 42/3, 67/4, 81/4	izdegış	sürekli aramayla meşgul olan kimse
	i.+indey 5/5, 8/2		i. 8/37
	i.+ine 85/20, 85/22		[=1]
	i.+inen 64/5	ize-	kafa sallamak
	i.+ke 9/22		i.-di 38/21, 58/18
	i.+ti 28/25		i.-dim 76/5, 95/7
	[=22]		[=4]
iyiske-	koklamak	izet	edeb
	i.-giñ 85/14, 85/15, 85/16, 85/16		i. 23/18
	i.-lerdey 7/35		[=1]
	i.-p 66/40	jaña	az once, yeni
	[=6]		j. 12/20, 16/31, 2/24, 21/29, 22/21, 28/12, 37/37, 38/28, 43/23, 43/6, 44/23, 49/25, 49/27, 50/38, 51/1, 51/4, 61/38, 71/32, 78/30, 79/2, 79/37, 92/37
iyiskes-	koklaşmak		
	i.-etin 47/8		
	[=1]		

	j.+da 1/17, 1/17, 10/28, 42/11, 52/27, 81/16, 82/1	jañka	kabuk j.+sına 72/1
	j.+dan 19/5, 4/36, 9/32		[=1]
	j.+ğı 17/16, 20/34, 22/11, 25/23, 50/7, 54/1, 62/22, 65/3, 68/34, 79/19	jabığı	altı aylık kulun j.+nını 81/6
	j.+ğısı 65/21		[=1]
jañbır	yağmur j. 13/15, 93/8	jabı	küçük at j. 27/37, 80/39
	[=2]		[=2]
jañbırlık	yağmurluk j.+ımdı (jañbırlığımdı) 71/4	jabıq	kapalı taraf, kapalı yer j. 90/5
	[=1]		j.+ınan (jabıgınan) 56/34, 65/30
jañgak	ceviz j. 1/20	jabıq-	hüzünlenmek
	j.+tı 66/3		j.-pa 84/39
	[=2]	jabıs-	yapışmak
jañgır-	yankılanmak j.-tıp 39/11		j.-adı 27/19 j.-ar 62/17
	[=1]		j.-ıp 30/35
jañgırık	yankı j.+ın (jañgırığın) 81/13		j.-paydı 89/20 j.-kan 12/2, 86/25
	[=1]		j.-tı 2/21 j.-tım 97/22
jañıl-	yanılmak (genel) j.-ğan 39/17, 93/10	jabuw	keçi yününden yapılış duvar halısı
	j.-ıp 4/25		j. 20/29, 74/37
	[=3]		j.+day 74/29
jañılıs-	yanılmak (belli bir konu üzerine) j.-pasam 89/28	jadağay	alt yapısı olmayan j. 17/13
	[=1]		

	[=1]		j. 10/35, 10/36, 12/28, 13/28, 30/28, 34/7, 46/32, 51/12, 77/34
jadı	hafıza		
	j.+nda 12/8		j.+dın 30/31, 30/32
	[=1]		
jadıhık	hafızalı		j.+ğa 10/34, 12/26, 26/36
	j.+ın (jadılığın)		j.+ı 32/11
	23/2		j.+ın 26/7
	[=1]		
jaķ	taraf		j.+ında 41/25
	j.+ınan (jağınan)		j.+lardan 32/26
	12/25		[=18]
	[=1]	jağdayat	olay
jağa	yaka		j. 12/28
	j. 24/2, 47/11		[=1]
	j.+ınan 50/34	jağımpaz	yalakalık yapan kimse
	j.+ğa 45/11, 89/19		j. 21/20
	j.+lar 56/2		[=1]
	j.+lı 40/12	jahannam	cehennem
	j.+nın 55/9		j.+ğa 51/28
	j.+sı 23/39, 38/26, 91/11		[=1]
	j.+sına 24/11, 39/1, 42/37	jal	yele
	j.+sında 6/39		j.+ı 35/18, 90/10
	j.+sındağı 28/6, 53/25, 77/9		j.+ın 50/2, 6/13
	[=18]	jalañ	(ayak için) yalın, çıplak
jağalas-	1. birisiyle rakabet etmek, uğraşmak		j. 8/10
	2. birisinin sözünü kesmek, konuşmasına fırsat vermemek		[=1]
	j.-ıp 7/34	jalañaş	çıplak
	[=1]		j. 38/31, 43/22, 63/3, 68/40, 70/11
jağday	durum	jalañaşta-	[=5]
			soymak, kıyafetlerini çıkartmak

	j.-ğanda 47/28		28/4, 30/10, 35/4, 40/8, 42/40, 47/34, 48/11, 50/6, 52/26, 53/9, 56/41, 6/10, 6/29, 60/19, 60/28, 62/9, 63/31, 63/34, 64/22, 64/4, 65/23, 66/3, 7/2, 71/18, 76/26, 76/26, 81/7, 84/12, 84/17, 85/19, 85/30, 85/30, 89/10, 9/37, 95/14
	j.-p 57/11		
	[=2]		
Jalañayak	kişi ismi krş. Golonojkin		
	j. 37/21, 37/24, 37/38, 38/3		
	j.+ka 57/7		
	j.+tan 40/17		j.+dan 56/41
	j.+tıñ 38/29, 38/37		j.+dıñı 63/23
	[=8]		j.+dıñın 63/24
jala-	yalakalık yapmak		j.+ı 83/33
	j.-nıp 31/13, 79/30		j.+ıñdı 64/28
	[=2]		j.+ımen 56/24
jalbız	nane		j.+ın 84/12
	j. 27/27		j.+ınıñ 75/18, 85/36
	j.+dıñ 95/30		[=55]
	[=2]	jalğızilik	tek, tek başına
jalğan	dünya		j.+tigine 64/1
	j. 17/13, 21/30		[=1]
	j.+da 75/1	jalın	alev
	j.+nıñ 75/7		j. 87/24
	j.+dı 74/40		[=1]
	[=5]	jalın-	yalvarmak
jalğası	devamı		j.-a 37/40
	j. 74/23		j.-adı 4/20
	[=1]		j.-arı 69/4
jalğaw	ek		j.-dı 87/17, 87/18
	j.+ı 25/24		j.-ıp 8/40
	[=1]		j.-uwğa 4/25
jalğız	yalnız, tek		[=7]
	j. 1/23, 10/37, 13/40, 15/24, 17/5, 2/18, 2/19, 22/11, 22/20, 24/35, 28/38,	jalından-	alevlenmek
			j.-ıp 73/32
			[=1]

jalınıştar	gariban j. 34/18 [=1]	j. 10/26, 32/8, 41/26, 47/34, 58/10, 58/10, 58/11, 68/35, 79/3
jalma-jan	anında j. 43/23, 79/1, 97/21 [=3]	j.+dı 51/3 [=10]
jalpağ	geniş j. 77/17, 78/8, 79/11, 81/20 [=4]	jambas kalça j.+ıma 97/31 j.+ıma 46/23, 62/12, 68/23 j.+ında 85/33 j.+ındağı 76/29 j.+tağı 55/30 [=7]
jalpı	genel j. 17/22, 18/33 [=2]	jambasta- yan yatmak j.-lđan 11/33 j.-p 49/5 j.-tıp 74/30 [=3]
jalpılda-	ışıl ışıl j.-p 81/5 [=1]	jamıl- örtünmek j.-đan 11/8, 46/21, 67/36, 74/40 j.-ıp 33/6, 4/14, 40/36, 48/5, 8/14 [=9]
jalpı	tek j. 30/16, 30/19 [=2]	jamıra- çağrışmak j.-dı 69/11 j.-y 39/2 [=2]
jalpım	peruk ağacı j. 70/15 [=1]	jan can, ruh j. 14/5, 23/10, 42/40, 56/31, 66/7, 66/8, 86/24, 94/23, 94/24, 94/39, 96/20 j.+đa 13/14, 90/21 j.+ı 10/38, 3/39, 63/15
jalt-	ani hareket j.- 2/10, 62/9, 68/9 [=3]	
jaltıl	parıldı, ışıldı j.+ınan 58/38 [=1]	
jama-	yama yapmak j.-p 46/14 [=1]	
jaman	kötü	

	j.+ım 75/33		j.+ımdı (janjağımdı) 89/23
	j.+ın 51/28		[=1]
	[=18]	jankeştilik	kahramanlık
jan	insan, canlı		j.+i (jankeştiligi) 91/8
	j. 11/22, 41/2, 86/17, 86/25, 92/11,		[=1]
	j.+nıñ 3/31	janşı-	ezmek
	j.+sıñ 83/6		j.-lıp 63/27
	[=7]		[=1]
jan	yan, yan taraf	jantaq	deve dikenini otu
	j. 50/20		j. 73/32
	j.+ın 79/1		[=1]
	j.+ına 15,1, 7/27, 77/10	jantay-	yatmak, uzanmak
	[=5]		j.-ğanday 13/9
jan-	yanmak		j.-ta 57/6
	j.-ğan 57/25, 83/32		[=2]
	j.-ıp 12/31, 39/29, 80/23	januwar	canavar, vahşi
	j.-sın 59/6		j. 92/8
	[=6]		[=1]
janar	göz	jap-	kapatmak, örtmek
	j. 62/30, 80/39		j.-adı (jabadı) 34/38
	j.+ı 16/38, 38/17		j.-am (jabam) 68/9
	j.+ıñ 39/5		j.-ar (jabar) 16/4
	j.+ıma 92/4		j.-atın (jabatın) 65/10
	j.+ın 14/38, 83/35, 92/36		j.-ılğan (jabılğan) 31/11
	[=9]		j.-pasta 16/4
janıq-	can atmak, çabalamak		j.-kan 43/28, 55/17, 87/13
	j.-ıp (janıgıp) 28/30		j.-sa 24/38
	[=1]		j.-tı 37/6, 42/19
janjaq	etraf		[=12]
		japa	tezek

	j. 28/22		j.+ınan (jağınan) 31/30, 33/24, 33/24
	j.+sın 60/22		
	[=2]		j.+ında (jağında) 23/5, 42/11, 48/33, 64/33, 85/33, 91/13
japalağ	baykuş		j.+ındağı (jağındağı) 69/7
	j. 9/9, 90/13, 90/9, 91/14, 97/6, 97/6		j.+ka 6/1, 27/36, 38/12, 39/3, 58/31, 67/13, 73/13, 73/28, 77/12, 96/36
	[=6]		
japağ et-	köz kırpmak		j.+tan 19/37, 67/35
	j.- 11/6		[=63]
	[=1]		
japırağ	dilim	jağ-	sürmek (birşeyin üzerine)
	j. 71/29		j.-a (jağa) 37/26
	[=1]		j.-ıp 88/1
japsır-	yapıştırmak		j.-kan 16/28, 56/7, 93/7
	j.-ğanı 7/28		j.-kanday 65/28
	j.-ıp 15/22		[=6]
	[=2]		
jağ	yan, taraf	jağ-	yakmak (soba, odun vs.)
	j. 12/24, 2/8, 21/39, 25/35, 27/19, 28/29, 29/11, 33/12, 36/19, 36/24, 36/9, 49/5, 51/15, 52/39, 57/10, 62/12, 67/19, 70/25, 77/34, 78/34, 86/38, 92/31, 96/15, 96/22, 97/26, 97/30		j.-asıñ (jağasıñ) 79/38
	j.+ıñ (jağıñ) 6/11, 6/11		[=1]
	j.+ıñda (jağıñda) 21/40	jağ-	sevimli gelmek, hoşuna gitmek
	j.+ı (jağı) 30/38, 30/39, 36/24		j.-adı (jağadı) 68/3
	j.+ın (jağın) 47/15, 49/34, 61/27, 78/8, 91/26		j.-tı 17/6
	j.+ına (jağına) 49/10, 49/12, 5/31, 6/8	jağın	[=2]
			yakın (mesafe olarak)
			j. 22/38
			j.+nan 70/31
			[=2]
		jağın	yakın olan kimse (akraba vs.)
			j. 39/32, 47/2

	j.+ı 85/11		j.-dı 1/22
	j.+ma 60/28		j.-ğan 32/27
	[=4]		j.-ıla 38/4, 54/36
jaqında-	yaklaşmak		j.-ılğan 54/35
	j.-ğan 3/3		j.-ılsa 38/4
	j.-y 92/20		j.-ıp 46/39, 49/40, 61/35, 68/11, 88/20
	[=2]		j.-may 94/9
jaqpar	katman		[=14]
	j. 55/16, 6/7	jara	yara
	[=2]		j.+sı 24/37, 76/11
jaqparla-	(taş için) kat kat, üst üste koymak		[=2]
	j.-ğan 4/3	jara-	yararlı olmak, kullanılmak
	[=1]		j.-ğan 13/30
jaqsı	iyi		j.-maydı 26/37
	j. 10/26, 10/33, 23/21, 32/34, 32/9, 34/31, 34/32, 34/5, 38/9, 38/9, 41/12, 48/34, 48/8, 49/36, 50/23, 50/9, 65/21, 75/34, 83/2, 83/5, 87/15		j.-p 46/15, 46/19
	j.+ğa 18/19		j.-r 87/12, 91/5
	j.+nıj 39/32		j.-sın 52/36
	j.+sın 41/30		j.-tpay 64/12
	[=24]		j.-tpaydı 8/32, 8/35
jaқта-	tarafdar olmak	jaraydı	tamam
	j.-p 24/38		j. 22/37, 27/2, 33/39, 33/39, 55/25, 82/29, 82/36
	[=1]		[=7]
jar	eş, karı	jaran	dost, tanıdık
	j. 67/12, 89/13		j. 24/8
	j.+ınan 86/30		[=1]
	[=3]	jaras-	yakışmak
jar-	yarmak		j.-padı 93/27
	j.-atın 66/3, 7/18		

	j.-kan 76/32, 76/33 [=3]		j.-ıp 38/4 [=1]
jaraspaydı-aq	yakışmıyor bile j.- 39/21 [=1]	jarılka-	esirgemek j.-tıp 73/27 [=1]
jarat-	seyislik yapmak j.-ıp 46/29 [=1]	jarım	yarı j. 30/33, 35/28, 71/7 j.+ğa 41/23
jaraw	kıvam, kalıp j. 14/24, 16/13, 17/3, 18/6, 25/1, 25/20, 25/30, 29/35, 32/31, 35/27, 44/20, 44/26, 45/5, 48/11, 48/18, 48/30, 51/15, 52/23, 62/10, 91/16, 93/17 [=21]		j.+nan 2/34, 75/20 j.+nın 9/5, 90/24, 92/9 [=9]
jarbaq	yalakalık yapan kimse j. 27/20, 27/23, 27/36, 28/9, 29/27 [=5]	jarıktıq	ışıklık (ışığı bol olsun anlamında, ölmüş olan birisi hakkında konuşurken söylenir) j. 21/37, 43/13, 85/35
jarbıy-	çökmek, yayılmak j.-ıp 91/14 [=1]		j.+tıp 36/29 [=4]
jarbi-	çökmek, yayılmak j.-ğan 27/10, 74/13 [=2]	jarıs	yarışma j.+tarda 5/19 [=1]
jarı-	(maddi, manevi) iyileşmek, yükselmek j.-ğan 81/2 j.-mağan 44/1 j.-tpadı 69/18 j.-tқан 10/12, 41/29 [=5]	jarıs-	yarışmak, rekabet etmek j.-ıp 33/25, 8/7 [=2]
jarıl-	patlamak	jarlı	fakir j.+sınıp 53/8 [=1]
		jarlıq	yargı, hüküm

	j. 12/29		87/12, 87/16, 9/30, 94/31
	j.+ka 40/35		
	j.+tı 14/18		j.+ı 40/1, 92/15
	[=3]		j.+ım 11/25
jarma	ufak		j.+ımen 94/17
	j. 3/37		j.+ıman 6/35
	[=1]		j.+ında 44/31
jarmas-	yapışmak		j.+tarının 75/26
	j.-kanday 62/24		j.+tı 94/31
	[=1]		[=29]
jarkın	parlak, güler yüzlü	jas	yaş, göz yaşı
	j.+ım 17/3, 17/5		j. 38/16, 76/20, 76/28, 76/28, 76/36, 83/35, 87/19, 87/32, 88/3, 92/3, 92/4
	[=2]		
jarkıra-	parlamak		j.+pen 67/10
	j.-p 55/6		j.+ka 1/10, 1/10, 67/8, 92/17
	[=1]		j.+tan 64/27
jartas	kaya		j.+tı 87/40, 97/13
	j.+tı 41/37		[=19]
	[=1]		
jartı	yarı	jasa-	yapmak
	j. 2/30, 24/19, 3/3, 42/16, 77/10, 79/17, 79/4, 87/29		j.-dı 3/24
	j.+sı 12/10		j.-ğanındı 83/6
	j.+sınday 29/25		j.-madı 73/9
	[=10]		j.-mağan 75/12
jartıkeştik	bir tarafı kırık olan		j.-map 52/34
	j. 68/4		j.-mağ 89/21
	[=1]		j.-p 22/34, 23/4, 75/35
jas	genç, taze		j.-sağ 51/12
	j. 1/24, 14/27, 18/17, 19/31, 23/3, 28/7, 3/9, 31/21, 36/24, 56/27, 64/7, 81/17, 84/28, 84/39, 85/39, 86/18, 86/31,		j.-sın 16/6
			j.-ymız 42/25
			j.-ytın 8/19
			[=13]

jası-	çekinmek	jastık	yastık
	j.-tıp 60/32		j. 11/15, 35/34
	[=1]		j.+ka 35/11, 68/23, 71/37, 72/4
jasıl	yeşil		j.+tar 67/38
	j. 11/8, 2/29, 2/38, 2/9, 35/37, 57/29, 63/14, 77/19, 77/20, 81/25, 88/36, 89/37, 90/34, 97/32, 97/33		j.+tı 11/30, 26/6, 68/24
	j.+ı 56/41, 57/27		j.+tıñ 68/1
	[=17]		[=11]
jasıl- jasıl	yeşil yeşil	jat	yabancı
	j. 41/32		j.+ 18/14, 24/35, 47/33, 56/24, 68/21, 74/4, 75/2, 75/2, 9/23, 9/24
	[=1]		j.+tıñ 91/30
jasır-	saklamak, gizlemek		[=11]
	j.-a 64/28	jat-	yatmak, uzanmak
	j.-arday 5/34		j. 48/33, 88/31
	j.-dım 76/29		j.-a 70/20, 84/22, 87/18, 88/34
	j.-ğısı 60/17, 80/1		j.-ar 27/30, 31/34
	j.-ıp 25/25		j.-atın 12/37, 68/22, 8/21
	j.-mağanda 25/25		j.-ıp 17/27, 18/2, 21/19, 26/22, 3/28, 4/15, 41/22, 42/32, 47/6, 48/33, 48/38, 51/11, 53/39, 64/18, 64/21, 69/33, 70/15, 70/4, 71/9, 77/29, 79/31, 81/37
	j.-uwğa 23/28		
	[=8]		
jasırğanıñ-aw	saklıyorsundur, gizliyorsundur		
	j.- 64/26		
	[=1]		
jasqa-	hırpalamak		j.-ır 13/9, 15/7, 24/12, 42/25, 60/13, 61/10, 62/26, 63/30, 68/2, 68/39, 69/12, 69/17, 89/38, 92/35, 96/12
	j.-p 22/23		
	[=1]		
jasta-	yaslanmak		j.-paptı 83/35
	j.-ngan 24/17, 61/31		j.-paspın 66/24
	j.-nıp 2/36, 44/7		j.-pay 62/28
	j.-p 61/26		j.-kan 10/8, 18/17, 19/38, 2/4, 20/4,
	[=5]		

	22/10, 23/22, 30/24, 32/20, 36/23, 37/40, 38/5, 40/11, 40/28, 44/23, 49/37, 5/3, 50/33, 53/25, 59/13, 60/8, 63/16, 63/16, 68/34, 74/25, 74/4, 77/26, 79/25, 8/6, 80/11, 82/12, 82/34, 85/28, 85/31, 85/34, 87/29, 88/8, 89/14, 94/26, 95/5		[=1]
	j.-kanda 15/16, 32/24, 38/13, 59/38, 66/23, 67/35, 93/35, 96/3	jatıp-aķ	(jat- yardımcı fiili) belli bir işi yaparak bile anlamını verir j.- 13/6 [=1]
	j.-kandarın 73/36, 9/27	jatpay-aķ	(jat- yardımcı fiili) belli bir işi yapmadan bile anlamını verir j.- 10/19, 32/14 [=2]
	j.-kanday 68/6	jatağan	(sandaliye için) alçak j. 11/11, 53/23 [=2]
	j.-kanı 30/35, 50/32, 59/30, 79/14	jatır-	yardımcı fiil (şimdiki zaman anlamını, şu anda yapılmakta olan eylemi gösterir) j. 2/11 [=1]
	j.-kanım 11/23, 21/27, 78/39	jats	yatma tarzı, uzanma tarzı j.+ı 13/8 j.+ım 92/18 j.+ında 60/23 [=3]
	j.-kanın 2/14, 29/23, 31/2, 56/38, 63/18, 64/4, 84/26, 93/6	jatta-	ezberlemek j.-lıp 12 j.-maytın 12/7 j.-p 20/6, 89/7 [=4]
	j.-kannan 60/15	jaw	düşman j. 44/4, 79/34, 80/15, 81/15, 81/18, 82/32, 88/34 j.+dın 34/1
	j.-kasın 67/36, 91/19		
	j.-sa 29/35, 31/34, 34/3, 46/19, 85/17, 85/33		
	j.-ırsın (jatsın) 55/25		
	j.-sın 81/14		
	j.-tı 1/23, 24/39, 72/4		
	j.-tım 27/2, 91/16		
	j.-uwğa 75/4		
	j.-uwımız 90/38		
	[=135]		
jata-jata	yata yata, uzana uzana j.- 47/25		

	j.+ğa 1/22, 34/2, 70/37		j.+ın 57/21, 84/30, 87/35
	j.+ı 67/28, 76/10		[=5]
	j.+ıña 44/11	jawla-	itaat ettirmek
	j.+ım 43/9		j.-wğa 87/8
	j.+ımen 2/35		[=1]
	j.+ımın 60/29	jawlık	kadınların baş örtüsü
	j.+men 2/36		j.+ı (jawlığı) 41/27
	[=18]		j.+tın 81/34
jaw-	yağmak		[=2]
	j.-dı 97/33	jawra-	üşümek
	j.-ıp 19/2, 24/10, 59/24		j.-tar 67/33
	[=4]		[=1]
jawap	cevap	jay	sakinlik, sessizlik, rahatlık, önemsizlik
	j. 21/24, 45/9, 51/20, 65/33, 68/10, 75/17, 77/13, 84/35, 94/25		j. 10/21, 11/35, 16/19, 16/7, 23/22, 40/37, 52/29, 55/34
	j.+ım (jawabım) 31/6		j.+ın 16/6
	j.+ka 68/32		j.+lı 13/14, 34/29, 45/8, 74/21, 74/22, 75/22, 86/20, 90/21
	j.+tarınan 58/1		[=15]
	[=12]	jay	şimşek, yıldırım
jawgerşilik	savaşlı, sıkıntılı		j. 26/35, 6/10
	j.+te 39/36		[=2]
	[=1]	jay	durum
jawık-	düşman saymak		j.+ı 6/9
	j.-kan 61/40		j.+ım 11/27, 80/12
	[=1]		j.+ın 20/22
jawır	(at için) yanır, yanır olmak		[=4]
	j. 29/30	jay-	yaymak, sermek, dağılmak
	[=1]		j.-a 75/26
jawırın	yağrın		j.-ğan 86/27
	j.+ım 90/32, 92/35		

	j.-ğanı 37/38		[=6]
	j.-ıla 26/22	jaylas-	yerleşmek
	j.-ıldı 93/10		j.-ıp 77/13
	j.-ılıp 58/31		j.-kan 64/23
	j.-ıp 37/10, 44/21, 51/7, 6/39, 71/1, 76/9		j.-kandarı 13/14
	[=12]		[=3]
jaybasar	yavaş hareket eden kimse	jaylaw	yayla
	j. 42/17, 45/1		j. 23/39
	[=2]		j.+da 38/26
jaydağ	sakin		j.+dağı 84/24
	j. 2/8, 50/31		j.+ğa 19/27, 83/16
	j.+ka 68/25		j.+tı 61/31
	[=3]		j.+ına 29/7
jayğas-	yerleşmek, oturmak		j.+ların 7/30
	j.-kan 11, 20/5, 29/18, 78/24	jaylı	[=8]
	j.-tı 50/27		hakkında
	[=5]		j. 7/23, 12/29
jayıl-	rahatlamak, dağılmak		[=2]
	j.-ğasın 43/37	jayna-	alevlenmek
	[=1]		j.-ğan 84/19
jayılım	yayla		[=1]
	j.+ğa 42/23	jaynamaz	seccade
	[=1]		j. 85/33
jayla-	yaylaya çıkmak, yerleşmek		j.+dan 43/17
	j.-ğan 61/31, 96/1	jaypa-	[=2]
	j.-ğanı 28/33		yok etmek
	j.-ğannan 78/4	jayra-	j.-p 87/4
	j.-r 29/7		[=1]
	j.-sar 16/13	jaysağ	dağıtmak, parçalamak
			j.-tıp 15/24
			[=1]
			mert

	j.+nıy 80/27		bir şekilde
	[=1]		gelişmekte olup son
jaz	yaz (mevsim)		an düzeldiğini
	j. 92/8		belirtir)
	[=1]		j.-dı 71/5
jaz-	yazmak		j.-ğan 18/8
	j.-a 10/15, 15/19	jazğır-	[=2]
	j.-bay 2/26		suçlamak
	j.-dı 26/10, 57/7		j.-atın 21/30
	j.-ğan 11/21, 8/30		j.-ğan 64/37
	j.-ğanı 14/25		j.-sın 83/39
	j.-ğannıy 42/40	jazık	[=3]
	j.-ıla 49/3		suç, günah
	j.-ılğan 94/40		j.+ı (jazığı) 8/24
	j.-ılıp 2/30	jazık	[=1]
	j.-ıp 20/2, 26/5, 3/4,		bozkır
	35/36, 40/18, 47/6,		j. 5/32, 6/11
	65/25, 79/26, 88/12,		j.+tarı 8/22
	88/13, 88/14, 88/14,		j.+tı 26/30
	88/17, 90/37		[=4]
	[=26]	jazmış	kader
jaza	ceza		j. 66/21
	j.+ıdı 82/38		[=1]
	j.+ğa 82/39	jeñ	(kıyafetler için)
	j.+sı 62/11		manşet
	[=3]		j.+dı 19/35, 41/37
jazala-	cezalandırmak		j.+i 9/4
	j.-p 83/6		j.+imen 86/5
	j.-wşı 9/5, 13/5		[=4]
	[=3]	jeñ-	kazanmak
jazatayım	beklenmedik, ani		j.-dirdi 82/4
	j. 30/15, 32/9, 63/31		j.-dirgen 14/30
	[=3]		j.-ip 33/27
jazda-	yardımcı fiil (bir		[=3]
	olayın beklenmedik		

jeñeşetay	yenge		[=1]
	j.+nın 47/21	jek-	(taşımacılık için) yüklemek, bağlamak
	[=1]		
jeñge	yenge		j.-ip (jegip) 7/2
	j.+leriñe 43/26		j.-ken 7/8
	j.+siniñ 47/21		[=2]
	[=2]	jeke	ayrı
jeñil	hafif		j. 68/7
	j. 18/7, 24/37, 3/22, 76/11		[=1]
	[=4]	jeksenbi	pazar
jeñiley-	hafiflemek		j. 5/19
	j.-ip 39/29, 82/13		[=1]
	[=2]	jel	rüzgar
je-	yemek		j. 24/3, 67/25, 68/12, 68/5
	j.-di 71/25		j.+diñ 67/31, 70/10
	j.-dim 60/23		j.+ge 67/29
	j.-gem 88/33		[=7]
	j.-gen 23/32, 38/10, 4/37, 60/21, 85/40, 93/16, 93/35	jeleñ	yelek
	j.-megenin 60/23		j. 11/8, 39/23
	[=2]		[=2]
	j.-p 27/22, 43/38, 49/25, 49/29, 49/30, 50/33, 81/10, 84/24	jelek	bayrak
	j.-y 28/13, 56/9		j. 66/12
	j.-ydi 74/35, 78/32		j.+imdi (jelegimdi) 66/13
	j.-ytin 28/27, 60/29		j.+imen (jelegimen) 67/27
	[=25]		j.+in (jelegin) 70/11
jemey-aķ	yemeden bile		[=4]
	j.- 84/38	jeli	atları sağmak için götürdükleri yer
	[=1]		j. 28/39
jekköredi	nefret ediyor, sevmiyor		j.+ge 92/23
	j. 8/1		j.+niñ 28/26

	[=3]		[=1]
jelin-	(ter için) yenilmek, tükenmek	jentik	leş
	j.-begen 29/11		j. 43/38, 8/8
	[=1]		[=2]
jelis	(at için)tempo, hız	jendet	cellat
	j.+ke 5/15		j. 22/27, 46/35
	[=1]		j.+şil 61/37
jelke	omurilik		j.+tiş 58/25
	j. 11/26, 19/2, 55/8, 80/17	jendetik	[=4]
	j.+ge 55/9, 89/19		cellatlık
	j.+mnen 89/18		j. 55/27
	j.+sin 66/40, 92/34		j.+im (jendettigim) 55/24
	j.+sinde 71/2		[=2]
	j.+sine 55/7, 80/7	jer	yer
	j.+sinen 79/6, 90/39		j. 15/19, 23/8, 31/27, 40/23, 41/22, 43/26, 71/19, 81/27, 82/24, 82/27, 84/10, 84/19, 85/27, 88/16, 88/7, 96/37, 97/32
	[=14]		j.+de 33/3, 5/3, 51/21, 72/38, 91/26
jelkilde-	sallanmak		j.+degi 56/21, 94/19
	j.-p 46/1, 46/2		j.+den 23/17, 65/20, 89/31
	[=2]		j.+di 1/11, 69/33
jelkuwık	tuvaletini tutamayan kimse		j.+diş 2/3, 61/28, 64/13, 7/2, 76/13
	j. 55/34		j.+ge 16/13, 29/2, 37/37, 45/18, 57/21, 62/5, 76/17, 79/38, 81/17, 96/30
	[=1]		j.+i 6/4
jem	yem, hayvanlara verilen azık		j.+içe 44/11
	j. 15/12, 38/8, 95/31, 96/4		j.+im 2/39, 2/6, 51/37
	j.+ge 1/16, 62/34		j.+imiz 95/28
	j.+i 96/4		
	[=7]		
jemejem	en önemli, kaderi etkileyecek olan		
	j. 20/12		

	j.+ine 44/4, 45/30, 62/29, 62/29, 7/7	j.-kendey 42/23, 66/35
	j.+inen 65/34	j.-keni 70/6
	j.+ligi 64/14	j.-kenniņ 46/30, 46/31
	[=57]	j.-kenşe 7/26
jer-jerden	her taraftan	j.-kizetin 5/22
	j. 9/1-2	j.-kizip 72/14
	[=1]	j.-pedi 30/5, 37/24, 73/31, 74/25
jerik	aşermek durumu	j.-pegen 26/20, 61/23
	j. 44/3, 44/4, 85/20	j.-pegendey 35/17
	[=3]	j.-pegenin 73/33
jerik-	aşermek	j.-pek 46/30
	j.-ip (jerigip) 1/10	j.-pep 28/7, 58/23, 58/24, 58/27
	[=1]	j.-pes 5/28
jesir	dul	j.-pessiņ 89/39
	j. 15/19, 87/14	j.-peste 78/24
	j.+diņ 86/31, 86/35	j.-pey 14/36, 51/3, 7/18, 85/32
	j.+iņdi 44/10	j.-peydi 15/26, 85/29
	[=5]	j.-se 35/21, 61/21, 61/21
jet-	yetmek, ulaşmak, tatmin etmek	j.-sin 17/16, 31/27, 63/36, 63/38, 69/10
	j.-e 19/2, 49/12, 85/32	j.-ti 13/6, 20/10, 54/4, 80/10, 85/29
	j.-edi 35/31, 46/18, 50/8, 65/11, 85/24	[=75]
	j.-er 41/34, 69/32, 78/23, 8/12	jetpey-aķ yetmeden bile
	j.-erine 17/34	j.-pey+ 89/38
	j.-etin 74/31, 74/32	[=1]
	j.-ip 24/12, 34/37, 35/10, 37/30, 49/38, 6/4, 61/23, 88/34, 97/29	jetken-aķ yetmiş bile, ulaşmış bile
	j.-ken 6/9, 62/29, 69/9, 81/7, 85/11, 9/34, 95/36	j.- 92/3
	j.-kende 15/21	[=1]

jete	beyin, akıl		[=1]
	j.+li 40/21	jetim	yetim
	[=1]		j. 11/39, 11/39, 11/39, 12/16, 12/19, 12/19, 12/20, 30/16, 30/17, 30/18, 30/19, 30/9, 74/7
jetek	etki, beraberlik		j.+dikke 30/12
	j. 35/26		[=14]
	j.+inde (jeteğinde) 22/32, 47/7	jetimek	yetim, sahipsiz
	j.+te 47/8		j.+i (jetimegi) 33/4
	[=4]		[=1]
jetekte-	beraberinde götürmek, elinden tutup götürmek	jetimsire-	sahipsiz bırakmak
	j.-gen 3		j.-tken 63/39
	j.-p 16/4, 59/25, 90/14		[=1]
	j.-tip 56/10	jetis-	bollukta yaşamak
	j.-tpesej 45/11		j.-ip 47/32
	[=6]		j.-keninen 78/32
			[=2]
jetele-	götürmek	Jetisuw	Güneydoğu Kazakistan bölgesi
	j.-di 13/22		j.+dınj 35/12
	j.-gen 96/28		[=1]
	j.-p 38/1, 9/35	jetpis	yetmiş
	[=4]		j.+ten 87/11
jeterlik	yeterlilik		[=1]
	j.+ine (jeterligine) 23/19	jew-	yemek
	[=1]		j.-ge 50/7
jeti	yedi		[=1]
	j. 15/26, 3/33, 42/25, 61/27, 62/32, 71/32	jeyde	gömlek
	j.+nşı 35/22		j.+sindegi 89/3
	j.+si 5/14		j.+şen 93/1
	[=8]		[=2]
jeti-aq	ancak yedi	jez	bakır
	j. 57/39		

	j. 31/13, 40/12, 45/11, 55/15, 56/2, 57/14		j.+da 1/2, 29/2
	j.+dın 87/9		j.+dan 35/14, 8/36
	[=7]		j.+danı 23/32, 40/4, 43/17, 95/38
jezjağa	makam sahibi kimse		j.+dın 1/25, 51/18, 6/29
	j.+dan 54/24		j.+ğı 1/12, 76/14
	[=1]		j.+ı 1/5, 1/8, 19/9, 21/19, 30/34, 43/28, 55/38, 6/25
jä	(ün.tamam)		j.+ında 61/28
	j. 27/2, 34/24, 65/12, 82/22, 82/23, 94/35		[=37]
	[=6]	jıla-	ağlamak
jäne	ve		j.-dı 59/34
	j. 14/6, 19/17, 21/14, 23/15, 25/38, 28/4, 29/13, 3/9, 30/11, 36/14, 41/29, 42/24, 43/3, 56/38, 61/37, 62/6, 66/7, 67/7, 80/21, 83/15, 83/17, 84/38, 94/2		j.-ğan 76/32, 86/35
	[=23]		j.-ğanım 76/21
jäwtik	güçsüz, itibarsız	jılap-jılap	j.-p 64/27, 70/2, 87/36, 97/12
	j. 25/14		j.-ydı 63/34
	[=1]		j.-ytın 76/24
jıǵıl	ılgın ağacı		[=11]
	j.+dı 39/40	jılap-jılap	ağlaya ağlaya
	[=1]		j.- 6/39
jıǵıl-	düşmek	jıladı-aw	[=1]
	j.-ğanın 58/28		ağlamıştır
	j.-uw 18/3		j.- 87/19, 87/19
	[=2]	jılan	[=1]
jıl	yıl, sene		yılan
	j. 13/27, 16/14, 2/1, 24/10, 24/4, 31/4, 52/37, 6/16, 6/25, 65/14, 65/7, 65/7, 65/8, 71/32, 89/1		j. 11/10, 16/28, 17/35, 27/29, 48/28, 5/29
		jıldam	j.+day 24/1
			[=7]
			hızlı
			j. 55/33
			[=1]

jılğa-jılğa	dereleri j. 6/7 [=1]		j. 56/35 [=1]
jılı	sıcak j. 61/35, 71/21, 71/26 [=3]	jım	işaret j. 17/19 j.+ına 51/5 [=2]
jılı-jılı	sıcak sıcak j. 24/17, 44/33 [=2]	jım-jılas	tamamen, köküyle j. 53/14, 92/27 [=2]
jılı-	ısınmak j.-ğanda 93/21 j.-maptı 14/39 j.-p 6/19 [=3]	jımır-	kıvırmak j.-ıp 18/27 [=1]
jılı-	kaymak, yer değiştirmek j.-i (jılı) 97/32 [=1]	jımışkı	kurnaz j. 65/7 [=1]
jılmağay	düz, anlamsız j. 55/37 [=1]	jımiy-	gülümsemek j.-ıp 33/35, 96/33 [=2]
jılkı	at j. 18/31, 4/25, 47/14, 5/6, 65/24, 74/35, 9/38, 96/3 j.+dan 37/8 j.+day 23/32, 31/36, 53/31, 91/32 j.+men 27/16 j.+nı 96/25 j.+nıı 38/32, 4/26 j.+sı 5/15 [=18]	jın	cin, şeytan j. 64/29 j.+dı 42/8 j.+ı 65/18 j.+ına 27/37, 41/5, 59/28 [=6]
jılıjtılı	parıl parıl	jıp-jılı	sımsıcak j. 68/40 [=1]
		jılq-	yıkmak, düşürmek j.-ılar (jılqılar) 57/20 j.-ıldı (jılqıldı) 77/12 j.-ılğan (jılqılğan) 60/10, 60/22

	j.-ılıp (jıgılıp) 77/21		j. 56/30, 67/27, 92/10
	j.-ılsam (jıgılsam) 97/29		[=3]
	j.-ıp (jıgıp) 44/1, 92/26	jırık	delik
	j.-pay 33/15, 96/25		j. 31/35
	j.-қан 84/10, 84/15, 85/5	jirt-	[=1] yırtmak
	j.-қанда 84/22		j.-arday 46/1
	j.-tı 85/5		j.-ılıp 10/9
	j.-tırıp 41/40		j.-ıp 30/40
	[=16]		[=3]
jıǵa	iyice	jırtıl-	yırtılmak
	j. 73/37		j.-ǵan 46/14
	[=1]		[=1]
jır	destan, şiir	jırtıқ	yırtıқ
	j.+daǵı 70/36		j. 56/33
	j.+ǵa 70/37		[=1]
	j.+ıman 75/36	jıy-	toplamak
	[=3]		j.-ılıp 14/39
jıra	dere, çukur		j.-ınıp 15/17
	j. 38/31		j.-ıp 29/20, 46/29, 68/29
	j.+ǵa 2/36		[=5]
	j.+men 38/32	jıyıǵkı	toparlanmış, toplu
	j.+nıı 38/24		j. 9/5
	[=4]		[=1]
jıraқ	uzak	jıyın	toplantı
	j. 62/4		j. 47/10
	[=1]		j.+dar 10/18
jırǵal-	dolanmak, vakit geçirmek		[=2]
	j.-ǵanımdı 70/23	jıyır-	kıvırmak
	[=1]		j.-ıla 24/2
jırındı	güçlü, tecrübeli		j.-ılıp 79/14

	j.-ip 29/15		j.-e 63/26, 71/5, 96/16
	[=3]		
jıyırma	yirmi		j.-em 60/7
	j. 42/38, 44/30, 44/31, 6/8, 9/6		j.-er 18/27, 18/28, 19/32, 80/34
	[=5]		j.-etin 51/29, 70/28
jıyırma-jıyırma	yirmi yirmiden		j.-gem 91/4
	j. 13/4		j.-gen 41/27, 41/39, 53/14, 53/3, 56/10, 59/31, 82/14, 92/40
	[=1]		
jıñışke	ince		j.-gende 44/25, 45/29, 48/19
	j. 72/2		j.-geni 73/28
	[=1]		
jıñışker-	incelmek		j.-ip 33/6, 36/2, 42/4, 46/17, 48/27, 50/1, 55/2, 60/38, 64/6, 78/16, 78/22, 78/8, 83/21, 85/36, 88/15, 90/32
	j.-ip 78/17		
	[=1]		
ji-	biriktirmek		j.-ipti 42/2
	j.-ğan 46/34		j.-mek 53/40
	j.-ğızbay 8/18		j.-mekke 35/30
	[=2]		j.-mey 92/32
jibek	ipek		j.-se 77/30
	j. 37/38, 37/4, 38/20		j.-señ 61/21
	[=3]		j.-üwge 44/34, 46/7, 46/7, 95/16
jibek-aw	ipektir		[=72]
	j. 3/24	jibi	ipi
	[=1]		j. 37/38
jiber-	göndermek		[=1]
	j. 46/4, 79/13	jibi-	erimek, gevşemek
	j.-di 18/9, 20/28, 29/27, 35/2, 36/13, 38/6, 48/16, 5/4, 50/26, 59/29, 60/2, 71/16, 71/31, 72/10, 72/38, 87/36, 88/31, 88/4, 92/2		j.-gen 45/3
	j.-dik 84/19, 84/20	jide	j.-i (jibi) 52/28
			[=2]
			iğde
			j. 5/7
			j.+niñ 28/7

	[=2]		[=1]
jidi-	kokmak, bozulmak	jiktes-	birleşmek
	j.-gen 88/7		j.-ip 55/16
	j.-p 85/34		[=1]
	[=2]	jilik	kemik
jiek	kenar		j. 14/17, 51/18, 94/19, 94/24
	j.+ine (jiegine) 11/9		j.+in (jiligin) 81/7
	[=1]		j.+iniñ (jiliginiñ) 40/2
jigit	yiğit, adam		[=6]
	j. 13/37, 14/28, 23/28, 39/23, 40/28, 41/13, 41/21, 41/3, 41/5, 42/13, 42/17, 50/6, 53/25, 57/1, 60/27, 60/28, 77/11, 80/21, 83/32, 85/12, 85/8, 87/14, 87/2, 87/33, 88/19, 9/30	jilikte-	parçalamak
	j.+indey 93/30		j.-p 43/40
	j.+ke 11/12, 23/22, 57/17, 66/10, 76/32, 84/28, 85/7, 85/7		[=1]
	j.+pen 25/32, 40/11	jina-	toplamak, biriktirmek
	j.+pin 49/33		j.-ğan 33/2
	j.+te 83/31		[=1]
	j.+ten 62/3, 66/30	jinalıs	toplantı
	j.+ter 20/36, 42/21		j.+ta 35/19
	j.+terimen 41/16		j.+tarda 47/10
	j.+ti 42/8, 62/26		[=2]
	j.+tiñ 13/31, 23/19, 23/4, 31/21, 39/13, 76/36, 85/11, 86/34	jinağ	kitap
	[=54]		j.+tan 19/11
jihaz	eşya	jinağı	titiz, düzgün
	j.+dı 37/9		j. 31/7
	[=1]		[=1]
jik	kök	jip	ip
	j.+inen (jiginen) 90/33		j.+ke 17/37, 74/9
		jire-	[=2]
			iğrenmek, tiksinmek
			j.-ngem 94/31

	j.-nip 7/21, 21/21 [=3]		j. 26/30, 34/19, 34/33, 42/32, 49/40, 51/4, 51/9, 87/12, 92/4
jiren	koyu kırmızı		[=9]
	j. 20/15, 57/40, 82/15, 91/21	joñşka	yonca
	[=4]		j. 89/38
jireniş	tiksinti		j.+dan 28/27
	j. 8/3		j.+nı 64/7
	j.+i 7/22		j.+nıñ 64/5
	j.+pen 44/25		[=4]
	[=3]	jo-jok	hayır
jivuw-	(Rus. живу) yaşıyorum		j. 94/21
	j. 97/16		[=1]
	[=1]	jobala-	tahmin etmek
jiy-	toplamak		j.-wşı 67/33
	j.-ar 13/25		[=1]
	j.-atın 61/34	joğal-	kaybolmak
	[=2]		j.-a 92/27
jiyek	kenar		j.-tıp 49/15, 53/14, 90/36, 91/17
	j.+in (jiyegin) 55/10		j.-tқан 76/39
	j.+in (jiyegin) 20/15		j.-tқандай 6/38
	j.+ine (jiyegine) 57/6		[=7]
	[=3]	joğarı	yukarı
jiyekte-	(belli bir eylemi yaparken) kenarından başlamak		j.+dağı 64/22
	j.-tıp 16/35	joğarıla-	j.+raқ 89/35
	[=1]		[=2]
			yükselmek
jizn'	(Rus. жизнь) hayat		j.-y 15/5
	j. 58/12	jol	[=1]
	[=1]		yol
jo (<jok)	hayır		j. 12, 12/2, 12/4, 12/7, 30/8, 63/21, 7/30, 71/20, 78/28, 89/33, 94/40

	j.+da 6/26, 96/5		j.+ın 34/5
	j.+darın 12/12, 33/25, 52/16		j.+ına 41/13
	j.+dı 12/3		j.+ınan 5/39
	j.+dın 12/15, 30/10, 72/35, 80/6		j.+ında 55/38
	j.+ğı 8/11		j.+ınday 90/34
	j.+ı 21/14, 25/29, 35/3, 37/14, 48/29, 48/35, 53/31, 59/3, 68/22, 69/22, 76/25, 82/15, 9/23, 90/17, 92/20, 93/24	jon-	[=7]
	j.+ıyız 66/25		soymak (kabuğunu)
	j.+ın 12/2, 23/13, 46/33, 6/15		j.-a 72/17
	j.+ına 43/20		j.-ğan 1/21
	j.+ındağı 32/10		j.-ğanı 72/20
	[=45]	jılanjondap -	j.-ılğan 63/35
jola-	yaklaşmak		j.-ıp 28/39, 35/41, 45/5
	j.-p 92/23		[=7]
	j.-tpay 28/32		yılanın sırtına benzeterek
	j.-tpaytın 47/1	jok	j.- 16/28
	[=3]		[=1]
jolay	yol üstünde, geçerken		hayır, yok, bir şeyin ya da hareketin olmama durumunu da belirtir
	j. 12/34, 19/10, 8/10		j. 10/17, 10/27, 10/7, 11/22, 11/27, 11/31, 11/36, 12/12, 12/31, 12/36, 12/5, 12/6, 13/23, 13/24, 13/36, 14/2, 14/37, 14/6, 15/5, 15/9, 16/15, 16/2, 16/22, 16/26, 16/38, 17/18, 17/9, 18/13, 18/25, 18/36, 19/35, 2/20, 2/27, 2/37, 2/7, 21/12, 21/16, 21/25, 21/31, 21/35, 23/16, 24/17, 24/8, 24/8, 25/12, 25/21, 25/30, 25/35, 25/38, 25/4, 26/27, 26/29, 27/11, 27/14, 27/18, 27/35, 28/28, 28/9, 29/14, 3/12, 3/15, 3/27, 3/34, 30/23, 30/3, 31/31, 31/34, 31/35, 31/6, 32/15, 32/16,
joldas	yoldaş, arkadaş		
	19/15, 84/20		
	j.+ı 86/21		
	j.+ındı 85/30		
	j.+ımdı 86/21		
	j.+tarına 79/27		
	[=6]		
jon	sırt		
	j. 29/14, 5/32		

32/9, 34/2, 34/30,
34/38, 36/24, 37/15,
39/15, 39/3, 39/31,
39/40, 4/14, 4/5,
40/1, 40/35, 40/9,
41/19, 41/29, 41/4,
41/5, 41/6, 42/21,
42/36, 43/12, 43/14,
43/20, 43/30, 43/34,
43/38, 44/13, 44/28,
45/25, 45/3, 46/2,
47/2, 47/39, 48/30,
48/33, 49/1, 49/14,
49/8, 5/15, 5/34,
5/8, 50/19, 50/29,
50/5, 51/2, 51/21,
51/26, 52/12, 52/18,
52/20, 52/26, 53/29,
53/3, 53/7, 54/15,
54/18, 54/35, 54/6,
55/1, 55/12, 55/24,
55/5, 59/32, 59/4,
6/3, 60/34, 60/7,
60/9, 61/18, 61/25,
61/3, 61/34, 62/12,
62/21, 63/13, 63/29,
63/37, 64/13, 64/37,
65/16, 65/20, 65/34,
65/39, 65/5, 65/6,
66/1, 66/21, 67/29,
68/11, 68/15, 68/22,
68/34, 69/12, 69/19,
69/2, 69/22, 7, 7/26,
7/39, 70/1, 70/20,
70/23, 70/25, 70/30,
71/17, 71/18, 71/21,
71/37, 71/8, 72/15,
72/25, 72/34, 72/4,
73/24, 73/31, 73/7,
74/24, 74/28, 74/28,
74/37, 75/12, 75/15,
75/15, 75/40, 76/25,
76/40, 77/34, 78/19,
78/28, 78/3, 79/11,
79/21, 79/36, 8/12,
81/15, 82/12, 82/16,
82/27, 82/27, 82/3,
82/34, 83/8, 83/9,
84/35, 84/35, 85/11,
85/13, 85/16, 85/16,
86/26, 86/36, 86/37,
87/1, 87/30, 87/31,
87/35, 87/5, 88/1,
88/23, 88/33, 88/37,
89/11, 89/24, 9/38,
90/16, 90/2, 90/25,
90/6, 91/15, 91/22,
91/35, 91/39, 91/4,
91/5, 92/11, 92/20,
92/30, 92/6, 93/1,

93/12, 93/25, 93/37,
94/1, 94/20, 94/23,
94/24, 94/25, 94/31,
94/34, 94/6, 94/7,
95/11, 95/17, 95/23,
95/3, 96/14, 96/27,
96/28, 96/8, 97/11,
97/20, 97/3, 97/5

j.+ın (joğın) 34/22,
46/37, 6/3, 72/27

j.+pın 90/31

j.+ka 63/38, 63/40,
63/40, 63/40

j.+sın 85/31, 86/12,
86/17, 86/40

j.+sız 10/28

j.+tan 62/3

j.+tay 80/29

j.+tın 32/17

[=293]

jokşın-aw

fiil sonrası gelir ve
fiile olumsuzluk
anlamını katar (-
memişsindir).

j. 84/23, 84/24,
85/26, 86/28, 86/32

[=5]

jok-aw

değildir, yoktur

j. 63/22

[=1]

jok-tı

yok idi

j. 10/12, 31/14,
32/28, 60/8, 7/12,
77/11, 96/9

[=7]

joğal-

kaybolmak

j.-ıp (joğalıp) 6/2

[=1]

jokta-

yoklamak

j.-ytın 46/37

	[=1]		[=1]
joktıq	yokluk, bir şeyin olmama durumu	jortaq	kıvrım, yalakalık
	j.+ın (joktıqın) 30/31		j.+ına (jortağına) 24/7
	[=1]		[=1]
jora	akraba	jortuwıl	sıkıntılı, savaşlı
	j.+ların 19/16		j. 41/24
	[=1]		[=1]
joramal	yorum	josa	koyu, yoğun
	j.+ında 33/28		j. 32/26, 5/16, 68/22
	[=1]		[=3]
joramalda-	yorumlamak	josi-	koşturmak
	j.-p 33/14		j.-ğanı 19/37
	[=1]		j.-ğannan 41/28
jorğa	yarış atı		[=2]
	j. 44/33, 67/32	josıq	adet, usul
	[=2]		j.+ı (josıqı) 73/40
jorğala-	kıvrılmak		j.+sız 95/2
	j.-ğan 2/25		j.+tan 21/27
	j.-ğanı 62/33		[=3]
	j.-p 62/31	jota	dağın sırtı
	j.-r 63/2		j. 4/11
	j.-sa 63/1		j.+dan 57/30, 57/30
	j.-w 62/34, 62/38, 62/40		j.+lardı 90/35
	[=8]		j.+lardıq 57/27
jori-	yorumlamak		j.+larına 1/6
	j.-dı 60/41		j.+sın 91/17
	j.-itın (joritın) 13/35	jön	[=7]
	j.-maydı 39/35		durumun gelişmesi, doğru olan şey, usullu
	[=3]		j. 27/18, 29/36, 34/2, 51/37, 51/38, 51/40, 57/31, 61/39, 61/40, 63/1, 72/31,
jortpaq	koşuş		
	j.ı (jortpağı) 60/40		

	78/27, 80/16, 83/17, 83/17	jötkir-	öksürmek
	j.+ge 51/36, 72/31		j.-ingen 9/38
	j.+i 12/24, 17/18, 30/17, 30/17, 32/6, 72/30, 72/31, 74/1		j.-inip 23/2
	j.+iñ 37/18		[=2]
	j.+iñdi 20/26	juban-	avunmak
	j.+im 72/27, 83/12		j.-ip 10/23
	j.+imen 7/37, 72/28	jubaniş	[=1]
	j.+in 19/4, 26/12, 30/32, 32/19, 37/31, 81/16		avuntu
	j.+nen 21/27		j. 16/20, 50/19
	[=38]		j.+ı 9/37
jön-ağ	oldukça doğru	jubat	j.+tay 25/2
	j. 83/19		[=4]
	[=1]		avutmak
jönde-	tamir etmek		j.-a 76/40
	j.-p 53/39, 60/8, 84/35, 90/31		j.-ip 38/33, 73/18
	[=4]		j.-kanı 76/37
jönel-	yollamak		j.-kanınday 35/40
	j.-tip 95/5	judırık	[=5]
	j.-tüw 4/28		yumruk
	[=2]		j. 49/2, 49/8, 50/7, 51/27
jötel	öksürük		j.+ı (judırığı) 62/4, 77/25
	j.+den 80/14		j.+imen (judırığımen) 88/1, 88/15
	j.+ge 80/14		j.+ın (judırığın) 61/26, 78/18, 78/21
	j.+men 80/3		j.+ında (judırığında) 80/26
	[=3]		j.+ınday (judırığınday) 77/25
jötel-	öksürmek		j.+pen 49/15, 78/22
	j.-di 80/2		j.+ka 49/21, 54/30
	j.-em 80/4		j.+tı 88/3
	[=2]		[=18]

jul-	yolmak, çekmek		j.+dağı 38/38
	j.-dı 49/18		j.+dan 40/36
	j.-ğılap 69/38		[=3]
	j.-ıp 46/18, 50/33, 54/25, 76/2, 78/32, 83/9, 88/22, 94/18, 97/17	jumır	güçlü, etkili
	j.-sağ 90/20		j. 12/9
	[=12]		j.+lıktı 41/19
			j.+ına (jumırlığına) 48/8
juldız	yıldız		[=3]
	j. 14/23, 69/11	jumırtқа	yumurta
	[=2]		j. 48/1
julın	omurilik		j.+nıñ 65/27
	j.+ım 57/5, 64/26		j.+sınday 47/38
	j.+ın 1/22, 15/26, 68/27		[=3]
	j.+nan 38/5	jumıs	iş
	[=6]		j. 41/40, 42/15, 42/21
julın-	sinirlenmek, kızmak		[=3]
	j.-ğan 67/31	jumsa-	kullanmak, harcamak
	[=1]		j.-dı 40/7
julıs-	çekişmek, kavga etmek		j.-ğan 70/30
	j.-қан 15/24		j.-ytın 65/7
	[=1]		[=3]
jum-	yummak, kapatmak	jumsaқ	yumuşak
	j.-dı 55/19		j. 1/17, 25/12, 25/2, 27/25, 36/33, 36/6, 4/18, 55/16, 56/15, 70/9
	j.-ğan 89/10		j.+ımen (jumsağımen) 71/26
	j.-ğanda 92/33		j.+қа 61/35
	j.-ıp 83/23, 92/29		[=12]
	j.-sa 80/26		
	[=6]	jupar	hoş, güzel koku
juma	cuma		j. 33/36, 4/18, 79/20
	j. 30/33		j.+ın 64/5

	[=4]		j.+tıñ 18/14, 45/39, 66/29, 66/29
juq-	sinmek		[=26]
	j.-kan 71/7, 97/23	jut-	yutmak
	[=2]		j.-a 92/1
juqa	ince		j.-atın 28/26
	j. 11/19, 29/5, 93/5, 94/19, 94/24		j.-ımp 34/20
	[=5]		j.-ıp 14/31, 20/14, 26/24, 39/9, 47/40, 60/30, 60/30, 67/1
juqalap	incelikli		j.-kan 38/40, 86/16
	j. 93/7		j.-kanda 42/4, 69/9
	[=1]		j.-kanmen 53/36
juqana	ince yapılı		j.-kızğan 86/16
	j. 24/21, 54/36, 66/38, 9/27, 93/6		j.-tı 19/20, 22/31, 33/36
	[=5]		j.-uwın 28/3
juqar-	incelmek		[=21]
	j.-ğanın 40/2	jutıp-aq	yutmak bile
	j.-ıp 57/27		j.- 47/39
	[=2]		[=1]
jurt	millet, halk	jutıp-jutıp	yudumlamak
	j. 3/6, 45/37, 46/22, 46/8, 6/32, 63/33, 75/2, 79/25, 83/15		j. - 45/29
	j.+ıñ 20/11		[=1]
	j.+ıñızğa 66/26	juw-	yıkamak
	j.+ına 8/36		j.-dı 59/22
	j.+ınday 47/31		j.-ğan 28/15, 76/29
	j.+ınıñ 75/8		j.-ıp 87/19, 97/13
	j.+pen 54/9		[=5]
	j.+pız 84/16, 85/6	juwındı	kalıntı
	j.+qa 10/19, 47/3		j. 73/22
	j.+tan 41/19		[=4]
	j.+tarğa 75/2	juwan	kalın
	j.+tı 37/24		j. 71/4, 77/23, 81/26

	j.+dıķı (juwandıķı) 27/38		j.-e 70/4
	[=4]		j.-er 54/30
juwası-	sakinleşmek		j.-gen 10/11, 57/33, 77/33
	j.-p 72/24		j.-gendey 70/21
	[=1]		j.-sek 22/38
juwasıt-	sakinleştirmek		[=7]
	j.-ıp 69/7	jügingiş	yüklenmek
	[=1]		j. 14
juwı-	yaklaşmak		[=1]
	j.-tar 12/36	jügir-	koşmak
	[=1]		j.-edi 27/13
juwıķ-	yaklaşmak		j.-etindeg 94/24
	j.-pay 74/5		j.-gen 88/3
	[=1]		j.-genin 76/7
juwsan	pelin otu		j.-ıp 82/21, 9/23
	j. 5/31		j.-ipti 11/10
	j.+dı 5/33		j.-megen 44/9
	j.+men 95/5		j.-tip 49/26, 82/14
	[=3]		j.-tken 16/35, 39/38, 48/1, 83/28
jüdü	duygu ünlemi		j.-tti 15/3, 17/34, 27/24, 57/8
	j. 11/24, 11/28, 38/37, 86/12		j.-üwge 76/1
	[=4]		[=19]
jügen	at bařlıķı	jügirgiş	koşmaya alışkın, sürekli koşan
	j. 28/38, 56/12, 75/18, 75/20		j. 14
	j.+siz 36/37		[=1]
	[=5]	jük	yük, aķırlık
jügeri	mısır		j.+in (jügin) 46/27
	j. 21/38		j.+ke 46/10
	[=1]		j.+ti 52/11
jügin-	başvurmak, danışmak, müracaat etmek		j.+tiņ 46/11

	[=4]	84/25, 85/12, 86/17, 89/7, 9
jükayağ	sandık	
	j.+tan 26/6	j.-gende 17/40, 19/10, 23/33, 29/16, 77/35, 81/23
	[=1]	
jülde	ödül	j.-geni 41/26
	j.+geri 71/3	j.-geniçe 83/13
	[=1]	j.-geniçiz 9/11
jün	yün	j.-genin 18/32, 52/40, 83/1
	j. 1/17, 11/9, 3/15, 36/11, 67/30, 68/27	j.-genine 50/37
	j.+i 77/21	j.-gesin 49/29, 49/30, 96/29
	j.+indey 91/20	j.-ip 15/23, 27/33, 34/8, 42/6, 43/16, 47/8, 52/33, 66/30, 7/29
	[=8]	
jünji-	yıpranmak	j.-me 23/12, 73/22
	j.-genine 80/33	j.-mesin 3/30
	[=1]	
jür-	yürümek	j.-sey 11/20
	j. 30/30, 33/11, 41/9, 48/29, 56/35, 84/31, 87/34	j.-siñ 45/19
	j.-di 48/15	[=96]
	j.-e 11/32, 18/34, 25/1, 29/30, 47/27, 57/16, 59/21, 80/37, 81/39, 9/27	jürdek hızlı
	j.-edi 24/23, 85/33	j. 46/24
	j.-em 35/23	[=1]
	j.-etin 28/15, 28/39, 35/1, 35/19, 48/20, 60/20, 62/35, 7/37, 72/1, 78/9, 81/25	jürek kalp, yürek
	j.-gen 19/15, 2/34, 26/15, 29/3, 38/36, 39/27, 41/21, 44/7, 46/29, 47/22, 48/37, 49/25, 51/17, 53/12, 56/29, 57/19, 57/39, 6/24, 6/24, 61/19, 66/10, 67/6, 71/19, 75/2, 76/26, 79/28, 80/27, 81/34, 82/19,	j. 22/31, 46/38, 82/3
		j.+i (jüregi) 18/15, 4/21, 53/26, 53/3, 6/37, 62/12, 81/16
		j.+im 38/4
		j.+im (jüregim) 76/2, 90/2, 93/35, 95/15
		j.+in (jüregin) 2/12, 56/17, 57/41, 79/9
		j.+iniñ (jüreginiñ) 18/29, 53/27, 56/33, 64/14
		j.+ke 71/22

	[=24]	jüzik	yüzük
jürele-	emeklemek		j.+ine (jüzigine) 27/19
	j.-gen 16/17		[=1]
	j.-p 86/8	kampaniya	şirket
	[=2]		k.+sı 19/9
jüris	adım, gidişat		[=1]
	j.+teri 42/1	karatel'	idam ekibi
	[=1]		k. 14/14, 2/33, 25/32, 30/29, 39/25, 40/18, 41/31, 42/7, 43/40, 61/16, 68/29
jüye	sistem		k.+di 39/14
	j.+ge 14/19		k.+diñ 30/27, 40/8, 44/4
	[=1]		[=15]
jüyrik	hızlı, hızlı olan kimse	karta	(Rus. карта) iskambil
	j.+i (jüyriği) 3/2		k. 52/6
	j.+tiñ 63/14		k.+nı 52/4
	[=2]		[=2]
jüytki-	koşmak, hızlı gitmek, uçmak	kartakeş	iskambil oynamayı seven kimse
	j.-p 29/16		k.+ter 51/41
	[=1]		[=1]
jüz	yüz	kartuwz	(Hol.) erkek şapkası
	j. 39/24, 41/5, 42/23, 6/34, 71/19		k.+dın 81/36
	j.+diñ 67/3		k.+ın 16/35, 26/38
	j.+i 67/2		[=3]
	j.+in 32/28, 58/33	kavaler	deriden yapılmış ayakkabı türü
	j.+inde 77/22		k. 15/7
	j.+indey 11/7, 87/23		[=1]
	j.+iniñ 52/28	kazaçonok	(Rus. казаçонок) çömez
	[=13]		k.+tı 68/16
jüz-	yüzmek		[=1]
	j.-gen 1/20		
	j.-ip 19/20		
	[=2]		[=1]

kazarma	kışla		k. 27/26, 27/32
	k.+nın 4/35		[=2]
	[=1]	kedey	fakir
keç	geniş		k. 24/12, 39/1
	k. 11/5, 13/40, 28/30, 33/21, 46/40, 67/5, 84/33, 87/31, 88/2	kedeylik	[=2] fakirlik
	k.+inen 51/7		k.+in (kedeylerin) 53/8
	[=10]		[=1]
keçdik	genişlik, büyüklük	keçjiy-	başını eğmemek, terslemek
	k.+ine (keçdigine) 80/25		k.-emin (keçjiyem) 24/5
	[=1]		[=1]
keşes	sohbet, fikir	kek	intikam
	k. 24/15		k. 21/32, 60/33, 60/33, 64/14, 64/18, 75/8
	[=1]		k.+i (kegi) 10/6
keşes-	sohbet etmek, fikir alışverişi yapmak		k.+ke 54/10, 54/19, 8/24
	k.-üwdi 13/40		k.+ten 96/33
	[=1]		k.+ti 60/32
keşirik	boğaz		k.+tiğ 62/8, 62/8
	k.+i (keşirigi) 3/28		[=14]
	k.+in (keşirigin) 4/24	kekesin	harfendaz
	k.+ine (keşirigine) 79/21		k. 51/35, 53/3, 54/19, 54/9, 93/12
	k.+ke 84/22		k.+ge 66/18
	[=4]		k.+nen 96/33
keşiriktep	boğazdan		k.+niğ 5/37
	k. 33/36		[=8]
	[=1]	keket-	harfendazlık etmek
ket-	gitmek		k.-ip 7/6
	k.-ip 18/38		k.-kenin 77/31
	[=1]		k.-ti 64/19
kebir	kurumuş, sert		

	[=3]	3/28, 32/20, 32/23, 40/10, 40/28, 41/17, 49/36, 51/23, 51/23, 61/1, 64/14, 77/29, 8/5, 85/15, 85/16, 85/16, 85/27, 85/34, 88/7, 93/35, 93/6, 94/26
kekil	kahkül	
	k.+i 43/28	
	k.+in 9/24	
	k.+indey 29/20	
	[=3]	k.-edi 10/38, 15/13, 21/23, 47/39, 51/30, 52/30, 53/19, 55/22, 60/17, 80/40, 91/14, 91/27, 91/36, 93/17, 93/31
kekilik	keklik	
	k. 1/16, 30/30, 5/3	
	k.+in (kekiligin) 32/35	k.-em 90/26
	k.+tiş 47/38, 69/37	k.-er 31/13, 33/3, 35/31, 76/14, 81/18
	[=6]	k.-etin 70/36, 75/3
kekir-	geğirmek	
	k.-di 60/33	k.-gen 10/16, 10/39, 12/6, 2/9, 21/12, 21/7, 22/39, 28/38, 3/12, 3/38, 3/4, 33/19, 33/36, 39/13, 4/31, 41/1, 42/25, 47/13, 48/21, 48/6, 49/33, 52/34, 52/34, 6/40, 66/18, 66/32, 72/18, 73/5, 74/28, 8/25, 82/38, 86/36, 86/37, 87/1, 92/11, 95/19
	k.-em 67/1	
	k.-gen 47/7	
	k.-ip 58/25, 59/28	
	[=5]	k.-gende 1/2, 23/31, 38/1, 39/28, 5/16, 50/21, 73/9, 74/33, 84/13, 89/34
kekse	yaşlı	
	k. 57/33, 9/35	
	[=2]	k.-gendegidey 22/16
kel-	gelmek	
	k. 38/22, 81/10, 81/10, 81/9, 81/9	k.-genderi 96/7
	k.-di 14/21, 25/6, 27/24, 29/27, 30/11, 34/13, 38/16, 4/24, 42/29, 45/40, 48/10, 59/29, 60/27, 65/19, 70/33, 72/38, 80/2, 82/33, 90/38, 92/30, 93/2, 93/26, 95/24, 96/20, 96/37, 97/3	k.-gendey 12/27, 16/23, 37/30, 46/27, 68/37, 71/33, 88/21
	k.-diş 20/40, 69/25	k.-geni 32/1, 50/23, 94/5
	k.-dim 10/31, 69/26	k.-genim 65/37
	k.-e 10/13, 11/23, 12/38, 17/35, 17/35, 2/11, 2/14, 2/4, 22/10, 23/21, 27/12,	k.-genimen 50/14
		k.-genimiz 35/32
		k.-genin 45/23, 93/23, 95/22

k.-genmen 92/13		k.-meytindey 41/11
k.-genşe 26/16, 3/7, 64/27		k.-se 85/14
k.-gesin 41/16		k.-sin 68/33, 88/34
k.-ip 1/23, 16/5, 20/36, 26/31, 27/21, 34/3, 34/4, 37/23, 40/26, 43/10, 53/35, 55/21, 58/24, 7/37, 75/15, 80/11, 82/27, 83/38, 84/29, 85/8, 9/13		k.-tiredi 50/24
k.-ip (kep) 11/25, 12/10, 13/32, 13/6, 14/7, 15/35, 16/21, 17/19, 17/28, 2/12, 2/18, 26/30, 27/35, 28/18, 28/34, 29/25, 29/35, 31/32, 31/4, 32/24, 32/8, 4/12, 47/3, 49/3, 55/16, 56/20, 59/29, 6/30, 61/24, 61/9, 67/6, 7/34, 71/36, 74/24, 74/27, 74/3, 75/5, 77/13, 78/25, 79/27, 82/26, 85/17, 87/18, 91/38, 92/16, 92/22, 93/22, 93/3, 93/40, 94/27, 96/14		k.-tirüw 34/15
		k.-tirüwi 34/9
		k.-üwge 10/23, 34/6
		k.-üwi 34/30
		[=259]
	kelip-aq	gelerek bile
		k.- 70/28
		[=1]
	kelbet	kalıp, yüz kalıbı, suret
		k.+inen 17/33
		[=1]
	Keles	Güney Kazakistan bölgesindeki nehir adı
		k. 25/35
k.-ippin (keppin) 89/26		k.+tiñ 1/6
k.-ipti 21/15		[=2]
k.-ipti (kepti) 72/40	kelesi	bir sonraki
k.-isseñ 52/1		k. 80/4
k.-medim 10/31		[=1]
k.-megen 10/31	kelin	gelin
k.-megeni 74/28		k. 1/25
k.-mek 15/11, 30/21, 32/38, 42/7		k.+inen 86/25
k.-mep 68/16, 92/28		[=2]
k.-mese 60/12	kelin-kepsik	gelinler
k.-mesin 68/33		k. 10/18
k.-mey 18/2, 75/9		k.+tiñ 41/25, 42/11
k.-meydi 50/24		[=3]
	kelinşek	kadın, eş

	k. 69/14, 82/7		k. 36/30
	k.+i (kelinşegi) 52/38		[=1]
	k.+ke 77/36	kemeşger	bilge
	[=4]		k.+ge 24/15
kelis	ziyaret		[=1]
	k.+inde 30/11	kemerlep	ayrıntılı
	[=1]		k. 82/1
kelis-	anlaşmak, uzlaşmak		[=1]
	k.-e 61/6, 79/29	kemik	hassas
	k.-ip 82/29		k. 73/17
	k.-keni 23/19		[=1]
	k.-seş 33/40	kemir-	kemirmek
	k.-tik 48/24		k.-gen 62/16
	[=6]		k.-ip 28/14
kelisim	anlaşma, uzlaşma		[=2]
	k. 18/32, 74/18, 78/39	kempir	ihtiyar, yaşlı kadın
	k.+ge 82/8		k. 86/27, 86/29
	k.+men 8/21		k.+den 43/11
	[=5]		k.+i 86/25
kelte	kısa		k.+iniş 38/1
	k. 94/40		[=5]
	[=1]	kemseşde-	çenesini titreterek ağlamak
keltek	kısa ağaç, dayak		k.-p 87/38
	k. 38/22, 38/23		[=1]
	[=2]	kene	at sineği
kem	eksik		k.+si 10/9
	k. 11/22, 19/19, 22/2, 23/7, 24/12, 48/11, 88/17, 88/18		k.+şe 30/34
	k.+inde 19/22		[=2]
	[=9]	kenep	pamuk kumaş
keme	gemi		k. 43/23, 77/30
		kenet	[=2]
			ani

	k. 11/32, 22/10, 25/15, 27/34, 31/21, 39/5, 4/31, 42/2, 43/32, 44/27, 51/14, 58/4, 74/28, 76/27, 8/15, 89/16		k.+im (kepildigim) 49/14
	k.+ten 45/14	kepte-	k.+ti 22/6
	[=17]		[=3]
keney	aşık kemiği		sıkışmak, takılmak
	k. 35/3		k.-le 8/24
	k.+di 35/1		k.-lip 6/28
	k.+diş 35/6	ker	k.-p 78/18
	k.+in 35/26		[=3]
	[=4]		kahverengi at
keneze	damak		k. 29/3, 29/8, 29/8, 67/39, 68/1, 69/32, 82/28, 82/29
	k.+si 1/9	ker-	[=8]
	[=1]		gerilmek
kep-	kurumak		k.-ilip 16/21, 79/32, 93/20
	k.-ken 27/26, 39/40, 92/19		[=3]
	k.-kendey 1/10	kerbezdik	kalantorluk, caka
	k.-pegen 13/4, 38/28		k.+i (kerbezdigi) 91/35
	k.-pepti 90/10	kerdeñdik	[=1]
	[=7]		şişinmek durumu
kepe	eskiden buzdolabı yerine kullanılan, etlerin bozulmaması için kazılan çukur		k. 58/1
	k.+degi 31/30	kere	[=1]
	[=1]		uzun
kepil	teminat	kereñdik	k. 37/39, 8/39, 88/11, 88/14
	k.+ge 34/10		[=4]
	[=1]		sağırılık
kepildik	teminat, kapora		k.+ine (kereñdigine) 44/9
	k.+iñizdi (kepildigiñizdi) 49/13	kerege	[=1]
			keçe çadırın ağaçtan yapılmış duvarı
			k.+ge 46/27, 48/15

	k.+ni 16/33	kerek-ti	gerekiyor idi
	[=3]		k.- 10/23, 54/20, 61/3, 62/10, 75/4, 79/20
Keregetas	bölge adı		
	k.+tı 95/23		[=6]
	k.+tıñ 74/14, 86/23, 87/5, 90/20, 91/18, 95/21, 95/28, 95/38	kergi-	terslemek
	[=9]		k.-dim 87/18
kerek-	gerekiyor, lazım		k.-gende 20/21
	k. 4/28, 11/32, 15/34, 17/12, 18, 20/13, 20/18, 21/3, 21/40, 22/33, 23/6, 26/3, 27/32, 29/9, 31/35, 33/19, 33/30, 33/31, 34/10, 34/40, 42/24, 42/28, 43/35, 44/17, 45/33, 47/2, 48/17, 48/4, 48/5, 48/6, 49/17, 49/20, 49/20, 49/20, 49/32, 49/32, 50/12, 50/13, 50/8, 51/1, 51/11, 51/19, 51/22, 51/25, 54/3, 65/39, 65/5, 65/6, 65/7, 71/1, 72/39, 73/38, 74/39, 75/14, 78/12, 79/25, 80/24, 81/5, 82/17, 86/24, 88/22, 9/22, 90/4, 94/20, 95/13, 95/3		k.-geni 94/10
	k.-i (keregi) 51/35, 52/19, 52/3, 65/39		k.-genin 18/21
	k.-in (keregin) 41/2		k.-p 79/8
	k.-inde (kereginde) 12/12	kerpile-	[=5]
	k.-ine (keregine) 82/35		silkelemek
	k.-siz 8/40		k.-p 79/18
	k.-tiğin 40/22		[=1]
	[=75]	keri	geri, arkaya
kerek-ağ	gerekiyor bile		k. 20/20, 58/1, 96/35
	k. 11/34, 50/28	kerisinşe	[=3]
	[=2]		tam tersine, aksine
			k. 22/1, 26/3, 26/4
		kerne-	[=3]
			çoşmak, galeyana etmek
			k.-di 56/17
			k.-gen 57/41
			k.-kernep 18/38
		kersen	[=3]
			büyük
			k. 48/20
			k.+in 90/11
			[=2]
		kert-	çentiklemek
			k.-ilip 67/3

	[=1]		[=2]
kerwenbası	komutan, yöneticisi k. 37/36	keskin	biçim, kalıp k. 15/15, 15/15, 17/33, 7
	[=1]		k.+de 15/11
kerzi etik	kasık çizmesi k. 48/21		k.+di 19, 53/5
	[=1]		[=7]
kes-	kesmek	keş	akşam k. 39/31, 83/2
	k.-ip 21/28, 41/11, 85/22, 95/7		k.+inde 7/3
	k.-isip 73/11, 8/34		k.+ke 32/37, 35/5, 35/7
	k.-kendey 10/35		k.+ki 72/20
	k.-peytin 40/21		k.+te 59/10
	k.-ti 11/31, 19/32		[=8]
	[=10]	keş-	geçmek k.-edi 43/40
kese	kâse k. 38/6		k.-ip 28/17, 29/16, 75/1
	k.+de 37/3		k.-ken 24/34, 60/27
	k.+den 37/1		k.-pesin 89/35
	k.+ge 57/34, 73/8		k.-tik 11/23
	k.+mde 73/4		k.-tirdi 28/18
	k.+ni 20/31, 36/12, 38/7, 56/32, 56/7, 57/38, 57/6, 73/23, 74/29		k.-üw 48/3
	k.+niñ 36/38, 58/30		[=10]
	k.+sin 37/37, 59/3	keşçe	aptal k. 14/8, 80/7
	[=19]		[=2]
kese-kesesiniñ	her kâsesinin k. 57 /12	keşçelik	aptallık k. 54/23
	[=1]		[=1]
kesir	zarar, suç k. 1/25	keşe	dün k. 16/4, 19/24, 2/3, 20/36, 21/1, 22/39, 25/33, 32/12, 32/23,
	k.+inen 20/24		

	32/29, 33/28, 39/27, 4/13, 41/13, 43/11, 59/25, 64/7, 72/20, 72/23, 77/10, 78/5, 80/11, 89/25, 9/34		k. 38/36
	k.+den 11/31		[=1]
	k.+gi 19/28, 72/35, 72/5, 73/11, 73/25	keşkilik	akşam yemeği
	k.+gidey 42/32, 72/24, 93/17		k. 66/14
	k.+leri 80/26		[=1]
	k.+li 11/3, 23/25, 24/33, 30/37, 31/11, 41/5, 75/11, 75/24, 76/25, 81/37, 9/22	ketâriemes	istemiyor değil
	[=45]		k.- 82/34
keşik-	geç kalmak		[=1]
	k.-ip (keşigip) 73/25, 89/14	ket-	gitmek
	k.-kenin 60/16		k. 73/18, 87/3
	k.-keniñ 50/2		k.-e 3/13, 3/26, 30/33, 52/24, 56/28, 56/30, 59/28, 68/10, 8/39
	k.-tirip 82/14		k.-edi 24/14, 34/7, 47/23, 50/33, 51/32, 6/14, 60/31, 8/19, 87/8
	k.-üwine (keşigüwine) 4/34		k.-em 65/2
	[=6]		k.-er 15/31, 47/21, 48/25, 54/12, 56/40, 6/37, 81/27
keşir-	affetmek		k.-erdey 17/34, 48/39, 77/1
	k.-iñiz 9/11, 54/27, 54/27, 54/27, 54/37, 54/37, 54/37		k.-eri 24/35, 83/17, 90/17
	k.-sin 53/18, 53/19, 53/20, 53/20, 54/34, 54/34, 54/34		k.-erin 33/27, 84/9
	k.-mey 28/16		k.-etin 19/33, 31/25, 31/28, 39/11, 53/28, 59/14, 75/1, 75/5
	[=15]		k.-eyin 94/12
keşirim	af, özür		k.-ip 20, 21/27, 24/24, 24/37, 26/32, 33/15, 36/16, 39/33, 40/27, 43/17, 48/19, 51/2, 51/6, 56/28, 6/30, 60/31, 7/27, 7/37, 77/26, 80/36, 81/10, 9/36, 95/36, 96/20
	k. 21/25, 25/8, 54/36, 82/17, 82/9		k.-ippin 64/35, 71/3
	k.+niñ 50/19		
	[=6]		
keşkilep	akşamleyin		

k.-ipti 29/24, 40/34, 55/9, 56/13, 65/23, 71/26, 89/6, 9/16		k.-pey 22/32
k.-isip 14/9		k.-peydi 36/28
k.-isüw 54/10		k.-peytin 58/15
k.-keli 33/16, 45/24		k.-se 18/39, 42/20, 50/10, 63/31, 67/3, 68/28, 92/23
k.-ken 10/15, 10/4, 16/32, 16/5, 18/2, 18/4, 19/16, 22/12, 24/6, 33/28, 33/9, 35/14, 36/37, 38/18, 39/33, 4, 4/9, 41/36, 41/5, 42/23, 42/5, 46/13, 55/20, 55/7, 56/22, 56/23, 56/37, 59/25, 61/33, 61/40, 65/25, 66/23, 71/35, 72/39, 77/12, 77/16, 78/37, 83/34, 92/16, 95/30, 96/12, 97/13		k.-sem 21/20
k.-kende 12/21, 29/37, 30/30, 35/36, 35/5, 44/34, 67/14, 73/3, 95/34		k.-ti 13/5, 14/26, 16/26, 18/15, 22/24, 27/37, 3/38, 32/18, 36/5, 39/17, 41/14, 42/33, 49/24, 52/24, 53/32, 58/40, 58/7, 61/15, 62/14, 65/14, 66/6, 67/23, 74/27, 76/28, 78/5, 78/7, 83/29, 85/10, 87/28, 87/32, 90/14, 92/33, 96/27, 96/36, 97/25, 97/26, 97/26
k.-kendey 10/6, 29/7, 6/2, 8/11		k.-tiñ 55/24
k.-keni 51/21, 89/39		k.-tim 10/11, 71/13, 74/1, 91/24
k.-kenimiz 45/18		k.-üwdiñ 93/28
k.-kenin 25/33, 31/10, 31/22, 32/27, 43/19, 58/28		k.-üwge 32/11, 50/3, 79/20, 79/8, 80/23, 80/9
k.-kenine 21/24	ketpen	k.-üwi 73/10
k.-keninen 39/35		[=225]
k.-kenşe 68/11, 73/11		çapa
k.-kisi 88/20	ketek-keteginde	k.+ge 76/1, 76/6
k.-kiştegenin 64/19		[=2]
k.-pedi 59/39		kümesinde
k.-pegen 61/29, 7/24, 74/6	ketiñkire-	k. 47/5
k.-pek 35/6		[=1]
k.-pes 38/4, 84/29, 85/8, 95/3, 95/7	ketkesin- (<ketken soñ)	azalmak, gitmekte olmak
k.-pespin 90/1		k.-p 53/40
		[=1]
		gittikten sonra
		k.- 8/34

	[=1]		85/8, 85/8, 91/27, 92/12
ket-	gitmek		
	k.-kisi 88/20		k.+de 15/18, 15/24, 22/28, 22/28, 17/40, 73/3
	[=1]		[=15]
ketkişte-	sürekli yanına uğramak, yanına gitmek	keybir	bazı
	k.-p 56/18		k.+i 41/10
	[=1]		[=1]
ketpensap	çapa	keyin	sonra
	k. 7/18		k. 14/19, 28/27, 3/33, 3/36, 37/1, 4/37, 4/38, 47/40, 51/16, 53/18, 57/10, 59/23, 6/29, 60/15, 61/3, 68/7, 7/22, 73/21, 86/21, 92/13, 92/21
	[=1]		[=21]
kewde	gövde	keyin-ağ	sonra bile
	k. 95/6		k. 71/22
	k.+degi 60/31		[=1]
	k.+den 88/2	keyip	biçim
	k.+ge 61/35, 72/13, 94/39		k.+i (keypi) 69/37
	k.+m 81/2		k.+in (keypin) 58/3
	k.+mdi 93/17	kez	[=2]
	k.+si 80/36		an
	k.+simen 62/35		k. 50/14
	k.+sin 78/13, 8/1		k.+de 17/3, 23/17, 28/31, 30/2, 47/21, 47/4, 81/26
	k.+sindegi 87/24		k.+den 36/21
	k.+sine 21/14, 24/35, 39/1, 39/26, 70/25		k.+deri 47/8, 53/1
	k.+sinen 60/24, 8/10		k.+ge 83/1
	[=20]		k.+i 28/34, 61/24
kewle-	kaplamak		k.+inde 35/2, 36/22
	k.-p 25/1		k.+indegi 92/23
	[=1]		k.+inen 6/22
key	bazı		
	k. 12/8, 20/20, 60/20, 77/35, 82/7,		

	[=18]		k.-p 5/4, 62/6, 83/33
kezkelgen	herhangi, rastgele		
	k. 52/29		[=16]
	[=1]	kezek	sıra
kez-	gezmek, dolaşmak		k. 30/20, 7/36, 84/1, 93/35
	k.-genşe 83/18		k.+i (kezeği) 95/19
	k.-ip 30/29		[=5]
	[=2]	kezik-	buluşmak, karşı karşıya gelmek
kezdes-	buluşmak, karşılaşmak		k.-em (kezigem) 57/25
	k.-ken 19/10		k.-ip (kezigip) 21/34, 8/18
	k.-ip 17/40		k.-ken 2/4, 23/27, 40/11, 63/22, 8/10
	k.-kende 14/19, 53/18		k.-kende 75/38
	k.-tirse 8/28		k.-kendey 72/8
	[=5]		k.-kendi 78/28
kezdeysoğ	tesadüf, tesadüfen		k.-pese 75/38
	k. 40/11		k.-se 75/37
	[=1]		k.-ti 11/19, 31/12
kezdik	boynuzdan yapılmış kını olan bıçak		[=15]
	k. 31/13	käñki-	hırpalamak
	[=1]		k.-gen 86/22
keze-	(silah, bıçak, vs.) doğrultmak		[=1]
	k.-lgen 87/35	käñkit-	hırpalanmak
	k.-ne 63/12		k.-ip 81/36
	k.-ngen 15/33, 32/38, 46/35, 59/39, 82/27		[=1]
	k.-ngende 61/38	käde	iş, gereklilik
	k.-ngendi 62/23		k.+ge 65/24
	k.-ngenin 93/18		[=1]
	k.-nip 2/4, 62/21	kädik	olanaksız
	k.-nüw 54/14		k. 13/17
			[=1]

kädik-ti	olanaksız idi k. 75/19 [=1]		k.+diñ 43/14 [=1]
kädüwilgi	normal, basit k. 56/10, 78/10 [=2]	käri	yaşlı, ihtiyar k. 11/35, 34/27, 39/3, 39/32, 56/33, 56/39, 59/24, 64/28, 67/9, 67/9, 7/16, 81/7, 87/11, 92/10, 94/20, 94/31
käkpaz	kumaş türü k.+ben 90/12 [=1]		k.+de 94/23, 94/24 k.+ge 56/31, 66/37 k.+li 1/24
kämil	tam anlamıyla, tamamen k. 49/39 [=1]		k.+niñ 63/37, 87/7, 94/31 [=24]
kämpan	(Rus. компания) arkadaş k.+niñ 36/24 [=1]	käriköz	yaşlı k. 7/19 [=1]
käne	hadi k. 52/17 [=1]	käri-қurtıñ	yaşlı başlı k. 33/17 [=1]
känigi	alışmış olmak k. 7/14, 8/6 [=2]	käri-қуртаñ	yaşlı başlı k.+dı 34/6 [=1]
käpir	kâfir k. 43/14, 90/38 [=2]	käriköz	yaşlı k. 39/38 [=1]
kär	kızgınlık, sinir k.+ine 43/9 [=1]	kärilik	yaşlılık k.+i (käriligi) 40/2 [=1]
karatel'	idam ekibi k.+diñ 85/18 [=1]	kärilen	porcelain k. 36/12, 36/38, 57/34, 57/6, 74/29 [=5]
kärätıl (<karatel')	idam ekibi	käzzap	yalancı, eşkıya, haydut

	k. 63/21	kilt	ani
	[=1]		k. 55/29
kidir-	duraksamak		[=1]
	k.-di 54/8, 82/10	kim	kim
	k.-etin 75/39		k. 21/26, 33/7, 33/8, 37/18, 37/27, 50/31, 51/29, 58/22, 80/5, 82/24, 89/19, 89/20, 89/26, 89/26, 94/21
	k.-ip 48/23, 58/13		
	k.-mey 12/20		
	[=6]		k.+ge 41/10, 46/30
kidiris	gecikme, duraksama		k.+niņ 19/24, 38/18
	k.+ten 75/40		[=19]
	[=1]	kim-kimmen	kiminle
kijin-	öfkelenmek		k. 20/17
	k.-edi 44/36		[=1]
	k.-geni 89/9	kim-kimge	kime
	k.-genmen 97/31		k. 23/16, 31/25
	k.-ip 8/15, 45/5, 93/5		[=2]
	[=6]	kimele-	itmek
kilem	halı		k.-p 56/3
	k.+niņ 16/34, 35/37		[=1]
	[=2]	kinä	hata, suç
kilik-	karışmak		k.+li 8/26
	k.-pewi 29/9		k.+mşil 4/22
	[=1]		k.+si 91/8
kilki-	sıvının (su, süt, ayran, vs.) üzerinde bir şeyin yürümesi, yüzmesi	kinäla-	[=3]
	k.-gen 58/21, 71/31		suçlamak
	[=2]		k.-y 61/18
kilkilde-	ağzına kadar dolmuş olmak	kindik	[=1]
	k.-p 71/23		göbek bağı
	[=1]		k. 32/16
			k.+i (kindigi) 7/25
			k.+ten 63/23, 63/34
			[=4]

kir	kirli k. 72/19 [=1]	kirpik	kirpik k. 53/12 [=1]
kir-	girmek k.-di 16/5, 4/12 k.-erde 56/23 k.-gen 14/23, 16/22, 30/2, 48/23, 69/36, 69/39 k.-gesin 59/18 k.-gizgen 13/16 k.-ip 14/11, 22/16, 45/14, 45/23, 48/9, 56/23, 61/35, 77/20, 88/20, 89/30 k.-mey 47/11 [=22]	kirpiş	kerpiç k. 24/26, 42/25 [=2]
		kirş-kirş	çıtır çıtır k. 77/30 [=1]
		kirt	çıt (ses) k. 49/34 [=1]
		kisâpir	zavallı k. 1/7 [=1]
kireberis	koridor k. 11 [=1]	kisi	kişi k. 14/14, 14/24, 16/17, 17/23, 40/22, 41/12, 42/12, 51/3, 70/34, 77/6, 8/32, 91/27 k.+de 94/1 k.+lerdey 10/39 k.+likti 48/3 k.+liktiñ 24/23 k.+ni 18/34 k.+niñ 21/28, 22/7, 23/26, 5/38, 6/35, 6/8, 7/13, 73/17, 90/8 k.+şe 57/33 [=27]
kireleñde-	kıvrınmak k.-p 59/36 [=1]		
kirik-	iç içe olmak k.-ip (kirigip) 8/21 [=1]		
kiris-	girişmek k.-ip 41/35 k.-ken 57/11 k.-kendey 31/7 k.-kensiñ 25/37 [=4]	kisidey-aq	kişi kadar bile k. 23/34 [=1]
kirpi	kirpi k. 24/1 [=1]	kisine-	kişnemek

	k.-p 12/11, 3/29	kiyik	geyik
	k.-skenşe 78/3		k. 26/23, 35/1, 35/6, 85/19
	[=3]		[=4]
kişi	yaşça küçük olan	kiyim	kıyafet
	k. 89/37		k.+şeñ 55/6
	k.+den 14/26		[=1]
	k.+li 26/11, 32/19, 75/1, 89/6	kiyiz	keçe
	k.+si 50/31		k. 3/38, 39/15, 74/28, 74/37, 80/21
	[=7]		k.+ben 3/39
kişik	küçük, ufak		k.+den 30/6
	k. 33/23, 89/33		[=7]
	[=2]	klas	(Rus. класс) sınıf
kişkentay	küçük		k.+ın 62/31
	k.+ınan 13/37		[=1]
	[=1]	kobuwra	silah kılıfı
kitap	kitap		k. 8/37, 63/24
	k. 14/18, 22/3, 22/35, 22/5, 24/4, 62/38, 75/25		k.+ğa 69/30
	k.+ı (kitabı) 8/29		k.+sın 55/30
	k.+ın (kitabın) 22/7		k.+sına 96/38
	[=9]		[=5]
kiy-	giymek	köñ	gübre
	k.-di 26/38, 42/37, 43/24		k.+dey 17/17
	k.-em 15/27		[=1]
	k.-etin 43/30	köñil	gönül
	k.-gen 30/15, 46/36, 53/16, 81/36		k. 40/24, 68/4
	k.-ip 24/28, 3/15, 41/30, 52/24, 78/5		k.+de 21/23
	k.-ipti 37/25		k.+diñ 6/40
	k.-şeñ 24/12		k.+ge 25/3, 74/5
	[=16]		k.+i 16/19, 4/29, 4/34, 42/9, 5/38, 59/14, 61/15, 63/39, 66/36, 68/14, 71/31, 73/17, 76/24

	k.+im 96/2		2.mavi (renk)
	k.+in 25/1		k. 1/6, 13/20, 16/38, 22/29, 28/23, 33/38, 36/7, 37/6, 38/24, 4/10, 41/13, 41/32, 42/16, 49/21, 5/31, 5/32, 55/38, 57/28, 57/36, 57/37, 6/11, 63/14, 64/9, 67/20, 68/19, 69/10, 69/12, 7/33, 7/4, 72/19, 73/20, 77/26, 78/2, 81/1, 81/24, 81/32, 82/32, 83/34, 87/24, 87/29, 87/5, 89/28, 89/32, 89/37, 95/32, 95/5
	k.+ine 4/11, 44/20		
	k.+iniş 96/5		
	[=24]		
köbey-	çoğalmak		
	k.-ip 33/34		
	[=1]		
köbik	köpük		
	k. 31/24		
	k.+ke 28/20		k.+ke 1/15, 85/28, 85/29, 85/31, 96/11
	k.+ti 2/38		
	[=3]		[=51]
Kögem	Güney Kazakistan'daki dağ ismi	kökmi	beyinsiz
	k. 1/6		k. 51/23
	[=1]		[=1]
		köksuw	sütünün eksik miktarda katılmasından dolayı rengi kırmızı değil maviye dönüşmüş çay
köger-	küflenmek, bozulmak		
	k.-gen 72/13		k. 51/23
	[=1]		[=1]
kögerşin	güvercin	kökala	mavi ve beyaz karışımı
	k. 91/1, 91/1		k. 56/7, 76/22
	[=2]		[=2]
kögildir	açık mavi	kökbağa	işe yaramaz
	k. 28/24, 77/23		k. 80/21, 80/39
	[=2]		[=2]
kögistik	keklik yumurtasının üzerindeki lekeler	kökbuyra	tane tane
	k. 47/38		k. 83/22, 84/2
	k.+inen (kögistiginen) 47/38		[=2]
	[=2]	köke	gka. baba
kök	1.gökyüzü		k.+m 43/11

	[=1]		k. 28/17, 33/15, 41/20, 65/15, 9/24
kökey	gönül		k.+da 76/23
	k.+ıñdi 44/6, 45/17, 45/17, 87/15		k.+dan 91/27
	k.+indegi 29/34		k.+ın 44/16
	k.+lerin 83/16		[=8]
	[=6]	köksaw	gka. verem hastalığı
köki-	gevezelemek		k. 8/30, 80/4
	k.-geni 50/7		[=2]
	[=1]	köksawlıq	verem olma durumu
kökirek	can evi		k.+ta 80/13
	k. 75/6, 80/22, 86/26		[=1]
	k.+in (kökiregin) 8/11	kökşe	gka. dışı yeşilimsi, kabuğu yumuşak olan tadı kötü bir kavun türü
	k.+inde (kökireginde) 63/17		k.+niñ 51/24
	k.+indegi (kökiregindegi) 12		[=1]
	k.+ke 17/15	kökte-	(otlar ve bitkiler için) yetişmek
	[=7]		k.-p 76/15
Kökjal	At ismi		[=1]
	k. 13/31, 38/10	köktem	ilkbahar
	[=2]		k. 92/8
kökjiyek	afak		k.+gi 78/27
	k.+i (kökjiyegi) 74/39		[=2]
	[=1]	kökтуқıl	soğuk, sinirli
köközek	hüzünlü, dertli		k. 25/9, 72/29
	k. 75/6		[=2]
	[=1]	köl	göl
kökpar	1.Orta Asya halk kültüründe atla oylanan bir tür oyun		k. 89/37
	2. aynı oyunda ortaya atılan keçiyeye de denir		[=1]
		kölbeñ	tek bir seferde gerçekleşen hareket
			k. 82/22

	[=1]		k.-ken 49/15
kölbe-	belli bir şeyi birinin önüne, karşısına koymak	kömeş	[=1] sobada gömülerek pişirilmiş ekmek
	k.-tip 22/29		k.+tey 11/4
	[=1]	kömeş	[=1]
köldeneş	yatay	kömeş	gırtlak
	k. 22/29, 6/8, 67/21, 87/6		k. 39/15, 78/16
	[=4]		k.+ge 59/34
köleşke	gölge		k.+i 78/18
	k. 28/5, 3/38, 38/25, 4/5, 53/1		k.+im 97/2
	[=5]		k.+ime 96/34
köleşkeyle-	gölge oluşturmak		k.+in 18/37, 87/20
	k.-p 58/35		k.+ indeği 53/3, 67/8
	[=1]		k.+indeği 45/3, 7/14
köm-	gömmek		k.+ine 14/4, 15/35, 29/25
	k.-di 97/36, 97/36		k.+iniş 11/14
	k.-dirip 3/32		[=16]
	k.-em 52/5	kömeyle-	gırtlacağına sokmak
	k.-esiş 79/38		k.-p 86/15
	k.-gen 78/16		k.-tip 85/36
	k.-ilip 68/24, 72/4		[=2]
	k.-ilmey 38/14	kömker-	(etrafını, üzerini) sarmak
	k.-ilüwim 52/9		k.-ip 53/1
	k.-ip 67/30		[=1]
	k.-se 81/17	kön-	ikna olmak
	k.-üwsiz 38/5		k.-dirip 35/5
	[=13]		k.-dirüwge 61/6
kömek	yardım		k.-e 48/5, 87/27
	k.+i (kömegi) 34/2, 47/4		k.-emiz 66/22
	[=2]		k.-esiş 78/40
kömektes-	yardım etmek		

	k.-etin 30/12		[=1]
	[=7]	köpşik	gka. yastık
könbis	çabuk ikna olan kimse		k. 21/16
	k. 88/22		k.+ti 13/10
	[=1]		[=2]
köndik-	kabullenmek	kör	mezar
	k.-e (köndige) 1/18		k. 13/21, 67/11
	[=1]		k.+degi 94/19
köp	1.çok		[=3]
	2.çoğunluk	kör-	görmek, şahit olmak
	k. 1/18, 10/10, 10/27, 13/29, 13/31, 16/24, 17/24, 20/4, 21/31, 24/17, 25/40, 27/11, 28/26, 28/28, 3/10, 3/2, 30/16, 32/10, 32/4, 33/15, 33/26, 35/27, 38/5, 41/40, 42/21, 43/38, 44/37, 46/36, 48/20, 49/11, 5/11, 52/14, 54/11, 54/24, 54/39, 55/17, 57/13, 57/34, 57/39, 58/2, 58/27, 6/20, 6/32, 62/26, 66/10, 68/1, 68/29, 69/8, 71/37, 74/7, 75/30, 75/35, 80/26, 81/34, 83/16, 83/18, 86/20, 87/32, 87/33, 89/2, 94/36, 95/17, 96/17		k. 52/6
	k.+inde (köbinde) 19/2		k.-di 12/15, 12/40, 2/15, 2/23, 20/4, 3/16, 35/41, 5/40, 51/1, 6/38, 68/39
	k.+inşe (köbinşe) 60/5		k.-diñ 7/6
	k.+ke 91/3		k.-diñiz 54/35
	k.+ten 47/29, 55/37, 72/34		k.-dim 38/2, 90/11
	k.+ti 11/23		k.-e 51/40, 56/13, 58/33, 84/35, 87/30
	[=70]		k.-edi 69/35, 8/1, 18/36
köpir-	köpürmek		k.-er 19/12, 23/10, 44/37
	k.-şip 15/35		k.-etin 24/18, 92/11
			k.-etin dey 87/30
			k.-etini 62/40
			k.-gem 82/27
			k.-gen 10/28, 12/36, 15/12, 15/20, 17/16, 2/23, 24/1, 24/21, 29/23, 3/27, 3/34, 31/28, 32/4, 45/7, 5/19, 52/13, 53/30, 54/11, 6/19, 6/32, 60/21, 61/28, 63/39, 64/8, 70/24, 70/5, 70/6, 8/28, 81/28, 84/23, 84/23, 85/26,

85/26, 86/17, 86/28,
86/32, 92/26

k.-gende 2/9, 31/9,
59/39, 85/28

k.-gendegidey
29/37

k.-gendey 14/35,
15/31, 18/15, 31/18,
33/37

k.-geni 5/25, 81/23

k.-genim 25/40,
94/12

k.-genşe 58/29,
58/30

k.-inbedi 91/7

k.-inbek 23/23

k.-inbep 93/38

k.-inbese 35/30

k.-inbey 39/12

k.-inbeydi 37/26

k.-indi 11/6, 25/25,
4/23, 4/6, 53/36,
57/15, 62/4, 69/23,
74/23, 90/6, 91/12,
91/25, 96/25, 96/31

k.-inedi 11/11,
66/11, 90/30

k.-inem 66/11

k.-inew 59/15,
64/36

k.-ingen 38/8, 5/8,
68/19, 91/3, 93/20,
97/5

k.-ingende 71/27,
95/21

k.-ingenniñ 50/31

k.-inip 59/36,
71/24, 75/3, 87/25,
92/27, 95/35

k.-insem 73/18

k.-inüw 60/29

k.-ip 17/10, 17/25,
41/19, 45/8, 49/11,
52/31, 52/33, 53/6,
54/21, 54/29, 55/10,
58/20, 58/23, 58/23,
58/27, 63/18, 72/18,
77/32, 79/35, 86/17

k.-isip 24/14

k.-isken 70/3

k.-medi 52/7

k.-megen 18/39,
21/22, 27/17, 41/7,
41/8, 44/32, 52/38,
60/3, 70/31, 9/30,
91/31

k.-megendey 73/39

k.-megenine 90/8

k.-megenmen 31/26

k.-mep 58/1

k.-mepti 31/3

k.-mewiñiz 22/7

k.-mey 17/27, 72/34

k.-se 29/30, 34/31,
60/10, 7/37

k.-sem 73/39

k.-set 44/11

k.-sete 47/3

k.-setem 53/37

k.-seter 82/8, 96/27

k.-seterin 59/12

k.-setip 18/11, 18/3,
32/29, 38/19, 41/29,
68/37, 89/7

k.-setken 53/10, 7,
86/37

k.-setkeni 47/33

k.-setkenin 62/23

k.-setpedi 91/18

k.-setpey 34/5,
53/15

	k.-setsem 83/7	körpeşe	minder
	k.-setti 1/7, 93/14		k.+niñ 45/27, 68/39
	k.-setüw 23/21		[=3]
	k.-setüwge 77/34	körsoqır	kör
	k.-şi 79/39		k. 52/6, 62/8
	k.-üwim 21/18		[=2]
	[=203]	kös-	çoşmak
körgensiz	edepsiz		k.-ip 18/38
	k.+dey 57/35		[=1]
körgesin (<körgensoñ)	gördüğünden sonra	köse	sakalı hiç olmayan adama denir
	k. 3/10, 11/4, 20/19		k.+si 87/17, 87/34
	[=3]		[=2]
körgi	görme isteği	köse-	maşa veya herhangi bir odun parçasıyla yanan ateşi karıştırmak
	k.+si 27/24		k.-gendey 44/29
	[=1]		k.-p 44/29
körinew	gösterişli, açık		[=2]
	k. 18/26, 18/6, 29/33, 46/26, 74/25, 81/19, 91/34	Kösegen	Güney Kazakistan'da bulunan bir bölge ismi
	[=7]		k.+niñ 41/13, 55/38
körinis	görünüm, suret		[=1]
	k. 7/1	kösew	ateşi karıştırmak için kullanılan maşa
	[=1]		k. 44/28
körnekti	görünen, tanınan, bilinen		[=1]
	k. 81/23	köş	göç etme durumu
	[=1]		k. 43/16
körpe	battaniye	köş-	göç etmek, yer değiştirmek
	k. 64/9, 67/39, 68/1, 89/38		k.-elik 51/36
	k.+ge 64/10		[=1]
	k.+men 67/30	köş-	
	k.+ni 69/32		
	[=7]		

	k.-ip 33/15, 42/6, 65/21		k.-gen 10/7, 17/9, 89/15
	k.-ken 40/36, 66/26		k.-gende 90/17
	k.-kenderdiñ 47/12		k.-geni 89/14
	k.-pegen 19/27		k.-genin 54/29
	k.-üwge 41/17		k.-ilgen 24/28, 5/27
	[=9]		k.-ip 3/14, 3/23, 18/7, 24/14, 26/37, 30/36, 41/27, 42/9, 50/26, 70/27, 78/9, 95/23, 95/32
köşe	sokak		
	k.+leriniñ 6/20		
	k.+sinde 35/18		k.-medi 70/22, 70/35, 95/19
	[=2]		
köşeli	insanların saygı duyduğı birisi		k.-mek 51/30
	k. 40/28		k.-tpedi 59/35
	[=1]		[=50]
köşir	faytonun şöförü	köterem	sıska, arık
	k. 74/12		k. 80/21
	k.+diñ 7/27, 89/4, 90/36	kötermele-	yükseltmek
	[=4]		k.-p 47/23
köşir-	göç ettirmek, yollamak	köylek	[=1]
	k.-ip 41/27		1. elbise
	[=1]		2. (erkekler için) gömlek
köter-	kaldırmak		k. 24/12, 43/29, 7/3
	k.-di 2/29, 60/9, 61/26, 65/13, 67/22, 77/2, 86/9, 94/36, 95/27, 95/8		k.+in (köylegin) 43/23
	k.-e 22/15, 29/28, 29/3, 39/39, 50/34, 51/31, 51/31, 58/6, 93/39		k.+iniñ (köyleginiñ) 84/36
	k.-edi 52/21, 52/21		k.+ke 41/32
	k.-emiz 52/22		k.+şeñ 77/13
	k.-er 51/10		k.+tiñ 77/30
	k.-edi 6/5		[=8]
		köz	göz
			k. 14/22, 15/3, 16/24, 16/37, 22/16, 25/38, 26/18, 3/26,

40/33, 43/6, 47/9, 48/6, 54/7, 57/23, 57/8, 58/31, 58/37, 59/38, 6/35, 61/40, 62/14, 62/37, 65/25, 67/9, 68/32, 69/11, 69/9, 7/16, 7/34, 70/34, 71/34, 71/36, 82/16, 82/33, 90/37, 91/10, 93/1, 95/22, 97/24		k.+ine 16/22, 25/10, 37/3, 43/34, 51/10, 60/14, 76/36, 82/4, 93/13, 94/21
k.+den 86/20, 87/31		k.+inen 17/37, 57/1, 86/6
k.+derin 53/1, 84/33, 84/36	közimen-ağ	k.+iniñ 50/13, 62/29
k.+diñ 11/6, 21/23, 80/28, 86/29, 86/30		[=130]
k.+ge 11/2, 19/12, 22/17, 29/33, 3/35, 33/38, 75/22, 81/20		gözüyle bile
k.+i 13/6, 14/37, 15/21, 2/2, 21/13, 21/23, 25/12, 37/24, 38/16, 42/13, 46/24, 49/21, 59/14, 62/40, 81/12, 91/33, 93/21		k. 13/39
k.+iñ 58/29, 58/30	közde-	[=1]
k.+iñiz 21/22		nişan almak
k.+iñizge 54/3		k.-gen 32/34
k.+im 49/12, 90/33		k.-mey 5/4
k.+imdi 89/22, 92/29, 92/33, 92/33	közdesüw-	k.-p 15/23, 30/30
k.+ime 70/15, 89/3, 90/12, 91/14, 92/29, 94/16		k.-ydi 15/23
k.+imen 10/11, 29/24, 47/5		[=5]
k.+imnen 76/20, 76/27	közden-	göz göze gelmek
k.+in 22/37, 3/25, 3/34, 30/24, 38/20, 38/33, 43/38, 54/8, 55/19, 55/32, 59/22, 62/15, 65/6, 76/39, 83/23, 87/26, 88/2, 94/22, 94/22		k.-ge 80/13
k.+indegi 94/28	közden-	[=1]
		göze benzemek
	közdik	k.-ip 11/6, 15/12
		[=2]
	közik-	gözlü olan
		k.+in (közdigin) 32/28
		[=1]
		gözükmek
		k.-e (közige) 87/3
		k.-ir (közigir) 17/24
		k.-kenimdi 91/2
		k.-peste 17/24
		k.-ti 39/4
		k.-tirip 61/21

	[=6]	5/31, 50/15, 50/19, 50/23, 50/24, 50/3, 50/36, 51/13, 51/26, 51/4, 51/35, 52/10, 52/14, 52/2, 52/27, 52/35, 53/20, 54/2, 54/21, 54/25, 54/6, 55/12, 55/17, 55/20, 55/29, 55/6, 58/32, 58/40, 59/39, 6, 60/4, 60/6, 61/2, 61/22, 61/37, 65/38, 67/24, 67/30, 68/22, 68/34, 68/34, 68/38, 68/4, 69/20, 69/30, 69/35, 7/14, 7/40, 71/15, 71/28, 71/37, 72/14, 72/26, 72/3, 72/36, 72/37, 73/13, 73/19, 73/9, 74/13, 74/27, 74/35, 75/10, 75/19, 75/22, 75/24, 75/32, 75/40, 76/16, 76/19, 76/4, 76/8, 77/1, 77/36, 8/35, 81/30, 9, 9/15, 9/19, 9/6, 9/9, 90/1, 90/13, 90/14, 90/38, 90/40, 91/14, 91/25, 91/36, 92/40, 92/5, 93/4, 94/26, 94/37, 95/27, 96/11, 96/26, 96/29, 96/31, 96/35, 96/38, 97/1, 97/11, 97/16, 97/6, 97/8
krep	(Rus. крен) ipek kumaş k. 24/12	
	[=1]	
kres (<krest)	(Rus. крест) haç k. 87/15 k.+i 89/4 k.+in 70/30, 74/12 k.+iniş 71/2 k.+ti 70/32	
	[=6]	
krest	haç k. 61/19	
	[=1]	
Kreygel'	kişi adı k. 14/25, 15/8, 16/11, 16/12, 16/4, 18/30, 19, 19/14, 19/16, 19/7, 20/14, 21/10, 21/16, 21/3, 21/33, 21/36, 21/5, 22/13, 22/23, 22/26, 22/26, 22/37, 22/6, 22/9, 23/12, 23/13, 23/2, 23/4, 25/11, 25/15, 25/18, 25/4, 26/10, 26/14, 26/19, 26/26, 26/27, 26/28, 26/33, 26/38, 26/4, 27/7, 3/3, 30/1, 30/19, 31/20, 31/22, 31/26, 31/29, 31/30, 32/12, 32/30, 32/34, 33/24, 33/27, 33/35, 33/39, 33/9, 34/16, 34/23, 34/24, 34/3, 34/30, 34/33, 35/1, 35/11, 35/15, 35/25, 35/35, 35/39, 36/4, 37/32, 4/17, 4/29, 4/7, 4/9, 44/18, 44/24, 44/27, 44/33, 45/24, 45/36, 48/14, 48/32, 48/37, 49/11, 49/17, 49/26, 49/33, 5/11, 5/26, 5/3,	k.+den 30/4, 75/13, 94/26, 94/36 k.+dey 61/28, 62/30 k.+di 48/24, 63/17, 89/2, 90/16, 91/12, 93/11 k.+diş 15/29, 15/35, 18/24, 18/28, 23/18, 25/13, 25/9, 29/33, 31/32, 32/10, 33/20, 34/1, 35/35, 4/33, 45/23, 45/33, 45/8, 46/12, 46/17, 47/36, 48/2, 48/7, 49/27, 49/36, 5/23, 53/2, 53/26, 54/29, 6/18, 62/19, 63/24, 63/6, 65/4, 68/16, 68/31, 69/14, 72/13, 72/33, 73/25, 73/37, 73/9, 74/20, 74/22, 74/31, 75/27, 75/36, 76/29,

	76/38, 8/11, 8/19, 89/14, 90/22, 90/25, 90/30, 91/5, 92/19, 92/37, 93/20, 93/21, 93/9, 94/5, 97/17, 97/18	küdik	şüphe k. 4/12, 73/30, 73/33 k.+i (küdigü) 49/40 k.+iniñ (küdiginiñ) 39/28 k.+ke 74/24, 90/3 k.+ti 74/26 [=8]
	k.+ge 32/3, 46/16, 50/11, 54/4, 62/21, 63/12, 68/20, 71/34, 73/40, 96/24 k.+şilep 64/17 [=284]		
kulaş	kulaç, gerilerek açılmış iki kolun parmak arasındaki uzaklık k. 21/30 [=1]	kükin	iz, işaret k.+i 93/13 [=1]
kundız	kunduz k. 7/33 [=1]	kükirt	kükürt k. 87/8, 88/11 [=2]
kutul-	kurtulmak k.-ğan 4/36 [=1]	kül-	gülmek k.-di 96/33 k.-ip 50/25, 63/7 [=3]
küñkilde-	gevezelik etmek k.-gende 10/10 [=1]	külgin	pembe k. 48/38 [=1]
kübirle-	kendi kendine konuşmak, mırıldanmak k.-p 12/20, 37/11 [=2]	külki	gülüş k. 15/29, 15/35, 27/28, 56/15, 56/16, 93/10, 96/34 k.+ge 15/31, 87/10, 93/20 k.+men 93/21 k.+si 94/28 k.+sine 50/27 k.+sinen 93/7 [=14]
küder	umut k. 33/16 [=1]	külte	yaprak k. 9/24
küderi	yumuşak özel yapılmış deri k. 11/26 [=1]		

	[=1]		k.+i 12/34, 2/3, 32/21, 35/22, 35/8, 38/34, 38/37, 40/22, 40/34, 51/2, 56/12, 57/2, 6/19, 63/32, 63/38, 68/21, 69/2, 69/3, 76/16, 79/2
kültele-	üzerini örtmek		
	k.-gen 21/25		
	[=1]		
kümân	şüphe		k.+ine 13/19
	k.+iñ 55/23		k.+iniñ 38/39
	[=1]		k.+nen 33/2, 56/37, 6/6, 72/18, 87/32
kümbezden-	kubbe gibi olmak, yükselmek		k.+niñ 35/24, 38/25, 57/25, 67/15, 77/22
	k.-ip 68/19		
	[=1]		[=76]
kumis	gümüş	küni-ağ	o gün bile
	k. 16/28, 27/38, 34/16, 35/38, 44/24, 5/29, 70/32, 83/20, 89/31, 90/11, 96/16		k. 42/39
	[=11]		[=1]
kün	gün	künâ	günah
	k. 12/24, 12/30, 12/37, 14/12, 14/15, 20/19, 23/39, 24/3, 25/31, 27/14, 35/22, 36/5, 37/8, 39/16, 40/18, 43/33, 57/22, 58/37, 60/27, 68/27, 68/28, 70/14, 90/19		k. 79/8
	k.+de 28/14, 33/19, 80/22, 85/30, 85/31, 91/7	künâkâr	[=1]
	k.+derde 63/31, 80/5		günahkâr
	k.+derdiñ 9/1		k.+i 72/9
	k.+deri 46/11, 46/7	künâğar	[=1]
	k.+di 94/40		günahkâr
	k.+dik 53/17		k. 11/37
	k.+ge 18/39, 19/15, 29/2, 31/3, 50/37	kündiz	[=1]
	k.+gi 35/19, 53/23, 77/19		gündüz
			k. 52/26
		küpzey	k.+inde 7/2
			[=2]
			şiş, dolu
		küpüti	k. 11/15
			[=1]
			miktârının fazla olma durumu, fazla kaçırmaq
			k. 10/21, 7/18, 27/3

	[=3]	küş	güç
küretamır	atardamar k. 7/25		k. 78/26, 78/27, 89/19
	[=1]		k.+ine 68/16
küreç	bordo k. 78/13, 81/21, 89/16, 91/13	küşigen	[=4] akbaba k.+ge 38/8
	[=4]		[=1]
kürek	kürek k. 47/29, 49/27 k.+tey 39/20, 39/21	küşik	kopek yavrusu, enik k.+teri 89/34
	[=4]		[=1]
kürke	çadır k.+niç 56/2	küşikey	yalancı k. 3/11
	[=1]		[=1]
kürp-kürp	(yansıma sözcük) sert bir şeye çarpan sıvı sesi k. 18/9	küt-	beklemek k.-edi 24/16 k.-er 34/1 k.-inerdey 70/23
	[=1]		k.-ip 14/27, 16/23, 34/32, 35/8, 4/33, 60/36, 64/3, 83/36
kürsilde-	(atlar için) çiğnemek k.-tkeni 96/6		k.-ken 11/37, 56/24, 73/8, 84/35
	[=1]		k.-kendey 72/37
kürsinis	hüzün k.+i 66/34		k.-pegen 31/13, 97/14
	[=1]		k.-ti 65/33
kürt-kürt	(atlar için) çiğneme sesi k. 64/6		k.-tik 89/2
	[=1]	kütir-kütir	[=20] çıtır çıtır k. 49/7
kürtilde-	çiğnemek k.-p 36/33 k.-tip 95/34	kütirle-	[=1] çıtırdamak k.-tip 29/11
	[=2]		[=2]

kütirlemey-ağ	çıtırdamadan bile k. 36/32 [=1]		[=1]
küwâlik	şahitlik, tanıklık k. 22/4, 24/7 [=2]	küytte-	uğraşmak, can atmak k.-gen 13/32 k.-yitin 54/39 [=2]
küy-	yakmak k.-dirip 66/17, 85/31 k.-gen 84/29, 85/20, 85/22, 89/18 k.-gende 85/14, 85/25 k.-ip 31/2, 80/36 [=10]	küze-	(saç, sakal için) köküyle kesmek k.-p 69/38, 7/11 [=2]
küybeñde-	can atmak, yerinde duramamak k.-p 10/32 [=1]	küzenbel	bel kısmının ince olma durumu k. 92/14 [=1]
küye	kurum, baca kurumu k. 12/8 [=1]	küzet	nöbet k.+te 40/33 [=1]
küyeleş	kirli k. 87/19 [=1]	küzet-	nöbet tutmak, korumacılık yapmak k.-ip 14/10 k.-kendey 33/31 [=2]
küyiniş	pişmanlık, acı k.+in 75/8 k.+ti 69/14 [=2]	kvit	karta oyununda iki tarafın da kazanamama durumu k. 51/41 [=1]
küyle-	yerinde duramamak k.-gen 63/30 [=1]	kañğı-	serserileşmek, tozmak k.-p 1/22 [=1]
küyre-	yıkmak k.-tip 70/33	kañğıbas	serseri k. 1/21 [=1]

kağlı	Kazak boylarından biri	ķ.+ına (ķabađına) 63/37, 71/20
	ķ.+dan 47/14	ķ.+ınan (ķabađınan) 7/14
	[=1]	[=23]
kağtar-	kantarmak	ķabar- kabarmak
	ķ.-ar 28/16	ķ.-ıp 81/20
	ķ.-dı 96/14	[=1]
	ķ.-đanda 27/38	ķabasaķal kabasakal
	ķ.-ılđan 44/15	ķ. 16/23, 16/5
	ķ.-ılđanın 14/37	ķ.+dığ 16/22, 18/7
	ķ.-ılıp 22/16	ķ.+đa 16/26
	[=6]	[=5]
ķaba	yoğun, kaba	ķabat kat
	ķ. 59/24, 61/18, 61/22, 61/38, 70/19, 70/23, 70/29, 71/13, 71/16, 71/20, 71/28, 73/23, 73/24, 73/6, 74/12, 77/2, 77/3, 89/4, 90/18, 90/35, 90/36, 91/11, 92/34, 93/39, 94/2, 94/27, 94/29, 94/33, 95/16, 95/25, 95/27, 95/30, 96/7	ķ. 15/23, 15/23, 2/12, 3/19, 66/35, 7/34
	[=33]	[=6]
	ķabatta- katlamak	ķabatta- katlamak
ķaban	yaban domuzu	ķ.-p 83/27
	ķ. 35/38, 67/2	[=1]
	[=2]	ķabılan yaban domuzu
ķabaķ	göz kapağı	ķ.+men 11/35
	ķ. 1/7, 11/35, 13/17, 15/2, 17/39, 30/13, 36/15, 43/39, 46/11, 48/6, 8/7	[=1]
	ķ.+1 (ķabađı) 14/39	ķabın- yayılmak, Şişmek
	ķ.+ım (ķabađım) 15/7	ķ.-ıp 17/31, 44/21, 74/25
	ķ.+ın (ķabađın) 13/36, 19, 32/5, 39/19, 55/35, 59/22, 71/28	[=3]
		ķabıķ kabuk
		ķ.+ınday (ķabıđınday) 27/26, 51/24
		[=2]
		ķabır- kabarmak
		ķ.-đan 72/12
		[=1]

qabırqa	duvar	q. 56/31
	q.+nı 29/26	[=1]
	q.+sına 42/12	qajajuw dışlanma durumu
	[=2]	q. 11/4
qabısqıra-	yamulmak	[=1]
	k.-p 36/19	qanağı qarq bereket ve bollukta olma durumu
	[=1]	q. 8/22
qada-	dikmek, takmak, yerleştirmek	[=1]
	q.-dı 96/30	qanat hanlık
	q.-ğan 7/17	q.+tuq 63/16
	q.-ğanı 70/25	[=1]
	q.-lğan 22/13, 48/24	qagar koruyucu
	k.-lıp 17/2, 30/11, 73/4, 77/18	q.+ın 93/8
	q.-p 13/12, 47/36, 91/34	[=1]
	[=12]	qagaz kağıt
qadağışta-	(üst üste) dikmek, takmak, yerleştirmek	q. 23/35, 62/38
	k.-p 28/11, 48/29	q.+day 91/9
	[=2]	q.+dı 22/25
qadam	adım	[=4]
	q. 3/16, 48/14	qagıt- espiri yapmak
	q.+ıqa 43/25	q.-arı 73/6
	[=3]	[=1]
qadaw-qadaw	parça parça, tek tük	qagilez çevik, hızlı, canlı
	k. 2/30, 30/35, 40/18	q. 11/12
	[=3]	[=1]
qadım	adım	qahar gazap, hiddet
	q.+day 96/29	q.+lı 57/23
	[=1]	[=1]
qadir	değerli	qajet ihtiyaç
		q. 42/26
		q.+i 23/16, 76/4
		[=3]

ka	umre	78/11, 78/17, 8/40, 80/1, 80/22, 81/22, 82/13, 83/24, 83/36, 85/38, 85/38, 88/24, 9/9, 92/39, 93/36, 93/40, 96/3, 97/26
	ka.+dan 38/26	
	[=1]	
ka	yıpranmak, yorulmak	ka.-dın 9/13
	ka.-gan 15/37, 59/1	ka.-dim 42/6, 44/34, 48/13, 73/26, 73/8, 74/30, 91/3, 97/18
	ka.-tıp 15/37	
	[=3]	ka.-dırar+ağ 35/7
ka	kalmak	ka.-dirgan 43/12
	ka. 81/10	ka.-dırıp 37/1, 46/14
	ka.-a 23/34, 9/31	ka.-dirmaw 51/11
	ka.-adı 16/18, 18/18, 23/32, 26/36, 27/17, 68/29, 7/39	ka.-dirmay 78/26
	ka.-am 27/22, 83/19	ka.-galı 16/37, 39/25, 56/33
	ka.-ar 12/8, 23/8, 30/17, 40/18, 41/3, 42/35, 63/32, 63/32	ka.-gan 11/32, 12, 12/22, 15/2, 15/22, 17/17, 19/29, 2/23, 20/9, 25/19, 25/8, 26/17, 27/35, 28/11, 28/37, 29/7, 30/39, 32/23, 33/17, 36/30, 36/31, 37/27, 38/15, 39/18, 39/33, 4/18, 4/31, 41/20, 45/37, 45/39, 47/12, 48/13, 49/6, 50/25, 50/4, 51/39, 53/35, 56/19, 56/41, 56/8, 58/38, 62/11, 63/36, 64/38, 65/23, 68/37, 73/32, 75/18, 76/15, 79/14, 79/18, 8/17, 80/18, 83/32, 83/38, 84/12, 84/12, 84/13, 84/17, 85/2, 86/8, 87/15, 88/19, 88/30, 89/20, 89/38, 9/36, 90/37, 93/3, 93/33, 96/20, 96/9, 97/30
	ka.-arday 42/20, 88/33	
	ka.-arı 15/30	
	ka.-arın 13/31, 30/20, 60/11, 75/35	
	ka.-asıp 51/32	
	ka.-atın 24/2, 47/25, 6/10, 77/35, 89/27, 93/23	
	ka.-dı 1/21, 10/14, 11/15, 11/38, 14/36, 17/4, 19/18, 2/24, 20/15, 21/11, 22/16, 24/32, 25/11, 25/17, 27/34, 31/22, 35/25, 35/4, 36/12, 36/17, 37/11, 37/29, 38/30, 4/28, 4/34, 41/6, 42/14, 42/3, 43/3, 43/36, 46/11, 46/2, 48/38, 48/7, 49/10, 49/26, 54/2, 55/11, 58/6, 59/18, 61/17, 63/23, 64/33, 67/15, 68/10, 70/14, 71/27, 71/36, 72/30, 73/21, 76/2, 77/21, 77/38,	ka.-ganda 11/25, 11/6, 18/6, 39/30, 45/27, 47/24, 5/23, 59/36, 6/20, 63/25, 66/31, 67/22, 76/27, 77/18, 87/26, 89/17, 9/2
		ka.-gandarda 47/2

k.-ğanday 23/37, 74/13

k.-ğanga 60/19

k.-ğanı 2/7, 40/2, 45/34, 57/31, 60/6, 61/4, 74/19, 88/12, 97/29

k.-ğanım 97/19

k.-ğanımda 74/39

k.-ğanın 2/32, 29/30, 34/20, 5/19, 60/17, 79/7

k.-ğanına 54/5, 58/16, 70/7, 79/29, 83/31

k.-ğanınan 57/3

k.-ğanşa 27/31

k.-ğasın 63/28, 72/35

k.-ğım 93/26

k.-ıp 14/29, 17/32, 18/23, 29/34, 38/5, 39/29, 43/18, 43/21, 44/6, 45/20, 47/11, 56/21, 59/26, 60/35, 62/20, 63/27, 66/18, 67/26, 68/24, 77/16, 82/2, 85/38, 87/39, 92/15, 93/1, 93/12, 94/3, 95/10

k.-ıp (kap) 10/33, 10/36, 22/1, 28/14, 34/10, 47/31, 53/17, 57/14, 58/13, 67/18, 68/7, 8/16, 82/30, 92/1, 92/6

k.-ıppın (kappın) 72/36

k.-ipsız (kapsız) 43/4

k.-ıptı 2/30, 36/20, 36/23, 4/19, 45/27, 48/22, 54/1, 64/6

k.-ıptı (kaptı) 5/35

k.-ıptı (kaptı) 16/33, 28/13, 4/4,

42/17, 42/32, 44/15, 5/30, 69/15, 75/23, 76/24, 78/15, 91/20, 91/21, 92/1, 93/22, 94/30, 96/15

k.-ma 21/39, 75/39

k.-mağanda 94/11

k.-mağanday 80/9

k.-maptı 74/2, 95/18, 97/1

k.-mağ 95/25

k.-mağşı 12/21

k.-masın 30/16

k.-may 8/33

k.-maydı 30/17, 30/19, 59/33, 94/2

k.-mayın 54/30

k.-sa 26/28, 30/19, 34/35, 34/37, 46/40, 47/6, 79/19

k.-sağ 80/4, 87/3

k.-sağız 66/26

k.-uwdan 40/9

k.-uwğa 33/29, 33/31, 34/2

k.-uwı 4/37, 75/19

[=347]

qalam-aw

kalırım (tahminen)

k.- 63/29
[=1]

qala

şehir

k.+da 17/11, 20/36, 24/9, 25/13, 46/37

k.+dağı 26/7

k.+dan 24/5, 72/29

k.+ğa 24/24, 26/14

k.+largha 46/41

	k.+nın 24/25, 26/13, 65/8		[=20]
	k.+sına 46/23	kalırdık	gelin
	[=15]		k.+ın (kalırdığın) 88/5
kala-	istemek		[=1]
	k.-ğanda 60/16	kalıp	kalıp, biçim
	k.-masa 16/7		k.+ı (kalpı) 32/29, 42/36
	k.-p 45/23, 96/24		k.+ımdı (kalpımdı) 90/8
	k.-r 49/22		k.+ın (kalpın) 31/9
	k.-sa 16/7, 70/28		k.+ına (kalıbına) 50/5
	k.-ysız 51/34		k.+ında (kalpında) 92/32
	[=8]		k.+ta 12/22
kalay	nasıl		k.+tı 84/36
	k. 19/17, 22/12, 37/33, 47/13, 72/31, 75/14, 8/39, 97/17		[=8]
	k.+şa 3/10, 96/13	kalıkta-	uçmak (kanatlarını geniş bir biçimde açarak)
	[=10]		k.-tıp 73/14
kalay-kalay	nasıl, ne biçimde		[=1]
	k. 77/31, 77/32, 84/27	kalıskalğan-	geride kalmak, kaçırmak
	[=3]		k.- 93/33
kalgi-	oturduğu yerde uyumak, göz dinlendirmek		[=1]
	k.-i (kalgi) 5/2	kaljira-	yorgun olmak, gücü azalmak
	k.-p 36/23, 64/35		k.-p 95/22
	k.-y 4/1		[=1]
	[=4]	kalpak	şapka
kalıj	1. çok, sayısız		k.+ı (kalpağı) 43/2
	2. kalın		k.+ımen (kalpağımen) 43/33
	k. 12/31, 12/5, 17/39, 17/8, 23/14, 28/6, 32/5, 39/13, 41/27, 44/7, 46/29, 48/28, 5/33, 61/31, 63/34, 65/6, 7/4, 73/2, 76/18, 91/9		k.+tardı 2/9
			k.+tı 42/36

	[=4]		[=1]
kalın	kalkan k. 56/36	kaltıda-	sallanmak k.-ğan 2/19
	[=1]		[=1]
kalı-	yüzmek k.-itn (kalkıtın) 73/5 k.-r 71/23	kaltıra-	titremek k.-ğan 59/39 k.-p 85/7 k.-w 80/14
	[=2]		[=3]
kaltetpey-	kımıldamadan, hareket etmeden k.- 51/24	kam	1. şart, durum 2. merak k. 84/38
	[=1]		k.+ı 40/38, 52/27, 96/5, 96/5
kalt	aniden k. 48/38		k.+ımen 43/16, 71/35
	[=1]		k.+sız 19/35, 34/2
kalta	cep k.+lılardıñ 6/34 k.+mdağı 72/1 k.+sın 81/40 k.+sına 35/26 k.+sınan 35/1, 50/20, 79/4, 83/20 k.+sında 71/29 k.+sındağı 65/23	kama-	kapatmak (birisini) k.-ğan 3/36 k.-lğan 44/14, 92/30 k.-lıp 51/6 k.-p 59/34, 92/29
	[=10]		[=6]
kaltakbas	kaltak gibi, sallanan k. 23/32	kamdan-	şart oluşturmak, hazırlanmak k.-ğanda 93/24 k.-ıp 93/23
	[=1]		[=2]
kaltakta-	sallanmak k.-y 48/19	kamık-	üzülmek k.-pa 85/22 k.-tı 63/40
	[=1]		[=2]
kaltarı	yokuş k.+ı 17/21	kamır	hamur

	k.+ınday 8/39		k.+dı 29/7, 46/34, 97/23
	[=1]		
şamıs	sazlık		k.+ğa 1/10, 57/22
	k. 56/1		k.+ı 39/8
	[=1]		k.+ııdı 38/9
şamıt	hamut		k.+ın 50/10, 58/39
	k. 16/9		k.+ınıı 50/12, 50/12
	k.+ka 95/36		k.+men 56/29, 57/25
	[=2]		k.+ınıı 81/27, 81/4
şampi-	şısmek, tombullaşmak		[=40]
	k.-ğan 67/38	şam-jın	kan
	[=1]		k. 43/26
şamsızlık	kaygısızlık		k.+ınıı 42/3
	k.+tıı 13/21		[=2]
	[=1]	şam-koıır	kırmızı kahve karışımı bir renk
şamşı	kırbaç		k. 16/34
	k. 22/35, 23/31, 27/21, 3/13, 3/14, 40/7, 93/11, 93/16, 93/19, 93/4, 95/27		[=1]
	k.+day 48/8	şam-	ihtiyacını gidermek
	k.+ğa 14		k.-a 36/33, 93/7
	k.+m 92/38		k.-baytııday 69/5
	k.+mı 10/20, 3/22, 74/33, 93/5, 94/11		k.-dı 56/39
	k.+ınıı 8/9		k.-dıra 28/1
	k.+sın 3/21		k.-ğanına 49/39
	[=21]		k.-ıp 30/1, 4/38, 46/10, 56/16, 56/40, 85/12
şam	kan		k.-ık 80/14
	k. 1/10, 1/10, 14/16, 20/25, 32/26, 33/29, 33/7, 39/32, 42/2, 42/8, 46/19, 5/16, 52/27, 54/3, 54/7, 57/23, 6/33, 7/39, 70/10, 86/20, 86/26, 97/32, 97/35, 97/36, 97/36		k.-uw 85/22
			[=14]
		şandırmak-tı	bastırmak, istediği biçime getirmek
			k.- 49/39
			[=1]

kana	bağlaç (kısıtlama amaçlı) k. 1/24, 1/4, 21/31, 57/34, 57/35, 57/36, 83/13 [=7]	kanjıga	pay, kazanç k.+sına 26/2, 47/37 [=2]
kana-	kanamak k.-p 52/38 [=1]	kankızıl	kan kırmızısı k. 5/29 [=1]
kanat	kanat k. 10/39, 13/15, 16/29, 43/32, 75/26 k.+ın 44/21, 51/7 k.+tıñ 44/13 [=8]	kanşumar	acımasız, zulüm k. 17/37 [=1]
kandala	tahtakurusu k.+sın 46/32 [=1]	kansıra-	kanamak k.-ğan 26/23 k.-p 30/38 [=2]
kanday	hangi k. 72/33, 75/6, 86/27 [=3]	kansoқта	kanlı k. 8/4 [=1]
kanıq	koyu k. 26/13, 57/29, 60/12, 75/36 [=4]	kansorpa	ter k.+sın 9/34 [=1]
kanı	nerede k. 47/33 [=1]	kanşa	ne kadar, kaç k. 17/21, 17/36, 22/25, 23/39, 29/8, 32/27, 41/1, 43/14, 57/2, 61/8, 74/38, 76/4, 80/7, 85/29, 90/38, 91/17, 93/27, 97/30 k.+lık 26/25, 52/3 k.+sın 83/27 [=21]
kanjar	hançer k. 17/14, 35/39, 39/37, 80/39 k.+dı 85/23 k.+dıñ 67/2, 87/23 k.+men 96/16 [=8]	kanşır	aslanın dişisi k. 63/30 [=1]
		kant	şeker k.+tay 36/32

	ķ.+tı 57/36, 57/37, 73/20		ķ.+ı (ķapırığı) 39/8
	[=4]		ķ.+ın (ķapırığın) 46/19
ķap-mabımen	kılıfıyla birlikte		ķ.+tıı 39/16
	ķ. 79/2		[=5]
	[=1]	ķapşıķ	kutu
ķap-	ķapmak, ķaplamak		ķ. 95/31
	ķ.-pın 72/24		[=1]
	ķ.-ķan 12/8, 29/16, 8/2, 80/19, 84/33, 86/4	ķapta-	ķaplamak, toplu bir şekilde yer almak
	ķ.-sa 30/15		ķ.-ğan 39/28, 90/21
	ķ.-tı 16/38, 3/32		ķ.-tıp 12/14
	ķ.-tırğan 30/23, 35/38	ķaptal	[=3] kenar, yan taraf
	[=12]		ķ. 29/29
ķapas	hapis		ķ.+ına 11
	ķ. 62/9		ķ.+ındağı 2/8, 35/37
	[=1]		[=4]
ķapaş-ķupaş	aceleyle	ķaptır-	yapıştırarak
	ķ. 23/26, 42/4		ķ.-ğan 16/29
	[=2]		[=1]
ķapelimdey	ani	ķaķ	ikiye, ortasıdan
	ķ. 87/27		ķ. 1/22, 45/18, 79/17, 88/20, 95/28
	[=1]		[=5]
ķapelimde	ani, ansızın	ķaķ-	1. itmek, dürtmek, silkelemek
	ķ. 63/25		2. (kaş, kirpik için) kımıldatmak, çatmak
	[=1]		ķ.-ar (ķağar) 32/6, 33/7, 46/1
ķapıda	ani, olayın hazırlıksız, ani gelişmesi		ķ.-ındırıp (ķağındırıp) 61/20
	ķ. 2/4, 54/30		ķ.-ıngan (ķağıngan) 71/8
	[=2]		
ķapırık	sıcak		
	ķ. 28/5, 59/17		

	k.-ıngır (kağınır) 83/1		ķ.+ında (kaķpağında) 45/26
	ķ.-ıp (kağıp) 18/15, 18/15, 27/18, 43/33, 45/19, 46/17, 48/16, 55/13, 69/18, 75/9, 78/28		ķ.+tı 38/19, 58/8 [=5]
	ķ.-pa 16/8	kaķpas	yaşlı, ihtiyar
	ķ.-kandıy 7/20		ķ. 32/30, 51/29
	ķ.-tı 39/20, 51/26, 55/36, 64/29, 71/28, 96/35		ķ.+tıñ 34/25 [=3]
	[=25]	kaķķız-	sokturmak, vurdurtmak
kaķal-	boğazında birşey sıkışmış olmak		ķ.-baķ 17/14 [=1]
	ķ.-ıp 48/21	kaķsa-	sızlamak
	ķ.-tıp 86/19		ķ.-p 90/33
	[=2]		ķ.-tam 33/7 [=2]
kaķbas	yaşlı	kaķşiy-	hareketsiz durmak, birini beklemek
	ķ.+tıñ 69/31		ķ.-a 25/11
	[=1]		ķ.-ıp 2/30 [=2]
kaķır-	balgam çıkarmak		ķ.-a 25/11
	ķ.-ımp 78/18	kaķşi-	ķ.-ıp 2/30 [=2]
	[=1]		ķ.-ganına 90/7 [=1]
kaķıra-	yırtmak, sökmek, yıpratmak	kaķta-	ķ.-gan 38/32 [=1]
	ķ.-tıp 61/12, 67/37		ķ.-gan 38/32 [=1]
	[=2]	kaķtı	ķ.-gan 38/32 [=1]
kaķırık	balgam		ķ.-gan 38/32 [=1]
	ķ. 78/16		ķ.-gan 38/32 [=1]
	ķ.+ı (kaķırığı) 54/1		ķ.-gan 38/32 [=1]
	ķ.+tı 53/35		ķ.-gan 38/32 [=1]
	[=3]		ķ.-gan 38/32 [=1]
kaķpaķ	kapak	ķar	ķar
	ķ.+ı (kaķpağı) 58/7		ķ. 46/20
	ķ.+ım (kaķpağım) 97/22		ķ.+dı 1/4

	[=2]	ķaraġař (<ķaraaġař)	karaaġaç
ķarı	dirseġin alt kısmı		ķ. 5/6
	ķ. 30/22		[=1]
	[=1]	ķaraköz	kara gözli
ķara	kara, siyah		ķ. 5
	ķ. 1/10, 1/13, 1/21, 11/10, 11/9, 17/34, 19/29, 24/10, 24/30, 24/31, 3/35, 36/28, 36/28, 36/34, 36/7, 38/32, 38/32, 39/27, 4/10, 41/37, 42/19, 42/6, 43/1, 44/1, 45/18, 5/11, 53/25, 56/16, 57/12, 57/37, 6/12, 6/2, 60/8, 62/16, 62/6, 63/12, 63/35, 65/14, 67/2, 67/26, 67/27, 67/27, 67/27, 67/31, 68/12, 68/26, 7/24, 70/11, 70/21, 71/29, 74/39, 75/31, 78/24, 78/25, 78/27, 78/37, 79/31, 80/37, 81/31, 81/37, 81/9, 82/21, 82/5, 83/21, 84/15, 85/1, 85/23, 85/35, 85/6, 86/22, 86/4, 87/23, 88/20, 89/8, 90/21, 90/35, 91/10, 91/28, 97/21	ķaratayaķ	soysuz, sıradan biri
	ķ.+dan 4/11		ķ. 5
	ķ.+lı 41/5		[=1]
	ķ.+nı 43/38	ķara-	bakmak
	ķ.+nıġ 38/9, 6/10, 80/11		ķ.-dı 29/19, 38/12, 40/30, 58/35, 9/15, 94/9, 97/12
	ķ.+sın 4/14		ķ.-dım 95/19
	[=86]		ķ.-ġam 71/21
ķaraġ	ıssız		ķ.-ġan 10/29, 23/39, 42/36, 55/14, 59/4, 90/6
	ķ. 23/39		ķ.-ġanda 16/16, 33/3, 47/38, 57/25, 74/31, 77/13
	[=1]		ķ.-ġanımdı 91/37
ķaraġı	karanlık		ķ.-ġasın 38/16
	ķ. 40/36, 78/4		ķ.-may 34/8
	[=2]		ķ.-p 27/16, 28/10, 30/39, 36/15, 36/16, 37/23, 39/19, 40/2, 40/20, 54/5, 57/32, 58/36, 60/5, 66/24, 71/34, 72/4, 78/22, 80/24, 80/24, 82/30, 90/7
			ķ.-rday 7/25
			ķ.-rı 18/28
			ķ.-sa 17/34, 25/4, 40/13, 45/1, 62/30
			ķ.-saġ 13/23, 50/30
			ķ.-sam 75/16, 96/12
			ķ.-sķan 11/35

	k.-şı 39/6		k.+mdı 97/35, 97/35
	k.-tķam 92/20		
	k.-ttı 78/8		k.+men 14/16, 93/6
	k.-wdan 23/37		k.+nı 10/15, 16/4, 27/27, 59/25, 63/8, 74/12, 89/30, 89/34, 90/14, 90/9, 91/25, 93/5, 93/7, 94/25, 94/27, 97/34
	k.-wġa 79/22		
	k.-y 23/30, 30/7, 32/37, 37/5, 55/15, 80/8, 80/8, 85/1, 86/23		k.+nıñ 3/19, 9/17, 27/20, 28/26, 28/33, 28/40, 29/29, 5/22, 56/11, 63/8, 76/22, 9/27, 9/31, 9/37, 90/18, 91/30, 92/15, 92/16, 92/23, 92/39, 92/4, 93/18, 96/13, 96/18
	k.-yđı 41/10		
	k.-ytın 21/21, 63/37		
	k.-ytp 50/11		
	[=75]		
ķaray-	kararmak		[=84]
	k.-ġanŗa 60/5	ķaramaġına	kontrolü altında, gözetiminde
	[=1]		k. 26/16
ķarabet	yüzsüz		[=1]
	k. 66/20, 66/8	ķaraķŗı	haydut, eŗkıya
	[=2]		k.+larday 8/6
ķaraġay	çam aġacı		[=1]
	k. 56/39, 70/14	ķaraķulaķ	belâ
	[=2]		k. 35/14
ķarala	at ismi		[=1]
	k. 3/15, 10/12, 22/39, 27/10, 27/13, 27/30, 27/34, 27/9, 28/2, 28/22, 28/9, 29/1, 29/11, 29/19, 29/21, 29/26, 29/30, 4/26, 4/33, 42/23, 5/8, 52/21, 56/13, 9/21, 90/16, 92/2, 92/21, 92/25, 92/36, 92/39, 93/11, 93/16, 97/28	ķaraķurım	bir sürü, sayısız
	k.+dan 65/25, 96/12, 96/26		k. 38/14, 46/32, 61/7
	k.+day 12/6	ķaraķus	[=3] omuriliġi
	k.+ġa 56/12, 91/36, 92/14	ķaraŗa	k.+ın 50/33, 60/38, 71/7, 88/30
			k.+ına 87/34
			k.+ķa 77/26
			[=6]
			kasım ayı

	k.+dağı 87/7	karaylas	kadar, gibi
	k.+nın 17/38		k. 5/7
	[=2]		[=1]
karasıık	göz bebeği	karbalas	kalabalık
	k.+1 (karasıığı) 50/13		k.+pen 42/5
	[=1]		k.+ta 65/24
karataw	Karadağ	karaket	[=2] hareket
	k.+dın 83/14		k. 41/4
	[=1]		k.+inen 91/6
karawıl	gözetmen		k.+ter 18/26
	k.+ğa 15/23, 85/31		[=3]
	k.+dı 42/22	karğa	karga
	k.+ına 30/25, 45/12		k. 32/10, 83/15
	k.+ınan 46/18		[=2]
	k.+ında 40/8	karğa-	beddua etmek
	[=7]		k.-nsa 83/11
karawıt-	gözükmek		k.-rday 88/17
	k.-tı 90/33		[=2]
	[=1]	karğıla-	zıplamak
karawılık	cimrilik		k.-ğan 66/30
	k.+1 (karawılığı) 63/16		[=1]
	[=1]	karğıs	beddua, kargıs
karay	tarafa, (yön, yol göstermek için) doğru		k. 31/18
	k. 12/20, 14/22, 2/13, 2/17, 2/21, 3, 3/29, 46/41, 9/11		k.+ına 55/4
	[=9]		k.+tan 87/14
karay-	kararmak	karı	[=3] bilek
	k.-atını 39/9		k.+da 62/2
	k.-ğan 43/34	karı-	[=1] yakmak, sızlatmak, tutuşturmak
	[=2]		k.-dı 93/18

	k.-ğanday 8/16	karjas-	dalaşmak, ters tepki vermek
	k.-itn (karitn) 58/37		k.-kam 96/27
	k.-p 66/16		[=1]
	[=4]	karjı	para
karın	karın		k.-nın 65/6
	k.+ğa 3/40, 4/21, 56/16, 80/31, 81/17		[=1]
	k.+ı (karnı) 71/31, 81/15	karlık-	sesin
	k.+ına (karnına) 79/38		k.-ıp (karlıgıp) 78/14
	k.+ınday (karınday) 67/38		k.-kan 70/17
	k.+nan 55/36	karma-	tutmak
	[=10]		k. 51/24
karında	kız kardeş		k.-ğanda 23/27
	k.+ı 43/7		k.-nadı 95/2
	k.+ıma 82/26		k.-nbaska 95/1
	[=2]		k.-ndı 79/1, 81/40
karıs	karış		k.-p 54/5, 58/40, 87/29
	k. 45/28, 64/9, 88/11, 88/14		k.-w 51/25
	[=4]		[=10]
karıs-	uyuşmak	karmağ	olta
	k.-adı 31/15		k. 89/12
	k.-atın 31/14		[=1]
	k.-kan 30/40	karıñkır-	abartmak
	[=3]		k.-p 33/9
karihat	bilgi, yol, usul		[=1]
	k.+ı 14/34	karpı-	yemek
	[=1]		k.-may 4/22
karıya	ihtiyar		[=1]
	k.+lar 22/22	karıp-karıp	ağzını doldura doldura yemek
	[=1]		k.- 71/21

	[=1]		[=4]
karık	fazlasıyla k. 15/15, 8/22	kartta	at eti k. 12/21, 95/35
	[=2]		k.+ğa 40/20
karıkıl	kartal sesi k.+ı 81/8 k.+ın 81/4 k.+ına 81/14	kartay-	k.+sı 76/23 [=4] yaşlanmak k.-ğan 66/19 k.-ğanda 66/28
	[=3]		k.-ıp 60/11
karıkılda-	kagkaglamak k.-masağ 81/11		[=3]
	[=1]	karuw	silah k. 14/10, 68/16
karısı	karşı k. 2/29, 22/30, 22/30, 29/35, 3/15, 33/11, 34/3, 41/11, 45/16, 52/1, 52/3, 78/28, 78/30, 94/11, 96/26 k.+lı 41/28 k.+sında 84/34		k.+ı 13/32, 22/37, 30/28, 4/14, 8/20 k.+lı 75/9 [=8]
	[=17]	kas	kaş k. 60/5, 63/37, 75/33, 76/10, 86/29, 86/29, 89/16
karılas-	karşı tepki vermek k.-kan 88/23		k.+ın 32/6, 43/28 [=9]
	[=1]	kasaj	sert k. 17/17
karılık	karşı bir tepki k. 72/34, 82/8, 86/37, 96/27		[=1]
	[=4]	kası	yanı, etrafı k. 10/18, 32/17
karış	(yansıma sözcük) çiğneme sesi k. 73/20		k.+na 29/27, 41/13, 66/32, 94/31, 94/31
	[=1]		k.+nan 29/22, 41/26, 5/24, 58/11, 7/26
karış-karış	çiğneme sesi k. 11/26, 27/38, 60/34, 81/32		k.+nda 60/9 [=13]

kaşı-	kaşımak k.-p 44/38, 7/3, 72/30 k.-ğanda 73/37 [=4]	k.-ıp 31/26, 39/12, 61/32, 76/26, 85/19, 96/2 k.-pağ 67/1 k.-pas 16/10
kaşık	kaşık k.+tağı 71/15 [=1]	k.-kan 11/16, 13/10, 23/25, 25/26, 28/30, 30/7, 31/25, 31/27, 33/32, 47/4, 56/41, 58/30, 61/11, 62/18, 66/40, 67/17, 81/20, 81/27, 87/3
kaşiyet	özellik k.+in 50/35 [=1]	k.-kanda 55/37 k.-kanı 40/12
kaşka	akıtmalı k. 91/13 [=1]	k.-kanına 19/22, 2/26 k.-kağtay 56/18 k.-kır 93/27
kaşkası-aw	belâsındır k. 43/36 [=1]	k.-sa 30/27 k.-sağ 31/23, 31/24, 6/4
kaşkalan-	kel olmak k.-a 37/5 [=1]	k.-sam 97/3 k.-tı 54/22, 57/30 k.-tınığ 12/24
kaşkargan	akıtma benzeri k. 5/35 [=1]	k.-uw 52/17 [=52]
kaşkır	kurt k. 36/31, 42/12, 8/14, 96/28 k.+day 61/35 [=5]	kaşkan-ağ kaçmıştır k.- 30/27 [=1]
kaş-	kaçmak k. 31/23, 31/24 k.-a 10/3, 15/17, 15/20, 31/22, 31/22 k.-adı 57/30, 62/17 k.-atın 82/7	kaşa- dilimlemek, kesmek k.-ğan 48/18 [=1]
		kaşan ne zaman k. 16/9, 20/40, 41/1, 43/9, 53/4, 53/5, 53/5, 73/11, 76/32, 81/18, 86/12, 86/13, 86/13, 86/13, 86/14, 9/13, 96/4

	k.+nan 18/16, 39/30, 5/38, 6/19, 80/30	kat-	katmak
	[=22]		ķ.-ar 43/15
ķaşıķta-	uzaklaşmak		ķ.-ip 17/17, 25/11, 25/8, 42/20
	ķ.-ğanday 44/22		ķ.-pay 25/7
	[=1]		ķ.-ķandı 52/21
ķaşır	katır		ķ.-kızbay 75/31
	ķ. 23/8, 23/9		ķ.-sa 67/9
	[=2]		[=9]
ķaşır-	ķaçırmak	ķata	sıcaklık
	k.-ip 20/14		ķ.+sınan 69/6
	[=1]		[=1]
ķaşıs	ķaçış	ķatal	sert
	ķ. 31/26		ķ. 15/38, 16/2
	[=1]		[=2]
ķaşpa	ķaçma	ķatala-	sıcaklamak, susamak
	ķ. 12/37		ķ.-p 1/2, 30/22, 64/6
	[=1]		ķ.-ptı 69/5
ķaşķaķta-	ķaçmaya ķalışmak		[=4]
	ķ.-ğanday 44/23	ķatar	1. birlikte
	ķ.-ğanmen 8/13		2. üst üstte
	ķ.-p 62/14		ķ. 11/34, 15/22, 45/14, 47/18, 70/5, 82/33, 91/38, 93/2, 95/33
	[=3]		
ķaşķın	ķaçak		ķ.+ına 16/15
	ķ.+nıñ 60/40		ķ.+ınan 5/4, 71/21
	[=1]		[=12]
ķat-	katmak	ķatarlatıp	sırayla
	ķ.-ķan 72/3		ķ. 70/25
	[=1]		[=1]
ķat-ķat	kat kat, ķok	ķate	hata
	ķ. 81/2, 88/2		ķ.+si 42/4
	[=2]		

	[=1]		ķ. 27/8
ķateles-	yanılmak		[=1]
	ķ.-peppin 89/24	ķattu	1. Çok, aŗı
	ķ.-pepti 68/7		2. sert
	[=2]		ķ. 11/12, 13/34, 14/29, 17/30, 2/16, 23/4, 28/12, 29/13, 3/25, 32/23, 39/39, 42/19, 42/2, 43/2, 44/27, 58/14, 58/16, 59/21, 61/14, 61/17, 63/30, 63/39, 66/38, 7/21, 75/26, 80/33, 9/2, 92/28, 94/27
ķater	badire		
	ķ. 13/13, 2/25, 4/13, 40/29, 42/27, 53/30, 53/32, 74/26, 86/20, 9/3		
	=10]		
ķatıgez	acımasız		[=29]
	ķ. 82/39	ķaw	çim otu
	[=1]		ķ. 77/29, 88/12
ķatın	kadın		ķ.+day 12/31
	ķ.+dı 25/39, 86/27		[=3]
	[=2]	ķaw-	kapmak
ķatın-ķalaŗ	kadınlar		ķ.-ıp 3/13, 5/19, 60/35
	ķ. 39/24, 41/25		[=3]
	ķ.+ķa 86/24	ķawaŗaķ	koza
	[=3]		ķ.+ı (ķawaŗaķı) 92/19
ķatır-	(kafa, beyin için) yormak, karıŗtırmak		[=1]
	ķ.-atın 96/9	ķaweset	dedikodu
	ķ.-ġam 96/8		ķ. 5/21
	ķ.-ma 11/21, 31/23		[=1]
	[=4]	ķawım	toplum
ķatıŗtı	alakalı, baġlantılı		ķ.+dı 23/10, 53/13
	ķ. 72/22		ķ.+ı 53/10, 53/11
	[=1]		[=4]
ķatıs-	katılmak	ķawıp	tehlike
	ķ.-ķısı 25/6		ķ.+i (ķawpi) 61/15
	[=1]		[=1]
ķatķıl	soġuk	ķawıptı	tehlikeli

	k. 9/11	ķawķar	güç
	[=1]		ķ. 47/2
ķawıs	(Ar.) kasım ayı		ķ.+ı 91/5
	ķ.+tıı 39/11		[=2]
	[=1]	ķawsa-	eskirmek
ķawıř-	kavuşmak		ķ.-p 12/33
	ķ.-pağanmen 74/4		[=1]
	ķ.-ķan 44/20	ķawsır-	kaplamak
	ķ.-ķanımız 72/12		ķ.-đan 16/33, 90/12
	[=3]		ķ.-ıp 20/7
ķawıp	tehlike		[=3]
	ķ. 41/31	ķay	hangi
	ķ.+in (ķawpın) 9/3		ķ. 10/35, 15/6, 15/6,
	ķ.+ten 63/26		2/31, 23/17, 23/17,
	ķ.+tıı 63/27		26/13, 34/37, 35/19,
	[=4]		36/21, 37/23, 38/15,
ķawja-	üstüne düşmek, uzatmak		40/22, 41/1, 43/28,
	ķ.-đam 73/31		44/6, 53/23, 55/38,
	ķ.-wđa 73/31, 73/33		56/12, 57/19, 57/20,
	ķ.-wdan 73/38		59/27, 6/19, 6/25,
	[=4]		65/24, 66/10, 66/11,
			75/14, 77/18, 78/32,
			79/2, 81/13, 81/13,
			81/2, 86/5, 87/39
			ķ.+sı 66/31
			ķ.+sıı 30/12, 30/12
ķawla-	alevlenmek		ķ.+sısına 82/34
	ķ.-p 87/8		[=40]
	ķ.-wđa 87/8	ķay	nerede
	[=2]		ķ.+da 19/26, 31/10,
ķawlı	karar		78/31, 9/17, 67/3,
	ķ.+sın 79/26		76/32, 83/1
	[=1]		ķ.+dağı 27/18,
			51/25, 64/18, 64/18
ķawmala-	çevrelemek		ķ.+dan 69/10, 69/9,
	ķ.-đan 76/17		84/26, 84/28, 86/18
	ķ.-đanda 24/38	ķayta	[=16]
	[=2]		tam tersine
			ķ. 83/5, 88/2, 89/14,
			93/22

	[=4]	ķayıķ	ķayıķ, tekne
ķay-ķaydađı	saçma sapan		ķ.+tay 24/3
	ķ. 73/27, 73/37		[=1]
	[=2]	ķayır-	bükmek, geri almak, çevirmek
ķaybir	hangi bir		ķ.-a 61/7, 87/3
	ķ. 23/32, 95/38		ķ.-dı 69/30
	[=2]		ķ.-đandıy 26/10, 28/18, 31/4
ķaydam	nereden biliyim		ķ.-đanı 70/12
	ķ. 96/13		ķ.-ılıp 59/28
	[=1]		ķ.-ıp 59/19, 59/2, 64/30, 7/9, 76/8, 84/18, 85/10, 93/8
ķayđı	kaza, hüzün		ķ.-mağan 68/10
	ķ.+lı 20/25		ķ.-maķ 55/13
	[=1]		ķ.-ması 74/23
ķayđır-	hüzünlenmek		ķ.-uwlı 2/10, 69/31
	ķ.-ıp 46/37		[=21]
	[=1]	ķayıs	kayış
ķayıı	huş ağacı		ķ. 96/15
	ķ. 34/12, 6/38, 7/27		ķ.+pen 92/17
	[=3]		ķ.+tan 37/25
ķayınjurt	kadın veya kocaya göre birbirlerinin akrabaları		[=3]
	ķ. 66/26, 66/28, 66/29	ķayıs-	yamulmak
	[=3]		ķ.-paytın 46/10
ķayın	kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi		[=1]
	ķ.+ı (ķayını) 86/28, 86/30	ķayla	çükür
	[=2]		ķ. 42/33
			ķ.+nıı 4/3, 4/4
ķaynađa (<ķayınađa)	kadın veya kocaya göre birbirlerinin ağabeyi		[=3]
	ķ. 86/30	ķaymaķ	kaymak
	[=1]		ķ. 46/24, 73/4
			ķ.+ı (ķaymađı) 73/2

	k.+ın (kaymağın) 73/24, 73/7		k.+ına 43/18
	[=5]		k.+tı 28/1, 77/28, 84/13
 kayna-	kaynamak		[=12]
	k.-ğan 48/30	 kayısı	hangi
	k.-p 50/39		k. 15/28, 46/31, 47/32, 91/9, 93/24
	k.-tıp 88/27		k.+sına 93/34
	k.-tuw 42/26		k.+sınıj 26/12, 31/1, 31/2
	[=4]		[=9]
 kaykağda-	sağa sola hareket etmek	 kayısı	makas
	k.-ğanda 8/9		k.+men 93/2
	[=1]		[=1]
 kaykaydağı	saçma sapan, mantıksız olan	 kayt-	1. yapmak, çaresini bulmak
	k. 38/27		2. dönmek
	[=1]		k.- 43/8, 66/39, 75/11
 kaykı	sivri		k.-adı 61/22
	k. 35/38, 44/25, 45/4, 52/38, 65/14		k.-amız 65/40
	[=5]		k.-ar 6/26
 kayra-	bilemek		k.-edi 4/19, 45/16
	k.-wı 75/36		k.-em 25/25
	k.-ytının 75/34		k.-emiz 66/22
	[=2]		k.-er 58/29, 58/31
 kayran	duygu ünlemi (özlem, pişmanlık)		k.-erin 25/1
	k. 57/20, 6/31, 6/36, 7/15, 7/24, 75/5, 85/39, 92/16		k.-esiñ 66/15
	[=8]		k.-eyin 66/20, 66/38, 71/10, 75/11, 81/11, 83/6, 85/20, 86/7
 kayrat	güç		k.-ıp 17/36, 32/23, 33/20, 40/10, 41/1, 44/13, 45/6, 45/7, 46/30, 48/12, 51/30, 53/34, 67/1, 72/16, 83/13
	k. 11/20, 25/2, 63/26, 7/12, 70/7		k.-pasınızdı 66/20
	k.+ı 40/1, 62/2		
	k.+ım 88/18		

	k.-pek 45/38	ķayta ķayta	tekrar, tekrar
	k.-ķan 32/21, 50/9, 6/27, 76/22, 8/36, 91/27		ķ. 14/4, 56/3 [=2]
	k.-ķanda 32/13, 68/12, 7/8, 75/29, 75/29	ķaytala-	tekrarlamak ķ.-ķanda 87/24 [=1]
	k.-ķanday 38/26		
	k.-ķanı 79/3	ķaytar-	geri vermek, tekrarlamak
	k.-ķanmen 65/30		ķ.-a 12/3, 23/26, 54/35
	k.-ķanŗa 41/17		ķ.-dı 12/3
	k.-ķasın 58/37		ķ.-ķan 72/7
	k.-sa 62/17		ķ.-ķanda 72/8, 87/25
	k.-sin 85/11, 85/12		ķ.-ıp 51/20, 87/26
	k.-tı 36/17, 55/34		ķ.-uw 45/33 [=10]
	k.-uwdı 56/13		
	[=61]		
ķayta	tekrar	ķaytip	nasıl ķ. 91/2, 95/11 [=2]
	k. 10/15, 13/10, 16/21, 18/37, 2/33, 21/14, 24/6, 25/16, 28/18, 28/18, 29/7, 30/2, 30/4, 30/8, 31/12, 31/8, 33/19, 33/36, 35/27, 39/4, 41/15, 41/17, 49/23, 49/9, 50/26, 50/34, 52/11, 52/4, 52/5, 52/5, 53/36, 55/16, 55/21, 56/20, 59/4, 6/19, 62/17, 66/6, 68/13, 7/21, 73/18, 73/26, 74/24, 76/15, 82/12, 87/27, 91/39	ķaytķıŗtay	dönmek, gelgit yapmak ķ.+ 56/4 [=1]
	k.+dan 11/14, 20/10, 25/17, 26/17, 26/18, 27/36, 31/11, 37/14, 4/5, 44/25, 46/6, 46/6, 49/18, 51/27, 51/5, 52/28, 54/1, 57/16, 62/18, 65/14, 68/10, 69/32, 71/12, 71/9, 81/40, 90/1, 91/12, 93/14, 96/19, 96/35	ķaz	kaz kuŗu ķ. 45/14, 46/21, 48/18 [=3]
	[=77]	ķazday-aķ	ancak kaz kadar ķ. 62/34 [=1]
		ķaz-	kazmak ķ. 41/9 ķ.-ar 67/11 ķ.-ayın 65/20

	k.-ğan 31/30		k.+tar 2/4
	k.-ılıp 42/11		k.+tardıñ 3/21
	k.-ıp 12/25, 91/34		k.+tay 20/21
	[=7]		k.+tı 21/22, 32/25, 68/2, 8/37
qaza	kaza, ölüm		k.+tıñ 12/36, 15/8, 17/5, 19/7, 23/14, 32/9, 33/26, 57/18, 6/21, 7/6, 75/25, 78/12, 79/18, 81/13, 92/12
	k. 32/9, 53/17, 7/5		
	k.+nıñ 58/2		
	[=4]		
qazan	kazan		k.+tiki 77/37
	k.+ın 66/30		[=69]
	k.+nıñ 51/23	Qazaqbay	kişi ismi
	[=2]		k.+dıñ 33/12
Qazaq	Kazak (Kazak millet)		[=1]
	k. 15/10, 15/17, 17/31, 19/29, 2/31, 20/6, 21/17, 24/27, 3/8, 33/1, 33/29, 34/8, 35/20, 53/1, 57/20, 65/29, 7/33, 77/17, 77/22, 77/7, 78/1, 78/32, 78/36, 78/7, 79/11, 79/24, 8/14	Qazaqı	Kazak asilli
	k.+ı 21/20, 5/20, 57/38, 95/37		k. 18/37
	k.+ı (qazağı) 35/12, 40/21	Qazaqsıra-	Kazakları istemek
	k.+ına (qazağına) 17/24		k.-p 46/33
	k.+pen 83/15	qazdi-	[=1]
	k.+qa 60/20, 79/5, 8/30		dik durmak, hareketsiz durmak
	k.+şa 14/34, 32/22, 37/16	qazdiy-	k.-ğan 27/13, 27/6
	k.+şağa 3/2		[=2]
	k.+şası 14/34	Qazıgurt	dik durmak, hareketsiz durmak
	k.+şasına 74/37		k.-ıp 27/1
	k.+şasınan 58/16		[=1]
	k.+tan 7/29		Güney Kazakistan'da yer alan dağ ismi
			k. 38/12, 38/18, 39/3, 46/21, 6, 67/19, 83/14, 96/30, 97/25, 97/27, 97/28
			k.+qa 37/35, 40/38, 57/39, 96/31

	k.+tan 67/16, 67/18		k.+gi 39/4
	k.+tı 39/6, 97/5		[=35]
	k.+tıj 1/3, 25/35, 30/29, 31/18, 32/35, 33/11, 33/29, 34/17, 36/30, 38/13, 40/30, 46/28, 57/26, 57/9, 58/21, 58/36, 6/17, 62/25, 66/10, 7/30, 74/8, 95/6	kazterilen-	kaz derisi gibi olmak, beneklenmek
	k.+tıj 4/10		k.-ip 20/3
	[=42]	keyde	[=1]
kazımırısı-	hırçınık yapmak		bazen
	k.-p 49/23	kıj-	k. 15/18
	[=1]		[=1]
kazına	hazine		boyun eğmek, uymak
	k.+ğa 7/18		k.-badı 68/8
	[=1]		k.-bağan 14/8
kazık	kazık		k.-bay 24/33
	k. 20/18	kıjbay-ağ	k.-dıra 68/8
	k.+ka 12/26		[=4]
	[=2]		boyun eğmeden bile
kazıkbaş	ipin, iki kere sarıldıktan sonra uçlarını sabitlemek, bağlama yöntemi	kıjır	k.- 97/31
	k. 96/22, 96/22		[=1]
	[=2]		inatçı
kazir	şimdi	kıjkıl	k. 13/12
	k. 10/20, 15/36, 19/33, 23/36, 24/38, 25/5, 28/33, 30/28, 32/31, 36/38, 4/13, 4/34, 40/33, 50/15, 50/9, 52/16, 52/25, 53/7, 54/18, 54/7, 55/22, 59/14, 60/12, 63/29, 73/33, 73/34, 73/34, 74/11, 75/16, 77/37, 81/37, 83/12, 90/20		k.+ğa 74/34, 74/36
	k.+diğ 19/34		[=3]
		kıjsı-	inatçılık, birşeyi elde edene kadar karşısındaki insanı rahat bırakmama durumu
			k. 11/20
			k.+ın 4/23
			[=2]
			ağlamak, çıkartmak ses
			k.-p 57/16
			[=1]

kırsıl	genelde köpeklerin çıkarttığı ince bir ses		ķ.-ıp (kıp) 17/40, 20/18, 48/18, 64/11, 66/20, 68/22, 81/26
	ķ. 11/20		ķ.-maķ 11/20
	[=1]		ķ.-may 70/7
kırsıla-	ağlamak, ince bir ses çıkartmak		[=26]
	ķ.-p 59/21	kılgın-	yutkunmak
	[=1]		ķ.- dım 70/20
kıjıl	mide ekşimesi		[=1]
	ķ. 67/2, 81/2	kılağ	bulanık belirsiz gözüken herhangi bir şey
	ķ.+dı 67/1		ķ.+ğa 61/20
	ķ.+ı 66/40		[=1]
	ķ.+ıma 81/2	kılbura	kelepçe yerine kullanılan organ, kalın ip
	ķ.+ın 65/4		ķ. 12/38, 63/9
	[=6]		[=2]
kıjurt-	harfendazlık yapmak	kılgı-	oturduğu yerde uyumak, göz dinlendirmek
	ķ.-ıp 65/2		ķ.-itn (kılgıtın) 81/7
	[=1]		ķ.-tқан 61/36
kııl	kıl gibi, ince		[=2]
	ķ. 12/10, 13/15, 18/22, 51/31	kılgın-	yutkunmak, gücenmek
	[=4]		ķ.-a 75/23
kııl-	kılmak, yapmak		ķ.-ıp 30/4, 45/3, 80/1
	ķ.-a 25/2, 63/26		[=4]
	ķ.-atın 65/26	kılgıt-	yutmak
	ķ.-dı 59/2		ķ.-pay 31/36
	ķ.-ğan 53/13, 53/17, 7/12, 86/20		[=1]
	ķ.-ğanday 47/9	kılık	karakter, davranış
	ķ.-ğanşa 85/40		ķ. 29/8, 7/1
	ķ.-ıp (gıp) 29/13, 3/4, 49/35, 69/38, 74/35, 96/23, 5/17		

	k.+ın (kılığın) 14/30, 20/6, 47/22, 5/22		k. 4/8 [=1]
	k.+ınan (kılığınan) 14/29	kült et-	kımıldamak, aniden ortaya çıkmak
	k.+tımın 29/9 [=8]		k.- 4/11, 91/2 [=2]
kılış	kılıç k. 2/34, 35/38 k.+ın 96/29 k.+pen 45/4, 67/37 k.+ka 72/21 k.+tarına 36/3 k.+tı 35/39, 36/1, 36/4, 44/24, 72/16 k.+tıy 72/29 [=13]	kültkültap-	zaman zaman ortaya çıkmak, belirginleşmek k.- 4/12 [=1]
	yatmak, uzanmak, yamulmak k.-ya 42/20 k.-yıp 26/27, 27/2 k.-ta 95/32 k.-tkaanda 96/11 [=5]	kılta	berzah k. 17/21, 5/7 k.+dan 25/32 k.+ğa 13/22, 15/32 k.+sı 26/29 [=6]
kılı- kılımsı	suç k. 7/38, 7/40, 8 k.+ım 65/37 k.+ka 65/36 k.+tı 65/35 [=6]	kımbat	pahalı k.+ınday 79/28 [=1]
	sallanmak, sağa sola hareket etmek k.-ğan 77/28 [=1]	kımız	kımız (at sütünden yapılmış içecek) k. 19/19, 19/21, 20, 20/14, 25/16, 30/3, 30/4, 34/11, 36/16, 4/32, 42/37, 43/4, 43/6, 43/9, 47/7, 55/13, 58/25, 60/33, 69/8, 77/11, 80/31 k.+dan 18/12, 4/38, 89/5 k.+dı 18/8, 20/7, 43/1 k.+dın 30/1, 34/12 k.+ğa 23/33, 43/37 k.+ı 1/20 k.+ın 58/21
kılıpıda-			k.+ına 36/36
kılışatas	bölge ismi		

	[=34]		ķ.-ıp 38/22
ķımķa-	iki yandan sıkıştırmak, ezmek		[=1]
	ķ.-p 50/17	ķır-	dibiyle, tamamen temizlemek
	[=1]		ķ.-ıp 43/26
ķımta-	örtmek		[=1]
	ķ.-nıp 67/30, 69/33	ķırađıt-	gözetlemek
	[=2]		ķ.-atınınan 94/37
ķın	ķın, kılıcın ķını		[=1]
	ķ.+dı 96/16	ķıran	kartal
	ķ.+đa 36/3, 44/25		ķ.+day 86/26
	ķ.+ına 35/38, 36/1		[=1]
	ķ.+nan 62/9	ķıraw	ayaz
	ķ.+şası 72/2		ķ. 68/20
	[=7]		ķ.+lı 12/14
ķına-	inceltmek		[=2]
	ķ.-p 43/29	ķırgın	ölüm, savaş
	[=1]		ķ. 14/17
ķıp	ayar		ķ.+darına 8/5
	ķ. 18/1		ķ.+nığ 32/26
	ķ.+ı (ķıbı) 44/37		[=3]
	ķ.+ın (ķıbın) 35/29, 40/14	ķırgız	ķırgız milleti
	[=4]		ķ.+dınđ 35/20
ķır	kenar, yan, bitiş nokta		ķ.+ı 35/13
	ķ. 17/32, 18/1, 36/9, 39/9, 5/31, 61/20, 80/28	ķırım	hayvan derisinden yapılmış ayakkabı türü
	ķ.+ı 44/37, 49/8		ķ. 10/6
	ķ.+ımen 48/18		[=1]
	ķ.+ın 58/33, 64/23	ķırık	kırk
	ķ.+lı 15/14, 17/39		ķ. 32/38, 32/38, 33/4, 37/6, 5/6, 53/34
	[=14]		[=6]
ķır-	öldürmek, taramak		

ķırık-	kesmek		[=1]
	ķ.-am (ķırķam) 66/13	ķırsık-	inat etmek
	ķ.-ıp (ķırķıp) 1/24, 63/31, 77/30		ķ.-ıp (ķırsıķıp) 42/31
	ķ.-sa 51/31		[=1]
	ķ.-uwġa (ķırķuwġa) 68/13	ķırşı-	ısırmak
	[=6]		ķ.-p 70/29, 94/34
ķırıkķız	bölge ismi	ķırşın	genç
	ķ.+dın 36/26		ķ. 40/1
	[=1]		[=1]
ķırıs	ters, kırışık	ķırtpış	geveze
	ķ. 1/7, 19/17, 34/37		ķ.+pın 85/21
	ķ.+ına 34/37		[=1]
	[=4]	ķirt-ķirt	gıcır gıcır
ķırısık	ters karakterli, huysuz		ķ. 57/37
	ķ. 74/34, 74/36	ķirtıs	kırışıklık
	[=2]		ķ.+ın 35/36
ķırjın	terslik		[=1]
	ķ. 42/31	ķıs	ķış
	[=1]		ķ.+tan 80/20
ķırlan-	kenar oluşturmak		[=1]
	ķ.-ıp 64/22	ķıs-	kısmak, kapatmak
	[=1]		ķ.-a 71/11
ķırna-	boğazdan gıcırtılı ses çıkartmak		ķ.-atın 27/28
	ķ.-dı 10/5		ķ.-ıp 10/22, 27/17, 69/3, 79/14
	[=1]		ķ.-padı 71/12
ķırķa	bayır		ķ.-ķanda 66/38
	ķ.+nın 2/22		ķ.-tı 26/6, 3/22, 53/27
	[=1]		
ķırķısa-ķırķısa	kavga edip		ķ.-tırıp 19/4, 51/35, 57/19
	ķ.- 64/14		

	[=14]	kıstaw	kışlık ev, kışlık mekân
kısil-	utanmak, çekinmek		
	ķ.-ġam 93/37		ķ.+dan 19/22
	ķ.-ıp 18/6, 71/33		ķ.+dın 64/9
	ķ.-ma 26/35		ķ.+dın 5/7
	ķ.-map 64/36		ķ.+ġa 14/16, 9/15
	[=5]		ķ.+ı 19/25, 33/13, 89/25, 89/28
kısilşan	acele, sıkıntılı		[=9]
	ķ. 13/40	kıstı	kısık
	[=1]		ķ. 15/37
kısırak	kısrak		[=1]
	ķ.+tı 36/36, 41/39	kışı-	kaşınmak
	[=2]		ķ.-ġan 32/32
kışka	kısa		ķ.-ġanda 54/40
	ķ. 19/28, 41/12, 77/27, 94/40		ķ.-uwın (kışuwın) 28/1
	ķ.+sı 23/20		[=3]
	[=5]	kışıma	kaşıntı
kışkart-	kısaltmak		ķ. 54/23
	ķ.-pay 14/32		[=1]
	[=1]	kışır	gıcırta
kısta-	kışı geçirmek, kışın yerleşmek		ķ. 19/38
	ķ.-ydı 89/26		[=1]
	ķ.-ytın 33/13	kışırta-	gıcırta ses çıkartmak
	[=2]		ķ.-ġan 60/34
kıstala	sıkıntılı		[=1]
	ķ. 75/6	kışuw	kaşıntı
	[=1]		ķ.+ı 85/12
kıstan-	rahatsız olmak, nefesi kesilmek		[=1]
	ķ.-ġan 91/23	kıt-kıttap	tavuk gibi ses çıkartmak
	[=1]		ķ. 47/5
			[=1]

kıtayı	Çin'e ait olan, Çin'de yapılan	kıyık	gözün yan tarafı, kenarı
	k. 57/34		k.+ın (kıyığın) 16/25
	[=1]		[=1]
kıtımlırlık	varyemezlik	kıyır	uzak
	k.+ı (kıtımlırlığı) 10/17		k.+ğa 74/34, 74/35
	[=1]		[=2]
kıtıık	gıdık	kıyırşık	ufak
	k. 27/27, 27/28, 27/29		k. 3/37, 79/4
	[=3]		[=2]
kıtııkta-	gıdıklamak	kıyıs	çapraz
	k.-p 4/24		k. 48/38, 91/26
	[=1]		[=2]
kıy	tezek, dışkı	kıymıl	hareket
	k.+ı 84/19		k. 2/19
	k.+ına 84/30		[=1]
	[=2]	kıız	kız
kıy-	kesmek, ortadan bölmek, parçalamak		k. 23/33, 43/5
	k.-ıluw 79/7		k.+dardıı 7/16
	k.-ıp 67/21		k.+ııdı 79/13, 79/39, 80/34
	[=2]		[=6]
kıym	zor	kıız-kırkıın	kızlar
	k. 20/21, 57/17, 68/27, 69/2		k. 41/25
	k.+ğa 4/16, 79/29, 92/21		k.+dı 40/10
	[=7]		[=2]
kıymda-	zorlaşmak, güçleşmek	kıız-	kızmak, ısınmak
	k.-p 34/7, 35/6		k.-dıırma 11/29
	k.-ydı 35/21		k.-ııııı 61/36
	[=3]		k.-ıp 85/23
		kıızdıırıp-kıızdıırıp-	[=5]
			sürekli ısıtarak

	ķ.- 34/14		ķ. 67/2, 86/32, 86/32, 86/33, 86/35, 87/13, 87/13
	[=1]		
ķızuw-ķızuw	öfkeli		ķ.+ı (ķızıǵı) 5/22, 67/1
	ķ. 33/34		
	[=1]		ķ.+ımız (ķızıǵımız) 82/20
ķızar-	ķızarmak		ķ.+pen 67/1
	ķ.-a 55 /9, 89/6		ķ.+tan 85/38
	[=2]		[=12]
ķızemšek	bölge ismi	ķızıķbaw	eǵlence
	ķ. 25/35, 37/9		ķ. 15/36
	ķ.+ke 39/24, 40/10		[=1]
	ķ.+teǵı 40/14	ķızır	Hızır, yardımcı güç
	ķ.+tiñ 37/11, 40/37, 41/28		ķ. 33/32
	[=8]		[=1]
ķızıl	ķızıl, kırmızı	ķızmet	hizmet
	ķ. 16/25, 2/20, 28/15, 31/24, 39/11, 39/40, 51/10, 52/40, 55/25, 57/12, 70/10, 76/7, 77/17, 77/22, 77/35, 77/6, 78/20, 78/30, 78/36, 79/31, 79/5, 80/3, 81/19, 84/14, 89/18, 97/23, 97/35, 97/36, 97/36		ķ. 26/7, 26/9, 65/7
	ķ.+ı 11/5, 81/20		ķ.+i 53/11
	ķ.+ına 65/31		ķ.+ker 24/5
	[=32]		[=5]
ķızılķöz	(rüzgar için) kıızgın	ķızoynaķ	kına gecesi
	ķ. 67/28		ķ.+ķa 41/30
	[=1]		[=1]
ķızılmay	yanır, yanır olma durumu	ķızuw	sıcak
	ķ. 9/36, 90/18		ķ.+ımen 29/16
	[=2]		[=1]
ķızılķ	ilginç	ķi	tezek
			ķ. 84/39
			ķ.+yın 84/40
		ķılı	[=2]
			çeşitli
			ķ. 15/14, 17/39
			[=2]

ki-	kesmek k.-ğan 73/24 k.-ğızbay 8/5 [=2]		k.-lıp 19/20, 28/13, 70/20, 82/14 [=9]
kimay-	kıyamamak k.- 82/39 [=1]	kınalıs	sıkıntı k. 16/38 [=1]
kidır-	kestirmek k.-uw 48/4 [=1]	kirahat	edep, usul k.+inijze 21/20 [=1]
kiğaş	çapraz k. 11/18 [=1]	kirakezik	ters k. 24/22, 31/1 [=2]
kılı-kılı	çeşitli çeşitli k. 32/24 [=1]	kisay-	yamulmak, bir tarafa doğru kaymak k.-a 24/33 k.-dı 35/11 k.-ğan 51/26 k.-ıp 91/28 k.-tқан 64/32 [=5]
kimil	hareket k. 18/26, 20/6 k.+da 27/21 k.+ğa 47/33, 50/29 k.+ı 23/27, 40/13 k.+ına 27/16 k.+men 62/13 [=9]	kısın	mantık k. 91/6 k.+da 75/14 k.+dı 44/26 k.+ı 91/4 [=4]
kimilda-	hareket etmek k.-y 40/15 [=1]	kısıq	yamuk k. 37/25, 61/10 [=2]
kina-	canını sıkmak k.-latınday 30/13 k.-lgan 22/13, 39/31 k.-lganda 65/9 k.-lganday 58/16	kiy-	kıymak k.-a 83/5 [=1]
		kiya	dağın kenarı

	k. 47/1	қоғсы	komşu
	[=1]		қ. 23/36
қиғалағ	yarı, kenarından		[=1]
	k. 27/7	қоғсы-қолағ	komşular
	[=1]		қ. 24/19
қиғалағ	serbest		[=1]
	k. 46/5, 64/31, 65/31	Қоға	Kazak boylarından biri
	[=3]		қ.+нıғ 74/10
қиғалта-	inceltmek		[=1]
	қ.-p 20/15	қоғалағ	kirli
	[=1]		қ.+ı (қоғалағı) 71/29
қиғындат-	zorlaştırmak		[=1]
	қ.-ıp 34/36		
	[=1]	қол	el
қиғуғ	anlam		қ. 12/36, 27/24, 34/2, 37/40, 39/1, 39/21, 4/15, 43/15, 44/16, 46/29, 54/24, 56/10, 58/26, 58/26, 65/38, 65/7, 65/9, 70/30, 71/17, 73/8, 74/33, 75/9, 8/33, 80/14, 82/26, 82/3, 9/23, 95/17, 96/34, 96/38
	қ.+ı 61/11		
	[=1]		
қоғ	et		
	қ.+ı 65/6		
	[=1]		
қоғır	kahve rengi		қ.+да 2/10, 62/3, 89/19
	k. 1/13, 11/18, 17/20, 18/37, 20/4, 23/25, 36/31, 36/34, 40/30, 53/1, 57/33, 59/4, 62/6, 65/28, 72/5		қ.+дан 60/10
	[=15]		қ.+dı 10/2, 10/39, 13/8, 14/15, 19/6, 2/23, 25/12, 88/26, 90/31, 96/23
Қоғıрат	Kazak boylarından biri		қ.+дıғ 2/19, 25/24, 40/14, 40/37, 40/8, 60/3, 79/3
	қ.+тı 47/13		қ.+ға 21/32, 32/30, 37/12, 44/17, 86/6
	[=1]		
қоғıraw	zil		қ.+ı 22/15, 27/25, 27/5, 27/5, 46/30, 49/2, 51/27, 59/20, 62/7, 62/8, 79/4, 8/36, 97/18, 97/18
	қ.+ın 51/25		
	[=1]		

	k.+ıñda 27/6		[=1]
	k.+ıñdı 50/34	qolda-	desteklemek
	k.+ıñnıñ 44/9		k.-p 2/21, 20/7, 22/14, 26/17, 76/28, 76/30
	k.+ım 96/22		[=6]
	k.+ıma 85/37, 87/4, 97/22, 97/23	qoldas-	el ele tutuşmak
	k.+ımda 27/4		k.-ıp 47/8
	k.+ımdı 71/37, 89/2, 96/15, 96/21		[=1]
	k.+ımen 32/21, 53/24, 78/34, 88/30	qolqa	istek, arzu, rica
	k.+ın 10/29, 14/25, 15, 15/4, 16/8, 21/28, 27/36, 29/22, 3/19, 31/14, 33/7, 37/10, 39/20, 40/20, 46/17, 55/2, 58/14, 58/14, 59/19, 60/13, 65/13, 70/21, 71/1, 71/37, 72/15, 73/13, 76/9, 84/18, 94/36, 95/27, 95/8, 97/7		k. 21/19, 8/2
	k.+ına 2/11, 2/39, 25/18, 30/38, 37/4, 4/32, 66/29, 67/39, 97/9	qolqala-	rica etmek
	k.+ınan 26/16, 32/9, 52/30, 84/13, 97/8		k.-p 5/18
	k.+ında 27/4, 38/21, 63/14, 97/7	qoltuq	[=1]
	k.+ındağı 58/15, 59/3, 62/19, 72/9, 92/37		koltuk, omuz başının altındaki kolun gvdeyle birleştiğı yer
	k.+ınıñ 14/36, 48/18		k.+ın (qoltıgın) 1/19, 51/7
	k.+men 2/18		k.+ına (qoltıǵına) 26/6, 32/8, 40/37, 9/23
	[=145]		k.+ınan (qoltıǵınan) 35/35, 7/4, 85/37, 90/14
qolaysız	tuhaf, rahatsız		k.+ındağı (qoltıǵındağı) 11/15
	k.+ 24/21	qolusım	k.+qa 28/35, 28/9
	[=1]		k.+tı 28/31, 41/36
qolbala	yardımcı		[=15]
	k. 26/15	qomdan-	el uzatacak kadar, yakın
			k. 27/15, 42/12, 84/34
			[=3]
			hazırlanmak
			k.-ğan 29/34

	[=1]		[=1]
kon-	konmak, yerleşmek, yatıya kalmak	koğan-lokı	tehdit
	ķ.-a 22/25, 4/15		ķ.+nı 89/20
	ķ.-am 15/27		[=1]
	ķ.-dırganda 16/36	koğan-loķķı	tehdit
	ķ.-dırıp 57/38		ķ.+sın 13/38
	ķ.-ıp 23/36, 25/19, 25/19	kor	[=1]
	[=8]		ziyan, kayıp
konak	misafirlik		ķ. 85/40
	ķ.+ka 10/39	korğan	[=1]
	[=1]		kale, sığınacak yer
konakta-	yerleşmek		ķ.+dı 72/28
	ķ.-gan 11/12, 48/16	korā	[=1]
	[=2]		ahır
konış	konç, çizme konçu		ķ. 14/11, 19/37, 37/7
	ķ. 10/6		ķ.+da 64/3, 69/16, 9/18
	ķ.+ın 78/23		ķ.+dağı 30/34
	ķ.+ınan 10/29		ķ.+dan 29/23
	[=3]		ķ.+ğa 28/20, 31/10, 5/9, 68/2
kopar-	koparmak, kopartmak		ķ.+nı 58/40
	ķ.-ıp 76/7		ķ.+nıñ 28/4, 55/33, 56/3, 59/10, 59/17, 64/17, 64/24, 64/30, 67/19, 71/12, 90/5
	[=1]		[=24]
kopıñķıra-	kabarmak	korālap	ahırıyla birlikte
	ķ.-p 24/39		ķ. 41/38
	[=1]		[=1]
koķaņ-koķaņ	(yansıma sözcük) at üzerinde sallana sallana koşturmak	korap	kutu
	ķ.- 33/33, 51/19		ķ. 34/19
	[=2]		ķ.+tan 95/31
koķan	eyerin bir türü		[=2]
	ķ. 90/12		

korapşa	(tüfek için) kundak k.+sına 5/12 [=1]	korğasın	kurşun k. 42/25, 51/31, 83/29 k.+dı 85/39, 88/27
korasan	ineklerde olan ağır, bulaşıcı bir hastalık türü k.+nan 82/11 [=1]	korı-	k.+ğa 42/26 [=6] korumak k.-ndı 27/22 [=1]
koraz	horoz k. 47/25 [=1]	korılda-	horlamak k.-p 81/37 [=1]
korbañ-korbañ	ayıboğan, kaba bir şekilde hareket etmek k.- 27/16 [=1]	korıķ-	korkmak k.- 22/22 k.-adı (korķadı) 56/28 k.-arına (korķarına) 40/7 k.-atın (korķatın) 56/32 k.-atını (korķatını) 61/4 k.-ıp (korķıp) 61/10, 82/11, 82/2, 9/32, 93/12 k.-ıtpaytın (korķıtpaytın) 68/15 k.-paytın 68/14 k.-ķan 52/24, 87/14, 93/19 k.-ķanda 31/15 k.-ķanı 49/36 k.-ķanım 79/10 k.-ķanın 82/4 k.-tı 57/24 k.-tım 70/34, 76/30, 94/8
korbiyıp	dev gibi, kaba görünüşlü k. 69/23 [=1]		
korğa-	korumak k.-nğan 22/17 k.-ymın 66/12, 94/40 [=3]		
korğalap-	çekinerek, korunarak k.- 47/34, 50/33 [=2]		
korğalaķtamay-aķ	çekinmeden bile k.- 62/1 [=1]		
korğan	sığınak, kale k. 24/14, 26/16, 46/3 [=3]		

	[=23]		ķ.-lap 3/4
ķorjın	çanta		[=1]
	ķ.+ınan 38/2	ķortıķay	küçük, küçük boylu
	[=1]		ķ. 23/9
ķorla-	aşğılamak		[=1]
	ķ.-ğan 44/11	ķos	çift, iki
	ķ.-na 63/20		ķ. 10, 13, 14/25, 15,
	ķ.-nar 24/8		15/4, 16/18, 18/11,
	ķ.-r 60/30		18/27, 2/21, 20/7,
	[=4]		21/12, 26/17, 26/17,
ķorlık	eziyet		29/22, 29/26, 3/19,
	ķ. 43/13, 60/18,		33/35, 35/40, 37/2,
	82/12		40/30, 43/29, 45/11,
	ķ.+ı (ķorlığı) 60/21,		48/39, 5/16, 51/27,
	79/19		55/2, 58/30, 61/26,
	ķ.+ım (ķorlığım)		70/21, 71/1, 73/6,
	72/19		76/28, 76/30, 77/25,
	ķ.+tıı 44/37, 44/38,		77/26, 78/22, 83/23,
	45/1		84/1, 84/1, 84/32,
	[=9]	ķos-	85/27, 85/33, 86/28,
ķorķaw	korkak, çakal		86/30, 86/30, 86/35,
	ķ.+ına 40/7		88/3, 88/7, 89/2,
	[=1]		89/4, 92/40
	ķ.-atınımıdı 72/11		[=51]
ķorķawlan-	çakallık yapmak		eklemek, birleşmek
	ķ.-ıp 61/36		ķ.-a 22/21, 22/7,
	[=1]		25/10, 27/33, 44/2,
ķorķınış	korku		46/38, 76/13, 79/21,
	ķ. 2/12		86/31, 93/36
	ķ.+tıı 2/2, 93/19		ķ.-atınımıdı 72/11
	[=3]		ķ.-ıla 24/5
ķorķıt-	korkutmak		ķ.-ılğanı 30/38
	ķ.-ıp 13/12		ķ.-ılıp 37/15, 73/3
	[=1]		ķ.-ılsa 40/25
ķorķa-	etrafını sarmak,		ķ.-ıluwı 74/16
	kaplamak		ķ.-ıp 30/36, 34/37,
			52/39, 7/12, 92/10
			ķ.-ķan 24/30, 40/3
			ķ.-ķanday 35/26
			ķ.-tı 37/30, 82/11,
			94/23
			ķ.-uw 41/16

	[=29]	k. 84/38
Қосмолә	бөлге әдї	қ.-а 11/34, 19/15, 3/19, 3/22, 49/37, 59/3, 62/7, 8/29, 90/33, 94/37
	қ. 33/13	
	[=1]	
қоста-	desteklemek	қ.-әдї 39/10, 60/30
	қ.-маған 74/20	қ.-ам 91/16, 93/24
	қ.-w 29/36	қ.-амысың 78/20
	[=2]	қ.-ар 10/36, 38/4, 39/2, 47/4, 54/36, 60/39, 66/31, 82/16, 87/27
қош	1. veda	
	2. hoш, sakin	қ.-арына 14/2
	қ. 3/31, 71/31	қ.-атын 91/6
	[=2]	қ.-аын 52/1, 92/32
қошта-	hoш saymak, desteklemek	қ.-дї 28/3, 29/35, 3/39, 3/8, 37/37, 50/30, 52/40, 55/18, 70/27, 72/4, 97/14, 97/31
	қ.-мағанын 74/20	
	қ.-w 29/36	
	[=2]	қ.-ған 13/36, 19/2, 20/15, 43/17, 46/20, 46/22, 47/40, 55/18, 56/22, 57/10, 68/30, 69/8, 9/9, 95/38
қошtas-	vedalaшmak	қ.-ғанда 91/8
	қ. 73/15, 73/16	қ.-ғандарї 28/21
	қ.-a 43/16	қ.-ғанї 34/4
	қ.-їp 73/17	қ.-ғаным 74/1
	қ.-қан 29/5	қ.-ғанымдї 91/19, 95/2
	қ.-тїң 73/14	
	[=6]	
қой	koyun, koyun gibi	қ.-ғаным 86/18
	қ. 10/9, 11/5, 24/13, 42/19, 73/1, 74/15, 81/16, 81/31, 82/20, 83/32, 84/33, 85/11, 85/12, 86/32, 87/31	қ.-ғаннїң 35/9
	қ.+дї 79/37	қ.-ғанша 61/6
	қ.+дїң 79/37, 84/18, 84/30	қ.-ғнї 47/39
	[=19]	қ.-їла 31/24
қой-	koymak, bırakmak, yerleшtirmek	қ.-їp 19/5, 28/14, 32/15, 40/16, 46/34, 56/38, 60/30, 63/15, 73/14, 83/27, 84/26, 84/30

	k.-ıptı 10/17, 57/14, 82/35		k. 38/24, 62/25
	k.-mağan 10/24		k.+ı (koyını) 18/19
	k.-mağanı 57/40		k.+ına (koyınına) 47/21, 67/14
	k.-mağasın 36/16		k.+ınan (koyınınan) 13/21
	k.-mağ 28/36		[=6]
	k.-mas 46/21, 5/2		
	k.-masa 65/3	koındas	yakın, eş anlamlı, aynı
	k.-ması 32/3		k. 22/36
	k.-masın 22/25		[=1]
	k.-massın 45/16	koyın-koyınaw	etraf
	k.-mawğa 62/10		k.+ınan 6/16
	k.-sa 34/31, 34/31, 87/10, 9/36		[=1]
	k.-sañ 26/24	koyjelkek	ekşimen
	k.-sağ 45/16		k. 28/26
	k.-sayşı 71/25		[=1]
	k.-şı 68/32	koymaljıñ	yumuşak
	k.-uğa 84/32		k. 36/34
	k.-uwı 20/21, 84/4 [=103]	koyınaw	[=1] haliç
koyan	tavşan		k.+dan 28/24, 67/32
	k. 34/34, 60/37, 61/13, 72/32, 86/26		k.+dın 42/2
	k.+dı 61/16		k.+ı 36/27
	k.+nın 60/36, 62/15 [=8]		k.+ın 19/31, 62/25
koyan-koltık	yakın, yüz yüze		k.+ına 38/24
	k. 2/35		k.+ların 7/30
	[=1]	koyınaw-koyınaw	[=8] haliçler
koyansur	gri, tavşan rengi		k. 1/14
	k. 26/6		k.+ına 46/28
	[=1]		k.+ındağı 66/10
koyın	kucak		[=3]

qoytas	büyük, yuvarlak biçimli taş		q.+nı 67/15
			[=4]
	q.+tıq 2/31, 77/10, 78/8	qubır	boru
	[=3]		q. 42/28, 42/30
qoyu	koyu, yoğun		[=2]
	q. 48/22, 6/2, 73/40, 92/1	qubırlap	boru üzerinden
	[=4]		q. 42/30
qozğal-	kımıldamak, hareket etmek	Qudawända	ünlem (Ya, Rabbim)
	q.-ar 16/31		q. 20/31
	q.-ğan 97/11		[=1]
	q.-sam 97/4	Quday	tanrı, yaradan
	[=3]		q. 10/26, 34/3, 53/36, 78/40, 79/7, 80/19, 83/39, 85/3, 85/7, 86/3, 86/36, 88/24, 88/25
qozı	kuzu		q.+day 25/8
	q. 11/39, 11/39, 11/39, 12/16, 12/19, 12/19, 30/9, 5/12, 59/15, 85/14, 85/25		q.+dıq 4/32, 68/21, 80/25, 82/18
	q.+nı 12/20		q.+ğa 40/24, 71/10, 88/12, 88/13
	q.+nıq 4/29, 71/26		[=22]
	[=14]	quday-aw	ünlem (Ya, Rabbim)
quba	kula (renk)		q. 56/20
	q. 6/39		[=1]
	[=1]	qudıq	kuyu
quba-qup	tamam, kabul		q. 47/30
	q. 40/23		[=1]
	[=1]	qujma-	kalabalıklaşmak
qubil-	değişmek		q.-p 81/34
	q.-ğan 63/30		[=1]
	q.-uw 53/35		
	[=2]	qul	köle
qubıla	kible		q.+ı 82/18, 82/18, 82/19
	q. 63/37		
	q.+ğa 57/23, 57/24		

	[=3]	70/11, 92/25, 10/8, 18/27, 2/29
kula	kula (renk)	
	k. 20/19, 34/12, 89/6	k.+ına (kulağına) 3/14, 35/20, 5/19, 66/35
	[=3]	k.+ında (kulağında) 65/8
kula-	düşmek	k.+ka 17/15, 39/33
	k.-ğan 64/31	k.+tı 77/25, 82/34
	k.-ğanı 38/25	[=41]
	k.-ğanın 68/38	Kulağaska
	k.-p 14/6, 70/7, 93/25, 97/32	at ismi (alında lekeli olan kula renkli atlara verilen isim)
	k.-y 21/20	k.+ğa 74/13
	k.-ydı 97/4	[=1]
	[=9]	kulağkesti
kulanıyek	kulan çenesi gibi, sahur vakti	sessiz
	k. 1/13	k. 90/24
	[=1]	[=1]
kulanıyektetip	sahur vakti, sabaha doğru	kulağtan-
	k. 41/15	duymak
	[=1]	k.-ğan 40/35
	kulak	k.-ğanına 12/29
kulağ	k. 1/18, 14/6, 18/30, 19/32, 2/19, 21/35, 23/31, 25/39, 44/38, 53/24, 60/36, 61/1, 65/4, 70/32, 81/14, 86/11, 86/5, 87/1, 93/34	k.-ıp 34/30
	k.+1 (kulağı) 14/7	[=3]
	k.+ım (kulağım) 74/38	kulağtat-
	k.+ımen (kulağimen) 13/27, 69/31	kulağından tutmak
	k.+ımnan (kulağımnan) 3/25	k.-ıp 95/33
	k.+ın (kulağın) 29/21, 44/12, 69/30,	[=1]
		kulağ
		kulağ
		k. 37/39, 37/6, 42/16, 49/2, 56/21, 71/6, 79/17, 8/39, 87/29
		k.+ına 21/30
		[=10]
		kulağta-
		kulağlamak
		k.-p 41/33
		[=1]

uldıraw	hızlı, gzkmeyen . 6/10, 6/12 [=2]	ulja	[=8] dağ keisinin erkeği .+nı 15/31, 32/34
uldırık	kk . 96/1 [=1]	ulpınay	[=2] ilek . 79/24
ulıp	k, kilit . 38/28 .+ı (ulıbı) 2/10 .+ınıı (ulıbınıı) 13/4 [=3]	ulpır-	[=1] iek amak, gzellemek .-đan 28/24 .-uwı 74/18 [=2]
ulın	kulun, at yavrusu . 1/18, 11/19, 11/19, 17/36, 24/13, 28/23, 36/10, 59/31, 74/2, 97/27 .+dar 96/1 .+ın 56/19 .+ına 56/18 .+ınıı 56/14, 66/34 [=15]	ulın	kendi geliri, kâr . 47/15, 8/8 .+ınıdı 79/34 .+ın 54/12 [=4]
ulınım-ay	(n.) yavrum . 40/26 [=1]	ulın-	abalamak, istekli olmak .-ıp 46/7, 46/9, 47/3, 63/1 [=4]
ulında-	(at iin) doğurmak .-đanın 56/12 [=1]	um	kum .+nan 52/19 [=1]
ulık	1. tepki 2. istek .+ı (ulıkı) 13/24, 3/8, 39/30, 8/12 .+ım (ulıkım) 15/6, 96/28 .+sız 54/17, 54/18	umala	para para, ufak ufak tezek . 85/19 [=1]
		umar	seven, isteyen . 17/11, 39/17, 43/28, 60/20 [=4]
		umart-	istemek, canı ekmek

	k.-ıp 32/33 [=1]		k.+im 88/25 [=3]
ķumık-	düşünceli olmak, kafası karışık olmak k.-ıp (ķumıgıp) 43/6 [=1]	ķunık-	düşkün olmak k.-ıp (ķunıgıp) 8/29 k.-ķanın 36/21 [=2]
ķumırķa	karınca k.+day 81/34 [=1]	ķupta-	doğru görmek, desteklemek k.-ğanı 21/34 k.-ğannan 25/2 [=2]
ķun	paha k. 44/6 k.+dı 44/7 k.+ı 35/17, 44/6, 74/12, 81/36, 87/39 [=7]	ķuptan	1. yatsı namazı 2. yatsı vakti k. 38/40 k.+nan 1/13 k.+nıñ 4/14 [=3]
ķunajın	iki, üç yaşında olan dişi inek veya at k. 56/10 [=1]	ķuķay	eziyet, zorluk k. 72/19, 89/20 k.+ı 13/38, 63/39 k.+ıñ 15/6 k.+ın 62/11, 89/7 [=7]
ķunanşığar	üç yaşına yakın olan at yavrusu k. 38/1 [=1]	ķuķı	hak, hukuk k.+mız 52/20 [=1]
ķunda-	ölen kişi için para istemek, pahasını sormak k.-p 40/4 [=1]	ķur	boş, boşuna k. 23/1, 4/15, 62/40, 77/7, 85/38, 9/33, 92/12 [=7]
ķundız	kunduz k. 1/16, 3/20 [=2]	ķurday	ip gibi k. 2/24, 62/31, 62/32, 62/34, 62/38, 62/40
ķuniker	ölen kişi için hesabını verecek olan kimse k.+dıñ 94/32 k.+i 69/17		

	[=6]		ķ.-ġirġa (ķurġirġa) 36/21
ķur-	ķurmak		
	ķ.-dı 58/32		ķ.-ıdı (ķurıdı) 60/27
	ķ.-ġan 48/26, 55/15		ķ.-p 35/14, 47/16
	ķ.-ıp 16/33, 22/27, 7/28, 83/13	ķurıl-	[=5] ķurulmak
	ķ.-ıptı 31/8		ķ.-ġanda 9/6
	[=8]		[=1]
ķural	eşya	ķurım	(çay için) koyu
	ķ.+darınan 81/23		ķ. 57/33
	[=1]		[=1]
ķuralpı	tahminen	ķurıķ	otlayan atları yakalamak için kullanılan örölmüş ip
	ķ. 36/24		ķ. 21/28, 25/23, 60/19
	[=1]		ķ.+tı 21/30
ķuraķ	minder		[=4]
	ķ. 11/27, 16/32, 21/21, 45/27, 47/34, 95/1	ķurış	çelik
	ķ.+ķa 29/4		ķ.+ķa 21/31
	[=7]		[=1]
ķurdas	yaşıt	ķurma	hurma
	ķ. 94/17, 94/18		ķ. 36/34
	ķ.+tı 30/15		ķ.+nı 38/27
	ķ.+ınan 31/16		ķ.+sına 36/25
	[=4]		[=3]
ķurġa-	ķurumak	ķurmet	sayġı
	ķ.-dı 30/2, 44/12		ķ. 24/16
	ķ.-tpay 24/10		[=1]
	[=3]	ķurķol	eli boş
ķurġaķ	ķuru		ķ. 13/32
	ķ. 77/29, 77/8, 83/4		[=1]
	[=3]	ķursak	ķursak, yemek borusu
ķurı-	yok olmak		
	ķ.-ġır (ķurġır) 34/5		

	k. 29/3, 4/22		k. 72/40, 78/10, 80/29
	ķ.+ın (ķursađın) 74/8		ķ.+ı (ķuřađı) 66/38
	ķ.+ınan (ķursađınan) 19/14		ķ.+ınan (ķuřađınan) 67/13
	ķ.+ķa 74/2		[=5]
	[=5]	ķuřaķta-	kucaklamak
ķurt	kurt (böcek)		ķ.-p 26/17, 78/10
	ķ. 24/30, 26/33		ķ.-sıp 76/27
	[=2]		[=3]
ķurt-	yok etmek, mahvetmek	ķuřırıkamıp	bayıla bayıla
	ķ.-ķanda 32/35		ķ. 46/9
	[=1]		[=1]
ķurtta-	uğraşmak	ķuřırlanıp-	isteyerek
	ķ.-đan 38/28		ķ.- 26/5, 69/21
	ķ.-p 57/13		[=2]
	[=2]	ķuřtarlık	istek
ķus	ķuř		ķ. 22/35, 22/40
	ķ. 25/19, 35/34, 43/33, 46/23, 68/22, 68/23, 79/31	ķut	[=2] kut, uğur
	ķ.+tı 25/19		ķ.+ı 67/17
	ķ.+tığ 4/38		ķ.+tı 68/21
	[=9]		[=2]
ķuř-	kucaklamak	ķutu	ķutu
	ķ.-arday 86/8		ķ.+đa 39/20
	ķ.-ıp 18/25, 51/11	ķutul-	[=1] kurtulmak
	ķ.-pas 33/7		ķ.-a 40/18, 53/11, 66/25
	ķ.-ķan 83/31, 88/10		ķ.-ar 85/19
	ķ.-ķım 96/37		ķ.-mas 42/6
	ķ.-tırıp 6/14		ķ.-ıp 31/25
	ķ.-uw 80/29		[=6]
	[=9]	ķutır-	kudurmak
ķuřaķ	kucak		

	k.-ınıp 70/10		k. 64/2, 64/2, 64/2
	k.-ıp 51/17, 67/25		k.-bağanmen 39/31
	k.-tıp 28/18		k.-dı 83/3
	[=4]		k.-dim 90/8
kutkar-	kurtarmak		k.-ğanına 65/18
	k.-mağ 33/20		k.-ıp 4/31, 50/25, 52/35, 63/23, 85/10
	k.-may 88/32		[=12]
	k.-maydı 6/4		sevinç
	k.-uwdıñ 33/25	kuwanış	k.+ğa 85/9
	[=4]		[=1]
kuw	kuru, kurumuş olan	kuwğın	kovalanma durumu
	k. 1/21, 60/17, 64/1, 64/3, 75/32		k. 2/27, 35/30, 50/1
	[=5]		k.+ğa 1/18
kuw-	kovmak, kovalamak		[=4]
	k.-a 4/10	kuwğınşı	kovalayan kimse
	k.-am 82/32		k. 49/32
	k.-ğanda 2/6		[=1]
	k.-ğanday 28/12	kuwıq	sidik kavuğu, sidik torbası
	k.-ğanga 31/27, 31/27		k.+ına (kuwıgına) 56/18
	k.-ılıp 24/6		[=1]
	k.-ınatınımdı 72/28	kuwir-	kavurmak
	k.-ıp 23/33, 31/28, 65/37		k.-ılar 65/32
	k.-sa 62/17		[=1]
	k.-sañ 6/4	kuwırdak	kavurma yemek
	[=13]		k. 36/15, 4/31, 71/23, 93/36
kuwala-	kovalamak, peşinden gitmek		k.+ı (kuwırdığı) 4/29
	k.-p 9/16		k.+tı 71/15, 71/21, 71/25
	k.-y 42/23		k.+tıñ 71/18, 71/35
	[=2]		[=10]
kuwan-	sevinmek		

kuwıs	boşluk k. 31/28 [=1]	kuyğıt-	hızlı bir şekilde gitmek, koşmak k.-adı 28/12 [=1]
kuwlık	kurnazlık k.+ka 33/37 [=1]	kuyın	sert bir rüzgar, fırtına k. 68/5, 70/10
kuwsır-	(el için) kavuşturmak, çaprazlamak k.-a 58/26 k.-ğanıñ 58/26 k.-ıp 34/2 [=3]	kuyma	k.+day 67/25 [=3] eritilip dökülmüş k. 90/11 [=1]
kuy-	dökmek, doldurmak k.-dı 42/35, 73/25, 73/7 k.-dırıp 75/31 k.-ğan 37/1 k.-ğanda 24/20 k.-ğanı 18/26 k.-ılar 78/31 k.-ılatın 3/35 k.-ıldı 37/3 k.-ılğan 18/12, 64/22, 82/5, 89/3, 94/22 k.-ılğanda 94/16 k.-ılıp 74/6 k.-ıp 30/3, 57/34 k.-ma 82/34 k.-mas 88/27 [=21]	kuyka	baş derisi k. 37/5, 4/32, 82/16, 85/14, 85/25 k.+ğa 81/28, 82/15 k.+lı 59/4 k.+nı 77/24 k.+nıñ 4/24, 5/5 k.+sı 63/29 k.+sına 4/29 [=13]
kuyan	bel ağrısı k.+ı 42/35 [=1]	kuyruk	kuyruk k. 29/6, 35/18, 36/10, 90/10, 91/20 k.+ın (kuyrığın) 73/11, 8/33, 95/6 k.+ına (kuyrığına) 57/19, 6/30, 86/23 k.+ınday (kuyrığınday) 69/37 k.+ka 91/27 k.+tı 78/10 [=14]
		kuyrukbasar	tabure k. 16/15

	[=1]		l.+ına (lağına) 85/40
kıyırıkıtıp	kuyruğa benzeterek k. 7/11		l.+ının (lağının) 83/12
	[=1]		l.+şa 39/14
kuz	dağın tepesi, zirve k. 5/28		l.+tı 32/33
	[=1]	laştır-	[=8] atmak, fırlatmak
kuzar	yüksek k. 5/28		l.-adı 46/9 l.-dı 46/6
	[=1]		l.-ğan 41/34
kuzğın	kartal k. 15/12, 39/6, 42/5, 43/36, 81/6, 81/6 k.+ğa 44/3, 68/29 k.+men 42/27 k.+nın 38/14, 57/9, 80/18, 81/14, 81/4		l.-ğanınan 75/17 l.-ıp 45/30, 46/7, 60/2 l.-mağan 46/5 l.-mağ 46/10
	[=14]	laştırım	[=9] ölçü birimi (belli bir şeyi bir yerden ikinci yere atacak kadar mesafede)
ladno	(Rus. ладно) tamam l. 58/12, 58/12, 58/12		l. 69/16 [=1]
	[=3]	laşım	doğan kuşu
lap	pat diye oluşan birolay, birden bire alevlenmek l. 55/18, 73/32		l.+nan 47/4 [=1]
	[=2]	lay	kirli, çamurlu l. 52/19, 81/21
lapılda-	yanmak, alevlenmek l.-ğan 6/2		[=2] lâyık
	[=1]	layık	l. 18, 53/6, 53/9
lağ	oğlak (keçi yavrusu) l. 32/33, 83/13, 86/17 l.+ın (lağın) 84/25	layla-	[=3] kirletmek, pisletmek l.-p 50/31 [=1]

lebiz	dilek 1. 17/36 [=1]	lıpılda-	her dediğini yapmak 1.-masağ 24/3 [=1]
leki-	çoşmak 1.-p 2/28 [=1]	lıqılda-	şırıl şırıl ses yapmak (bir sıvıyı ikinci bir kutuya boşaltırken çıkan ses)
lenta	kravat 1.+nı 24/11 [=1]	lıqsı-	gevşemek, yerinden oynamak, kaymak 1.-ğan 29/14 1.-p 89/23 [=2]
lep	esinti, rüzgar 1. 36/10 [=1]	lıtr	litre 1.+lik 36/18 [=1]
lepes	avunma, teselli 1. 72/13 [=1]	loblı-	kalbin çarpması, mide bulantısı eylemi 1.-dı 4/21, 93/35, 95/15 [=3]
lez	hızlı, çabuk 1. 10/14, 49/2, 58/32, 92/4 1.+diğ 48/24, 94/30 [=6]	loqsı-	kusmak 1.-dım 95/15 1.-p 54/2 [=2]
lägen	gka. yuvarlak kova 1.+ine 57/25 [=1]	loqsıploqsıp-	tekrar tekrar kusmak 1.- 93/38 [=1]
läm-mim	herhangi bir ses 1. 85/13 [=1]	luğat	lügât, bilgi, ilim 1.+tı 40/6 [=1]
lämpäsi	çocuklar için olan şeker 1. 43/28 [=1]	lüpilde-	löp löp etmek
läzzat	lezzet 1.+tığ 86/1 [=1]		

	1.-gen 60/38	maᅇdayᅇa	kapı çerçevesinin üst kısmı
	1.-p 2/12		m.+nı 48/9
	[=2]		[=1]
ma	soru eki	maᅇgazdıᅇ	mertlik, cömertlik
	m. 10/3, 11/15, 11/30, 12/28, 14/25, 16/8, 16/8, 17/20, 17/20, 17/8, 19/38, 2/16, 21/34, 22/19, 22/9, 24/36, 28/19, 28/2, 29/10, 30/28, 33/14, 36/15, 36/25, 36/26, 36/26, 36/27, 38/16, 38/35, 39/11, 39/6, 43/34, 44/10, 44/23, 44/29, 47/37, 48/1, 48/26, 49/37, 49/8, 51/17, 51/37, 52/40, 54/18, 54/7, 56/6, 57/13, 57/22, 6/33, 62/2, 63/17, 63/20, 65/22, 65/27, 66/26, 66/8, 69/2, 69/2, 71/11, 71/32, 76/9, 77/12, 78/26, 78/34, 8/7, 80/13, 81/35, 83/32, 83/38, 85/5, 86/12, 86/19, 86/32, 89/12, 9/31, 90/35, 91/37, 91/37, 96/2, 96/37, 97/28		m.+tıᅇ 24/23
	[=80]	maᅇᅇır-	[=1]
	alın		yıᅇmak
	m. 6/32, 92/12, 96/30	maᅇıra-	m.-tıᅇ 46/32
	m.+dan 94/15		[=1]
	m.+ıᅇnan 58/26	maᅇıra-	melemek
	m.+ımdı 88/15		m.-ᅇan 12/15
	m.+ımnan 93/40, 95/16	maᅇıᅇa	m.-sın 32/36
	m.+ım 58/35, 6/36, 88/15		[=2]
	m.+ına 15/21, 17/8, 20, 23/29	maᅇıᅇa	sümük gibi, budala, ahmak
	m.+ınan 32/2		m. 39/15
	[=16]	maᅇan	[=1]
maᅇday			bana
			m. 26/40, 50/21, 51/33, 66/12, 67/11, 67/12, 73/26, 73/7, 74/21, 75/21, 77/3, 78/12, 82/23, 82/27, 82/36, 85/21, 85/27, 90/37, 90/6, 92/21, 93/6, 94/8, 96/8, 97/12
		mal	[=24]
			mal, ev hayvanları
			m. 3/30, 37/9, 40/3, 44/3, 64/32, 65/6, 7/29, 74/3
			m.+dıᅇ 37/25
			m.+ın 63/15
			[=10]
		mal-	suya sokmak, islatmak

	m.-ınıp 57/22, 65/13		m. 14/22, 20/12, 22/15, 29/15, 32/29, 38/12, 4, 43/20, 44/21, 47/39, 5/27, 52/30, 55/24, 56/22, 56/22, 59/25, 60/34, 61/37, 63/8, 67/34, 76/34, 83/4, 90/26, 92/2
	m.-ıp 40/20, 57/36		m.+ğı 13/11, 17/27, 21/14, 35/25, 44/32, 45/8, 47/36, 58/1, 91/38, 93/21
	[=5]		
maldan-	aldatılmak		
	m.-dı 3/11		
	m.-ıp 75/39		
	[=2]		
maldas	bağdaş		m.+ğiday 54/30
	m. 18/38		m.+lı 25/29, 4/11, 82/11
	m.+ın 16/32, 22/26, 26/5, 31/7, 48/26, 57/7, 58/32		[=38]
	m.+şıl 19/21	manawra-	gevşemek
	[=9]		m.-p 13/9
maljalda-	yıpranmak, bürüşmek		[=1]
	m.-ınıp 94/30	mansap	makam
	[=1]		m. 32/10, 52/6, 52/7, 8/8
maltık-	yorulmak		[=4]
	m.-ıp (maltığıp) 5/34	mansuğ	ters, doğru olmayan
	[=1]		m.+ka 18/33
mama	genç, küçük		[=1]
	m. 67/26, 68/12, 68/5, 70/10	mağal	atasözü
	[=4]		m.+dağı 7/20
mamandığ	meslek		m.+dı 7/9
	m.+ı (mamandığı) 7/13		m.+ı 19/8
	[=1]		m.+ın 7/6, 8/15
mamık	pamuk, yumuşak	mağalkeştik	[=5]
	m. 6/17		atasözlerini kullanarak konuşmayı seven kimse
	[=1]		m.+ın (mağalkeştigin) 8/35
mana	az önce		[=1]

maḳaw	saf, akılsız m. 39/15, 9/25 [=2]		m. 4/29 m.+ğa 47/6 [=2]
maḳaw-aw	saftır, düşüncesizdir m. 28/15 [=1]	marḳaşḳa	alnı açık ve geniş olan kimse m. 16/36, 19/30, 8/31
maḳpal	peluş kumaş m. 90/35 [=1]		m.+nın 47/20 [=4]
maḳsat	amaç m.+ı 68/30 m.+ta 13/12 [=2]	marḳum	rahmetli m. 84/11, 84/17 [=2]
maḳsut	amaç m. 54/10 [=1]	marxabat	buyrun, buyur m. 46/5 [=1]
maḳta-	övmek m.-ndı 52/14 m.-p 32/25, 32/25 m.-sadı 47/17 [=4]	masaḳ	sarhoş m. 48/14 [=1]
maḳtaw	övgü m. 69/35 [=1]	Maşka	kişi ismi m. 79/24 [=1]
mardı-	neticeye ulaşmak, sonuç almak m.-madı 68/18 [=1]	materiyal	belge m. 19/9 [=1]
margaw	kedi yavrusu m. 14/38, 22/10, 75/7 [=3]	mawıḳ	özlem m.+ıḳdı (mawḳıḳdı) 21/6 [=1]
marḳa	semiz koyun	mawıtı	çuha m. 11/8 [=1]
		mawzer	tüfek m. 3/2, 68/40, 93/18 m.+den 76/30

	m.+di 5/3, 97/17, 97/8		m.-ar 32/28
	m.+diş 5/12, 69/21, 69/30, 70/11, 97/24	mayıs-	[=1]
	m.+ge 97/7		yamulmak
	m.+i 68/39, 97/10		m.-ıp 3/28
	m.+in 97/6	maylı	[=1]
	[=16]		yağlı
maxorka	tütün		m. 4/22
	m. 59/28	maza	[=1]
	m.+sına 34/18, 4/20		rahatlık, sakinlik
	[=3]		m. 62/18
may	yağ		m.+ı 11/2
	m. 1/20, 19/19, 61/30, 68/17, 71/23, 71/24, 83/12, 84/25, 91/11	mazağ	m.+sız 53/13
	m.+day 17/6		[=3]
	m.+ğa 71/31		rezil
	m.+ı 13/4, 14/17, 38/28, 58/21		m. 15/29, 22/28, 59/36, 90/25
	m.+ın 37/25		m.+ı (mazağı) 76/9
	m.+ları 51/18	mazda-	m.+ına (mazağına) 56/36, 90/30
	[=17]		[=7]
mayda	ufak		alevlenmek
	m. 17/20, 17/20, 36/10, 72/5	mazmun	m.-ğan 84/31, 84/31
	[=4]		[=2]
maydan	savaş		içerik, muhteva
	m. 30/39, 35/12		m.+ın 30/32
	m.+nan 32/7		[=1]
	[=3]	me	soru eki
mayıkkan	koyu, yoğun		m. 10/14, 11/30, 12/38, 14/3, 2/3, 2/3, 21/34, 21/4, 21/9, 22/1, 27/12, 27/17, 27/24, 28/17, 29/12, 29/25, 29/3, 3/13, 3/26, 31/7, 34/31, 37/14, 38/17, 41/17, 42/31, 45/40, 51/23, 51/23, 51/4, 52/24, 56/28, 56/29, 56/30, 6/36, 60/7,
mayır-	yamultmak		

	61/1, 61/12, 61/15, 62/15, 63/19, 63/26, 66/1, 69/3, 75/9, 78/7, 8/11, 8/26, 80/2, 80/34, 85/10, 85/15, 85/16, 85/16, 85/32, 93/12, 93/19, 96/16, 96/37		[=3]
	[=58]	men	ben
meñde-	çoğalmak		m. 1/10, 1/10, 1/16, 11/20, 12/23, 13/38, 13/38, 15/15, 15/22, 16/27, 18, 18, 18/31, 21/37, 22/1, 22/30, 22/32, 22/33, 22/39, 22/6, 23/8, 25/22, 25/26, 26/1, 27/2, 27/24, 27/6, 29/36, 31/4, 33/17, 33/22, 33/22, 33/22, 33/40, 34/7, 35/22, 35/34, 36/27, 36/31, 38/10, 38/27, 39/23, 4/29, 40/1, 41/33, 42/33, 46/24, 48/12, 48/32, 5/22, 50/36, 51/38, 51/40, 52/1, 52/10, 52/13, 52/20, 52/30, 52/31, 53/18, 53/29, 53/7, 54/12, 54/19, 54/9, 55/4, 56/13, 56/36, 57/28, 57/29, 58/10, 58/32, 60/21, 61/22, 61/28, 61/31, 61/33, 62/11, 62/13, 62/36, 62/8, 63/15, 63/15, 63/16, 63/32, 63/33, 64/15, 64/19, 64/27, 65/30, 65/38, 66/24, 66/34, 67/11, 67/12, 67/2, 67/4, 7/20, 7/23, 7/32, 7/4, 70/19, 70/24, 70/29, 70/32, 70/36, 70/38, 71/1, 71/11, 71/13, 71/14, 71/3, 71/32, 71/34, 71/37, 71/5, 72/11, 72/26, 72/33, 73/10, 73/12, 73/15, 73/19, 73/26, 73/28, 73/28, 73/33, 73/34, 73/34, 73/8, 74/15, 74/19, 74/23, 74/27, 74/29, 74/3, 74/33, 74/36, 75/12, 75/15, 75/21, 75/27, 75/30, 75/33, 75/9, 76/17, 76/17, 76/19, 76/2, 76/28, 76/30, 76/34, 76/40, 76/5, 78/33, 79/34, 79/6, 8/22, 8/23, 8/25, 8/6, 8/8, 80/13, 80/38, 81/12, 81/33, 81/36, 82/18, 82/24, 82/25, 82/27,
	m.-tip 26/21		
	[=1]		
medet	yardım		
	m. 74/5		
	m.+ke 91/5		
	[=2]		
megejin	domuz		
	m.+niñ 14/14		
	[=1]		
meje	sınır		
	m.+sinen 6/40		
	[=1]		
meken	yer, mekâan, uzay parçası		
	m. 62/26		
	[=1]		
mekiren-	ses çıkartmak		
	m.-gen 83/18		
	[=1]		
mektep	okul		
	m.+i (mektebi) 17/16		
	[=1]		
meldekte-	mağlup olmak		
	m.-mekpisiñ 87/10		
	m.-mey 87/10		
	m.-w 54/19		

82/9, 83/25, 83/26,
83/37, 83/39, 83/39,
83/9, 84/10, 84/11,
84/11, 84/15, 84/15,
84/7, 84/7, 84/8,
85/18, 85/26, 85/3,
85/3, 85/35, 85/4,
85/4, 85/5, 85/5,
86/12, 86/15, 86/20,
86/25, 86/27, 86/28,
86/3, 86/3, 86/30,
86/33, 86/7, 87/10,
87/18, 88/2, 89/20,
89/22, 89/39, 90/17,
90/30, 90/35, 90/39,
90/8, 91/1, 91/11,
91/12, 91/15, 91/36,
91/38, 91/6, 92/20,
92/33, 92/35, 92/5,
93/14, 93/23, 93/3,
93/33, 93/38, 93/40,
94/12, 94/15, 94/18,
94/21, 94/25, 94/30,
94/34, 94/35, 94/4,
94/40, 94/7, 95/10,
95/11, 95/15, 95/17,
95/18, 95/2, 95/21,
95/25, 95/4, 95/7,
96/22, 96/27, 96/38,
96/7, 96/7, 97/18,
97/20, 97/30, 97/31,
97/4

m.+de 44/5, 52/25

m.+dey 64/28,
66/37, 75/37

m.+deylerdiñ 75/26

m.+en 64/26, 82/25,
75/20, 82/17

m.+i 25/37, 25/40,
51/36, 53/15, 53/19,
53/20, 53/20, 53/20,
54/27, 54/27, 54/27,
54/34, 54/34, 54/34,
54/37, 54/37, 54/37,
69/28, 70/26, 73/10,
73/35, 74/24, 74/28,
75/25, 76/40, 89/15,
89/8, 90/25, 91/37,
91/8, 93/21, 95/17,
95/31, 96/11, 96/18,
96/26, 96/35

m.+iñ 11/28, 20/11,
21/26, 25/40, 26/32,
27/4, 35/32, 38/29,
49/13, 51/37, 52/15,

52/19, 52/20, 52/25,
52/3, 52/8, 53/6,
53/7, 53/9, 54/35,
55/1, 55/22, 55/23,
66/11, 70/22, 72/18,
72/37, 73/22, 73/4,
74/31, 74/32, 74/38,
75/13, 75/17, 75/33,
79/10, 80/15, 86/34,
86/36, 86/36, 86/40,
9/19, 90/27, 90/28,
92/38, 93/1, 93/17,
93/29, 94/29, 94/38,
95/15, 95/9, 96/14,
96/19, 96/2, 97/19,
97/35, 97/35

m.+im 51/32, 65/37

m.+imen 71/16,
80/5, 94/38, 96/31

[=376]

ile

m. 74/3

[=1]

menen

menmen

bencil

m.+dik 60/23

m.+diktiñ 78/15

[=2]

mertik-

yaralanmak

m.-eri (mertigeri)
13

[=1]

merzim

süre

m. 35/22

[=1]

metim

sert bir şekilde

m. 3/31, 96/23

[=2]

meyli

tamam, nasıl
istersen

m. 68/33, 68/33

m.+ıñ 25/38

	[=3]		m.+tiñ 41/16
meylinşe	oldukça		[=3]
	m. 10/21, 11/2, 17/20, 95/2	mälin	kedinin bir türü
	[=4]		m. 56/35
meyrampazdıq	eğlence durumu		m.+dey 56/32
	m.+tiñ 15/14	mämile	[=2]
	[=1]		anlaşma, uzlaşma
meyramxana	salon, misafirhane		m. 44/26
	m.+sında 89/31		m.+den 57/20
	[=1]		m.+lerdi 13/29
mezet	an		m.+niñ 20/9
	m. 92/6, 93/25		m.+şil 76/39
	[=2]	män	[=5]
mezgl	an, vakit		anlam, değer
	m.+di 72/26		m. 20/22, 30/32
	[=1]		m.+i 66/1, 75/4
meziret	ilgi	mäpele-	[=4]
	m.+imdi 73/8		sevmek, göstermek ilgi
	m.+in 10/16		m.-wmen 41/8
	[=2]	märe	[=1]
mä	ünlem		sonuç, son nokta
	m. 50/2, 68/35, 75/28		m.+li 75/4
	[=3]	märttik	[=1]
mängir-	yorulmak		mertlik, erkeklik
	m.-ip 4/4		m. 22/34
	[=1]		m.+tiñ 44/2
mäjbür	mecbür	mäsele	[=2]
	m. 76/2		mesele, sorun
	[=1]		m. 20/23, 23/15, 80/13
Mälik	kişi ismi		m.+ni 34/36
	m. 40/22, 41/14		m.+sin 41/22

	[=5]		[=18]
mäsi	çarık	mına	şu
	m.+ñizdiñ 10/28		m. 10/16, 11/12,
	m.+niñ 10/6		12/22, 13/16, 13/20,
	[=2]		13/37, 14/28, 14/9,
Mäskew	Moskova		15/8, 18/22, 19,
	m. 7/26, 7/8		19/17, 19/21, 19/22,
	[=2]		19/26, 23/13, 26/14,
mästektik	midilli (küçük at)		26/21, 26/21, 27/10,
	m.+ke 48/5		27/32, 27/37, 28/1,
	[=1]		31/9, 32/31, 33/11,
mäyekten-	doymak		33/12, 33/17, 33/20,
	m.-ip 4/34, 7/19		37/38, 38/37, 39/21,
	[=2]		39/21, 39/38, 40/16,
mäz	mutlu		40/21, 40/28, 40/4,
	m. 24/9		41/19, 42/39, 44/5,
	[=1]		44/7, 46/13, 46/20,
mıñq	tepki		47/14, 47/27, 48/16,
	m. 90/17		49/37, 5/27, 50/38,
	[=1]		51/30, 53/22, 53/29,
mıgımdıq	sağlamlık, sağlam olma durumu		53/30, 53/33, 55/38,
	m.+tıñ 22/5		56/9, 58/30, 59/10,
	[=1]		60/13, 60/39, 61/17,
mıltıq	tabanca		62/26, 63/14, 63/24,
	m. 2/34, 25/31,		65/33, 66/19, 66/25,
	35/38, 41/7, 50/1,		66/35, 67/17, 68/20,
	62/21, 81/1		70/24, 71/23, 77/28,
	m.+ın (mıltığın)		78/10, 78/32, 78/38,
	41/7, 57/13		78/9, 79/21, 79/5,
	m.+pen 33/6	mınaw	8/37, 80/32, 80/39,
	m.+tı 2/11, 57/12,		81/31, 81/8, 85/18,
	62/19, 63/12, 86/16		88/27, 89/18, 90/8,
	m.+tıñ 59/29,		91/28, 93/3, 95/4,
	72/21, 97/20		96/6
			m.+day 13/39
			m.+lar 3/12
			m.+nday 2/25, 47/1,
			63/21, 65/24, 74/2
			m.+nıñ 27/25,
			34/26, 49/38, 77/15,
			81/25
			m.+sı 63/10, 63/11
			m.+w
			[=107]
			şu
			m. 13/8, 23/11,
			9/21, 28/21, 28/5,
			29/12, 32/25, 32/26,
			32/5, 34/13, 37/7,
			39/16, 48/27, 51/14,

	6/18, 63/31, 89/16, 89/17, 89/27, 92/18		m.+lar 35/22
	[=20]		[=24]
mıçın	bel	mısal	örnek
	m.+ın 58/34, 88/9		m.+ğa 22/38
	m.+ına 14/25		m.+ı 52/15, 52/17
	m.+ınan 15/4, 2/11		[=3]
	[=5]	mısıķ	keci
mıķtı	güçlü		m. 8/28, 82/21, 90/40, 91/1
	m. 79/39, 88/25		m.+ķa 45/6
	m.+mın 39/37		m.+tıñ 45/6
	[=3]		[=6]
mıķtılık	güçlü olma durumu	Mısır	Mısır Arap Cumhuriyeti
	m. 22/5		m.+dan 73/5
	[=1]		[=1]
mırs	(yansıma sözcük) aniden gülme sesi	mıskal	doğu ülkelerinde, Ortaçağ döneminde kullanılan ağırlık ölçüsüdür
	m. 5/36, 5/39, 51/15, 64/17, 74/20, 74/21		m. 22/2, 23/7
	[=6]		[=2]
mırsıl	gülüş	mıskıl	ironik, alaysılı
	m. 74/22		m. 21/9
	m.+dı 5/37		[=1]
	[=2]	mıt-	didiklemek, gagalamak
mırtık	alçak		m.-ıp 53/24
	m. 48/16		m.-ķan 89/19
	[=1]		m.-ķannan 50/29
mırza	bay		m.-tı 55/2
	m. 21/16, 21/3, 22/6, 37/32, 48/32, 49/12, 50/23, 51/40, 52/10, 54/16, 54/17, 54/21, 82/40, 83/37, 83/9, 84/7, 85/3, 86/3, 86/39, 86/6, 86/7, 86/7	mıtıp-mıtıp	[=4] üst üste didiklemek
	m.+ņa 38/22		m. 88/30
			[=1]

mıtkıla-	durmadan didiklemek		m.-genim 90/28, 90/29
	m.-p 23/24		m.-gizetinin 90/26
	[=1]		m.-gizgenin 90/25
mıy	beyin		m.-ip 10/15, 22/39, 28/37, 35/19, 39/28, 39/40, 51/19, 61/39, 68/36
	m.+ğa 60/39		
	m.+ım 3/26, 70/16		m.-isedi 33/33
	m.+ın 88/33		m.-üw 80/30
	[=4]		[=30]
mızğı-	uyumak, kestirmek	mindet	zorunluluk, yükümlülük
	m.-ğan 40/35		m.+ine 46/3
	[=1]		m.+ti 46/3
miliqtatıp-	bastırarak		[=2]
	m.- 24/28	mindette-	zorunlu kılmak, zorunluluk getirmek
	[=1]		m.-ytin 8/38
min	eksiklik		[=1]
	m. 23/22, 23/22, 31/34, 54/32	mine	işte
	m.+derdiñ 23/22		m. 10/14, 12/13, 23/31, 28/12, 43/29, 49/40, 6/4, 75/19, 80/25
	m.+i 47/39, 63/19, 71/18		[=9]
	m.+in 50/35	minez	huy, tabiat
	[=9]		m. 1/7, 12/39, 18/3, 22/27, 24/22, 43/30, 47/33, 54/20, 59/12, 61/29, 7, 77/33
min-	binmek		m.+dey 62/4
	m. 3/23		m.+di 54/20
	m.-di 43/9, 90/15		m.+i 15/10
	m.-er 23/9		m.+imen 17/26
	m.-erin 90/22		m.+in 13/36, 17/26, 18/17, 23/38, 53/37, 75/8
	m.-esiiñ 72/33, 72/36		m.+ine 13/25, 15/9, 60/12
	m.-etiniñ 72/32		
	m.-gen 10/2, 3/15, 72/33, 90/6, 91/25		
	m.-gendey 77/6, 8/32		

	m.+inen 92/12		m.+ına 51/9
	[=26]		[=3]
minsiz	eksiksiz, tam	momındık	sakinlik
	m. 18/35		m. 8/20
	[=1]		[=1]
miras	miras	Moskva	Moskova
	m. 8/5		m. 35/17
	[=1]		[=1]
moguw-	(Rus. могу) yapabilirim	mosli	İngiliz tüfeği
	m. 97/15		m. 32/38
	[=1]		[=1]
mojeş'	(Rus. можешь) yapabilirsin	moy	(Rus. мой) benim
	m. 97/15		m. 79/10, 79/9
	[=1]		[=2]
mol	1. çok	moyı-	başını eğmek
	2. zengin		m.-may 32/30
	m. 1/18, 1/6, 13, 17/21, 24/18, 34/8, 41/14, 48/21, 50/35, 55/18, 60/32, 61/15, 73/7, 81/27, 84/24, 89/33, 91/35, 94/10, 97/13, 97/13	moyın	boyun
	[=20]		m. 43/37, 85/18
mola	mezar		m.+ğa 44/1
	m. 17/18		m.+ırdı (moynırdı) 51/31
	m.+ğa 94/23		m.+ı (moynı) 61/23
	m.+nıj 17/18		m.+ıma (moynıma) 79/34, 84/38, 85/17
	[=3]		m.+ın (moynın) 26/23, 50/28, 50/3, 61/24, 92/2
molda	(Far.) molla, imam		m.+ına (moynına) 11/10
	m. 31/9, 44/35		m.+nan 49/9
	[=2]		[=15]
momın	sakin	moyında-	kabul etmek
	m. 1/7, 31/9		m.-p 1/21
			[=1]

mölşer	ölçü, miktar		m.-ip 43/31
	m.+den 50/9		[=1]
	[=1]	mujiq	işçi, fakir olan kimse
mu	bu		m. 7/34, 7/4
	m.+nan 31/26		m.+ka 59/4
	m.+nda 33/4		m.+tıq 7/5
	m.+nday 41/24, 44/2, 51/12, 77/7		[=4]
	m.+ndayda 17/14, 34/7, 51/41	munar	gölge, karanlık
	m.+ndaylar 19/3		m. 36/7, 57/28, 74/40
	m.+nı 22/23, 23/27, 24/14, 25/4, 26/15, 3/4, 31/29, 31/31, 44/27, 59/23, 60/6, 61/2, 66/9, 81/29		m.+dan 12/5
	m.+nıq 11/32, 23/18, 24/7, 24/9, 25/11, 25/13, 27/13, 27/20, 3/20, 33/7, 33/7, 34/27, 48/25, 48/38, 50/11, 50/27, 52/38, 57/31, 6/37, 66/8, 77/17, 79/11, 8, 80/22	munart-	hafif bir pus ile örtülmek
	m.+nıqız 10/25, 10/25		m.-ip 96/30
	m.+nım 38/30		[=1]
	m.+nımen 49/1	Muqaq	kişi ismi
	m.+nısı 46/26, 76/37		m.+nıq 89/29
	m.+nısına 72/34		[=1]
	[=55]	Muqaqali	kişi ismi
	hüzün		m. 37/10, 40/32, 40/35, 42/14, 42/28, 42/3, 42/34, 42/8, 43/1, 43/13, 43/23, 43/32, 43/33, 43/37, 43/8, 74/10, 77/5, 80/17, 80/31, 80/36, 81/9, 82/22, 83/19, 83/35, 83/4, 83/40, 84/32, 84/5, 84/8, 85/4, 86/9, 87/22, 87/30, 87/40, 88/14, 88/18, 88/25, 88/29, 88/6
muq	m. 11/18		m.+dıq 33/14, 36/18, 41/24, 41/35, 44/12, 56/37, 83/2, 88/23, 89/24, 89/27, 96/6
	m.+dardı 12/9		m.+ğa 40/19, 66/8, 66/9
	m.+darın 24/15		
	m.+lı 7/5		
	[=4]		
muqay-	hüzünlenmek		

	[=53]		m. 2/16, 97/19
muğal-	yamulmak, yenik düşmek		[=2]
	m.-ğanı 26/37	muz	buz
	[=1]		m. 14/3, 15/11, 15/15, 25/13, 62/16, 62/30
Muğaş	kişi ismi		m.+day 42/34, 43/3, 57/28, 8/24
	m. 43/4		[=10]
	m.+tıñ 37/39		
	[=2]	müñk-	(yansıma sözcük) birden bire kötü kokunun çıkması
murat	murat		m.- 79/19
	m. 24/26, 75/8		[=1]
	[=2]	müji-	kemirmek
murın	burun		m.-tip 38/36
	m. 16/26		[=1]
	m.+ı (murını) 51/26	mülgi-	dalmak, sakinliğe bürünmek
	m.+ın (murının) 19/5, 6/34		m.-di 68/10
	m.+ınan (murnınan) 80/28		m.-gen 5/7
	[=5]		[=2]
murınboğ	sümük	mülük	mülk
	m.+ıñdı (murınboğıñdı) 86/13		m. 37/9
	[=1]		m.+in (mülkin) 40/4
murşa	fırsat		[=2]
	m. 2/5	mümkün	1. mümkün
	[=1]		2. belki
murt	bıyık		m. 10/34, 15/25, 22/1, 23/1, 34/23, 34/26, 34/26, 34/28, 34/30, 34/9, 41/16, 45/13, 50/11, 51/39, 52/9, 55/28, 74/16, 74/18, 74/6, 82/38, 84/32, 93/28, 95/1
	m.+ın 93/2		m.+dik 39/14, 40/16, 68/13, 80/8
	m.+ınan 64/17		[=27]
	m.+ınıñ 20/15		
	m.+ka 32/5, 89/16		
	[=5]		
murttay	düz		

mümkün-aw	mümkündür m. 90/38, 96/1 [=2]		n.+dı 59/39, 60/2, 62/6 n.+ğa 60/5 n.+ın 59/38
müsin	heykel m.+indey 18/32 [=1]		n.+nın 63/28 [=10]
müsinde-	süslemek m.-p 92/38 m.-w 5/37 [=2]	naçal'nik	(Rus. начальник) yönetici n. 37/30 [=1]
müşe	vücudun herhangi bir parçası m.+dey 96/20 m.+si 80/28 m.+siniş 50/14 [=3]	Nad'ka	Rusça kadın ismi n. 69/16 n.+nın 70/9 [=2]
müşele-	parçalamak m.-p 24/20 [=1]	nalı-	öfkelenmek, itiraz etmek n.-maska 63/21 n.-p 80/33 n.-uw (naluw) 11/13, 44/32 [=4]
müyiz	boynuz m. 56/39 m.+im 66/31 [=2]	nam	isim n.+ı 1/9, 1/9 [=2]
na ix zemle	(Rus. на их земле) onların toprağında n. 97/16 [=1]	namaz	namaz n.+ğa 16/31, 57/32, 70/21, 70/4 n.+ı 16/7 n.+ın 53/17 [=6]
nabat	şeker n. 36/33, 38/27 n.+ına 36/25 [=3]	namazdıger	gün batımından önceki zaman n.+degi 57/29 n.+ge 57/26, 57/28 [=3]
nagan	uzun tüfek n. 60/8, 61/38, 62/23, 63/3		

namıs	namus n. 17/13, 26/1, 40/24, 47/37, 61/5, 66/39 n.+ımdı 46/14 n.+ın 30/40, 46/1, 46/13, 60/10 n.+ka 80/34 n.+tı 33/23, 48/3 n.+tıj 12/38, 26/2 [=16]	n. 19/32 [=1]
		nasıbay enfiye n. 83/34 n.+day 74/7 n.+dı 60/28, 83/22, 84/2 n.+dıj 83/37 n.+ğa 84/4 [=7]
nan	ekmek n. 24/39, 48/31, 77/10, 85/26 n.+dı 71/30 n.+ı 71/18, 71/30 n.+ın 26/15 [=8]	nasırğaşabuw zorlaşmak, ters gitmek n. 55/27 [=1]
		naysapsıj-aw yüzsüzündür n. 60/25 [=1]
naqaq	suçsuz n. 57/17 n.+tan 31/2, 57/17, 66/17 [=4]	ne ne n. 12/10, 15/26, 17/15, 18/4, 18/5, 25/27, 25/3, 25/30, 27/6, 29/35, 31/27, 34/35, 35/17, 35/5, 37/20, 38/22, 39/18, 39/22, 41/15, 43/39, 43/39, 44/19, 45/19, 45/32, 45/39, 49/17, 51/33, 51/34, 51/35, 52/19, 56/21, 56/22, 56/37, 56/38, 58/20, 62/20, 63/32, 63/36, 63/38, 63/38, 63/4, 63/4, 63/40, 63/40, 63/40, 63/5, 66/4, 70/38, 70/38, 72/31, 74/1, 74/1, 76/16, 77/8, 8/24, 80/14, 80/25, 82/24, 82/36, 83/11, 84/26, 84/26, 86/18, 86/18, 87/1, 88/12, 88/13, 88/14, 88/14, 88/17, 88/22, 89/9, 89/9, 91/19, 91/19, 91/8, 93/24, 93/24, 95/1, 95/3,
naquris	budala n. 38/30 n.+tardıj 80/23 [=2]	
nar	tek hörgüçlü deve n. 57/30, 57/30 n.+day 57/27 [=3]	
narkespe	kılıç n.+ni 72/23 [=1]	
nasat	büyük	

	95/9, 96/8, 97/15, 97/15		n.+sıñ 39/5
	n.+ıñ 66/37		[=6]
	n.+ıñdi 36/2	nemene	ne, niye
	n.+ge 36/30, 41/2, 48/24, 54/23, 73/30, 73/30, 73/33, 75/31, 76/3, 91/10, 95/34, 96/7		n. 11/17, 58/4, 69/27
	n.+ler 84/28, 84/29, 85/7, 85/8	nebir	n.+ge 69/25
	n.+m 26/32, 38/5, 51/32, 95/10		[=4]
	n.+ni 58/22, 58/27	neqıl-	ne gibi
	n.+niñ 72/30, 72/30		n. 8/4
	n.+si 68/9, 76/14		[=1]
	[=112]	neşik	ne yapmış
neğaybıl	belli değıl		n.-ıptı (neğıptı) 65/8
	n. 73/10, 84/4		[=1]
	[=2]	neşe	kaç
neğaybıl-aw	belli değıldir		n. 7/29
	n. 4/37		[=1]
	[=1]	neşik	nedir
negele-	niyesini sormak		n. 77/32, 78/40, 96/32
	n.-p 73/30		[=3]
	[=1]	nälet	kargıñ
neğıp	niye		n. 39/10, 72/23
	n. 19/27		[=2]
	[=1]	näpsi	nefis
neken-sayağ	tek tük		n. 4/37, 6/15, 8/8
	n. 47/4		[=3]
	[=1]	närtatқанjoğ	hiçbir şey yemedi
neme	(argo) iki paralık insanlara karşı kullanılan bir hitap		n. 42/21
	n. 17/12, 20/13, 21/3, 36/14, 59/27	närgümän	[=1]
			şüpheli
		närse	n. 9/1
			[=1]
			şey

	n. 20/21, 23/17, 54/15, 54/24, 60/37, 69/2, 72/40, 73/10, 84/5, 94/36	no-nolap-	dur dur diyerek
	n.+ni 34/39, 52/8		n.- 29/27
	[=12]		[=1]
näwetek	ahmak	nobay-nobay	taslak
	n.+im (näwetegim) 38/8		n. 17/28
	[=1]		[=1]
		noqay	cahillik
näwetektik	ahmaklık		n.+lık 46/26
	n.+ti 71/25		[=1]
	[=1]	noqta	gemi olmayan at başlığı
nıgızda-	burnuna kadar doldurmak		n.+ğa 1/17
	n.-y 39/33		n.+nı 75/20
	[=1]		n.+nıñ 75/19
nıq	emin	nöpir	[=3]
	n. 16/32, 74/18		sürü
	[=2]		n.+men 1/18
nıspı	isim	nöpir-	[=1]
	n.+lı 63/13, 94/32		sürüyle, toplu bir şekilde koşturmak
	[=2]		n.-ip 89/11
nikel'	nikel		[=1]
	n.+i 36/19	nuqı-	parmakla didiklemek
	[=1]		n.-p 93/40
nimşä	uzun etek		[=1]
	n. 43/29	nur	nur, ışık
	[=1]		n. 75/8
nimşe	uzun etekli, kadın		n.+ı 58/30
	n. 42/1		[=2]
	[=1]	nusqa-	yol göstermek
niyet	niyet, istek		n. 86/38
	n. 37/13		n.-dı 58/17, 71/16
	[=1]		n.-ğan 19/24

	n.-p 37/28		o.+nday 12/11, 47/12, 55/23, 60/27, 75/40
	[=5]		
nuw	(Rus. ну) hadi		o.+ndayda 47/8
	n. 27/7, 97/11, 97/9		o.+nı 21/35, 44/37, 46/40, 46/6, 52/13, 52/30, 52/6, 53/29, 55/25, 58/29, 58/29, 61/18, 61/37, 64/36, 68/13, 68/39, 72/10, 73/11, 81/17, 83/21, 84/23, 84/23, 85/17, 85/25, 86/28, 86/9, 87/5, 91/23, 92/20, 93/24, 94/12, 94/29, 94/8, 96/13, 96/30
	n.+ına 35/26		
	[=4]		
Nuraş (<Nurğazı)	kişi isminin kısaltılarak söylenmiş hâli		
	n. 85/38, 88/8		
	n.+tı 84/21		
	[=3]		o.+nıñ 18/36, 14/38, 15/11, 17/23, 20/22, 21/26, 23/5, 24/7, 25/12, 28/27, 28/8, 29/4, 31/21, 31/37, 34/9, 39/15, 40/9, 44/4, 48/33, 54/5, 55/7, 56/23, 60/38, 63/19, 71/2, 72/10, 73/24, 74/21, 74/27, 74/36, 74/9, 75/17, 76/25, 77/27, 86/21, 88/30, 89/26, 9/32, 93/23, 94/21, 94/7, 96/5, 97/8
Nurğazı	kişi ismi		
	n. 85/10, 85/37, 86/15, 86/16, 88/8, 88/8		
	n.+ğa 83/33		
	n.+nı 84/9, 84/14, 85/28, 85/34, 86/19, 86/34, 86/34, 88/8		
	n.+nıñ 83/30, 84/18, 84/27, 87/20, 88/10		
	[=20]		o.+nıñdı 25/38
o	o (işaret zamiri)		o.+nımen 62/28, 72/15
	o. 21/39, 22/7, 25/22, 65/29, 84/12, 90/8		o.+nısı 95/8
	o.+dan 38/3, 44/22, 92/7		o.+nısın 53/31, 80/1
	o.+ğan 14/5, 21/31, 17/17, 22/7, 23/15, 34/20, 42/36, 44/2, 53/16, 53/17, 55/22, 56/39, 62/23, 65/39, 65/39, 68/14, 92/5, 95/17, 95/19		o.+nsız 4/18
	o.+nan 26/33, 61/11, 68/33		[=125]
	o.+nda 34/32, 51/29, 51/39	obal	yazık
	o.+ndağı 46/31		o. 21/21, 74/22
			o.+dıñ 73/27, 73/37
			o.+ı 88/22, 95/3
			o.+ıñja 88/32
			o.+ıma 73/21
			[=8]
		obal-ay	yazıktır

	o. 78/36, 78/37		[=1]
	[=2]	ol	o (3.şahıs kişi zamiri)
oçered'	(Rus. очередь) sıra		o. 10/14, 2/35, 23/15, 31/37, 31/5, 32/30, 33/14, 34/12, 34/35, 34/37, 34/5, 37/20, 41/12, 42/24, 44/4, 45/24, 45/37, 50/6, 51/22, 51/29, 53/9, 56/35, 61/19, 62/12, 63/27, 65/24, 66/28, 68/12, 68/2, 68/32, 69/15, 69/18, 70/34, 71/34, 72/29, 72/40, 75/10, 75/34, 75/36, 78/16, 78/28, 80/19, 81/40, 82/24, 82/24, 82/25, 82/28, 85/31, 86/19, 86/19, 90/6, 91/39, 93/33, 94/16, 94/20, 94/21, 94/35, 94/38, 94/8, 95/12, 95/14, 95/19, 95/3, 95/7, 96/12, 97/5
	o. 97/10		[=66]
	[=1]		
odeyal	battaniye		
	o. 67/36		
	[=1]		
odoljeniye	(Rus. одолжение) lütuf		
	o. 33/39		
	[=1]		
ofitser	(Alm.) komutan		
	o. 16/37, 20/27, 35/21, 37/34, 43/19, 44/14, 50/16, 52/30, 53/12, 53/13, 54/16, 55/33, 56/4, 81/29, 88/22		
	o.+den 22/17, 84/34	olar	onlar
	o.+di 53/14, 65/2, 84/35, 88/21, 88/29		o. 24/8, 33/30, 63/1, 66/12
	o.+diğ 14/28, 14/34, 3/2, 49/21, 52/29, 55/4, 56/35, 58/18, 62/30, 80/20, 80/32, 93/22		o.+dan 24/25
	o.+i 3/9, 7/13		o.+dı 40/19
	o.+in 30/27		o.+ğa 17/40, 47/32, 47/33
	o.+ligine 78/34	omağas-	[=9]
	o.+lik 55/1		yuvarlanmak, düşmek
	o.+min 78/33		o.-a 18/4
	[=40]		o.-arda 17/12
	tuhaf		o.-tıram 12/26
oğaş	o. 18/3, 23/22		[=3]
	[=2]	omır-	ayırarak, parçalamak
ojaw	kepçe		o.-ıp 60/38
	o.+dı 1/21		[=1]

omıramkâp-	beter olmak	oñaşa	tek başına
	o. -47/31		o. 10/33, 47/12,
	[=1]		47/24, 8/17
on	on		[=4]
	o. 24/38, 25/31,	oñay	kolay
	25/32, 3/5, 3/7,		o. 13/21, 23/17,
	33/5, 36/18, 40/11,		42/30, 50/39, 54/6,
	41/13, 52/37, 6/16,		69/15, 7/17, 76/5,
	65/14, 65/25, 68/28,		8/33, 8/34, 8/34,
	96/29		9/28
	o.+sız 18/17, 32/17,		o.+dan 43/35,
	34/35, 35/32, 46/37,		50/25, 59/27
	49/23, 61/11		o.+dın 18/3
	[=21]		o.+ı 18/4
onınşı-aķ	ancak onuncu		[=17]
	o. 12/29	oñay-aķ	oldukça kolay
	[=1]		o. 5/27
onday	onun gibi, o gibi,		[=1]
	öyle	op-oñay	çok kolay
	o. 14/7, 22/29,		o. 22/23, 8/33,
	22/30		18/18, 74/9, 79/28,
	[=3]		79/29, 82/29
oñ	sağ		[=7]
	o. 2/11, 28/35,	opın-	pişman olmak
	35/37, 36/19, 37/12,		o.-arı 50/5
	48/18, 55/30, 58/14,		o.-atının 75/27
	59/19, 6/8, 68/22,		o.-badın 18/4
	76/29, 78/34, 79/11,		o.-dın 18/4
	81/12, 84/18, 88/30,		[=4]
	91/13, 94/22, 94/22,	oķ	kurşun
	97/26, 97/31, 97/7,		o. 1/22, 1/22, 1/24,
	97/9		10/27, 12/4, 13/11,
	o.+ğa 2/17, 2/21		17/14, 2/26, 30/15,
	[=27]		30/23, 45/40, 5/12,
oñğa- oñğa	sağa sağa		5/28, 51/10, 51/18,
	o. 3/29		54/10, 6/28, 63/31,
	[=1]		83/28, 86/15, 86/16
oñdı-soldı	sağa sola		o.+ıñdı (oğınđı)
	o 14/26		62/2
	[=1]		

	o.+ıñnan (oğınnan) 62/1	oğıra-	kişnemek
	o.+ı (oğı) 6/10, 6/24, 68/15		o.-narday 96/3
	o.+ın (oğın) 83/31		o.-ndı 9/21, 9/23, 92/36, 4/25, 44/14, 5/6
	o.+ınan (oğınan) 85/19		o.-nganda 9/38, 10/13
	o.+pen 32/16, 68/13, 68/15, 69/5		o.-ğannan 92/21
	o.+ka 30/20, 46/20, 58/28, 69/4, 8/40, 8/40, 86/19, 96/25		o.-nıp 92/2
	o.+tan 68/14, 89/39		o.-nuwdı 29/24
	o.+tı 93/28	oğıs	[=13]
	[=44]		ansızın
oğpen-ağ	kurşunla bile		o. 2/21, 21/24, 26/9, 59/27, 63/22, 92/2
	o. 15/24		[=6]
	[=1]	oğkumarlığ	kurşunseverlik
oğ	kusur		o.+ın (oğkumarlığın) 58/18
	o. 21/5, 21/6		[=1]
	o.+sı 50/19	oğşantay	kurşun, ilaç taşımak için kullanılan, askılı deri çanta
	[=3]		o. 57/14
oğı-	okumak		o.+dı 58/17
	o.-dı 37/14		[=2]
	o.-ğan 10/38, 17/10, 46/25, 46/37, 63/1, 65/38, 65/9	oğtal-	belli bir eylemi yapmaya niyetlenmek
	o.-ğandardan 62/40		o.-a 94/35
	o.-p 19/11, 8/30, 11/20		[=1]
	o.-itın (oğitın) 8/29	oğuw	eğitim
	o.-p 62/32, 65/7, 81/22		o.+ğa 13/28, 62/36
	[=16]		o.+ın 32/7
oğımış	çok okuyan kimse		[=3]
	o.+tıñ 10/37	or	çukur
	[=1]		o. 5/34

	o.+ğa 12/26, 18/3		o. 42/16, 50/20, 79/5
	[=3]		
or-	biçmek		o.+dı 37/4, 42/18, 65/23, 71/8, 87/30, 87/30
	o.-ğandağı 27/27		o.+dın 92/31
	o.-ğanday 77/29		o.+ın 71/7, 81/40
	o.-ıp 96/16		o.+men 38/20, 84/5
	o.-madı 96/17		[=14]
	o.-may 47/27		
	[=5]	orağ	orak
orıp-orıp	bişmek (üst üste)		o. 22/21
	o.- 80/33		o.+ı (orağı) 22/9
	[=1]		o.+ka 89/38, 89/39
ora-	sarmak		[=4]
	o.-dı 49/35	oray	fırsat, an
	o.-ğan 21/12		o.+da 23/38, 33/26, 40/3
	o.-lıp 90/2		o.+dın 15/12
	o.-ma 95/9		o.+ı 33/18
	o.-p 29/4, 42/1		o.+ında 24/33
	[=6]		[=6]
orağıt-	konuyu dolandırmak	oraza	1. oruç
	o.-ıp 28/18, 32/24		2. iftar vakti için de kullanılır
	[=2]		o.+kor 36/22
oral-	dönmek		o.+sın 56/28
	o.-dı 13/11, 30/8		[=2]
	o.-ğan 45/25, 69/13	orda	mekân, yer
	o.-ğanın 66/7		o.+da 19/36
	o.-ğanşa 48/12		[=1]
	o.-ğasın 26/14	orın	yer
	o.-uwğa 41/15		o. 26/13, 74/17
	[=8]		o.+dı 17/29, 24/18
oramal	havlu		o.+ğa 27/30

	o.+ıma (ornıma) 93/14		o.+da 74/16, 83/30
	o.+ın (ornın) 3/12, 7/20		o.+dağı 2/22
	o.+ına (ornına) 20/5, 23/8, 23/9, 24/39, 27/18, 36/4, 44/28, 49/18, 50/19, 50/26, 72/16, 86/10, 89/4		o.+ğa 29/9, 30/7, 88/9
	o.+ınan (ornınan) 14/24, 26/39, 5/26, 54/29, 66/22, 67/23, 85/1		o.+sına 4/36, 46/6, 77/20
	o.+ında (ornında) 80/22, 97/34		o.+sınan 34/27
	[=30]		o.+sında 48/14
orındık	sandaliye, tabure	ortala-	[=12]
	o. 16/14		yarımlamak (yarım koymak)
	o.+ka 11/11, 49/9		o.-p 57/34
	o.+tan 53/23	ortan	[=1]
	o.+tıj 48/17		ortadaki
	[=5]		o. 49/35, 71/36
Orıs	Rus	ortak	[=2]
	o. 22/21, 9/28, 9/31, 90/5		ortak
	o.+şa 19/5		o. 38/35, 72/6
	[=5]	os-	[=2]
Orlov	Rusya'da yer alan bir şehrin ismi		kırbaçla vurmak
	o. 5/17		o.-ıp 52/37
	[=1]	osı	o.-tı 93/5
orman	orman		[=2]
	o.+day 84/15, 85/6		bu
	o.+ı 6/38		o. 10/9, 12/20, 13/2, 13/26, 14/16, 14/7, 15/10, 15/7, 17/26, 17/30, 18/16, 18/30, 19/21, 2/24, 2/29, 2/35, 2/39, 2/6, 20/11, 21/14, 24/32, 25/5, 26/1, 26/32, 28/31, 28/34, 28/35, 29/22, 29/6, 30/37, 30/7, 31/11, 32/21, 33/1, 33/13, 33/18, 33/21, 34/13, 34/22, 34/27, 36/21, 36/26, 36/36, 37/16, 37/36, 37/39, 38/35, 38/39, 39/18, 39/35, 39/4, 39/9, 4/2, 4/34, 4/5,
	o.+ımen 28/32, 7/28		
	[=5]		
orta	orta, ortası		
	o. 95/31		

40/13, 40/15, 40/17, 40/9, 41/36, 42/11, 42/20, 44/31, 44/36, 45/15, 45/17, 45/17, 45/23, 45/34, 48/7, 48/8, 49/17, 49/36, 50/16, 51/17, 51/20, 52/26, 52/3, 52/34, 54/12, 54/20, 54/39, 55/22, 56/20, 56/4, 57/40, 57/41, 58/23, 59/38, 6/15, 6/15, 6/23, 6/4, 60/12, 60/23, 61/30, 61/4, 62/13, 62/25, 62/32, 62/33, 62/37, 62/40, 63/4, 66/21, 67/39, 67/5, 67/7, 68/30, 7/40, 7/9, 71/32, 72/19, 72/21, 72/38, 74/38, 75/4, 76/22, 77/22, 77/9, 79/28, 79/5, 8/20, 8/20, 8/35, 80/25, 81/37, 82/1, 82/10, 82/20, 82/32, 83/1, 83/14, 84/33, 87/40, 88/25, 88/6, 89/29, 90/22, 90/27, 90/36, 90/9, 91/10, 92/5, 92/8, 95/38, 97/16, 13/29 13/29		o.+nşa 24/16, 31/13, 43/18, 80/32, 85/38
		o.+nşalık 42/17, 48/25, 58/22, 66/33, 69/6, 70/30, 81/38
		o.+lardin 8/31, 8/34 [=209]
	oşkı-	homurdanmak
		o.-ınıp 53/39, 59/27
		o.-ıp 12/4 [=3]
	oşak	ocak
		o. 10/18, 18/31, 41/26, 41/9
		o.+ı (oşağı) 75/29
		o.+ka 76/18, 85/4 [=7]
	oşarıl-	duraksamak, donakalmak
		o.-ğan 61/40 [=1]
o.+dan 13/27, 14/12, 25/31, 28/36, 30/33, 37/8, 52/25, 79/10	ot	ateş
o.+lardı 50/30		o. 12/31, 12/33, 13/13, 15/15, 31/1, 32/15, 42/26, 46/29, 60/29, 60/36, 79/38, 8/18, 80/23, 80/4, 87/9
o.+lay 17/12, 20/31, 23/31, 3/35, 32/23, 52/13, 60/27, 70/24, 71/11, 74/6, 76/18, 76/19, 79/6, 85/27, 85/34		o.+ka 54/10, 85/23, 85/30, 9/36 [=19]
o.+men 68/30, 69/13	ota-	köküyle yok etmek
o.+naw 6/17, 23/35, 31/1, 38/35, 50/39, 56/32, 74/37, 91/2		o.-lıp 79/28 [=1]
o.+nda 42/38, 43/16, 59/24, 72/18	otağası	aile babası
o.+nday 8/17, 15/29, 28/25, 53/27, 59/12, 62/18, 73/30, 82/8		o.+n 39/24 [=1]

otan	vatan o. 76/17 [=1]	o.-atın 36/31, 6/39, 7/4, 78/10 o.-atınday 10/20
otas-	yuva kurmak o.-kandarına 52/37 [=1]	o.-dı 30/4, 30/7, 49/18, 49/7, 58/14, 64/23, 71/17, 72/16, 78/25, 89/5, 94/15 o.-ğam(otırğanmın) 53/7
otaw	otağı o.+dıñ 11, 36/9, 37/8 o.+ğa 30/2 o.+ı 13/16, 89/33 [=6]	o.-ğan 13/38, 14/11, 16/17, 17/4, 18/24, 18/24, 18/36, 19/35, 21/16, 23/24, 25/12, 25/16, 25/16, 25/29, 26/18, 26/27, 31/17, 31/31, 33/18, 33/21, 4/12, 40/23, 41/19, 44/31, 46/17, 47/32, 49/9, 50/10, 50/3, 51/7, 53/39, 54/14, 56/17, 6/31, 6/9, 67/5, 70/6, 72/18, 73/16, 76/12, 77/31, 80/12, 82/12, 82/13, 84/24, 84/34, 84/4, 85/1, 85/5, 88/26, 9/4, 92/32, 93/2, 94/1
otbası	aile o.+nıñ 10/18 [=1]	
otır-aw	oturuyordur o. 26/31 [=1]	
otır-	oturmak o. 11/2, 12/13, 13/39, 17/2, 17/26, 18/23, 18/38, 19/38, 20/26, 20/8, 23/36, 26/37, 30/16, 31/11, 31/23, 31/5, 32/33, 32/36, 33/26, 34/23, 34/5, 35/9, 38/15, 38/2, 38/29, 38/38, 4/13, 4/27, 40/20, 40/29, 42/15, 43/18, 43/39, 45/23, 45/8, 46/15, 47/30, 48/1, 5/10, 50/1, 50/40, 51/24, 55/32, 56/14, 56/36, 57/35, 57/41, 58/31, 69/39, 71/34, 78/17, 78/6, 79/9, 80/27, 82/31, 9/21, 9/32 o.-a 93/8 o.-ar 15	o.-ğanda 10/2, 14/14, 34/17, 58/22, 71/32, 94/33 o.-ğanı 10/23, 25/31, 4/2, 40/17, 53/33, 7/27 o.-ğanıñ 66/1 o.-ğanım 52/3 o.-ğanımız 45/13 o.-ğanın 43/23, 47/18, 50/15, 61/2, 66/17, 78/30 o.-ğanına 77/13 o.-ğanmen 24/1 o.-ğızam 12/25 o.-ğızıp 32/18, 32/22 o.-ıp 11/38, 13/40, 23/29, 35/28, 43/6,

	44/38, 5/13, 52/36, 56/19, 70/1, 73/4, 73/8, 74/30, 83/24, 83/36, 83/40, 87/26, 94/14, 94/9, 96/17	otliçis' -	(Rus. отличись) kendini göster
	o.-mağ 15/17		o. 97/10
	o.-masın 15/2	otryad	[=1] ekip
	o.-mın 17/10, 25/37, 49/11, 49/22, 51/40, 52/35, 76/34, 82/39, 85/26		o. 39/30, 4/13, 4/33, 40/15, 41/31, 52/29
	o.-sa 22/12, 31/37		o.+1 30/29, 35/29
	o.-sağ 27/2		o.+pen 40/15, 41/1
	o.-sıñ 21/36, 52/8, 79/30		o.+ka 40/11
	o.-uwş1 91/28, 92/32		o.+tan 14/14
	[=195]		o.+tar 9/6
otırmay-ağ	oturmadan bile		o.+tardıñ 68/30
	o.- 45/16		o.+tı 2/33, 25/32, 42/7
	[=1]		o.+tıñ 4/34, 39/26, 4/15, 40/18, 41/1
otırsıñ-aw	oturuyorsundur	ottay	[=22] ateş gibi
	o.- 58/19, 81/9		o. 90/12
	[=2]		[=1]
otırs	oturma şekli	ox	duygu ünlemi
	o. 59/23		o. 4/28
	o.+1 91/29		[=1]
	o.+ında 38/35	oy	düşünce
	[=3]		o. 13/39, 14/20, 17/34, 20/14, 20/23, 23/3, 31/32, 50/25, 52/26, 53/40, 60/27, 81/38, 90/38, 92/21, 92/6, 96/2, 97/3
otız	otuz		o.+da 82/15
	o. 59/13, 60/34, 72/2		o.+dan 16/38, 2/28
	[=3]		o.+dı 49/23, 62/37, 73/30, 73/33, 74/7, 91/2
otız-otızdan	otuzdan		o.+dıñ 13/2, 91/5
	o. 13/5		
	[=1]		

	o.+ğa 24/36, 27/3, 6/19, 63/25, 75/21, 8/33		o.+nan 80/3 [=4]
	o.+ı 67/6, 68/18	oyıs-	kaymak, yer değiştirmek
	o.+ım 52/25, 93/29		o.-tı 24/36
	o.+ın 45/6, 57/19, 79/10		[=1]
	o.+ına 30/8, 45/13, 69/13	oyla-	düşünmek
	o.+ınan 17/7		o.-ğan 47/26, 58/22, 62/11
	o.+ındağı 41/18		o.-map 48/25, 69/6
	o.+ınıı 48/7		o.-mawşı 42/18, 66/33
	o.+ınşı 75/27		o.-maydı 40/20, 62/7
	o.+ların 63/10		o.-maytın 67/34
	o.+şı 7/30		o.-nar 40/38
	[=50]		o.-narday 51/10
oy-	kazımak		o.-nbay 65/16
	o.-ğan 62/15, 89/6		o.-ndıı 35/27
	[=2]		o.-nıp 25/23, 32/13, 33/37, 37/29
oyan-	uyanmak		o.-nuwğa 35/31
	o.-ğan 81/38		o.-p 17/32, 19/18, 22/1, 31/3, 31/31, 33/26, 40/13, 5/23, 56/32, 63/25, 73/12, 74/39, 75/16, 91/19
	o.-ğanı 3		
	o.-ıp 3/40, 36/23, 4/2, 51/15		
	[=6]		
oyaw	uyanık		o.-r 59/33
	o. 59/14		o.-rsıı 52/15
	[=1]		o.-sa 51/11
oyaz	kaymakam		o.-saı 12/25
	o. 15/18		o.-sın 51/11
	[=1]		o.-wğa 39/29
oyın	oyun		o.-y 51/8
	o. 7/14		o.-ydı 47/27, 51/17, 68/35
	o.+dı 14/3		o.-ymin 26/1, 35/33, 51/38, 82/20
	o.+ı 96/9		

	o.-yın 22/33, 24/6		ö.-p 29/21
	o.-yınım 52/26		ö.-y 62/3
	[=50]		[=2]
oyladı-aw	düşünmüştür	ökimet	hükümet
	o.- 28/6		ö. 13/33, 13/35, 13/35, 30/39, 51/21, 80/16, 80/40, 81/29, 82/21
	[=1]		
oyna-	oynamak		ö.+ııı 81/1
	o.-ğanda 65/8		ö.+tııı 13/33
	o.-ma 80/3		[=11]
	o.-p 12/25, 13/13, 15/12, 21/12, 45/6, 62/9, 65/12, 87/39	ökin-	pişman olmak
	o.-tııı 2/8, 54/13, 9/7, 92/36		ö.-edi 56/26
	o.-tıııan 68/26		ö.-em 54/21, 96/32
	[=15]		ö.-etinın 72/6
			ö.-genmen 61/8
oynadı	eğlenceli		[=5]
	o. 27/28	ökiniş	pişmanlık
	[=1]		ö. 2/12
oytır-aw	duygu ünlemi		ö.+i 29/25
	o. 44/4		ö.+ine 72/11
	[=1]		ö.+ten 72/12
			[=4]
oz-	geçmek, kazanmak	ökir-	bağırarak
	o.-bağın 61/24		ö.-ip 63/32
	o.-dııııı 61/24		[=1]
	[=2]		
ö	duygu ünlemi	ökpe	akciğer
	ö. 80/40		ö. 23/3, 46/21, 80/14, 92/14
	[=1]		ö.+ge 28/11
öbeksigiş	endişeli, sürekli endişe eden kimse		ö.+niııı 17/18, 83/29
	ö. 51/21		[=7]
	[=1]	ökpele-	öfkelenmek
öbekte-	endişe etmek, ilgilenmek		ö.-gende 68/34

	ö.-messiñ 83/7		ö.-tirgen 14/13
	[=2]		ö.-üw 94/20
öksi-	ağlamak		[=21]
	ö.-itin (öksitin) 63/36	öle-ölgense	ölene dek
	[=1]		ö.-43/39
öksik	hıçkırarak ağlama durumu	öleñ	[=1] şiiir
	ö. 87/24, 87/25, 88/1, 88/18		ö. 12, 12/7, 69/19
	ö.+in(öksigin) 39/39, 59/34		ö.+niñ 12/2
	ö.+şil 53/21, 53/22	ölekse	[=4] leş
	[=8]		ö.+ni 43/39
ökşe	topuk		[=1]
	ö.+sin 28/11, 48/28, 55/29	öli	ölen kimse, ölmüş olan
	ö.+sinen 50/38, 55/29		ö. 62/15, 96/20
	[=5]		ö.+ge 95/6
öl-	ölmek	öliara	[=3] eski ay ile yeni ayın ortasındaki vakit
	ö.-di 21/4, 32/4		ö. 75/6
	ö.-e 85/11		[=1]
	ö.-er 60/29	ölik	ceset
	ö.-etinin 45/7		ö. 31/30, 33/30
	ö.-eyin 43/9, 52/7		ö.+in (öligin) 68/29
	ö.-gen 2/39, 2/6, 66/33, 80/35		[=3]
	ö.-genine 34/8	ölim	ölüm
	ö.-ip 62/36		ö. 45/6
	ö.-meli 46/17, 66/37		ö.+ge 39/34
	ö.-mesiñniñ 47/31		ö.+niñ 76/23
	ö.-meysiñ 88/32		[=3]
	ö.-se 54/12	ölke	ülke, bölge
	ö.-tiredi 66/39		ö. 8/36

	ö.+de 45/19, 6/15, 6/16	önger-	önüne çaprazdan koymak
	ö.+den 54/12		ö.-di 71/28
	ö.+ge 8/20		ö.-gen 77/2
	ö.+ni 32/25		[=2]
	ö.+niñ 20/25, 35/21, 39/35, 63/15, 7/19, 8/20	öñir	ülke, bölge
	ö.+sindegi 6/33		ö. 12/31
	[=14]		ö.+de 16/14, 20/11, 21/18, 28/28, 38/34
ölşem	ölçü		ö.+diñ 1/20, 40/21
	ö.+di 50/8		ö.+ime 97/23
	[=1]		ö.+ine 75/7
ömir	ömür, hayat	öñkigen	[=10] dev gibi, büyük
	ö. 11/23, 22/27, 26/1, 26/2, 47/36, 48/2, 55/2, 62/27, 82/18, 95/13, 95/6		ö. 78/9
	ö.+de 17/39	öñkiy-	[=1] dev gibi vücuduyla kııldamak
	ö.+di 33/23		ö.-ip 24/31, 77/3
	ö.+diñ 66/40		[=2]
	[=14]	öñmeñdetip	yan tarafından
ön-	çoğalmak, büyümek		ö. 86/27
	ö.-üwden 23/8		[=1]
	[=1]	öñmen	insanın böbrek kısımı
öñ	renk		ö.+i 55/24, 63/28
	ö. 25/9, 36/33, 7/28		ö.+ine 54/13
	[=3]		ö.+inen 1/23, 32/16, 86/35
öñeş	boğaz		[=6]
	ö. 46/29	öp-	öpmek
	ö.+i 35/28		ö.-ip (öbip) 55/14
	[=2]		ö.-ken 87/20
öñezik	alkol kokusu		[=2]
	ö. 70/1	ör	yukarı, zirve
	[=1]		

	ö.+ge 2/28, 2/33, 60/18		[=1]	
	[=3]	örkeşörkeş	hörgüçler gibi	
ör-	örmek		ö. 62/22	
	ö.-etin 37/24		[=1]	
	ö.-gende 22/20	örkeşten-	şişmek, fazla gelmek	
	ö.-gizgende 75/22		ö.-ip 21/24	
	ö.-ilgen 48/8		[=1]	
	ö.-ip 42/12	örle-	yukarıya doğru yürümek	
	[=5]		ö.-p 41/36	
örbit-	yürütmek, ilerletmek		ö.-tip 93/13	
	ö.-ip 31/32		[=2]	
	[=1]	örlik	cesurluk	
öre	bilgi seviyesi		ö. 24/23	
	ö. 31/31		ö.+i (örliği) 1/3, 8/21	
	[=1]		[=3]	
örekipi-	yükselmek, havalanarak konuşmak	örme	örülmüş	
	ö.-gem 72/25		ö. 16/35, 28/38	
	ö.-p 6/40		[=2]	
	[=2]	örte-	yakmak	
örim	örgü		ö. 87/16, 87/16, 88/6	
	ö.+indey 22/36		ö.-gen 87/14	
	[=1]		ö.-p 87/15	
öris	yayla		[=5]	
	ö.+i 1/16	ös-	büyümek, yetişmek	
	ö.+in 96/3		ö.-edi 51/12	
	ö.+ke 15/32, 15/32		ö.-erin 17/32	
	ö.+ten 28/14		ö.-ik 32/5	
	[=5]		ö.-ip 23/21, 40/28, 48/12, 48/13	
örkeş	hörgüç		ö.-ken 13/37, 18/10, 20/6, 39/2, 5/32,	
	ö. 40/30			

	64/12, 64/9, 66/31, 75/33, 76/3, 76/7		64/12, 64/9, 66/31, 75/33, 76/3, 76/7
	ö.-keni 59/36, 64/12, 68/32		ö.-keni 10/9, 14/2, 3/32, 37/39, 39/35, 40/33, 40/9, 41/33, 5/14, 53/7, 55/38, 6/25, 61/8, 62/28, 62/28, 62/31, 82/21, 9/33, 92/8
	ö.-kenim 20/11		ö.-kenim 20/11
	ö.-kenin 59/15, 63/4		ö.-kenin 59/15, 63/4
	ö.-kesin 89/7		ö.-kesin 89/7
	ö.-peydi 28/29		ö.-peydi 28/29
	ö.-ti 59/11		ö.-ti 59/11
	ö.-üwden 23/8		ö.-üwden 23/8
	[=28]		[=28]
ösek	dedikodu, mışmış		dedikodu, mışmış
	ö. 17/35		ö. 17/35
	ö.+tiñ 17/31		ö.+tiñ 17/31
	[=2]		[=2]
öş	intikam	öte-	öte-
	ö.+iñ 81/10		ö.+iñ 81/10
	[=1]		[=1]
öşik-	kin tutmak	Ötep	Ötep
	ö.-ip (öşigip) 57/21		ö.-ip (öşigip) 57/21
	[=1]		[=1]
öt	öd, safra		öd, safra
	ö.+im 54/35		ö.+im 54/35
	ö.+ti 54/36		ö.+ti 54/36
	[=2]		[=2]
öt-	geçmek	ötin-	ötin-
	ö.-e 30/6, 87/35		ö.-e 30/6, 87/35
	ö.-er 83/28		ö.-er 83/28
	ö.-erge 40/6		ö.-erge 40/6
	ö.-etin 47/10		ö.-etin 47/10
	ö.-ip 3/38, 35/35, 39/33, 4/4, 48/38, 7/10, 74/14	ötirik	ötirik
	ö.-ipti 57/2		ö.-ipti 57/2
			ö.-kenbiz 90/19
			ö.-kende 12/15, 58/11
			ö.-kendey 14/28
			ö.-kenim 89/36
			ö.-kizip 74/8
			ö.-se 41/15
			ö.-ti 28/17, 45/24, 61/9
			ö.-tim 73/22
			[=43]
			ödemek
			ö.-dim 75/13
			ö.-lgen 75/22
			[=2]
			kişi ismi
			ö. 40/19, 40/22, 41/12, 41/16, 41/5, 66/8, 66/8
			ö.+tiñ 41/18, 43/20
			[=9]
			rica etmek
			ö.-em 82/9
			ö.-gende 54/36
			ö.-genin 77/8
			ö.-üwge 25/8
			[=4]
			yalan
			ö. 52/17, 52/31, 65/21, 80/4

	ö.+ine (ötirigine) 64/36	ö.+deriņ 20/19
	ö.+ten 23/28	ö.+deriniņ 34/34, 47/7
	[=6]	ö.+dikinen (özdiginen) 34/25
ötkel	geçit ö. 50/32	ö.+i 10/19, 10/20, 12/10, 12/8, 13/16, 16/11, 17/25, 17/13, 17/25, 21/24, 21/37, 22/34, 23/27, 24/20, 27/11, 28/28, 30/1, 30/10, 30/11, 33/25, 34/12, 36/14, 38/3, 38/9, 38/9, 39/25, 4/32, 42/40, 44/33, 44/33, 45/21, 45/39, 47/28, 47/32, 48/9, 5/16, 5/20, 50/10, 50/36, 51/1, 51/3, 51/30, 52/26, 56/36, 57/18, 58/24, 58/5, 59/27, 6/2, 61/28, 61/8, 62/28, 62/36, 66/17, 69/32, 73/16, 73/16, 75/10, 77/16, 79/1, 79/25, 79/26, 8/27, 8/32, 8/33, 81/16, 81/7, 83/11, 83/14, 83/15, 84/20, 87/8, 87/9, 9/7, 9/9, 90/15, 91/10, 97/8
ötkenşe-	geçene kadar ö. 30/3	
	[=1]	
ötkinşi	geçici ö. 73/29	
	[=1]	
ötkir	keskin ö. 40/34, 55/19	
	[=2]	
ötkirlik	keskinlik ö. 11/7	
	ö.+i (ötkirliği) 73/29	ö.+iņ 11/20, 23/1, 31/4, 46/20, 52/30, 73/21, 79/33, 80/19, 84/40
	[=2]	
öy	duygu ünlemi ö. 80/35	ö.+iņdi 46/9
	[=1]	ö.+iņe 66/28, 83/7
öz	öz, kendi ö. 12/33, 12/36, 13/27, 18/19, 19/2, 21/8, 26/16, 26/3, 31/31, 31/31, 32/21, 33/24, 34/4, 35/21, 39/2, 46/14, 50/35, 53/24, 55/10, 56/19, 7/23, 75/12, 75/13, 75/7, 81/17, 84/13, 88/13, 88/16, 88/16, 88/16, 89/29	ö.+iņiz 21/29, 49/15, 54/19 ö.+iņmen 46/20 ö.+iņniņ 21/39, 31/5, 83/6 ö.+im 47/30, 54/11, 84/39, 84/40, 88/16, 88/16, 88/17, 95/3 ö.+ime 62/19, 72/28, 88/13 ö.+imen 45/21, 94/18
	ö.+deri 26/25, 28/15, 34/3, 41/29, 46/38, 5/15, 61/37, 86/37, 86/37, 86/38	

	ö.+imiz 10/2		ö. 47/16
	ö.+imnen 25/25, 71/33		[=1]
	ö.+imniņ 53/19, 90/11, 94/6	özbek	Özbek Halkı
	ö.+in 13/34, 24/20, 26/19, 27/15, 39/10, 4/28, 42/17, 43/19, 49/20, 56/31, 64/12, 64/12, 66/33, 75/2, 80/21		ö.+ten 40/5
	ö.+inde 10/18, 17/38, 19/34, 22/11, 22/31, 28/2, 33/5, 35/9, 40/25, 46/2, 46/30, 46/31, 5/40, 50/2, 54/15, 65/32		ö.+ti 32/25
	ö.+indey 64/1	özek	[=2]
	ö.+indeylerge 62/36		yemek borusu
	ö.+indik 38/37, 79/23		ö.+ti (özegi) 4/4
	ö.+ine 18, 41/21, 68/34, 72/35	özen	[=1]
	ö.+inen 29/8, 30/11, 34/1, 61/5, 61/7, 62/20, 82/10		nehir
	ö.+iniņ 13/11, 14/12, 14/15, 22/27, 28/34, 29/30, 30/19, 38/26, 38/39, 39/17, 50/12, 50/27, 52/36, 57/2, 58/39, 60/16, 60/23, 72/2, 75/22, 75/7, 77/19, 79/38, 81/28, 82/1, 83/26		ö. 28/17
	ö.+inşe 5/37, 72/14		ö.+nen 3/32, 3/33
	[=234]		ö.+niņ 6/39
özderi-aķ	kendileri bile	özge	[=4]
	ö. 24/14		yabancı, bir başkası
	[=1]		ö.+ge 62/3
öz-özine	kendi kendine	özger-	[=1]
	ö. 42/14		değiştirmek
	[=1]		ö.-tip 74/17
özdi-öziniņ	herkes kendisinin	pa	[=1]
			soru eki
			p. 24/16, 24/17, 31/27, 39/3, 40/26, 41/6, 43/33, 45/20, 47/35, 49/8, 54/16, 54/22, 54/23, 58/5, 59/26, 65/36, 7/40, 70/1, 84/17, 84/20, 84/29, 84/32, 84/33, 85/16, 85/16, 88/28, 94/23, 94/24
		paņ	[=28]
			dik başlı
			p. 89/7
		padla	[=1]
			(Rus. падла, подлый) alçak

	p.+nın 77/28		[=1]
panala-	[=1] barınmak	parıl	fokur (yansımaya sözcük)
	p.-p 32/33		p.+ğa 64/19
	p.-ytın 25/36		p.+ın 64/15
papiros	[=2] tütün	parıl-da-	[=2] fokurdamak
	p. 4/17		p.-ğan 77/19
	p.+tı 45/29		p.-p 2/13
	p.+tın 46/4, 46/5, 94/30, 94/34	parız	[=2] farz
pa kır	[=6] gariban		p. 39/33, 6/22
	p.+dın 38/21		p.+ın 49/32
par	[=1] çift	parla-	[=3] parlamak
	p. 7/8, 71/36		p.-ğan 6/35
para	[=2] rüşvet	patşa	[=1] padişah
	p.+rızdın 65/39		p. 19/3, 46/40
para-par	[=1] eşit		p.+nın 11/25, 3/9, 45/10, 48/5, 67/12
	p. 42/27		p.+sı 46/22
para k	[=1] kağıt	pax	[=8] duygu ünlemi (şaşkınlık)
	p.+tı 46/34		p. 89/9, 89/9
para k tağ anday-	[=1] kağıtları karıştırıcısına	pay	[=2] duygu ünlemi (sevinç, şaşkınlık)
	p.- 14/18		p. 48/7, 48/7
parasat	[=1] us, akıl	pay	[=2] üleş, pay, hisse
	p. 21/23		p.+ın 76/37
			[=1]

payda	fayda, yarar p. 75/40 p.+sınan 75/29 [=2]		p.+niņ 85/29 p.+sine 78/26 p.+siniņ 22/28 [=5]
paydalan-	faydalanmak, kullanmak p.-ğanı 83/38 [=1]	per-	dövmek p.-di 48/27 p.-ip 18/28, 48/19, 59/29, 95/16 [=5]
payımdılıķ	akıllılık, düşünceli olma durumu p.+ın(payımdılığın) 18/11 [=1]	peripperip	üst üste dövmek, vurmak p.- 88/15 [=1]
pe	soru eki p. 15/34, 17/38, 28/16, 28/7, 43/35, 44/8, 51/1, 51/22, 51/29, 55/6, 58/24, 58/24, 58/27, 66/14, 66/16, 66/29, 66/32, 69/27, 79/35, 80/22, 80/24, 80/35, 86/17, 87/11, 94/20 [=25]	peren	kadifenin daha kalın bir türü p.+niņ 38/3 [=1]
pen	ile p. 1/16, 13/35, 17/13, 17/30, 2/12, 2/22, 22/31, 22/5, 24/23, 28/27, 30/39, 34/39, 35/16, 35/38, 38/27, 4/31, 40/19, 41/18, 5/17, 53/25, 54/10, 6/28, 6/6, 60/16, 62/19, 64/26, 64/27, 66/8, 66/9, 7/33, 7/35, 76/10, 79/5, 8/20, 81/31, 82/21, 82/33, 83/14, 86/29, 86/29, 9/29, 93/28, 96/23 [=43]	peresluwpravleniye	(Rus. переслуwправление) arazi ve tarım Genel Müdürlüğü p.+de 26/8 p.+niņ 14/13, 26/11 [=3]
pende	insanoğlu p. 75/1 p.+lermen 17/39	peşene	alın yazısı p.+ge 94/40 [=1]
		Peterbuwrg	Saint Petersburg p. 35/16, 35/22, 6/26, 8/35 p.+tegi 32/6 [=5]
		Petr	kişi ismi p. 5/36, 9/6 [=2]
		Petruwxin	kişi ismi

	p. 16/3, 19/16 [=2]	pısıldağ	burnuyla ses yapan kimse
peyil	niyet, istek p.+in 39/34 [=1]		p. 7/34 [=1]
päderiñenälet	lanet olsun p. 39/10 [=1]	pışkıır-	(at için) homurdamak, burunla ses yapmak
päle	belâ p. 37/20 p.+ge 57/17 p.+niñ 31/6, 56/29 [=4]	pışağ	p.-dı 14/21 p.-tpa 3/29 [=2] bıçak p. 11/31, 2/25, 7/35 p.+ğa 41/39, 77/33 [=5]
pälendey	herhangi bir p. 10/17 [=1]	pışağüsti	tehlikeli p. 34/36 [=1]
pälence	herhangi biri p. 47/17 [=1]	pikir	fikir, düşünce p. 17/32, 72/11, 74/19 p.+i 79/27 p.+iniñ 79/28 [=5]
pämil	çayın bir türünün adı p. 56/38 [=1]	pil	fil p.+diñ 90/34 [=1]
pärepäresi	parça parça p. 18/17 [=1]	pis-	pişmek p.-etin 81/18 p.-ip 18/9, 85/23 p.-irim 45/24, 55/33 p.-iredi 21/38 p.-ken 11/4, 95/5 [=8]
pärüwärdiger	ya, Rabbim p. 56/5 [=1]	pistolet	tabanca
päweske	fayton p. 39/28, 46/23 [=2]		

	p.+in 79/2	politsiya	(Rus. полиция)
	[=1]		polis
piş-	biçmek		p. 32/11, 7/13
	p.-ip 17/27, 41/11		[=2]
	p.-kendey 20/29	poras	çarpık
	[=3]		p.+pen 34/37
pişen	otluk		p.+ka 52/5, 52/8
	p. 49/26, 76/14, 76/3, 76/6		[=3]
	p.+di 75/37	portsigar	sigara kutusu
	p.+i 76/14		p. 45/26
	p.+niņ 49/19, 49/33, 50/17, 75/32, 76/16		p.+da 4/18
	[=11]		p.+dan 34/16
piştir-	biçmek		p.+dı 45/30
	p.-ip 48/3		p.+ın 94/28
	[=1]	potomuw çto	[=5]
podlets	alçak		(Rus. потому что)
	p. 34/38, 69/32, 69/34, 69/35		çünkü
	[=4]		p. 58/10
pogon	askeri üniformanın omzundaki askıları		[=1]
	p. 55/3, 81/35	prigovor	kararname
	p.+ı 55/4		p. 46/34
	p.+ıñız 55/5		[=1]
	p.+ım 55/1	pristav	kaymakam
	p.+ın 3/10, 78/35		p.+tarğa 15/18
	p.+nan 55/3		[=1]
	[=8]	pul	para, mülk
pojaluysta	(Rus. пожалуйста)		p. 65/26
	lütfen		[=1]
	p. 80/15	puşpaq	ayağın dizden alt kısmını kaplayan derisi
	[=1]		p.+ı (puşpağı)
			52/38
			p.+ın (puşpağın)
			18/10

	[=2]		[=1]
püliş	pelüş p. 26/6 p.+pen 35/34 [=2]	Rekeñ	kişi ismi r. 84/15, 84/17, 85/28, 85/35, 85/5, 85/9, 86/15, 87/17, 87/19, 87/20, 87/4, 88/10
Rabat	bölge ismi r. 2/22, 6/6, 89/25 r.+ka 33/2, 89/25 r.+ta 92/2 r.+tağı 74/10 r.+tan 90/23 r.+tı 33/13, 89/26 r.+tıñ 34/9, 36/26 [=12]		r.+di 86/20, 86/40 r.+e 86/31 r.+niñ 84/25, 86/18, 86/25, 86/33, 87/34, 88/11 [=21]
		reniş	öfke r. 21/31, 21/32, 48/31 r.+i 17/8 [=4]
rağat	rahat, konfor r. 86/1 [=1]	renji-	öfkelenmek r.-idi (renjidi) 23/5 [=1]
ras	gerçek, doğru r. 10/32, 13/3, 13/6, 18/28, 20/11, 21/39, 23/7, 25/26, 25/31, 31/32, 70/6, 70/7, 70/8, 72/32, 97/20 r.+ında 25/23 r.+ka 56/4 [=17]	ret	1. defa, kere 2. gidişat, düzen r. 12/13, 18/8, 27/8, 5/24, 5/4, 50/24, 50/4, 54/17, 54/18, 62/9, 67/28, 69/13, 71/21, 76/21, 82/32 r.+i 25/12, 50/21, 52/34, 70/28 r.+in 5/23, 51/40, 65/26 r.+ke 52/34 r.+te 90/29, 92/13 r.+ti 50/24 r.+tıñ 50/23 [=27]
ras-aw	gerçektir r. 2/2, 46/28 [=2]		
reñ	renk r.+di 23/3 [=1]		
reforma	reform, ıslahat r.+sınan 6/29	rette-	düzenlemek r.-p 47/15

	[=1]		s.+dağı 18/8
Räyim	kişi ismi		s.+dan 30/2
	r. 83/28, 84/11		s.+ğa 16/24, 18/8, 20/30, 55/7, 59/25
	r.+nın 83/25, 83/26, 83/26, 83/32		s.+lı 17/26
	[=6]		s.+men 30/23
Rostov	Rusya'da yer alan bir şehir		s.+nı 30/23
	r.+tan 5/18		s.+nın 18/10, 55/21
	[=1]		s.+sına 33/36, 50/40
ruqsat	izin		[=18]
	r. 73/15	sabala-	dürtmek, sallamak, dövmek
	[=1]		s.-ğanı 67/28
ruw	boy		[=1]
	r. 31/4, 93/30	sabalaqtat-	saçları uzatmak, kabarık bakımsız bir şekilde kullanmak
	r.+lastarı 47/3		s.-ıp 57/40
	[=3]		[=1]
ruwdnik	yeraltı veya açık yol ile madencilik tesisi		
	r. 6/31	sabaq	sap
	[=1]		s.+ınday (sabağınday) 81/24
ruh	ruh		s.+tar 81/25
	r. 23/11		[=2]
	[=1]	sabil-	uğraşmak
saırawqulaq	mantar		s.-ğan 87/33
	s.+tay 17/31		s.-tıp 21/4
	[=1]		s.-tuwdıñ 52/2
saılaq	oynak at		[=3]
	s.+tıñ 66/34	sabın	sabun
	[=1]		s. 2/38, 67/4
saba	kımız çalkalamak için ağaçtan yapılmış özel kap		[=2]
	s. 11/25, 18/25, 34/11, 34/11	sabır	sabır
			s. 17/15, 22/33

	s.+lı 58/2		[=3]
	s.+men 91/32	sağım	serap
	[=4]		s. 4/10
sadağa	sadaka		s.+nan 40/31, 6/3
	s.+sı 11/24		[=3]
	[=1]	sağın-	özlemek
Safronov	kişi ismi		s.-ğan 2/35
	s.+tı 34/32		s.-ıp 21/6
	s.+tı 32/38, 35/29, 50/1		[=2]
	[=4]	sal-	koymak, yerleştirmek
sağan	sana		s. 9/19
	s. 22/38, 26/40, 49/17, 85/21, 87/37, 87/37, 88/4		s.-a 56/12
	[=7]		s.-ar 62/7
			s.-atın 41/33, 90/40
sağanağ	keçi evin ağaçlarının birleştiği yer		s.-ayın 54/39, 93/3
	s.+1 (sağanağı) 8/22		s.-dı 2/33, 28/38, 29/5, 3/23, 35/27, 4/10, 40/7, 57/7, 59/20, 6, 60/4, 68/25, 69/31, 72/15, 79/12, 95/32
	[=1]		
sağak	boyun		s.-ğan 22/34, 31/24, 32/18, 37/6, 63/8, 72/23, 73/7, 80/31, 89/29, 92/30
	s. 26/23, 27/17, 92/14		s.-ğanda 68/8
	s.+ınan (sağanınan) 5/33, 61/28, 91/32		s.-ğanday 63/9
	s.+tağı 61/33		s.-ğandı 92/11
	[=7]		
sağakta-	sokmak, dibine kadar bastırmak		s.-ğanı 70/8
	s.-p 59/15		s.-ğannan 70/19
	[=1]		s.-ğannın 5/40
sağat	saat		s.-ğasın 78/40
	s. 90/24		s.-ımp 29/2
	s.+ta 47/32		s.-ıp 2/14, 34/17, 42/16, 44/22, 49/2, 56/11, 6/8, 69/8, 70/21, 77/1
	s.+tan 4/8		

	s.-ıp (sap) 23/33, 35/29, 35/40, 50/10, 61/6, 70/32, 73/35, 79/38, 81/17, 87/6, 9/4, 91/28		s.-tıp 89/12 [=3]
	s.-mağan 61/6	salğastır-	karşı konuşmak, ters konuşmak
	s.-masın 10/26		s.-uw 23/21 [=1]
	s.-may 14/15, 20/8, 24/4, 77/31	salğırt	dikkatsiz
	s.-sa 59/15		s. 72/15 [=1]
	s.-sağ 70/37		
	s.-uw 79/29	salım	kökpar oyununda kullanılan keçi
	s.-uwğa 59/20, 61/3		s. 23/33 [=1]
	s.-uwı 15/24		
	s.-uwmen 75/21 [=76]	salıstır-	karşılaştırmak
salarday-aq	koyacakmışçasına		s.-ğan 7/31 s.-ğanı 7/31 [=2]
	s.- 61/7 [=1]		
salğanday-aq	koymuşçasına	salıkalıq	oturaklılık s. 14/27 [=1]
	s.- 78/2 [=1]		
sala	(parmaklar için) uzun, ince	salmaq	ağırlık, kilo s. 91/28 s.+ı (salmağı) 79/15 s.+ın (salmağın) 73/28, 78/15 [=4]
	s.+ı 63/24 [=1]		
salaqda-	sarkık, sarkmak	salmaqta-	ölçmek
	s.-tıp 14/33, 29/18, 74/11 [=3]		s.-p 27/23, 35/40, 70/32 [=3]
salaqta-	sallanmak, salkım salkım olmak	salqar	geniş, büyük s. 1/2, 74/40 [=2]
	s.-tıp 26/22 [=1]		
salbıra-	ağmak, salkımak	salqın	soğuk
	s.-p 88/24, 96/20		

	s. 11, 13/14, 13/21, 17/15, 27/28, 28/5, 36/27, 37/4, 54/4, 67/33, 68/3, 90/23, 93/10		s.+ğa 69/10, 69/9 [=3] kartal
	s.+ınan 59/18 [=14]	samurık	s.+tıñ 45/26 [=1]
saltanat	saltanat, seremoni s.+ına 6/26, 69/37 [=2]	san	bacak s. 71/26, 71/27 s.+ğa 85/23, 91/28
sam	mum, ışık s.+ı 39/2 [=1]		s.+ıma 97/21 s.+ın 15/31, 80/37 s.+ına 70/21 [=8]
samal	esinti, yel s. 2/28, 28/9 s.+ımen 95/6 [=3]	san	sayı s. 34/10 s.+ı 41/1 [=2]
samaldanıp	yel gibi, hafif s. 67/32 [=1]	sana-	saymak s.-dı 5/13 s.-la 6/35 s.-latın 5/37 s.-lğan 6/22 s.-p 48/15, 51/3, 9/21 s.-ymın 74/5, 75/13 s.-ytın 14, 24/26, 49/21, 80/30 [=13]
samawır	semaver s. 73/13, 77/1 s.+dan 58/7 s.+dı 77/3 s.+dıñ 72/40 s.+ı 36/18 s.+men 36/17 [=7]		
samay	alın s. 62/35 s.+ına 6/22 [=2]	sanat	hiza s.+ına 24/5 s.+ında 23/22, 6/34 [=3]
samogon	el yapımı içki s. 69/19	Sanıç	kişi ismi s.+tarın 47/17

	s.+tın 47/19		[=1]
	[=2]	sözsaptası	cümle kurma şekli, konuşma tarzı
sap	sap, kın		s.+ 94/37
	s. 44/24		[=1]
	s.+ı (sabı) 92/37	sağ	uyanık
	s.+ımen (sabımen) 72/29, 93/39		s. 5/9
	[=4]		[=1]
sap-salkın	oldukça soğuk	sağı	gururu
	s. 3/24		s.60/18, 87/2
	[=1]		[=2]
sapa	kalite	sağa	dağ geçisinin aşık kemiği
	s. 34/10		s.+day 41/17, 73/20
	[=1]		[=2]
sapar	yolculuk	sağal	sakal
	s. 37/12		s. 59/24, 61/18, 61/22, 61/38, 70/29, 71/17, 71/28, 73/24, 73/6, 74/12, 77/3, 87/11, 87/15, 87/16, 87/16, 89/4, 90/18, 90/35, 92/34, 93/39, 94/29, 95/17, 95/26, 95/27, 95/30, 96/7
	s.+da 8/2		s.+da 70/23
	s.+dan 7/36		s.+dan 90/37
	[=3]		s.+dı 87/13
sapır-	çalkalamak		s.+dın 70/19, 71/13, 71/20, 91/11, 94/2, 94/33
	s.-ılısıp 62/14		s.+ğa 73/23, 77/2, 87/9, 94/28
	s.-tıp 69/7		s.+ı 87/34, 87/7, 88/11
	s.-uwsız 1/20		s.+ımdı 11/28
	[=3]		s.+ın 69/38, 7/12, 70/34, 87/6
sapiyan	yumuşak deri kumaş		s.+ına 62/24, 88/5
	s.+men 39/27, 90/21		s.+ınan 87/16
	[=2]		
sapsarı	aşırı sarı (renk)		
	s. 65/28		
	[=1]		
saptama	çizme		
	s.+nın 79/15		

	[=50]		s.-mağ 32/10
sağılda-	1. sızlamak		[=2]
	2. fıkırdamak, fıkır fıkır ses çıkartmak	sarağ	cimri
	s.-ğan 60/31		s. 34/25, 79/21
	s.-ğanı 97/14		[=2]
	s.-p 50/25	sarala-	düşünmek, analize etmek
	[=3]		s.-p 10/19, 52/16
sağına	1. yüzük		s.-y 63/11
	2. baş ağrısı		[=3]
	s. 49/35, 9/26	Sarapxana	Taşkent'in etrafında bulunan bir bölge
	s.+sı 36/37		s.+da 33/16
	s.+sın 6/38		s.+dan 89/33
	[=4]		s.+nın 2/7
sağıta-	korumak, saklamak		[=3]
	s. 80/19	sarbaz	asker
	s.-ğan 62/11		s.+ı 46/36
	s.-ğanın 18/21		[=1]
	s.-mağ 34/4	sarğı-	inmek, akmak
	s.-nıp 53/31		s.-p 26/30, 26/30
	s.-nsağ 34/3		[=2]
	s.-p 13/37, 6/23	sarğış	sarışın
	s.-r 42/40, 58/24		s. 37/39
	s.-sın 53/36		[=1]
	s.-ytın 42/13	sarı	sarı
	[=12]		s. 1/13, 1/21, 10/24, 13/19, 16/27, 20/28, 20/28, 20/29, 24/2, 27/14, 27/23, 27/24, 27/35, 27/36, 28/39, 29/27, 3/23, 34/11, 36/12, 36/6, 37/13, 37/14, 37/17, 37/25, 39/30, 4/32, 44/26, 48/19, 48/28, 55/14, 57/36, 57/4, 57/6, 6/3, 63/6, 67/17, 69/7, 70/15, 73/1, 73/1, 79/21, 88/19,
sağıtık	ihtiyat		
	s. 33/37		
	s.+ta 43/13		
	s.+tan 25/20		
	[=3]		
sar-	işemek, çiş yapmak		
	s.-ıp 29/7		

	9/10, 9/35, 90/13, 90/9, 91/14, 97/13, 97/7	sart	[=1] patır
	s.+ğa 28/10, 29/18, 37/5, 97/6		s. 36/1, 44/25, 8/15, 92/39, 94/12
	s.+nı 27/20		[=5]
	s.+nın 27/10	sart-sart	patır patır
	s.+şa (sarşa) 13/19		s. 44/9
	[=56]		[=2]
sarıala	sarı ile beyaz karışımı	sas-	heyecanlanmak
	s. 17/1		s.-kanı 65/22
	[=1]		[=1]
sarjalğandan-	sararmak	sası-	kokmak
	s.-a 19/20		s.-ğan 14/16, 46/19
	[=1]		s.-tıp 42/2
sarķ	bol, bereketli		s.-uwğa (sasuwğa) 79/25
	s. 8/22		[=4]
	[=1]	sasıķ	kokak
sarķı-	tüketmek		s. 4/35, 7/6, 8/2
	s.-p 65/4		[=3]
	[=1]	sasay	yaşlı
sarķındı	kalıntı		s. 38/11
	s. 11/25, 63/10		[=1]
	[=2]	sat-	satmak
sarķıra-	faşır faşır, çağlamak		s.-atın 65/6
	s.-p 81/31		[=1]
	[=1]	satalda-	ıslatmak, kirletmek
sarķırama	şelale		s.-may 57/36
	s. 3/32		[=1]
	s.+ğa 42/9	satırla-	patırtılı ses çıkartmak
	[=2]		s.-p 36/32
sarşa	temmuz ayı		s.-tıp 28/17, 65/5
	s.+nın 19/28		[=3]

saw-	aniden ortaya çıkmak		s.-p 40/2 [=1]
	s.- 39/30 [=1]	sawğala-	sığınmak, korunmak
saw	sağ		s.-p 32/7, 40/6 [=2]
	s. 61/5 [=1]	sawık	eğlence
saw-salamat	sağ salim		s. 7/28 [=1]
	s.+tığı 50/13 [=1]	sawır	sırt
saw-	sağmak		s. 59/20, 83/20 s.+dı 27/31 s.+ı 7/32
	s.-ğan 18/14, 92/24 [=2]		s.+ın 24/28 s.+ına 59/19 s.+ınday 28/24 [=7]
sawal	soru		
	s. 10/32, 24/17, 30/11, 30/13, 31/24, 75/17, 91/17 s.+dan 59/23, 62/13 s.+darğa 15/29 s.+day 83/8 s.+ğa 10/16, 61/4, 89/27 s.+ıma 31/6 s.+ımdı 91/16, 91/39 s.+ına 45/8 [=18]	sawırla-	kırbaşla sırtından vurmak, kovmak s.-p 24/4, 8/25 s.-tıp 89/2 [=3]
		sawışkan	saksağan kuşu s.+day 5/9 [=1]
sawda	alışveriş, pazarlık	sawsağ	parmak s. 24/38, 3/24, 31/15, 80/36, 9/24 s.+ı (sawsağı) 31/14, 80/36
	s.+nın 97/4 [=1]		s.+ın (sawsağın) 82/5 s.+ına (sawsağına) 49/35
sawdakeş	pazarlık yapan kimse		
	s.+tey 23/9 [=1]		
sawdala-	pazarlık yapmak		s.+ının (sawsağının) 57/38

	s.+tarı 23/24, 63/24, 65/13		s.+ında 56/1
	s.+tay 39/17		s.+larına 15/19
	[=14]		[=2]
saxara	sahra	saytan	şeytan
	s. 74/40		s.+dı 64/29
	[=1]		[=1]
say	koyak	saz	çamur
	s. 38/24, 6/7		s.+dın 28/2
	s.+dın 2/8, 28/29		[=1]
	s.+ğa 56/1	saz-	irenmek
	[=5]		s.-ıp 56/17
say-süyeğindi	tüm vücudunu		[=1]
	s. 53/21	sazar-	soluk bir renge dönüşmek
	[=1]		s.-ıp 58/38, 94/14
say	hazır		[=2]
	s. 41/17	sdelayte	(Rus. сделайте)
	[=1]		yarın
sayabırsı-	sakinleşmek		s. 33/39
	s.-ğan 88/1		[=1]
	[=1]	sebeb	neden, sebep
sayaxat	seyahat, gezi		s. 31/37, 44/8, 44/8, 51/22, 87/9
	s. 90/29		s.+i (sebebi) 15/10, 15/15, 21/28, 23/12, 25/12, 33/21, 48/2, 51/17, 53/10, 53/11, 72/24, 73/34, 74/22, 74/32, 74/39, 75/17, 75/19, 75/32, 75/33, 76/1, 8, 91/6, 94/17, 95/13, 95/14, 96/5
	[=1]		
sayaz	küçük, dar kalıplı		
	s. 9/30		
	[=1]		
sayın	(ed.) her, boyu		s.+şi 53/18
	s. 17/33, 17/33, 27/12, 3/3, 42/1, 44/20, 44/20, 44/22, 61/36, 61/36, 7/31		s.+ter 4/35
	[=11]		s.+terden 41/20
saylaw	seçim		s.+teri 31/37, 51/20
			s.+terin 51/14

	s.+ti 18/30, 20/24, 26/2, 31/28, 54/13, 62/25, 8/35, 90/27		[=2]
	[=45]	selew	çimen
segiz	sekiz		s.+dey 27/14
	s. 61/28	selk et-	[=1]
	[=1]		irkilmek, sıçramak
segizköz	sağrı kemiği		s. 17/4, 58/6, 80/18, 9/9
	s.+ge 59/32	seltet-	[=4]
	s.+imdi 72/20		tepki vermek
	s.+inen 59/29		s. 50/28, 73/3, 74/37
	s.+iniñ 49/1 [=4]	selteñ-selteñ	[=3]
Sekeñ	kişi ismi		sağa sola kımdatma durumu
	s. 24/19, 24/31		s. 88/4
	[=2]		[=1]
sekeñdet-	oynatmak	sem-	azalmak, küçülmek
	s.-ip 11/28, 88/4		s.-ip 64/15
	[=2]		[=1]
sekem	şüphe	Semenoviç	kişi ismi
	s. 19/21, 21/14, 21/15		s. 81/30
	[=3]		[=1]
sekir-	zıplamak	semir-	dolgunlaşmak, etlenmek
	s.-tip 89/36		s.-gen 21/22
	[=1]		s.-ip 71/35
seksewil	saksaul ağacı		s.-se 21/22
	s.+diñ 61/10		[=3]
	[=1]	semiz	kilolu, etli
sel	sıvı		s. 28/23, 4/24
	s.+di 27/35		[=2]
	[=1]	semser	kılıç
seldir	(saç için) seyrek		s.+i 62/9
	s. 29/19, 38/24		[=1]

sen	sen		s.-beyin 83/13
	s. 20/34, 22/39, 26/35, 27/1, 27/3, 33/40, 37/16, 38/21, 38/22, 38/23, 43/9, 44/8, 51/32, 52/1, 52/15, 52/16, 58/11, 65/36, 66/11, 75/32, 75/39, 79/24, 79/30, 79/6, 80/6, 81/10, 81/3, 83/26, 83/28, 84/11, 84/23, 84/23, 84/25, 84/28, 84/9, 85/25, 85/4, 85/4, 86/12, 86/12, 86/14, 86/28, 86/32, 87/10, 89/39, 9/13		s.-beytin 83/11
	s.+der 25/22, 27/1, 45/15		s.-em 83/11, 83/19, 83/19, 83/25, 83/27, 83/31, 83/33
	s.+derdiñ 36/2		s.-ip 34/2, 49/39, 65/31
	s.+dey 10/37, 76/16, 76/17, 76/18, 84/30		s.-üw 23/14, 23/16
	s.+en 25/25, 25/40, 88/17, 88/18	senbi	[=16]
	s.+ge 79/8		cumartesi
	s.+i 20/36, 52/20, 52/7, 55/22, 65/10, 65/27, 67/11, 67/12, 75/11, 94/5	sendel-	s.+de 40/9
	s.+iñ 11/24, 20/11, 22/3, 22/40, 26/31, 27/5, 44/9, 45/16, 45/17, 52/31, 53/10, 53/4, 53/6, 53/9, 78/38, 81/1, 81/10, 83/25, 85/32, 88/32, 88/33		[=1]
	s.+iki 76/35, 76/35, 82/28		boşu boşuna gezmek
	[=94]		s.-ip 41/21
sen-aķ	sadece sen	senim	[=1]
	s. 10/36		inanç
	[=1]		s. 8/6
sen-	inanmak		s.+i 14/2
	s.-bew 23/15, 23/16	sep-	s.+in 23/18
			[=3]
			sıkılmak, ıslatılmak
			s.-ip (sewip) 87/9, 88/6
		sepkiş	s.-kendey 72/13, 92/35
			[=4]
			sıkılmayı, ıslatılmayı seven kimse
			s. 95/6
		sere	[=1]
			çatal
			s. 78/4
		serek	[=1]
			uzun
			s. 1/18

	[=1]		[=1]
sereyip	uzunundan yatmak	seyil-	dağılmak
	s.- 18/2		s.-geni 63/27
	[=1]		s.-ip 6/17
sergi-	hafiflemek, rahatlamak		s.-mepti 59/17
	s.-tsin 78/5		s.-tpes 28/16
	[=1]		s.-tüw 42/30
serik	yoldaş	sez-	[=5]
	s. 41/13, 81/8		hissetmek
	s.+i (serigi) 30/7		s.-begendey 73/39
	[=3]		s.-di 20/3, 29/31, 30/22, 52/28, 58/39, 59/15, 60/35, 66/17, 79/7
serip-	serpmek, savurmak		s.-dim 93/23
	s.-e (serpe) 35/36		s.-edi 38/40
	s.-iseñ (serpiseñ) 45/12		s.-gen 67/5, 73/38, 81/5
	s.-ken 88/37		s.-geni 22/15
	[=3]		s.-gesin 74/21
serpin	rahatlatıcı		s.-ildi 68/21
	s. 81/3		s.-inip 24/21, 26/21, 7/21
	[=1]		s.-inisinde 56/31
serpindi	yumuşak		s.-ip 47/40
	s. 91/34		s.-sem 73/39
	[=1]		[=24]
sert	emin	sezik	his, duygu
	s. 85/21, 85/21		s. 42/5, 68/6
	s.+ten 85/21		[=2]
	[=3]	sezim	duygu
ses	blöf		s.+ge 8/6
	s. 96/2		[=1]
	[=1]	sezinis	his
setine-	ipliklenmek		s. 18/29
	s.-geni 63/27		

	s.+ke 39/4		s. 36/22, 4/21
	[=2]		s.+den 45/21
säl	az, biraz		s.+ge 1/13
	s. 20/14, 37/29, 42/32, 48/23, 50/2, 54/8, 72/2, 72/30, 73/25, 82/10, 86/9, 87/24, 87/28, 89/23, 91/26, 96/32	säri	[=4] doğruydu
	s.+den 7/22		s. 10/27, 15/32, 28/7, 53/33, 57/5, 78/32
	s.+ge 83/35		[=6]
	[=18]	Säruwar	kişi ismi
säl-aq	çok az		s. 10/12, 10/2, 10/25, 10/4, 11/31, 12/7, 14/24, 14/35, 14/38, 14/8, 14/9, 15, 15/5, 16/12, 16/21, 17/22, 17/30, 17/4, 18/20, 18/6, 19/20, 19/33, 20/2, 20/33, 21/11, 21/3, 21/35, 21/9, 24/16, 24/31, 25/21, 25/29, 25/5, 27/24, 29/32, 29/33, 30/19, 30/30, 30/6, 31/11, 37/27, 38/13, 44/18, 45/19, 45/23, 45/3, 45/40, 46/12, 46/26, 46/5, 48/16, 48/29, 48/7, 49/10, 49/22, 49/27, 51/39, 52/10, 52/18, 52/20, 52/23, 54/28, 54/8, 55/1, 55/10, 55/19, 55/6, 56/41, 58/32, 58/34, 58/41, 59/14, 59/18, 59/21, 59/7, 60/12, 60/25, 60/33, 60/39, 60/9, 61/14, 61/16, 61/26, 62/10, 62/18, 62/2, 62/23, 62/4, 63/18, 63/22, 63/38, 63/4, 64/17, 64/2, 64/20, 64/23, 64/35, 65/11, 65/20, 65/33, 65/37, 66/22, 66/32, 67/23, 70/13, 88/33, 88/34, 89/1, 9/20, 93/31, 94/14, 94/4, 94/7, 95/8
	s. 18/23		
	[=1]		
säl-päl	azcık		
	s. 10/13, 11/33, 21/5, 42/10, 47/11, 75/38		
	[=6]		
sälem	selamlaşma		
	s. 3/21, 53/27, 89/30		
	s.+ge 3/8		
	s.+in 94/32		
	[=5]		
sälemkumar	selamlaşmayı sevme durumu		
	s. 3/6		
	[=1]		
sälemdes-	selam vermek		
	s.-tim 71/14		
	[=1]		
sän	süs		
	s. 23/25		
	[=1]		s.+dan 50/4, 93/31
säri	sabah,		s.+day 23/21, 23/3

	s.+dı 17/19, 18/22, 26/15, 49/3, 56/19, 56/35, 57/15		49/3, 50/16, 56/20, 57/41, 62/19, 63/4, 65/29, 66/35, 68/20, 73/13, 78/14, 84/33, 88/19, 90/37, 91/3, 97/24
	s.+dıñ 9/26, 10/23, 11/14, 13/11, 13/2, 13/20, 18/15, 21/24, 21/5, 22/13, 23/24, 23/27, 25/14, 25/15, 26/7, 26/8, 30/2, 30/22, 31/9, 34/29, 45/29, 45/34, 45/39, 50/18, 50/21, 57/4, 58/28, 59/11, 59/38, 62/14, 93/32		s.+ten 25/5, 3/27
	s.+ğa 16/13, 16/20, 17/6, 20/10, 49/6, 55/13, 67/5, 95/18		s.+terde 14/8, 20/12, 47/12, 53/27, 59/13, 60/19
	s.+ı 76/12		s.+tıñ 79/6, 87/28, 93/23
	[=165]	sätsät	[=67]
säske	sabah		arada, ara sıra
	s. 2/1, 28/37, 4/13, 74/15		s. 10/13, 11/6, 14/7
	s.+de 7/17, 74/10, 93/35, 95/11	säwir	[=3]
	s.+degi 57/4, 66/6		nisan ayı
	s.+den 1/13, 44/26, 49/38, 51/38, 63/7	säwle	s.+de 37/39, 76/15
	[=15]		[=2]
sät	an		ışık
	s. 2/23, 21/14, 30/7, 31/11, 4/5, 42/20, 48/34, 48/8, 59/22, 67/5, 72/30, 78/9, 8/17, 88/6, 90/9, 91/10, 91/16, 91/23, 92/5, 97/17		s. 57/28
	s.+i 32/37	säwrik	s.+si 18/39, 64/32, 66/5
	s.+imiz 76/6		s.+sine 64/23, 67/21
	s.+ine 95/14		[=6]
	s.+ke 14/35, 22/15, 26/19, 36/7, 45/29, 55/10, 66/6, 73/32, 95/14		üç dört yaşındaki aygır
	s.+te 10/4, 15/2, 16/29, 2/13, 2/25, 2/28, 39/4, 4/30,	säygülik	s. 89/21, 89/21
			s.+tıñ 28/30
			[=3]
		sınjar	yarış atı
			s. 64/11
			[=1]
			eş
			s. 2/18, 30/8, 63/13
			s.+ı 30/10, 49/27
			s.+ın 12/15, 12/17

	[=7]	sıbdır	fişirtı
sıjarezüw	inatçı		s. 90/24
	s. 74/34		[=1]
	[=1]	sıbırla-	fısildamak
sıjarezüwlik	inatçılık		s.-p 12/3, 25/20
	s. 74/32		[=2]
	[=1]	Sışevka	Rusya'da yer alan bir yerleşke
sıjaj	biçim, görünüş		s. 7/24
	s. 18/35, 22/17, 34/24, 34/27, 59/1, 87/27		s.+dan 8/23
	s.+da 16/18, 20/7, 27/16		s.+ğa 6/27, 7/15
	s.+dı 34/29		s.+nın 69/38
	s.+ğa 68/37	Sışevkala-	Sışevka diye üzölmek, hasret çekmek
	s.+ı 60/15, 77/14, 89/12, 91/7		s.-p 6/32, 6/36
	s.+ının 29/6		[=2]
	[=16]	sığala-	fark ettirmeden izlemek, gözetlemek
sıjısı-	ağlanmak		s.-ğış 56/34
	s.-ğan 7/27		s.-p 56/35, 65/30
	s.-p 56/39, 59/34, 84/15, 84/16, 85/6		[=3]
	[=6]	sılağ	(saç, kuyruk için) ince, uzun
sıba-	girişmek, başlamak		s. 29/6
	s.-nıp 8/12		[=1]
	[=1]	sılağda-	gözteriş yapmak, güzelleşmek
sıba-	silkelemek		s.-ğan 64/11
	s.-p 69/20, 94/11		[=1]
	[=2]	sılaw	masaj
sıbağa	pay		s.+day 68/3
	s. 56/9		[=1]
	s.+day 6/23	sıldır	şarıltı
	s.+sın 45/37, 45/37		[=4]
	[=4]		

	s.+1 19/36		s.-dırıp 5/33
	[=1]		s.-ğanday 44/30
sıldıra-	şarıldamak		s.-ıp 60/18, 62/39, 7/39, 87/2
	s.-ğan 89/4		[=9]
	s.-p 92/19	sına-	denemek, sınamak, tecrübe etmek
	s.-tıp 70/26		s.-ğısı 94/5
	[=3]		s.-w 22/28, 62/13
sılıp	şıp, şıp diye (anında)		[=3]
	s. 53/35	sınala-	süslemek, doldurmak
	[=1]		s.-p 16/28
sılķ	gevşeyerek		[=1]
	s. 15	sınap	cıva, gümüş ya da beyaz renkli, dokusu ve görünüşü çok nazik olan
	[=1]		kimyasal element
sılķım	gösterişli, güzel		s. 6/22
	s. 29/6		s.+şa 58/38
	[=1]		[=2]
sılķit-	yaymak, gevşetmek	sındı	gibi, benzeri
	s.-ıp 94/11		s. 8/8
	[=1]		[=1]
sıltaw	bahane	sıpayı	kibar
	s. 59/20		s. 48/24, 62/6
	[=1]		[=2]
sım	tel	sıpır-	süpürmek, toplayıp atmak, çıkartmak
	s. 28/1		s.-ılıp 75/19
	[=1]		s.-ıp 24/24, 75/20, 77/23, 82/5, 88/31
sın	zor, tehlikeli, sınama		[=6]
	s. 47/32	sıptay	düz, toplu
	[=1]		s. 90/13
sın-	kırılmak, parçalanmak		
	s.-ar 28/34		
	s.-atın 36/33, 61/11		

	[=1]		s. 18/37
sık-	çıkmaq		[=1]
	s.-pağan 61/24	sırbazdıq	zarafet
	s.-қан 2/12		s.+ın (sırbazdıqın) 73/26
	s.-tı 42/18		s.+ına (sırbazdıqına) 73/12
	[=3]		[=2]
sık-	eliyle kendi alınına vurmak	sırğalıq	küpe ölçüsü kadar
	s.-ar (sıgar) 22/14		s. 92/38
	[=1]		[=1]
sıkırıl-	gıcırdamak	sırğı-	sıyrılmak
	s.-ğan 24/11		s.-p 93/14
	s.-mas 66/9		[=1]
	s.-p 55/16, 67/26, 97/22	sırğıp-sırğıp	sıyrıla sıyrıla, kayarak
	s.-tқан 15/8		s.- 85/1
	[=6]		[=1]
sır	sır	sırқыра-	sızlamak
	s. 10/33, 12/9, 21/10, 66/9, 7/28		s.-p 9/26
	s.+ın 44/27, 96/13		s.-tar 53/21
	s.+las 27/17		s.-tıp 72/21
	s.+lı 20/4, 20/7		[=3]
	[=10]	sırt	dış, dış taraf, arka
sır-	sızmaq, çekmek, çıkartmaq		s. 11/2, 22/17, 47/3, 7/16
	s.-ılıp 30/7		s.+ı 18/31, 19/34, 56/36
	s.-ıp 36/11, 68/24		s.+ına 55/33
	[=3]		s.+ınan 11/8, 14/21, 56/3
sırıla-sırıla	yavaş yavaş çekinmek, yer değıştirmek		s.+ında 34/39
	s.- 11/15		s.+ındağı 25/35
	[=1]		s.+қа 16/11, 27/31, 58/32, 60/36, 61/1
sırbaz	kostak, süslü		s.+ta 28/11, 63/28

	s.+tağı 9/3		s. 7/33
	s.+tan 14/22, 17/27, 34/1, 59/17		s.+dı 69/34
	[=25]		s.+dın 7/34
sırt-sırt	çıt çıt		s.+đa 7/2
	s. 85/37	sıyırday	[=4]
	[=1]		inek gibi
sıtıl-	kurtulmak, sıyılmak		s. 28/15
	s.-ıp 13/9, 37/2, 67/13	sıyla-	[=1]
	[=3]		saygı göstermek
sıtır-sıtır	çıtır çıtır		s.-mağanın 54/15
	s. 88/12		s.-p 17/25
	[=1]		s.-wđa 23/18, 54/16
sıy	hediye	sıytabağ	s.-y 22/34
	s. 17/25, 17/25, 24/16, 52/33, 52/33, 53/15, 53/4, 53/5, 53/6		[=5]
	s.+dın 53/5		hediye tabağı
	s.+ıma 53/6, 53/9	sız	s.+tay 24/18
	[=12]		[=1]
sıy-	sığmak		sız, ağrı
	s.-ar 28/23	sız-	s. 14/2
	s.-arday 5/17		s.+ı 12/14, 38/31
	s.-dıra 8/3		[=3]
	s.-dırap 24/22	sızat	çizmek
	s.-mas 28/23		s.-ıp 20/29, 48/37
	s.-maydı 53/4, 59/8, 59/8		s.-ılđan 18/35
	[=8]		[=3]
sıyağtı	gibi	sızdığtat-	leke
	s. 3/30		s. 17/8, 73/12, 80/34
	[=1]		[=3]
sıyır	inek, sığır		çayı kibar bir şekilde yudumlamak
			s.-ıp 38/29, 73/40, 57/35

	[=3]		s.-p 28/22, 37/5, 49/23
siğ-	bulaşmak, sinmek		
	s.-ip 45/18, 71/29, 81/27, 88/20	silkip-silkip	[=6] silkeleyerek silkeleyerek
	[=4]		s.- 67/14
siğdi-	sinmiş, bulaşmış olan		[=1]
	s.- 11/18, 13/15, 18/22, 25/17, 91/11	silte-	yöneltmek
	[=5]		s.-di 58/14
siğbir-	sümkürmek		s.-gen 93/12
	s.-edi 84/3		s.-gende 58/14
	s.-genniğ 13/34		s.-p 62/7
	s.-ip 84/2		s.-se 26/25
	[=3]		s.-y 72/15, 93/12
siğir	tendon, sinir		s.-ytin 8/20
	s. 49/21, 92/10	simir-	[=8] lukurlukur içmek
	[=2]		s.-geni 92/26
Sibir	Sibirya		[=1]
	s.+ge 60/7	sipa-	okşamak
	s.+men 46/40		s.-dı 23/26, 37/11, 68/38, 76/9
	[=2]		s.-ğan 65/29
silekey	tükürük		s.-lap 46/16
	s. 92/1, 95/34		s.-p 37/13, 91/36
	s.+di 92/1		s.-y 32/2
	s.+içe 79/39		[=9]
	s.+in 28/3	sırağ	bacak
	s.+inen 94/33		s. 14/28, 20/26, 22/17, 39/27, 48/9, 5/18, 50/16, 55/32, 58/18, 65/2, 76/31, 81/1, 92/37, 93/21
	[=6]		s.+tı 35/37, 63/12
silki-	silkmek		[=16]
	s.-lep 27/36	sirek	nadir
	s.-lespesin 3/21		
	s.-ngende 29/14		

	s. 17/5	sledovatel'	(Rus. следователь)
	[=1]		sorgu yargıcı, hâkim
siri	çizme ayakkabının taban kısmı		s. 37/34
	s.+sine 83/21		[=1]
	[=1]	sluşayus'	(Rus. слушаюсь) dinliyorum
siy-	işemek, çiş yapmak		s. 69/24
	s.-ip 33/29, 39/32		[=1]
	[=2]	so	şu, o (işaret zamiri)
siyaqtı	gibi, benzeri		s. 65/31
	s. 13/24, 18/40, 19/19, 21/6, 22/35, 23/34, 24/19, 26/23, 32/15, 41/23, 41/33, 41/4, 43/29, 44/29, 5/27, 50/3, 50/31, 50/8, 52/34, 53/33, 56/32, 57/40, 59/16, 59/36, 62/28, 68/14, 69/13, 7/39, 70/3, 70/3, 70/3, 70/5, 72/7, 74/23, 77/8, 81/26, 89/13, 91/23, 92/3, 93/20, 94/10, 95/35		s.+dan 4, 4/14, 57/24
	s.+sıñ 17/10		s.+ğan 91/29, 37/40
	[=43]		s.+largâ 42/14
siz	siz		s.+nan 89/10, 3/30, 3/40
	s. 16, 21/28, 51/40, 52/13, 54/11, 79/7, 80/6, 82/18, 82/19		s.+nda 2/23, 33/20, 33/37, 33/5, 36/25, 39/18, 39/22, 41/4, 44/19, 45/32, 47/32, 54/23, 55/25, 56/6, 58/23, 58/27, 61/2, 63/20, 63/29, 63/5, 63/5, 65/27, 66/13, 76/24, 78/31, 82/23, 82/25, 82/36, 83/2, 85/38, 92/12, 92/15, 95/1, 97/12, 97/4
	s.+den 54/21, 82/11, 82/17		s.+nday 53/13, 60/40
	s.+dey 21/17, 21/29		s.+nıñ 22/10, 29/24, 38/9
	s.+di 49/22, 65/37, 66/19, 82/39		s.+nımen 48/23, 51/33
	s.+dıñ 22/7, 51/37, 54/36, 79/6	soñ	[=52]
	s.+ge 21/21, 21/26, 48/33		1. son, bitiş
	[=25]		2. sonra
			3. peşi, arkası
			s. 18/20, 18/4, 23/10, 26/4, 33/6, 61/40, 61/40, 68/10, 7/13, 81/35, 96/32

	s.+darında 2/27		8/11, 81/25, 89/24, 91/21, 91/26, 92/31, 92/32, 93/19, 94/22, 94/22, 96/15, 96/21, 97/21, 97/30, 97/7, 97/8
	s.+ğı 38/38, 43/17, 53/1, 55/7, 61/27, 16/14		s.+ğa 93/9
	s.+ı 55/27, 60/40		[=68]
	s.+ın 54/5		[=68]
	s.+ına 58/41		[=68]
	s.+ınan 39/13, 50/1, 62/17	solay	öyle
	[=25]		s. 17/3, 22/13, 22/19, 22/9, 37/35, 38/3, 89/34
sobaka	(Rus. собака) it, köpek		[=7]
	s. 3/25	soldat	asker
	[=1]		s. 16/5, 32/12, 32/3, 33/4, 33/5, 36/14, 37/14, 37/17, 5, 53/26, 57/33, 59/25, 59/26, 61/18, 9/35, 90/6
sobık	koçan		s.+tı 32/38
	s.+tın 29/25		s.+ça 33/1, 36/12, 84/10, 84/14
	[=1]		s.+tardı 2/25, 4/36
Sofronov	kişi ismi		s.+targa 2/6
	s. 5/2		s.+tarı 43/15
	[=1]		s.+tı 14/12, 32/1, 9/7
soğıs	savaş		s.+tın 14/10, 32/3, 37/38, 48/20, 61/7, 90/7
	s.+tın 32/19, 9/3		[=34]
	[=2]	soldattık	askerlik
sol	1. sol (taraf)		s.+ça 8/38
	2. o (işaret zamiri)		[=1]
	s. 1/12, 1/5, 1/8, 11/23, 12, 13/32, 13/8, 2/10, 20/24, 21/39, 22/14, 22/36, 24/34, 3, 3/27, 32/29, 34/11, 34/32, 36/18, 42/36, 44/32, 44/8, 46/18, 49/2, 49/40, 49/5, 5/7, 50/23, 51/15, 52/25, 57/24, 58/15, 59/19, 59/22, 59/30, 61/14, 62/12, 65/39, 68/1, 68/18, 69/30, 69/36, 7/36, 70/25, 72/9, 73/33, 73/39, 75/1, 77/37, 78/34, 8,	solık	hıçkırık (ağlama durumunda)
			s.+ın (solığın) 6/15
		solıkta-	[=1]
			zonklamak

	s.-ğan 12/7		s.+ğıları 7/40
	s.-p 95/24		[=6]
	[=2]	sonda-aw	o an
solkııl	zonklama		s. 24/16
	s.+ı 90/22		[=1]
	[=1]	sondaylık	üstelik
solkııda-	sallanmak		s. 14/34, 26/26, 68/20, 78/39
	s.-p 37/2, 53/2, 7/25, 70/16		[=4]
	s.-tıp 72/33	sonı	farklı
	[=5]		s. 74/18
solkııdağ	oynak, salıntılı		[=1]
	s. 39/28, 7/8, 73/35, 8/13	sonsoğ	sonra
	[=4]		s. 10/12, 10/25, 14/9, 15, 16/21, 16/24, 16/27, 16/3, 18/8, 19/16, 2/20, 2/32, 20/26, 21/36, 22/38, 23/2, 25/18, 26/14, 26/33, 26/38, 26/5, 27/34, 28/17, 28/20, 28/23, 3/12, 3/34, 31/21, 31/35, 32/12, 32/31, 33/30, 33/30, 33/31, 33/34, 34/36, 35/27, 35/39, 36/1, 36/12, 36/33, 37/10, 37/29, 37/4, 39/27, 40/26, 41/35, 41/38, 42/36, 42/9, 44/35, 45/4, 45/40, 46/12, 47/15, 48/14, 48/23, 49/18, 49/26, 49/33, 49/5, 49/6, 50/20, 50/26, 53/22, 53/26, 54/8, 55/20, 55/29, 57/24, 57/7, 58/13, 58/17, 58/34, 58/8, 59/1, 59/19, 6, 60/36, 60/4, 61/17, 62/12, 62/8, 64/4, 67/38, 69/22, 69/32, 7/26, 70/34, 70/36, 71/20, 71/8, 72/32, 72/5, 73/22, 77/27, 78/18, 78/33, 78/7, 79/17, 82/10, 82/4, 83/23, 87/23, 87/38, 87/40, 88/14, 88/20, 88/25, 88/31, 89/23,
som	som (para birimi)		
	s.+men 6/34		
	[=1]		
sonday-ağ	üstelik, buna ek olarak		
	s. 38/5, 7/40, 49/25, 44/6, 45/20, 55/3, 94/24		
	[=7]		
sonar	tükenmez, uzun		
	s. 59/23		
	[=1]		
sonaw	ta, te, oradaki (işaret zamiri)		
	s. 17/33, 17/35, 17/36, 21/11, 36/22, 40/4, 5/28		
	[=7]		
sonda	orada		
	s. 15/26, 15/30, 36/35, 6/28		
	s.+đı 8/19		

	9/24, 90/33, 91/15, 94/15, 94/35, 94/38, 95/10, 95/18, 95/23, 95/25, 95/31, 96/14, 96/17, 96/26, 96/33, 97/15, 97/31, 97/9		s. 52/7 [=1] patika s. 15/32 s.+ka 15/34
sonşa	[=129] o kadar, onca s. 22/15, 48/32	soğpağ	[=2] zarp, tekme s.+sın 60/30
	[=2]	soğkı	[=1]
sonşama	o kadar s. 11/17, 58/4, 61/8, 76/4	soğkıla-	eliyle vurmak s.-p 78/23
	[=4]		[=1]
soğ-	1. vurmak 2. uğramak s.-ar (soğar) 39/23 s.-ıp (soğıp) 2/16, 6/27, 68/13, 68/5, 84/22, 83/21, 83/21, 88/16 s.-pasam 21/4 s.-kan 15/16, 2/28, 72/21 s.-kanda 61/38, 67/25 s.-kandarın 47/14 s.-kanday 17/29, 9/30 s.-kanın 6/32, 80/12 s.-tı 21/14, 21/15, 36/10, 92/21 s.-tıñ 21/2 s.-tırıp 31/28, 79/27	soğtalday	büyük, yetişkin s. 92/22 [=1] şişmek, büyümek s.-ğan 60/33 s.-ıp 59/14 [=2]
	[=27]	soğtaldan-	[=1]
soğa	kara saban, pulluk s. 7/2 [=1]	sor	zeval s. 31/25, 66/23, 88/13 s.+ğa 12/30 s.+tın 63/18 s.+lı 79/32 s.+lıda 96/3 [=7]
	[=1]	sor-	emmek, çekmek s.-dı 27/14, 37/2 s.-ğan 70/14 s.-ıp 63/16 [=4]
soğır	kör	sorapta-	höpürdetmek

	s.-may 57/35		s.-y 65/27
	[=1]		s.-y dı 65/35
sorğı-	çekmek		[=2]
	s.-dı 60/5	soy-	(hayvanlar için) kesmek
	s.-ğanda 49/38		s.-asıñ 79/37
	s.-ğanmen 91/17		s.-ğan 79/37, 81/16
	s.-p 55/25, 74/27		s.-ıp 24/13, 24/13
	[=5]		[=5]
sorğıla-	çekmek (durmadan, üst üste)	soyl	kötek
	s.-y 4/21		s. 39/1, 39/23
	[=1]		s.+ı 68/26
sorpa	çorba		[=3]
	s.+nı 24/30	soyқан	fitne
	[=1]		s. 40/28
sosın	sonra		[=1]
	s. 25/24, 26/28, 3/16, 3/23, 45/17, 45/35, 49/20, 62/14, 64/31, 65/1, 66/36, 67/10, 67/14, 67/20, 68/28, 72/26, 74/27, 75/10, 75/24, 75/34, 76/2, 76/9, 81/40, 83/21, 83/32, 84/1, 86/14, 87/19, 87/20, 88/35, 91/20, 94/8	soz-	uzatmak
	s.+ğı 86/35		s.-bay 73/8
	[=33]		s.-dı 39/20, 97/8
sostıy-	ne yapacağını bilmemek, kararsız kalmak		s.-dım 72/1
	s.-ıp 18/2		s.-ğan 71/17, 73/13
	[=1]		s.-ğanda 96/38
sot	mahkeme		s.-ılğan 45/34
	s. 46/34, 65/30	Sozaқ	s.-ıp 14/32, 59/31, 78/22
	s.+қа 65/29		s.-sa 8/39
	[=3]		[=12]
sotta-	hapse atmak		bölge ismi
			s. 40/21
			[=1]
		sök-	1. sökmek
			2. yanlış saymak, sövmek, suçlamak

	s.-erim (sögerim) 25/38		[=12]
	s.-ilip (sögilip) 90/33	söyles-	konuşmak
	s.-ilmegen (sögilmegen) 1/19, 15/7		s.-etin 45/21
	s.-ip (sögip) 44/34, 51/7		s.-ken 21/17, 77/11
	s.-keni 67/37		s.-kende 20/17
	s.-pegeysiz 10/33		s.-kenine 56/25
	s.-peytin 23/38		s.-keniniñ 51/3
	s.-ti 1/19		s.-kenşe 78/4
	s.-tirip 47/28		s.-tim 65/1
	[=11]		s.-üwge 40/16, 54/10
sökettik	terslik, yanlışlık	söylem	[=10]
	s. 30/26		cümle
	[=1]		s.+i 55/7
söl	etin özü	söytip	[=1]
	s.+ine 81/18		öylece, öylelikle
	[=1]		s. 93/34
sömiyip	iki omuzunun aşağıya doğru inik bir şekilde olması, muzdarip hale gelmek	söytkenşe	[=1]
	s. 77/20		yapana kadar
	[=1]		s. 14/30
söyle-	söylemek, demek	söytse	[=1]
	s. 48/23		meğer
	s.-di 60/6		s. 22/24, 23/3, 24/24, 31/15
	s.-genine 25/7	söz	[=4]
	s.-meserj 55/27		söz, kelime
	s.-p 18/39, 33/24, 44/33, 77/33		s. 13/23, 14/5, 17/14, 17/6, 18/37, 18/39, 21/25, 22/11, 22/20, 23/20, 25/9, 3/6, 31/32, 34/36, 38/34, 40/17, 49/1, 52/12, 55/25, 55/26, 55/27, 57/17, 57/23, 60/8, 61/3, 62/22, 63/10, 67/9, 7/7, 74/10, 74/16, 75/22, 76/26, 76/35, 80/30, 80/33, 81/35, 84/29, 84/4, 85/14, 85/25,
	s.-y 78/6		
	s.-ytin 25/6, 27/11, 65/16		

87/14, 89/10, 94/13, 94/36		s. 48/16
s.+ben 51/20		s.+dı 48/15, 48/27, 50/26
s.+den 10/12, 13/13, 55/12, 56/27, 57/10, 94/10		s.+dın 49/7 [=5]
s.+der 18/25, 33/34, 67/7	suğgak	dik, uzun s. 55/8 [=1]
s.+deriniñ 55/10		
s.+di 14/31, 20/12, 24/17, 29/34, 36/35, 53/34, 54/17, 72/7, 8, 87/23	sula-	düşmek s.-p 88/24 [=1]
s.+dın 12/14, 14/6, 17/22, 17/32, 21/12, 23/20, 23/6, 55/26, 74/16, 78/15, 8/3, 83/1	sulı	yulaf s. 95/33, 95/35, 97/33
s.+ge 10/17, 18/2, 21/34, 32/24, 34/25, 41/11, 56/27, 6/28, 74/16, 94/8		s.+ğa 95/37 s.+nı 95/33 s.+sı 96/6 [=6]
s.+i 13/11, 16/20, 25/12, 34/34, 40/6, 45/5, 47/36, 53/29, 57/18, 57/4, 6/24, 60/26, 67/7, 77/16, 80/17	suluw	güzel, güzel olan kimse, kadın s. 18/31, 18/31 [=2]
s.+iñe 26/3, 51/19		
s.+iñizge 21/19	sumdıq	aşırı, beter s. 60/11, 62/20 [=2]
s.+im 25/24		
s.+imdey 94/6		
s.+imen 33/25	suqsawsaq	işaret parmağı s. 82/5 [=1]
s.+in 19/2, 40/7, 48/2, 57/19, 74/27		
s.+inde 66/7, 66/7, 82/12	suq-	sokmak s.-inğan (suğınğan) 71/33 s.-ip (suğıp) 79/31 s.-tı 3/21 [=3]
s.+ine 11/18, 27/10		
s.+inen 45/34		
s.+iniñ 21/24, 54/5, 74/22, 82/15		
[=124]		
(Rus. стол) masa		

stol

suḳḳıla-	sokmak (üst üste birkaç kere)		s. 12/8
	s.-p 16/25		[=1]
	[=1]	surḳultay	danışman, vezir
suḳsır	batağan		s.+1 64/37
	s.+lar 5/1		[=1]
	[=1]	surt	çat pat
sur	gri		s. 7/21, 8/15, 94/12
	s. 11/7, 28/35, 35/34, 36/18, 38/3, 56/10, 56/11, 56/14, 60/40		[=3]
	[=9]	sus	hışım
sura-	sormak		s. 67/2
	s.-dı 26/7		s.+1 62/20
	s.-dım 72/26, 94/26	suw	[=2]
	s.-ğanday 14/16		su
	s.-ğım 75/15		s. 13/25, 14/34, 18/21, 28/16, 3/37, 38/28, 40/1, 46/38, 50/31, 58/7, 72/13, 76/2, 82/25, 89/34
	s.-ğısı 37/23		s.+dan 28/19
	s.-maḳ 81/19		s.+day 81/21
	s.-mawı 34/26		s.+dı 73/7, 42/34, 73/24
	s.-maytın 12/28		s.+ğa 3/31, 42/16
	s.-p 21/25, 24/15, 34/27, 34/31, 34/35, 45/11		s.+1 3/38, 47/16
	s.-wğa 30/5, 82/17		s.+ınıḳ 61/31
	s.-wdıḳ 22/9		s.+lı 1/6
	s.-wın 34/35		[=25]
	s.-wım 75/14	suwal-	suyunu çekmek, kurumak
	s.-ytın 44/7, 78/28, 78/28		s.-ıp 10/14
	[=23]		[=1]
suraḳ	soru	suwar-	hayvanlara su içirmek
	s. 95/2		s.-ğamı 28/19
	[=1]		s.-tuwğa 42/24
surıp	un		[=2]

suwı-	soğutmak		[=9]
	s.-dı 1/24	suwlan-	ıslanmak
	s.-ğan 74/26		s.-dı 38/17
	s.-nar 7/22		[=1]
	s.-nbasta 7/23	suwlıq	gemle başlığı birbirine bağlayan demir
	s.-nğan 94/28		s. 74/34, 75/10
	s.-p 63/7		[=2]
	s.-tatın 64/10	suwmañ	doymsuz, tatmin olmayan
	s.-tıp 92/9, 64/11		s. 27/33
	s.-tpay 64/12		[=1]
	[=10]	suwret	resim
suwıl	hışılı		s. 7/1
	s. 56/17, 57/41		s.+i 45/26
	s.+ı 44/13		[=2]
	s.+ın 43/32, 82/3	suwsın	içecek
	[=5]		s. 1/9, 45/10
suwılda-	hışıldamak		[=2]
	s.-ğan 90/2	suxbat	sohbet
	[=1]		s.+tası 20/20
suwıq	soğuk		[=1]
	s. 42/35, 56/24, 78/14, 87/23, 94/15	suyıl-	sıvılaşmak
	[=5]		s.-a 11/5, 39/19
suwır	marmot, yer sincabı		[=2]
	s.+day 4/12	süñgi-	balıklamak, çimmek
	[=1]		s.-tıp 36/1, 44/25
suwır-	sıyırmak, sökmek		[=2]
	s.-adı 91/10	sübe	hayvanın bacak eti
	s.-ar 8/2		s.+ñ 78/4
	s.-dı 83/21, 95/31, 96/29		[=1]
	s.-ğanday 15/27	sülelen-	hüzünlenmek
	s.-ıp 13/21, 79/15, 88/29		

	s.-e 38/40		s.-ip 4/9, 84/36, 86/5, 92/34
	[=1]		
sülik	sülük		s.-ti 20/16, 38/20, 50/21, 65/22, 71/8, 94/22
	s. 37/2		
	[=1]		s.-tim 89/22
sümbe	demir		[=17]
	s. 19/38	sürtik	gömlek
	[=1]		s. 24/11, 46/36
sümeçde-	gariban haline getirmek	süt	[=2] süt
	s.-tip 59/24		s. 28/39, 45/24, 48/30, 51/22, 55/33, 65/13, 66/5, 67/21, 72/40, 73/3, 73/5, 75/31, 90/20
	[=1]		
sümekte-	aşırı terlemek		s.+imen 22/24
	s.-gen 42/36		s.+iniş 73/1
	s.-p 81/39, 94/16		s.+pen 14/35, 15/10
	[=3]		s.+ti 54/15, 92/25
sündet	sünnet olma		[=19]
	s.+ke 37/40		
	[=1]	süy-	1. sevmek
sür-	sürdürmek, devam etmek		2. öpmek
	s.-ip 82/18		s.-dire 69/13
	[=1]		s.-gendey 84/9
süre	sure, Kur'an'ın birbirinden besmele ile ayrılan her bir bölümü		s.-genin 47/20
	s.+sine 23/6	süyis	s.-ip 28/27
	[=1]		[=4] öpüşmek
sürt-	silme		s.-ken 70/3
	s.-e 89/3, 97/24	süye-	[=1] desteklemek, tutmak
	s.-edi 6/34		s.-di 50/27
	s.-em 88/3		s.-gen 48/15
	s.-esiş 86/14		s.-ndi 46/27
	s.-inip 84/5		

	s.-ndim 93/15		s.-gende 86/24
	s.-ner 46/31		s.-tilip 97/30
	s.-nip 16/24, 54/10, 63/35		s.-tip 84/10, 84/14
	s.-p 57/14, 86/14, 86/15, 91/15		s.-ytin 12/26
	s.-y 85/35	süyrık	[=5]
süyek	[=13] kemik		kamışın kökü
	s. 16/28, 28/14, 53/33, 60/29, 61/15		s.+imen (süyrigimen) 49/19
	s.+in (süyegin) 29/11	süytse	s.+in (süyrigin) 49/33, 50/17
	s.+ine (süyegine) 31/34		[=3]
	[=7]		meğer
süyek-süyegine	tüm vücuduna, kemiğine kadar	süz-	s. 26/10
	s. 3/38		[=1]
	[=1]		1. süzmek, arındırmak, temizlemek
süyem	uzatılmış başparmak ve işaret parmağı arasındaki mesafeye eşit uzunluk ölçüsü		2. bakmak, göz dikmek
	s. 35/27	süzdım-aw	s.-gennen 25/38
	[=1]		s.-ip 27/31, 5/8, 58/8
süyınşı	müjde		[=4]
	s. 14/16	süzbe	arındırmışımıdır
	[=1]		s.- 63/10
süykent-	dayatmak		[=1]
	s.-ip 64/32	sverxvısokoblagorodiye	peynirin bir çeşidi
	[=1]		s.+den 34/11
süymen	küskü		[=1]
	s. 42/33		(Rus. сверхвысокоблаго родие) üstün efendim
	[=1]	svoloç	s. 54/33, 54/38
süyre-	sevk etmek, sürüklemek		[=2]
			(Rus. сволочь) köpek

	s. 69/35, 93/4		ş.-asız 66/19
	[=2]		[=1]
svoloçi	(Rus. сволочи) köpekler	şabınıñkıra-	biçmek, kesmek
	s. 35/15		ş.-p 21/15
	[=1]		[=1]
şañ	toz	şabınşı	orakçı
	ş. 12/37, 5/18, 67/22, 71/29, 80/19, 86/4		ş.+nını 76/10, 76/6
	ş.+ğa 48/21	şabır	seyrek, aralıklı
	ş.+nan 37/26		ş. 74/9
	[=8]		[=1]
şañıraқ	otağ adı verilen Türk çadırlarının en tepesinde bulunan birleşim parçası	şabıs	koşu
	ş. 12/33		ş. 33/34
	ş.+1 (şañırağı) 16/27		ş.+қа 5/16
	[=2]	şabuwl	[=2]
	tozutmak, toz yaymak		saldırı
şañıt-		şadır	ş.+dı 34/32, 35/6
	ş.-ıp 68/22		[=2]
	[=1]		ters, inatçı
şañқан	beyaz, bembeyaz		ş.+lıgına 56/25
	ş. 91/23	şągala	[=1]
	[=1]		martı
şabarman	elçi, haberci		ş.+day 37/7
	ş. 21/29	şągım	[=1]
	ş.+dardıñ 20/24		şikayet
	[=2]		ş. 47/13
şabın	ekin biçme yeri	şągın	[=1]
	ş.+ğa 75/35		küçük, ölçünlü
	ş.+nını 19/36		ş. 2/23
	[=2]	şągıstır-	[=1]
şabın-	çalalamak		birbirine katmak
			ş.-ğan 7/31
			[=1]

şal	ihtiyar, yaşlı	ş. 12/33, 40/23, 40/24, 40/24
	ş. 11/3, 28/38, 29/1, 3/20, 3/23, 34/15, 34/15, 39/38, 51/27, 59/1, 64/38, 67/17, 68/7, 76/35	ş.+t1 36/32
	ş.+dardın 85/32	ş.+ın 64/29
	ş.+day 29/10	[=6]
	ş.+dı 13/12, 19/17, 25/22, 3/16, 68/32, 86/22	şalğı tırpan
	ş.+dın 13/26, 13/37, 20/34, 27/24, 29/22, 34/38, 43/18, 60/11, 76/35, 76/39	ş.+mın 75/34
	ş.+ğa 28/40, 34/36	ş.+nı 75/34, 76/1
	ş.+men 11/33, 29/9, 87/2	ş.+sımen 75/37
	[=37]	ş.+ş1 76/1
	şal- çelmek	[=5]
	ş. 13/26	şalğıla- tırpanlamak
	ş.-a 16/3, 61/21	ş.-p 49/37
	ş.-ğanday 64/25	[=1]
	ş.-ğannan 15/36	şalğın yeşillik, otluk
	ş.-ınğan 96/23	ş. 87/5
	ş.-ınıp 5/21	ş.+ğa 88/36
	ş.-ıp 47/27, 61/22, 96/22	[=2]
	ş.-ısa 50/3	şalıқта- zafer sevinciyle sarhoş olmak
	[=11]	ş.-p 29/37, 75/5, 75/5
	şala çiğ, yarım yamalak, bitmemiş olan şey	[=3]
	ş. 48/26, 63/35, 73/40	şalğa sırt, arka
	[=3]	ş.+mnan 93/40, 94/4
	şalbar pantolon	ş.+sınan 71/5
	ş.+ına 77/18	[=3]
	[=1]	şalğala- arkaüstü yatmak, kaykılmak
	şalğay uzak	ş.-ğan 91/16
		ş.-p 12/39, 16/21, 22/21, 22/22, 40/16, 48/15, 77/33, 91/15, 91/19
		[=10]

şalkakıyık	kendini yüksek gösterme pozunda olmak		ş.+lı 31/35, 40/3, 46/8, 52/15, 63/28, 81/36, 92/7
	ş. 20/19		ş.+m 53/19, 55/22
	[=1]		ş.+mda 26/31
şalkay-	geriye doğru yaslanmak		ş.+sı 28/5, 39/40, 80/10, 90/3
	ş.-ğan 43/2		[=17]
	ş.-ıp 82/7	şamala-	tahmin etmek, ölçmek
	[=2]		ş.-p 13/39, 58/19
şalkı-	zafer sarhoş olmak		ş.-yadı 36/25
	ş.-ğan 12/33		[=3]
	ş.-ma 54/25, 54/26	şaması	işin durumu, görünüşe göre
	ş.-p 25/5, 77/33		ş. 3/25, 3/33
	[=5]		[=2]
şalışık	su birikintisi	şamşıldık	kolay kızma, kolay kırılma durumu
	ş. 29/15		ş.+tı 64/37
	[=1]		[=1]
şam	lamba, ışık	şandı-	iple sararak bağlamak
	ş. 57/29		ş.-p 77/24, 96/21
	ş.+darğa 52/40, 77/35		[=2]
	ş.+ı 89/32	şandoz	1. yarış atı
	ş.+şıl 20/21, 60/11		2. göz kamaştırıcı, güzel
	[=6]		ş.+ın 41/8
şam	namus		[=1]
	ş.+ına 77/15	şanşa-	sancı, sancılayarak ağrı yapmak
	[=1]		ş.-dı 14/7
şama	1. bir şeyin büyüklüğü, genişliği hakkında tahmin		[=1]
	2. güç, kuvvet	şanşı-	sancı, sancılayarak ağrı yapmak
	ş. 87/1		ş.-dı 53/26
	ş.+ı 86/6		
	ş.+da 16/23		

	ş.-lup 16/33, 22/12, 22/12	ş.-ılsa (şabılsa) 76/14
	ş.-p 45/2	ş.-ındırıp (şabındırıp) 61/20
	[=5]	
şanşıma	sancı	ş.-ınıp (şabınıp) 26/18, 78/14
	ş.+sı 53/28	ş.-ısıp (şabısıp) 93/31
	[=1]	
şanşuw	sancı	ş.-paq 22/30
	ş. 14/20	ş.-pas 92/15
	ş.+ğa 14/8	ş.-pay 76/11
	ş.+ınday 73/29, 73/30	ş.-payaq 3/8
	ş.+men 14/9	ş.-kan 32/14, 37/15, 38/31, 75/28, 93/22
	[=5]	ş.-kanda 76/13
şap	karnın aşağı tarafı	ş.-kanı 76/37
	ş.+ın (şabın) 13/33, 55/26, 56/29, 56/29, 73/37	ş.-kanın 14/17, 81/28
	ş.+ına (şabına) 92/39	ş.-kannan 65/15
	ş.+ınday (şabınday) 27/25	ş.-kannıñ 22/31
	ş.+ka 11/19	ş.-sa 42/35
	ş.+tan 61/34	ş.-sam 47/30
	[=9]	ş.-tı 2/22, 96/2
şap-	1. koşmak, koşturmak	ş.-tırar 20/20, 58/1
	2. kesmek, parçalamak	ş.-tırğan 44/11, 82/3
	ş.-a 19/24	ş.-tırım 6/11, 6/11, 64/8
	ş.-adı (şabadı) 75/38	ş.-tırısa 40/23
	ş.-ar (şabar) 29/20, 8/12	ş.-tırıw 27/32, 40/22
	ş.-arı (şabarı) 53/31	ş.-tırıwğa 27/30
	ş.-atın (şabatın) 91/31	ş.-uwı (şabuıwı) 11/32, 55/28
		[=43]
		şapağat
		şefaaf, merhamet
		ş.+ın 75/8
		[=1]

şapan	uzun ceket		[=1]
	ş. 2/9, 3/10, 52/31, 52/32, 53/15	şakar	kendi işini bilen çakal, gözü açık
	ş.+dar 2/29, 3/11		ş. 23/2, 31/12, 57/1
	ş.+dardın 2/39		[=3]
	ş.+ğa 3/5	şakır-	çağırarak
	ş.+nın 77/20		ş.-dı 12/3
	[=10]		ş.-gam 94/1
şapatta-	avucuyla kendi bacağına vurmak		ş.-ıp 10/27, 42/8, 57/5, 6/21, 81/9
	ş.-p 15/31		ş.-ttım 78/6
	[=1]		[=8]
şapşandık	hız, çabukluk	şakırım	km.lik mesafe
	ş.+ınan (şapşandığınan) 8/16		ş. 3/33
	[=1]		ş.+day 71/19
			[=2]
şaptırım	koşturma	şakpaç	küp
	ş. 89/37		ş. 36/32
	[=1]		[=1]
şaptırmala-	üst üste koşturmak	şakşa	hayvanın boynuzundan yapılan enfiye kurusu
	ş.-ğan 17/28		ş.+sı 83/20
	[=1]		[=1]
şak	zaman, an		
	ş. 15/17, 24/16	şaktı	sayılı, hesaplı, pek fazla değil
	ş.+ıyızda (şığıyızda) 66/19		ş. 5/6
	ş.+ı (şığı) 83/12		[=1]
	ş.+ında (şığında) 39/38, 92/17	şar et-	çığlık atmak, aniden tiksinmek
	ş.+ta 13/40		ş.- 10/35, 92/6
	ş.+tarda 75/6		[=2]
	[=8]	şara	çare
şak-	ısırmak		ş. 25/3, 34/13, 58/20, 63/38, 63/40, 63/40, 63/40, 86/28
	ş.-ıp (şığıp) 63/16		

	ş.+m 92/7		[=2]
	ş.+sı 11/5, 43/20, 84/33, 87/31	şart	şart, anlaşma
	ş.+sızdıķ 46/12, 64/37		ş. 10/10, 40/16, 61/11, 63/35, 85/22
	ş.+sızdıķķa 72/8		[=5]
	ş.+sızdıķtıņ 46/26, 72/9	şaruwa	iş
	[=18]		ş. 7/37, 78/5
şardaķ	korgan gibi, çok sayıda	şaruwabastı	[=2] meşgul, işi gücü olan
	ş. 28/7		ş. 87/33
	[=1]		[=1]
şarla-	her tarafı dolaşmak, gezmek, görmek	şaş	saç
	ş.-p 62/29		ş. 19/2, 40/38, 57/40, 87/12, 91/21
	[=1]		ş.+ıņ 17/11
şarpıs-	kavga etmek, savaşmak		ş.+ın 23/29, 29/19, 6/39, 77/22, 77/29, 86/26
	ş.-ıp 71/36		ş.+tı 23/25, 8/10
	ş.-ķanda 57/29		ş.+tıņ 24/37
	[=2]		[=15]
şarķurıp-	arama yapmak	şaş-	saçmak, etrafa dağıtmak
	ş.- 12/12		ş.-a 38/1
	[=1]		ş.-am 84/14
şarş-	yorulmak		ş.-arı 31/32
	ş.-dım 52/10		ş.-ılıp 24/37, 25/5
	ş.-ğan 68/3		ş.-ıp 38/6, 48/26, 73/23
	ş.-ğanın 42/19, 63/5, 63/6, 63/6		ş.-ķan 53/30
	ş.-p 29/37, 52/13, 72/35		[=9]
	ş.-wğa 52/20	şaş-	atın ökçesinin üst tarafındaki tüyleri
	[=10]		ş.+sımen 91/35
şarşı	kare		[=1]
	ş. 47/25, 60/17		

şaşal-	boğazın gıcıklanması ş.-ip 92/1 [=1]	şatırla-	çadırlamak, evin tepesine demir ve ağaçtan çadırın tepesi gibi ortası yüksek iki tarafı yassı örtü örtmek
şasağ	saçak ş.+1 (şasağı) 91/35 ş.+tı 72/9 [=2]	şatis-	ş.-p 89/28 [=1] karma karışık olmak
şasağta-	saçaklanmak ş.-ğanda 74/19 [=1]	şatkal	ş.-kan 83/15 [=1] argıt, derbent
şasaw	saçak, bozukluk ş. 17/7 [=1]		ş. 22/29, 22/30, 39/13 ş.+dı 42/23 ş.+dın 5/31
şasıratkı	hindiba ş. 28/26 ş.+nın 28/25, 28/33 [=3]		ş.+ğa 39/13 ş.+ındağı 37/12 [=7]
şasuw	mutlu günlerde gelinin, damadın y da başka birisinin üzerine atılan şeker ş. 38/1 [=1]	şatkal-şatkal	argıtlar, derbentler ş. 1/14, 30/29 [=1]
şatı-	gevezelemek, boş boş konuşmak ş.-p 61/5 [=1]	şatkal- şatkalın	argıtlarını, derbentlerini ş. 30/29 [=1]
şatınas-	bozuşmak, kavga etmek ş.-ip 15/13 [=1]	şawtartқан-	yaşlanmış olan, yaşlanan ş.- 39/38, 56/25, 65/31 [=3]
şatır	çadır ş. 37/7 [=1]	şaw-	(atla) koşmak, koşturmak ş.-ip 23/33, 28/12, 38/22 ş.-ippın 89/26 [=4]

şawjayla-	atın başlığından tutarak yönünü değiştirmek		ş.-dı 39/7, 58/9, 76/5, 96/26
	ş.-p 94/27		ş.-dım 73/19
	[=1]		ş.-ğan 97/25
şay	çay		ş.-ldı 58/15
	ş. 20/31, 39/19, 39/20, 48/15, 50/26, 56/39, 72/38, 75/31, 89/16, 90/2		ş.-lğan 91/10
	ş.+dan 56/17		ş.-lğanday 61/32
	ş.+day 42/26		ş.-lıp 30/39, 61/33, 66/6
	ş.+dı 38/6, 57/34, 58/8, 73/23, 73/40	şaykap-şaykap	ş.-ma 85/15
	ş.+dın 92/3		[=13]
	ş.+ğa 57/11, 57/36		tekrar tekrar çalkalamak
	ş.+ı 36/21, 58/15		ş.- 18/40
	ş.+ımen 93/36	şaytan	[=1]
	ş.+ın 38/29		şeytan
	ş.+ına 73/3		ş. 84/37
	ş.+men 74/26	şe	[=1]
	[=26]		soru eki
şayıl-	silinmek, yıkanmak	şenber	ş. 54/7
	ş.-ıp 79/20		[=1]
	[=1]		çember
şayna-	çiğnemek		ş. 2/30, 29/4, 3/4, 4/22, 48/37
	ş.-ğan 11/26		ş.+di 3/4
	ş.-ğanmen 54/14	şenjel	[=6]
	ş.-mak 26/24		çalı
	ş.-p 28/1, 64/6, 78/13, 81/32, 88/16		ş. 75/37, 76/10, 90/1, 92/5, 93/22
	ş.-rday 53/28		ş.+den 66/25, 7/39
	ş.-sıp 47/24, 60/29		ş.+derdiñ 76/18
	[=11]		ş.+di 61/3, 76/11, 76/13, 76/3, 76/7
şayka-	çalkalamak, dönme, karışmak		ş.+ge 75/33, 75/38, 75/40
			ş.+ti 92/19

	ş.+men 76/13		ş. 10/22, 22/14, 41/9
	ş.+sini 75/32, 75/33		
	[=20]		ş.+den 77/25
şegende-	sağlam olarak kapatmak		ş.+ge 17/14
	ş.-p 75/9		ş.+li 16/36, 16/37
	[=1]		ş.+m 95/24
şeger-	ertelemek		ş.+si 10/24, 37/2, 9/26
	ş.-e 80/8		ş.+sindegi 78/2
	[=1]		ş.+sine 43/3, 56/39
şegin-	çekilmek		ş.+şil 23/24
	ş.-e 37/30		[=15]
	ş.-geni 64/25	şekele-	alından vurmak, alnına giymek, alnına değmek
	ş.-ip 64/23, 78/25		ş.-p 6/13, 6/13, 6/13, 26/38, 85/2
	[=4]		ş.-tip 42/37, 53/24, 57/36, 57/37
şegirtke	çekirge		ş.-tken 7/33
	ş.+ni 13/20		[=10]
	[=1]	şekis-	kavga etmek, didikleşmek
şek	sınır		ş.-pey 49/6
	ş. 18/35		ş.-üwimizdi 49/11
	[=1]		[=2]
şek	hayvan bağırsağı	şekpen	yünden dokunmuş yağmurluk
	ş.+ti 42/1		ş. 3/15, 64/30, 67/22
	[=1]		ş.+derdi 68/27
şek-	çekmek		ş.+di 36/11, 67/14, 67/20
	ş.-ip (şegip) 75/1		ş.+ge 64/31
	ş.-ken 60/19		ş.+in 64/21
	ş.-pek 76/14		ş.+ni 11/9
	[=3]		[=10]
şekara	sınır		
	ş.+las 46/41		
	[=1]		
şeke	alın sinüsleri		

şekte-	sınırlamak, sınır koymak	Şerney	kişi ismi
	ş.-lip 68/31		ş. 36/24
	[=1]		[=1]
şelek	kova	şert-	parmakla dokunmak, parmakla vurmak
	ş. 28/39, 92/25		ş.-kende 58/26
	ş.+ine (şelegine) 92/24		[=1]
	[=3]	şeş-	çıkartmak, çözmek, soyunmak
şelpek	ince hamurun kızgın yağa konarak kızartılması, pişi		ş.-ilgenine 63/23
	ş. 16/27, 21/38		ş.-inip 42/34
	[=2]		ş.-ip 29/28, 64/21, 71/7, 79/2
şen	rütbe, makam-mevki		ş.-isken 3/34
	ş. 80/24		ş.-ti 55/21, 96/17
	ş.+di 80/27		ş.-üwge 78/36
	ş.+i 37/33		[=10]
	ş.+ine 80/24	şeşe	anne
	[=4]		ş. 63/32
şene-	birisini tenkit etmek, alaya almak		ş.+sin 34/8
	ş.-gen 43/38	şeşek	[=2]
	ş.-p 32/25		hastalık
	[=2]		ş. 28/24, 89/5, 9/35
şenewnik	işyar, makam ve mevki sahibi kimse		ş.+ke 89/17
	ş. 24/9	şeşim	[=4]
	ş.+terdiş 26/12		karar, sonuç
	ş.+terin 26/11		ş.+derge 34/4
	ş.+teriniş 24/27		ş.+ge 35/31, 42/29
	[=4]		ş.+i 34/5
şer	şer, üzüntü, dert		ş.+ine 4/31
	ş. 88/2	şet	ş.+men 93/27
	[=1]		[=6]
			kenar

	ş.+i 36/5, 61/29, 61/30		ş.-ğanın 39/32, 63/9
	ş.+in 76/8		ş.-ğanınan 60/37
	ş.+inde 26/13		ş.-ğım 95/23
	ş.+indegi 77/34		ş.-ıp 29/26, 59/31
	ş.+ine 49/7, 74/30		ş.-tıp 53/40
	ş.+inen 46/38, 59/13, 59/2		ş.-tқан 61/17
	[=11]	şınıl	[=14]
şet-şetinen	kenarından başlayıp, tümü, tamamıyla, hepsi		demirin çarpma sonucu çıkan ses
	ş. 24/25		ş.+ı 9/26
	[=1]	şınk et-	[=1]
şeviyot	(İng.) ipek kumaşın bir türü		bağırmak
	ş. 24/10		ş.- 84/21
	[=1]	şıbık	[=1]
şäli	şal		yapraksız yaş ve ince ağaç budağı
	ş. 37/39, 92/30		ş. 84/21
	ş.+men 63/35	şıbjında-	[=1]
	ş.+niñ 57/6		sabırsızlanmak, sakin olamamak
	[=4]		ş.-p 11/17
Şäwildir	Türkistan bölgesindeki bir ilin ismi	şıda-	[=1]
	ş. 61/30		dayanmak
	[=1]		ş.-p 84/22, 93/8
şäyi	ipek kumaşın bir türü	şıdam	ş.-y 75/30
	ş. 41/32, 41/32, 97/35, 97/36, 97/36		[=3]
	[=5]		sabır, dayanıklılık, tahammül
şıñır-	çığlık atmak		ş.+ı 49/30, 49/31, 8/12
	ş.-dı 59/34, 61/13, 97/27, 97/28	şıgar	ş.+ınıñ 23/19
	ş.-ğan 12/39, 97/28		[=4]
			yardımcı fiil (eyleme yapılan tahmin anlamını taşır)

	ş. 10/28, 11/22, 17/17, 26/3, 26/4, 3/33, 3/35, 30/27, 31/11, 35/25, 39/40, 45/13, 49/14, 5/9, 53/38, 69/28, 74/7, 76/15, 78/4, 78/5, 79/33, 80/12, 82/38, 9/37, 2/6, 90/27		ş.+dı 27/31 ş.+dın 12/10 ş.+ın 96/14 [=5]
	ş.-mın 60/1	şılkı-	ıslanmak, su su olmak
	ş.-sın 4/27, 4/27, 23/1, 76/12, 65/10		ş.-ğan 90/36, 92/34 ş.-tıp 37/26, 65/15 [=4]
	ş.-arsız 21/22 [=33]	şılkılda-	ıslanmak ş.-p 42/17 [=1]
şığarmın-aw	yardımcı fiil (eyleme yapılan tahmin anlamını taşır)	şım	1. çim 2. tamamen, taze
	ş.- 10/32 [=1]		ş. 2/14, 29/26, 67/31, 76/15, 89/37 [=5]
şijndik	idrar kaçırma hastalığı	şım-şım	ılık ş. 24/30, 40/17 [=2]
	ş.+ka 55/36 [=1]	şım-şımdap	hafiften, yavaş yavaş ş. 40/17 [=1]
şiji-	kaynamak, kavrulmak	şımbay	namus ş.+ına 68/31 [=1]
	ş.-ğan 42/19, 89/5 ş.-i (şiji) 13/19 [=3]	şımır	tıknaz ş.+lık 41/18 [=1]
şıla-	ezmek ş.-ğan 5 ş.-ngan 91/11 [=2]	şımır-la-	tüyleri diken diken olmak ş.-ğan 63/29 [=1]
Şılanzar	bölge ismi ş.+dağı 40/5 [=1]		
şılbur	at başlığına takılan yedek ip ş. 30/32 ş.+day 18/22		

Şımkent	Çimkent, Günay Kazakistan'da yer alan şehir	şını	cam
	ş. 6/30		ş.+law 39/5
	ş.+te 20/39		ş.+sın 35/28, 4/9
	ş.+tegi 14/12, 26/8	şınılan-	[=3]
	ş.+ten 12/34, 13/5		cama dönüşmek
	ş.+tij 41/14		ş.-ip 17/1, 25/10
	[=7]	şınjır	[=2]
şımşı-	çimdikleme		zincir
	ş.-p 83/22		ş. 62/27
	[=1]	şıntak	[=1]
şın	gerçek, doğru		el dirseği
	ş. 13/13		ş. 11/37
	ş.+ı 18/27, 31/35, 90/27, 96/33, 96/9		ş.+ı (şıntağı) 85/27, 85/34
	ş.+ımdı 21/17		ş.+ımdı (şıntağıma) 90/32
	ş.+ımen 38/16		ş.+ın (şıntağın) 61/14, 88/7
	ş.+ın 52/10		ş.+ınan (şıntağınan) 84/18, 85/9
	ş.+ına 65/20		[=8]
	[=10]	şıntakbasar	koltuğun kolu
şınaşak	serçe parmak		ş.+ına 89/22
	ş. 56/7		[=1]
	ş.+tan 72/2	şıntakta-	dirseğiyle dayanmak
	ş.+tay 36/34		ş.-ğan 11/12
	[=3]		ş.-ytın 94/32
şındap	gerçekten, ciddi olarak		[=2]
	ş. 87/39	şıpta	kamış
	[=1]		ş. 56/2
şındık	gerçek, hakikat		[=1]
	ş. 55/3	şık-	çıkmaq
	ş.+ka 53/37		ş. 10/37
	[=2]		

ş.-a (şığa) 10/23, 10/36, 12/5, 2/9, 15/13, 29/2, 37/3, 46/39, 47/6, 66/31, 91/31		ş.-kalı 8/38
ş.-aradı (şığaradı) 8/18		ş.-kâm 89/31
ş.-arda (şığarda) 7/11, 16/19, 89/15		ş.-kan 1/23, 17/35, 21/35, 25/39, 28/13, 3/37, 30/34, 51/5, 53/12, 58/32, 65/34, 71/29, 77/12, 77/18, 78/5, 79/33, 80/21, 84/40, 87/17, 87/34, 90/24, 97/3
ş.-ardı (şığardı) 41/35		ş.-kanda 68/36, 75/35, 83/16
ş.-ardım (şığardım) 62/1		ş.-kanday 2/4
ş.-arğan (şığargan) 18/33		ş.-kanın 14/11, 31/21
ş.-arğan (şığarğan) 85/13, 86/4, 89/11		ş.-kanı 62/32
ş.-arğanday (şığarğanday) 56/5		ş.-kanına 62/9
ş.-arıp (şığarıp) 9/34, 17/7, 52/8		ş.-kanşa 72/3, 91/18
ş.-armaw (şığarmaw) 24/36		ş.-tı 12/34, 14/18, 24/29, 26/13, 3/17, 35/15, 37/36, 43/33, 44/3, 5/8, 57/24, 58/8, 6/7, 60/24, 75/39, 78/17, 79/5, 80/20, 81/8, 9/25, 9/7, 90/13, 94/34
ş.-armay (şığarmay) 68/17		ş.-tıj 52/17
ş.-atın (şığatın) 17/5, 53/2		ş.-tım 60/22
ş.-ıp (şığıp) 3/26, 13/28, 18/17, 18/2, 19/37, 20/29, 24/25, 29/23, 36/4, 40/33, 44/23, 50/39, 6/21, 61/13, 65/12, 67/13, 67/16, 71/13, 92/8		[=119]
ş.-ıptı (şığıptı) 41/31	şıkı-	gagalamak
ş.-padı 95/24		ş.-p 1/15
ş.-pağan 45/14, 86/1		[=1]
ş.-pağanın 60/22	şıkşıt	kulağın alt tarafı
ş.-pağ 34/27, 47/7		ş.+ı 30/40, 48/39
ş.-pay 13/6, 28/19		ş.+ımdı 70/33
ş.-paytın 29/22, 46/8	şır	ş.+tan 39/14
		[=4]
		çepeçevre
		ş. 16/34
		[=1]

şiramıt-	benzetmek, tanır gibi olmak ş.-ıp 38/14 [=1]		ş.-padıñ 43/39 ş.-paw 48/6 ş.-tı 59/22 ş.-tıñ 43/39
şiray	insanın görünüşü, yüz hatları ş.+ı 77/16 [=1]	şıyır-	yuvarlanmak ş.-ılıp 22/12 ş.-ıp 20/28 [=2]
şırlda-	endişelenmek ş.-ydı 14/3 [=1]	şıyırla-	döndürmek ş.-p 51/5 [=1]
şırpı	ağacın kurumuş olan dalı ş. 34/25, 80/40 [=2]	şıyırşık	olduğu yerde yuvarlanmak, dönmek ş. 97/34 [=1]
şırkıra-	1. can atmak, endişelenmek 2. ağrı hissetmek ş.-ğan 94/39 ş.-ğanı 66/34 ş.-p 59/33, 97/27, 97/28 [=5]	şınkildek	sesin çok ince olarak çıkması ş. 9/28 [=1]
şırşa	çam ağacı ş.+sına 63/15 [=1]	şibiş	bir yaşına gelmiş erkek keçi ş. 88/27 ş.+in 82/30 ş.+tey 82/28 [=3]
şirt	pat diye, aniden ş. 78/2 [=1]	şiböri	çakal ş. 38/10 [=1]
şıt	baş örtüsü ş.+tı 19 [=1]	şik	aşık kemiğinin yanlama olarak çukur tarafının üste gelecek şekilde durması ş. 35/3
şıt-	(kaş için) çatmak ş.-ıp 30/13, 32/5 ş.-ılmaytın 46/11		

	[=1]		[=1]
şiki	çiğ, pişmemiş olan, kaynatılmamış olan ş. 37/24, 92/17, 96/15	şira-	sağlamlaşmak ş.-tılğan 13/16, 18/22
	[=3]		[=2]
şilde	temmuz ayı ş. 1/4, 2/1, 39/8, 46/20, 82/26, 89/1 ş.+de 1/12 ş.+men 82/26 ş.+niş 1/9, 30/6, 38/34, 39/8, 40/34, 42/39, 5/13, 57/1 ş.+si 1/26	şırağı	eti diri, hareketli, çalışkan ş. 14/24
	[=17]		[=1]
şildexana	doğumdan sonar kutlamak amacıyla eğlence düzenlenmesi ş.+ğa 41/30	şirat-	kıvırmak, geliştirmek, sağlamlaştırarak ş.-ıp 30/33
	[=1]		[=1]
şiltik	zayıf, bir et bir kemiği olan kimse ş. 51/30, 81/1	şire-	ayaklarını uzatıp şımarıkça oturmak, uzanmak, vs. ş.-nip 68/36
	[=2]		[=1]
şimayla-	karalamak, çizmek ş.-ydy 62/38	şiri-	çürümek, bozulmak, yararsız hale gelmek ş.-di 19/7 ş.-gen 28/2 ş.-idi (şiridi) 19/12 ş.-mek 19/14
	[=1]		[=4]
şimirik-	çekinmek, utanmak ş.-keni 6/36	şirik	çürük ş. 38/23, 44/1, 80/35 ş.+ke 43/38
	[=1]		[=4]
şinel	sırtında bir kat ve bir sekmeye sahip, özel bir kesim ile şekillendirilmiş askeri ceket ş.+inde 34/19	şirkew	kilise ş.+ge 7/16
			[=1]
		şirkewlet-	kilise yapmak, kilise sahibi etmek

	ş.-ip 46/22 [=1]	şol-	bakmak, gözden geçirmek
şirkin	ah (ün.) ş. 39/10 [=1]		ş.-dı 43/34 ş.-dım 89/23 ş.-ip 80/20 [=3]
şiye	bir nevi kiraza benzeyen meyve ş. 97/23 [=1]	şolak	çolak ş. 3/30, 69/38 [=2]
şiyelen-	çözülmeyecek kadar sıkı ve dolaşık bağlanmak ş.-ip 96/15 [=1]	şolji-	yatmak, uzanmak ş.-ğannan 27/6 [=1]
şiyır-	gözünün önünde bir şeyi döndürmek, yuvarlatmak ş.-ip 34/25, 35/2, 73/20 [=3]	şombal	büyük, iri, kocaman ş. 78/22 [=1]
şoñkıy-	yerinden kalkamadan kalmak, bel ağrısına yakalanmak ş.-ip 20/9 [=1]	şomıl-	yıkanmak ş.-dırgan 90/10 ş.-tıp 28/20 [=2]
şobır	sadece taşımacılık için, iş için kullanılan at ş.+dan 10/37 ş.+dı 64/11 ş.+dıñ 6/30 [=3]	şontak	topal, yamuk ş. 48/17 [=1]
şoğır	bir yere toplanan grup, toplum ş. 31/1 ş.+dıñ 31/1 [=2]	şok	yanan ateşin sönmemiş kıpkırmızı koru ş. 15/11 ş.+ka 84/15, 85/34, 88/6 ş.+tay 76/20 ş.+tı 84/31, 84/31 [=7]
		şokañda-	zıplamak ş. 26/32 ş.-wğa 26/31

	ş.-y 26/32 [=3]	şoşanda-	zıplamak, fırlamak, şımarıkça hareket etmek
şoşay	çizmenin bir türü ş. 53/16 [=1]		ş.-p 29/4, 61/4 [=2]
şoşkı	tepe ş. 40/30 ş.+ğa 5/27 ş.+nın 42/22 [=3]	şoşak	sivrice tepe, yüksek ve sivrice şeyler ş. 58/37 [=1]
şoşkıy-	dimdik ve yüksekçe olmak, dik olarak dizlerinin üzerinde oturmak ş.-ğan 57/33 ş.-ğanına 4/8 [=2]	şoşı-	korkmak, ürkmek ş.-ğan 42/2 ş.-natın 66/21 ş.-p 32/23, 43/36, 57/4, 61/17, 68/9 ş.-r 59/32 ş.-tıp 34/14 [=9]
şoşpar	çomak, baş tarafı kalın ve yuvarlak, sapı sağlam sopa ş.+şıl 13/38 [=1]	şot	dört köşe olarak yapılan ve ortasındaki ince tellere taşlar geçirilen hesap aleti ş. 7/20 [=1]
şoştık	yılıknın yelesinin arka tarafındaki sonu ve omuzunun üstü ş.+1 (şoştığı) 29/15, 29/29, 56/10 ş.+ın (şoştığın) 9/31 ş.+ına (şoştığına) 12/36 [=5]	şöğge	diken veya benzeri şeyler ş. 3/24, 63/25 ş.+nın 81/7 [=3]
şorılda-	şapur şupur ses çıkarmak ş.-tıp 73/7 [=1]	şöjim	pijam gibi şeyleri dikmek için kullanılan ucuz bir kumaş türü ş. 7/3, 7/33, 84/36 [=3]
		şök-	yığmak, tepe oluşturmak, tepe haline gelmek ş.-itip 83/22

	ş.-ken 57/27		[=5]
	[=2]	şporlı	topuklu
şökele-	dizi eğmek, oturur gibi olmak		ş. 48/28
	ş.-di 64/31, 71/13		[=1]
	ş.-gen 70/22	şuğa	çeşitli renklere boyanan yünden dokunmuş yumuşak kumaş
	ş.-p 57/33, 67/22, 97/18, 97/21, 97/19		ş. 88/36
	ş.-tıp 2/37		[=1]
	ş.-tsem 68/17	şubar	alacalı
	ş.-y 95/36		ş. 24/2, 62/27
	[=11]		ş.+lıgınan 47/39
şöl	çöl		[=3]
	ş. 30/1	şuğıla	güneşin ışını
	ş.+i 69/5		ş.+day 55/19
	ş.+in 1/2		ş.+sı 38/38
	[=3]		ş.+sınıñ 38/39
şölde-	susamak		[=3]
	ş.-genin 30/22	şulğaw	çorap
	ş.-p 43/4		ş.+dı 79/17
	ş.-ymin 69/6		ş.+ı 79/13
	[=3]		[=2]
şölmek	çökmek, içki şarap konulan kap	şunañ-şunañ	zıplamak, hareketlilik göstermek
	ş. 47/21		ş. 13/36
	[=1]		[=1]
şömiş	kepçe	şunaқ	kesik kulaklı
	ş.+ten 55/13		ş. 39/11
	[=1]		[=1]
şöp	çöp, ot	şuқи-	karıştırmak, eliyle parmağıyla dokunmak
	ş. 19/36, 49/18		ş.-ğan 9/35
	ş.+i (şöbi) 28/27		ş.-ğanmen 22/25
	ş.+in (şöbin) 90/20		
	ş.+tiñ 95/32		

	ş.-lay 49/19		ş.+dan 76/33
	ş.-p 12/22, 23/35, 57/13		ş.+nın 27/4, 27/5, 32/30
	[=6]		[=6]
şukurla-	çukurlaştırmak	şüñire-	gözün içine doğru olması, çukur olmak
	ş.-p 89/5		ş.-ygen 21/10
	[=1]		[=1]
şukşiy-	dikilerek bakmak	şüberek	kumaş parçası, bez
	ş.-a 23/16		ş.+pen 3/24
	[=1]		[=1]
şuw	gürültü, karma karışık ses	şükir	şüktür
	ş. 41/35, 77/12		ş. 40/24
	ş.+dın 26/14		ş.+şilik 12/17
	[=3]		[=2]
şuwaş	ayak kokusu	şüldirle-	aksanlı konuşmak
	ş. 79/25		ş.-genin 19/15
	ş.+tın 79/19, 79/20		[=1]
	[=3]	şüregey	ördek yavrusu
şuwıldağ	gürültü yapan kimse, toplum		ş.+ler 19/2
	ş.+ka 41/40		ş.+men 19/17
	[=1]		[=2]
şuwla-	bağırarak, ses yaparak, ortalığı karıştırmak	şürippe	tetik, tüfeğin tetiği
	ş.-p 32/18		ş. 24/1
	[=1]		ş.+ni 80/13
			ş.+sin 2/5, 69/21
şuwmağ	yumak, şiirin dörtlügenü	şüyde	[=4] boyunun arka kısmı
	ş. 12/10		ş.+si 91/12
	ş.+tın 12/10		ş.+sin 90/36
	[=2]		[=2]
Şuwra	kişi ismi	şüygin	ot, otluk
	ş. 35/25, 81/30		ş.+ine 95/29

	[=1]		t.-ip 89/2
şüyir-	kıvırmak		[=5]
	ş.-ip 18/21	tañba	simge, mühür, damga
	[=1]		t. 32/31, 41/32, 74/35
şüyirkeles-	sohbet etmek		[=3]
	ş.-etinderi 47/11		
	[=1]	tañbala-	damgalamak
şüylik-	dikleşmek, ters tutum içine girmek		t.-tıp 37/1
	ş.-ip (şüyligip) 14/20, 89/19	tañda-	[=1] seçmek
	ş.-ken 10/7		t.-p 82/33
	ş.-kendey 30/13		[=1]
	[=4]	tañdan-	şaşırmak
ta	bağlaç		t.-dı 21/25, 45/15, 48/8
	t. 22/18, 27/16, 27/37, 4/31, 40/2, 41/40, 42/22, 44/1, 44/34, 47/40, 5/2, 50/8, 57/41, 59/31, 7/9, 8/15, 81/19, 84/18, 84/19, 84/20, 85/13, 87/33, 9/36, 92/29, 94/12, 96/9		t.-ğan 15/9, 82/2 t.-ğanı 70/7, 89/9 t.-ğanım 70/25 t.-ip 23/12, 26/9, 55/36, 82/2
	[=26]		[=12]
tañ	sabah	tañdanıs	şaşkınlık
	t. 19/19, 19/22, 28/37, 35/5, 36/38, 4/32, 41/35, 43/18, 57/22, 58/21, 9/33		t.+қа 82/4
	t.+dı 10/10		[=1]
	t.+ın 73/27, 9/16	tañday	damak
	t.+ınan 1/14, 49/23		t.+ımdı 92/18 t.+ına 12/2
	[=16]		[=2]
tañ-	bağlamak	tañerten	sabah vakti
	t.-dı 3/25		t. 34/17, 35/8
	t.-ğan 90/32	tañk	[=2] sümküirme sesi
	t.-ılğan 3/35		t. 13/34
	t.-ılıp 92/17		

	[=1]	tabağ	tabak
tañk-tañk	sesli bir şekilde üst üste sümürme sesi yapmak		t. 71/17
	t.- 84/2		t.+ıñdı (tabağındı) 58/25
	[=1]		t.+ğa 71/17
tab	iz, leke		t.+tı 71/28, 71/30
	t.+ı 93/20		t.+tıñ 71/27
	[=1]		[=6]
taba	tava	tabıs-	kavuşmak, barışmak, buluşmak
	t. 71/30, 77/10		t.-atın 15/12
	[=2]		t.-pağanmen 72/12
tabala-	birisinin uğramış olduğu talihsizliğe sevinmek, alay etmek		t.-kan 12/11
	t.-p 64/28	tabıgat	tabiat, doğa
	[=1]		t. 78/25
taban	taban, ayağın alt yüzü		t.+tıñ 22/34
	t. 13/17, 18/34, 23/13, 24/39, 37/25, 48/18, 48/30, 6/12, 6/15, 78/24, 79/8, 94/1	tabıgi	doğal
	t.+ğa 62/16		t. 18/34
	t.+ı 3/37		[=1]
	t.+ımda 80/11	tabuwretka	tabure
	t.+ına 64/30, 71/12, 90/23		t.+da 27/1
	t.+ınan 12/15		[=1]
	t.+ında 3/9, 41/28, 62/27, 64/18	tağa	nal
	t.+ındağı 17		t. 34/14
	[=24]		t.+ğa 65/16
tabanastı	aniden	tağam	yemek
	t. 38/31		t.+dı 79/35
	[=1]	tağdır	keder, alın yazısı
			[=1]

	t. 38/37, 38/39, 63/13		[=1]
	t.+1 27/3, 27/4, 27/5	tağzım	hürmet
	[=6]		t. 78/37
tağı	yine		[=1]
	t. 10/3, 10/7, 14/21, 15/27, 15/36, 16/25, 18/11, 19/8, 20/5, 21/13, 21/36, 24/31, 25/18, 25/29, 28/19, 28/2, 29/19, 29/29, 30/22, 30/5, 31/6, 32/29, 34/13, 35/14, 35/29, 35/30, 36/3, 36/38, 37/10, 37/20, 4, 40/10, 40/12, 40/30, 41/24, 42/25, 42/3, 42/31, 43/36, 44/12, 45/12, 47/20, 5/6, 50/9, 51/12, 51/30, 52/23, 53/22, 55/25, 57/3, 57/32, 58/31, 58/40, 59/3, 6, 60/5, 61/13, 61/18, 62/7, 63/11, 63/3, 63/33, 64/12, 65/28, 67/10, 67/9, 68/2, 69/22, 70/28, 72/5, 73/15, 73/16, 73/17, 73/24, 74/24, 74/25, 74/28, 77/20, 78/1, 78/1, 78/3, 79/33, 79/7, 8/37, 80/10, 80/20, 80/7, 81/4, 82/16, 82/6, 83/38, 84/39, 84/6, 85/17, 85/22, 85/3, 87/23, 88/2, 88/8, 9/21, 9/32, 91/39, 92/19, 92/35, 92/35, 92/36, 92/5, 93/11, 93/17, 93/29, 93/4, 93/5, 94/4, 95/15, 95/15, 95/8, 97/11, 97/2, 97/3, 97/3	tal	1. söğüt ağacı 2. dal, parça, tane
	[=120]		t. 23/26, 49/18, 67/26, 67/27, 68/5
	yaban, barbar		t.+dın 70/10
tağı	t. 81/13		t.+ğa 68/12
	[=1]	tal-	t.+ınan 6/40
	talim, örnek		[=8]
tağılım	t.+1 62/33		1. dalmak, gücü azalmak
			2. bayılmak
			t.-dı 38/16, 81/16, 96/37
			t.-ğan 38/33
			t.-ıp 4/4, 54/4, 59/13, 62/36
		talağ	[=8]
			evli çiftlerin ayrılması
			t. 37/9
			[=1]
		talas-	dalaşmak, kavga etmek, münakaşa etmek
			t.-қан 15/30, 18/16
			t.-tırıwға 52/12
			t.-uw 15/34
			[=4]
		talay	defalarca
			t. 13/27, 15/20, 32/24, 35/2, 39/36, 39/36, 39/37, 41/1, 5/19, 50/7, 52/33,

	53/7, 6/32, 71/19, 81/23		t.-dım 50/36
	[=15]		[=1]
talay-talay	çok defa	tamağ	boğaz
	t. 52/16		t.+1 (tamağı) 30/2, 44/12
	[=1]		t.+ın (tamağın) 10/4, 18/7
talma-	yavaş yavaş tadını alarak yemek ya da içmek	tamağ	[=4]
	t.-p 11/23, 20/8		yemek
	[=2]		t. 79/30
talpın-	çabalamak		t.+1 (tamağı) 16/8
	t.-a 95/25		t.+ka 42/26
	t.-ıp 97/2		[=3]
	[=2]	tamağta-	boğazlamak
talқан	kavrulmuş buğday veya darının öğütülmesiyle elde edilen un		t.-wğa 59/15
	t. 56/36, 66/15, 70/20	tamaşa	[=1]
	[=3]		eğlence, enteresan olan şey
taltay-	iki bacağı iki tarafa açmak	tamaşala-	t.+day 90/30
	t.-a 55/35		[=1]
	[=1]		izlemek
tam	ev	tamır	t.-p 48/36
	t. 37/7		[=1]
	[=1]		damar
tam-	damlamak		t. 12/39, 77/24, 77/26, 78/2, 81/25
	t.-ar 90/20		t.+dı 77/30
	t.-atın 61/30		t.+1 56/9, 7/25
	t.-ğan 43/26		t.+ını 13/8
	t.-ızar 40/1	tamırla-	t.+ları 10/22
	[=4]		[=10]
tamamda-	tamamlamak, bitirmek		köküne inmek, araştırmak
			t.-p 47/27, 73/9
			t.-wğa 74/25

	[=3]		t.+dan 85/27, 88/7
tamırlan-	damar gibi çoğalmak, karışık olmak		t.+ğa 84/10, 84/19, 84/22, 85/10
	t.-ıp 83/15		[=7]
	[=1]	tanı-	tanımak, bilmek, öğrenmek
tamız	temmuz		t.-dım 23/35, 70/19
	t.+dın 13/19		t.-ğanın 75/25
	[=1]		t.-i 36/15, 53/39
tamız-	damlatmak		t.-idi (tanıdı) 29/1, 36/17, 59/1, 62/25
	t.-ıp 2/38		t.-p 10/36, 6/15, 50/36, 75/25, 96/3
	[=1]		
tamşı	damla		t.-mas 18/35
	t. 18/12		t.-sқан 7/38
	[=1]		t.-tadı 14/8
tana	dana, bir yaşına gelmiş sığır		t.-tıp 17/26, 23/3
	t.+day 80/21		t.-tpadı 87/27
	[=1]		t.-tuwı 13/17
tanaw	burun		t.-uwğa (tanuwğa) 7/14
	t. 16/26, 18/21		t.-ydı 5/15
	t.+dağı 64/15		[=23]
	t.+ğa 83/34, 84/1	tanıtқан-dı	öğretmişti, göstermişti
	t.+ı 2/13, 77/19		t.- 58/3
	t.+ıma 95/29		[=1]
	t.+ın 5/17, 7/35	tanıs	tanıdık
	t.+ına 28/8, 64/3, 83/23		t. 13/28, 19/29, 65/11
	[=13]		t.+tan 13/28
tanawra-	nefes nefese kalmak		t.+tı 65/20
	t.-p 60/24		[=5]
	[=1]	tanıt-	göstermek
tandır	tandır, büyük soba		t.-ıp 1/7
	t.+dağı 84/29		[=1]

tantı-	lüzumsuz şeyler konuşmak	t.-ışkan (tabışkan) 14/9
	t.-ğandı 50/5	t.-ışkanday (tabışkanday) 7/38
	t.-isın (tantısın) 82/25	t.-padı 65/26
	t.-p 61/5	t.-padık 87/12
	[=3]	t.-pağanday 81/28
tap bol-	bir olayla karşılaşmak	t.-pağanımızğa 72/6
	t. 26/36	t.-pay 3/40, 87/9
	[=1]	t.-kan 11/35, 62/21, 82/10
tap-tap	ters konuşmak	t.-kanda 18/18
	t.- 68/35	t.-kanı 19/33
	[=1]	t.-kanın 45/22
tap-	bulmak	t.-kanına 12/17, 73/26, 83/3
	t. 79/33	t.-sa 65/35
	t.-a (taba) 25/9, 30/26, 41/20, 6/3, 66/18, 77/37	t.-sın 16/7
	t.-adı (tabadı) 20/20, 88/34	t.-tı 14/38, 35/29, 52/12, 56/20
	t.-ar (tabar) 69/15	t.-tırğan 91/39
	t.-ıla (tabıla) 15/14, 29/10	t.-uwı (tabuwı) 74/18
	t.-ılatın (tabılatın) 12/25	t.-uwğa (tabuwğa) 18/1
	t.-ılar (tabılar) 29/10, 6/40	[=49]
	t.-ıldı (tabıldı) 4/35	tapa-tal tüs
	t.-ılmas (tabılmas) 84/39	güneşin tam tepeye yükseldiği vakit
	t.-ılmaşka (tabılmaşka) 72/39	t. 6/9, 19/34, 53/14
	t.-ılmaytın (tabılmaytın) 8/23	[=3]
	t.-ılsa (tabılsa) 16/9	tapanşa
	t.-ıp (tawıp) 3/5, 60/13	tabanca
	t.-ıptı (tawıptı) 83/5	t. 83/33, 85/33, 87/21, 87/22, 87/22, 87/22
		t.+nı 85/36, 87/25, 87/35
		t.+nıy 83/31
		[=10]

tapıraç	yeni yürümeye başlayan deve yavrusunun yürüyüşü gibi yürümek		t. 13/29, 79/24, 82/31 [=3]
	t. 93/11 [=1]	taçım	baldır t. 29/28, 80/29 t.+ğa 33/15, 88/23
tapsır-	vermek, teslim etmek, emanet etmek		t.+ına 30/35, 46/23, 91/30 t.+ınan 88/29 t.+ınday 70/9 t.+nan 95/36 [=10]
	t.- 16/6 t.-dı 42/31 t.-dım 71/10 t.-ıp 51/28 [=4]	taçımbostıç	at üzerindeyken ayaklarının sağlam tutamamak t. 68/36 [=1]
tapta-	ayağıyla basıp geçmek		
	t.-lğan 33/32 t.-p 87/3 [=2]	taçımnda-	1. bir atı iyice kendine tahsis etmek 2. takip etmek, peşini bırakmamak
taç-taç	at ayağının sesi		t.-ğan 31/6 t.-p 73/10 [=2]
	t. 3/28 [=1]	taçımtaçıla-	ata binmeyi yadırgamak t.-nıp 72/35 [=1]
taç-	takmak, asmak		
	t.-nıp (taçınıp) 2/34 t.-ıp (taçıp) 46/36 t.-қан 61/19, 74/12, 81/35 [=5]	taçır	düz yer t.+ğa 79/32 t.+ına 35/2 [=2]
taça-	yan yana koymak		
	t.-p 44/34 [=1]	taçıya	takke t.+lı 23/9 t.+men 65/28
taçilet	karakter		
	t. 15/34, 24/22 [=2]		
taçilettes	benzer		

	t.+sımen 65/22		t. 80/6
	[=3]		[=1]
tahtay	tahta	tarazı	terazi
	t. 6/18		t.+ğa 9/4
	[=1]		[=1]
taķuwa	dindar	tarıday	darı kadar, küçük
	t. 73/25		t. 5/33
	[=1]		[=1]
tar	dar	tarıl-	daralmak
	t. 40/37		t.-tadı 28/8
	[=1]		[=1]
tarandıķ	barbarlık	tarlıĝm-ay	(hayatın, zamanın) darlıĝıdır
	t. 23/4		t. 35/4
	[=1]		[=1]
tara-	taramak, daĝıtmak, saymak, tek tek analize etmek	tarmaķ	satır
	t.-dı 23/30		t. 12/11, 12/7
	t.-ĝanday 93/32	tarpaņ	havalı, kuvvetli
	t.-tıp 31/4, 48/2, 62/11, 67/5		t. 60/29
	t.-ttı 23/3		[=1]
	t.-ydı 47/40	tarpı-	saldırmak, gücenmek
	[=8]		t.-itın (tarpitın) 59/27
taram-taram	parça parça		[=1]
	t. 87/32, 87/40	tars	yansıma sözcük (vurmak, kırmak, düşürmek)
	[=2]		t. 6/10, 6/12, 60/30, 83/23, 92/33
tarap	taraf		[=5]
	t.+ınan 3/11, 34/4	tars-tars	silah sesi
	[=2]		t. 1/15
tarak	tarak		[=1]
	t. 17/11		
	[=1]		
taraw	bölüm		

tart-	çekmek	t.+ı 60/18
	t. 46/35	t.+ıñ 41/34
	t.-a 65/16	t.+ına 6/7, 8/22
	t.-adı 30/1	t.+ınday 74/17
	t.-ar 15/17, 15/20, 69/22	t.+pen 30/28
	t.-arday 87/25	t.+ka 3/28, 5/4, 78/24, 86/10, 87/6
	t.-ınıp 90/13	t.+tı 85/1, 88/20
	t.-ıp 10/10, 25/33, 27/31, 27/34, 29/12, 29/26, 29/35, 3/25, 31/22, 40/17, 5/40, 52/32, 52/33, 58/39, 69/33, 69/33, 7/29, 79/13, 81/21, 94/8	t.+tıñ 42/19, 76/10, 88/21
	t.-kan 29/13, 38/10, 39/38, 40/9, 48/39, 58/2, 65/31, 69/22, 74/34, 74/36, 79/19, 89/33	[=40]
	t.-kanday 16/25	tasa köşe, kimseye gözükmeyen yer
	t.-kannıñ 56/25	t. 25/36
	t.-sañ 61/30	t.+ğa 60/22
	t.-tı 2/18, 20/30, 22/10, 32/25, 70/16, 79/18, 95/24, 95/28	[=2]
	[=51]	tasala- saklamak, gizlemek
tartpa	çekmece	t.-r 26/29
	t. 37/24	[=1]
	t.+nı 29/13, 29/28	taşınkıra- taşmak, övünmek
	t.+sın 96/18	t.-p 25/7
	[=4]	[=1]
tas	taş	tası- taşmak, yükselmek
	t. 11/39, 11/39, 11/40, 12/16, 12/19, 12/19, 14/35, 2/15, 2/36, 25/8, 3/31, 3/37, 30/12, 30/31, 30/9, 33/1, 4/3, 42/12, 69/16, 76/10, 79/32, 8/7, 81/31, 96/23	t.-ğanda 85/29
		t.-ğanına 48/31
		t.-p 11/32
		[=3]
		tasır atın ayak sesi
		t.+ın 3/29
		[=1]
		taskeşüw zorluk, problem
		t.+in 38/36
		[=1]

taskeşti	zor, problemlı, savaşlı	t.-m 91/26
	t. 8/4	t.-mağanına 8/26
	[=1]	t.-mas 57/21
taspa	işlenmiş, tıysız deriden dilimlenmiş kayış	t.-may 35/1, 72/1
	t.+day 77/23	t.-lıp 49/34
	[=1]	t.-p 11/34, 17/19, 21/16, 32/7, 36/11, 47/15, 56/36, 57/23, 58/31, 60/22, 68/24, 70/34, 71/31, 72/38, 74/4, 76/9, 82/6, 87/36, 88/32, 89/3, 92/31, 96/22
taspiķ	tesbih	t.-rday 78/13
	t.+tan 39/17	
	[=1]	
taşkın	taşkın	t.-rın 32/22
	t. 55/18	t.-sa 96/21
	t.+day 78/27	t.-w 69/1, 69/1, 76/7
	[=2]	
tasta-	bırakmak, atmak, bbri Şeyi bir yere koymak	t.-wđa 55/22
	t. 87/17, 87/18	t.-y 2/20, 23/25, 60/4, 76/1, 77/3, 86/19, 96/18
	t.-dı 26/18, 28/22, 38/7, 45/31, 50/18, 73/21, 73/23, 82/16, 82/5, 83/23, 84/2, 84/36, 86/10, 96/14	t.-ydı 22/29, 24/4, 46/41
	t.-dım 71/34, 74/26, 74/30, 92/7	[=82]
	t.-đam 94/34	tastala- dizmek
	t.-đan 16/38, 41/32, 59/24, 69/38, 7/11, 78/24, 81/26, 93/8	t.-p 67/6
	t.-đanda 89/8, 93/9	[=1]
	t.-đanday 77/23	Taşken Taşkent Şehri
	t.-đanı 62/37	t.+demisiğ 20/38
	t.-đanın 96/23	t.+ge 73/35
	t.-đanına 56/26	t.+niğ 73/36
	t.-đasın 43/2	[=3]
	t.-đısı 46/27	Taşkent Taşkent
		t. 2/8, 22/3, 33/12, 48/35
		t.+ke 13/28, 32/7, 35/9, 4/28, 46/29, 60/6, 7/36, 71/19, 72/27, 90/37

	t.+tegi 3, 8/27	tawsıl-	bitmek
	t.+ten 7/11		t.-ğan 49/31, 60/40
	t.+tiñ 23/13, 35/12, 35/18, 52/39, 6/20, 77/34		t.-ğasın 49/31
	[=23]	tay	[=3]
tat-	tadına bakmak		tay, at yavrusu
	t.- 37/1		t. 16/24, 34/11, 34/11, 40/5, 57/13, 64/8, 89/37, 92/23
	t.-a 28/28		t.+dıñ 92/25
	t.-ayın 80/15		t.+ğa 32/31, 74/35
	t.-ıp 11/23		[=11]
	t.-қан 42/21	taylıtayağına	tümüyle
	t.-қанım 25/40		t. 50/32
	[=6]		[=1]
taw	dağ	tay-	1. kaymak
	t. 19/31, 2/31, 25/31, 28/29, 3/37, 6/12, 61/31, 74/3, 8/22, 82/24, 83/17		2. kararını değiştirmek
	t.+dan 28/31		t.-dırıp 30/25
	t.+dıñ 1/6, 36/27, 58/35, 58/35, 67/33		t.-ğan 80/38, 87/2
	t.+ğa 2/13		t.-ıp 59/30, 60/21
	t.+ınıñ 81/13		t.-sam 85/21
	[=19]	tayan-	[=6]
taw-	bulmak		dayanmak, dayanarak durmak
	t.-ıp 18/32, 3/9, 40/14, 41/40, 53/2, 65/6		t.-ıp 14/26, 58/34
	[=6]	tayaқ	[=2]
tawıқ	tavuk		değnek, boston
	t.+tay 47/5, 60/19		t. 50/6, 50/8, 51/10, 51/9, 64/27, 91/26
	[=2]		t.+ıñ (tayağıñ) 49/25
tawıs-	bitirmek		t.+ın (tayağıñ) 60/21
	t.-қанда 62/32		t.+ına (tayağına) 94/2
	[=1]		t.+қа 60/10, 63/35

	[=11]		[=3]
tayın-	çekinmek	taza	temiz
	t.-baydı 47/10		t. 11/6, 14/34,
	t.-bayınday 26/25		32/22, 84/3, 9/37,
	[=2]		96/34
tayız	derin değil	tazar-	[=6]
	t. 20/23		temizlemek
	[=1]		t.-ıp 78/31
taylak	bir yaşındaki deve yavrusu	tazı	[=1]
	t.+şa 19/5		av köpeği
	[=1]		t. 13/26, 66/30
taypal-	sakinleşmek		t.+day 26/21, 36/15
	t.-ıp 44/34	tazkara	[=4]
	[=1]		kara akbaba
taypala-	üst üste yağdırmak		t. 43/34
	t.-p 52/24	te	[=1]
	[=1]		bağlaç
taypağ	küçük		t. 2/7, 27/17, 30/16,
	t. 83/20		38/22, 39/27, 39/33,
	[=1]		39/33, 40/22, 41/34,
taykağsı-	sert konuşmak		45/14, 49/39, 51/1,
	t.-ğan 48/30	teğ	51/21, 61/20, 71/26,
	[=1]		73/10, 89/21, 89/30,
taykı	küçük, sınırlı		93/25
	t. 20/23, 54/20,		[=19]
	92/11	teğbil	eşit
	[=3]		t. 31/27, 74/36
taysakta-	çekinmek		t.+di 67/37
	t.-y 23/38, 73/38		[=3]
	[=2]		çil, alacalı noktalar
taz	kel, saçlı olmayan		t. 6/38
	t. 38/9, 43/37, 43/40	teğde-	[=1]
			eşitlemek
		teğdik	t.-p 32/1
			[=1]
			eşitlik

	t.+in (teñdigin) 20/18, 54/39		t.-lip 51/1
	t.+ti 54/40		t.-w 66/18
	[=3]		t.-wden 51/2
teñestir-	karşılaştırmak		t.-wi 51/1
	t.-er 51/20	tek	[=6]
	[=1]		soy, kök
teñew	benzetme		t. 18/16, 26/31, 48/30, 49/15, 51/38, 68/30, 81/10, 82/29
	t.+ge 22/38		t.+inde (teginde) 44/1
	[=1]		t.+ine (teginde) 80/24
teñsel-	sallanmak		t.+siz 32/3
	t.-ip 14/26, 97/25, 97/26, 97/26		t.+sizge 53/36
	[=4]		t.+ti 53/33
tegene	ağaçtan, demirden, teneke veya camdan yapılan büyük tencere		t.+tiniñ 53/37
	t. 34/12, 80/31	tek-	[=14]
	t.+de 1/20		dikmek
	t.+ge 43/1		t.-ken 56/1
	[=4]	teke	[=1]
tegeş	büyük tencere		erkek keçi
	t.+ke 69/7		t. 38/10
	[=1]		t.+si 38/11
tegewrin	hız, güç, kuvvet	tekejäwmit	[=2]
	t.+di 81/38		Türkmenistan'dan dağılan asil yıldı çeşidi
	[=1]		t. 35/18
tegin	parasız, boş, karşılıksız	tekemet	[=1]
	t. 83/34		halı, duvar halısı
	[=1]		t. 12/22, 48/20
teje-	durdurmak		t.+ke 17/2, 48/28
	t.-di 95/26		t.+ti 20/29
	t.-gen 27/35		t.+tiñ 26/38

	[=6]		t. 34/16, 4/17, 94/26, 94/29
teketires	kavga, rekabet		t.+niņ 46/8
	t.+te 15/22		[=5]
	[=1]	temir	demir, sert
tekirek	atın bir ayarda yürümeden yürüyüşünü bozması		t. 19/38, 27/29, 28/11, 36/19, 74/33, 75/10
	t.+ke 93/11		[=6]
	[=1]	tentire-	dolaşmak, geçim sağlamak amacıyla rasgele gezmek
tekirekte-	yürüyüşünü bozmak, şaşırmaq		t.-p 8/25
	t.-gen 51/2		[=1]
	t.-p 47/16	tep-	ayakla vurmak, dövmek
	t.-wi 11/34		t.-inip (tebinip) 25/29
	[=3]		t.-ip (tewip) 14/13, 18/27, 29/26, 52/27, 87/15
tekşele-	kat kat ederek, düzgün olarak yığmak		t.-ken 1/3, 13, 33/2, 55/19, 58/25, 67/17
	t.-p 46/34		t.-kendey 1/11
	[=1]		t.-keni 86/35
tekti	soylu		t.-kenine 26/13
	t.+lerdiņ 8/27		t.-peske 86/27
	t.+niņ 32/4		t.-ti 43/3, 92/4
	[=2]		t.-tik 40/37
telmir-	hep bakmak, hep gözlerini dikmek		[=19]
	t.-di 16/24	teperiş	eziyet, zorluk
	t.-gen 59/26		t.+im 70/24
	t.-ip 43/21, 66/29		[=1]
	[=4]	tepki	1. ayakla vurulan darbe
telpek	takkenin bir çeşidi		2. eziyet, baskı
	t.+imen (telpegimen) 92/34		t.+ge 70/24
	[=1]		[=1]
temeki	sigara		

tepsin-	sinirlenmek, kızmak	terge-	sorgulamak, sorguya çekmek
	t.-ip 66/18		t.-wge 68/8
	[=1]		[=1]
ter	ter	tergewşi	sorguyu yürüten kimse
	t. 20/2, 21/35, 28/15, 37/3, 43/3, 59/22, 90/36, 92/34, 94/16, 94/21		t. 8/37
	t.+di 82/5, 86/5, 89/3	teri	deri
	t.+diki 29/12		t.+dey 18/17
	t.+ge 82/32, 91/11		t.+si 43/37
	t.+in 28/13, 28/30, 79/22		t.+sin 29/15, 31/7, 48/39
	[=19]		[=5]
terşen	çok terleyen kimse	teris	ters
	t. 42/18		t. 34/15, 44/22, 55/14, 74/3
	[=1]		[=4]
ter-	ufak şeyleri tek tek toplamak	terisken	arpacık, göz hastalığı
	t.-ip 68/29		t.+dey 53/12
	[=1]		[=1]
tereş	derin	terişkaşpay	ters
	t. 18/40, 31/30		t. 65/33
	t.+inen 21/12		[=1]
	[=3]	terle-	terlemek
terek	ağacın bir türü		t. 94/17, 94/17
	t. 49/35		t.-diş 94/16
	t.+tiş 90/39		t.-p 28/13
	[=2]		t.-y 26/19, 94/15
tereze	pencere		[=6]
	t. 51/20	tersin-	terlemek
	t.+den 48/19		t.-etin 8/9
	t.+niş 20/17, 54/38		[=1]
	[=4]	terşi-	hafif terlemek

	t.-gen 14/35	täj	taç
	[=1]		t.+i 15/28
tes-	delmek, deşmek		[=1]
	t.-etin 45/17, 45/17	täjikeles-	şakalaşmak
	t.-ip 48/1, 48/39, 83/28		t.-e 14/2
	t.-ken 19/5, 83/16		[=1]
	t.-se 44/6, 87/15	täk-täktep	ağzından söz almaya çalışmak
	t.-tirüw 42/28		t.- 32/32
	t.-üwdi 42/30		[=1]
	[=11]	tälkek	alay
tesik	delik, deşik		t.+in (tälkegin) 62/18
	t.+i (tesigi) 28/4		[=1]
	t.+ke 28/23	tämpekey	kısa, kısa boylu
	t.+ten 64/22		t. 39/21
	[=3]		[=1]
tesil-	gözleriyle delecekmişçesine bakmak, uzun uzun bakmak	tän	vücut, ten
	t.-e 39/3, 39/3		t. 23/10, 23/10
	t.-genge 23/37		t.+ge 68/3
	t.-ip 38/12, 38/16, 91/36, 96/32		t.+iñniñ 79/33
	[=7]		t.+im 93/29
tez	hızlı		t.+ine 24/22
	t. 14/15, 17/31, 26/26, 69/15, 92/27, 93/28	täptište-	[=6]
	[=6]		bir şeyi etrafıca bakarak tetkik etmek
tezek	tezek		t.-di 75/35
	t. 28/7, 28/8, 47/15		t.-p 21/27
	t.+ke 44/24, 60/17	tärbiye	[=2]
	t.+ten 66/15		terbiye, ahlâk
	t.+tiñ 64/3, 64/5		t.+si 17/16
	[=8]		t.+sinde 14/26
			[=2]

t�ariz	benzer, gibi t.+di 74/19, 75/27 t.+inen 18/33 [=3]	t�atti	tatlı, Şeker t. 10/38 [=1]
t�artip	terbiye t. 41/22 [=1]	t�attilik	lazım olma durumu, sevimsizlik t.+ine (t�attiliğine) 14/5 [=1]
t�aŐtek	k�uŐuk, k�uŐuk boylu t.+tiğ 27/14 [=1]	t�awlik	yirmi d�ort saatlik vakit t. 19/23, 41/23, 75/20 [=3]
t�aŐtiy-	k�uŐuk boyuyla hareket etmek t.-ip 27/11 [=1]	t�ayiri	(�n.) beğenmemek, memnun olmamak ifadesi t. 38/4 [=1]
t�ate	gka. baba t. 10/25, 10/31, 66/19, 66/25, 66/3, 70/36 t.+Đ 94/20 t.+m 49/20, 49/32, 59/31, 70/22, 71/5, 71/6, 73/3, 76/39, 93/2 t.+mdi 52/23, 93/3 t.+me 70/34, 72/28 t.+miz 94/20 t.+mniğ 73/18, 73/5, 90/7, 91/8 t.+si 10/13, 10/20, 13/32, 14/10, 16/19 t.+sin 60/14, 62/26 t.+sine 30/23, 46/15 t.+sinen 30/25 t.+siniğ 12/22, 14/39, 25/32, 60/11, 60/14, 60/16, 61/2, 62/16, 62/24 [=44]	t�aykele-	aŐıĐın dik durunca biraz yassı olan tarafıyla d�uŐmesi, aşık oyununda kazanmak anlamına gelir. t.-tken 35/3 [=1]
		t�aytik	g�rg�s�z, sevimsiz t. 29/14, 29/28 [=2]
		t�aytik-t�alpiŐ	terbiyesiz, Őımarık t. 82/7 [=1]
		t�ığ	diğe t. 2/18, 28/30 [=2]
		t�ığda-	dinlemek t. 25/40 t.-Đanmen 17/21

	t.-sağ 51/36		[=5]
	t.-sın 34/34	tınış	konfor, sessizlik
	t.-tқан 60/8		t.+ı 61/32
	t.-y 54/32		[=1]
	[=6]	tınışı-	dinmek, sakinleşmek, rahatlık bulmak
tıñқи-	ağzına kadar doyarak rahatlamak, şişmek		t.-ğan 61/16
	t.-ğan 35/34		t.-ğanday 42/10
	[=1]		t.-uw (tınşuw) 19/33
tıǵıl-	saklanmak		t.-uwınan (tınşuwınan) 89/16
	t.-ğan 32/8		t.-ytın 1/4
	[=1]		[=5]
tıǵırşıқтай	diñç, toplu		[=5]
	t. 64/38	tıpırşı-	kıpırdamak, sabırsızlanmak, endişelenmek
	[=1]		t.-ğanın 77/32
tım-tırқау	darma dağınık, çil yavrusu gibi dağılmış		[=1]
	t. 2/5	tıқ-	saklamak, bir yere sokmak
	[=1]		t.-ılғанда (tıǵılғанда) 67/7
tımıқ	temiz		t.-ılғанına (tıǵılғанına) 23/4
	t. 1/14		t.-ılıп (tıǵılıп) 2/36, 46/28, 50/10, 87/33, 96/34
	[=1]		t.-ılsaң (tıǵılsaң) 6/5
tın-	dinmek		t.-ıp (tıǵıp) 28/20, 53/30, 85/36
	t.-ğan 60/1		t.-palap 18/20
	t.-şıdı 3/39		t.-қан 5/9
	[=2]		t.-қандау 28/8
tındırımды	çalışkan, işini tamamlayan		t.-қанın 47/22
	t. 36/14		t.-қızdı 68/2
	[=1]		t.-tı 94/29
tınıs	nefes		
	t. 12/35, 28/8, 51/12, 74/26, 91/27		

	[=17]	tısta-	kaplamak
tıkır	tıkırtı		t.-ğan 35/34
	t. 11/9, 2/14, 91/35		[=1]
	[=3]	tışkan	fare
tıkırşı-	sabırsızlanmak, kıpırdamak		t.+ğa 45/6
	t.-ğan 81/33		t.+nıñ 45/7
	[=1]		[=2]
tırbık	zayıf	tıy-	müsaade etmemek, yaptırmamak, durdurmak
	t. 76/7		t.-ılıp 11/31
	[=1]		t.-ıp 33/31, 4/37
tırıs-	tırsmak		t.-mastay 4/23
	t.-a 52/28		[=4]
	t.-padı 23/29	tız et-	sızlamak
	[=2]		t.- 97/26
tırmıs-	teşebbüs etmek, gayret etmek		[=1]
	t.-ıp 2/23	tızıl-da-	sızlamak, acıamak
	[=1]		t.-p 80/37
tırna-	tırnamak		[=1]
	t.-p 69/33	tızıl-dağ	sabırsızca hareket eden kimse
	[=1]		t. 91/31
tırnağ	tırnak		[=1]
	t.+ımen (tırnağımen) 27/34	ti-	deymek, dokunmak
	t.+ın (tırnağın) 35/41, 45/4, 72/17		t.-di 93/19
	t.+ına (tırnağına) 72/23		t.-gen 12/31, 14/18, 36/19, 46/21, 49/9, 54/23, 59/30, 68/12, 78/14
	t.+tı 72/20		t.-gendegidey 27/29
	[=6]		t.-gendey 88/13
tırsi-	şişmek		t.-genin 59/28
	t.-ğan 11/3		t.-gizgem 48/33
	t.-tıp 43/22		t.-megan 47/29
	[=2]		

	t.-mek 76/19		[=9]
	t.-mep 74/21	tikte-	diklemek, dik yerleştirmek
	t.-mepti 95/29		t.-p 23/37
	t.-mes 84/21		[=1]
	t.-mesi 32/30	til	dil
	t.-meste 87/8		t. 18, 25/6, 25/6, 48/33, 59/8, 72/3, 72/6
	t.-se 1/22, 44/16, 44/4		t.+den 72/11
tigis	[=24]		t.+diñ 53/35
	dikiş		t.+ge 10/13, 3/11
	t. 41/9		t.+i 14/33, 18/18, 46/24, 49/38, 62/38
	t.+i 42/32		t.+iñdi 88/33
tik	[=2]		t.+iñiz 54/40
	dik		t.+imdi 70/29
	t. 43/30, 50/26, 55/9, 70/27		t.+in 26/22
tik-	[=4]		[=20]
	dikmek	til-	delmek
	t.-ip (tigip) 44/12, 50/2, 67/11		t.-gen 77/23
	t.-ken 36/9, 63/25		t.-inbegen 51/16
	t.-kizdi 41/38		t.-ip 32/15, 78/24
	t.-ti 29/21, 54/9		[=4]
	t.-üwli (tigüwli) 33/14	tile-	dilemek
tiksin-	[=9]		t.-gende 71/2
	tiksinmek		t.-geni 37/12
	t.-di 44/27		t.-nip 79/3
	t.-edi 12/28		t.-p 17/24
	t.-er 49/37		[=4]
	t.-gen 2/17	tilek	dilek
	t.-gendey 50/4		t. 92/13
	t.-geni 3/26		t.+iñ (tilegiñ) 59/6, 66/1
	t.-ip 10/3, 57/26, 63/30		

	t.+imdi (tilegimdi) 96/24	tipti	bile (bağlaç)
	[=4]		t. 62/26, 70/24, 81/29
tilersek	hayvanın arka bacağının büküldüğü yer	tire-	[=3] diremek, bir şeyi yıkılmaması için dayanak koymak
	t. 24/10		t.-ldi 78/25
	t.+ke 78/23		t.-p 23/15, 48/9, 55/18, 62/35
	[=2]		t.-rdey 3/7
tilersekte-	bükmek		t.-rin 39/26
	t.-p 26/20, 26/20		t.-spese 26/27
	[=2]		[=8]
tilmaş	çevirmen, tercüman	tiri	diri, canlı
	t. 21/37, 21/37, 62/39		t. 62/15, 62/40
	t.+tık 26/8		t.+de 84/12
	t.+tıktan 26/15		t.+dey 51/6, 68/33, 76/34
	[=5]		[=6]
tilşele-	delmek, parçalamak	tirlik	yaşam
	t.-p 1/4		t. 24/34, 38/30, 43/40, 47/26, 60/40, 68/27, 71/35, 75/1, 77/36
	[=1]		t.+i (tirliği) 41/36
tilşile- (<tilşele)	delmek, parçalamak		t.+im (tirliğim) 46/2
	t.-tip 46/20		t.+inen (tirliğin)
	[=1]		18/31
tint-	arama yapmak		t.+tey 24/34
	t.-ip 5/8		t.+ti 61/11
	[=1]		t.+tiş 77/37, 94/33
tintkile-	tek tek aramak,		[=16]
	t.-p 58/13	tirsek	dirsek
	t.-wge 25/37		t. 75/28
	[=2]		t.+i (tirsegi) 92/13
tipık	küçük		t.+in (tirsegin) 8/5
	t. 15/21		
	[=1]		

	t.+tegi 64/15 [=4]	titıkta-	yorulmak, bitkin hale gelmek
tirsekte-	dirseğinden tutmak, yakalamak		t.-ğanına 15/21 [=1]
	t.-gen 13/31 [=1]	titire-	titirmek
tis	diş		t.-p 7/21 t.-tip 19/32 [=2]
	t. 32/27, 59/8, 60/34, 68/11, 94/9, 95/29	tiy-	değmek, dokunmak
	t.+i 3/39, 51/12, 59/11, 59/13		t.-edi 6/13, 44/5
	t.+iñiz 54/40		t.-er 59/20, 76/18, 87/8, 88/11
	t.+imen 96/17		t.-gen 3/28
	t.+imniñ 97/14		t.-ip 27/37, 41/6, 6/13, 76/26
	t.+in 49/19, 93/13		t.-meste 59/21, 88/11
	t.+ine 3/39, 49/34		t.-mey 3/39 [=14]
	t.+iniñ 49/27, 59/12, 59/15	tiyekşe	düğme
	t.+teri 57/14		t.+sin 45/27 [=1]
	t.+ti 72/2	tiyis	lazım, zorunlu
	t.+tiñ 59/36 [=23]		t. 41/16 [=1]
tiste-	ısırmak	tiyis-	didikleme, rahatsız etmek
	t.-geni 57/37		t.-ip 10/19, 40/12 [=2]
	t.-p 73/20	tiz-	dizmek
	t.-ydi 57/37 [=3]		t.-e 14/20
tisten-	kin tutmak		t.-eyin 14/20
	t.-e 70/29		t.-gen 32/16
	t.-gende 54/35		t.-genim 74/9
	t.-genin 21/6		t.-ilgenine 45/15
	t.-ip 61/14 [=4]		

	t.-ip 86/6		[=14]
	t.-üw 17/37	to	(Rus. то) aksi takdirde
tize	[=7] diz		t. 58/12 [=1]
	t. 13/25, 39/1, 40/25, 41/16, 52/39, 60/28, 97/22	toğazı-	hafif üşümek
	t.+de 11/37		t.-dı 67/36 [=1]
	t.+ge 14, 50/10	toğmay	eritilerek yapılmış yağ
	t.+ni 23/24, 24/35		t. 45/2
	t.+si 59/39		[=1]
	t.+sin 26/17, 3/32, 50/21, 78/22	toğқаңда-	belinden yukarı tarafını önüne devamlı eğiip kaldırmak
	t.+sinde 87/29		t.-y 45/10 [=1]
	t.+sine 16/35, 39/1, 49/38, 50/18, 79/12, 97/10		
	t.+sinen 88/31		[=1]
	[=25]	tobıq	topuk
tizele-	dizlerinin üzerine oturmak, çökmek		t.+ın (tobıgın) 38/36
	t.-p 65/14, 70/37		t.+tan 17/28, 71/12 [=3]
	[=2]		
tizerle-	dizlerinin üzerine oturmak, çökmek	toğay-	doymak
	t.-p 71/3, 92/31, 96/17		t.-a 62/10 t.-ip 12/21, 42/14, 73/26, 80/28
	[=3]		t.-maytın 68/14 [=6]
tizgin	dizgin, başlık	toğıt-	hayvanın yünü temizlensin diye suya sokup çıkarmak
	t. 2/10, 2/18, 62/3, 74/33, 77/29, 96/19, 97/7		t.-ip 1/17 [=1]
	t.+dey 77/27		
	t.+di 3/19, 92/40, 97/8	toğız	dokuz
	t.+ge 2/21		t. 32/12, 33/4
	t.+i 63/14		
	t.+in 46/16		

	[=2]		[=1]
toğızkumalak	dokuzkumalak, oyun türü t.+tıñ 74/17	tolkın	dalga t. 79/20, 90/35, 91/10
	[=1]		[=3]
tol-	dolmak, doldurulmak t.-adı 44/30 t.-ğan 54/3, 64/31, 86/20 t.-ğanda 5/39 t.-ıp 2/24, 4/18 t.-madı 66/38 t.-mağan 54/7 t.-sa 54/7 t.-tırıp 80/29, 80/29, 80/30	tolskey	büyük t. 36/17
	[=13]	toltır-	[=1] doldurmak t.-a 69/9 t.-ğanda 18/12 t.-ıp 14/32, 28/39
tolğa-	düşünmek t.-ğannan 71/22 t.-nıp 32/13		[=4] kartalın gözünü kapatmak için başına giydirilen deriden yapılmış nesne t.+nı 24/27 t.+sın 24/23
	[=2]	tompağda-	[=2] yavaş yavaş koşar gibi yürümek
tolğaw	destan t.+dıñ 12/9 t.+ına 25/2		t.-p 36/16, 96/28
	[=2]	tomsar-	[=2] hiç ses çıkarmadan üzgün olarak oturmak
tolı	dolu t. 81/2, 92/25		t.-ıp 33/31
	[=2]	tontı-	[=1] küçük zayıf vücuduyla kımıldamak
tolıksı-	dolgun hale gelmek t.-ğan 63/14, 75/37		t.-iğan (tontığan) 64/11
	[=2]		[=1]
tolkı-	heyecanlanmak t.-p 9/2	top	grup, sürü

	t. 18/29, 2/23, 40/10, 44/7, 63/3, 68/37, 77/20		t. 76/13 [=1]
	t.+ın (tobın) 2/26	toķıra-	durmak, duraklamak
	t.+ķa 47/25		t.-p 57/30
	t.+tay 41/20		[=1]
	t.+tı 60/18	toķpaķ	tokmak
	t.+tıņ 46/39, 89/33		t.+ķa 15/30
	[=13]		[=1]
top-tompak	şışman, yuvarlanmış olan	toķta-	durmak
	t. 73/1		t.-ĝan 95/28
	[=1]		t.-ĝanmen 29/2
topıraq	toprak		t.-tıp 14/22
	t. 60/16, 60/35, 71/12, 71/7		t.-tpaptı 43/7
	t.+ımen (topıraqımen) 42/9		t.-ttım 61/27
	t.+ına (topıraqına) 6/27		t.+tķanmın (toķtatķam) 92/6
	t.+tan 89/11	toķtal-	[=6]
	[=7]		duraklamak, durmak
topşı	omuz		t.-ar 80/28
	t.+sı 44/30		[=1]
	[=1]	toķtastır-	beraberce durdurmak
topşılaw	tahmin		t.-ĝan 49/1
	t.+lardıņ 45/14		[=1]
	[=1]	tor	aĝ
toķ	tok, aĉ deĝil		t.+ĝa 44/31
	t. 19/32, 20/12, 71/31, 91/9		[=1]
	[=4]	Torala	yılķı ismi
toĝay-	doymak		t.+dan 29/1
	t.-ĝan 49/40		t.+nı 28/37
	[=1]		[=2]
toķımday	küĉük	toray	domuzun yavrusu

	t. 82/31, 82/32, 82/33	tosıl-	ne yapacağını bilememek
	[=3]		t.-ıp 57/20
torğay	serçe		t.-ğan 55/12
	t. 44/35		[=2]
	t.+dın 35/12	tosın	ani, beklenmedik
	[=2]		t. 14/35, 21/34, 25/25, 41/19, 47/33
torğaybastan-	serçenin kafası kadar olmak		t.+nan 40/12, 63/22, 93/16
	t.-ıp 71/27		[=8]
	[=1]	tosırka-	yadırgamak
torı	doru		t.-ğan 90/16
	t. 35/19, 37/7, 44/13, 81/33		t.-w 21/34
	[=4]		[=2]
torla-	ağ şekline dönüşmek	toskawıl	engel
	t.-na 51/24		t.+dan 41/14
	[=1]		[=1]
torsıq	dumana konmuş özel olarak işlenmiş deriden yapılan yolcunun yanında su taşıdığı kap	toskın	kalkan, engel
	t. 41/9		t. 67/8, 83/2
	[=1]		[=2]
		tostağan	çanak, bardak
torta	tereyağını eritince yüzüne çıkan köpük		t. 39/3
	t.+sın 71/23		[=1]
	[=1]	tostaq	çanak, bardak
tos-	beklemek		t.+ı (tostağı) 67/10
	t.-a 24/28	toy	[=1]
	t.-ıp 22/29, 33/35		düğün
	t.-қан 46/24		t. 89/29
	t.-tı 60/36	toy-	[=1]
	[=5]		doymak
			t.-ğan 1/15, 7/23, 7/7

	t.-ip 23/33, 29/4, 4/37, 43/37, 47/6, 6/31		t.+miz 85/28
	[=9]		t.+niñ 4/8
toyat	kuşa verilen yemek		t.+si 58/37, 85/29
	t. 23/28		t.+simen 48/9
	t.+ın 43/35		t.+sin 27/14
	[=2]		t.+sinde 39/6
toyğan	tok olan kimse, tok olma durumu		t.+sine 29/20
	t.+nıñ 7/20		t.+sinen 23/29
	[=1]	töbel	[=16]
töñirek	etraf		hayvanın alnında bulunan ufak beyaz nokta
	t.+ine (töñiregine) 9/15		t.+indey 46/38
	t.+tegi 40/15	töbele-	[=1]
	[=2]		yukarıdan bakmak
töñirektep	etrafıca		t.-p 62/37
	t. 31/3	töbet	[=1]
	[=1]		erkek köpek
töñker-	devirmek		t.+terdiñ 19/30
	t.-e 20/8, 80/31	töbetsiñ-aw	[=1]
	t.-ilgen 7/32, 90/34		köpeksindir
	t.-ilip 18/18		t. 38/23
	t.-ip 13/2, 43/2, 74/26	tögiptögi-	[=1]
	[=8]		döke döke
töñkeris	darbe		t.- 31/4
	t. 8/4	tök-	[=1]
	[=1]		dökmek
töbe	tepe		t.-ilgen (tögilgen) 42/8
	t. 85/32		t.-ilip (tögilip) 74/6
	t.+ñ 85/32		t.-ip (tögi) 57/39
	t.+den 27/15, 38/25, 4/3, 40/34, 62/37		t.-iskendey (tögiskendey) 20/25
			[=4]

töl	evcil hayvanların (inek, koyun, keçi) yeni doğmuş yavrusu t. 18/17, 56/5, 56/5, 56/8 [=4]		t.+inde 13/9 t.+ine 11, 50/27 t.+şil 36/3 [=16]
töltümsiğ	yumuşak, hafif t. 56/15 [=1]	töre	efendi t. 14/19, 14/24, 14/30, 16/13, 16/26, 16/31, 17/3, 17/4, 18/22, 18/6, 20/5, 22/15, 30/16, 30/18, 30/3, 31/5, 32/31, 35/27, 48/11, 48/18, 51/15, 53/29, 57/19, 76/31, 76/37, 90/28, 90/28
tömen	aşağı t. 27/20 [=1]		t.+den 19/21, 44/26 t.+ge 13/37, 14/2, 14/36, 15/3, 29/35, 44/22, 47/28, 91/16 t.+men 14, 14/19, 44/20, 56/41 t.+ni 10/2, 52/23, 56/24, 62/6
tön-	gelmek, yukarıdan bastırmak t.-di 80/7 t.-er 58/22 t.-gende 11/19, 59/32 t.-ip 79/6 [=5]		t.+niğ 10/15, 13/16, 14/37, 15/5, 16/19, 17/23, 17/8, 21/30, 21/9, 22/20, 25/1, 25/10, 25/20, 25/30, 27/8, 30/16, 31/17, 31/9, 45/5, 48/30, 56/17, 56/30, 62/10, 93/17
töpe-	üst üste arka arkasına bastırmalamak t.-sej 19/5 [=1]		t.+si 11/26 [=70]
töpele-	üst üste arka arkasına bastırmalamak t.-gende 6/37 t.-p 6/37 [=2]	Törekeñ	kişi ismi t. 25/22, 41/38, 88/26 t.+di 33/38, 88/32 t.+niğ 43/19, 44/16 [=7]
tör	evin başköşesi t.+de 14/37, 16/31, 27/2, 31/5 t.+degi 11/3, 67/37, 67/37, 72/16 t.+ge 16/13, 16/24, 20/5, 30/3	Törexan	kişi ismi t. 10/16, 10/29, 10/35, 10/7, 11/15, 11/29, 16/11, 16/32,

	25/14, 25/15, 25/18, 25/27, 26/40, 32/27, 33/17, 34/11, 35/34, 36/10, 36/17, 36/8, 37/10, 37/13, 37/22, 37/27, 37/3, 37/35, 38/20, 38/29, 38/32, 38/35, 38/6, 39/19, 39/2, 39/26, 39/30, 39/34, 39/5, 40/23, 40/26, 40/3, 43/11, 55/31, 55/35, 56/20, 57/15, 57/22, 57/32, 57/6, 58/18, 58/29, 58/36, 58/39, 58/4, 58/41, 59/3, 61/11, 64/20, 64/21, 64/23, 64/29, 64/36, 65/1, 65/12, 65/21, 65/27, 66/15, 66/2, 66/28, 66/32, 66/40, 67/10, 67/14, 67/20, 67/4, 9/20		t. 10/12, 16/14, 24/4, 33/2, 37/8, 39/12, 56/1, 57/38, 62/31, 64/22, 65/7, 67/27, 70/31, 71/21, 74/36, 87/13, 9/31, 95/4
	t.+da 44/5		t.+ewimiz 74/14
	t.+dı 32/17, 32/21, 32/24, 33/28, 35/5, 58/8, 70/5, 70/5		t.+ewine 35/16
	t.+ğa 36/15, 37/13, 57/41		t.+inşi 34/29, 87/13
	t.+men 43/16		t.+inşisi 35/24
	t.+nan 32/22		[=23]
	t.+nıj 27/3, 27/4, 32/14, 33/16, 34/6, 39/8, 41/27, 56/15, 56/8, 57/12, 65/32, 66/35, 66/5, 70/7, 70/8, 70/9, 75/18, 76/12	tös	gövde
	[=107]		t. 20/2, 24/2, 43/22, 68/21, 72/1, 78/1, 78/12, 78/7, 80/11, 96/18
Törexanşıla-	Törehan gibi yapmak		t.+i 31/18
	t.-p 32/35		t.+ine 40/30, 75/32
	[=1]		t.+inen 16/34, 38/13, 95/5
törkin	bir şeyin kökü ve esası		t.+tiñ 62/27, 77/31, 81/19
	t.+im 16/16		[=19]
	[=1]	töse-	döşemek
tört	dört		t.-di 62/5, 64/30, 67/21
			t.-gen 10/8
			t.-gendi 84/30
			t.-p 26/23
			[=6]
		töse	yatak
			t. 46/23
			t.+ke 79/32
			[=2]
		töskey	tepenin, dağın yamacı
			t. 77/19
			t.+den 2/15

	t.+lerine 6/18		t.+in 48/35
	[=3]		t.+ten 15/14
tösşalta	göğüs yanında yer alan cep		t.+tiş 48/34
	t.+dağı 34/16		[=3]
	[=1]	tuğış	ilk
töte	direkt, kestirme		t.+ı 37/40
	t.+den 5/40, 8/17		[=1]
	[=2]	tuğır	zirve
töte-	karşı durmak		t.+ğa 61/39
	t.-p 33/1		t.+ınan 31/32
	[=1]		[=2]
töten	beklenilmeyen yerde, aniden, özel durum	tuldır	hiç, hiçbir şey
	t. 26/35		t. 26/30
	[=1]		[=1]
traktir	traktör	tulum	ufak çocuğun başının iki tarafına bırakılan saç
	t.+de 70/1		t. 43/15
	t.+diş 70/4		[=1]
	t.+ge 69/39	tuman	duman, sis
	t.+inde 69/39		t.+ı 6/16
	[=4]		[=1]
traşpenke	fayton	tumsık	1. burun, burun tarafı
	t. 89/13, 93/36, 96/35		2. tepenin veya dönemeç olan yerin çıkık olan tarafı, tümsek
	t.+den 93/25, 94/27		t. 71/4
	t.+ge 32/17, 47/18, 72/36, 90/25		t.+ı (tumsığı) 95/21, 95/29
	t.+men 91/38		t.+ın 39/26
	t.+ni 90/22		t.+ın (tumsığın) 3/7
	t.+niş 89/22, 89/8, 91/13, 91/25, 93/9, 95/30		t.+ına (tumsığına) 27/13, 86/23
	[=17]		t.+ındağı (tumsığındağı) 87/6
tsirk	sirk		

	t.+ka 27/28		[=1]
	t.+tı 96/11	tuğır-	baş eğmek, yere bakmak
	[=10]		t.-ıp 8/18
tun-	çökmek		[=1]
	t.-a 90/21	tur-	durmak, kalkmak
	t.-ğan 5/31, 6/23		t. 15/6, 27/16, 28/14, 42/13, 42/40, 48/33, 49/5, 49/6, 88/34, 97/12
	t.-ıp 39/16, 46/39, 5/30, 58/38		t.-a 32/32, 59/30
	[=7]		t.-atın 37/7, 48/34, 75/28
tunık	temiz, kirsiz, berrak		t.-dı 14/25, 16/25, 26/39, 30/4, 42/32, 5/26, 54/30, 55/14, 65/13, 71/6
	t.+ı (tunığı) 30/39, 61/32		t.-dım 97/2
	t.+tarın 18/40		t.-ğam 70/20
	t.+tı 61/33		t.-ğan 28/9, 38/21, 46/1, 46/33, 47/9, 48/27, 58/33, 84/16, 85/6, 86/14, 87/9, 95/33, 96/32
	[=4]		t.-ğanda 24/10
tunışık-	havasız kalmak		t.-ğanday 16/17, 40/13
	t.-arday (tunışığarday) 68/24		t.-ğanım 86/15
	t.-kanın 25/20		t.-ğannı 46/2
	[=2]		t.-ğasın 61/39
tuğında-	sersemleşmek		t.-ğızar 7/5
	t.-tıp 8/18		t.-ğızıp 26/28, 26/28
	[=1]		t.-ırdar 41/18, 70/17
tuğıl	sigara külü		t.-ıyız 16/1
	t.+ı 46/6		t.-ıp 14/23, 16/32, 18/29, 23/20, 27/7, 28/19, 29/24, 35/36, 40/33, 44/15, 45/5, 48/27, 48/38, 49/17, 50/34, 53/24, 58/25,
	t.+ın 46/4, 46/8		
	t.+ına 4/17		
	[=4]		
tuğım	tohum		
	t.+nı 85/17		
	[=1]		
tuğım-tuyanasımen	tüm soyunu, tüm akrabalarını		
	t.+ 69/20		

	66/22, 67/18, 67/23, 72/15, 85/27, 85/34, 88/7, 89/18, 89/18, 92/33, 96/24, 97/21	tusawla-	1. binek hayvanının uzağa gitmemesi için iki ön ayağını bağlamaya mahsus kayış veya ipten yapılan bağ
	t.-masın 71/3		2.engel
	t.-may 19/6		t.-p 33/21, 46/40
	t.-sa 5		[=2]
	[=84]		
turala-	yorulmak, halsiz olmak	tuşın-	memnun olmak
	t.-p 13/31		t.-ar 14/20
	[=1]		t.-ıp 55/11
turıs	duruş		t.-uwğa 40/13
	t.+ı 39/16		t.-dı 17/23
	[=1]		[=4]
tus	yan, etraf	tut	dut, dut ağacı
	t. 19/21, 3/32, 4/34		t. 97/25
	t.+ı 19/37, 36/26, 44/9	tut-	[=1]
	t.+ın 25/16, 55/12		tutmak
	t.+ınan 80/17, 83/29, 89/35		t.-kanın 32/4
	t.+ında 12/23, 46/13, 76/23, 80/23, 81/33	tutıl-	[=1]
	t.+ındağı 41/14, 93/22		kükremek, coşmak
	t.+ta 10/16, 11/16, 13/20, 17/30, 31/30, 34/24, 41/3, 45/23, 48/7, 56/24, 65/33, 67/17, 67/5, 71/23, 74/38, 75/30, 79/5, 80/32, 81/38, 82/10, 82/32, 84/38, 93/3	tutat-	t.-dı 12/24
	t.+tağı 57/10, 91/21		[=1]
	t.+tarda 47/1, 8/17	tutat-	yakmak
	t.+tardıı 65/32		t.-tı 34/17, 4/17, 94/29
	t.+tarında 22/14	tutık-	[=3]
	[=47]		tıkanmak
		tutka	t.-kanda 10/22
			[=1]
			kapının ya da başka herhangi bir şeyin elle tutulan kolu
			t.+lı 55/15
			[=1]

tutkın	mahkum	[=2]
	t. 14/4, 16/8, 3/6, 34/10, 44/14, 80/20, 80/32, 81/35, 84/34, 88/29, 90/27	tuwıs akraba
	t.+ı 81/34	t. 47/2
	[=12]	[=1]
tutkındık	tutuklu olma durumu	tuwla- 1. binilmeye alışık olmayan hayvanın binene gösterdiği tepki
	t. 16/9	2. sinirlenmek, kızmak
	[=1]	t.-ğanın 84/27
tuw	besili, dolgun	t.-r 68/28, 68/28, 68/28
	t. 5/31, 7/32, 7/35	t.-wğa 49/29
	[=3]	[=5]
tuw-	doğmak	tuwra düz
	t.-adı 85/18	t. 41/17, 5/39
	t.-ar 9/1	[=2]
	t.-arı 23/7	tuwrasında hakkında
	t.-atın 38/34	t. 68/7
	t.-dırıp 30/11	[=1]
	t.-ğan 12/30, 17/36, 22/21, 22/22, 56/14, 7/20, 7/23, 7/7, 83/6, 84/16, 92/38	tuwra- doğramak
	t.-ğanda 13/29	t.-lıp 71/28
	t.-ıp 20/11, 20/23, 20/25	[=1]
	t.-mağan 66/34	tuwralı hakkında
	t.-mağ 20/19, 20/19, 22/2	t. 19/9, 52/15
	t.-masına 9/1	[=2]
	[=25]	tuwsırağan insan ayağı değmemiş olma durumu
tuwırlıq	keçe çadırın etek tarafına örtülen keçe	t. 1/6
	t.+ı (tuwırlıqı) 51/16	[=1]
	t.+ın (tuwırlıqın) 32/15	tuyaq 1. hayvanın tırnağı
		2. baş (hayvanları saymak için kullanılan bir ölçü birimi)

	t. 10, 10/4, 10/8, 28/32, 29/29, 3/29, 35/36, 45/12, 60/16, 88/37	tübir	kök
	t.+ı (tuyağı) 89/11, 95/4		t.+indey 2/15
	t.+ım (tuyağım) 66/11	tübit	[=1]
	t.+ımdı (tuyağımdı) 66/12		hayvanlarının kılının dibinde bulunan yumuşak tüyü
	t.+ın (tuyağın) 28/38, 40/5, 62/36, 91/34		t.+indey 91/22
	t.+ına (tuyağına) 12/35		t.+inen 67/35
	t.+tı 28/16	tügel	[=2]
	[=20]		tamamen
tuyık	hiç konuşmayan, içe kapanık		t. 13/33, 26/11, 30/29, 36/5, 4/15, 67/34, 74/2
	t. 10/21, 43/18	tügende-	[=7]
	[=2]		yoklamak
tuz	tuz		t.-p 81/14
	t. 36/33, 92/35	tügenşe	[=1]
	t.+dı 92/17		falan, filan
	t.+sız 3/6		t. 47/17
	[=4]	tügil	[=1]
tuzak	tuzak		değil (bağlaç)
	t. 22/29		t. 10/18, 13/34, 15/11, 17/22, 17/5, 19/34, 2/26, 24/19, 26/24, 44/32, 5, 6/2, 65/31, 71/23, 74/3, 77/33, 79/7
	t.+ınday (tuzagınday) 55/10		[=17]
	t.+ka 22/30	tük	hiç, hiçbir şey
	[=3]		t. 3/34, 69/34
tuzdık	tuzluk		t.+i (tügi) 66/21
	t. 24/20		[=3]
	[=1]	tük	kıl, tüy
tübegeyle-	kapsamak		t.+i (tügi) 1/16
	t.-p 74/33		t.+in (tügin) 61/30
	[=1]		t.+ti 57/11

	[=3]		t.+i 10/32, 10/9, 14/10, 36/23, 36/28, 40/33, 41/33, 52/26, 67/33, 9/33
tükir-	tükürmek		t.+inde 19/28
	t.-e 78/2		t.+nen 61/17
	t.-ersin 50/22		[=24]
	t.-ip 50/17		geceleyin
tükirik	[=3]	tündeletip	t. 12/34, 35/9
	tükürük		[=2]
	t.+i (tükirigi) 50/18		keçe çadırın en üstünde duman çıkacak yerinde bulunan ve rüzgara gore dumanı ayarlayan keçe parçası
	[=1]	tündik	t. 36/5, 67/28
tükpir	köşe, en uzak köşe		t.+ke 14/23
	t.+inde 8/14		t.+ten 46/4, 68/19, 69/11
	t.+ine 89/8		t.+ti 58/13, 67/34
	t.+inen 68/4, 93/9		[=8]
	t.+lerinen 12/30		geceyi geçirmek, tünemek
	[=5]	tüne-	t.-meymiz 41/34
tükpirlep	en uzak köşeye doğru		t.-p 57/39
	t. 42/28		[=2]
	[=1]	tünemel	uyuma, kalma, geceyi geçirme durumu
tülen	belâ		t. 25/34
	t. 17/12		t.+ge 19/28, 59/10
	[=1]		[=3]
tülki	tülki		1. dip, alt kısım
	t. 10/16, 13/26, 17/11, 20/13, 21/3, 91/17		2. son
	[=6]		t. 20/18, 5/6
tün	gece	tüp	t.+i (tübi) 11/25, 71/27
	t. 19/34, 33/6, 36/28, 41/15, 52/21, 53/1, 53/17, 68/19, 68/3		
	t.+de 68/26		
	t.+degidey 73/18		
	t.+degisin 10/16		

	t.+ime (tübime) 74/31, 74/32		t.+nın 1/25
	t.+inde (tübinde) 2/31	türme	[=7] hapishane
	t.+indegi (tübindegi) 23/13, 38/6		t. 46/33 t.+sin 25/34
	t.+ine (tübine) 37/1, 47/30, 58/23, 58/30, 6/9, 65/4, 85/11, 92/3		t.+sine 73/36
	t.+inen (tübinen) 21/35, 23/31, 41/37, 44/38	türt-	[=3] dürtmek
	[=21]		t.-e 21/9, 56/29
tüptep	en son, sonuna		t.-edi 17/12
	t. 76/3		t.-inip 56/16
	[=1]		t.-ip 56/30
tür	tür, görünüş, yüz		t.-pek 55/26
	t. 28/40	türkile-	t.-ti 27/27, 56/15
	t.+i 29/6, 39/18, 45/2, 48/27, 61/34, 81/8		[=8] neden olmak, sebep olmak
	[=7]		t.-gen 74/24
tür-	dürmek, katlamak		t.-ydi 13/33
	t.-gende 61/1	tüs	[=2] 1. öğle
	t.-gizip 67/35		2. rüya, düş
	t.-ile 2/26		t. 19/34, 29/37, 63/8
	t.-inip 47/29		t.+i 91/21
	t.-üwli 36/10, 38/12		t.+in 28/40, 56/14
	[=6]		t.+ine 69/36
türegep-	yerinden kalkmak		t.+ke 35/7
	t. 30/3		t.+te 53/14, 6/9
	[=1]		t.+tegi 92/26
Türkistan	Türkistan şehri		[=11]
	t. 53/10, 53/11, 6/33	tüs-	düşmek, inmek
	t.+da 35/17		t.-e 29/1, 75/19, 93/16
	t.+ğa 6/29, 66/26		

t.-edi 33/36

t.-er 75/40, 9/35

t.-ip 1/19, 18/39,
19/8, 24/31, 40/26,
43/2, 44/31, 45/5,
46/6, 47/25, 50/33,
51/28, 51/5, 55/6,
58/7, 60/26, 66/37,
71/13, 73/16, 88/26,
92/5, 93/25, 95/25,
96/12

t.-irdi 2/33, 49/4,
67/18

t.-ire 94/25

t.-irer 50/6

t.-iretin 70/28

t.-irgende 50/39

t.-irgeni 53/23

t.-irgenşe 80/35

t.-irıp 3/16

t.-irip 14/19, 46/27,
50/9

t.-irmeydi 73/12

t.-ken 12/38, 28/31,
28/35, 35/16, 42/14,
5/39, 50/16, 58/20,
67/21, 88/36, 91/7,
92/6, 97/10

t.-kende 24/27,
4/36, 47/25, 48/22,
59/30, 60/34, 68/23,
88/23, 90/23, 94/4

t.-kendey 11/18,
26/35, 47/30, 50/40,
6/10, 63/3, 9/25

t.-keni 82/32, 97/20

t.-kenin 86/31

t.-kesin 61/32

t.-kisi 27/21

t.-pedi 67/7, 94/13

t.-pegesin 91/30

t.-pepti 30/10

t.-pesem 60/14

t.-peste 9/35

t.-se 32/37, 46/18,
58/30, 86/6

t.-ti 17/8, 19/33,
2/39, 21/13, 31/10,
35/3, 37/10, 4/16,
42/4, 47/36, 48/19,
5/24, 5/34, 50/18,
52/38, 53/22, 53/23,
53/26, 54/1, 55/7,
56/10, 57/5, 59/25,
61/15, 61/18, 62/13,
63/23, 68/23, 69/12,
7/7, 73/6, 77/28,
79/29, 79/3, 88/10,
88/10, 88/12, 88/8,
89/15, 92/22, 92/22,
92/24, 93/11

t.-tiş 52/25

t.-tim 66/24, 71/6,
93/40, 96/38

t.-üwge 93/26

[=138]

anlamak

t.-bey 62/26, 82/30

t.-beyak 50/30

t.-di 25/5, 37/14,
50/15, 64/4

t.-dim 76/19, 90/18,
93/29, 97/5

t.-dirdi 32/22

t.-dirgisi 37/30

t.-dirüw 20/22

t.-edi 35/33

t.-em 13/24, 52/13

t.-gen 27/10, 54/6

t.-gendey 31/17,
51/14

t.-genim 75/36

tüsin-

	t.-genine 82/2		t. 13/13, 42/27, 48/22, 69/10, 69/12, 83/34
	t.-ip 76/8, 9/28		
	t.-ispes 32/26		t.+di 33/36, 42/30
	t.-üw 4/15		[=8]
	[=27]	tüy-	1. düğümlenmek
tüsinik	anlam, kavram		2. düğümlenmek, bir nesneye kitlenmek
	t.+ter 55/5		t.-etin 60/26
	[=1]		t.-gen 77/27
tüşkir-	hapşirmek		t.-genine 50/25
	t.-di 84/1		t.-ildi 49/2
	[=1]		t.-ile 51/27
tüşkirik	hapşirik		t.-ilgendetey 10/22
	t. 83/35		t.-ilip 10/21, 3/7
	t.+tiş 39/10		t.-inip 15/17, 74/40
	[=2]		t.-ip 45/34, 96/23
tüt-	yünü, pamuğu ip olarak kullanmaya hazırlamak, yumuşatmak		[=12]
	t.-keni 70/11	tüye	deve
	[=1]		t. 1/17, 11/9, 3/15, 36/11, 67/30, 68/26
tüte-	1. tütme		t.+den 11/17
	2. rengi bozularak sınırlı alâmeti göstermek		t.+niş 24/19
	t.-di 1/15, 97/18	tüyin	[=8]
	t.-geni 97/19		1. düğüm
	t.-terdey 13/14		2. netice, belirti
	[=4]		t. 45/3
tütik	boru		t.+indey 12/11
	t.+i (tütigi) 94/30		t.+niş 63/22
	t.+in (tütigin) 94/34	tüyme	[=3]
	[=2]		düğme
tütün	duman		t.+si 55/8
			t.+sin 77/30
			[=2]

tüysik	içgüdü		u.+ınan 7/24
	t. 51/14, 56/32, 93/22		u.+men 76/26
	t.+ti 8/3		[=8]
	[=4]	uğınıs	anlayış, kavrayış
tüytkil	problem		u.+tarğa 18/29
	t. 63/22		[=1]
	[=1]	uğıs-	anlaşmak, birbirini anlamak
tüz	dışarı		u.-ıp 8/7
	t. 13/25, 17/24		[=1]
	t.+ge 45/13, 45/15	uğ-	anlamak, kavramak
	[=4]		u.-a (uğa) 18/21, 52/3, 80/12, 84/4
tüze-	düzeltemek		u.-ar (uğar) 17/15, 17/15, 44/2
	t.-r 17/18		u.-ıladı (uğıladı) 22/18
	t.-w 92/21		u.-ılıp (uğılıp) 24/34
	[=2]		u.-ınarın (uğınarın) 75/14
tüzüw	düz		u.-ıp (uğıp) 44/27, 60/6
	t. 78/24		u.-ıptanıp (uğıptanıp) 64/38
	[=1]		u.-ısқан (uğısқан) 44/20, 44/22, 76/6
tvoya	(Rus. твоя) senin		u.-padı 21/39
	t. 97/10		u.-pasam 73/38
	[=1]		u.-pay 63/4
uçilişçe	(Rus. училище) okul		u.-қан 7/17
	u.+de 81/22		u.-қанım 21/39
	[=1]		u.-қанımdı 73/35
uday	her zaman		u.-қанım 23/28, 96/13
	u. 24/22, 24/22, 30/40		u.-sañ 48/2
	[=3]		u.-tı 23/28, 81/35
uğım	fikir, düşünce		
	u. 33/23, 33/23, 8/3		
	u.+dar 22/36, 55/5		
	u.+ı 7/23		

	u.-tım 38/21		[=25]
	u.-tırğısı 75/2	ulpa	pamuk, yumuşak
	[=29]		u. 16/20, 44/26
uğsa-	benzemek		[=2]
	u.-dı 22/21, 91/29	ulpalandır-	yumuşatmak
	u.-maymın 60/20		u.-ıp 26/33
	[=3]		[=1]
ular	dağda yaşayan, sesleri karmakarışık çıkan kuş çeşidi	ultan	köşele, ayakkabının tabanı
	u.+day 32/18		u.+ğa 48/3
	[=1]		u.+ı 15/7
			[=2]
ulğay-	büyüme, yaşlanmak	ultarağ	ayakkabının içine konan keçe, kalıp
	u.-ğan 73/16		u.+ka 48/3
	[=1]		[=1]
ulı	ulu, büyük	uluw	salyangoz
	u. 1/4, 1/9, 65/8		u.+dın 12/4
	[=3]		[=1]
ulı-	ulumak	uma	erkek hayvanın yumurtası
	u.-p 14/23		u.+sın 27/33
	[=1]		[=1]
ulıq	idareci, töre	umar-jumar	karmakarışık
	u. 17/37, 20/20, 24/24, 24/7, 31/33, 33/23, 51/3, 51/7, 54/39, 72/23, 93/37		u. 71/5, 91/3
	u.+ı (ulığı) 67/12		[=2]
	u.+pın 21/37	umıt-	unutmak
	u.+ka 62/20		u.-a 62/23
	u.+tardıñ 24/2, 43/19		u.-ıp 24/13, 29/24, 42/5, 53/32, 56/13, 60/31, 60/31, 65/23, 71/3, 78/37, 91/23, 92/16
	u.+tay 80/39		u.-pağan 80/16
	u.+tı 21/18		u.-pasam 72/7, 74/2
	u.+tıñ 17/25, 25/34, 47/7, 48/9, 61/29, 89/6, 96/5		u.-қан 25/35, 48/34

	[=18]		u.-ğanına 50/5
umsın-	işaret etmek, teşebbüs etmek		u.-ınbasan 57/18
	u.-a 36/16, 71/11		u.-ınıp 56/27
	[=2]		u.-ıp 12/12, 14/5, 28/9, 70/27
umtıl-	ilerlemek, hamle yapmak		u.-sın 85/3, 86/3, 86/36
	u.-arı 92/24		[=28]
	u.-ğan 61/35	uran	parola, özlü söz
	[=2]		u. 40/25
un	un		u.+nın 40/6
	u.+ğa 57/14		[=2]
	u.+ınan 21/38	urımtal	kolay, uygun
	[=2]		u. 34/4
una-	beğenmek, hoşuna gitmek		[=1]
	u.-mağanı 73/27	urla-	çalmak
	u.-p 57/41		u.-dın 43/19
	u.-tpawşı 55/35		u.-ğan 54/22
	[=3]		u.-nğan 6/6
uıgıl	tüfeğin deliği		u.-nıp
	u.+ın 38/28		u.-ydı 51/29, 54/23
	[=1]		[=5]
ur-	vurmak, dövme	urlanıp	gizli
	u.-atın 30/28		u. 15/3, 82/16
	u.-ayın 79/39, 80/34, 80/40		[=2]
	u.-ayınnıı 79/13	urt	ağzın iki tarafındaki et
	u.-dı 15/36, 28/25, 64/3, 67/14, 70/15, 95/30		u. 69/9
	u.-ğan 50/6, 50/6, 79/21		u.+ı 2/24
	u.-ğandı 30/28		u.+ıma 91/39, 95/34
	u.-ğanı 51/4, 51/9		u.+ın 21/10
	u.-ğanım 51/4	usın-	u.+ınan 58/15
			[=6]
			sunmak, vermek

	u.-a 24/31, 7/36		u.+1 (ustamdılığı) 82/3
	u.-badı 55/13		[=1]
	u.-dı 16/14, 3/19, 97/6	ustan-	(fikir, düşünce için) tutmak, sahip çıkarmak
	u.-ğan 14/36		u.-ıyız 55/1
	u.-ğanda 43/6		[=1]
usınım	elini sunacak kadar yakınlıkta olma durumu	ustara	ustura
	u. 56/11		u. 77/28
	[=1]		u.+nıy 11/7
uşkın	kılık kıyafet	ustas-	münakaşa etmek, mücadeleye girişmek
	u. 69/37		u.-am 57/17
	[=1]		u.-arğa 23/31
usta-	tutmak, yakalamak		u.-ıp 61/39, 89/17
	u.-ğan 44/29, 65/9, 74/33, 95/27		[=4]
	u.-ğanda 34/10	ustın	koruyucu
	u.-ğanday 44/28, 44/28		u.+1 86/31
	u.-ğanı 57/38		u.+ına 66/9
	u.-maytın 21/37		[=2]
	u.-p 16/18, 2/11, 29/22, 36/38, 37/4, 43/31, 56/33, 56/4, 56/8, 58/5, 60/2, 68/39, 78/16, 78/7, 80/27	uş	uç, bir şeyin ucu
	u.-tpay 21/19		u.+ın 65/38, 65/9, 92/31, 95/17
	u.-tқан 4/33		u.+ına 53/35, 57/38
	u.-wğa 20/18		u.+ınan 91/34
	[=27]		u.+ında 60/8
ustal-	yakalanmak	uş-	u.+ındağı 97/25
	u.-gan 9/32		[=9]
	[=1]		uçmak
ustamdılık	tutumluluk		u.-a 11/27, 11/28, 2/16
			u.-ar 1/3, 11/27, 5/29

	u.-ip 14/24, 18/4, 36/19, 48/27, 48/27, 59/30, 71/6, 89/18, 89/18, 95/1, 97/20, 97/21	uw	zehir u. 48/1 u.+dı 13/2 u.+dıñ 47/40 [=3]
	u.-ira 29/34, 53/23		
	u.-iratin 69/10		
	u.-ırıp 27/21, 49/3, 50/38, 50/9, 70/28	uwaķıt	vakit u. 35/31, 42/22, 45/24, 51/11, 70/23, 74/15, 82/17, 82/20, 82/25
	u.-irtıp 77/29		
	u.-iruw 42/27		
	u.-padım 11/27		u.+ı 31/35, 87/31
	u.-ķan 43/32, 47/34, 69/12, 96/25		u.+ım 89/27
	u.-sa 30/20		u.+tıñ 35/4, 55/33 [=14]
	u.-uwģa 81/5 [=35]	uwdar-duwdar	(saç için) kabarıķ, görgüsüz u. 91/21 [=1]
uşı-aw	uçmuştur u.- 57/1 [=1]		
		uwıj	inek ve arı sesi u. 19/36, 19/37, 19/37 [=3]
uşıpaķ	cennet u.+ıñ (uşıpağıñ) 10/36 u.+ına (uşıpağına) 86/1 [=2]	uwıldırık	havyar u.+ınan (uwıldırığınan) 19/14 [=1]
uşıķı	(ķuraķuşıķı) yat demeden yatan kalk demeden kalkan u. 21/21 [=1]	uwıljıģan	yumuşak, taze u. 81/17 [=1]
uşı-küyli	tamamen u. 56/37 [=1]	uwıķ	keçe çadırın üst tarafına konulan uzun ağaç u.+ına (uwıģına) 16/28 [=1]
ut-	kazanmak u.-ılģan 94/10 [=1]	uwıs	avuç, avuç kadar

	u. 21/12, 24/11, 35/18, 64/7, 76/3, 79/4		u.+sın 86/38
	[=6]		u.+sınan 1/16
uwista-	avucuna almak	uyadan-aķ	yuvadan bile
	u.-ğanday 9/24, 97/23		u. 34/33
	u.-ğannan 7/12		[=1]
	u.-p 84/31, 84/32	uyal-	utanmak
	[=5]		u.-ıp 3/14
uwıt	zehir		u.-tķan 95/3
	u.+ı 47/40		[=2]
	[=1]	uyala-	yuvalamak, yerleşmek
uwız	1. yavrulayan hayvanın ilk sütü		u. 71/32
	2. genç, henüz küçük		u.-ğan 44/21
	u. 1/15, 28/34		u.-ptı 38/25
	u.+ın 65/28	Uyğır	[=3]
	[=3]		Uygur Türkleri
uwkaz	(Rus. указ) kararname		u.+dın 8/38
	u. 32/26, 8/38		[=1]
	u.+dın 20/22, 30/34	uyı-	uyuşmak
	[=4]		u.-dı 30/22, 95/34
uwķala-	okşamak, avucuyla masaj yapmak		u.-ğan 17/30
	u.-dı 31/14		u.-ğanday 16/31
	u.-p 50/3		u.-p 62/4, 92/1
	[=2]	uyıķta-	u.-ptı 57/7
uya	yuva, ocak, merkez		[=7]
	u. 33/11, 33/12, 33/13, 74/17		uyumak
	u.+nı 33/6, 35/9		u. 69/29
	u.+nıñ 33/19, 34/39	uylıķ-	u.-p 4
	u.+sı 33/3		[=2]
			toplınarak durmak
			u.-ķan 21/13
			[=1]

uypa-tuypa	karmakarışık u. 23/25 u.+sı 77/17 [=2]	58/18, 65/2, 76/31, 91/18, 93/2, 93/21 [=17]
uykı	uyku u. 29/13, 4/4, 59/13, 7/10 u.+dan 3/40 u.+ğa 19/33, 29/37 u.+mnın 95/22 u.+sınan 53/17 u.+şılın 70/18 [=10]	uzın-ırğa tahminen, aşağı yukarı u. 12/8 [=1] uzınbel atın bel kısmının uzun olma durumu u. 81/33 [=1] uzındık uzunluk, ölçüm u.+ı (uzındığı) 45/28 [=1]
uykıkıwdu	doğru düzgün uyumama durumu u. 11/4 [=1]	uzıntura uzun boylu u. 18/7 [=1]
uza-	uzamak u.-p 10/7, 9/16 u.-rtsa 21/29 u.-tıp 29/24, 96/27 [=5]	üde anlam ü.+sin 44/2 ü.+siz 18/35 [=1]
uzak	uzak u. 14/31, 17/7, 28/16, 3/35, 37/11, 38/12, 45/34, 55/14, 56/19, 59/23, 59/23, 59/31, 67/5, 69/7, 71/25, 73/30, 80/2, 83/23, 84/1, 91/36, 94/14 u.+ka 26/25, 5/40 [=23]	ühles- üh, ah çeker gibi ses çıkartmak ü.-edi 33/30 [=1] üki baykuş ü. 11/6, 43/15, 60/38, 61/16, 61/29, 62/15, 9/9 [=7]
uzın	uzun u. 14/28, 20/26, 22/17, 23/20, 33/21, 39/27, 46/40, 48/9, 5/18, 50/16, 55/32,	ükim karar ü. 11/37 [=1] üle- dağıtmak ü.-p 52/5

	ü.-yik 52/4		ü.+ine 32/10
	[=2]		ü.+ke 10/14, 3/11
üles	üleş, pay		ü.+siz 84/37
	ü. 40/3, 78/26		ü.+tiş 3/12
	[=2]		[=7]
ülger-	yetişmek	ün	ses
	ü.-gen 2/7		ü. 19/34
	ü.-genşe 87/29		ü.+i 9/37
	ü.-meydi 35/10		[=2]
	[=3]	ünde-	cevap vermek, konuşmak
ülgir-	yetişmek		ü.-gem 75/15
	ü.-gen 44/29		ü.-gen 11/31, 52/18, 79/36, 94/7
	ü.-genin 54/6		ü.-gende 25/30
	ü.-gisi 75/9		ü.-megenim 75/16
	[=3]		ü.-megeninen 94/7
ülken	büyük, geniş		ü.-mewdiş 95/19
	ü. 19/17, 23/5, 24/26, 24/30, 29/25, 37/27, 38/13, 41/31, 43/32, 44/38, 54/14, 54/15, 71/17, 71/29, 72/4, 72/40, 80/31, 83/19		ü.-mey 17/7, 32/35, 45/21, 54/5
	ü.+derge 89/30		ü.-y 11/34, 25/30, 65/3, 75/15
	ü.+diki (ülkendiği) 27/23	ünemi	[=17]
	ü.+i 46/12, 50/31		her zaman
	ü.+nen 14/27		ü. 35/1
	[=23]	ünsizdik	[=1]
ülkendi-kişili	büyük küçük, tümü		sessizlik
	ü. 22/27, 26/11, 32/19, 75/1, 89/5		ü. 16/30, 19/30
	[=5]		ü.+ke 17/4
ümit	umut	üngile-	[=3]
	ü. 35/4		kazmak, çukur yapmak
	ü.+i 10/14	üngir	ü.-p 47/29
			[=1]
			mağara

	ü.+den 84/40		ü.+ni 54/14, 54/15
	ü.+di 42/28, 78/4		ü.+si 42/37
	ü.+diğ 44/14		ü.+sin 27/34
	ü.+ge 3/36, 41/34		[=4]
	[=6]	üsik	vücudun üşümüş, donmuş olan tarafı
üñireygen	içi boş, görgüsüz		ü. 15/16, 64/25
	ü. 63/28		ü.+ten 64/26
	[=1]		[=3]
ürey	dehşet, korku	üskirik	çok soğuk rüzgar
	ü. 21/15, 24/39, 44/21		ü. 15/16
	ü.+di 31/12		[=1]
	ü.+men 31/12	üstel	masa
	[=5]		ü. 48/22
üri-	havlamak		ü.+di 48/37
	ü.-gen (ürgen) 87/28		[=2]
	[=1]	üsti	üst kısmı, üzeri
ürik-	ürkmek, korkmak		ü. 2/25, 41/4
	ü.-ip (ürkip) 41/8		ü.+men 77/26
	ü.-ken 4/38, 94/27		ü.+nde 15/12, 16/32, 20/22, 29/33, 3/21, 3/27, 40/6, 45/27, 56/27, 65/3, 68/1, 7/38, 75/24, 83/18, 91/14, 92/3, 93/30
	[=3]		ü.+ndegi 12/4, 26/38, 3/20, 40/21, 89/16
üris	havlama		ü.+ndegidey 90/2
	ü.+i 19/31		ü.+ne 17/23, 24/7, 28/9, 34/10, 40/9, 49/1, 54/13, 73/14, 74/9, 78/8, 9/32, 95/32
	[=1]		ü.+nen 20/19, 47/12, 51/18, 52/25, 57/9, 67/4, 79/38, 88/21, 90/10
ürker	yıldız topu		[=47]
	ü.+dey 24/26, 63/19		
	[=2]		
ürkit-	korkutmak		
	ü.-ip 20/24, 25/19, 32/36		
	ü.-üw 6/22		
	[=4]		
ürpi	meme ucu		

üsti-üstine	üst üste		[=2]
	ü. 22/23	üşin	için (bağlaç)
	[=1]		ü. 11/20, 11/33, 15/29, 15/34, 22/28, 32/1, 32/30, 41/17, 41/31, 42/26, 47/34, 48/3, 50/7, 51/22, 51/22, 52/2, 60/26, 60/29, 64/14, 65/29, 7/16, 76/4, 76/6, 76/7, 83/13, 84/16, 84/19, 85/22, 90/25, 95/4, 95/7
üsti-basın	üzerini		[=31]
	ü. 71/8	üşkir	ucu sivri
	[=1]		ü. 48/28
üş	üş	üwäde	söz, emin
	ü. 10/11, 12/2, 12/3, 12/35, 16/14, 24/25, 28/31, 33/3, 33/6, 34/24, 35/13, 35/9, 37/35, 41/38, 42/21, 48/28, 50/20, 51/15, 54/35, 56/37, 57/10, 6/6, 77/12, 78/15, 79/39, 8/36, 81/33, 83/26, 86/28, 86/33, 87/12, 87/23, 87/25, 87/26, 89/31, 90/11, 90/18, 92/13, 92/9, 93/30, 93/30, 93/31, 94/32, 95/26, 95/27, 95/32, 95/37, 96/5, 97/1, 97/33		ü. 26/16
	ü.+ew 15/13, 33/10, 33/10, 33/10	üwäj	itiraz
	ü.+ewi 35/13, 95/33, 95/37, 95/38		ü. 23/26
	ü.+ewimiz 52/22		ü.+den 57/20
	ü.+inşi 15/17, 33/13, 33/19, 34/22, 34/26, 34/29, 34/32, 34/39, 37/3, 72/19, 9/21		ü.+ge 23/26, 25/39, 91/6
	ü.+inşiden 54/21	üwäläyt	ü.+i 76/39
	ü.+inşisi 15/20, 47/20, 72/21		ü.+inje 15/6
	ü.+inşisin 33/10		ü.+iniñ 44/27
	ü.+ke 93/29, 93/38, 94/1		[=8]
	ü.+tiñ 72/19	üwilde-	bölge
	[=79]		ü.+tiñ 30/35
üş-aķ	ancak üç tane		[=1]
	ü. 14/12, 6/25	üy	midenin ses çıkartması
			ü.-gen 3/40
			[=1]
			ev
			ü. 13/15, 14/21, 17, 18/31, 19/34, 19/35,

	24/26, 26/7, 28/32, 41/26, 41/38, 41/9, 58/31, 77/12, 89/11, 89/29, 89/32		ü. 30/24, 54/9
	ü.+de 56/19	üyir	[=2]
	ü.+degi 59/23		sürü
	ü.+den 55/32, 61/1, 84/24		ü. 12/14, 16/20, 47/14, 65/24, 65/25
	ü.+di 37/27, 83/22, 89/37		ü.+den 28/37, 9/32
	ü.+diñ 16/29, 19/26, 35/37, 36/7, 46/6, 48/14, 49/5, 55/18, 56/40, 64/8, 67/25, 81/33, 90/9		ü.+ge 89/20
	ü.+ge 16/21, 38/13, 51/6, 56/23		ü.+i 28/32
	ü.+i 89/29		ü.+imen 29/5
	ü.+in 33/14		ü.+in 28/35, 57/9
	ü.+inde 14/13, 74/10		ü.+indey 4/38
	ü.+indegi 47/20	üyir-üyirimen	ü.+ine 21/13, 56/11
	ü.+ine 26/20		ü.+inen 41/39
	ü.+li 39/24		[=16]
	[=49]		tek tek kendi sürüsüyle
üy-üydin	tek tek, her evin		ü. 25/36
	ü. 28/14	üyir-	[=1]
	[=1]		bir şeyi yukarı kaldırarak sallamak, kırbacı sallamak, döndürmek
üy-	yığmak		ü.-ip 3/13, 92/18
	ü.-ilip 14/7, 20/3	üyirsek	[=2]
	ü.-ir 17/21		toplumundan, çevresinden ayrılmak istemeyen insan veya hayvan
	[=3]		ü. 19/31, 31/12
üyezde-	sıcak günlerde atın sinek ve sıcaklıktan kaçması ve gölgede durması	üyit-	[=2]
	ü.-gendey 27/21		ütmek
	[=1]		ü.-ilgen 84/27
üyindi	yığın	üyke-	[=1]
			sürtmek
			ü.-p 54/24

	[=1]		ü.-ip 1/23, 17/34, 42/14, 7/24, 8/33
üyren-	öğrenmek		ü.-üw 68/27
	ü.-begen 23/28		[=13]
	ü.-e 4/26	üzdik-sozдық	parça parça
	ü.-gen 14/27, 17/26, 28/1, 3/9, 4/22, 79/32, 94/36		ü. 40/36
	ü.-ip 94/3		[=1]
	ü.-üw 9/22	üzdik-	çabalamak
	[=11]		ü.-üwdiñ (üzdigüwdiñ) 76/4
üyreñsikti	alışık, alıştığı, bildiğı		[=1]
	ü.+ 31/10, 41/26, 50/27, 67/28	üzengi	üzengi
	[=4]		ü. 96/19
üyret-	öğretmek		ü.+ge 90/16
	ü.-kendey 2/37		ü.+me 86/24
	ü.-pey+aқ 41/22		ü.+niñ 9/25, 9/28
	[=2]		ü.+sinen 65/9
üyt-	ütmek	üzik	[=6]
	ü.-ildi 87/11		parça
	ü.-ilip 87/34		ü. 91/22, 91/22
	ü.-ken 82/33		ü.+in (üzigin) 49/34
	ü.-üwge 87/11		[=3]
	[=4]	üzik-üzik	parça parça
üyttim-aw	ütmüşümdür		ü. 18/25
	ü.- 87/7		[=1]
	[=1]	üzil-	ayrılmak, kesilmek
üz-	ikiye bölmek, kesmek, ayırmak		ü.-gen 76/23
	ü.-be 80/18		[=1]
	ü.-bey 63/8	üzilis	ara, mola
	ü.-di 15/35, 33/16, 49/7, 58/34		ü.+ten 26/4
	ü.-dim 62/1		ü.+ti 83/38
			[=2]

Vanıç	kişi ismi v. 47/17 v.+pen 47/18 [=2]	v. 25/27, 25/28, 55/20, 96/31 [=4]
vaşe	(Rus. ваше) sizin v. 54/32, 54/33, 54/33, 54/37, 69/26, 69/28, 9/11, 9/14, 9/18, 9/8 [=10]	vot v çem delo (Rus. вот в чем дело) şimdi anlaşıldı v. 49/30 [=1]
vaşe blagorodiye	(Rus. ваше благородие) efendim tarzındaki bir hitap v. 69/24, 97/15 [=2]	vse (Rus. все) bitti v. 96/31 [=1]
Vernıy	Almatı şehrinin eski ismi v.+da 82/31 v.+dağı 8/26 v.+dın 32/11 [=3]	vstan' (Rus. встань) ayağa kalk v. 97/1 [=1]
vıskoblagorodiye	(Rus. высокоблагородие) üstün efendim v. 54/33 [=1]	wa duygu ünlemi w. 11/27 [=1]
vintovka	tüfek v.+dan 30/24 v.+ğa 54/9 [=2]	wäjdes- itiraz etmek w.-üw 11/33 [=1]
Vit'ka	kişi ismi v. 32/37, 5/2 [=2]	wäläyt bölge w.+tiñ 1/2 [=1]
vot	(Rus. вот) bu	ya (Rus. я) ben y. 97/15, 97/16 [=2]
		zañ yasa, kanun z. 72/27, 8/39 z.+ı 32/20 z.+ında 45/9 [=4]
		zaçem (Rus. зачем) ne için z. 76/31, 76/31

	[=2]		z.-tırıp 56/22
zakon	(Rus. закон) yasa, kanun		[=1]
	z. 8/40	zawıķ	istek, zevk
	[=1]		z.+1 (zawķı) 31/34, 31/34, 52/12
zal	salon		[=2]
	z.+ġa 47/10	zawza	yıldız
	[=1]		z.+sınan 12/4
zaman	zaman, vakit, devir		[=1]
	z. 12/18, 56/21, 56/22, 75/10, 82/24, 82/24, 82/25, 82/28	zayır	hakikat, açık, şüphesiz
	z.+da 63/21, 74/4		z. 12/23, 17/23, 22/15, 38/40, 42/20, 65/18, 74/20, 81/4, 82/15, 93/23
	z.+darda 64/13		[=10]
	z.+darı 3/36	zeki-	azarlamak, bağırarak
	z.+ıñ 13/26		z.-gen 44/32
	z.+ında 51/28		[=1]
	z.+men 13/30, 82/23	zer	ipekle işlenen nakış
	z.+nan 32/20		z. 16/35
	z.+nıñ 13/30, 57/21, 8/4, 82/19		[=1]
	[=21]	zerde	zihin
zapıran	zafran		z. 20/23, 22/33, 22/39, 33/22
	z. 13/39, 95/18		z.+lerge 54/20
	[=2]		z.+li 76/11
zar	üzüntü, keder		z.+niñ 22/25
	z. 10/34, 18/14		[=7]
	z.+ın 7/5	zerek	zeki, çalışan
	[=3]		z. 76/12
zardap	zarar		z.+terdi 76/17
	z.+tı 76/13		z.+terdiñ 76/16
	[=1]		[=3]
zarıķ-	özlemek		

zeren	üzeri boyanmış ağaçtan yapılmış tabak ve bardak z. 13/2, 20/28, 77/11 z.+degi 73/1 z.+di 20/28, 20/7, 24/32 z.+ge 18/11 z.+men 20/9, 24/30 z.+niş 55/14 z.+şe 22/11 [=12]		[=1]
		zımıra-	çabuk ve hızlı hareket etmek z.-p 83/29 [=1]
		zımırağ	hızlı z. 92/27 [=1]
		zırıl-da-	çabuk işlemek, uçmak z.-p 22/11 [=1]
zeyin	zihin, akıl z. 22/24, 22/33 z.+di 33/22 z.+iñiz 22/39 [=4]	zikir	zikir, anma z.+ge 25/4 z.+in 63/8 [=2]
zär	kızgınlık z.+i 75/28 [=1]	zil	1. ağırlık 2. sinir, kızgınlık z. 29/12, 52/11 z.+di 78/16 z.+ge 25/4 [=4]
zäredey	küçücük z. 14/2, 15/9 [=2]	zirkil	sinirli sinirli konuşma durumu z. 17/24 z.+i 16/2 [=2]
zärüw	lazım z. 84/16, 84/20, 84/20, 84/20 [=4]	ziyan	ziyan z.+ı 75/30, 76/17, 76/18 [=3]
zärüwlik	ihtiyaç, lazım olma durumu z.+in (zärüwligin) 55/37 [=1]	zor	zor, ağır z.+dan 59/19 z.+dıñ 57/18
zığırdan	sinir, kızgınlık z.+ı 50/39		

zorık-

z.+ğa 97/2

[=3]

yorulmak

z.-қан 35/35

z.-tırıp 39/36

zorla-

[=2]

zorlamak

z. 88/5

z.-nıp 1/1

[=2]

SONUÇ

XX. yüzyılın edebi, sanatsal yönlerinin gelişme eğilimleri edebiyatın seçkin eserlerine dayanarak analiz edilir. Kazak edebiyatı tarihinin gelişme aşamasının özellikleri, o dönemki gerçekçi tarihî olaylardan kaynaklıdır. Bu nedenle Askar Süleymenov'un eserlerinin edebiyat üzerindeki etkisi farklı sonuçlar doğurmuştur. Kendi kişisel imzası, karakteristik özellikleri ile gelen yazar, kültürel varlığa ve farklı bir tarihî bakış açısına sahiptir. Yazarın eserlerinde zaman, toplum ve insan üçlüsü arasında kaynaşan hem felsefik, hem tarihî gerçeklerden oluşan bağlantının bulunması, son derece dikkat çeken unsurlardan biri olmuştur. Kazak bozkırlarındaki XX. asırda hem tarihî olayların, hem de nesir türünün hızlı gelişimi, seçkin eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. “Besatar” (Beşli Tüfek) eseri, Askar Süleymenov'un modernist bir yazar olduğunu gösteren son derece önemli bir eserdir.

“Besatar” hikâyesi, Ulusal Kurtuluş hareketini ve 1916 Sozak ayaklanmasını yansıtan hem tarihi, hem edebi bir mirastır. Daha önce Türkiye’de yayınlanmamış, Türkiye Türkçesine çevrilmemiştir. Bu çalışmada, kendi kültürünü seven, tarihini üstün tutan, milletini işgal altından kurtarmayı hayal eden Askar Süleymenov gibi yetenekli bir yazarın “Besatar” isimli hikâyesi Türkiye Türkçesine kazandırılmış, dil incelemesi yapılmıştır. Eserin ana ideası, zaman ve mekan içerisinde kendi özünü bulmaya çalışan bir ulusun, bir milletin özgürlük için verdiği savaşını içermektedir.

Kazak Türkçesinde ele alınan eser, aynı zamanda Güney Kazakistan ağzı özelliklerini yansıtmaktadır. Dil incelemesi sırasında tespit ettiğimiz ve istisna bir kullanım olarak belirttiğimiz yapısal, gramatikal farklılıklar, aktarma ve dizin kısmında tespit ettiğimiz sadece Güney Kazakistan’da kullanılmakta olan kelimeler, bunu göstermektedir.

Tespit ettiğimiz Güney Kazakistan ağzına ait gramatikal ve leksik unsurlar şunlardır:

- Askar Süleymenov’un eserlerinin dilinde görünen Güney Kazakistan ağızı özelliklerinden biri olarak algılanabilir bir husus, yönelme hali ekinin şehir isimleriyle kullanılmamasıdır. Bu özellik, zaman etkisi altında kalarak bu ekin kısmen kaybolmaya başladığına işaret ettiğini düşünebiliriz.
- Bulunma hali ekinin Askar Süleymenov’un eserlerindeki kullanımına bakılarak Güney Kazakistan ağızında kalıplaşmış farklı bir fonksiyonu da görülmektedir. Ölçünlü Kazak Türkçesindeki “Ketken kezinde” (Giden anında) şeklindeki sıfat fiil sonrası gelen isim gövdesine eklenen bulunma hali ekinin, “Ketkende” (Gidende) biçimine dönüşerek kısalmasına rağmen aynı anlamı kolayca sergilediği görülebilir.
- Askar Süleymenov’un eserinin dilinde vasıta halinin +menen, +benen, +penen şekli ek değil bağlaç halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Asıl vasıta halinin kendisi ise, +men, +ben, +pen şeklinde karşımıza çıkmaktadır.
- Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan ağızına ait bir tane miktar zarfı tespit edilmiştir: atım (tek içimlik anlamını verir, maraş otu için kullanılır).
- İncelediğimiz eserde birinci tür görülen geçmiş zaman kipinin olumsuz şeklinde ölçünlü Kazak Türkçesinde bulunmayan bir şekil yer almıştır. Bu kurala göre, 1.şahıs çekimi +mIn, olumsuzluk kelimesi “joq” (değil) kelimesine değil, fiil gövdesine eklenen +ğan, +gen; +қан, +ken ekinden sonra düpedüz kısaltılmış +m şeklinde eklenir, ekteki +n düşer. Örneğin: ber+ge+m joq (vermedim).
- Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan ağızında 2.tip görülen geçmiş zaman eki ile 1.şahıs belirtme eki kısaltılmış ve bitişik bir durumda kullanılmakta olduğu tespit edilmiştir. Örneğin: ayt+қа(n)m(ın), jay+ға(n)m(ın).
- Askar Süleymenov’un kullandığı Güney Kazakistan ağızına göre, fiillerle gelen 1.şahıs ekinin tekil hâli +mIn kısaltılarak +m şeklinde kullanılmıştır.
- Ölçünlü Kazak Türkçesinde fiillere eklenen +w, +uw, +üw isimfiil eklerinden sonra gerekli kipinin oluşması, iyelik ekiyle gerçekleşir. Ancak Askar Süleymenov’un eserlerinde kullanılan Güney Kazakistan ağızına baktığımızda bu kuralın, ettirgenlik eki geldiğinde (eylemin başka birisi tarafından yapılması durumunda) değişikliğe uğradığı görülebilir. Söz

konusu olan böyle bir durumlarda isimfiil sonrası iyelik eki yerine +ğa, +ge, +ka, +ke yaklaşma hâli eki kullanılmıştır. Örneğin: je+w+gekerek (anlamsal olarak Türkiye Türkçesine “yemesi gerekiyor” şeklinde aktarılması gerekirken, yapısal olarak “yemeye gerekiyor” biçimindedir).

- Askar Süleymenov’un eserinde kullanılan Güney Kazakistan ağzında rivayet çekimi yapan “eken” kelimesi 1.şahıs ekiyle kullanılışında kısaltılarak alınmıştır. Örneğin: “eken+min” yerine “ekem” şeklindedir.
- Ölçünlü Kazak Türkçesinde yer almakta olan ünlemler haricinde, incelediğimiz metinde Güney Kazakistan ağzına ait olan üç tane duygu ünlemi tespit edilmiştir: jüdä (be), äytewir (olasılığa sevinç anlamını katar), pärüwärdiger (şaşkınlık).
- Ölçünlü Kazak Türkçesinde bulunmakta olan bağlaçlara ek olarak incelediğimiz metinde Güney Kazakistan ağzına ait olan bazı bağlaçlar da bulunmaktadır: äntek (ancak), dağı, degi, tağı, tegi (yani).
- İncelediğimiz metinde ölçünlü Kazak Türkçesinde bulunmayan veya anlam açısından yalancı eşdeğerlik göstermekte olan Güney Kazakistan ağzına ait bazı kelimeler tespit edilmiştir:
köke “baba”
köksaw “verem hastalığı”
köpşik “yastık”
lägen “yuvarlak kova”
täte “baba”
kökşe “dışı yeşilimsi, kabuğu yumuşak olan tadı kötü bir kavun türü”.

KAYNAKÇA

- Ayan, A. (1997), “*Besatar Attı Kitabı Tuwralı*”, Egemen Kazakistan, S.23, s.8.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J. (2007), *Türkiye Türkçesi Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Almatı: Atamura.
- Dadebayev, J. (2003), *Kazirgi Kazak Adebıyeti*, Almatı: Kazak Universiteti.
- Januzakov, T., Omarbekov, S., Jünisbek, A. (2006), *Kazak Adebı Tilinin Sözdigi: On Bes Tomdik*, Almatı: ArısBaspası.
- Jumabek, S. (1992), *Parasat Padişası*, Almatı: Almatı Akşamı.
- Mutalieva, R. M. (2012), *Kazirgi Kazak Adebıyeti: Filologiya Mamandıktarının Studentterine Arnalgan Oku Kuralı*, Pavlodar: Kerekuw.
- Oraltay, H., Yüce, N., Pınar, S. (1984), *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Yayını.
- Tuleuova, A.M., Sultangalieva, A.A. (2016), “*Askar Süleymenov Prozasındağı Könergen Sözder men Etnografızmdır*”, C.71, S.3, s.273-275.
- Süleymenov, A. (2009), *Besatar*, Almatı: Atamura.
- Zeynulina, A. F. (2014), “*Askar Süleymenov Şığarmalarındağı Adamtanudın Körkemdik İyirimderi*”, Vestnik PGU, S.3, s.111-117.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	
Doğum Yeri-Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	